

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

**TÜRK SOSYOLOJİSİNDE SOSYOLOJİK BİLGİ ÜRETİM
SÜRECİNİN SOSYOLOJİ YILLIKLARI ÜZERİNDEN
İNCELENMESİ**

Berkay ÇETİN

Doktora Tezi

Ankara, 2023

TÜRK SOSYOLOJİSİNDE SOSYOLOJİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN SOSYOLOJİ
YILLIKLARI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Berkay ÇETİN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Berkay etin tarafından hazırlanan “Türk Sosyolojisinde Sosyolojik Bilgi Üretim Sürecinin Sosyoloji Yıllıkları Üzerinden İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 21/06/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL (Başkan)

Prof. Dr. Serdar SAĞLAM (Üye)

Prof. Dr. Birsen şAHİN KÜTÜK (Üye)

Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ (Üye)

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLşEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

04/08/2023

Berkay ÇETİN

1“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Berkay ÇETİN

TEŞEKKÜR

Öncelikle tezimin danışmanlığını üstlenen Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN’a sabrı, nezaketi, anlayışı ve yönlendirmeleri için çok teşekkür ediyorum. E-postalarımın anında, ayrıntılı bir biçimde cevap vermesi; ne zaman görüşmek istesem, o dönemki yoğunluğu ne olursa olsun asla geri çevirmemesi; aklıma takılan soruyu anında iletmem için beni teşvik etmesi; çalışmama benim kadar, hatta benden daha fazla önem göstermesi benim için gerçekten harikulade bir deneyimdi. Kendisini şahsen tanımadan önce de (ilk defa doktora giriş mülakatında görmüştüm) metinlerini okuduğum hocam, kendimi bu süreçte hep şanslı hissetmemi sağladı.

Prof. Dr. Serdar SAĞLAM’ın, tez izleme komitesi ve savunma sınavındaki önerileri yine aynı şekilde tezimin tamamlanmasında önemliydi. Serdar Hoca’nın teşvik edici ve nazik tavırları da benim için çok değerliydi, kendisine teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ, hem doktora ders döneminde aldığım dersleri ile hem de tez izleme komitelerindeki yönlendirmeleri ile bana çok değerli katkılarda bulundu. Doktora sürecimde bir kez daha kendimi şanslı hissetmeme vesile olan Cahit Hoca’ma şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK özellikle yöntem bölümüne dair önerileri ile tez çalışmamda önemli desteklerde ve yönlendirmelerde bulunarak birçok hususun zihnimde netleşmesini sağladı. Ayrıca çalışmanın analizine dair kıymetli önerileri ile de yol gösterici olan Birsen Hoca’ma çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL’in de çalışmaya yönelik önemli önerileri, birçok konuyu daha doğru bir biçimde yorumlamamı sağladı. İller arası mesafe sebebiyle (savunma sınavı haricinde) yüz yüze görüşmemiş olsak da uzun telefon konuşmaları ile bana vakit ayırdığı ve beni yönlendirdiği için kendisine teşekkür ediyorum.

Son olarak, “Hayatta iki Őeye harcadığın paraya hiç acıma: biri kitap, diğeri yemek” diyen ve böylelikle iki temel besin kaynağının (biri diğlerinden daha önemli olmaksızın) ne olduğunu bana öğreten rahmetli babama; doktora sürecimde her türlü desteğı gösteren, eğitim-öğretim hayatımda da her alanda olduğu gibi desteklerini bir an olsun esirgemeyen canım anneme; kardeşi olmaktan daima mutluluk duyduğum, doğduğumdan beri olduğu gibi tez sürecimde de yanımda olmaktan bir an olsun vazgeçmeyen canım abime çok ama çok teşekkür ederim.

ÖZET

ÇETİN, Berkay. *Türk Sosyolojisinde Sosyolojik Bilgi Üretim Sürecinin Sosyoloji Yıllıkları Üzerinden İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ankara, 2023.

Türk sosyolojisinde bilgi üretim sürecinin Sosyoloji Yıllıkları üzerinden incelenmesini amaçlayan bu çalışmada, 1992'den günümüze yayın hayatına devam eden Yıllıkların 28 kitabı üzerine odaklanılmıştır. Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde sosyoloji literatürüne katkı sağlamaya devam eden Yıllıklardaki kitaplar ve kitap bölümleri incelemeye tabi tutulmuştur. Yıllıklarda Doğu-Batı Çatışması Teorisi doğrultusunda bilgi üretim süreci gerçekleştiği için Doğu-Batı çatışması tarihinin belirli kırılma noktalarına odaklanılmıştır. Çalışmada nitel yöntem esas alınmıştır. Nitel içerik analizi tekniğine bağlı olarak Yıllıklardaki bilgi üretim süreci; kavramlar, bilim anlayışları, Türkiye'de sosyolojik bilgi üretiminin önündeki engeller ve bu konulardaki eleştirileri ile Yıllıklarda önerilen sosyoloji anlayışına dair oluşturulan kategoriler ve alt kategoriler çerçevesinde tartışılmıştır. Yıllıklar içerisinde Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan imzalı kitap ve kitap bölümleri, Sosyoloji Yıllıkları kapsamında hazırlanan ortak çalışmalar ve Sosyoloji Yıllıkları, Sosyoloji Araştırma Merkezi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı imzasını taşıyan kitap bölümleri de içerik analiz birimi olarak belirlenmiştir. Türk sosyolojisinin özellikle tarih disiplini ile bağlantısı üzerinden geniş bir imkâna sahip olduğu, bilgi üretim süreci içerisinde formel ve enformel düzeyde karşılaşılan sorunların (akademik atama ve yükseltme kriterleri, Batılı ve yerli teori ve yaklaşımların birebir aktarmanın bilim icrası olarak algılanması, belirli bilim anlayışının mutlaklaştırılıp diğerlerinin görmezden gelinmesi, bazı sosyologların öğretim üyeliğini salt bir memuriyet olarak algılamaları vb.) bilgi üretim sürecinin önünde engel teşkil ettiği ve ortak çalışma geleneği, disiplinler arası ve eleştirel çalışmalarla birlikte sosyolojinin nitelikli icrasının mümkün olabileceği, araştırmada varılan belli başlı sonuçlar arasındadır.

Anahtar Sözcükler

Doğu-Batı Çatışması, Türk sosyolojisinde bilgi üretimi, Sosyoloji Yıllıkları, Kemal Tahir-Baykan Sezer Çizgisi, Türkiye'de sosyolojinin olanakları, Türkiye'de sosyolojinin sorunları.

ABSTRACT

ÇETİN, Berkay. *A Study of Sociological Knowledge Production Process in Turkish Sociology Through Sosyoloji Yıllıkları*, PhD Thesis, Ankara, 2023.

This study aims to examine the process of knowledge production in Turkish sociology through the “Sosyoloji Yıllıkları”. The focus of the study is on the 28 books of the “Sosyoloji Yıllıkları” that have been published from 1992 to the present. The books and book chapters in the “Sosyoloji Yıllıkları” that contribute to the sociology literature, following the Kemal Tahir-Baykan Sezer line, have been analyzed. Since the process of knowledge production in the “Sosyoloji Yıllıkları” takes place in line with the Theory of East-West Conflict, the study focuses on specific turning points in the history of East-West conflict. The study is based on a qualitative approach. Within the framework of the qualitative content analysis technique, the categories and subcategories related to the concepts of the knowledge production process, scientific understandings, obstacles to sociological knowledge production in Turkey, and criticisms in these areas, as well as the proposed sociological perspectives in the “Sosyoloji Yıllıkları”, are discussed to shed light on the possibilities and limitations of the knowledge production process in Turkish sociology. For example, works by Baykan Sezer, Ertan Eğribel, and Ufuk Özcan, joint works prepared within the scope of the “Sosyoloji Yıllıkları”, book chapters bearing the signature of the “Sosyoloji Araştırma Merkezi”, “Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı” are selected. Among the major findings reached in the research, it is emphasized that Turkish sociology has a broad potential, particularly through its connection with the discipline of history, and the problems encountered at the formal and informal levels within the process of knowledge production (such as academic appointment and promotion criteria, the perception of directly transferring Western and local theories and approaches as the practice of science, the absolute valorization of certain scientific perspectives while ignoring others, some sociologists perceiving their academic positions merely as a civil service, etc.) pose obstacles to the process of knowledge production, and it is possible to achieve a qualitative practice of sociology through collaborative traditions, interdisciplinary and critical studies.

Keywords

East-West conflict, knowledge production in Turkish sociology, Sosyoloji Yıllıkları, the Kemal Tahir-Baykan Sezer line, the possibilities of sociology in Turkey, the problems of sociology in Turkey.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xxii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ÇALIŞMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	5
1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU	5
1.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	12
1.3. ÇALIŞMANIN PROBLEM CÜMLELERİ	13
1.4. ÇALIŞMANIN KAPSAM VE SINIRLARI	14
1.5. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	17
1.5.1. Nitel İçerik Analizi	17
1.5.2. İçerik Analizi Birimi	20
1.5.3. Veri Analiz Süreci	44
2. BÖLÜM: SOSYOLOJİ YILLIKLARININ KURUMSAL VE KURAMSAL ARKA PLANI	47
2.1. İSTANBUL SOSYOLOJİ EKOLÜ	47
2.1.1. İstanbul Sosyoloji Kürsüsü/Bölümünün Tarihi	50
2.1.2. İstanbul Sosyoloji Kürsüsü/Bölümünün Genel Özellikleri	59
2.2. KARL MARX'IN ÇATIŞMACI YAKLAŞIMI	67
2.3. KEMAL TAHİR – BAYKAN SEZER ÇİZGİSİ	78
2.3.1. Tarihin Gerekliği ve Öneme Vurgu.....	85
2.3.2. Özgünlük Vurgusu	88
2.3.3. Türk İnsanın Çıkarlarının Gözetilmesinin Savunusu	90
2.3.4. Batı ve Batı Sosyolojisi Karşısında Konum Alınması.....	92
2.4. MARX'IN ÇATIŞMACI YAKLAŞIMI VE KEMAL TAHİR-BAYKAN SEZER'İN DOĞU-BATI ÇATIŞMASI TEORİSİ'NİN KARŞILAŞTIRILMASI	94

3. BÖLÜM: SOSYOLOJİ YILLIKLARI PERSPEKTİFİNDE DOĞU-BATI ÇATIŞMASININ TARİHİ	107
3.1. UYGARLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI İLE DOĞU-BATI ÇATIŞMASI.....	111
3.2. ESKİ ÇAĞ'DA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI.....	113
3.2.1. Asurlular: Doğu Asker Devlet Geleneğinin İlk Örneği	114
3.2.2. Yunanlılık: Doğu-Batı Çatışmasının Başlangıcı.....	116
3.2.3. Persler: Asker Devlet Geleneğinin Devamı.....	124
3.2.4. İskender Savaşları: Batı'nın Doğululaşması.....	126
3.2.5. Roma İmparatorluğu: Yunan'dan Sonra Batı'nın Belirleyici Uygarlığı	130
3.3. ORTA ÇAĞ'DA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI.....	132
3.3.1. Bizans: Yunanlılığın Devamı.....	134
3.3.2. Anadolu'nun Türkleşmesi: Türk Tarihinde Dönüm Noktası.....	136
3.3.3. Haçlı Seferleri: Bizans'ın Sonu	138
3.3.4. Osmanlı Devleti: Doğu Savunusunda Bir Dünya İmparatorluğu	140
3.4. YENİ ÇAĞ'DA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI	144
3.4.1. İstanbul'un Fethi	146
3.4.2. Amerika Kıtasının Batılılarca Yeniden Keşfi.....	147
3.5. YAKIN ÇAĞ'DA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI.....	149
3.5.1. Endüstri Devrimi: Toplumlar Arası İlişkilerin Bir Sonucu	154
3.5.2. Fransız Devrimi: Kendi Sınırlarını Aşan Devrim.....	157
3.5.3. Osmanlı Devleti – Türkiye Cumhuriyeti: Geçiş Dönemi	162
3.5.4. I. Dünya Savaşı: Batı İçi Mücadelelerin Ürünü.....	180
3.5.5. Sovyet İhtilali: Batı Uygarlığının Bir Diğer Temsili	181
3.5.6. II. Dünya Savaşı: Batı İçi Mücadelelerin Ürünü	182
3.5.7. Amerika Birleşik Devletleri: Batı'nın Dünya Egemenliğine Giden Yol.....	184
3.5.8. Batı Dünya Egemenliği.....	187
4. BÖLÜM: SOSYOLOJİ YILLIKLARINDA BİLGİ ÜRETİM SÜRECİ: ÖNE ÇIKAN KAVRAMLAR, BİLİM ANLAYIŞI, TÜRK SOSYOLOJİSİNE DAİR ÖNERİ VE ELEŞTİRİLER	199
4.1. SOSYOLOJİ YILLIKLARINDA ÖNE ÇIKAN KAVRAMLAR VE BU KAVRAMLARIN ANLAMLANDIRILMASI	199
4.1.1. Doğu Kavramının Anlamlandırılması	199
4.1.2. Batı Kavramının Anlamlandırılması.....	225
4.1.3. Batı Kavramına İlişkin Değişim Süreçlerinin Anlamlandırılması.....	248
4.2. SOSYOLOJİ YILLIKLARINDAKİ BİLİM ANLAYIŞI.....	284

4.2.1. Topluma İlişkin Açıklamalar	285
4.2.2. Mutlaklığa İlişkin Açıklamalar	291
4.2.3. Bilimsel Bilginin Özelliklerine İlişkin Açıklamalar	293
4.2.4. Sosyolojiye İlişkin Açıklamalar.....	300
4.2.5. Batı Sosyolojisine İlişkin Açıklamalar	327
4.2.6. Türk Sosyolojisine İlişkin Açıklamalar	331
4.2.7. Sosyolojinin Diğer Disiplinlerle İlişkisi	338
4.3. TÜRKİYE’DE SOSYOLOJİK BİLGİNİN ÜRETİMİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLERE DAİR ELEŞTİRİLER VE BAZI ÖNERİLER	357
4.3.1. Kuramsal Eleştiriler	359
4.3.2. Türkiye’deki Bazı Sosyologlara Yönelik Eleştiriler.....	366
4.3.3. Türkiye’de Sosyoloji Çalışmalarına Yönelik Eleştiriler.....	374
4.3.4. Türkiye’deki Akademiye İlişkin Formel Sorunlara Yönelik Eleştiriler	393
4.3.5. Sosyolojinin İcrasına Yönelik Eleştiriler.....	411
4.4. YILLIKLARDA ÖNERİLEN SOSYOLOJİNİN ÖZELLİKLERİ.....	426
SONUÇ	434
KAYNAKÇA	450
EK 1. SOSYOLOJİ YILLIKLARI BİBLİYOGRAFYASI.....	482
EK 2. ORJİNALLİK RAPORU	572
EK 3. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....	574

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> Kitaplarının Biçimsel Gruplandırılması	10
Tablo 2. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 1. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	20
Tablo 3. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 2. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	20
Tablo 4. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 3. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	21
Tablo 5. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 4. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	21
Tablo 6. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 5. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	22
Tablo 7. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 6. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	23
Tablo 8. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 7. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	23
Tablo 9. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 8. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	24
Tablo 10. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 9. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	25
Tablo 11. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 10. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	25
Tablo 12. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 11. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	27
Tablo 13. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 12. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	28
Tablo 14. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 13. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	30
Tablo 15. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 15. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	30
Tablo 16. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 16. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	32
Tablo 17. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 17. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	33
Tablo 18. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 18. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	34
Tablo 19. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 20. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	35
Tablo 20. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 21. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	36
Tablo 21. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 22. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	38
Tablo 22. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 23. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	39
Tablo 23. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 24. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	40
Tablo 24. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 25. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	41
Tablo 25. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> 27. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı.....	41
Tablo 26. <i>Sosyoloji Yıllıkları</i> Armağan, Saygı, İthaf vb. Notları	42
Tablo 27. Örneklemeye Dâhil Edilen Kitap Bölümlerinin Yazar İmzalarına Göre Dağılımı.....	44
Tablo 28. Çatışma Geleneğinin Bazı Temel Uğrakları (Collins, 2015, s. 56).....	68
Tablo 29. Karl Marx ve Kemal Tahir-Baykan Sezer'in Çatışmacı Yaklaşımlarının Benzerlikleri ve Farklılıkları.....	104
Tablo 30. Klasik Dönem ve Tanzimat Dönemi İkilikleri.....	164

Tablo 31. Doğu-Batı Çatışması ve İlişkileri Tarihindeki Belli Başlı Kırılma Noktaları.....	193
Tablo 32. Doğu Uygarlıklarının Devletçi Olmaları/Doğu'da Devletin En Önemli Unsur Olarak Görülmesi ve Değerlendirilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	201
Tablo 33. Yalnızca Bir Tespit Olarak Doğu'da Devletin Önemine Değinilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	203
Tablo 34. Doğu'da Devletin Toplumsal ve Toplumlar Arası Sorunların Çözüm Kaynağı Olarak Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	203
Tablo 35. Doğu'da Devlet ve Toplum Arasında Belirgin Bir Oranda Uyumsuzluğun ve Kopukluğun Olması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	205
Tablo 36. Doğu'da Devlet İşlerinde Kapalılığa Önem Verilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı.	206
Tablo 37. Doğu'da Devletin Toplum Üstü/Aşkın Bir Varlık Olarak Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	207
Tablo 38. Doğu'da Devletin Toplumsal Birliği ve Beraberliği Sağlama Rolünü Yerine Getirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	208
Tablo 39. Doğu'da Devletin Kamu İşlerine Öncelik Tanınması Kategorisi Yazar Dağılımı	209
Tablo 40. Doğu'nun Merkezî Devlet Özelliği Göstermesi Kategorisi Yazar Dağılımı	210
Tablo 41. Doğu'da Devletin Toplumsal Yaşamı Düzenleme Rolünü Yerine Getirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	211
Tablo 42. Doğu'nun Uygarlık Yaratıcısı ve Uygarlık Sahibi Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	212
Tablo 43. Doğu'nun Maddi ve Manevi Zenginlik Yaratıcısı ve Sahibi Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	213
Tablo 44. Doğu'da Askerliğin Başat Faktör Olması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	214
Tablo 45. Doğu'da Siyasi Sorunlara İlişkin Çözümün Varlığı ve Birliği Kategorisi Yazar Dağılımı	217
Tablo 46. Doğu'da Sınıfların (Sınıf Çatışmasının) Görülmemesi Kategorisi Yazar Dağılımı	218
Tablo 47. Doğu'da Bilime Önem Verilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	219
Tablo 48. Doğu'da Üretime Önem Verilmesi ve Doğu'nun Üretim Merkezlerine Sahip Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	220
Tablo 49. Doğu'da Özel Mülkiyet Görülmemesi/Özel Mülkiyetin Yokluğu Kategorisi Yazar Dağılımı	221
Tablo 50. Doğu'nun Şehirlerin İlk Kez Ortaya Çıktığı Yer Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	222
Tablo 51. Doğu'nun Korumacılık VASFına Sahip Olması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	223
Tablo 52. Batı'nın Emperyalist/Yayılmacı Olması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	227

Tablo 53. Batı'nın Dünya Egemenliğini Elinde Bulundurması Kategorisi Yazar Dağılımı	228
Tablo 54. Batı'nın Batı Dışı Uygarlıklara/Doğu'ya Sömürgeci Bir Tutum İçerisinde Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	229
Tablo 55. Batı'nın Soyguncu Olması/Doğu'ya ve Kendi Halkına Karşı Soyguncu Bir Tutum Sergilemesi Kategorisi Yazar Dağılımı	230
Tablo 56. Batı'nın Saldırgan Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	231
Tablo 57. Batı'nın Yağmacı Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	232
Tablo 58. Batı'nın Sınıflı Bir Toplum Olması ve Batı'da Sınıf Çatışmaları Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	232
Tablo 59. Batı'da Yıkımın Ön Plana Çıkması/Batı'nın Uygarlık Yaratıcısı Değil, Uygarlık Yıkıcı Bir Tutum Sergilemesi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	233
Tablo 60. Batı'da Ticaretin ve Tüccarlığın Ön Plana Çıkması Kategorisi Yazar Dağılımı	234
Tablo 61. Batı'nın Batı Dışı Toplumlara İşgalci ve İstilacı Bir Tutum Takınması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	236
Tablo 62. Batı'nın Kaosu Bünyesinde Barındırması Kategorisi Yazar Dağılımı	237
Tablo 63. Batı Tarihi ve Toplumunun “Açmaz” İçerisinde Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	237
Tablo 64. Batı'nın Barbar Bir Uygarlık Olması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	238
Tablo 65. Batı'da Kölelik Görülmesi/Batı'nın Köleci Bir Uygarlık Özelliği Göstermesi Kategorisi Yazar Dağılımı	239
Tablo 66. Batı'nın Köleci, Emperyalist ve Belirli Bir Sınıfın Savunusuna Dayalı Bir Devlet Tasavvuruna Sahip Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	240
Tablo 67. Batı'nın Talan ile Zenginlik Akışını Kendisine Sağlaması Kategorisi Yazar Dağılımı	241
Tablo 68. Batı'da Kapitalizmin Asli Özelliklerinden Biri Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	242
Tablo 69. Batı'nın Bireyci Bir Özellik Göstermesi Kategorisi Yazar Dağılımı	242
Tablo 70. Batı'nın Maddi Anlamda Zenginlik Sahibi Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	243
Tablo 71. Batı'nın Irkçı Bir Tutum Sergilemesi Kategorisi Yazar Dağılımı	244
Tablo 72. Batı'da Soykırımların Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	244
Tablo 73. Batı'da Özel Mülkiyet Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	245
Tablo 74. Batı'nın Toplumsal ve Toplumlar Arası Sorunlarda Çözüm Sahibi Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı	246
Tablo 75. Batı'nın Doğu'ya Karşı Avrupa Merkezci Tasavvuru	247
Tablo 76. Devletin Seçimi Olarak Batıcılaşmanın Yalnızca Bir Tespit Olarak Sunulmasına Dair Yazar Dağılımı.....	251

Tablo 77. Devlet Siyasetinin Değişimi Olarak Batıcılışmanın Yalnızca Bir Tespit Olarak Sunulması Kategorisi Yazar Dağılımı	252
Tablo 78. Batıcılışmanın Osmanlı'nın Tarihî Misyonunu Kaybetmesi ile İlişkili Görülmesi Kategorisine Dair Yazar Dağılımı	253
Tablo 79. Batıcılışma ile Birlikte Türklerin Uygarlık Cephelerinin Değişmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	254
Tablo 80. Batıcılışmanın Siyasi Sorunlara Çözüm Arama Sonucu Ortaya Çıkmasının Yalnızca Bir Tespit Olarak Dile Getirilmesine Dair Yazar Dağılımı	255
Tablo 81. Osmanlı'nın Uluslararası Gelişmelere Ayak Uyduramaması Neticesinde Batıcılışması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	255
Tablo 82. Batıcılışmanın Batı Lehine Bir Tavır Değişikliği Olarak Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	257
Tablo 83. Batıcılışmanın Türk Tarihinde Temel Olay, Sorun ve Dönüm Noktası Olarak Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	259
Tablo 84. Batıcılışmanın Askerî Alanda Başlaması ve Belirli Bir Ölçüde Askerî Alanla Sınırlı Kalmış Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	260
Tablo 85. Kimlik Değişimi Olarak Batıcılışma Kategorisi Yazar Dağılımı.....	261
Tablo 86. Düşünce Alanında Batıcılışma Kategorisi Yazar Dağılımı	262
Tablo 87. Batıcılışmanın Sosyolojinin Türkiye'ye Gelişi, Başlangıcı ve Biçimlenişi ile İlişkisine Dair Yazar Dağılımı	263
Tablo 88. Batıcılışmanın Devlet-Toplum Kopukluğuna Neden Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	264
Tablo 89. Osmanlı Dışında Başka Bir Temel Arama Olarak Batı'ya Yönelme Biçiminde Batıcılışma Kategorisi Yazar Dağılımı	265
Tablo 90. Batıcılışmanın Sosyolojinin Temel Konusu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	266
Tablo 91. Batıcılışmanın Türkiye Hariç Tüm Ülkelerde Batı Müdahalesi ile Başlaması Kategorisi Yazar Dağılımı	267
Tablo 92. Batı Dünya Egemenliği Olarak Küreselleşme Kategorisi Yazar Dağılımı	272
Tablo 93. Küreselleşmenin Batı Yayılmacılığının Aldığı Son Biçim Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	273
Tablo 94. Küreselleşmenin Batı Saldırganlığının Günümüzdeki Görünümü Olması/Batı Saldırganlığının Artması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	273
Tablo 95. Küreselleşmenin Batı Merkezli Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	274
Tablo 96. Küreselleşmenin Batı Düzenini Mutlaklaştırması Kategorisi Yazar Dağılımı	274

Tablo 97. Küreselleşmenin Batı Üstünlüğü Anlayışına Dayanması Kategorisi Yazar Dağılımı	275
Tablo 98. Küreselleşmenin Uzantısı Olarak “İleri Demokrasi”, “Cinsiyet Kimliklerinin Özgürleşmesi”, “Etnisite Kimliklerinin Özgürleşmesi”, “Çok Kültürlülük”, “Hayalî Gelenek”, “Hayalî Modernlik” ve “Batı Dışı Modernleşme” Kavramlarına İlişkin Yazar Dağılımı	275
Tablo 99. Küreselleşmenin ABD Eksenli Olması-ABD Eksenli Merkezîleşme-Dünyanın Amerikanlaşması Kategorisi Yazar Dağılımı	276
Tablo 100. Küreselleşme ile Kimliklerin Belirsizliğinin Yüceltilmesi-Küreselleşmenin Kimlik Tahribatına Yol Açması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	278
Tablo 101. Küreselleşmenin Etnik ve Cinsel Kimliğe Yönelik Tartışma ve Çalışmaları Beraberinde Getirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	278
Tablo 102. Küreselleşme ile Alt-Üst Kimlik Tartışmalarında Devletin Rolünün Azalması Kategorisi Yazar Dağılımı	279
Tablo 103. Küreselleşmenin Küre-Yerelleşme/Yerelleşme ile Eş-Benzer Anlam Taşınması Kategorisi Yazar Dağılımı	280
Tablo 104. Küreselleşmenin Belirsizliği/Belirsizlikleri Yüceltmesi ve Pekiştirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	281
Tablo 105. Toplumsal ve Toplumlar Arası Alanda Yeni Dünya Düzen(sizliğ)i Olarak Küreselleşme Kategorisi Yazar Dağılımı	281
Tablo 106. Küreselleşme ile Kaosun Öne Çıkarılması ve Beslenmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	282
Tablo 107. Küreselleşmenin Çeşitli Alanlarda Yıkıma Sebebiyet Vermesi Kategorisi Yazar Dağılımı	282
Tablo 108. Küreselleşmenin Batıcılaşma ve Batılılaşmanın Günümüzdeki Biçimi Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	283
Tablo 109. Küreselleşmenin Bütünsel Dünya Görüşlerinin Reddini Beraberinde Getirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı	283
Tablo 110. Toplumun Tarihsel Bir Olgu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	286
Tablo 111. Toplumda Toplumlar Arası İlişkilerin Belirleyici Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	287
Tablo 112. Toplumların Birbirlerinden Farklı Olması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	288
Tablo 113. Bilimsel Bilginin Çıkarlardan Bağımsız Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı ...	293
Tablo 114. Modern Bilimin Batı Merkezli Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	294
Tablo 115. Bilimde Pür Yansızlığın Mümkün Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı	295

Tablo 116. Sorunlar Üzerinde Etkili Olma (Sorunları Çözme) Çabası Olarak Bilim Kategorisi Yazar Dağılımı.....	296
Tablo 117. Bilimin Toplumsal Bir Süreç Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	297
Tablo 118. Bilimin Tarihsel Bir Süreç Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	297
Tablo 119. Batı Biliminin Batı Egemenliği ve Yayılmacılığı ile Bağlı Kategorisi Yazar Dağılımı	298
Tablo 120. Sosyolojinin Tanımına İlişkin Açıklamalar Kategorisi Yazar Dağılımı	302
Tablo 121. Bilinçlenme Biçimi Olarak Sosyoloji Kategorisi Yazar Dağılımı	303
Tablo 122. Toplum Kimliği Üzerine Bilinçlenme Kategorisi Yazar Dağılımı	303
Tablo 123. Toplamların Kendi Sorunları Üzerine Bilinçlenmesi Kategorisi Yazar Dağılımı .	304
Tablo 124. Toplum Olayları Üzerinde Etkili Olunabileceği İnancının Ürünü Olarak Sosyoloji Kategorisi Yazar Dağılımı	305
Tablo 125. Toplum Sorunlarını Aşabilme Çabası Olarak Sosyoloji Kategorisi Yazar Dağılımı	306
Tablo 126. Toplum ve Toplum Olaylarıyla İlgili Sistemli Bilgilerin Ürünü Olarak Sosyoloji Kategorisi Yazar Dağılımı	306
Tablo 127. Sosyolojinin Özelliklerine İlişkin Açıklamalar Kategorisi Yazar Dağılımı	308
Tablo 128. Sosyolojinin Batı Kökenli ve Merkezli Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	310
Tablo 129. Sosyolojinin Batı Kökenli Oluşunun Yalnızca Bir Tespit Olarak Sunulması Kategorisi Yazar Dağılımı	310
Tablo 130. Sosyoloji ile Batı'nın Kendi Sorunlarını ve Anlayışını Mutlaklaştırması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	311
Tablo 131. Sosyolojinin Batı Düşüncesinin Uzantısı Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	312
Tablo 132. Sosyolojinin Tarih Anlayışından Bağımsız Olmaması-Tarih Görüşü Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	313
Tablo 133. Sosyolojinin Çıkarlardan Bağımsız Olmaması/Sosyolojide Pür Yansızlığın Mümkün Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	314
Tablo 134. Sorunların Toplamlar Arası İlişkilerce Ele Alınabileceği Kategorisi Yazar Dağılımı	315
Tablo 135. Sosyolojinin Belli Bir Dünya Görüşünden Azade Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı	316
Tablo 136. Sosyolojide Siyaset Dışılığın Mümkün Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı	316
Tablo 137. Pozitivist ve Ampirist Eğilimlerle Toplumun Kavranamayacağı Kategorisi Yazar Dağılımı	318
Tablo 138. Sosyolojinin Konusuna İlişkin Açıklamalar Kategorisi Yazar Dağılımı	320

Tablo 139. Sosyolojinin Aynı Zamanda Kendisinin Bir Konusu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	320
Tablo 140. Toplumsal Değişmenin Sosyolojide Ana Konu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	321
Tablo 141. Endüstri ve Endüstri İlişkilerinin Sosyolojinin En Önemli Konusu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	322
Tablo 142. Sosyolojinin Toplumsal Sorunların Çözümüne Yönelik Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	324
Tablo 143. Sosyolojinin Batı Dünya Görüşü ve İdeolojisi ile İlişkili Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	325
Tablo 144. Sosyolojinin Toplum Olaylarının Yönlendirilmesini Amaçlaması Kategorisi Yazar Dağılımı	325
Tablo 145. Batı'nın Kendi Sorunlarını Çözme Çabası Kategorisi Yazar Dağılımı	328
Tablo 146. Batı Sosyolojisinin Endüstri Toplum Örgütlenmesi Kaynaklı Olması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	328
Tablo 147. Batı Sosyolojisinin Toplum Olaylarına Egemen Olunacağı-Gelişmeler Önünde Etkili Olacağı İnancının Ürünü Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	329
Tablo 148. Batı Sosyolojisinin Modern/Endüstri Toplumlarının Övgüsünü Gerçekleştirme Kategorisi Yazar Dağılımı	330
Tablo 149. Türk Sosyolojisinin Devletin Sorunlarına Çözüm Olarak Ortaya Çıkması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	333
Tablo 150. Türkiye'de Sosyolojinin Batı ile Uyumlu İlişkilerin Belirlenmesi-Batı Üstünlüğünün Savunusu Görevini Yerine Getirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	334
Tablo 151. Türk Sosyolojisinin Türk Toplumunun Çıkarlarını Gözetmesi Gerektiği Kategorisi Yazar Dağılımı.....	334
Tablo 152. Türk Sosyolojisinin Yeni Siyasal Arayışların-Seçimlerin Formüle Edilmesi-Doğrulaması Kategorisi Yazar Dağılımı.....	335
Tablo 153. Türk Sosyolojisinde Batı Sosyolojisi ile İlişkilerin Belirlenmesinin Zorunlu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	335
Tablo 154. Türk Sosyolojisinin Kendine Özgü Serüveni ve Sorunları Olması Kategorisi Yazar Dağılımı	336
Tablo 155. Sosyolojinin Tarihle İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	341
Tablo 156. Sosyolojinin Siyaset ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	345
Tablo 157. Sosyolojinin İktisat ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı	347
Tablo 158. Sosyolojinin Antropoloji ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	349

Tablo 159. Sosyolojinin Edebiyat ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı	350
Tablo 160. Sosyolojinin Coğrafya ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı	351
Tablo 161. Sosyolojinin Müzik ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	353
Tablo 162. Sosyolojinin Felsefe ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	355
Tablo 163. Sosyolojinin Etnografya ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	356
Tablo 164. Sosyolojinin Psikoloji ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı	357
Tablo 165. Kuramsal Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	359
Tablo 166. Bütünsel Kuram/Perspektif Yokluğuna Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	360
Tablo 167. Mikro Konulara Yönelinmesine Dair Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı.....	361
Tablo 168. Türk Sosyolojisine ve Yerlilik Anlayışına Tepkilere Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı.....	362
Tablo 169. Yöntem Tartışmalarının Yetersizliğine Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	365
Tablo 170. Türkiye’deki Bazı Sosyologlara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı...	366
Tablo 171. Memuriyet Bilinci ile Sosyoloji İcra Edilmesine (“Memur Sosyologlar”a) Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	367
Tablo 172. Önceki Dönem Konularına/İsimlerine İlgisiz Olunmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	368
Tablo 173. Sosyolojinin Teknisyenlik-Uzmanlık Unsuru Olarak Görülmesine Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	369
Tablo 174. Kariyerizmin Temel Anlayış Olarak Görülmesine Dair Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	370
Tablo 175. “Takımcılık” Anlayışıyla Hareket Edilmesine Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	371
Tablo 176. Batılı Sosyologlara ve Batı’ya Aşırı İlgili Olunmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı.....	372
Tablo 177. Bilimsel Üretim Sürecinde Projelerle Yetinen Sosyologlara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	372
Tablo 178. Türkiye’deki Sosyoloji Çalışmalarına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	374
Tablo 179. Türkiye Gerçeğinden Uzak Çalışmalara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	376
Tablo 180. Türkiye’de Sosyolojinin Tarihten Kopuk Olması/Tarihi Görmezden Gelen ve Dikkate Almayan Çalışmalara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	377

Tablo 181. Moda Konulara-İsimlere-Eğilimlere Göre Belirlenen Çalışmalara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	378
Tablo 182. Sorunların Soyut Olarak Ele Alınmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	379
Tablo 183. Belirli Kurum ve Kuruluşlar İçin Yapılan İsmarlama Çalışmalara Dair Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	380
Tablo 184. Eleştirel Perspektiften Yoksun Çalışmalara Dair Tespit ve Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı.....	381
Tablo 185. Ders Kitabı Yazıcılığına Yönelik Çalışmalara Dair Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	383
Tablo 186. Kuramsal Derinlikten Yoksun Çalışmalara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	383
Tablo 187. Alan Araştırmalarına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	384
Tablo 188. Ham Veri/Bilgi Toplamaktan Öteye Gidemeyen Çalışmalara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	388
Tablo 189. Alan Araştırmalarında Tarihsel Gerçeklerin Gözden Kaçırılmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	388
Tablo 190. Türkiye’deki Akademiye İlişkin Formel Sorunlara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı.....	394
Tablo 191. Türkiye’de Sosyolojinin Kurumsallaşmasına/Kurumsallaşamamasına İlişkin Problemlere Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	395
Tablo 192. Kurumsallaşmanın Üniversite ile Eş Değer Tutulması/Üniversite Dışı Kurumsallaşmanın Gözden Kaçırılması Kategorisi Yazar Dağılımı	396
Tablo 193. Kurumsallaşmanın Üniversite ile Eş Değer Tutulması/Üniversite Dışı Kurumsallaşmanın Gözden Kaçırılmasının Sadece Bir Tespit Olarak Dile Getirilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	397
Tablo 194. Yayıncılığın Türkiye’de Sosyolojinin Kurumsallaşmasında Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı	398
Tablo 195. Dergilerin Türkiye’de Sosyolojinin Kurumsallaşmasında Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı	399
Tablo 196. Derneklerin Türkiye’de Sosyolojinin Kurumsallaşmasında Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı	400
Tablo 197. Kişisel Çabaların Türkiye’de Sosyolojinin Kurumsallaşmasında Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı.....	400
Tablo 198. Tasfiyelere İlişkin Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	402

Tablo 199. YÖK Yasası'na ve Yasa'nın Neden Olduğu Problemlere İlişkin Eleştiriler	
Kategorisi Yazar Dağılımı	403
Tablo 200. 1980'li Yıllarda YÖK'ün Eğitim-Öğretim Süreçlerinde ve Bilimde Tahribata Yol	
Açması Kategorisi Yazar Dağılımı	406
Tablo 201. Sosyolojinin Felsefe Bölümüne Bağlanması Kategorisi Yazar Dağılımı	407
Tablo 202. Yabancı Dilde Yayın Zorunluluğu Dayatılmasına İlişkin Eleştiriler Kategorisi Yazar	
Dağılımı	408
Tablo 203. Üniversitedeki Sosyoloji Eğitim-Öğretimine İlişkin Eleştiriler Kategorisi Yazar	
Dağılımı	408
Tablo 204. Üniversitelerin Sayıca Çoğalmasına ve Bu Konuda Sadece Niceliğin Esas	
Alınmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	409
Tablo 205. Yabancı Burslar/Programlara Bağlı/Bağımlı Olunmasına Yönelik Eleştiriler	
Kategorisi Yazar Dağılımı	410
Tablo 206. Türkiye'de Sosyolojinin İcrasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı .	412
Tablo 207. Aktarmacılık Anlayışına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	414
Tablo 208. Siyasetin Belirleyiciliği, Şekillendiriciliğine Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar	
Dağılımı	416
Tablo 209. Türkiye'de Sosyolojinin Batı Merkezli Olması/Batı'yı Merkez Almasına Yönelik	
Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	418
Tablo 210. Geleneksizliğe Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	419
Tablo 211. Türk Sosyolojisinde Ortak Çalışmalara Yer Verilmemesine Dair Eleştiriler	
Kategorisi Yazar Dağılımı	420
Tablo 212. Belirli Konuların/İsimlerin/Yaklaşımların Müze Malzemesi Hâline Getirilmesine	
Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı.....	421
Tablo 213. Sorunlar Karşısında Oy Birliği Bulunmamasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar	
Dağılımı	422
Tablo 214. Bilimsel Üretim Sürecinde Dışa Bağımlı Olunmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi	
Yazar Dağılımı.....	423
Tablo 215. Tek Konuda İhtisaslaşmaya Yönelik Bilimsel İcraya İlişkin Eleştiriler Kategorisi	
Yazar Dağılımı.....	423
Tablo 216. Sosyoloji Alanında Yayınevlerinin Tercüme Eserlere Ağırlık Vermesi ve Telif	
Eserlerin Kısıtlılığına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı	424
Tablo 217. Hazır Açıklamalar/Kaytarmacılık/Kolaycılığa İlişkin Eleştiriler Kategorisi Yazar	
Dağılımı	425

Tablo 218. Tarih Anlayışının Gerekliliği ve Tarih Bilincinin Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı	428
Tablo 219. Disiplinler Arası Çalışmaların Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı	429
Tablo 220. Bütünsel Perspektifin Gerekliliği Kategorisi Yazar Dağılımı.....	430
Tablo 221. Ortak Çalışmaların Gerekliliği ve Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı	431
Tablo 222. Eleştirel Çalışmaların-Bakış Açısının Gerekliliği Kategorisi Yazar Dağılımı	431
Tablo 223. Türk Sosyolojisindeki Gelişmelerin Dünya Koşulları ile İlişkili Olarak Açıklanması Gerekliliği Kategorisi Yazar Dağılımı	432
Tablo 224. Türkiye’de Sosyolojinin Türk Toplumu-Tarihi ile İlişkili Olma Zorunluluğu Kategorisi Yazar Dağılımı	432
Tablo 225. Türkiye’de Sosyolojinin Türkiye’nin Toplumsal ve Topluluklar Arası Sorunlarına Geçerli Çözümler Üretme Zorunluluğu Kategorisi Yazar Dağılımı	433

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. <i>Sosyoloji Yıllıklarında Tek Yazarlı Kitaplar Dâhil Yazar Dağılım Grafiği</i>	15
Şekil 2. <i>Sosyoloji Yıllıklarında Tek Yazarlı Kitaplar Hariç Yazar Dağılım Grafiği</i>	16
Şekil 3. <i>Doğu Kavramının Anlamlandırılması</i>	200
Şekil 4. <i>Doğu Uygarlıklarının Devletçi Olmaları/Doğu’da Devletin En Önemli Unsur Olarak Görülmesi ve Değerlendirilmesi</i>	202
Şekil 5. <i>Batı Kavramının Anlamlandırılması</i>	226
Şekil 6. <i>Baticılaşmanın Anlamlandırılması</i>	249
Şekil 7. <i>Baticılaşmanın Devletin Seçimi/Tercihi Olarak Ortaya Çıkması</i>	250
Şekil 8. <i>Küreselleşme Kavramının Anlamlandırılması</i>	270
Şekil 9. <i>Topluma İlişkin Açıklamalar</i>	285
Şekil 10. <i>Mutlaklığa İlişkin Açıklamalar</i>	291
Şekil 11. <i>Bilimsel Bilginin Özellikleri</i>	293
Şekil 12. <i>Sosyolojiye İlişkin Açıklamalar</i>	301
Şekil 13. <i>Sosyolojinin Tanımına Dair Açıklamalar</i>	302
Şekil 14. <i>Sosyolojinin Özelliklerine İlişkin Açıklamalar</i>	309
Şekil 15. <i>Sosyolojinin Konusuna İlişkin Açıklamalar</i>	319
Şekil 16. <i>Sosyolojinin İşlevine Dair Açıklamalar</i>	324
Şekil 17. <i>Batı Sosyolojisine İlişkin Açıklamalar</i>	327
Şekil 18. <i>Türk Sosyolojisine İlişkin Açıklamalar</i>	332
Şekil 19. <i>Sosyolojinin Diğer Disiplin ve Alanlarına İlişkinine Dair Açıklamalar</i>	340
Şekil 20. <i>Türkiye’de Sosyolojik Bilginin Üretiminin Önündeki Engellere Dair Eleştiriler</i>	358
Şekil 21. <i>Kuramsal Eleştiriler</i>	360
Şekil 22. <i>Türkiye’de Bazı Sosyologlara Yönelik Eleştiriler</i>	367
Şekil 23. <i>Türkiye’deki Sosyoloji Çalışmalarına Yönelik Eleştiriler</i>	375
Şekil 24. <i>Alan Araştırmalarına Yönelik Eleştiriler</i>	386
Şekil 25. <i>Türkiye’de Akademiye İlişkin Formel Sorunlara Yönelik Eleştiriler</i>	395
Şekil 26. <i>YÖK Yasası’na ve Yasa’nın Neden Olduğu Problemlere İlişkin Eleştiriler</i>	404
Şekil 27. <i>Türkiye’de Sosyolojinin İcrasına Yönelik Eleştiriler</i>	413
Şekil 28. <i>Yıllıklarda Önerilen Sosyolojinin Özellikleri</i>	427

GİRİŞ

Türk sosyolojisi, sosyoloji tarihi içerisinde uzun erimli bir serüvene sahiptir. Özel olarak Türk sosyolojisini, daha genel bir tanımlamayla birlikte de Türkiye’deki sosyal bilimleri ve onlarla ilintili olarak da düşün geleneğini/geleneklerini farklı isimler ve dönemler üzerinden izleyebilmek mümkündür. Sosyoloji tarihinin izlenmesi ve incelenmesinde de üniversiteler, bölümler, kurumlar, dernekler, ekoller olduğu gibi aynı zamanda dergiler, yayınevleri ve kitap serileri de kıymetli veriler sunabilir. Bu çalışmada da esas olarak bir kitap dizisi (Baykan Sezer ve öğrencileri tarafından yayımlanmaya başlanan *Sosyoloji Yıllıkları* kitap dizisi) üzerine odaklanılmış ve söz konusu seri üzerinden Türk sosyolojisinde bilgi üretim süreci ve bu sürecin önündeki engeller, verimli bir bilgi üretimi için önerilere odaklanılmıştır.

Türk sosyolojisinde bilgi üretim sürecini, 1992’den günümüze dek yayımlanan kitap serisi olan *Sosyoloji Yıllıkları* üzerinden incelemeyi amaçlayan bu çalışma, konusu itibarıyla doğrudan Türk sosyoloji tarihi ile ilişkilidir. Özellikle sosyolojinin aynı zamanda kendisinin bir nesnesi olması, dolayısıyla sosyoloji üzerine sosyoloji icra edilebileceği, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Zira kendi kendisinin araştırma nesnesi olabilmesi, “sosyolojinin sosyolojisi” ve “sosyologların sosyolojisinin” yapılabilmesi, sosyolojiyi diğer bilim dallarından ayıran en önemli faktörlerden biri olarak görülebilir. Bu bağlamda, günümüzde özellikle Pierre Bourdieu’ye atıfla sıklıkla bahsi geçen self-refleksivitenin (öz-düşünümsellik), sosyolojinin ayırıcı unsurlarından birini oluşturduğu söylenebilir. Nitekim (bu çalışmanın son bölümünde de görülebileceği üzere) *Sosyoloji Yıllıkları*na katkı sunan isimlerin de ilk kitaptan son kitaba dek sosyoloji üzerine sosyolojik sorgulamayı gerçekleştirdikleri söylenebilir.

Yazar kadrosu itibarıyla *Sosyoloji Yıllıkları*nda salt sosyoloji ile sınırlı kalınmamakta, diğer disiplin ve alanlardaki bilim ve düşün insanların da *Yıllıklara* katkıları göze çarpmaktadır. Söz konusu kitap dizisinde sosyolojinin diğer disiplin ve alanlarla temasları-temassızlıkları üzerine sürekli bir düşünüm çabası da hâkim görünmektedir.

Çalışma, yorumsamacı yaklaşımın “nitel araştırma yöntemi” çerçevesinde “nitel içerik analizi” tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın konusu doğrultusunda *Sosyoloji Yıllıkları*ndaki bilgi üretim sürecinin izlenebileceği “*Sosyoloji Yıllıklarında Öne Çıkan Kavramlar ve Bu Kavramların Anlamlandırılması*”, “*Sosyoloji Yıllıklarındaki Bilim Anlayışı*”, “Türkiye’de Sosyolojik Bilginin Üretiminin Önündeki Engellere Dair Eleştiriler ve Kimi Öneriler” ve “*Sosyoloji Yıllıklarında Önerilen Sosyolojinin Özellikleri*” üst kategorilerinde analiz gerçekleştirilmiştir. Adı geçen kategorilere bağlı olarak açık ve örtük kodlamalarla birlikte alt kategoriler belirlenmiş ve Türk sosyolojisinde bilgi üretim süreci *Yıllıklar* üzerinden incelemeye tabi tutulmuştur.

Türk sosyolojisi, Türkiye’deki sosyal bilimler ve Türk düşünüyü hakkında fikir sahibi olunabilecek, belirli dönemlerin izlerinin takip edilebileceği kaynaklardan belki de akla ilk gelen örnek dergilerdir. Nitekim günümüzde hem sosyoloji yayıncılığı özelinde hem de genel olarak düşünce dergileri üzerine farklı çalışmalar yapıldığı gözlemlenebilmektedir. Diğer taraftan, yukarıda da belirtildiği üzere, dergilerin yanı sıra yayınevlerinin ve onlarla bağlantılı olarak çeşitli kitap dizilerinin de Türk sosyolojisinde belirgin bir önemi bulunduğu söylenebilir. Söz konusu alan hakkında yürütülen/yürütülecek olan tartışmaların da Türk sosyolojisine ve düşününe katkı sağlayacağı ifade edilebilir. *Sosyoloji Yıllıkları* kitap serisi hakkında çalışma fikri de bu bağlamda doğmuştur.

Sosyoloji Yıllıklarının bir önemi de Baykan Sezer’in Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nin güncel toplumsal ve toplumlar arası sorunlara bağlı olarak sürekli bir biçimde geliştirildiği kitaplar olmasıdır. Bu bağlamda çalışma bir yönüyle Baykan Sezer sosyolojisini de içermektedir. Bu çalışmada Baykan Sezer’in ve sonrasında onun teorisini devam ettiren Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın sosyoloji anlayışlarını, sosyolojik bilgi üretim süreçlerini ve sürece dair eleştirilerini değerlendirmek için de Doğu ve Batı arasındaki çatışmanın dünya tarihi içerisinde ana hatları ile nasıl bir seyir izlediğinin anlaşılması da gerekli görülmüştür.

Sosyoloji Yıllıkları kitap serisi 30 yılı aşkın bir süredir yayın hayatına devam etmesine rağmen bu çalışma, söz konusu kitap serisine dair yapılan ilk çalışma özelliğini

göstermektedir. *Sosyoloji Yıllıklarında* nasıl bir bilim anlayışının hâkim olduğu, sosyolojinin nesnesinin ne olduğu, *Yıllıklarda* bilgi üretim sürecinin hangi kavramlar merkeze alınarak gerçekleştirildiği, Türkiye’de sosyolojik bilgi üretimi esnasında hangi disiplin ve alanlarla ilişkilerin nasıl olması gerektiği ve Türkiye’de sosyoloji alanında, bilgi üretimini engelleyebilecek hususlara yönelik olarak hangi tespitlerin yapıldığı-eleştiriler getirildiği bu çalışmanın temel soruları arasındadır. Böylelikle salt bilgi üretim süreci değil, aynı zamanda bu üretim süreci esnasında karşılaşılan güçlükler de *Yıllıklardaki* metinlerden yola çıkılarak anlaşılmaya çalışılmıştır.

Sosyoloji Yıllıklarında tartışılan konuların ele alınması, *Yıllıklarda* yerli bir sosyolojinin inşası için ne gibi gerekliliklerin üzerinde durulduğunun tespit edilmesi ve Türkiye’de sosyoloji alanına dair yapılan tespit ve eleştiriler doğrultusunda bazı önerilerde bulunulması da çalışmanın önemi bağlamında değerlendirilebilir.

Çalışmanın ilk bölümünde, çalışmanın konusu, amacı, kapsam ve sınırları, yöntemi ele alınmıştır. İkinci bölümde “*Sosyoloji Yıllıklarının* Kurumsal ve Kuramsal Arka Planı”na odaklanılmıştır. Bölüm içerisinde “İstanbul Sosyoloji Ekolü”, “Karl Marx’ın Çatışmacı Yaklaşımı” ve “Kemal Tahir-Baykan Sezer Çizgisi” ele alınmıştır.

Sosyoloji Yıllıkları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nde görev yapmış üç ismin (söz konusu üç ismin çalışmaları aynı zamanda bu çalışmanın örneklemine de oluşturmaktadır), Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın çalışma ve çabaları neticesinde yayımlandığı için ikinci bölümün ilk alt bölümünde ana hatları ile İstanbul Sosyoloji Ekolü’nün ele alınması gerekli görülmüştür. Sonrasında, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde inşa edilen ve Sezer’den sonra Ertan Eğribel-Ufuk Özcan çizgisinde icra edilen Doğu-Batı Çatışması Teorisi’ndeki (söz konusu teori, aynı zamanda *Yıllıklardaki* bilgi üretim sürecinin temel dayanağı olan teoridir) çatışma vurgusunun anlaşılması için ise Sezer’in de yer yer yararlandığı, yer yerse eleştirdiği Karl Marx’ın çatışmacı anlayışının ele alınması gerekli görülmüştür. *Sosyoloji Yıllıklarındaki* temel teorik çizgi Kemal Tahir-Baykan Sezer’in fikirlerine ait olduğu için de söz konusu çizginin özellikleri ayrıca değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, dördüncü bölümdeki açıklama ve analizlere bir temel oluşturması için ana hatları ile Doğu-Batı çatışması tarihine değinilmiştir. Zira dördüncü bölümde ele alınan kavramların anlamlandırılmasının, Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın Doğu-Batı çatışması tarihine ilişkin yaklaşımları doğrultusunda şekillendiği ifade edilebilir.

Çalışmanın son bölümünde ise ilk olarak *Sosyoloji Yıllıklarında* öne çıkan kavramlara ve bu kavramların Eğribel, Sezer ve Özcan tarafından nasıl anlamlandırıldığına odaklanılmıştır. “Doğu”, “Batı”, “Baticılaşma” ve “küreselleşme” kavramları *Yıllıklardaki* bilgi üretim süreci içerisinde odaklanılan esas kavramlar olarak dikkat çekmiştir. Bu minvalde, söz konusu kavramların nasıl tanımlandığı, adı geçen sosyologlar tarafından nasıl anlamlandırıldığı tartışılmıştır. Kavramların ardından *Yıllıklardaki* bilim anlayışına topluma, mutlaklığa, bilimsel bilgiye, genel mahiyetiyle sosyolojiye, özel olarak ise Türk sosyolojisine ve Batı sosyolojisine ilişkin açıklamaları ile sosyolojinin diğer disiplin ve alanlarla hangi bağlara sahip olduğu noktası üzerine bir tartışma gerçekleştirilmiştir. Türk sosyolojisinde bilgi üretimi kadar, bilgi üretimine engel teşkil edebilecek hususlar da önemli görülmektedir. Bu sebepten ötürü dördüncü bölüm içerisinde *Yıllıklar* kapsamında Türkiye’de sosyolojik bilginin üretiminin önündeki engellere dair eleştiriler de ele alınmıştır. Bu alt bölüm içerisinde kuramsal eleştiriler, belirli sosyologlara yönelik eleştiriler, sosyoloji çalışmalarına yönelik eleştiriler, akademide karşılaşılan formel sorunlara yönelik eleştiriler ve sosyolojinin icrasına yönelik eleştiriler kategorilendirilmiştir. *Yıllıklarda* nasıl bir sosyoloji anlayışı önerildiğinden sonra ise sonuç bölümü ile çalışmanın genel bulgularının değerlendirmesi ve tartışması gerçekleştirilmiş, sonraki çalışmalar için kimi önerilerde bulunulmuştur.

1. BÖLÜM

ÇALIŞMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU

Türk sosyoloji tarihinde yayıncılık faaliyetleri önemli bir alanı kapsamaktadır. Telif ve tercüme eserler vasıtasıyla, bir başka ifadeyle bizzat sosyoloji yayıncılığı vasıtasıyla, sosyoloji biliminin Türkiye’deki serüvenini gözlemlemek mümkün olabilmektedir. Aynı zamanda sosyoloji yayıncılığı, sosyolojinin kuramsal ve pratik yönelimlerindeki dönemsel değişimler hakkında da araştırmacılara bilgiler verebilmektedir. Böylelikle, sosyoloji yayıncılığı üzerinden, hangi dönemlerde ne tür yönelimlerin arttığı yahut hangi dönemlerde hangi sosyologların metinlerinin daha fazla göz önünde bulundurulduğu anlaşılabilmektedir.

Sosyoloji, özerk bir bilim dalı olarak ortaya çıktığından kısa bir süre sonra Türkiye’de ilgi görmeye başlamıştır. Bu ilgi de -henüz bir yükseköğretim kurumunda kurumsallaşma olmadan önce- bizzat yayıncılık faaliyetleri çerçevesinde şekillenmiştir. Kurucuları arasında Ahmed Şuayıp, Rıza Tevfik ve Mehmed Câvid’in yer aldığı *Ulûm-u İktisadiye ve İctimaiye* dergisinde, özellikle Ahmed Şuayıp, organizmacı sosyolojinin önde gelen savunucusu olarak metinler kaleme almıştır (İlyasoğlu, 1984, s. 2166). Mustafa Suphi de 1912 tarihinde Celestin Bouglé’nin *Qu’est-ce-que la Sociologie* adlı eserini çevirerek Türkçede ilk sosyoloji kitabını yayımlamıştır (Birinci, 2008a, s. 326).¹ Hüseyin Nail

¹ Ali Birinci (2008a, s. 326), çalışmasında, Lütfi Erişçi’nin (1941, s. 159) ilk sosyoloji kitabı olarak Suphi Ethem’in *Sosyoloji* kitabını saydığına ancak söz konusu eserin yayımlandığına dair bir kanıt bulunmadığına dikkat çekmektedir. Diğer yandan Erişçi (1941, s. 159) bahse konu olan makalesinde Suphi Ethem’in kitabının adını anmakla beraber ilk kitap olduğunu belirtmemektedir. Aynur İlyasoğlu ise “Aynı yıllarda, (1911’de) Suphi Ethem imzası ile Mustafa Suphi, C. Bouglé’nin ‘*Qu’est-ce-que la Sociologie*’ini İlm-i İctima Nedir? adıyla çeviriyordu.” (1984, s. 2167) diyerek Mustafa Suphi’nin Suphi Ethem imzasıyla mezkûr eseri çevirdiğini söylemektedir. İlyasoğlu’nun iki ismi beraber anmasının bir yanlışlığı beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Zira Bouglé’nin eserinin Osmanlı Türkçesi tercümesinde, kapağında, Suphi Ethem’in değil, Mustafa Suphi’nin ismi yer almaktadır. Ayrıca bilindiği üzere, Suphi Ethem adıyla da tanınan İsmail Suphi ile Mustafa Suphi, bambaşka iki isimdir. Söz konusu karışıklığın sebebini, Bouglé’nin söz konusu eserinin bir bölümünü günümüz Türkçesine aktaran Aynur Erdoğan’ın dipnotundan

Kubalı da Durkheim'in kimisi daha önce Fransa'da dahi hiç yayımlanmamış ders notlarını ilk kez *Léçons de Sociologie; Physiques des Moeurs et Dorits* adıyla yayımlamıştır (Kazancıgil ve Vergili, 2010, s. 120; Sezer, 1989, s. 6). Böylelikle telif ve tercüme eserler vasıtasıyla, sosyolojinin Türkiye'de görünürlük kazandığını ve bu eserlerin, sosyolojinin özerk bir bilimsel disiplin olmasına zemin hazırladığını söylemek mümkündür.

Yayıncılık faaliyetlerinin yanı sıra sosyolojinin Türkiye'deki kurumsallaşmasında dikkate değer bir diğer husus ise yükseköğretim düzeyinde bir kürsü olarak kurulması ve liselerde ders olarak okutulmasıdır. Ancak sosyolojinin bir kürsü yahut bölüm olarak yükseköğretim kurumlarında varlık kazanmasından daha önce de Türkiye'de sosyoloji biliminin temellerinden bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla sosyolojinin varlığını kurumsallaşma ile eş değer görmemek gerekmektedir. Ahmet Cevdet Paşa (bkz. Doğan, 2008) gibi Tanzimat dönemi düşün insanlarının sosyoloji alanındaki konularla doğrudan ilgilendikleri gözlemlenmektedir. Ertan Eğribel de *Sosyoloji Yıllıklarının* 24. kitabında yer alan bir çalışmada “Türk sosyoloji tarihi açısından ilk sosyolog olarak da tanımlanan Ahmet Cevdet Paşa” (2016a, s. 42) diyerek Cevdet Paşa'nın Türk sosyoloji tarihindeki öneminden bahsetmektedir. Yine Ufuk Özcan (2016, s. 61) da Ahmet Cevdet Paşa'yı ilk Türk sosyologu olarak anan isimleri Cahit Tanyol, Cemil Meriç ve Ümit Meriç olarak not etmektedir. Sonrasında, Ahmet Rıza Bey (bkz. Erkul, 2008), Said Halim Paşa (bkz. Bostan, 2008) gibi düşün insanlarının da kimi kaynaklarda ilk Türk sosyologları arasında anıldığı görülmektedir.

Tanzimat sonrasında II. Meşrutiyet döneminde düşün insanları, sosyolojiye daha yakından ilgi duymaya başlamışlardır. Çünkü Türk sosyolojisi, “II. Meşrutiyet dönemi

öğrenmek mümkündür: “İsmail Suphi'nin “Sosyoloji Nedir?” başlıklı bu metni 1325-1328 [1909-1912] yılları arasında Hüsün ve Şiir'de beş bölüm halinde yayımlanmıştır: C. I, Sayı: 1, 1325 [1909], s. 13-14; Sayı: 2, 1325 [1909], s. 14; Sayı: 3, 1325 [1909], s. 8-9; Sayı: 4, 1325 [1909], s. 12-14; Sayı: 6, 16 Ağustos 1326 – 24 Şaban 1328 Pazartesi [1910-1912], s. 44-46. Metin, Bouglé'nin 1907 tarihli *Qu'est-ce que la sociologie?* (Paris, Felix Alcan) kitabının ilk bölümünün özetlenerek yapılmış serbest bir çevirisi niteliğindedir. Kitabın tamamı bilahare Mustafa Suphi tarafından tercüme edilerek yayımlanmıştır.” (bkz. Bouglé, 2014, s. 323). Kısacası ifade etmek gerekirse, Erişçi, İsmail Suphi'nin saydığı eserin bir bakıma serbest çeviri olduğunu ifade etmemekle; Birinci, Erişçi'nin İsmail Suphi'nin yani Suphi Ethem'in *Sosyoloji Nedir?* adlı eserini Türkçedeki ilk eser olarak andığını söylemekle; İlyasoğlu ise iki ismi birbirine karıştırarak tek isimmiş gibi ele almakla birlikte yanılmaktadırlar.

ile birlikte, Osmanlı-Türk aydınlarının zihninde varolan ‘sosyal ve politik krizden nasıl çıkılacağı’, ‘ülkenin nasıl kurtarılabileceği’ gibi yakıcı sorunların kendini açığa çıkardığı bir dönemde varlığını göstermeye başlamıştır.” (İlyasoğlu, 1984, s. 2164). Bu kapsamda Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu da Türk sosyoloji tarihinin miadını daha eski tarihlere götürerek sosyolojinin gelişimini, Türkiye özelinde ele alırken, 16. ve 19. yüzyıllarda siyasetname ve tarihçiliğin, özellikle de vak’anüvisçiliğin sosyolojinin gelişimine katkıda bulunduğuna değinmektedir (Akt. Güngör Ergan, 1999, s. 28). Ayrıca Ufuk Özcan (2016) sosyolojiyi akademik bir bilim dalı olmadan önce de kurumsallaşmasından bahsedilebilecek bir bilim dalı olarak nitelendirirken Ertan Eğribel (2016a, ss. 53-54) bilhassa II. Meşrutiyet döneminde kamusal olmayan cemaat ve toplum güçleriyle dergiler etrafından bir kurumsallaşmanın söz konusu olduğundan ve kurumsallaşmanın yükseköğretim düzeyinde sosyolojinin görünürlük kazanmasıyla birlikte dergi ve dernekler üzerine tartışmaların da önemsiz hâle getirildiğinden söz etmektedir. Ufuk Özcan, sosyolojiye dair ön hazırlık aşamasında bulunan ve bugün sosyolog olarak anılan isimlerin “Hiçbiri meslekten sosyolog olmasa bile, en azından referans kaynakları ve kullandıkları yeni kavramlar itibarıyla, sosyolojinin Türkiye’ye giriş veya hazırlık evresinde belirli bir rol” (2016, s. 61) oynadıklarını belirtmektedir.

Hem sosyolojinin yükseköğretim düzeyinde kurumsallaşmasından önce hem de söz konusu kurumsallaşma çalışmaları esnasında Türkiye’de sosyolojinin gerek temellerinin atılmasında gerekse de özerk bir bilim hüviyetini kazanmasında, yayıncılık faaliyetleri önemli görevler üstlenmeye devam etmiştir. Korkut Tuna (2020, s. 41), bilhassa üniversite dışarısından yürütülen yayın faaliyetlerinin de sosyolojinin tartışma konularını şekillendirdiğine dikkat çekerek konunun önemine değinmektedir. Özellikle Cemil Meriç tarafından “hür tefekkürün kalesi” (2015, s. 102) olarak adlandırılan dergiler üzerinden de genelde Türk düşün hayatı, özelde ise Türkiye’de sosyolojinin serüvenini, değişen eğilimlerini, yönelimlerini, genel paradigmalarını görmek ve gözlemek mümkündür. Örneğin Kurtuluş Kayalı’ya (1988, s. 61) göre *YÖN* dergisi merkeze alınarak, 1960’lı yılların sonrasının Türk düşün hayatını izlemek mümkündür. Yine Kayalı (2020), başka bir çalışmada, Türkiye’nin son dönemlerinde yayımlanan üç farklı eser üzerinden “Türkiye fotoğrafını” görmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir: *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*,

Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce. H. Bayram Kaçmazoğlu (2002, s. 6) ise 1940’lı yıllardaki Türk sosyolojisinin dergiler etrafında şekillendiğini, Ankara Ekolü’nün de İstanbul Ekolü’nün de dergiler kanalı ile fikirlerini okurlara ilettiklerini ifade etmektedir. Recep Ercan (2011, s. 183) da Türk sosyolojisinde dönemsel bağlamda kimi değişimler olduğunu ancak bu dönemsel farklılıkların ve değişimlerin en sağlıklı biçimde gözlemlenebileceği yerin yayımlanan dergileri incelemekten geçtiğini ifade ederek, yayıncılık faaliyetlerinin önemine değinmektedir. Faruk Turgut’a göre de “Düşünce dünyasının gelişmesinin temel dinamiklerinden olan düşünce dergileri üretilen tartışmaların, bilgilerin topluma aktarılmasını sağlayan kanallar olmuşlardır.” (2022, s. 190).

Bu çalışmada ise 1992 yılından günümüze dek yayın hayatını sürdüren *Sosyoloji Yıllıkları* üzerinden Türk sosyolojisinde bilgi üretim süreci konu edinilmiştir. *Sosyoloji Yıllıkları*nda öne çıkan kavramlar, *Yıllıklara* katkı sunan sosyologların bilim anlayışları, sosyolojik yaklaşımları ve Türkiye’de sosyoloji alanında karşılaşılan problemler çalışmanın temel konuları arasında yer almaktadır. Ayrıca kurumsal ve kuramsal arka planda İstanbul Sosyoloji Ekolü ve özellikle de Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi de *Sosyoloji Yıllıklarının* daha iyi anlaşılması için çalışmaya konu edinilmiştir. Böylelikle Türkiye’de en uzun soluklu yayın serüvenine sahip bu kitap birikimi üzerinden İstanbul Sosyoloji Ekolü’nün, özel olarak ifade etmek gerekirse de Baykan Sezer ekolünün son kuşak temsilcilerinin Türk sosyolojisi içerisindeki yeri ve önemine de değinilmiştir.

Yıllıkların ilk ortaya çıkışı ile günümüze kadar uzanan yayın serüveni esnasında da kimi farklılıklar da dikkat çekmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinden de görüleceği üzere, söz konusu farklılıklar temelde biçimsel farklılıklar olma özelliği göstermekte, içerikte ve temel teorik dayanak (Doğu-Batı Çatışması Teorisi) noktasında bir farklılık gözlemlenmemektedir.

Yıllıkların ilk defa 11. kitabında tek bir ismin tek bir çalışması yer almıştır. Bedri Mermutlu’nun (2008) çalışması vesilesiyle, *Yıllıklar* ilk kez bir isme ve bir esere ayrılmıştır. İlk 10 kitapta ise birbirinden farklı isimlerin benzer bir konu etrafında çalışmaları görülmektedir. 13. ve 14. kitabın Baykan Sezer’in (2006a, 2006b)

kitaplarından oluşması da ayrıca dikkate değerdir. Nitekim sonrasında, 25. ve 26. kitap da doğrudan doğruya Sezer'in (2017a, 2018a) eserlerinin yayımlanması kapsamında oluşacaktır. Böylelikle Baykan Sezer'in çalışmalarının yeniden yayımlanması ve okurlara ulaşması mümkün olacaktır. Ayrıca 19. kitap Ufuk Özcan'ın (2010a), 28. kitap ise Yüksel Yıldırım'ın (2020) çalışmasına ayrılmıştır. Eğribel ve Yıldırım, *Sosyoloji Yıllıklarının* yayın serüvenini bu kapsamda şu şekilde değerlendirmektedir:

Sosyoloji Yıllıkları başlangıçta konu sahibi tartışmacıların konuları etrafındaki tartışmalarla başladı, ardından ortak çalışmalara ve yanında tek imzalı yayınlara yer verdik. Yaklaşık on yıl bu şekilde devam eden yıllıklar “Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına” çıkarılan sayıdan itibaren büyük oranda tek yazarlı ve belli bir tema etrafında ortaya konan çalışmalarla yayınlandı (2021a, ss. 109-110).

Bu kapsamda, *Yıllıklar* içerisinde birkaç farklı çalışma tarzından bahsetmek mümkün görünmektedir. Bir başka ifadeyle *Yıllıklarda* tek tip bir yayın serüveni izlenmemiştir. *Sosyoloji Yıllıklarının* “ortak çalışma kapsamında yayımlanan eserler”, “derleme kapsamında yayımlanan eserler” ve “tek yazarlı eserler” olarak üç başlık hâlinde toplamak mümkündür.

Tablo 1’den de görüleceği üzere *Sosyoloji Yıllıklarının* ilk kitapları doğrudan doğruya ortak çalışma neticesinde vücut bulmuştur. Özellikle *Yunan Tarihçiliği* başlığını taşıyan eser, yalnızca ortak çalışmaya ayrılmıştır. *Yunan Tarihçiliği* kitabında ortak çalışma haricinde hiçbir çalışmaya yer verilmezken *Türk Müziği*’nde ekler hâlinde iki çalışmaya yer verilmiştir. *Sosyoloji Yıllıklarının* sonraki 3 kitabında da ortak çalışma geleneğinin bu biçiminin (tek tek yazar isimlerinin geçmediği, çalışmaya katılan herkesin toplu olarak isimlerinin anıldığı biçiminin) devam ettirildiği gözlemlenmektedir. Ancak *Tarih ve Sosyoloji*, *Osmanlılık: Türkiye Sosyolojisi 1, XIX. Yüzyıl: Türkiye Sosyolojisi 2, XX. Yüzyıl: Türkiye Sosyolojisi 3* eserleri, ortak çalışmaya ek olarak derleme kapsamında vücut bulmuştur denilebilir. Öte yandan söz konusu kitaplarda ortak çalışma biçimi değiştiği için (tek tek katkı sunan isimlerin ortak çalışmalarına doğru biçimsel bir değişiklik mevzubahis olmuştur) ve ayrıca tek yazarlı çalışmalara da daha sık ağırlık verildiği için, söz konusu kitaplar “derleme kapsamındaki eserler” kategorisinde toplanmıştır.

Tablo 1. *Sosyoloji Yıllıkları* Kitaplarının Biçimsel Gruplandırılması

Ortak Çalışma Kapsamında Yayımlanan Eserler	• <i>Yunan Tarihçiliği</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 1) • <i>Türk Müziği</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 2) • <i>Osmanlı Tarihçiliği</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 3) • <i>Kıbrıs Üzerine</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 4) • <i>Batı Yayılmacılığı</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 5)
Derleme Kapsamında Yayımlanan Eserler	• <i>Tarih ve Sosyoloji</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 6) • <i>Osmanlılık: Türkiye Sosyolojisi 1</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 7) • <i>XIX. Yüzyıl: Türkiye Sosyolojisi 2</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 8) • <i>XX. Yüzyıl: Türkiye Sosyolojisi 3</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 9) • <i>Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 10) • <i>Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 11) • <i>Tarihte Doğu-Batı Çatışması</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 12) • <i>Sosyoloji ve Coğrafya</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 15) • <i>Bilim Sosyolojisi: Bilim Tarihi ve Yöntem</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 16) • <i>Türkiye'de Toplum Bilimlerinin Gelişimi</i> (2 cilt) (Sosyoloji Yıllığı Kitap 18) • <i>Türk Sosyologları ve Eserleri</i> (2 cilt) (Sosyoloji Yıllığı Kitap 20) • <i>Değişim Sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye'de Toplumsal Değişme</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 21) • <i>Türkiye'de Modernleşme: Batılılaşma Yerine Küreselleşmenin İkamesi</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 22) • <i>Türkiye'de Karşıt Muhafazakarlık Biçimleri: Modern Muhafazakarlıktan Küreselci Değersizleşmeye</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 23) • <i>Türkiye'de Sosyoloji: Üniversitede 101. Yıl</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 24) • <i>Sağlık Sosyolojisine Giriş</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 27)
Tek Yazarlı Eserler	• Baykan Sezer - <i>Sosyolojinin Ana Başlıkları</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 13) • Baykan Sezer - <i>Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 14) • Bedri Mermutlu - <i>Türk Sosyal Düşünce Bibliyografyası (1729-1928)</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 17) • Ufuk Özcan - <i>Yüzyıl Dönümünde Batıcı Bir Aydın: Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 19) • Baykan Sezer - <i>Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 25) • Baykan Sezer - <i>Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı</i> (Ek: <i>Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri</i>) (Sosyoloji Yıllığı Kitap 26) • Yüksel Yıldırım - <i>Bilim Sosyolojisinin İlk Kaynakları: Türkiye'de Sosyal Bilim Anlayışının Gelişimi</i> (Sosyoloji Yıllığı Kitap 28)

Sosyoloji Yıllıklarında derleme kapsamında yayımlanan eserlere bakıldığında, bu bağlamda, konu dağılımı bakımından çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmektedir. Ayrıca derleme kapsamında yayımlanan eserlerden, *Sosyoloji Yıllıklarının* 10. ve 11. kitabı birer isme (Kemal Tahir'e ve Baykan Sezer'e) armağan olarak hazırlanmıştır. Yine 12. kitabın *Tarihte Doğu-Batı Çatışması* (Eğribel ve Özcan, 2017a) konusuna ayrılması önemli görülmektedir. Zira söz konusu kitap, aynı zamanda *Sosyoloji Yıllıklarında* icra edilen teorinin tarihsel arka planını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Aynı zamanda bu kitap, hâlihazırda *Sosyoloji Yıllıkları* bağlamında derleme yahut ortak çalışma kategorilerinde yayımlanan ve ikinci baskısı gerçekleştirilen tek kitap olma özelliğini göstermektedir. Sonraki yıllarda yayımlanan eserler ana konu bağlamında çeşitlilik gösterecekler de temel meselenin Doğu-Batı Çatışması olduğu ifade edilebilir. Zira coğrafya, bilim sosyolojisi, küreselleşme ve muhafazakârlık temaları işlenirken de Doğu-Batı Çatışması Teorisi temel perspektif olma özelliğini korumuştur.

Sosyoloji Yıllıkları kapsamında tek yazarlı olarak yayımlanan eserlere bakıldığında ise ilk iki eserin Baykan Sezer'e ait olduğu görülmektedir. *Sosyolojinin Ana Başlıkları* (Sezer, 2006a) ve *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları* (Sezer, 2006b) aynı yıl *Yıllıklar* kapsamında yayımlanmıştır. Yine Baykan Sezer'in *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı* (2017a) ile *Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı* (2018a) adlı eserleri de *Yıllıkların* 25. ve 26. kitapları olarak, ilki 2017, ikincisi 2018 yılında yayımlanmıştır. *Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı* adlı eserde ek olarak Baykan Sezer'in lisans tezi olan *Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri* (2018b) de yer almaktadır. Tek yazarlı eserlerde görülen Baykan Sezer ağırlığı, *Yıllıklar* kapsamında ayrıca önemlidir. Zira *Yıllıkların* ilk ortaya çıkışında Baykan Sezer'in oynadığı rol, vefatı sonrasında da özellikle Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın Sezer'in eserlerini yayına hazırlamalarıyla birlikte devam etmektedir. Son olarak, tek yazarlı eserlerde Bedri Mermutlu, Ufuk Özcan ve Yüksel Yıldırım'ın da birer eseri görülmektedir. Bedri Mermutlu'nun (2008) eseri, 2008 yılında ilk kez *Yıllıklar* kapsamında yayımlanmıştır. Ufuk Özcan'ın (2010a) ilk baskısı 2002 yılında Donkişot Yayınları tarafından yapılan eseri ise eklerle genişletilmiş ikinci baskısı ile *Yıllıklar* kapsamında yayımlanmıştır. Yüksel Yıldırım'ın (2020) eseri ise 2020 yılında yine *Yıllıklar* kapsamında ilk kez kitaplaştırılmıştır. Bu kapsamda, tek yazarlı kitapların da genel itibarıyla Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin inşa ve icracıları tarafından kaleme

alınan eserler bağlamında yayımlandığı ifade edilebilir. Sonuç olarak bu çalışmanın konusu da yukarıda anılan *Sosyoloji Yıllıkları* eserleri merkezinde (söz konusu eserlerdeki kitapların ve kitap bölümlerinin inceleme kapsamına dâhil edilerek) Türk sosyolojisindeki bilgi üretim sürecidir.

1.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, 1992 yılından günümüze dek yayın hayatını sürdüren *Sosyoloji Yıllıkları* üzerinden Türk sosyolojisinde bilgi üretim sürecini anlamaktır. Sosyolojik bilgi üretim sürecinde; *Sosyoloji Yıllıkları*nda öne çıkan kavramlar, bilim anlayışları, Türk sosyolojisi ve Batı sosyolojisine ilişkin değerlendirmeleri ve eleştirileri kategorilendirilmiştir. *Sosyoloji Yıllıkları*, genel olarak Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması teorisini sürdürdüğü için hem İstanbul Sosyoloji Ekolü hem de Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması teorisi de (Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi üzerinden) çalışma kapsamında ayrıca incelenmiştir. Ayrıca çalışma, geniş bir birikimin ürünü olan *Sosyoloji Yıllıklarının* Türk sosyoloji tarihindeki yeri ve önemini de ortaya çıkaracak olmasıyla önemli görülmektedir. “Türk düşün ve sosyoloji tarihinin kaynaklarını araştıran eserlerin çoğalması, Türk sosyoloji ve düşün tarihinin zenginliklerini ortaya çıkarmak açısından da çok önemlidir.” (Kaçmazoğlu, 2014, s. 6). Bu çalışmada da doğrudan doğruya söz konusu kaynaklar üzerine odaklanılmıştır.

Sosyoloji Yıllıkları, çalışmanın konusu bölümünden de görüldüğü üzere, ilk kitaptan yayımlanan son kitaba dek belirli konular üzerinde odaklanmıştır. Söz konusu konular, aynı zamanda Türk sosyoloji tarihinde 1990'lı yıllardan itibaren öne çıkan konu ve tartışmalar tarafından da çeşitlenmiştir. Bu kapsamda, Türk sosyolojisinde bilgi birikiminin ve belirli konu ve sorunların tartışılmasına imkân sağlaması bakımından da *Sosyoloji Yıllıkları* üzerinden bilgi üretim sürecinin izlenmesi önemli görülmüştür.

Çalışmanın bir diğer önemli noktası ise *Sosyoloji Yıllıklarının* Türk sosyolojisinin hem geçmiş hem de günümüz konularına odaklanılmasına imkân tanınmasıdır. *Yıllıklar* kapsamında ele alınan konular, hem Türk sosyolojisine dair geçmiş değerlendirmeleri kapsamakta hem de geleceğe yönelik kimi çözüm önerileri sunmaktadır. Bu kapsamda,

Yıllıkların bizzat Türk sosyolojisi üzerine sosyolojik bir birikim inşa ettiği söylenebilir. *Yıllıkların* birçok kitabında Türk sosyolojisinde temel konular, çalışma alanları ve problemler üzerine odaklanılmıştır. *Yıllıklar*, moda konulara eleştirel baksa da güncel meselelere eleştirel bir perspektiften odaklanma noktasında eksiklik taşımamıştır. Bu konuya örnek olarak küreselleşme ve muhafazakarlık üzerine odaklanan 23. kitap gösterilebilir. Bir bakıma *Sosyoloji Yıllıkları*, Baykan Sezer’in teorisinin güncel sorunlara uyarlanması ve bu bağlamda teorisinin gelişme sürecinin devamı niteliğindedir.

Sosyoloji Yıllıklarında Türk sosyolojisinde karşılaşılan kimi sorunlara da odaklanılmakta ve bu konuda çözüm önerileri sunulmaktadır. Bu kapsamda, yürütülen tartışmaların da Türk sosyolojisine katkı sunacak olması çalışma kapsamında değinilebilecek bir diğer önemli nokta olarak kendisini göstermektedir.

Çalışmanın bir diğer önemi ise doğrudan doğruya *Sosyoloji Yıllıkları* üzerine odaklanan ilk çalışma olmasıdır. Zira *Yıllıkların* yalnızca Türkiye’de değil, dünyada da onlarca yıldır (2023 yılı itibarıyla 31 senedir *Yıllıklar* yayındadır) yayına devam eden nadir yayınlardan biri olduğunu ifade eden Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, “Türkiye’de ve dünyada 3-4 yıl çıkan bu tür yayınlar sosyoloji tarihinin bir parçası olarak önemsenirken, hakkında çeşitli çalışmalar, tezler yapılırken, (...) öncesini bir kenara koyarsak bile Sosyoloji Yıllığı’nın sahip çıktığı birikimin ve 3-4 kuşağı kapsayan sürekliliğinin görmezden gelinmesi”ne (2017, s. 16) vurgu yapmaktadırlar.

1.3. ÇALIŞMANIN PROBLEM CÜMLELERİ

Yukarıda belirtilmiş olan konu ve amaç dâhilinde aşağıdaki problem cümleleri oluşturulmuştur. Problem cümleleri, nitel araştırmanın doğası gereği, araştırma süreci içerisinde yenilenmiştir. Kategorileştirme ve kodlama işlemleri esnasında yeni problem cümleleri dâhil edilmiş, başlangıçta ön görülen kimi problem cümleleri ise çıkarılarak son şekli şu hâliyle verilmiştir:

1) *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde hangi kavramlar üzerinden bilgi üretimi gerçekleşmiştir?

2) *Sosyoloji Yıllıklarında* bilgi üretim süreci içerisinde sosyoloji, Batı sosyolojisi ve Türk sosyolojisi nasıl açıklanmaktadır?

3) *Sosyoloji Yıllıklarında* nasıl bir bilim anlayışı hakimdir?

3.1.) *Sosyoloji Yıllıklarına* göre bilimsel bilgi hangi özellikleri taşımalıdır?

3.2.) *Sosyoloji Yıllıklarına* göre sosyoloji alanında bilgi nasıl üretilmelidir?

3.3.) Türk sosyolojisinde bilgi üretimi için hangi disiplin ve alanlarla temas içerisinde olunmalıdır?

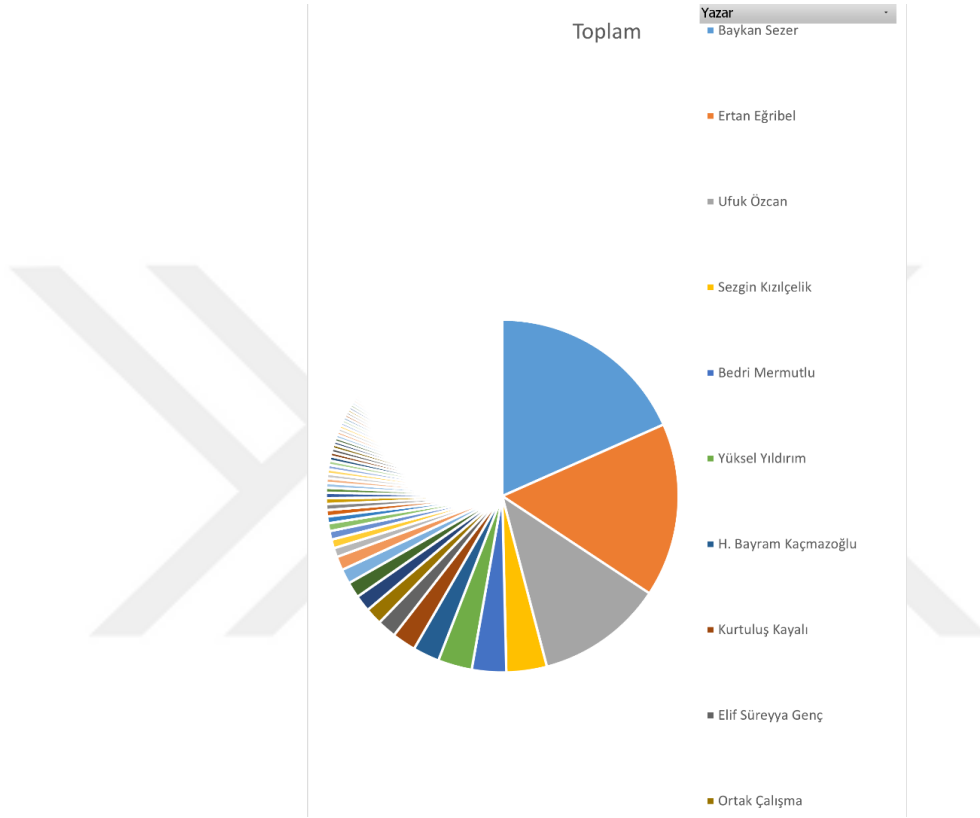
4) *Sosyoloji Yıllıklarında* bilgi üretim süreci içerisinde Türkiye'deki sosyolojik bilgi üretimine dair getirilen eleştiriler ve öneriler nelerdir?

1.4. ÇALIŞMANIN KAPSAM VE SINIRLARI

Bu çalışmada *Sosyoloji Yıllıklarında* bilgi üretim süreci incelenmesine rağmen *Yıllıklar* kapsamında katkı sunan tüm yazarlar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Nicelik itibarıyla kitaplara en çok katkı sunan üç isim Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan olarak tespit edilmiştir. Her ne kadar nitelik hakkında yargıda bulunmak nicelik hakkında yargıda bulunmak kadar kolay olmasa da söz konusu üç ismin aynı zamanda niteliksel bağlamda *Yıllıkların* esasını teşkil ettiği ifade edilebilir. Zira Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Teorisi, *Yıllıklardaki* temel yaklaşım olma özelliğini göstermektedir. Sezer'in vefatından sonra söz konusu teoriyi sahiplenen ve güncel meselelere yaklaşımlarla birlikte geliştiren isimlerin ise Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan olduğu söylenebilir.

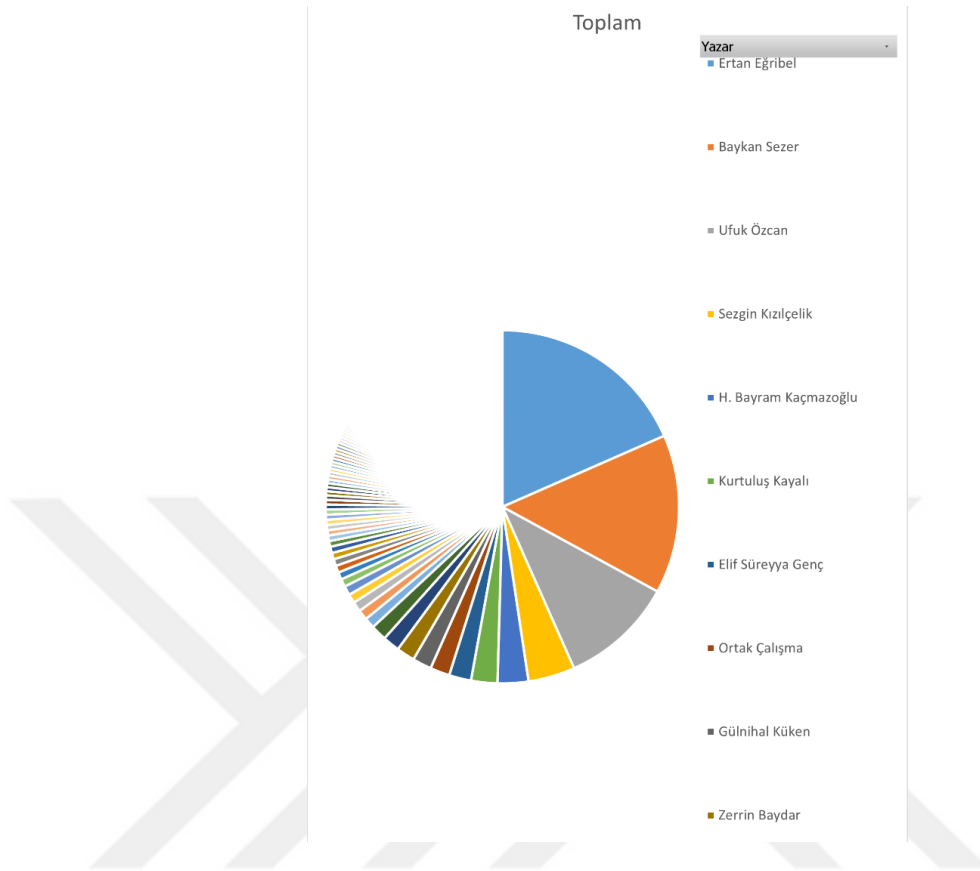
Çalışmanın konusu bölümünden de görüldüğü üzere *Sosyoloji Yıllıkları* hem tek yazarlı hem de çok yazarlı çalışmalardan oluşmaktadır. Tek yazarlı kitaplar dâhil sayfa sayısı dağılımına bakıldığında aşağıdaki grafiğe ulaşılmıştır:

Şekil 1. *Sosyoloji Yıllıklarında Tek Yazarlı Kitaplar Dâhil Yazar Dağılım Grafiği*

Tek yazarlı kitaplar dâhil edildiğinde sayfa sayısı bağlamında en çok katkı sunan isim Baykan Sezer olurken ikinci isim Ertan Eğribel, üçüncü isim ise Ufuk Özcan olarak dikkat çekmektedir. Tek yazarlı kitaplar hariç tutulduğunda ise aşağıdaki grafiğe ulaşılmıştır:

Şekil 2. *Sosyoloji Yıllıklarında Tek Yazarlı Kitaplar Hariç Yazar Dağılım Grafiği*

Tek yazarlı kitaplar hariç tutulduğunda sayfa sayısı bağlamında en çok katkı sunan isim Ertan Eğribel olurken ikinci isim Baykan Sezer, üçüncüsü ise Ufuk Özcan olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda *Sosyoloji Yıllıkları* üzerinden Türk sosyolojisinde bilgi üretim sürecini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, *Yıllıkların* tüm yazarları değil, sadece üç yazar kapsama dâhil edilmiştir. Bir başka ifadeyle, yöntem bölümünde değinilecek olan kategorileştirme işleminde sadece üç sosyoloğun eserleri dikkate alınmıştır. Ancak diğer sosyologların ve yazarların metinlerinden de tartışmalar esnasında faydalanılmıştır.

Son olarak, her ne kadar Darülfünun İctimaiyat, şimdiki ismiyle İstanbul Sosyoloji Türkiye’deki ilk sosyoloji kürsüsü olsa da Türk sosyoloji tarihi elbette İstanbul Sosyoloji ile sınırlandırılmamaktadır. Bu sebepten ötürü, Türk sosyolojisinde bilgi üretim süreci, farklı ekol ve kaynaklar üzerinden de incelenebilir. Bu incelemeler de araştırmacılara farklı yorum imkânları sunabilir.

Yapılacak başka çalışmalarla birlikte İstanbul Ekolü'nün yanı sıra İstanbul İktisat Ekolü, Ankara Ekolü, hatta günümüzde Konya Ekolü² gibi ekoller üzerinden farklı bilgi üretim süreçlerine odaklanılabilir.³ Yine de Türk sosyolojisinde bilgi üretim sürecinin *Sosyoloji Yıllıkları* üzerinden izlenmesi ve böylelikle *Sosyoloji Yıllıklarının* Türk sosyoloji tarihi içerisindeki yeri ve öneminin belirlenmesi önemli görülmektedir. Zira Türk sosyolojisinde yayın hayatına aynı istikrarla devam eden başka bir kitap serisi görülememektedir. Kısacası *Sosyoloji Yıllıkları* geniş bir bilgi birikiminin de ürünü olarak kendini göstermektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, farklı kaynaklar ve farklı ekoller üzerinden yapılan çalışmalarda farklı yorumlar yapabilmek ve farklı sonuçlara ulaşabilmek mümkündür. Bu çalışmada ise yalnızca *Sosyoloji Yıllıkları* üzerine odaklanılmıştır.

1.5. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

1.5.1. Nitel İçerik Analizi

Bu çalışmada nitel yöntem esas alınmıştır. Çalışmanın veri toplama ve analiz tekniği ise nitel içerik analizi olarak belirlenmiştir. “İçerik analizinin, XX. Yüzyıl başında, Columbia Gazetecilik Okulu'nun gazetelerin nicel analizine ilişkin çalışmalarıyla ortaya çıktığı kabul edilmektedir.” (Bilgin, 2014, s. 3). Bu anlamda içerik analizinin uzun süredir kullanılan bir teknik olduğunu ifade etmek mümkün görünmektedir. Özellikle son yıllarda Türkiye'deki araştırmalarda da sıklıkla başvurulmuş bu tekniğe, Türk sosyolojisi özelinde ilk başvuranlardan biri Sabahattin Güllülü'dür. Güllülü (1982), 1960'tan sonra

² Ahmet Koyuncu (2014, ss. 90-92), 1980'lerin ilk yarısında Erol Güngör'ün çalışmalarıyla geliştirilen Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün zaman içerisinde ekolleşme yolunda büyük bir önem kazandığını, bu kapsamda ekol içerisinde Abdullah Topcuoğlu, Yasin Aktay, Mustafa Aydın, Ertan Özensel, Ramazan Yelken, Mahmut Atay ve Köksal Alver'in isimlerinin sayılabileceğini ifade etmektedir.

³ Bu noktada, özellikle İstanbul Ekolü ve Ankara Ekolü adlandırmalarında Hacı Bayram Kaçmazoğlu'nun öncü rolü hatırlanabilir. Kaçmazoğlu, kendi ifadeleriyle bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Ankara ekolü ve İstanbul ekolü tanımlamalarını ilk defa 1988 yılında, Yüksek Lisans tez çalışması ile yapmış; 1940-1950 döneminde Türkiye'de yapılan sosyoloji yayınlarını Ankara ve İstanbul ekolleri şeklinde iki ana ekseninde incelemiştım.” (2016, s. 155).

yayımlanan ortaokul düzeyindeki ders kitapları üzerinden geleneksel değerler ve modern değerler üzerinden bir karşılaştırma gerçekleştirmiştir.⁴

Bu çalışmada temel olarak nitel içerik analizinden yararlanılmış olsa da nitel içerik analizinin karma yöntemi doğası gereği kendisinde barındırdığını-barındırması gerektiğini ifade edenler de bulunmaktadır. Örnek olarak Philipp Mayring’e (2014, s. 10) göre nitel içerik analizinde analiz birimi olan metne dair kategorilerin belirlenmesi kısmının nitel ve oluşturulan kategorilerin frekanslarının analizi ise araştırmanın nicel dayanağını oluşturmaktadır. Çalışmanın nitel yönüne uygun olarak şekillenmesinde, bir başka ifadeyle kullanılan tekniğin nicel içerik analizi değil, nitel içerik analizi olarak belirlenmesinin bir diğer göstergesi de nicel içerik analizinde kullanılan istatistikî tekniklerden yararlanılmamış olmasıdır. Bu durum, nitel ve nicel içerik analizinin ayırıcı vasıflarından birini oluşturmaktadır. Nitekim James W. Drisko ve Tina Maschi’nin de özlü bir biçimde ifade ettiği üzere “nitel içerik analizi istatistiksel analiz yöntemlerini kullanmaz.” (2016, s. 82). Bu anlamda nitel içerik analizinde esas olanın kimi zaman kendini doğrudan doğruya araştırmacıya teslim etmeyen metnin içindeki gizil anlamı keşfedebilmek olduğu söylenebilir.

İçerik analizi için farklı kaynaklarda farklı tanımlar yapılmaktadır. Tanımlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- “İçerik analizi, çeşitli metinlerin içeriğini, naif bir okumaya kendini doğrudan vermeyen temel öğelerini sınıflandırmak ve yorumlamak amacıyla metodik, sistematik, objektif ve mümkünse nicel olarak incelenmesini sağlayan bir tekniktir.” (Robert ve Bouillaget’ten akt. Bilgin, 2014, s. 2).

⁴ Söz konusu çalışmaya -kitap olarak yayımlanmamış olsa da- İstanbul Kadıköy’deki Tarih, Edebiyat ve Sanat Kütüphanesinde bulunan Cahit Tanyol Koleksiyonu’ndan erişebilir.

- “İçerik analizi, iletişimin görünen/aşıkâr (ya da açık/belirgin) içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel betimlenmesine yönelik bir araştırma tekniği’dir.” (Berelson’dan akt. Gökçe, 2019, s. 21).⁵
- “İçerik analizi, ‘mesajların biçimsel ve içeriksel (anlamsal) özelliklerinin sistematik ve güvenilir şekilde betimlenmesine yönelik ampirik bir yöntemdir (çoğu zaman buna dayalı yorumsal bir çıkarsama amacıyla)’” (Früh’ten akt. Gökçe, 2019, s. 29).
- “İçerik analizi, ‘verilerden bağlamlarına doğru tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapmak için kullanılan bir araştırma tekniğidir.’” (Krippendorff’tan akt. Gökçe, 2019, s. 30).
- “İçerik analizi, açık/aşıkâr bir metnin özelliklerinden aşıkâr olmayan bir bağlamın özelliklerine yönelik çıkarımlar yaparak sosyal gerçekliği ölçen bir yöntemdir.” (Merten’den akt. Gökçe, 2019, s. 30).
- “İçerik analizi, ‘metinden geçerli çıkarımlar yapmak için birtakım prosedürler kullanan bir araştırma tekniğidir.’” (Weber’den akt. Gökçe, 2019, s. 30).

Tanımlardan da görüldüğü üzere, içerik analizi kimi kaynaklarda yöntem, kimi kaynaklarda ise teknik olarak ele alınmaktadır. Orhan Gökçe (2019, s. 25), Berelson’ın tanımında içerik analizinin teknik yönünün anıldığından, Hartmann’ın ise içerik analizinin yöntem olduğunu vurguladığından, Harder, Krippendorff gibi isimlerin ise içerik analizinin bir araç olduğunu belirttiğinden söz etmektedir. Sonrasında ise kendisinin de içerik analizinin bir yöntem olduğundan yola çıktığını ifade etmektedir (Gökçe, 2019, s. 26). Ayrıca yukarıdaki tanımlamalardan Robert ve Bouillaget, Krippendorff ve Weber’in içerik analizinin bir teknik olduğunu ifade ederken; Früh ve

⁵ “Literatürde Berelson’un tanımı olarak yer almıştır. Aslında bu tanım ilk kez Berelson ve Lazarsfeld’in 1948 yılında yayınlamış oldukları çalışmada yer almaktadır. Berelson, daha sonra bu tanımı yayınlamış olduğu kitapta olduğu gibi üstlenmiştir.” (Gökçe, 2019, s. 21)

Merten'in vurguyu yöntemden yana kullandığı da görülmektedir. Ayrıca, yine tanımlamalardan içerik analizinin birbirinden farklı uygulama alanlarının mevcut olduğu görülebilmektedir.

1.5.2. İçerik Analizi Birimi

Sosyoloji Yıllıkları, ilk kez 1992 yılında *Yunan Tarihçiliği* başlığı ile yayımlanmıştır. “Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışma Günleri” kapsamında yayımlanan *Yunan Tarihçiliği*, Baykan Sezer’in ön söz, Kenan Yonarsoy’un ise son sözüyle, ortak bir çalışmanın neticesi olarak vücut bulmuştur. Çalışmada konu ve tez sahibi Kenan Yonarsoy olarak görülmektedir.

Tablo 2. *Sosyoloji Yıllıkları* 1. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Ortak Çalışma	1	44
Baykan Sezer	1	4
Kenan Yonarsoy	1	4

Sosyoloji Yıllıklarının ikinci kitabı 1993 yılında *Türk Müziği* başlığı ile yayımlanmıştır. Bu kez başlığında “Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı Çalışma Günleri” ibaresi yer almaktadır. Baykan Sezer’in ön sözü ve ekler bölümü ile (söz konusu eklerde Baykan Sezer’in ve Ertan Eğribel’in birer makalesi yer almaktadır) toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın geniş kapsamlı bölümünü oluşturan Türk Müziği ortak çalışmasında konu ve tez sahibi ise Ertan Eğribel olarak görülmektedir.

Tablo 3. *Sosyoloji Yıllıkları* 2. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Baykan Sezer	2	13
Ortak Çalışma	1	37
Ertan Eğribel	1	11

Üçüncü kitap, *Osmanlı Tarihçiliği* başlığını taşımakta ve “Hilmi Ziya Ülken’e Övgü” notu ile 1997 yılında yayımlanmaktadır. Kapakta geçen “Sosyoloji Yıllığı 1” ifadesinden, çalışma günleri haricinde yeni bir seriye başlandığı fark edilmektedir. Hâlihazırda bir önceki çalışmadan da dört yıllık bir süre sonrasında yayımlanabilmiştir. Ancak sonrasında, bu çalışma, ilk çalışmaya dâhil edilerek, üçüncü kitap olarak anılacaktır. İlk iki çalışmada, tek bir konu etrafında toplu çalışmalar mevcutken burada tek tek çalışmalar, Hilmi Ziya Ülken ve Osmanlı tarihçiliği ile ilgili olma şartıyla bir araya getirilmiştir. Bu anlamda, ilk iki çalışmadan farklılık göstermektedir.

Tablo 4. *Sosyoloji Yıllıkları* 3. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Baykan Sezer	2	7
Ertan Eğribel	2	11
Hilmi Ziya Ülken’in Otoportresi	1	1
Kurtuluş Kayalı	1	12
H. Bayram Kaçmazoğlu	1	14
Yücel Bulut	1	5
Zerrin Çakmak ve Oya Okan	1	4
İsmail Coşkun	1	8
Recep Ertürk	1	8
Hayati Tüfekçioğlu	1	8
Ümit Meriç	1	5

Dördüncü kitap, *Kıbrıs Üzerine* başlığını taşımaktadır. 1998 yılında yayımlanmıştır. Mehmet Genç’e saygı notu ile yayımlanan eser, biçimsel anlamda *Türk Müziği* adlı çalışma ile benzerlik göstermektedir. Yine ortak bir çalışmanın ürünü olan notlardan sonra ekler bölümü yer almaktadır.

Tablo 5. *Sosyoloji Yıllıkları* 4. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Recep Ertürk	2	14
Mehmet Genç ve Baykan Sezer Fotoğrafı	1	1
Baykan Sezer	1	6

Mehmet Genç	1	5
Ortak Çalışma	1	29

Beşinci kitap *Batı Yayılmacılığı* başlığını taşımaktadır. 1998 yılında yayımlanmıştır. Bu eserde Nihat Nirun kısaca tanıtıldıktan sonra Baykan Sezer'in yönettiği “Batı Yayılmacılığı” ortak çalışması yer almaktadır. Ek olarak “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı ve Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Yayını” olan *Sosyologca*’nın 2. sayısına da yer verilmiştir.⁶

Tablo 6. *Sosyoloji Yıllıkları* 5. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Baykan Sezer	2	6
Ortak Çalışma	1	43
Begüm Uysal, Berfu Ülgen, Berna Uzel, Ceyla Beller, Didem Yetkin, Nazım Yılmaz, Soner Medeni ve Zeynep Altuntaş	1	13
Aziz Nesin	1	10
Yves Lacoste	1	5
Üniversitelerde Yerde Yapılan Araştırmalarla İlgili İki Örnek	1	5
Sosyoloji Araştırma Merkezi	1	4
İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Topluluğu	1	2
Nihat Nirun Fotoğrafı	1	1
Sabahattin Güllülü	1	1
Latif Demirci	1	1

Sosyoloji Yıllıkları kapsamında yayımlanan altıncı eser *Tarih ve Sosyoloji* başlığı ve “Ümit Meriç Yazan’a Armağan” notu ile birlikte 1999 yılında yayımlanmıştır. Yalnızca 250 adet basılmıştır. “Tarih ve Sosyoloji” ortak çalışmasını yöneten ve yönlendiren isim olarak Baykan Sezer dikkat çekmektedir. Ortak çalışma haricinde 27-28 Nisan 1998 tarihlerinde Bolu’da gerçekleştirilen “UNSCO [UNESCO] Türkiye Milli Komisyonu Toplum Bilimleri Komitesi’nin Sosyoloji ve Tarih Sempozyumu”nda sunulan bildiriler

⁶ Söz konusu dergi ilk olarak 1992 yılında Atatürk Üniversitesinde yayımlanmış, ikinci sayısı 1998 yılında *Sosyoloji Yıllıkları*’nın beşinci kitabı içerisinde yer almıştır.

ve 28-29 Ekim 1998 tarihlerinde Erzurum’da gerçekleştirilen “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Bugüne Toplumsal Dönüşümler Sempozyumu”nda sunulan bildiriler de yer almaktadır. “Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı Çalışma Günleri” kapsamında Kurtuluş Kayalı’nın konferansları da kitap içerisinde yer almaktadır.

Tablo 7. *Sosyoloji Yıllıkları* 6. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Kurtuluş Kayalı	4	58
Ertan Eğribel	3	21
Baykan Sezer	3	19
Recep Ertürk	2	15
G.S.M.A.D	2	18
Ortak Çalışma	1	36
Ufuk Özcan	1	9
Sosyoloji Yıllığı	1	2

Yedinci kitap, *Osmanlılık* başlığı ve “Eyüp Kemerlioğlu Anısına Armağan” alt başlığı ile birlikte 2000 yılında 250 adet yayımlanmıştır. *Yunan Tarihçiliği* ve *Türk Müziği* adlı ortak çalışmaları *Sosyoloji Yıllıkları* içerisine dâhil etme fikri bu yılda netlik kazanmış görünmektedir. Zira bir önceki çalışmanın kapağında “Sosyoloji Yıllığı 4” ifadesi yer alırken bu çalışmada “Sosyoloji Yıllığı Kitap 7” ifadesine yer verilmiştir. Eyüp Kemerlioğlu’nu tanıtıcı iki metinden sonra Cahit Tanyol’a atfedilen ve Baykan Sezer, Elif Süreyya Genç, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Zerrin Baydar’ın ortak çalışmaları olan “Osmanlılık” bölümü yer almaktadır. Ek olarak Baykan Sezer’in bir makalesi, bir de “Türkiye Sosyolojisi Seminer Notları 1” adlı çalışma bulunmaktadır.

Tablo 8. *Sosyoloji Yıllıkları* 7. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Baykan Sezer	2	187
Baykan Sezer, Elif Süreyya Genç, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Zerrin Baydar	1	43
Mustafa Gündüz	1	4
Sabahattin Güllülü	1	2

Baykan Sezer ve Ertan Eğribel	1	1

Sosyoloji Yıllıklarının 8. kitabını Ertan Eğribel yayına hazırlamıştır. 2001 yılında 250 adet yayımlanan eser, “XIX. Yüzyıl: Türkiye Sosyolojisi-2” başlığıyla, “Unutmadıklarımız” üst notu ile birlikte yayımlanmıştır. Unutmadıklarımız bölümünde Hasan Tanrıcut ve İsmail Sandıkçıoğlu anılmıştır. “XIX. Yüzyıl” bölümü, Baykan Sezer, Elif Süreyya Genç, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Zerrin Baydar’ın ortak çalışması neticesinde kaleme alınmıştır. “Unutmadıklarımız” bölümünde 4, “XIX. Yüzyıl” bölümünde 1, “XIX. Yüzyıl-Ek” bölümünde 11, “Türkiye Sosyolojisi: Seminer Notları-2” bölümünde 1, Ekler bölümünde ise 3 metin olmak üzere toplamda 20 çalışma ve metin yer almaktadır.

Tablo 9. *Sosyoloji Yıllıkları* 8. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Baykan Sezer	3	177
Baykan Sezer, Elif Süreyya Genç, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Zerrin Baydar	1	108
Bedri Mermutlu	2	37
Ertan Eğribel ve Elif Süreyya Genç	1	30
Ertan Eğribel	1	30
Mustafa Kemal Şan	2	29
Elif Süreyya Genç	1	24
Ufuk Özcan	2	23
H. Bayram Kaçmazoğlu	2	20
Kurtuluş Kayalı	1	11
İsmail Sandıkçıoğlu	2	3
Dış Basından	1	3
Mustafa Kemal-Prens Sabahattin ile İlgili Telgraf	1	1

Sosyoloji Yıllıklarının 9. kitabı, “Baykan Sezer’e Selamlar” ve “Kurtuluş Kayalı ve Mehmet Kanar’a Övgü” notuyla birlikte 2002 yılında yayımlanmıştır. Yayına hazırlayan olarak Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın görüldüğü çalışma, Öncü Basım Yayıncılık tarafından yalnızca 300 adet, para ile satılmamak üzere basılmıştır. *Yıllıkların* 9. kitabına dair yazar ve bölüm sayısı dağılımlarını aşağıdaki tablodan görmek mümkündür:

Tablo 10. *Sosyoloji Yıllıkları* 9. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Baykan Sezer	2	181
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	5	163
Ertan Eğribel	4	60
Kurtuluş Kayalı	2	20
Ufuk Özcan	1	13
Baykan Sezer ve Ufuk Özcan	1	12
Baykan Sezer ve Ertan Eğribel	1	12
H. Cahit Tilki	1	8
H. Bayram Kaçmazoğlu	1	5
Atatürk’e Onursal Profesörlük Payesi	1	5

Sosyoloji Yıllıklarının 10. kitabı, “Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına” başlığı ile Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan tarafından yayına hazırlanmıştır. 2003 yılında Kızılelma Yayıncılık tarafından yayımlanan eserin bilim kurulunda Kurtuluş Kayalı, H. Bayram Kaçmazoğlu, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın isimleri yer almaktadır. Kitap; ön sözlerin yer aldığı ve başlık verilmeyen bir bölüm, “Kemal Tahir-Baykan Sezer Dostluğuna İthaf”, “Kemal Tahir’in Sanatı ve Düşüncesi”, “Kemal Tahir Biyografisine Katkı” ve “Ekler” olmak üzere toplamda 5 alt bölüme ayrılmaktadır. Ön sözlerde 2, “Kemal Tahir-Baykan Sezer Dostluğuna İthaf” bölümünde 3, “Kemal Tahir’in Sanatı ve Düşüncesi” bölümünde 16, “Kemal Tahir Biyografisine Katkı” bölümünde 10, “Ekler” bölümünde ise 6 (Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın sunuşu dâhil) olmak üzere toplamda 37 bölümden oluşmaktadır.

Tablo 11. *Sosyoloji Yıllıkları* 10. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Naci Çelik Berksoy	2	51
Erem Sarıkoca	1	31
Mustafa Çobanoğlu	1	30
Kurtuluş Kayalı	4	27

Kazım Yetiş	1	27
Sezgin Kızılcıçelik	1	23
Ertan Eğribel	2	22
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3	20
Mustafa Kemal Şan	1	19
Mehmet Karakaş	1	18
Ufuk Özcan	2	18
Gökhan V. Köktürk	1	16
Yüksel Yıldırım	2	15
Hakkı Büyükbaş	1	15
Mevlüt Özben	1	11
Baykan Sezer	2	10
Özlem Fedai	1	10
Mustafa Orçan	1	10
Ferit Güneri	1	9
H. Bayram Kaçmazoğlu	1	7
Necla Kılıçgedik	1	7
Ulum-i İctimaiye ve İktisadiye Mecmuası	1	7
Kemal Tahir	1	6
İskender Özsoy	1	3
Cengiz Yazzoğlu	1	2
Mehmet Orman	1	2
Mehmet İncili	1	2

Sosyoloji Yıllıklarının 11. kitabı, Kurtuluş Kayalı, H. Bayram Kaçmazoğlu, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın bilim kurulunda yer aldığı *Baykan Sezer'e Armağan: Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi* adlı çalışma, 2004 yılının Mart ayında, Kızılelma Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Çalışma ön sözler, "Baykan Sezer-Otobiyografi", "Türk Sosyolojisinin Kaynakları: Baykan Sezer Dostluğuna İthaf", "Baykan Sezer Düşüncesi Üzerine", "Baykan Sezer Biyografisine Katkılar", "Türk Sosyolojisi ve Günümüz Tartışmaları" ve "Kemal Tahir/Sanat-Edebiyat Üzerine" bölümleri dâhil olmak üzere toplamda 7 bölüm ve 56 kitap bölümünden oluşmaktadır. Kitap, Kemal Tahir Vakfında, 4-5 Eylül 2003 tarihlerinde düzenlenen ve Yıldız Akpolat, Köksal Alver, Yücel Bulut, Fahri Çakı, Ertan Eğribel, Berat Fındıklı, H. Bayram Kaçmazoğlu, Melda Kalyoncu, Sezgin Kızılcıçelik, Mehmet Karakaş, Kurtuluş Kayalı, Gökhan V. Köktürk, Ümit Meriç, Alaattin Oğuz, Mustafa Orçan, Ufuk Özcan, Mustafa Kemal Şan, Cengiz Yazzoğlu, Ergün Yıldırım ve Yüksel Yıldırım'ın katılım sağladığı Baykan Sezer Çalışma Günleri'nin neticesi olarak

vücut bulmuştur. *Yıllıkların* 11. kitabına dair yazar ve bölüm sayısı dağılımlarını aşağıdaki tablodan görmek mümkündür:

Tablo 12. *Sosyoloji Yıllıkları* 11. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Ertan Eğribel	3	44
Semavi Eyice	1	33
Hilmi Ziya Ülken	1	28
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2	25
Mehmet Karakaş	1	22
Sevim Hacıoğlu	1	19
Mustafa Kemal Şan	1	17
Erhan Atiker	1	16
Ahmet Kamil Gören	1	16
Sezgin Kızılçelik	1	15
Yıldız Akpolat	1	15
Hakkı Büyükbaş	1	14
Baykan Sezer	2	13
Ufuk Özcan	1	12
Kurtuluş Kayalı	2	11
Alaaddin Oğuz	1	11
Ayhan Bıçak	1	11
Özlem Fedai	1	11
M. Fatih Andı	1	11
Kemal Tahir	2	10
Ayşe Azman	1	10
O. Faruk Akyol	1	9
İnci Enginün	1	9
Ergün Yıldırım	1	8
Mustafa Orçan	1	8
Fahri Çakı	1	8
Mehmet Genç	1	8
Feridun M. Emecen	1	8
Uluğ Nutku	1	8
Cezmi Eraslan	1	8
Muzaffer Bakırcı	1	8
Osman Konuk	1	8
H. Bayram Kaçmazoğlu	1	7
Gökhan V. Köktürk	1	7
Ümit Meriç	2	6
Yüksel Yıldırım	1	6
Gülnihal Küken	1	6
İ. Yaşar Hacısalıhoğlu	1	6
Köksal Alver	1	6

Arslan Kaynardağ	1	5
Mevlüt Özben	1	5
Süha Göney	1	4
Mehmet Kanar	1	4
Bedri Mermutlu	1	3
Sabahattin Güllülü	1	2
Ali İhsan Gencer	1	2

Sosyoloji Yıllıklarının 12. kitabı Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan editörlüğünde, *Tarihte Doğu-Batı Çatışması* başlığı ve “Semavi Eyice’ye Saygı” notu ile 2005 yılında Doğu Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Kitabın ikinci baskısı 2012 yılında yapılmıştır. Kitap; “Önsözler”, “Semavi Eyice’ye Saygı”, “Tarihte Doğu-Batı Çatışması”, “I. Eski Çağda Doğu-Batı Çatışması”, “II. Anadolu Türklüğü ve Doğu-Batı Çatışması”, “III. Batı Yayılmacılığı ve Modernleşme”, “Ek 1: Üniversite ve Sosyoloji Bölümleri Tarihi”, “Ek 2: Türkiye’de Kitabın Tarihi” ve “Ek 3: Osmanlı ve İran Türklüğü” başlıkları ile 9 alt bölüme ayrılmaktadır. “Önsözler” bölümünde 3, “Semavi Eyice’ye Saygı” bölümünde 2, “Tarihte Doğu-Batı Çatışması” bölümünde 1, “I. Eski Çağda Doğu-Batı Çatışması” bölümünde 11, “II. Anadolu Türklüğü ve Doğu-Batı Çatışması” bölümünde 13, “III. Batı Yayılmacılığı ve Modernleşme” bölümünde 16, “Ek 1: Üniversite ve Sosyoloji Bölümleri Tarihi” bölümünde 3, “Ek 2: Türkiye’de Kitabın Tarihi” bölümünde 2 ve “Ek 3: Osmanlı ve İran Türklüğü” bölümünde 1 olmak üzere toplamda 53 bölümden oluşmaktadır.

Tablo 13. *Sosyoloji Yıllıkları* 12. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3	32
Kurtuluş Kayalı	2	13
Prof. Dr. Semavi Eyice’nin Özgeçmişi	1	2
Gökhan Tok	1	7
Semavi Eyice	2	22
Baykan Sezer	4	104
Ertan Eğribel	5	92
Ufuk Özcan	2	23
Zerrin Baydar	1	14
Oğuz Tekin	1	8
Ergün Yıldırım	1	7
İnci Delemen	1	5

Nihat Aycan	2	13
Mustafa Kemal Şan	1	10
Feridun M. Emecen	1	6
Gülnihal Küken	1	21
Ebru Altan	1	9
Birsel Küçüksipahioğlu	1	6
Ayşen Şatıroğlu	1	9
Fahameddin Başar	1	11
Ali İhsan Gencer	1	7
İdris Bostan	1	10
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1	8
Sezgin Kızılçelik	1	21
Mehmet Karakaş	1	14
H. Bayram Kaçmazoğlu	2	17
Yücel Bulut	1	17
Ahmet Kamil Gören	1	10
Cezmi Eraslan	1	9
İnci Enginün	1	10
Yıldız Akpolat	1	11
Ayşe Azman ve Nalan Yetim	1	14
Alaattin Oğuz	1	13
Mustafa Orçan	1	12
İ. Yaşar Hacısalihoğlu	1	8
Fatih Arslan	1	10
Arslan Kaynardağ	1	6
Bedri Mermutlu	1	20
Mübariz Süleymanlı	1	6

Sosyoloji Yıllıklarının 13. kitabı Baykan Sezer'in *Sosyolojinin Ana Başlıkları* adlı çalışmasına ayrılmıştır. *Yıllıklar* kapsamında 2006 yılında yayımlanan eserin yayıncısı Kızılelma Yayıncılıktır. Kitap içerisinde, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın (2006a) "Sosyoloji Yıllığı Yeni Dizileri Üzerine: Baykan Sezer ve Sosyoloji" başlıklı bir çalışmaları da bulunmaktadır.

Tablo 14. *Sosyoloji Yıllıkları* 13. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1	9
Baykan Sezer	1	207

Sosyoloji Yıllıklarının 14. kitabı, Baykan Sezer'in *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları* adlı kitabına ayrılmıştır. *Yıllıklar* kapsamında kitabın baskısı 2006 yılında Kızılelma Yayıncılık tarafından gerçekleştirilmiştir.

Sosyoloji Yıllıklarının 15. kitabı “Süha Göney ve Sabahattin Güllülü’ye Saygı” notu ile “Sosyoloji ve Coğrafya” başlığıyla, 2006 yılında, Kızılelma Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın yayına hazırladığı çalışmanın bilim kurulunda Kurtuluş Kayalı, H. Bayram Kaçmazoğlu, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Sezgin Kızılçelik’in isimleri yer almaktadır. Kitap, ön sözler ve ekler bölümü de dâhil olmak üzere toplamda 4 ana bölümden meydana gelmektedir: “Önsözler”, “Süha Göney ve Sabahattin Güllülü’ye Saygı”, “Sosyoloji ve Coğrafya” ve “Ekler”. Çalışmanın en geniş kapsamlı kısmını, Baykan Sezer Çalışma Günlerinin 4.sü kapsamında düzenlenen “Sosyoloji ve Coğrafya” bölümü oluşturmaktadır. Söz konusu bölüm, “XIX. Yüzyıl Batı Yayıncılığı ve Osmanlı: Dünya Tarihi Coğrafyasının Yeniden Örgütlenmesi”, “Türkiye’de Sosyoloji ve Coğrafya Tartışmalarının Kaynakları: Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası” ve “Osmanlı İmparatorluk Mirasının Tasfiyesi ve Yeni Türkiye Coğrafyası: Dünya Görüşünün Sınırlanması” adlı üç bölüme ayrılmaktadır. Bölümler kapsamında toplamda 89 çalışma söz konusu kitap içerisinde yer almaktadır. *Yıllıkların* 15. kitabına dair yazar ve bölüm sayısı dağılımlarını aşağıdaki tablodan görmek mümkündür:

Tablo 15. *Sosyoloji Yıllıkları* 15. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Ertan Eğribel	11	126
Baykan Sezer	8	87
Yıldız Akpolat	2	44
Sezgin Kızılçelik	2	43
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	4	42

Ömer Aytaç	2	38
Ufuk Özcan	3	34
Mehmet Karakaş	2	27
Gülpınar Akbulut	2	27
Ramazan Özey	3	26
H. Bayram Kaçmazoğlu	3	23
Levent Bilgi	1	21
Mustafa Kemal Şan	1	20
Kurtuluş Kayalı	3	18
Işın Demirkent	1	17
Ali Esgin	1	17
Muharrem Kesik	1	16
Bedri Mermutlu	1	16
Ali İhsan Gencer	1	15
Ahmet Kamil Gören	1	15
Fatih Mehmet Sancaktar	1	15
Zeki Arıkan	1	13
Feridun M. Emecen	1	13
Ali Aslan	1	13
Ayşe Azman	1	13
Gülnihal Küken	1	12
Mahmut Ak	1	12
Zerrin Baydar	1	12
Mustafa Gündüz	1	12
Mustafa Kaçar	1	11
Hüner Tuncer	1	11
Ayşen Şatıroğlu	1	10
Cezmi Eraslan	1	10
Ümit Meriç	1	10
Sinan Malkoç	1	9
Ramazan Şeşen	1	9
Emine Uyumaz	1	9
Uşun Tükel	1	9
Mehmet Bayartan	1	9
Sümer Gürel	1	9
Erem Sarıkoca	1	8
Ethem Murat Anaç	1	8
Köksal Alver	2	8
Süheyla Balcı Akova	1	7
Abdülkerim Özaydın	1	7
Salih Özbaran	1	7
Fehameddin Başar	1	7
Adnan Mahiroğulları	1	7

Kamil Günel	1	6
Oğuz Tekin	1	6
Ergün Yıldırım	1	6
İdris Bostan	1	5
Ayhan Bıçak	1	4
Sabahattin Güllülü	1	4
Sosyoloji Derneği Nasıl Çalışır?	1	1

Sosyoloji Yıllıklarının 16. kitabı, “Salih Özbaran ve Zeki Arıkan’a Saygı” notu ile *Bilim Sosyolojisi: Bilim Tarihi ve Yöntem* başlığında, 2007 yılında Kitabevi Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın editörlüğünü üstlendiği çalışmanın bilim kurulunda, Kurtuluş Kayalı, H. Bayram Kaçmazoğlu, Sezgin Kızılçelik, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın isimleri yer almaktadır. Kitap, ön sözler ve ekler de dâhil olmak üzere 7 ana bölümden ve 28 alt bölümden oluşmaktadır. Kitaba toplamda 21 yazar katkı sunmuş olup yazarlar bağlamında bölüm ve sayfa sayısı dağılımını aşağıdaki tablodan görmek mümkündür:

Tablo 16. *Sosyoloji Yıllıkları* 16. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Ertan Eğribel	4	231
Gülnehal Küken	1	138
Sezgin Kızılçelik	2	79
Hilmi Ziya Ülken	1	73
Baykan Sezer	1	72
Ali Arslan	1	50
Kurtuluş Kayalı	3	30
H. Bayram Kaçmazoğlu	2	28
Mustafa Kaçar	1	28
Sevtap Kadioğlu	1	26
Ali Esgin	1	22
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2	21
Osman Konuk	1	20
Michel Wieviorka	1	13
Tuğba Erzincan	1	11
Mahmut Hakkı Akın, M. Ali Aydemir & Uğur Çağlak	1	10
Sosyoloji Derneği Nasıl Çalışır?	1	9

Feridun M. Emecen	1	7
Zeki Arıkan	1	6
Salih Özbaran	1	5

Sosyoloji Yıllıklarının 17. kitabı, Bedri Mermutlu tarafından oluşturulan bir bibliyografya çalışmasıdır. 2008 yılında yayımlanan çalışmanın künye tanıtımında yer alan bilgiye göre, kitap, Uludağ Üniversitesi Araştırma Fonu tarafından desteklenmiştir. Çalışma 294 sayfadır. Bedri Mermutlu, 1729-1928 yılları arasında, siyaset, iktisat, eğitim, din, felsefe-mantık, sosyoloji, psikoloji, dil-edebiyat-güzel sanatlar, tarih, hukuk, ahlâk, ideoloji ve sosyal reform, kadın-aile, şehirler-ülkeler-milletler ve genel kategorilerinde yayımlanan eserleri derlemiştir. Kitapta ayrıca, Baykan Sezer’le yapılan bir röportaj ve Bedri Mermutlu’nun ön sözü bulunmaktadır.

Tablo 17. *Sosyoloji Yıllıkları* 17. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Baykan Sezer	1	4
Bedri Mermutlu	1	296

Yıllıkların 18. kitabı, *Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Gelişimi* başlığında, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan editörlüğünde, “Nilgün Çelebi’ye Armağan” notu ile iki cilt hâlinde, 2009 yılında yayımlanmıştır. Söz konusu eserin ilk cildi “Kıta Avrupa Etkisi”, ikinci cildi “Anglo-Amerikan Etkisi” alt başlığını taşımaktadır. Kitabın ön sözler bölümünde 5, “Nilgün Çelebi’ye Armağan” bölümünde 6, “Baykan Sezer Çalışma Günleri 6: Afyon Toplantısı: Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Biçimlenmesi ve Örgütlenme Sorunları” bölümünde 6, “Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Kuruluş Koşulları ve Biçimlenmesi: Kıta Avrupa Etkisi” bölümünde 15, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Yeniden Biçimlenmesi: Anglo-Amerikan Etkisi” bölümünde 12, “Türk Sosyolojisinin Önündeki İmkan ve Sorunlar: 1980 Sonrasında Toplum Bilimlerinin Krizi ve Kimlik Tartışmaları” bölümünde 15, “Ek: Türk Dünyası Yıllığı-1” bölümünde 5, “Ek: İstanbul Yıllığı-1” bölümünde 2, “Ek: Sosyoloji Bölümleri” bölümünde 2 olmak üzere toplamda 68 çalışma yer almaktadır.

Tablo 18. *Sosyoloji Yıllıkları* 18. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Sezgin Kızılcıkelik	2	128
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	6	77
Ertan Eğribel	6	74
Yıldız Akpolat	3	63
H. Bayram Kaçmazoğlu	4	50
Gülpınar Akbulut	3	49
Kurtuluş Kayalı	5	43
Gökçe Kaçmaz	1	42
Ufuk Özcan	4	39
Mehmet Karakaş	2	29
Nilgün Çelebi	3	26
Ayşe Azman	2	24
Nuray Karaca	1	21
Birgül Koçak	1	20
Mustafa Orçan	2	20
Sevtap Kadioğlu ve Gaye Şahinbaş Erginöz	1	19
İkram Çınar	1	16
Orhan Yazıcı	1	15
Laurence Rew	1	15
Nalan Yetim	1	14
Feridun M. Emecen	1	14
Ahmet Tak	1	14
Ertan Eğribel ve Handan Keskin	1	13
Ünsal Yetim	1	13
Ertan Eğribel ve H. Bayram Kaçmazoğlu	1	13
Rıfat Saltoğlu	1	13
Suna Doğaner	1	13
Bedri Mermutlu	1	12
Fehamettin Başar	1	10
Fergane Hüseynova	1	10
Gökhan V. Köktürk	1	9
Minahanım Esedli	1	9
Ahmet Kamil Gören	1	8
Mübariz Süleymanlı	1	8
Gülnihal Küken	1	7
İmameddin Zekiye	1	7
Alaattin Oğuz	1	6
İÜ Sosyoloji Topluluğu	1	3

Sosyoloji Yıllıklarının 19. kitabı, Ufuk Özcan'ın kaleme aldığı *Yüzyıl Dönümünde Batıcı Bir Aydın: Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği* adlı esere ayrılmıştır. Eser, 2010 yılında 600 adet yayımlanmıştır.

Sosyoloji Yıllıklarının 20. kitabı, *Türk Sosyologları ve Eserleri* başlığı ile iki cilt hâlinde, 2010 yılında yayımlanmıştır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın editörlüğünde, “Baykan Sezer’in İlk Kuşak Çalışma Arkadaşlarına Saygı” notu ile yayımlanan kitabın ilk cildi “Temel Tartışmalar”, ikinci cildi ise “Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma” alt başlığı ile yayımlanmıştır. İlk ciltte önsözler alt bölümünde 7, “Baykan Sezer’in İlk Kuşak Çalışma Arkadaşlarına Saygı” bölümünde 8, “Baykan Sezer Çalışma Günleri-7: Sosyolojide Yeni Eğilimler ve Türkiye” bölümünde 2, “Baykan Sezer Çalışma Günleri-8: Sosyoloji Yıllığı Erzurum Toplantısı-2009: Türkiye’de Sosyolojinin Biçimlenme Özellikleri” bölümünde 7, “Türk Sosyologları ve Eserleri Üzerine” bölümünde 4; ikinci cildin “Türk Sosyologları ve Eserleri-II: Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma” bölümünde 5, “Türkiye’de Sosyoloji: Kurumsallaşma ve Yöntem” bölümünde 6, “Ek-1: İstanbul Yıllığı 2” bölümünde 5, “Ek-2: Türk Dünyası Yıllığı 2” bölümünde 11 çalışma olmak üzere toplamda 55 çalışma yer almaktadır.

Tablo 19. *Sosyoloji Yıllıkları* 20. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Ufuk Özcan	5	154
Ertan Eğribel	8	134
Baykan Sezer	1	75
Gökhan Köktürk	1	54
Nilgün Çelebi	2	52
H. Bayram Kaçmazoğlu	2	36
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	4	32
Mehmet Yalvaç	1	25
Kurtuluş Kayalı	4	24
Vehbi Bayhan	3	24
Nuray Karaca	1	24
Mehmet Karakaş	1	23
Yıldız Akpolat	1	21
Mahmut Arslan	1	18
Ayşe Azman ve Nalan Yetim	1	16

Cezmi Eraslan	1	16
Mübariz Süleymanlı	1	13
Güneş Ayas	1	12
Minahanım Esedli	1	11
Ehliman Rehimov	1	11
Almaz Hesenkızı	1	11
Ergün Yıldırım	1	10
Seda Bilan Seheroğlu	1	10
Fatimat Memmedova	1	10
Abdullah Yeğin	1	9
Elif Süreyya Genç	1	8
Murat Belge	1	8
Işıl Gökçürk	1	7
Erem Sarıkoca	1	7
Vagif Sultanlı	1	7
Mevlüt Özben	1	6
Gökçe Kaan Demirkıran	1	6
Osman Konuk	1	5
Cemile Abbasova	1	5

Sosyoloji Yıllıklarının 21. kitabı *Değişim Sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye’de Toplumsal Değişme* başlığını taşımaktadır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan editörlüğünde yayına hazırlanan eser, “Nihat Erdoğan ve Ülgen Oskay’a Saygı” notu ile yayımlanmıştır. Çalışmanın bilim kurulu içerisinde Kurtuluş Kayalı, H. Bayram Kaçmazoğlu, Sezgin Kızılcıkel, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan yer almaktadır. *Değişim Sosyolojisi*; “Önsözler: Günümüz Sosyoloji Tartışmaları”, “Nihat Erdoğan ve Ülgen Oskay’a Saygı”, “Baykan Sezer Çalışma Günleri-IX: Türkiye’de Toplumsal Değişme”, “Baykan Sezer-Değişim Sosyolojisi Ders Notları”, “Ertan Eğribel-Uygarlık Sorunu ve Çocuk”, “Toplumsal Değişmenin Çeşitli Görünümleri”, “Toplumsal Yapı ve Değişme Anlayışının Buharlaşması ve Kimlik Tartışmalarının Yükselişi”, “Türk Dünyası Yıllığı 3” ve “İstanbul Yıllığı 3” olmak üzere, toplamda 9 ana bölümden ve 42 çalışmadan oluşmaktadır.

Tablo 20. *Sosyoloji Yıllıkları* 21. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Baykan Sezer	2	103
Ertan Eğribel	4	85

Sezgin Kızılçelik	1	60
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	5	41
Cevat Özyurt	1	32
Ali Öztürk	2	23
Mehmet Karakaş	1	20
Sevinç Güçlü	1	16
Işılray Göktürk	1	16
Koray Değirmenci	1	15
Nihat Erdoğan	1	14
Özkan Yıldız	1	14
Nalan Yetim	1	14
Oya Şenyurt	1	14
Ayşe Azman	1	11
Celaleddin Çelik	1	11
Eyüp Sarıtaş	1	11
Minahanım Esedli	1	11
Ufuk Özcan	1	10
Celalettin Yanık	1	10
H. Bayram Kaçmazoğlu	1	9
Ülgen Oskay	1	8
Cenk Demirkıran	1	8
Vasif Novruzov	1	8
Metleb Mahmudov	1	7
Gökçe Kaan Demirkıran	1	6
Adalet Nemeti	1	6
Mübariz Süleymanlı	1	6
Almaz Hasankızı	1	6
Ülker Nebiyeva	1	6
Ergün Yıldırım	1	5
Ziya Gökalp	1	4
Önal Sayın	1	4

Sosyoloji Yıllıklarının 22. kitabı Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan editörlüğünde, *Türkiye’de Modernleşme: Batılılaşma Yerine Küreselleşmenin İkamesi* başlığı ve “Faruk Kocacık ve Ali Erkul’a Saygı” notu ile 2012 yılında Doğu Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Söz konusu kitap, “Modernleşme ve Küreselleşmenin Uyumsuzluk ve Süreklilikleri”, “Baykan Sezer Çalışma Günleri-X: İstanbul Toplantısı: Baykan Sezer’in 10. Ölüm Yıldönümü Anısına”, “Türkiye’nin Anıtları”, “Faruk Kocacık ve Ali Erkul’a Saygı”, “Batılılaşmanın Mutlaklaştırılmasından Küreselleşmenin Mutlaklaştırılmasına: Kuram ve Uygulama-Süreklilik ve Farklılaşma” ve “Türkiyat-Türk Dünyası Yıllığı 4”

başlıklarıyla 6 alt bölüme ayrılmıştır. 22. kitap; “Modernleşme ve Küreselleşmenin Uyumsuzluk ve Süreklilikleri” bölümünde 4, “Baykan Sezer Çalışma Günleri-X: İstanbul Toplantısı: Baykan Sezer’in 10. Ölüm Yıldönümü Anısına” bölümünde 1, “Türkiye’nin Anıtları” bölümünde 2, “Faruk Kocacık ve Ali Erkul’a Saygı” bölümünde 5, “Batılılaşmanın Mutlaklaştırılmasından Küreselleşmenin Mutlaklaştırılmasına: Kuram ve Uygulama – Süreklilik ve Farklılaşma” bölümünde 20, “Türkiyat-Türk Dünyası Yıllığı 4” bölümünde 3 olmak üzere toplamda 35 bölümden oluşmaktadır. Yazar, bölüm ve sayfa sayısı dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 21. *Sosyoloji Yıllıkları* 22. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Baykan Sezer	2	41
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1	8
Ertan Eğribel	4	33
Gökçe Kaan Demirkıran	1	5
Yüksel Yıldırım	1	8
Sezgin Kızılcılık	2	57
Faruk Kocacık ve Ali Erkul’un Özgeçmişleri	1	2
Faruk Kocacık	1	10
Ali Erkul	1	23
Ufuk Özcan	1	8
Güneş Ayas	1	18
Feyzi Çelik	1	14
Ayhan Vergili	2	41
Kübra Yücel	1	34
Levent Ünsaldı	1	31
H. Bayram Kaçmazoğlu	1	7
Nilgün Çelebi	1	9
Nalan Yetim	1	9
Özden Senem Binici	1	9
Mehmet Aygün	1	13
Ali Öztürk	1	10
Gökçe Kaçmaz	1	10
Celalettin Yanık	1	12
Cenk Demirkıran	1	6
Oltan Evcimen	1	13
İlyas Sucu	1	8

İmamettin Zekiyev	1	5
Vagif Sultanlı	1	5
Almaz Hasankızı Hüseynova	1	7

Sosyoloji Yıllıklarının 23. kitabı, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve H. Bayram Kaçmazoğlu editörlüğünde *Türkiye’de Karşıt Muhafazakarlık Biçimleri: Modern Muhafazakarlıktan Küreselci Değersizleşmeye* başlığı ve “Uluğ Nutku’ya Saygı” notu ile 2013 yılında Doğu Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Çalışmanın bilim kurulunda ise H. Bayram Kaçmazoğlu, Sezgin Kızılçelik, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Güneş Ayas yer almaktadır. Kitap; “Modern Muhafazakarlık ile Küreselci-İslamcı Muhafazakarlık Arasında Sıkışma: Gelenekten Değersizleşmeye”, “Uluğ Nutku’ya Saygı”, “Sosyoloji ve Toplum: Türkiye’de Karşıt Muhafazakarlaşma Biçimleri: Batıcı Yeni Gelenekten Küreselci Değersizleşmeye” başlığı ile üç alt bölüme ayrılmaktadır. Kitap içerisinde ayrıca “Baykan Sezer Çalışma Günleri-XI: Malatya Toplantısı: Küre-Yerelleşme, Kimlik ve Muhafazakarlaşma Paneli”nin de afişi yer almaktadır. Kitap; “Modern Muhafazakarlık ile Küreselci-İslamcı Muhafazakarlık Arasında Sıkışma: Gelenekten Değersizleşmeye” bölümünde 6, “Uluğ Nutku’ya Saygı” bölümünde 3, “Sosyoloji ve Toplum: Türkiye’de Karşıt Muhafazakarlaşma Biçimleri: Batıcı Yeni Gelenekten Küreselci Değersizleşmeye” bölümünde ise 22 bölüm olmak üzere toplamda 31 bölümden oluşmaktadır.

Tablo 22. *Sosyoloji Yıllıkları* 23. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Baykan Sezer	2	54
Kübra Yücel Yönlü	1	32
Ufuk Özcan	1	30
Işıl Gökçürk	1	26
H. Bayram Kaçmazoğlu	2	24
Çağrı Aslan	1	24
Selcan Peksan	1	24
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3	22
Aytül Tamer Torun	1	20
Recep Ercan	1	18
Hülya Biçer	1	18
Yunus Öztürk	1	18
Devrim Vardar	1	16
Mustafa Solmaz	1	16

Murat Arpacı	1	15
M. Tayyip Gökbilgin	1	14
Oya Şenyurt	1	14
Ali Şenyurt	1	14
Hüsniye Canbay Tatar	1	14
Mehmet Aygün	1	13
İlyas Sucu	1	12
Taner Tatar	1	12
Ertan Eğribel	1	10
Yıldız Akpolat	1	10
Cem Semercioğlu	1	10
Gökçe Kaçmaz	1	9
Uluğ Nutku	1	4

Sosyoloji Yıllıklarının 24. kitabı, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, H. Bayram Kaçmazoğlu ve Sezgin Kızılçelik editörlüğünde Doğu Kitabevi yayınlarınca Eylül 2016 tarihinde, “Ziya Gökalp’e Saygı” notuyla birlikte yayımlanmıştır. Künyede yer alan bilgiye göre, kitabın 2015’te yayımlanması planlanırken teknik sebeplerden dolayı yayını 2016 yılında gerçekleşmiştir. Çalışma “Giriş Yerine” ve “Sonuç Yerine” bölümleri de dâhil olmak üzere 17 bölümden/metinden oluşmaktadır.

Tablo 23. *Sosyoloji Yıllıkları* 24. Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Ertan Eğribel	7	23
H. Bayram Kaçmazoğlu	2	26
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2	17
Sezgin Kızılçelik	1	26
Ufuk Özcan	1	20
Erkan Dikici	1	18
Mehmet Aygün	1	11
Nilgün Çelebi	1	11
Baykan Sezer	1	8

Sosyoloji Yıllıklarının 25. kitabı, Baykan Sezer’in *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı* kitabına ayrılmıştır. Daha önce ilk baskısı 1976 yılında yapılan kitap, Doğu Kitabevi tarafından 2017 yılında yayımlanmıştır. Sezer’in çalışması haricinde Ertan Eğribel ve

Ufuk Özcan'ın “Türk Sosyoloji Tarihi ve Sosyoloji Yıllığı'nın 25. Yılı (1992-2017)” (2017b) ile “‘Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı’ veya Günümüzde Batı Saldırganlığı ve İslamiyet” (2017c) adlı iki ek bölümü de yer almaktadır.

Tablo 24. *Sosyoloji Yıllıkları 25.* Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2	24
Baykan Sezer	1	154

Sosyoloji Yıllıklarının 26. kitabı, Baykan Sezer'in Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı adlı eserine ayrılmıştır. Söz konusu eserin ilk baskısı 1990 yılında yapılmış, ikinci baskısı ise *Yıllıklar* kapsamında 2018 yılında yayımlanmıştır. Bu eserde, ek olarak, Baykan Sezer'in lisans tezi olan *Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri* de yer almaktadır.

Sosyoloji Yıllıklarının 27. kitabı, Sağlık Sosyolojisine Giriş başlığıyla, Ertan Eğribel ve Yüksel Yıldırım editörlüğünde, 2019 yılında yayımlanmıştır. Çalışma, “Giriş Yerine” bölümü de dâhil, 14 bölümden oluşmaktadır.

Tablo 25. *Sosyoloji Yıllıkları 27.* Kitap Yazar, Bölüm ve Sayfa Sayısı Dağılımı

Yazar	Bölüm	Sayfa Sayısı
Ertan Eğribel	3	42
Ayhan Vergili	1	30
Yüksel Yıldırım	2	23
İlteriş Yıldırım	1	16
Selin Atalay	1	15
Kader Mert	1	14
Mutlu Özgen	1	14
Enver Sinan Malkoç	1	14
Fethi Nas	1	14
Ertan Eğribel ve Yüksel Yıldırım	1	10
Yeliz Okay	1	10

Sosyoloji Yıllıkları, aynı zamanda belirli isimlere saygı, övgü, armağan notu ile birlikte de yayımlanmıştır. Bu kapsamda, aşağıdaki tablodan, hangi kitabın hangi isme armağan edildiği görülebilir.

Tablo 26. *Sosyoloji Yıllıkları* Armağan, Saygı, İthaf vb. Notları

	İthaf	Armağan, Saygı, Selam, Övgü
Kitap 3	-	Hilmi Ziya Ülken
Kitap 4	-	Mehmet Genç
Kitap 5	-	Nihat Nirun
Kitap 6	-	Ümit Meriç
Kitap 7	Cahit Tanyol	Eyüp Kemerlioğlu
Kitap 8	Erdoğan Merçil	Hasan Tanrıkut, İsmail Sandıkçioğlu
Kitap 9	-	Baykan Sezer, Kurtuluş Kayalı, Mehmet Kanar
Kitap 10	Kemal Tahir- Baykan Sezer Dostluğu	Kemal Tahir
Kitap 11	Baykan Sezer Dostluğu	Baykan Sezer
Kitap 12	-	Semavi Eyice
Kitap 15	-	Süha Göney, Sabahattin Güllülü
Kitap 16	-	Salih Özbaran, Zeki Arıkan
Kitap 18	-	Nilgün Çelebi
Kitap 20	-	Baykan Sezer'in İlk Kuşak Çalışma Arkadaşları
Kitap 21	-	Nihat Erdoğan, Ülgen Oskay
Kitap 22	-	Faruk Kocacık, Ali Erkul
		Baykan Sezer'in 10. ölüm yıldönümü anısına

Kitap 23	-	Uluğ Nutku
Kitap 24	-	Ziya Gökalp
Kitap 28	Ayşegül Yıldırım, Dağhan Yıldırım, İnci Yıldırım	-

Yukarıdaki tabloda birden fazla anılan tek isim Baykan Sezer olarak görülmektedir. Kemal Tahir'in 30. ölüm yıl dönümü anısına yayımlanan 10. kitapta “Kemal Tahir-Baykan Sezer dostluğuna ithaf” notu dikkat çekmektedir. Zira sonraki kitap, yani 11. kitap, doğrudan doğruya Baykan Sezer’e armağan edilecektir. İki cilt hâlinde yayımlanan 20. kitap ise Baykan Sezer’in ilk kuşak çalışma arkadaşlarına armağan edilecektir.

Sosyoloji Yıllıklarında toplamda 718 yazarın kitap ve kitap bölümü bulunmaktadır. Bu kapsamda, *Sosyoloji Yıllıkları* serisinde yayımlanan 28 kitap, bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında seçilen örneklem ise hem nicelik hem de nitelik olarak en fazla katkı sunan üç sosyoloğun (Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan) eserlerini ve üç sosyologdan en az birinin katkı sunduğu ortak çalışmaları kapsamaktadır. Ayrıca *Sosyoloji Yıllıkları*, Sosyoloji Araştırma Merkezi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı imzasını taşıyan kitap bölümleri de örnekleme dâhil edilmiştir.

Sosyoloji Yıllıkları hem tek yazarlı kitaplardan hem de derleme çalışma ve ortak eserlerden oluşmaktadır. Tek yazarlı kitaplar hariç tutulduğunda, 10556 sayfalık bir metin söz konusu olmaktadır. Tek ismin tek kitabı olarak yayımlanan eserler dâhil edildiğinde ise 28 kitabın toplam sayfa sayısı 12196’ya ulaşmaktadır. Bu çalışmada analiz birimi kitap bölümü ve kitaplar olarak seçildiği için tek kitap hâlinde yayımlanan çalışmalar da örnekleme dâhil edilmiştir. Bu bağlamda, 12196 sayfanın 2239 sayfasında Baykan Sezer’in, 1944 sayfasında Ertan Eğribel’in, 1418 sayfasında da Ufuk Özcan’ın imzasına rastlanmıştır. Bir başka ifadeyle *Yıllıklar* içerisindeki kitapların ortalama %46’sında üç sosyoloğun imzasına rastlanmaktadır. Bu sebepten ötürü kategori ve alt kategoriler oluşturulurken söz konusu üç sosyoloğun kitaplarına ve kitap bölümlerine odaklanılmıştır. Ayrıca üç sosyoloğun ilk çalışmadan son çalışmaya dek katkıları da göz önünde bulundurulduğunda, örneklem seçiminin uygun olduğuna kanaat getirilmiştir.

Sosyoloji Yıllıklarında tek yazarlı kitap olarak yayımlanan 7 kitap bulunmaktadır. 7 kitabın 4'ü Baykan Sezer'e, 1'i ise Ufuk Özcan'a aittir. Bu kapsamda söz konusu 7 kitabın 5'i örnekleme dâhil edilmiştir. *Sosyoloji Yıllıklarındaki* tek yazarlı kitaplar çıkarıldığında ise toplamda 631 kitap bölümü olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu kitap bölümleri içerisinde amaçlı örnekleme gidilmiş ve yine üç sosyolog, ortak çalışmalar ve sosyologların emeğinin geçtiği ancak *Sosyoloji Yıllığı* gibi imzası olan toplamda 205 bölüm örneklem kapsamına dâhil edilmiştir. Örnekleme dâhil edilen kitap bölümlerinin isimlere (ve imzalara) göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 27. Örnekleme Dâhil Edilen Kitap Bölümlerinin Yazar İmzalarına Göre Dağılımı

Yazar İsmi/İsimleri	Kitap Bölümü Sayısı
Ertan Eğribel	70
Baykan Sezer	43
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	38
Ufuk Özcan	25
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	8
Ortak Çalışma	5
<i>Sosyoloji Yıllığı</i>	4
Baykan Sezer, Elif Süreyya Genç, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Zerrin Baydar	2
G.S.M.A.D	2
Baykan Sezer ve Ertan Eğribel	2
Sosyoloji Araştırma Merkezi	1
Ertan Eğribel ve Yüksel Yıldırım	1
Baykan Sezer ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel ve H. Bayram Kaçmazoğlu	1
Ertan Eğribel ve Elif Süreyya Genç	1
Ertan Eğribel ve Handan Keskin	1
Genel Toplam	205

1.5.3. Veri Analiz Süreci

James W. Drisko ve Tina Maschi (2016, s. viii) *Content Analysis* adlı eserlerinde üç tip içerik analizine odaklanmakta, temel içerik analizinin açık içeriğe odaklanıp istatistiksel teknikler kullandığını, yorumlayıcı ve nitel içerik analizlerinin ise hem açık hem de örtük

anlama odaklandığını ve istatistiksel analizler yerine anlama odaklandıklarını belirtmektedirler.

İçerik analizi başlarda nicel tarafı ağır basan bir teknik olarak görülse de günümüzde hem nicel hem de nitel bir teknik olarak sıklıkla anılmaktadır. Türkdoğan ve Gökçe, içerik analizinin nicelden hem nicel hem de nitele doğru evrilen anlamını şu şekilde ifade etmektedirler:

İçerik analizinde Berelson'un tanımı ile birlikte ağırlıklı olarak nicel boyut öne çıkmıştır. Başka bir deyişle İçerik analizi, nicel bir yöntem olarak görülüp değerlendirilmiştir. Mayring, içerik analizinin özünde hem nicel hem de nitel bir yöntem olduğunu belirtmektedir. Bu tanım biçimi son dönemde giderek yaygınlaşmıştır (2018, s. 267).

İçerik analizinde en önemli hususlardan biri de kodlama ya da kategorileştirmedir; her ne kadar nicel yani klasik içerik analizinde kategori, nitel içerik analizinde ise sıklıkla kod kavramı kullanılsa da bu iki kavramın birbirinden ayrıldığı noktalar, sınırlar net değildir (Gökçe, 2019, s. 100).

İçerik analizinde inceleme konusu edilecek metinlerin büyüklüğüne göre evren içerisinde örneklem seçimi uygulanabilmektedir. *Sosyoloji Yıllıkları* toplamda 28 kitabı kapsamaktadır. *Yıllıklar* içerisinde, bilhassa ilk kitapların sayfa sayısı 60, 70 olabilirken aynı zamanda 1000 sayfayı aşan kitaplar da bulunmaktadır. Yine de çalışma kapsamında örneklem seçim tekniği amaçlı örnekleme olarak belirlenmiş ve bu kapsamda üç sosyoloğun (Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın) *Yıllıklar* kapsamında yayımlanan çalışmalarına odaklanılmıştır.

İçerik analizinden önce metinlerin ön okuması gerçekleştirilmiş, söz konusu ön okuma sürecinde sadece üç sosyoloğa değil, metinlerin tamamına odaklanılmıştır. Bu kapsamda “kavramlar”, “bilim anlayışı”, “Türkiye’de sosyolojik bilginin üretiminin önündeki engellere dair eleştiriler ve bazı öneriler” ve “*Yıllıklarda* önerilen sosyolojinin özellikleri” ana kategoriler olarak belirlenmiştir. Söz konusu kategorilere ek olarak, Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın metinlerinden yola çıkarak alt kategoriler

oluşturulmuştur. Bu esnada söz konusu sosyologların hem kitaplarına hem de kitap bölümlerine odaklanılmıştır. Bir bölüm içerisinde bir kategori birden fazla yerde geçtiğinde, ayrı birer sayı olarak kodlanmamıştır. Örnek olarak, Baykan Sezer bir çalışma içerisinde Batı'nın yayılmacı yönüne birden fazla yerde değiniyorsa, o çalışma için Batı'nın anlamlandırılması kategorisindeki “Yayılmacılık” alt kategorisine sadece bir sayı dâhil edilmiştir. Bu kapsamda, çalışmada açık ve örtük, eksen ve seçici kodlama tercih edilmiştir. Yukarıda belirtilen araştırma problemleri ise ana kategoriler oluşturulduktan sonra belirlenmiş, alt kategorilerin oluşturulması esnasında ise değiştirilmiştir. Açık ve örtük kodlamada üç sosyoloğun metinleri içerisinde geçen kategoriler belirlenmiştir. Burada hem sosyologların doğrudan doğruya tanımlamaları hem de metinlerin içerisindeki saklı anlamlar esas alınmıştır.

İçerik analizinde kodlamalar açık yahut örtük (örtülü) olarak belirlenebilmektedir. “İçerik, açık (manifest) ve gizli (latent) nitelikler taşır ve bunların birini ya da her ikisini birden inceleyecek türde içerik analizi tasarımları uygulanabilir. ‘Satır aralarındaki’ örtük içeriğin aksine açık içerik, iletişimde olduğu gibi apaçık ve mevcut içeriktir.” (Kaynak, 2018, s. 15). Açık kodlamalar her ne kadar güvenilir kodlamalar olarak görünse de dolaylı anlatımların, yan anlamların bu tür kodlamalarla birlikte ortaya çıkması güç olabilmektedir: Örtülü kodlamada ise satır aralarında gizli, örtülü olarak ifade edilen anlamlara odaklanılmaktadır; açık kodlamaya göre güvenilirliği düşük olsa da yorumlama sürecine oldukça imkân tanınmaktadır (Neuman, 2020, s. 594). Öte yandan yukarıda da belirtildiği üzere nitel içerik analizinde açık ve örtük kodlama gerçekleştirilebilmektedir. Bu araştırmada da hem açık hem de örtük kodlamanın bir arada gerçekleşmesi, metinlerde sosyologların doğrudan ifade ettikleri anlamlara ve örtülü bir biçimde var olan anlamlara ulaşabilmek için gerekli görülmüştür.

Eksen kodlamada kategoriler birbirleriyle ilişkilendirilmiş ve alt kategorilerin oluşumu tamamlanmıştır. Seçici kodlamada ise metinler yeniden değerlendirerek kodlama ve alt kategoriler revize edilmiş, sonrasında ise kodlama işlemi tamamlanmıştır. Çalışma kapsamında kodlamaların yapılması ve verilerin görselleştirilmesi için ise Maxqda programından faydalanılmıştır.

2. BÖLÜM

SOSYOLOJİ YILLIKLARININ KURUMSAL VE KURAMSAL ARKA PLANI

Bu bölümde, *Sosyoloji Yıllıklarının* kurumsal ve kuramsal arka planına değinilmiştir. Konu, üç başlık etrafında tartışmaya tabi tutulmuştur. İlk olarak Baykan Sezer ve çalışma arkadaşları öncülüğünde yayımlanmaya başlayan *Sosyoloji Yıllıklarının* daha doğru anlaşılabilmesi için İstanbul Sosyoloji Ekolü ele alınmıştır. Bu kapsamda ekolün hem kurumsal tarihine/önemine değinilmiş hem de genel özellikleri ile birlikte teorik dayanakları tartışılmıştır. İkinci olarak Karl Marx'ın çatışmacı yaklaşımı tartışılmıştır. Nitekim Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde inşa ve icra edilen Doğu-Batı Çatışması Teorisi, genel olarak çatışmacı yaklaşım içerisinde değerlendirilebilir. Özellikle Marx'a yönelik olarak iki ismin kimi yerlerde olumsuz mahiyette eleştirel kimi yerlerde olumlu değerlendirmelerde bulunması ve teorinin bizzat kendisinin çatışmacılık vurgusunu bünyesinde barındırması sebebiyle söz konusu bölümün ele alınması gerekli görülmüştür. Üçüncü olarak ise Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi ve bu çizgide öne çıkan Doğu-Batı Çatışması Teorisi ele alınmıştır. *Yıllıklar* nezdinde Sezer'in etkisi, İstanbul Sosyoloji Ekolü'ndeki diğer isimlerin etkisinden daha baskın görünmektedir. Ayrıca Baykan Sezer'in lisans hayatından itibaren inşa ettiği ve *Sosyoloji Yıllıklarında* da icra edilegelen Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin anlaşılması için Marx'ın çatışmacı yaklaşımıyla ilişkili olarak okunması, onların birbirlerinden ayrılan ve benzeşen yönlerinin ele alınması, Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin anlaşılması açısından gerekli görülmüştür. Bu sebepten ötürü, Marx'ın ve Tahir-Sezer'in yaklaşımlarına değinildikten sonra, ek olarak, söz konusu iki yaklaşımın karşılaştırmalı bir biçimde tartışılmasına yer verilmiştir.

2.1. İSTANBUL SOSYOLOJİ EKOLÜ

İstanbul Sosyoloji Ekolü ile ilgili olarak literatürde çok sayıda çalışma görmek mümkündür. Bu çalışmalardan kimi, ekolü öncesinde Sosyoloji Kürsüsü sonrasında ise Sosyoloji Bölümü ile eş değer kabul etmekte (yani kurumsal bir okumaya tabi tutmakta),

kimi ise bölüm dışı isimlere de ekol nezdinde yer vererek kurum ile ekolü eş değer görme hatasından uzak bir okuma gerçekleştirmektedir. Ekol ile ilgili olarak Gökalp-Ülken-Sezer isimleri sıklıkla anılsa da söz konusu üç ismin dışında kimlerin ekol içerisinde olduğu yahut olmadığı da tartışma konusu olmuştur.

Ahmet Koyuncu (2014, s. 84); İstanbul Sosyoloji Ekolü içerisinde Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Nurettin Şazi Kösemihal'in isimlerini anmakta ve ekolün Fransız kaynaklı ve felsefi ağırlıklı olduğuna dikkat çekmektedir. H. Bayram Kaçmazoğlu (2002, s. 56) da ekol içerisinde Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Nurettin Şazi Kösemihal'in bulunduğunu ve ekolün “bir-iki yenilik yanında geleneksel sosyolojiyi devam ettirdiği”ni ifade etmektedir. Nevin Güngör Ergen (2018) ise “İstanbul Edebiyat-Sosyoloji: Özgün/Yerli Sosyoloji Ekolü” ile “İstanbul İktisat-Sosyoloji: Millî İnşacı Ekol” arasında bir ayrım yaparak Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nu Millî İnşacı Ekol’de; Hilmi Ziya Ülken, Baykan Sezer ve Korkut Tuna gibi isimleri ise Özgün/Yerli Sosyoloji Ekolü’nde yani İstanbul Sosyoloji Ekolü’nde anmaktadır. Bu çalışmadaki değerlendirmelerde de Güngör Ergen’in Millî İnşacı Ekol ile İstanbul Sosyoloji Ekolü ayrımı çalışmada esas alınmıştır.

İstanbul Sosyoloji Ekolü’nün tarihine yönelik yapılan çalışmalarda farklı kaynaklarda farklı tarihlere ve isimlere vurgu yapılması, Ekol’e başlı başına odaklanılmasını ve Ekol’ün özelliklerini netlikle ortaya çıkarılmasını güçleştirmektedir. Nitekim kimi kaynaklarda kürsü ile ekolün benzerliği (hatta eş değerliği), kimi kaynaklarda ise kürsü ile ekolün eş değer görülmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Ekol nezdinde literatürdeki tartışmaya benzer bir biçimde, kürsünün tarihi hakkında da farklı fikirler mevcuttur. Hatta sosyoloji tarihi hakkında farklı bilgilere yer verilmesi ve farklı tarihlerin ön plana çıkartılması, Ekol’ün anlaşılmasını daha da güçleştirmektedir. Örnek olarak Ertan Eğribel aşağıdaki soruların hâlâ daha net bir yanıtının olmamasının da sosyoloji tarihi yazılmasına engel olduğundan söz etmektedir:

Üniversite düzeyinde ilk ders hangi tarihte verilmiştir, ders programları nelerdir, programlara eklenen, çıkarılan dersler nelerdir, ilk ders hangisidir, yeni açılan üniversitelerde sosyoloji bölümleri kaç tanedir, kimler nerelerde çalışmıştır,

sosyologlarımızın doğum ve ölüm tarihleri nedir, mezunlarının yaptığı işler, yaptıkları işlere katkıları ne yöndedir (2016b, s. 14)

İstanbul Darülfünunu'nda Sosyoloji Kürsüsünün kuruluş tarihi, kurulan kürsünün dünyada kaçınıcı kürsü olduğu, ilk dersi hangi sosyologun verdiği, hangi tarih aralığında eğitim öğretim faaliyetlerinin kürsüsüz devam ettiği gibi hususlarda literatürde farklı görüşler mevcuttur. Bu farklı görüşler de başlı başına hem Türk sosyoloji tarihinin en önemli ekollerinden biri olan İstanbul Sosyoloji Ekolü'nün tarihini hem de doğrudan doğruya İstanbul Sosyoloji Kürsüsü/Bölümünün tarihini yazmakta güçlüklerle neden olmaktadır.

Ekolün/kürsünün/bölümün tarihine odaklanılan çalışmalarda karşılaşılan bir diğer husus ise ekolde/kürsüde/bölümde öne çıkan isimler hakkındadır. Yukarıda da gösterildiği üzere, farklı kaynaklarda farklı isimlere vurgu mevzubahistir. Söz konusu isimler de farklı bilimsel anlayışlara sahiptir. Bu farklılık, kürsü hakkındaki genellemeler yapmayı, belli başlı özellikleri belirlemeyi güçleştirirse de aynı zamanda bu durum bir zenginlik olarak da görülebilir.

Çizgi kapsamında (Gökalp-Ülken-Sezer çizgisi kapsamında) anılan isimler ve çizgide anılmayan isimler, hem önceki kuşak sosyologların görüşlerinden, çalışmalarından yararlanmış hem de farklı perspektiflerden farklı alanlarda çalışmaları Türk sosyolojisine kazandırmışlardır. Kimi zaman da onlarla eleştirel bir diyaloga girmiş ve kendi yaklaşımlarını bu eleştirel diyalog neticesinde meydana getirmişlerdir. Bu sebepten ötürü, Ekol kapsamında anılan isimlerin hepsinin Türkiye'nin en eski kürsüsüne farklı biçimlerde zenginlik kazandırdığını, Türk sosyolojisine katkı sağladığını söylemek gerekli görülmektedir. Bu katkının düzeyleri ve kapsamaları farklılık gösterse de farklılıkları zenginlik olarak okumanın Türk sosyoloji tarihini daha da zenginleştireceğini düşünmek mümkündür.

İstanbul Sosyoloji Ekolü içerisinde anılan isimlerin her biri apayrı çalışmaların konusu olabilecek raddede geniş bir birikime sahip görülmektedir. Nitekim Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken, Cahit Tanyol, Baykan Sezer, Ertan Eğribel üzerine yapılan tez çalışmaları da

bu durumu kanıtlar niteliktedir. Söz konusu isimler üzerine yapılan çalışmalar son sözü söyleme iddiasından (haklı olarak) uzak, belirli perspektiflerden meselelere yaklaşan çalışmalardır. Bu tür çalışmalar, ileriki tarihlerde de devam edecek gibi görünmektedir. Çünkü adı anılan ve anılmayan isimler üzerine yapılan çalışmalar, Türk sosyolojisinin kendi üzerine düşünmesine imkân sağlarken, aynı zamanda da gelecek kuşak sosyologlarına yol gösterici niteliklere sahip olabilmektedir. Sosyolojinin bir bilim olarak varlığı, bu bağlamda, birçok husustan evvel self-refleksiviteye yani öz-düşünümselliğe bağlı görünmektedir. Nitekim Türk sosyoloji tarihi ve Türk sosyologları üzerine yapılan çalışmaların da Türk sosyolojisinin kendi üzerine düşünmesine, bir bakıma sosyolojinin sosyolojisine imkân tanıdığı ifade edilebilir.

Kurumsal anlamda İstanbul Sosyoloji’de görev yapmış kimi sosyologların farklı ekol kapsamında değerlendirilmesinin daha yerinde bir tespit olacağına ilişkin yukarıda anılan tartışmalar neticesinde bu çalışmada, kurumun tarihi ile ekolün tarihi eş değer bir biçimde ele alınmamıştır. Bir başka ifadeyle İstanbul Sosyoloji Kürsüsü/Bölümünün tarihî kırılma noktaları, bölüm başkanları, öğretim üyeleri her ne kadar önemli görülse de bunların hepsinin İstanbul Sosyoloji Ekolü ile eş değer olmadığı düşünülmektedir. Bu anlamda çalışmanın bu bölümünde her ne kadar kurumsal tarihe yer verilmişse de bu durum, yalnızca Ekol’ün ana hatlarının daha iyi anlaşılması için gerekli görülmüştür.

2.1.1. İstanbul Sosyoloji Kürsüsü/Bölümünün Tarihi

Sosyolojinin Türkiye’de kurumsallaşmasında İstanbul Sosyoloji’ye daima ayrı bir önem atfedilmektedir. Sosyoloji, her ne kadar Batı’da ortaya çıkmış bir bilim dalı olsa da Türkiye’de de erken bir tarihte kurumsallaşma çalışmalarının başladığı görülmektedir. Bilindiği üzere sosyolojinin Türkiye özelinde yükseköğretim kurumlarında yer alması, 1914 tarihine denk gelmektedir (Güngör Ergen, 2018, s. 620). 1914’te, bugünkü adı İstanbul Üniversitesi olan Dârülfünun’da Türkiye’nin ilk sosyoloji kürsüsü kurulmuştur.⁷

⁷ Genel olarak literatürde 1914 tarihi geçse de İstanbul Üniversitesinde Sosyoloji Kürsüsü’nün resmî kuruluş tarihini 1915 olduğunu belirten sosyologlar da bulunmaktadır (bkz. Çelebi, 2009, s. 131). Baykan Sezer (1989, s. 5) ise sosyoloji kürsüsünün kuruluş tarihindeki bu belirsizliğin, kürsünün bağımsızlık

Bu noktada bir parantez açarak Dârülfünun'un kökenine ilişkin olarak Doğu-Batı Çatışması Teorisi inşa ve icracılarının fikirlerine yer vermek gerekebilir. Nitekim Dârülfünun'un kuruluşu genel itibarıyla İstanbul'un fetih yılına kadar götürülse de söz konusu teorinin inşa ve icralarına göre bu durum doğru görünmemektedir. Konuyla ilgili Ertan Eğribel'den yapılacak bir alıntı, Dârülfünun'un kökenlerine ilişkin olarak de açıklayıcı olabilir:

Günümüzde çoğu çalışmada İstanbul Üniversitesi'nin kökeni ve kuruluş tarihi olarak 1453 yılı ve Fatih Medresesi gösterilmektedir. Bu İstanbul Üniversitesi'nin de sahip çıktığı bir görüşü oluşturmaktadır. Kanımızca İstanbul Üniversitesi'nin kökeni olarak Fatih Medresesi yerine Devlet eğitimi ile ilişkili Enderun'u göstermek daha doğrudur (2002a, s. 213).⁸

Dârülfünun'da kurulan kürsünün Türkiye'deki ilk kürsü olduğu bilinse de dünyada kaçınıcı kürsü olduğuna yönelik literatürde farklı görüşler mevcuttur. Baykan Sezer (1989, s. 8, 1998a, s. 7, 2016a, s. 17), Ertan Eğribel (1999a, s. 193, 2002b, s. 29, 2002c, s. 45), Sezgin Kızılcılık (2004, s. 74) ve Kurtuluş Kayalı (2017, s. 627) Dârülfünun'da kurulan kürsünün dünyada ikinci sosyoloji kürsüsü olduğunu belirtmektedirler. Sezer (1989, s. 5) ayrıca, İstanbul Sosyoloji kürsüsünün Batı dışı dünyada kurulan ilk kürsü olduğunu da eklemektedir. Korkut Tuna (2020, s. 39), bu konuda farklı fikirler ve ifadeler olduğunu belirtmekle birlikte İstanbul'da kurulan kürsünün “dünyadaki en eski 2. veya 3.” kürsü/bölüm olduğunu ifade etmektedir. Nevin Güngör Ergan (2018, s. 620) ise Dârülfünun'da kurulan kürsünün dünyanın en eski üçüncü, Avrupa'nın ise ikinci sosyoloji kürsüsü olduğuna değinmektedir. Mustafa Orçan (2014, s. 53) ise Dârülfünun'da kurulan kürsünün dünyanın beşinci kürsüsü olduğuna değinerek ilk kürsünün 1891 yılında Kansas Üniversitesinde Tarih ve Sosyoloji Bölümü adıyla kurulduğunu; ikincisinin (aynı zamanda bağımsız ilk bölümün) 1892'de Chicago Üniversitesinde⁹ Albion W. Small tarafından kurulan bölüm olduğunu; genel itibarıyla

kazanmasından önce de yükseköğretim kurumlarında sosyoloji derslerinin verilmeye başladığından kaynaklandığını ifade etmektedir.

⁸ Ertan Eğribel, ek olarak şu ifadeleri kullanmaktadır: “Bizim burada savunduğumuz görüş Darülfünun'un Devlet eğitiminin bir gereği olarak kurulduğu, dini eğitim veren bir kurumun (Fatih Medresesi'nin) devamı olmadığıdır.” (2002a, s. 214).

⁹ Kimi kaynaklarda Chicago Üniversitesinin ilk bölümü/kürsü olarak gösterildiği de Ufuk Özcan'ın çalışmasından anlaşılmaktadır. Özcan, ilk sosyoloji bölümünün/kürsüsünün tarihine ilişkin olarak Amerika Birleşik Devletlerini gösteren çalışmalara dair şu notu düşmektedir: “Dünyada ilk sosyoloji bölümünün kuruluşu hakkında başka tarihler de verilmekte, Chicago Üniversitesi gösterilmektedir. Sosyolojik teoriye

üçüncü ancak Avrupa’da ilk sosyoloji bölümünün ise 1895 yılında Émile Durkheim tarafından Bordeaux Üniversitesinde kurulduğunu; dördüncüsünün 1904’te London School of Economics’te ve beşincisinin 1914’te Darülfünun’da kurulduğunu belirtmektedir. Bir diğer deyişle Orçan’a göre ilk iki kürsü/bölüm Amerika’da, üçüncüsü Fransa’da, dördüncüsü İngiltere’de, beşincisi ise Osmanlı’da kurulmuştur. Bu kapsamda Fransa’da kurulmuş olan ve dünyanın üçüncü sosyoloji kürsü/bölümün genel itibarıyla ilk kürsü/bölüm olarak anılması doğru görünmemektedir. Ancak literatürdeki farklı fikirlere rağmen üzerinde uzlaşılan husus, İstanbul Darülfünunu’nda, şimdiki ismiyle ise İstanbul Üniversitesinde kurulan sosyoloji kürsüsünün dünyada yükseköğretim düzeyinde faaliyete geçen ilk kürsülerden biri olduğudur.

Türk sosyoloji tarihinin önemli basamaklarından biri olarak görülen ilk dersin kimin tarafından verildiği hususu da literatür içerisinde tartışılan bir diğer konudur. Yükseköğretim düzeyinde verilen ilk sosyoloji dersinin de Ziya Gökalp tarafından mı yoksa Ahmet Şuayip tarafından mı verildiği tartışma konusudur. Söz konusu tartışmalara ve literatürdeki farklılıklara değinen Nilgün Çelebi (2012, s. 76), Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun, Gökalp’ten önce 1909-1910 yılında ders verildiğine değindiğine; Erişçi’nin ilk ders olarak 1913 tarihini not ettiğine; Mehmet Yalvaç’a göre Ülken’in 1915-1918 yılları arasında derslerin Gökalp tarafından verildiğine değindiğine; Kafadar’ın bu tarihi 1913 olarak zikrettiğine; Hilmi Ziya’nın ve Hikmet Celkan’ın Ahmet Şuayip’in 1912-1914 arasında ders verdiğini belirttiğine; Kaçmazoğlu’nun da ilk dersi Ahmet Şuayip’in verdiğine dikkat çektiğini ifade etmektedir. Aynur İlyasoğlu (1984, s. 2169) Ziya Gökalp’in 1915’te ders vermeye başladığını not ederken Çelebi’nin (2009, s. 131) görüşüne benzer bir görüş ifade etmektedir. Niyazi Berkes (1985, s. 140) yükseköğretim düzeyinde olmasa da ilk sosyoloji dersinin 1912 tarihine rastladığını ifade etmektedir. Ancak ilk dersin ötesinde Ziya Gökalp’in kürsüyü kurmasından 30 Ocak 1919’a kadar İstanbul Dârülfünunu’nda dersler vermeye devam ettiği, enstitü kurduğu ve dergi yayımladığı bilinmektedir¹⁰ (Çelebi, 2016, s. 21). Ertan Eğribel (2016c, s. 231) de

katkısı tartışmalı olan Albion Small’ın biyografisine bakıldığında, sosyolojinin akademikleşmesinin tarihi daha geriye çekilmektedir. ABD bu konuda da öncülüğü Kıta Avrupasına vermek istememektedir.” (2016, ss. 56-57).

¹⁰ İlk sayısı 1917’de yayımlanan *İçtimaiyat Mecmuası*, günümüzde *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* adıyla yayın hayatına devam etmektedir. *İçtimaiyat Mecmuası*, Türkiye’de enstitü adına çıkarılan ilk sosyoloji dergisi olması sebebiyle de ayrıca önemlidir (Ercan, 2015). Bunun yanında *İçtimaiyat Mecmuası*,

bu minvalde Ziya Gökalp'i Türk sosyolojisinin kurucusu olarak anmakta ve sosyoloji bilimi nezdinde tarih bilimine ilginin de ilk defa Gökalp'le birlikte vuku bulduğuna dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, Gökalp ve arkadaşlarının 1916 yılında kurduğu enstitü, aynı zamanda Türkiye'de sosyolojiyi bünyesinde barındıran ilk enstitüdür; enstitünün kuruluşunun ardından üniversite reformu sonrasında, 1934 yılında, Hukuk Fakültesine bağlı olarak İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü adı altında faaliyete geçmiştir (*İktisat Fakültesi İctimaiyat Enstitüsü hakkında kuruluşunun XX.ci yılı münasebetiyle rapor (1934-1956)*, 1955, s. 3).

Kürsünün kurucusu Ziya Gökalp'in 30 Ocak 1919 tarihi itibarıyla tutuklanmasından sonra kürsünün başına Necmettin Sadık Sadak geçmiş ve kürsüyü 1927 tarihine dek yönetmiştir; Necmettin Sadık Sadak, Gökalp'in yardımcısı olarak Dârülfünun'a girmiş ve henüz bu görevi sırasında da Durkheim'den *Kıymet Hükümleri*, *Şen'iyet Hükümleri*'nin tercümesini gerçekleştirmiş, *Toplumbilim* adıyla yayımladığı ders kitabı uzun yıllar ortaöğretim kurumlarında en çok okutulan ders kitaplarından biri olmuştur (Birinci, 2008b, ss. 502-503).

“Necmeddin Sadak'ın 1927'de Sivas milletvekili seçilmesinin ardından kürsünün başına, 1907'de hükümet tarafından felsefe eğitimi görmek üzere Fransa'ya gönderilmiş olan Mehmet İzzet geçmiştir.” (Kara, 2008, s. 716). Ancak Necmettin Sadak da Mehmet İzzet de hem kürsü özelinde hem de Türk sosyolojisi genelinde Ziya Gökalp'in uyandırdığı etkiyi uyandıramamışlardır (Kasapoğlu, 2016, s. 2). Bu noktada Mehmet İzzet'in çok genç yaşta (39 yaşında) vefat etmesi ve Necmettin Sadak'ın bilim alanından uzaklaşarak doğrudan doğruya siyaset alanının içerisinde faaliyet göstermeye başlamasının etkili olduğu ifade edilebilir.¹¹ Derslerinde ve yazılarında Georg Simmel ve Max Weber'in

doğrudan doğruya sosyoloji dergisi olarak Türkiye'nin ilk, dünyanın ise (1895'te Chicago'da çıkan *American Journal of Sociology* ve 1896'da Paris'te çıkan *L'Annee Sociologique*'den sonra) üçüncü sosyoloji dergisi olması sebebiyle de önemli görülmektedir (Konuk, 2010, s. 20).

¹¹ Öğrencilerinden Hasan Âli Yücel'in değindiği üzere, Necmettin Sadık Sadak, siyaset alanından önce, *Akşam* gazetesini kurduktan sonra derslere her zaman gelmemeye/gelememeye başlamıştır: “Derse hazırlanarak, çalışarak gelen sayısı az hocalarımızdan biri idi. Yanan Zeynep Hanım konağının üst katında, Marmara'ya bakan dershanede kürsüsünün üstüne açtığı meşin kaplı defter şimdi gözümün önünde. Dersini verirken bu notları takip ederdi. Uydurma lâfla saat dolduranlardan değildi. *Akşam*'ı kurduktan sonra gazetecilik çalışmaları, onu bu türlü hazırlanmalardan alıkoymaya başladı. Derslerine muntazam gelemez oldu.” (Yücel'den akt. Birinci, 2008b, s. 494)

etkilerinin gözlemlendiği Mehmet İzzet (Berkes, 1985, s. 143), yalnızca 1927-1928 yılları arasında kürsü başkanlığı görevinde bulunmuştur (Kara, 2008, ss. 716-717). 1933 yılında başlayan Üniversite Reformu esnasında kürsünün başında ise İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu bulunmaktadır (Kara, 2008, s. 717).

1933 üniversite reformunun ardından İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu kadro dışı bırakılmış, böylelikle 1936 ve 1940 yılları arasında dersler kürsüsüz bir biçimde, zorlukla yürütülmüştür (Ercan, 2013, s. 61; “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Tarihçesi”, t.y.; Yalvaç, 1985a, s. 65). Baykan Sezer, Üniversite Reformu ile birlikte gelişen döneme ilişkin “Bu dönem, Nazi Almanyası’nda görevini bırakmak durumunda kalmış Alman hocaların Üniversitemizde görev aldığı, hadi açıkça söyleyelim, Üniversitemizi işgal ettiği dönemdir.” (2016b, s. 149) ifadelerini kullanmaktadır.

Kaçmazoğlu (2002, s. 176) ise kürsüsüzlük tarihinin 1933’ten 1940’a kadar olduğunu ifade etmektedir. Bu süre zarfında sosyoloji dersleri ağırlıklı olarak Gerhard Kessler ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (kısa bir süre de Mehmet Ali Şevki) tarafından verilmiştir (Kara, 2008, s. 717).

Nilgün Çelebi (Akt. Güngör Ergan, 2018, ss. 647-648), reform ile birlikte Gerhard Kessler’in İstanbul’a geldiğini ancak 1936 yılı itibarıyla İktisat Fakültesi’ne geçerek Edebiyat Fakültesi’ndeki Sosyoloji Kürsüsü’nü Hilmi Ziya Ülken’e bıraktığını ifade etmektedir. Hâlbuki 1933 Üniversite Reformu ile birlikte yeni kurulan İstanbul Üniversitesinde başlarda Sosyoloji Kürsüsü’ne yer verilmediği, önceleri yürütülen içtimâiyat ve ahlak doçentliğinin de çok geçmeden başka bir fakülteye devredildiği ancak Hasan Âli Yücel’in¹² katkılarıyla 1941 yılında İstanbul Sosyoloji’nin tekrar kürsü hâline geldiği bilinmektedir (Yalvaç, 1985a, ss. 64-65). Böylelikle Gerhard Kessler’in kürsüyü

¹² Bu noktada, Hasan Âli Yücel ile Hilmi Ziya Ülken’in Yüksek Muallim Mektebinden arkadaş oldukları da ek bir bilgi olarak not edilebilir. “Yüksek Muallim Mektebi’nde ‘kırk garip arkadaş’tırlar. Bu tabirin sahibi Ahmet Hamdi’nin (Tanpınar) yanı sıra, akademi, edebiyat, kültür camialarında ün kazanacak Mustafa Nihat (Özön), Necmeddin Halil (Onan), Hilmi Ziya (Ülken), Halit (Bayrı), Ragıp Hulusi (Özen) vardır aralarında. 40 numaralı Hasan Âli Efendi’nin, bu grupta bir tür doğal lider gibi, bir ‘kutup’ gibi öne çıktığı anlaşıyor.”(Bora, 2021, ss. 83-84)

Hilmi Ziya Ülken'e devretmesi mümkün görünmemektedir. Ancak Hilmi Ziya Ülken'in 1936 yılında Türk Tefekkür Tarihi Doçenti olarak Edebiyat Fakültesi Felsefe zümresinde dersler vermeye başladığı bilinmektedir (Kara, 2008, s. 718). Nitekim Tülay Kara (2008, s. 718) da 1939'da Gerhard Kessler'in Edebiyat Fakültesinde verdiği sosyoloji derslerini durdurmasının ardından Hilmi Ziya Ülken'in kürsünün başına geçtiğini ifade etmektedir. Her ne kadar Hilmi Ziya Ülken daha önce ders vermeye başlamış olsa da 1941 yılında İstanbul Sosyoloji'nin kürsü hüviyetini yeniden kazanmasından önce Ülken'in "kürsünün başına geçtiğini" söylemek bu sebepten ötürü mümkün görünmemektedir. Böylelikle İstanbul Sosyoloji Kürsüsünün "ikinci" kuruluşu Hilmi Ziya Ülken ile başlamış olur (Eğribel, 1997, ss. 93-95, 2016d, s. 207; Güngör Ergan, 2018, s. 649; Kaçmazoğlu, 2002, s. 176; Sezer, 1997a, s. 7, 2016b, s. 145; Vergili, 2008, s. 606)).

Hilmi Ziya Ülken 1941-1960 yılları arasında kürsü faaliyetlerini tek başına yürütmüştür (Kaçmazoğlu, 2002, s. 176). Aynı zamanda kapanan İçtimâiyat Dârülmesâîsinin yerine Sosyoloji Enstitüsünü de kurmuştur. Bu anlamda Hilmi Ziya Ülken'i sadece kürsünün değil, enstitünün de ikinci kurucusu olarak değerlendirmek mümkündür; her ne kadar enstitü müdürlüğü görevini çok kısa bir süre yerine getirse de enstitünün ilk müdürü olması bu sebepten ötürü ayrıca önem kazanmaktadır (Güngör Ergan, 2018, s. 649). Korkut Tuna (2020, s. 41) da Hilmi Ziya Ülken tarafından "tekrar" kurulan Sosyoloji Enstitüsünün, Ziya Gökalp'in İçtimaiyat Dârülmesâîsinin devamı olarak görülmesi gerektiğini söylemekte ancak Mehmet Yalvaç (1985a, s. 61), söz konusu enstitünün Ziya Gökalp'in kurduğu Dârülmesâînin devamı olmadığını, yeni bir enstitü olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Kısacası, Hilmi Ziya Ülken'in İstanbul Sosyoloji'nin ikinci kuruluşunu gerçekleştirmesi, hem bölüme yeni bir soluk getirmesiyle hem kapanan enstitü yerine yeni bir enstitü kurmasıyla (yahut enstitüyü tekrar kurmasıyla) hem de yayına ara verilen *Sosyoloji Dergisi*'ni yeniden yayın hayatına kazandırmasıyla açıklanmaktadır. Nitekim Ziya Gökalp'in ardından yayın hayatına ara verilen dergi, Ülken'in çabalarıyla tekrardan yayımlanmaya başlamıştır.

İlk olarak 14 Nisan 1945'te sosyoloji ve ahlak kürsüsüne *Durkheim Sosyolojisi Üzerine Kritik Bir Deneme* adlı çalışmasıyla doçent olarak atanan Nurettin Şazi Kösemihal (Beşirli, 2008, s. 754), Hilmi Ziya Ülken'in ardından bölüm başkanlığına getirilmiştir (Kara, 2008, s. 721). Kösemihal, söz konusu kürsüde 1945-1962 yılları arasında doçent, 1962-1972 yılları arasında ise profesör olarak görev almıştır (Beşirli, 2008, s. 754).

Kösemihal'in vefatının ardından ise bölüm başkanlığına Cahit Tanyol geçmiştir ("İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Tarihçesi", t.y.). Cahit Tanyol, Hilmi Ziya Ülken'in isteği ve desteğiyle bölüme başladığı 1951 yılından emekli olduğu 1982 yılına kadar bölümde hocalık yapmış, 1954'te doçent, 1961'de enstitü müdürü, 1962'de profesör, 1970'de bölüm başkanı olmuş ve 1982 yılına kadar bölüm başkanlığı ve enstitü müdürlüğü görevini devam ettirmiştir ("Cahit Tanyol", 2010, s. 17; Gelekçi, 2008, s. 991). Bu esnada, 1961 yılı itibarıyla da İstanbul Sosyoloji, kürsü değil, özerk bir bölüm hüviyetiyle eğitim öğretimine devam etmiştir (Parin ve Demirci, 2014, s. 366).

1970'li yılların başlarında İstanbul Sosyoloji Bölümünün durumunu Ümit Meriç şu ifadelerle anlatmaktadır:

Yıl 1972. İstanbul Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümündeyiz. Prof. Nurettin Şazi Kösemihal vefat etmiş, Dr. Muzaffer Sencer askere gitmiş ve bir daha koridorumuza dönmemiş; Oya (Sencer) Baydar, doktorası kabul edilmediği için muğber, bölümden ayrılmış. Geride Sosyoloji Bölümü adına Prof. Dr. Cahit Tanyol ile iki doktoraşız asistan hanım (...) kalmış (2004, s. 225).

İstanbul Sosyoloji Bölümü'nde durum böyle iken Baykan Sezer, bölüme asistan olarak başlamıştır.

Cahit Tanyol'un bölüm başkanlığının ardından da Sezer, 1982 yılından 1993 yılına kadar bölüm başkanlığı görevini yürütmüştür (Eğribel ve Özcan, 2008, s. 497; "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Tarihçesi", t.y.).

1980’li yıllar, aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü için kimi problemlerin de görüldüğü yıllar olarak dikkat çekmektedir. Özellikle Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) söz konusu tarihlerdeki uygulamalarına ilişkin eleştiriler getiren Ertan Eğribel, 1980’li yıllara dair aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır:

Daha 1960’lı yıllarda bütün dünyada ortaya çıkan tartışmalarda Kemal Tahir ve Baykan Sezer düşüncesiyle birlikte Türkiye ve İ.Ü. Sosyoloji Bölümü ön almışken ve bir merkez olarak ortaya çıkma imkanı doğabilecekken 1980’li yıllarda bu çabanın önüne engeller çıkarılmış ve bu süreç kesintiye uğramıştır (2002c, s. 45).

1998-1999 ders yılına kadar da bölümde dersler vermeye devam eden Baykan Sezer’in (Göney, 2004, s. 231) bölüm içerisinde yer almasıyla birlikte Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Türk Toplum Tarihi Semineri, Tarihte Doğu-Batı Sorunu, Türk Sosyoloji Literatürü Semineri gibi dersler de bölümün akademik programı içerisinde yer almaya başlamıştır (Yalvaç, 1985b, s. 65). Böylece İstanbul Sosyoloji Ekolü “Baykan Sezer’in öncülüğünde, yerli bakış açısı etrafında Batılı toplum öğretileriyle eleştirel bir ilişki içerisinde olan, sorgulayıcı ve toplum tarihimizin özellik ve meselelerinin açıklanması yolunda çalışmalar yapan bir bölüm olarak” (“İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Tarihçesi”, t.y.) ön plana çıkmıştır.

Baykan Sezer’in ardından bölüm başkanlığına Ümit Meriç gelmiş ve bu görevini 1999’da emekliye ayrılana dek devam ettirmiştir; Meriç’in, özellikle 13 Mayıs 1996 tarihinde bölümün isteği ve dekanlığın ataması ile Sosyoloji Araştırma Merkezi Müdürlüğüne getirilmesi, bölüm içerisindeki çeşitli çalışmalara da zemin hazırlamıştır; bu tarihten itibaren Sosyoloji Araştırma Merkezinin çalışmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Enstitüsü Yönetmeliğinin revize edilmesi ile birlikte Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı’yla ortaklaşa yürütölmeye başlanmış, 1996-1997 eğitim öğretim yılında Amfi-4’e “Ziya Gökalp Amfisi”, Sosyoloji Araştırmaları Merkezi’nin odasına “Ziya Gökalp Odası”, 258 no.lu odaya ise “Hilmi Ziya Ülken Odası” adının verilmesi kararlaştırılmış, yine Sosyoloji Araştırma Merkezi çalışmaları çerçevesinde Ümit Meriç başkanlığında bir toplantı düzenlenmiş ve bu toplantıda Yamagata Üniversitesi Edebiyat ve Sosyal Bilimler Fakültesinden Prof. Dr. Taketsugu Okawa “Japonya’da Sosyal Bilimler” adlı bir seminer vermiştir (Eğribel, 1997, ss. 93-94).

Kısacası Ümit Meriç'in bölüm başkanlığı çerçevesinde İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde hem Türk sosyolojisine hem de dünya sosyolojisine yönelik olarak çeşitli çalışmalar gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür.

Korkut Tuna da 1998-1999 eğitim öğretim yılından başlayarak, kısa süreler için görevden ayrılması dışında, 2011 yılına dek bölüm başkanlığı görevini devam ettirmiştir ("TÜBİS - Ticaret Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemi", t.y.). 2011'den günümüze dek ise bölüm başkanlığını İsmail Coşkun yürütmektedir ("İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Tarihçesi", t.y.).

İstanbul Sosyoloji Kürsüsünün/Bölümünün İstanbul Sosyoloji Ekolü ile eş değer görülemeyeceğini bir kez daha hatırlatmakta fayda olabilir. Kürsü/Bölüm içerisinde kurumsal anlamda görülen ancak farklı ekolden görülebilecek isimlerin (Mehmet İzzet'in Kürsüde görev almasına rağmen Millî İnşacı Ekol'den olması gibi) varlığı söz konusu olduğu gibi, hiçbir zaman kürsü/bölüm içerisinde formel anlamda yer almamış ancak gene de Ekol içerisinde görülebilecek isimlerin varlığı (Kurtuluş Kayalı, Sezgin Kızılcıkel gibi) da söz konusudur.

Osman Konuk'un (2010, s. 21), İstanbul Sosyoloji'yi temsil eden isimler olarak sırasıyla Ziya Gökalp, Necmettin Sadak (kuruluş dönemi); İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Nurettin Şazi Kösemihal, Cahit Tanyol, Baykan Sezer, A. Fügen Berkay, Ümit Meriç, Mahmut Arslan ve Korkut Tuna adlarını anması da bu bağlamda hatırlanabilir.

Kürsü/Bölüm ile Ekolü eş değer görmek başka problemleri de beraberinde getirebilir. Bu tür bir yaklaşım bölüm içerisinde idari görevde bulunmamış ancak günümüz Baykan Sezer ekolünün temsilcilerinden olan Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın sosyolojik görüşlerini de gözden kaçırmaya neden olabilir. Bu sebepten ötürü hem kürsü/bölüm hem de ekol nezdinde farklı çalışmalar yapılmasının, Türk sosyolojisinin kurumsallaşmasından gelişimine dek birçok alandaki eksikliği dolduracağı göz ardı edilmemelidir.

Bir diğerk husus ise ekolün kurum ile eş değerk görölmesi yahut kurumsallaşma ile Türk sosyolojisinin eş değerk görölmesinin de problemlere yol açabileceğidir. Bu problemler, bizzat İstanbul Üniversitesinde görev yapan sosyologlar tarafından da dile getirilmiştir. Bu duruma örnek olarak Baykan Sezer'in (2016b, s. 145) Hilmi Ziya Ülken'e dair müzelik bir isimmiş algısının oluşturulmasına tepkisi yahut Ertan Eğribel'in (2016e, ss. 95-96), eski hocalara duyulan ilginin onları müzelik olarak gösterilmesi tehlikesini de beraberinde getirebileceğine yönelik görüşleri gösterilebilir.

2.1.2. İstanbul Sosyoloji Kürsüsü/Bölümünün Genel Özellikleri

Bu bölümde İstanbul Sosyoloji Kürsüsü/Bölümünün genel özelliklerine değinilmiştir. Kürsü/bölüm içerisindeki sosyologların birbirinden farklı özellikler gösterdiği göz ardı edilmemekle birlikte, ana hatlarıyla İstanbul Sosyoloji'deki sosyologların paylaştıkları ortak özelliklere yer verilmiştir.

2.1.2.1 Geleneğin Devamlılığı

İstanbul Sosyoloji Ekolü'nün, muhafazakârlık barındırmayan ancak gene de bir tür gelenekçi olarak adlandırılabilcek bir Ekol olduğu söylenebilir. Bu noktada, burada ifade edilen gelenekçiliğin, eskiye kapanma anlamını taşımadığı da önemle belirtilebilir. İstanbul Sosyoloji yeni gelişmelere, güncel tartışmalara katılmakla birlikte kendisini belirli bir geleneğe dayandırmaktadır. Bu geleneğin ilk nüvesi ise bilindiği üzere Ziya Gökalp'tir.

Kürsünün kurucusu ve İstanbul Sosyoloji Ekolü'nün yapıtaşı Ziya Gökalp'in, kendisinden sonraki sosyologlar üzerinde tesiri devam etmiştir. Bir başka ifadeyle, Gökalp'i sadece kendi içerisinde değerdendirmek yerinde olabilir. Gökalp'in çalışmaları kadar, sonraki çalışmalara ve sosyologlara etkisi de konu edinilebilir. Nitekim Türk sosyoloji tarihinde Ziya Gökalp etkisi uzun bir dönemi kapsamaktadır. Günümüzde de çeşitli sosyologlar nezdinde bu etkinin izlerinden bahsetmek mümkündür. Ancak 2. nesil Türk sosyologları üzerindeki Gökalp etkisi, günümüz sosyologlarına nazaran daha doğrudan olmuştur. Örnek olarak Sezgin Kızılcılık (2004, s. 76); 1940'lı yıllarda, Türk

sosyolojisinde Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Nurettin Şazi Kösemihal'in Gökâl'ın devamcısı gibi olduklarına dikkat çekmektedir. H. Bayram Kaçmazoğlu (2002, s. 57) da Hilmi Ziya Ülken'in metinlerinin çoğunluğunun Ziya Gökâl'ın odaklandığı konuların devamı gibi olduğuna dikkat çekmektedir. Gökâl'ın ilgilendiğı birçok konu başlığı, söz konusu dönemdeki sosyologların da asıl ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu konu başlıkları üzerinde çalışmalar da ister istemez Gökâl'le diyalogun sürdüğü/sürmesi gerektiğı anlamını taşımaktadır.

Baykan Sezer'in İstanbul Sosyoloji Ekolü'nü tarif ederken “Ziya Gökâl-Hilmi Ziya Ülken çizgisinden” bahsetmesi de yine Kaçmazoğlu'nun ifadelerine temel teşkil edebilecek bir örnek olarak gösterilebilir. Nitekim Sezer 1997'de, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi'ndeki *Hilmi Ziya Ülken'e Övgü* gününde yaptığı konuşmada, “Bu bölümde Ziya Gökâl-Hilmi Ziya Ülken çizgisi sürdürölmektedir.” (1997a, ss. 7-9) ifadelerini net bir biçimde dile getirmiştir. Kurtuluş Kayalı (2017, s. 631) da ilk olarak *Kılavuz* dergisinde, sonra ise *Sosyoloji Yıllığı*'nın 12. kitabında yayımlanan çalışmasında bu çizgiden “Ziya Gökâl-Hilmi Ziya Ülken-Baykan Sezer” çizgisi olarak söz etmektedir. Nevin Güngör Ergen da “Gökâl'ın kurduğu millî sosyoloji çizgisinde incelenmesi gereken bir başka okul Ziya Gökâl-Hilmi Ziya Ülken-Baykan Sezer çizgisidir” (2011, s. 250) diyerek gene söz konusu çizgiye dikkat çekmektedir. Kısacası, Sezer hayattayken adlandırılan Ziya Gökâl-Hilmi Ziya Ülken çizgisi, Sezer'in vefatı ile birlikte Ziya Gökâl-Hilmi Ziya Ülken-Baykan Sezer çizgisi olarak anılmaya başlanmıştır.

İstanbul Sosyoloji Ekolü'nün gelenekçiliğı, aynı zamanda sonraki isimlerin kendinden önceki isimler hakkındaki olumlu değerlendirmelerinde de kendisini göstermektedir. Ekol içerisindeki isimler, kendi içerisinde, özellikle de zamanında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Kürsüsü/Bölümü'nde görev yapmış, sonrasında ise ya emekli olmuş ya da başka bir kuruma geçmiş akademisyenler hakkında, çoğunlukla olumlu kanaatlere sahiptir. Eleştiriler çoğunlukla fikirler ve eserler üzerinden gerçekleşse de Türk sosyolojisine ve kürsü/bölüm/ekole katkılarından ötürü sonraki isimlerin, önceki isimleri genel mahiyette hatırla andığı ifade edilebilir. Nitekim Baykan Sezer'in Cahit Tanyol için sarf ettiğı sözler de bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

Belki de bir tepki olarak kürsümüzde Kemal Tahir etkisi hocamız Cahit Tanyol ile başlamıştır. Erhan Bey¹³ hariç doçent ve profesör kadrosu hocamızın eseridir. Eldeki kadronun oluşmasındaki çabaları dolayısıyla Bölüm kendisine borçludur. Hepimizin özellikle yükseltmelerimiz sırasında hocalarımızla sorunlarımız oldu. Bu sorunların getirdiği gerginlik dışında hocamızın çalışmalarımızı engellediğini, bizi istemediğimiz yönde çalışmalara ittiğini söylemek haksızlıktır (2004a, ss. 29-30).

Ziya Gökalp-Hilmi Ziya Ülken-Baykan Sezer'in yanı sıra Cahit Tanyol, Kurtuluş Kayalı, Ümit Meriç, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sezgin Kızılcık, Yüksel Yıldırım gibi isimler de ekol içerisinde anılan/anılabilecek isimlerdendir. Her ne kadar Baykan Sezer hayattayken bir Baykan Sezer (2004a, s. 28) ekolündense İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Ekolü'nden bahsedilmesinin daha doğru olduğunu ifade etse de Sezer'in vefatından sonra Baykan Sezer Ekolü'nden de zaman zaman bahsedilmektedir. Örnek olarak Sezgin Kızılcık, Ertan Eğribel'i "Baykan Sezer Ekolü'nün ağır ama onurlu sorumluluğunu üstlenen" (2004, s. 88) bir sosyolog olarak tarif etmektedir. Ertan Eğribel (2016e, s. 91) de İstanbul Sosyoloji ekolünden söz etmek yerine, tek tek Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken ve Baykan Sezer'in sosyoloji anlayışlarından bahsedilmesinin daha doğru olduğu/olacağı kanaatindedir.

Farklı düşün insanların/sosyologların farklı isimleri ayrıca önemseydiği söylene de literatürde genel çatı olarak, bir geleneğin devamlılığı hâlinde, İstanbul Sosyoloji Ekolü'nden bahsedilmektedir. Ekol içerisinde anılan isimlerin genellikle bir tür epistemolojik ve ontolojik geleneğe yaslanma durumları mevzubahistir. Söz konusu gelenekçilik de tam olarak bu noktada anlam kazanmaktadır.

İstanbul Sosyoloji'de öğretim ve yayın faaliyetleri, yaşanan çeşitli duraklamalara ve kesintilere rağmen merkezî konumunu, Gökalp zamanından beri korumuştur. Bu çerçevede, sosyolojide belli bilgilerin aktarılmasına değil de, kendi duruşumuzun temellenmesine yapılan vurgunun günümüze ulaşan bir gelenek olduğunu söylemek, temelsiz bir değerlendirme olmayacaktır (Kara, 2008, s. 723).

¹³ Baykan Sezer burada Erhan Atiker'den söz etmektedir. Erhan Atiker'in söz konusu dönemde bölüme katkıları için Eğribel'in (2010a, s. 16) Baykan Sezer'in ilk kuşak çalışma arkadaşları üzerine bir incelemesine bakılabilir.

2.1.2.2. Tarihsel Arka Planın Dikkate Alınması

İstanbul Sosyoloji Ekolü'nün Gökalp'ten itibaren dikkat çeken bir diğer özelliği, tarihsel olana yaptığı vurguda görülmektedir. Bu vurgu hem tarihi özerk bir disiplin olarak önemsemelerinde hem de tarih ve sosyoloji ilişkisini bir tür zorunlu ilişki olarak görmelerinde fark edilebilir. Nitekim bu durum, *Sosyoloji Yıllıklarının* çeşitli kitaplarında da görülen, sosyoloji ve tarih alanlarının yakınlıklarına, zorunlu ilişkilerine vurguyu da beraberinde getirmiştir (özellikle çalışmanın dördüncü bölümündeki “Sosyoloji ve Tarih İlişkisi”nde bu konu ayrıntılarıyla tartışılmıştır).

İstanbul Sosyoloji Ekolü nezdinde, yalnızca günümüzle ilgilenmeyen, günümüzdeki meselelerin anlaşılması için öncelikle tarihsel olanın göz önünde bulundurulmasını şart koşan bir anlayıştan bahsetmek mümkündür. Bilindiği üzere Ziya Gökalp, hem Osmanlı tarihine hem de İslam öncesi Türk toplumları tarihine özellikle meraklıdır. Kendisinin hars, medeniyet ayrımında da Türklerin birçok kez medeniyet dairelerini değiştirdikleri ancak harslarının aynı kaldığına/kalabileceğine ilişkin yorumlar da bu noktada önem arz etmektedir. *Türk Töresi* (Gökalp, 2007) adlı eserindeki tartışmaya Tsınlerin dininden başlaması da bu konuda bir başka örnek olarak hatırlanabilir.

Tarihsel olana vurgu, Gökalp sonrası isimlerde de dikkat çekici oranda kendini göstermektedir. Bu minvalde Hilmi Ziya Ülken de akla ilk gelen isimlerden biridir. Özellikle Anadolu kültürü üzerine çalışmalarında tarihsel arka plan hemen göze çarpmaktadır. Nitekim Ülken (2017), Anadolu kültürünü incelerken Orta Asya'ya dek uzanmakta, Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerini ve İslam öncesi Türklerin inançlarını da tartışmasına dâhil etmektedir.

Tarihsel olana vurgu, Cahit Tanyol'un çalışmalarında da görülmektedir. Sabahattin Güllülü (2010, s. 20), Tanyol'un yöntemini, hem sosyoloji hem de tarihin iç içe geçtiği bir tür karşılaştırmalı yöntem olarak ifade etmektedir. Nitekim bu metodolojik eğilim, sosyolojiyle tarihin neredeyse iç içe görülmesi sadece Cahit Tanyol'a has bir durum değildir. İstanbul Sosyoloji Ekolü kapsamında anılan tüm isimlerde benzer bir eğilim

görülmektedir. Bu da İstanbul Sosyoloji Ekolü'nün özelliklerinden biri olarak tarihsel olana verdiği ağırlığı hatırlatmaktadır.¹⁴

Yine İstanbul Sosyoloji Ekolü'nün çağdaş temsilcilerinde de tarihsel arka planı göz önünde bulundurma eğilimi devam ediyor gibi görünmektedir. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Yüksel Yıldırım'ın yayına hazırladıkları, ilk başta dergi, sonrasında kitap serisi olarak devam eden *Tarih ve Uygarlık-İstanbul* serisi bu duruma verilebilecek çok sayıda örnekten yalnızca biridir.¹⁵

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin ve ekolün çağdaş temsilcilerinden Eğribel ve Özcan (2011a, s. 43), bizzat Doğu-Batı ayrımının tarihteki ilk uygarlıklardan itibaren ele alınmasıyla birlikte düşünülmesi gerektiğini ifade ederek de tarihsel arka planın önemine değinmektedirler. Kısacası teorinin kendisi, tarihsel olana vurguyu bir zorunluluk olarak beraberinde getirmektedir.

Yine ekolün çağdaş temsilcilerinden Yüksel Yıldırım'ın (2020) da *Sosyoloji Yıllıkları* kapsamında yayımlanan *Bilim Sosyolojisinin İlk Kaynakları: Türkiye'de Sosyal Bilim Anlayışının Gelişimi* adlı eserinde, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumundan başlayarak Think-Tank'lere dek uzanan bir tarihsel yaklaşım içerisinde, kurumların tarihinden yola çıkarak kurumlar ile hâkim bilimsel yaklaşımlar arasında bir bağ/bağlantı kurması da bu duruma bir başka örnek olarak hatırlanabilir. Yine Yıldırım'ın (2021a), *Tarih ve Uygarlık/İstanbul* serisi kapsamında kaleme aldığı “Türk Toplum Tarihinde Osmanlılık ve Doğu Batı Çatışması” adlı çalışması da bu minvalde akla gelen bir diğer örnek olarak öne çıkmaktadır.

Tarihsel arka planı göz önünde bulundurma hususu, tarihe verilen önem *Sosyoloji Yıllıkları*nda da ön plana çıkmaktadır. *Yıllıklar* kapsamında yayımlanan ilk kitabın *Yunan Tarihçiliği*'ne (*Yunan Tarihçiliği (Sosyoloji Yıllıkları Kitap 1)*, 1992) ayrılması, altıncı

¹⁴ Baykan Sezer'in tarihe ilgisi, çalışmanın Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin ele alındığı bölümde işlendiği için, tekrara düşmemek adına bu kısımda değinilmemiştir.

¹⁵ Söz konusu yayın, 13. sayıya kadar *Tarih ve Uygarlık – İstanbul Dergisi* olarak yayımlanmış, 13. sayı itibarıyla ise *Tarih ve Uygarlık İstanbul Kitap Dizisi* olarak yayın hayatına devam etmiştir.

kitabın *Tarih ve Sosyoloji (Tarih ve Sosyoloji (Sosyoloji Yıllığı Kitap 6), 1999)* başlığını taşıması, on ikinci kitabın *Tarihte Doğu-Batı Çatışması*'na (Eğribel ve Özcan, 2017a) ayrılması, on yedinci kitapta Bedri Mermutlu'nun (2008) Türk sosyal düşünce bibliyografyasının tarihine eğilmesi¹⁶ bu duruma gösterilebilecek örneklerin belli başlıları olarak akla gelebilir.

2.1.2.3. Eleştirelilik

İstanbul Sosyoloji Ekolü, eleştirel yaklaşımları ağır basan isimlerden oluşmaktadır. Bu kapsamda ekolün bilim anlayışı şu şekilde özetlenebilir: “İstanbul ekolü, bilimi tek yol, ilmi hal, dogma, iman vesaire olarak asla kabul etmez. Bu tür anlayışa sahip olanlar da bilimin sembolik ağzı ile eleştirilir.” (Kaçmazoğlu, 2002, s. 57)

İstanbul Sosyoloji Ekolü özellikle Batılı teori ve yaklaşımlara karşı eleştirel ve mesafelidir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, bu mesafe, büsbütün bir içe kapanma şeklinde neticelenmemiştir. Nitekim ekol içerisindeki birçok ismin, Batı sosyal teorilerini yakından tanıyan ve takip eden isimler olduğunu söylemek gerekmektedir. Ziya Gökalp'in Durkheim'ı okuyup takip etmesiyle başlayan süreç, Sezer'in Fransızcası sayesinde özellikle Fransız kaynaklı sosyolojinin (ve coğrafya, tarih gibi diğer disiplinlerin) temel isimlerinin metinlerini doğrudan doğruya okumasına kadar gitmektedir. Özellikle de Baykan Sezer'in (1985) *Sosyolojinin Ana Başlıkları* adlı kitabına, o dönemde Türkçe hiçbir tercümesi olmayan Pierre Bourdieu'den epigrafla başlaması da bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ancak Ekol içerisinde anılan isimlerin bu okuma ve yer yer okuduklarından (kimi zaman da özellikle Batılı teorisyenlerden yahut teorilerden) faydalanmada hiçbir zaman doğrudan doğruya aktarma usulünün izlenmediği gerçeğini de hatırlamak elzem görünmektedir. Bu noktada Ekol içerisindeki isimlerin Batılı sosyal teorileri/teorisyenleri okuma eylemi daima eleştirel bir okuma olarak kendisini göstermektedir.

¹⁶ Söz konusu çalışmada Mermutlu (2008), 1729-1928 yılları arasında, siyaset, iktisat, eğitim, din, felsefe-mantık, sosyoloji, psikoloji, dil-edebiyat-güzel sanatlar, tarih, hukuk, ahlâk, ideoloji ve sosyal reform, kadın-aile, şehirler-ülkeler-milletler ve genel kategorilerinde eserleri derlemiştir.

Recep Şentürk, aralarında İstanbul Sosyoloji Ekolü içerisindeki isimlerin de olduğu eleştirel Türk sosyologlarından bahsederken şu ifadeleri kullanmaktadır:

Ezici çoğunluğu temsil eden ve taklit tutumunu benimseyenler, Batı sosyolojisini kendi içinde veya Türk toplumuna uygulanabilirliği açısından hiç bir sorgulamaya girişmemişler, olduğu gibi almaya ve uygulamaya çalışmışlardır. Bu tutum aynı zamanda resmi ideoloji ve eğitim politikası olarak da benimsenmiştir. Çok küçük bir azınlıktan oluşan tenkit tutumunu benimseyenler ise Batı sosyolojisini hem kendi içinde hem de Türk toplumuna uygulanabilirliği açısından sorgulamışlardır. Prens Said Halim Paşa, İzmirli İsmail Hakkı, bir dönem ve kısmen Ziya Gökalp, Cemil Meriç, Kemal Tahir, Nureddin Topçu, Baykan Sezer ve Korkut Tuna bu geleneğe mensuptur (2008, s. 1035).

Bu alıntıda, Ekol içerisindeki isimlerin doğrudan doğruya eleştirel sosyologlar olarak anılması kadar Kemal Tahir'in de isminin geçmesi ayrıca önem arz etmektedir.

Kısaca ifade etmek gerekirse İstanbul Sosyoloji Ekolü mensupları, özellikle farklı teorisyenlerin görüşlerini doğrudan doğruya almamakla ve Batılı teoriler karşısında sürekli olarak “kendi toplumsal gerçeklerimizden” söz etmekle ve eleştireliliklerini içkin bir özellik olarak bünyelerinde barındırmaktadırlar.

2.1.2.4. Farklı Disiplinlerle Dirsek Teması İçerisinde Olunması

İstanbul Sosyoloji Ekolü'nde sosyoloji daima diğer disiplinlerle temas hâlinde bir bilim dalı olarak görülmüştür. Bu temas, hem formel anlamda (kürsünün kuruluşu, kürsüye ve sonrasında bölüme katkı sağlayan isimlerin formel eğitim öğretim geçmişlerinden) hem de enformel anlamda (söz konusu isimlerin ilgi alanlarından ve metinlerinde sosyolojiyi ayrılmaz bir biçimde bağlantılandırırdıkları disiplinlerden/alanlardan) yola çıkarak gözlemlenebilir. Nitekim Ertan Eğribel, farklı disiplinlerle temasa ilişkin şu vurguyu yapmaktadır: “Darülfünun olarak üniversitemizin ve Sosyoloji Bölümümüzün daha kuruluşunda öne çıkan özelliklerden biri disiplinler arasında işbirliği ve dayanışmadır.” (2002d, s. 66).

Başlarda, Felsefe bölümüne ait bir kürsü olarak kurulması, ekolün felsefe ile formel temasının da başlangıcı olmuştur. Öte yandan çalışmanın dördüncü bölümünde de

görülebileceği üzere özellikle Baykan Sezer'in sosyoloji ve felsefe ilişkisine dair yaklaşımı oldukça temkinlidir. Kurucu isimlerden sonra gelen ikinci kuşak Türk sosyologlarında da çok yönlü kişilikleri sebebiyle farklı disiplinlerle temas sağlanmıştır: H. Bayram Kaçmazoğlu, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun da tıpkı "Bu kuşakta yer alan sosyologlardan Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Şazi Köseihal ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi sanatın hemen hemen her dalı ile ilgilenmiş; mimariden müziğe, heykelden roman ve piyese kadar pek çok alanda uğraş" vermiş olduğuna değinmektedir (2002, s. 187). Kemal Aytaç (2010, s. 71) da Baltacıoğlu'nun "pedagog, sosyolog, psikolog, grafolog, roman ve piyes yazarı... vb." yönlerine dikkat çekerek onun çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğunu ifade etmektedir.

Hilmi Ziya Ülken de roman yazarlığından şiirlere, roman tercümesinden destan denemesine, piyes yazarlığından ressamlığa dek birçok farklı alanla doğrudan doğruya ilgilenmiş/ eserler üretmiş bir sosyologdur (Öner, 2006, s. XXVIII-XXIX). Bu anlamda Ekol içerisindeki isimlerin salt diğer bilimsel disiplinler içerisinde değil, aynı zamanda farklı entelektüel alanlarda da eserler ürettiklerini unutmamak gerekmektedir. Ziya Gökalp'in şiirleri, Hilmi Ziya Ülken'in roman ve şiirleri, Cahit Tanyol'un romanları, entelektüel alanın farklı alt alanlarında üretimlerine örnek teşkil edebilir.

Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin ve düşünsel serüveninin yoğunluklu olarak Kemal Tahir'den izler taşıması da bu duruma ayrıca bir örnek olarak gösterilebilir. Özellikle de Sezer'in tarih ve sosyolojiyi bir arada düşünerek disiplinler arası çalışmanın örneklerinden birini meydana getirdiği de bu kapsamda hatırlanabilir (Şahin ve Şimşek, 2010, s. 477).

Baykan Sezer'in tarih merakına ilişkin olarak da Kurtuluş Kayalı şu ifadeleri kullanmaktadır: "Türk sosyal biliminin tarihe ilgisizliğine karşın yoğun tarih merakı ve ilgisi aykırı ve eleştirel bir şekilde değerlendirilmesinin yolunu açmıştır." (2002a, s. 17) Sezer'in tarihe yönelimi, kişisel bir ilgi alanından ziyade sosyolojinin kendine özgü bir kimlik kazanma sürecinde karşısına çıkan zorunlu bir ilgiyi çağrıştırmaktadır:

Bir yerde günümüz tarihçiliği ile sosyoloji aynı akımın iki ayrı yönü, yüzü olmuştur. İki bilim arasındaki ilişki zenginleşip yoğunlaşarak günümüze dek sürmüştür. XIX. yüzyılda karşımıza çıkan yeni tarih anlayışı sosyolojinin bir bilim kimliği kazanmasına yol açarken sosyoloji de tarihin yeni alanlara, yeni kesitlere yönelmesine neden olmuştur (Sezer, 1998a, ss. 7-8).

Ayrıca Baykan Sezer'in ilk kaleme aldığı metinlerin sinema üzerine metinler olması da bu bağlamda unutulmamalıdır.

Baykan Sezer ilk dönemleri itibariyle yirmili yaşlarında sinema yazıları yayınlar. Bu yayınların bir kısmı 1960 yılından önce *Pazar Postası*'nda çıkar. 1960'lı yıllarda *Yön*'deki birkaç sinema yazısı da dönemin temel özelliklerini yansıtır. 1970'li yılların başlarında Halit Refiğ'in *Ulusal Sinema Kavgası* kitabında Galatasaray Lisesi Sinema Kulübü üyesi olarak ismi geçer (Kayalı, 2002a, ss. 9-10).

Ancak Baykan Sezer hakkında yapılan çalışmalarda çoğunlukla sinemaya dair bu ilgi göz ardı edilmektedir.

2.2. KARL MARX'IN ÇATIŞMACI YAKLAŞIMI

Bu bölümde, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin ve Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin teorik arka planının netlik kazanması için Marx'ın çatışmacı yaklaşımına odaklanılmıştır. Sosyolojide çatışmacı yaklaşımın kökenleri, bizatihi disiplinin özerk bir bilim olarak tarih sahnesine çıkışından çok daha eski tarihlere dek götürülebilir. Sosyoloji içerisinde çatışmacı yaklaşım özellikle Marx'la birlikte anılıyor olsa da felsefi anlamda (bilhassa da siyaset felsefesinde) ve iktisat alanında toplumun çatışmalarla örülü olduğu ve bireylerin kendi çıkarları çerçevesince hareket ettikleri fikrine daha erken tarihlerde de rastlanabilmektedir.

Sosyoloji özelinde ise çatışmacı yaklaşımın ana fikri, toplumun çatışmalarla örülü olduğu; çatışmanın görünür bir düzlemde olmadığı zaman aralıklarında da sürekli bir tahakküm sürecinin işlediğidir; bu tür bir yaklaşım, toplumsal grupları ve bireyleri, çıkarları için mücadele eden varlıklar olarak görmektedir (Collins, 2015, s. 55). Bir başka ifadeyle “çatışma teorisi, *toplumu*, grupların güç mücadelesi verdikleri ve çatışmanın ‘kontrol’ünün sadece bir grubun rakiplerini geçici bir süre bastırabilmesi anlamına geldiği

bir *arena*, yani ‘rekabet hâlindeki gruplar veya çıkarlar sistemi’ olarak” (Tatlıcan, 2011, s. 87) görmektedir.

Çatışmacı yaklaşım denilince, akla ilk olarak Karl Marx (ve onunla ilişkili olarak Friedrich Engels) gelmektedir. Ancak bu isimlerin ötesinde söz konusu yaklaşımın Ricardo’dan Hegel’e, Simmel’den çoğunlukla Marx’la karşıt bir biçimde okunagelen Max Weber’e kadar çeşitli temsilcileri/katkı sunanları/uğrak noktaları da mevcuttur. Ümit Tatlıcan (2011, s. 85), sosyoloji özelinde çatışmacı yaklaşımın özellikle 1950’lerin sonlarına doğru Amerika’da baskın konumda olan işlevselciliğe -bilhassa da söz konusu yaklaşımın Parsons yorumuna- karşıt bir biçimde gelişen bir teori olduğunu not etmektedir.

Randall Collins, çatışmacı yaklaşımın tarihsel serüvenine ilişkin kimi uğrak noktalarını aşağıdaki tabloda oldukça özlü bir biçimde özetlemiştir:

Tablo 28. Çatışma Geleneğinin Bazı Temel Uğrakları (Collins, 2015, s. 56)

1800-1840	klâsik iktisat: Ricardo		Hegel	
1840-1870	Alman tarihsel iktisat <i>Reelpolitik</i>		Marx ve Engels	
1870-1900	Nietzsche		Engels'in diyalektik Materyalizmi	
1900-1920	Weber Michels		Marksist emperyalizm teorileri	Simmel
1920-1940	Mannheim	Lukács Gramsci	Frankfurt Okulu Marksist bilim Sosyolojileri	
1940-1960	Gerth; Mills			işlevselci çatışma teorisi: Coser
	organizasyon teorisi tabakalaşma teorisi siyasal sosyoloji			

1960-1990	çatışma teorisi: Dahrendorf Lenski Collins cinsiyete dayalı tabakalaşma teorisi	neo-Marksizm ve yeni-Webercilik dünya sistemleri teorisi; devrimler, sosyal hareketler ve devletle ilişkili tarihsel Sosyolojiler

Tablodan da görüldüğü üzere, çatışmacı yaklaşımın yalnızca bir uğrağını Karl Marx teşkil etmektedir. Ayrıca Jonathan H. Turner (1975, s. 618) da Newton'un ünlü ifadesine atıfla, sosyolojide çatışmacı yaklaşımın Hobbes, Bodin, Smith, Mill, Malthus, Marx ve Simmel gibi "devlerin omuzlarında yükseldiğini" ifade etmektedir. Ancak sonraki dönem tartışmalarda, özellikle Dahrendorf, Lukács, Gramsci vb. isimlerin yaklaşım ve tartışmalarında da Karl Marx, karşı yahut yakın durulan bir isim olarak çatışmacı yaklaşım içerisinde başat rolünü korumaktadır. Bu sebepten ötürü, bu bölüm içerisinde daha ziyade Marx'a odaklı olarak bir tartışma yürütülmüş ancak yine de diğer isimlere ve uğraklara da Marx'ın çatışmacı yaklaşımıyla ilişkili olduğu noktalarda yer yer değinilmiştir.

Literatürde de çatışmacı yaklaşım çoğunlukla Marx'la eş değer bir biçimde görülmüş ve okunmuştur. Örnek olarak Esra Burcu Sağlam (2018, s. 54) çatışmacı yaklaşımın bizzat Karl Marx'la vücut bulduğunu, bu sebepten ötürü de klasik çatışmacı yaklaşımın temel vurgularının Marksizm olarak dikkate alınıp kabul gördüğünü ifade etmektedir. Yine de hiçbir teorisyende teori, başlı başına kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Bilimsel üretimin bir birikim neticesinde ortaya çıktığı kabulünden hareketle Marx'ın birtakım kavram ve fikirlerinde olduğu gibi, çatışmaya yönelik vurgusunda da Hegel'in izlerine rastlamak mümkündür. Zira "Hegel'in şemasındaki çatışmaya açık vurgu" Marx'ın ilgisini çekmektedir; böylelikle Marx'ın kendi çatışmacı yaklaşımını Hegel'in bilhassa diyalektik mantığı içerisinde inşa ettiğini söylemek mümkündür (Collins, 2015, s. 59).

Hegel'in çatışmacı yaklaşımı, salt Marx'ın fikirlerini etkilemesi bağlamında değil, aynı zamanda felsefe tarihi içerisinde de önemli görülmektedir; zira Hegel'e göre felsefe tarihinde, dünyayı anlamlandırmanın asıl anahtarı olmasının ötesinde, aynı zamanda

dünyadaki tarihsel örüntü (bu örüntü baştan var olarak kabul edilmektedir) ve toplumsal değişim/dönüşüm ve çatışmalar hakkında nedensel genellemelere varmak mümkündür. (Collins, 2015, s. 60).

Hegel'in çatışmacı yaklaşımı onun idealist diyalektiğinden bağımsız bir biçimde ele alınamaz. Yine onun idealist diyalektiğinden Marx baş aşağı duranı ayakları üzerine oturtturarak materyalist diyalektiğe geçiş sağlayacaktır. Hegel'in hem diyalektik yaklaşımı hem de tarihin belirli bir gidişata sahip olduğu fikri, Marx'ın çatışmacı yaklaşımının da temellerini oluşturan unsurlardan olacaktır.

Karl Marx, çatışmacı yaklaşım içerisinde merkezî bir konuma sahiptir. Bu merkezîlik, dünya tarihini ve toplumsal yapıyı çatışmalarla örülü olan ve çatışmalarla ilerleyen birer olgu olarak görmesinin de ötesinde hem kendisinden önce hem de kendisinden sonra çatışma vurgusuna sahip iktisatçılar, sosyologlar ve felsefeciler arasında bir tür köprü vazifesi görmesinden de kaynaklanmaktadır.

Marx'ın yaklaşımı ve sosyolojiye katkıları, bir bölümle sınırlandırılmayacak kadar geniş bir perspektife sahip görünmektedir. Bu sebepten ötürü, bu bölümde, Marx'ın fikirleri, sosyolojiye katkısı, kendisinden sonraki bilim insanları üzerinde etkisi gibi unsurları geniş kapsamlı tartışmak yerine, doğrudan doğruya onun çatışmacı yaklaşımına odaklanılmıştır.

Karl Marx, toplumu, gerilim ve çatışmalarla örülü bir biçimde görmektedir; ona göre, tarihin ana motoru barışçıl yollarla büyümeden ziyade mücadeleye ve çatışmaya dayanmaktadır; bu durum da tarihsel sürecin özünün çatışma olduğu fikrini ön plana çıkarmaktadır (Coser, 2015, s. 57).

Marx'ın çatışmacı yaklaşımında iki kavram, onun yaklaşımının sınırlarını ve kapsamını özetlemek için bu bölüm içerisinde ayrıca önemli görülmüştür. Bu kavramlardan biri diyalektik materyalizm, diğeri ise sınıftır. İlk kavram, hem Marx'ın bilimsel yaklaşımını anlamayı mümkün kılabilir hem de tarihsel seyir içerisinde çatışmanın niçin görüldüğünü

(ve Marx’a göre belirli bir raddeye dek gerekli de olduğunu) ortaya çıkarabilir. İkinci kavram ise (her ne kadar Kemal Tahir ve Baykan Sezer’in Osmanlı ve Türkiye üzerine görüşlerinde bu kavram hiç de başat role sahip olmasa da -zira onlara göre özellikle Osmanlı’da Batılı anlamda sınıflardan bahsetmek mümkün görünmemektedir-) Marx’ın çatışmacı yaklaşımının en çok görünürlük kazandığı kavram olarak kendini göstermektedir.

Diyalektik, özlü bir biçimde ifade etmek gerekirse her şeyin zıttıyla birlikte var olması, anlaşılması ve iki zıttın yeni bir olguyu-önermeyi ortaya çıkarması durumudur.

Diyalektik şeylerin mevcut bugünkü durumunu olumlu yanlarıyla kavrar, o aynı zamanda bu durumun olumsuzlanmasını, kaçınılmaz çöküşünü anlamayı da içerir... O [diyalektik] tarihsel olarak gelişen her toplumsal formu akışkan bir hareket içinde görür ve bu yüzden onun geçici doğasını hesaba katar... (Marx-Engels-Werke’den akt. Therborn, 2021, ss. 421-422).

Bu anlamda diyalektik, esas itibarıyla bir tür değişme ve hareket felsefesidir; Marx’ın yaklaşımında ise diyalektik, maddi dünyadaki değişmelerin kendilerinden önceki değişmelerle ilişkisini ve bu değişmelerin nasıl ortaya çıktıklarını göstermek için kullanılmaktadır (Bernal, 1974, ss. 24-25).

Diyalektik üç temel terim, **tez**, **antitez** ve **sentez** kavramları çerçevesinde analize ve betimlemeye dayanan bir çıkarım sistemidir. Diyalektik analizin temel mantığı her tezin (kişinin odaklandığı veya anlamaya çalıştığı her şeyin) kendi yapısında karıştını -antitezini- (tezi değiştirecek veya yıkacak güçler/dinamikleri) barındırdığını ve nihayetinde sentez olarak adlandırılan yeni, nitel olarak farklı bir gerçekliğe yol açacağını varsayar. Bu yeni sentez, bir kez oluştuğunda, artık içinde kendi antitezini barındıran yeni bir tez hâline gelir ve bu oluşum süreci benzer şekilde sürer (Goodwin ve Scimecca, 2018, s. 103).

Kısacası diyalektikte sürekli bir değişim ve ilerleme/hareket mantığı hâkimdir. Ancak Marx’ın yaklaşımını diyalektikten de ziyade özel olarak diyalektik materyalizm olarak adlandırmak daha doğrudur. Nitekim Marx da Engels de diyalektik materyalizm tabirini değil, materyalist diyalektik ifadesini kullanmışlardır (Macherey, 2016, s. 249). Yine de literatür içerisinde, Marx ve Engels’ten sonra söz konusu kavramın sıklıkla diyalektik materyalizm olarak yer aldığı söylenebilir. Sezgin Kızılcıkel’in ifadeleri ile “Marx, kapitalist üretim ilişkilerini (...) sınıf çatışması ve onların sosyal, ekonomik, kültürel ve

siyasal alana yansımaları (...) *diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizm* çerçevesinde tahlil etmiştir.” (2019, s. 77). Diyalektik ve diyalektik materyalizm arasındaki fark, esasen Hegel’in yaklaşımı ile Marx’ın yaklaşımını karşılıklı bir okumaya tabi tutmakla anlaşılabilir. Nitekim Marx’ın diyalektik anlayışı da yine Hegel’le birlikte (Hegel’inkine zıt bir diyalektik anlayışıyla) anlaşılabilir. Zira Marx, *Kapital*’in ikinci baskısına yazdığı son sözde, bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

Benim diyalektik yöntemim, temelde, Hegel’in diyalektik yönteminden yalnızca farklı değil, onun tam karşıtıdır. Hegel için, *idea* {*Idee*} adı altında bağımsız bir özneye bile dönüştürdüğü düşünme süreci, bu sürecin sadece dış görünüşünü oluşturan gerçekliğin demiurgosudur [yaratandır/oluşturandır]. Bende ise, tam tersine, düşünsel olan şey {*das Ideelle*}, insan kafasında yeniden düzenlenmiş ve tercüme edilmiş olan maddi gerçeklikten başka bir şey değildir. (2021, s. 29).¹⁷

Bu anlamda Marx’ın diyalektik yorumunu, onun tarihsel materyalist anlayışından bağımsız bir biçimde değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere söz konusu olan salt diyalektik değil, diyalektik materyalizmdir. Aynı zamanda söz konusu diyalektik materyalist anlayış da Marx’ın proletarya üzerine görüşleri ve vurgusu ile de kuvvetli bir bağa sahiptir. Gerardo M. Lanuza’nın değindiği üzere, “Diyalektik materyalizm her zaman devrimci işçi sınıfının dünya görüşüyle bağlantılı olmuştur.” (2016, s. 106).

Kısacası Hegel’in idealist diyalektiğine zıt bir biçimde, Marx kendi diyalektik anlayışını, diyalektik materyalizm olarak kurgulamıştır. Ayrıca Marx, tarihi, diyalektik yöntemden yola çıkarak incelediğinde, toplumsal gelişmenin materyalist temele dayandığını ortaya çıkarmış, bu kapsamda daha önceki bireyci yahut metafizik açılardan yaklaşarak tarihi

¹⁷ Hançerlioğlu (1970, s. 275) bu alıntıyı şu şekilde çevirmektedir: “Benim diyalektik yöntemim Hegel’in diyalektik yönteminden sadece başka değil, onun tam karşıtıdır da... Hegel’e göre dünya düşüncenin dıştan görünüşüdür, bana göreyse düşünce gerçek dünyanın kafamızdaki yansımasından başka bir şey değildir.” Emre Kongar (1985, s. 130) ise “Benim diyalektik yöntemim, Hegelci görüşten farklı olmakla kalmaz, aynı zamanda onunki ile taban tabana zıttır. Hegel’e göre insan beyninin hayat süreci yani <<idea>> adı altındaki düşünce süreci bağımsız bir varlıktır. Gerçek dünyaya <<idea>> şekil verir ve dünya sadece <<idea>>’nın bir dış görüntüsüdür. Bende ise, tam tersine, <<idea>>, maddi dünyanın insan zihnindeki yansımasından ve fikir şekline dönüşmesinden başka bir şey değildir.” şeklinde çevirmiştir. Burada esas vurgu, Marx’ın diyalektiğinin Hegel’inkinin aksine *idea* merkezli olmadığıdır. Bu konunun anlaşılması için J. D. Bernal’ın sözleri yol gösterici olabilir: “Marx, Hegel’den insan tarihinin bir gelişmeler dizisi olduğu fikrini almıştır; ama kendisi materyalist olduktan sonra bu gelişmeleri, bir **fikrin** (ide) değil, gerçek dünyadaki üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin gelişmeleri olarak gördü.” (1974, s. 22)

açıklayanlardan ayrı bir konum almıştır (Hançerlioğlu, 1970, ss. 269-271). Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun (2018, s. 121) ifadeleriyle, Hegel için de Marx için de tarih, diyalektik ile gelişmektedir; fakat Hegel, söz konusu kuvveti “spiritüel faktörde” toplarken Marx, buna karşıt bir biçimde “maddi ve iktisadi faktörleri” ön plana çıkartmakta, böylelikle Hegel'in spiritüalist diyalektiği Marx'ta yerini materyalist diyalektiğe bırakmaktadır.

Marx'ın diyalektik materyalizmi, aynı zamanda tarihsel çatışmaları ve değişimleri de açıklayabilecek bir kavram olarak kendini göstermektedir:

Marx'ın diyalektik yorumunda, çatışma çelişkili fikirler arasında değildir, çatışma ilk olarak düşüncede ve daha sonra toplumsal ilişkiler içinde ifadesini bulur. Temel tarihsel çatışma karşıt *toplumsal gruplar* arasındadır. Onların çatışmaları bazen ifadesini düşüncede, fikirler alanında bulabilir, ancak onların asıl kaynağında *ekonomik çıkar* farklılıkları yatar. Bir toplumu anlamamanın anahtarı, öncelikle onun ekonomik etkinlik içinde organize olma biçimini, fiziksel üretiminin gerçekleştirildiği düzenlemeleri anlamakta yatar (Cuff, Sharrock ve Francis, 2013, s. 26).

Jonathan H. Turner (1974, s. 79), Karl Marx'ın çağdaş sosyoloji teorilerini hâlâ etkilemeye devam yaklaşımını üç önerme üzerinden özetlemektedir: İlk olarak, iktisat temelli örgütlenmenin toplumdaki geri kalan örgütlenmeleri belirleyeceği (bir başka deyişle, sıklıkla ifade edilegelen alt yapının üst yapıyı belirleyeceği fikri); ikincisi, devrimci sınıf çatışmasının tarihsel seyri komünist aşamaya doğru zorunlu olarak götürmesi gerektiği fikri; üçüncüsü ise iki kutuplu çatışmanın (sömürülen sınıf - proletarya- ve sömüren sınıf -burjuva- arasındaki çatışmanın¹⁸) işçi sınıfının çıkarlarının farkına varmasıyla birlikte devrimci bir güç oluşturacağıdır. Böylelikle, Marx'ın fikriyatında çatışmanın sınıf merkezli olduğu, bir kez daha aşikâr hâle gelmektedir. Varsayımlardan ilkinin ise yani alt yapının üst yapıyı belirleyiciliği fikrinin en net okunduğu yerlerden biri, Karl Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adlı çalışmasına yazdığı ön sözüdür. Marx (1979, s. 25), burada, üretim tarzının “toplumsal, siyasal ve entelektüel” hayat sürecini koşullandırıldığını, belirlediğini net bir biçimde ifade

¹⁸ Lucien Save'in (1976, s. 57) belirttiğine göre söz konusu çatışma Marx'ın *Kutsal Aile*'nin 16. bölümünde ilk kez teorik bir taslak olarak işlenmiş, sonrasında ise *Komünist Manifesto*'da klasik anlamına kavuşmuştur.

etmektedir. Marx, söz konusu metninde çalışmasına kaynaklık eden varsayımı şu şekilde özetlemektedir:

Ulaşmış olduğum ve bir kez ulaşıldıktan sonra incelemelerime kılavuzluk etmiş olan, genel sonuç, kısaca şöyle formüle edilebilir: Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur (1979, s. 25).

Marx ve Engels, altyapı tarafından koşulsuz şartsız belirlenen üstyapı fikri konusunda sonradan belirli bir revizyona gideceklerdir. *Ekonomi Politîğin Eleştirisine Katkı* adlı eser ilk olarak 1859'da yayımlanmıştır. 1890'lardaki mektuplarda ve yazılarda ise alt yapının tek başına üst yapıyı belirlediği fikri reddedilecek ve "son kertede" belirlediği fikri önem kazanacaktır; böylelikle Marx ve Engels, üst yapıyı oluşturan unsurların görece bir içsel özerkliğe sahip olduğunu teslim edeceklerdir (Coser, 2015, s. 67).

Jonathan H. Turner'a (1974, s. 80) göre, Karl Marx'ın ekonomi temelli¹⁹ ve iki kutuplu çatışma fikrinin hâkim olduğu yaklaşım, 6 varsayımı da beraberinde getirmektedir:

- 1) Sistemli özellikler gösteren sosyal ilişkiler çıkarlarla doludur.
- 2) Sosyal sistemler sistematik olarak çatışma üretir.
- 3) Dolayısıyla çatışma, sosyal sistemlerin yaygın ve kaçınılmaz özelliğidir.
- 4) Söz konusu çatışma, çıkarların iki kutuplu çatışmasında kendini gösterme eğilimindedir.
- 5) Çatışma en sık olarak kıt kaynakların, özellikle de mülkiyetin dağılımında ortaya çıkmaktadır.
- 6) Çatışma, sosyal sistemlerdeki değişimin ana kaynağıdır.

¹⁹ Zira "K. Marx için bir toplum formunu belirleyen en önemli faktör ekonomik faktördür. Bir toplum ekonomik temeline dayalı olarak üretim şeklini ve üretim araçlarını ortaya koyar. Üretim şekli, üretim güçlerince belirlenen üretim ilişkilerini belirleyici özelliktedir. Bütün bunlar o toplumun formunu oluşturur." (Burcu Sağlam, 2018, s. 55)

Varsayımlardan da net bir biçimde görüldüğü üzere Marx'ın çatışmacı yaklaşımının en asli unsurlarından biri, söz konusu çatışmanın sınıfsal yapı içerisinde varlık göstermesi ve bu iki kutuplu sınıfsal yapının da çatışmanın aşılabacağı güne kadar çatışmalarının devam edeceğidir. Nitekim “Marx toplumsal düzen ve çatışmayı, bütün önemli toplumsal olguları kendi materyalizmi ve daha belirgin biçimde **sınıfsal ilişkiler** içinde konumlandırır.” (Goodwin ve Scimecca, 2018, s. 112). İşçi sınıfının ise devrimci karakteri hasebiyle söz konusu yaklaşım içerisinde başat bir konumu bulunmaktadır. Burada özellikle çatışmanın toplumsal ve sosyal değişimin ana faktörü olduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla toplum içerisindeki çatışmadan yola çıkarak toplumsal değişmeyi anlamak mümkün olabilmektedir.

Marx, toplum içerisindeki aktörlerin (burada tek tek faillerden ziyade sınıfsal aktörlerden bahsedilmektedir) iktisadi çıkarlarına bağlı olarak bir çözümleme yoluna gitmektedir.²⁰ Buradaki *çıkâr*, sınıfsal konumları sebebiyle faillerin kimi zaman farkında olmadıkları bir kavrama atıf yapmaktadır. Yani her sınıfsal yapı (ve dolayısıyla o sınıf içerisindeki failler) iktisadi çıkarlarının doğrudan doğruya farkında olmayabilirler. Ancak Marx'a göre faillerin sınıfsal çıkarlarının farkında olmaları, sınıfların kaderini, dahası tarihin gidişatını değiştirebilir. Özellikle de proletaryanın çıkarlarının farkına varmasıyla gerçekleşmesi ön görülen devrim düşüncesi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Burada da bilinç kavramı bir kez daha önem kazanmaktadır. “Marksist gelenek çerçevesinde yürütülen işçi sınıfı bilinci çalışmalarında kavram; sınıf yapısı, sınıfsal konumlar, sınıf çıkarları, sınıf mücadelesi ve toplumsal değişim süreçleri ile ilişkileri çerçevesinde ele alınmaktadır.” (Yılmaz, 2013, s. 351).

Kısacası Marx'ta sınıf kavramı, çatışma kavramı ile birbirinden ayrılmaz bir bağa sahiptir. Ritzer ve Stepnisky'nin değindiği üzere “Marx'a göre sınıf, her zaman çatışma potansiyeli açısından tanımlanıyordu. Bireyler, artı değer²¹ üzerinden başkalarına karşı

²⁰ İlerleyen bölümde de görüleceği üzere, Kemal Tahir ve Baykan Sezer çizgisinde, tarihsel değişim ve dönüşüm gene *çıkâr* kavramı etrafında ancak bu kez sınıflardan azade bir biçimde, daha makro bir düzlemde, uygarlıklar nezdinde açıklanmaktadır.

²¹ Karl Marx, artı değer kavramsallaştırmasında mutlak artı değer ve görelî artı değer arasında bir ayrım yapmaktadır; mutlak artı değer, işçi sınıfının verimliliğinin yükseltilmesi amacıyla iş günü süresinin arttırılması neticesinde oluşmaktadır; görelî artı değerde ise iş günü süresi uzamamakta, bunun yerine

ortak bir çatışma içinde oldukları kadarıyla bir sınıf oluştururlar.” (2014, s. 62). Toplumun temel birimi olarak sınıfları kabul eden Marx’a göre çatışan sınıflar tarihsel serüven içerisinde değişiklik gösterecek ve nihayetinde toplum, görece bir dengeye kavuşacaktır (Kongar, 1985, s. 128).

Burada da Marx’ın “kendi içinde sınıf” ve “kendisi için sınıf” ayrımı hatırlanabilir. Sınıflar, çıkarlarının ve çatışmanın farkında oldukları müddetçe sınıfsal bir karaktere sahip olma potansiyeline sahiptirler; çatışmanın farkında olunmadığı takdirde kendi içinde sınıf, farkında olunduğu takdirde ise kendisi için sınıf kavramı ön plana çıkmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 62). Bu anlamda, “‘Kendisi için bilinç’, ideal olarak, Marksizmin işçi sınıfına kazandırmak istediği bir bilinçtir.” (Öğütte ve Çeğin, 2007, s. 82). Bir başka ifadeyle proletaryanın kendinde sınıftan kendisi için sınıfa evrilebilmesi için elzem olan husus, bilinçtir:

Belirli bir tabakanın üyelerinin potansiyel ortak çıkarlarının kaynağı, o tabakanın belirli toplumsal yapılar ve üretim ilişkileri içindeki yeridir. Ancak, potansiyel sadece, benzer konumlar işgal eden bireyler ortak mücadelelere katıldıkları zaman gerçekliğe, *Klasse an sich* (kendinde sınıf) *Klasse fuer sich*’a (kendisi için sınıf) dönüşür; bir iletişim ağı gelişir ve böylece onlar ortak kaderlerinin bilincinde olurlar. Daha sonra bireyler, kendi çıkarlarını bilinçlice eklemlenen kaynaştırıcı bir sınıfın parçası olurlar (Coser, 2015, s. 62).

Marx’ın sınıf ayrımında özellikle iki sınıf ön plana çıkmaktadır: burjuva ve proletarya (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 62). Söz konusu iki sınıf arasındaki gerilim, kapitalist sistemin doğasına mündemiçtir. İşçi sınıfı devrimine doğru giden yol da proletaryanın sınıf bilinciyle kendisini hangi ölçüde donattığına bağlıdır (Erdem, 2018, s. 526).

Kapitalist dönemin belirgin sınıflarının burjuva ve proletarya olmasının ötesinde, Marx bütün bir insanlık tarihini sınıf çatışmalarının tarihi olarak görmekte, okumaktadır: “Bu görüşe göre, insan toplumu, kendi ilkel ve farklılaşmamış halinden ortaya çıkışı ile

işçiden aynı süre zarfında daha fazla üretmeleri beklenmekte/onların daha fazla üretmeleri sağlanmaktadır (Turner, Beeghley ve Powers, 2010, s. 169).

birlikte, sınıf çıkarlarını elde etmek için çatışan sınıflar arasındaki köklü bölünme ile varlığını sürdürmüştür.” (Coser, 2015, s. 61).

Baykan Sezer (1985, s. 82) de Marx’ın 19. yy. Batı biliminin bir tür toplamı olduğunu, kuramının her şeyi açıklama çabasında olduğunu, Batı düşüncesine getirdiği sorunların hâlâ daha tartışıldığını ve aşılamadığını ifade etmektedir. Nitekim genel olarak Karl Marx’ın yaklaşımının, tüm toplumlar ve bütün bir insanlık tarihi için geçerli olduğu fikri hâkimdir. Sezgin Kızılcılık’ın ifadeleri ile “Sosyal gelişmenin itici gücü, karşıt sınıflar arasındaki savaşımdır. Sosyal sınıflar arasındaki savaşım, evrensel bir kanun olup, tarihsel sürecin temelini oluşturur.” (2019, s. 90). Ancak konu sınıfların çatışmasına geldiğinde, Marx’ın bu noktada, çatışmanın devamı yönünde bir isteği olmadığı anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle Marx’ın yaklaşımında istenilen, çatışmanın tarih boyunca devam etmesi değil (proletarya yararına olmak kaydıyla) aşılmasıdır. Her ne kadar Marx toplumu çatışmalarla örülü bir sistem olarak görse de ön görüşü, söz konusu çatışmanın biteviye devam etmesi değildir.

Özetle ifade etmek gerekirse Marx’ın çatışmacı yaklaşımının özellikle söz konusu iki sınıf arasındaki gerilime ve mücadeleye dayandığı ifade edilebilir. Zira kapitalist sistem, söz konusu iki sınıf arasında (yani proletarya ve burjuva arasında) gerilimin gitgide arttığı bir sistemdir. Marx, kapitalist toplum içerisinde özellikle ikili bir sınıf yapısından söz etmektedir; orta sınıfın ise dikey düzlemde yukarı çıkacağı yahut aşağı düşeceği düşünülmektedir (Erdem, 2018, s. 525).

Çatışmanın nasıl aşılabileceği noktasında ise Marx’ın iki sınıf arasındaki gerilimin, proletarya devrimi ile son bulacağına inancı hatırlanabilir (Ritzer ve Stepnisky, 2014, ss. 62-63; Turner, 2014, s. 51).²² Marx’a göre “Sosyal sınıflar arasındaki ilişkilerin ürünü olan bu sürekli çatışma nihayetinde (devrimle) bu ilişkilerin ortadan kaldırılmasına ve nihaî dayanışma ve düzene yol açacaktır.” (Goodwin ve Scimecca, 2018, s. 113).

²² Marx ayrıca proletaryanın bilinçlenmesi hususunda felsefeye de özel bir önem atfetmektedir. Bernal’in ifadeleriyle “Felsefenin rolü, proletaryayı kendi niteliğinin ve elindeki olanakların bilgisiyle silahlandırmaktır.” (1974, s. 19).

2.3. KEMAL TAHİR – BAYKAN SEZER ÇİZGİSİ

Bu bölümde doğrudan doğruya Baykan Sezer’e (özel olarak da Baykan Sezer’in Doğu-Batı Çatışması teorisine) Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi üzerinden odaklanılmıştır. Nitekim *Sosyoloji Yıllıklarında* en çok ağırlığa sahip ismin ve *Yıllıklar* nezdinde kuramsal dayanak noktalarının en çok ağırlık verilen ismin Baykan Sezer olduğu söylenebilir. Ayrıca Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinden de bizatihi *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde çeşitli çalışmalarda konu ediniliyor olması, çalışmanın kuramsal arka planında Kemal Tahir-Baykan Sezer ikilisine ağırlık verilmesinin bir diğer nedeni olarak kendisini göstermektedir. Nitekim Doğu-Batı Çatışması Teorisi de öncelikli olarak Baykan Sezer’le birlikte anılsa da Kemal Tahir’in söz konusu teorinin çerçevesini çizdiği bilinmektedir. Ertan Eğribel, Doğu-Batı Çatışması Teorisi özelinde Kemal Tahir ve Baykan Sezer ilişkisini şu şekilde aktarmaktadır: “Kemal Tahir’in çalışmalarının vardığı yer Doğu-Batı çatışmasıydı. Kemal Tahir’in başlattığı düşünce zenginliğinin belli çalışmalarla sürdürülmesi ve bütünlük sağlanması Baykan Sezer ile mümkün olmuştur.” (2003a, s. 86). Yine Mustafa Kemal Şan (2003, s. 189) da Kemal Tahir’in *Devlet Ana* romanı ile birlikte ilk defa devletin koruyucu vasfını tarihsel veriler doğrultusunda açıkladığını, bu kapsamda temel çatışmanın Batı’daki gibi sınıf çatışması değil, Doğu-Batı çatışması olduğunu vurguladığını ifade etmektedir.

Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin *Sosyoloji Yıllıklarının* bilgi üretim süreci içerisinde temel dayanak noktası olduğu bu anlamda ifade edilebilir. Zira Sezer’in sonrasında *Yıllıkların* yayınıni sürdürecektir olan öğrencileri Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan da bu durumu oldukça net bir biçimde ifade etmektedirler: “Sosyoloji Yıllığı Kemal Tahir ve Baykan Sezer ile başlayan ve 50 yıldan daha fazla süren bir çabanın somutlaşmış biçimidir.” (2017b, s. 11). Diğer yandan Eğribel’e (2012a, s. 74) göre sadece *Sosyoloji Yıllıkları* değil, *Sosyologca* dergisi, *Tarih ve Uygarlık/İstanbul Dergisi* ve kitap dizileri de Baykan Sezer’in düşünce mirasının karşılığı olarak vücut bulmuştur. Bu düşünce mirası, aynı zamanda Kemal Tahir’i de kapsamaktadır. Nitekim *Sosyologca* dergisinin onuncu yılı özelinde kaleme alınan metinde geçen “Sosyologca Türkiye’de kendinden önce çıkan veya aynı dönemde yayınlanan diğer dergilerin bir devamı ve benzeri değildir. Bağlı olduğu gelenek Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisine ve düşüncesine dayalıdır.”

(Eğribel ve Yıldırım, 2021b, s. 58) ifadeleri de bu durumu kanıtlar nitelikte bir örnek olarak gösterilebilir. Bu anlamda, aynı yazı kapsamında geçen aşağıdaki ifadeler, aynı zamanda *Sosyoloji Yıllıkları*’nı da genel mahiyetiyle özetlemesi sebebiyle önemli görülmektedir: “Sosyologca’nın diğer dergilerden farklı bir özelliği Kemal Tahir-Baykan Sezer düşüncesinin kuramsal düzeyde bize verdiği imkânları sürekli olarak güncel konu ve sorunlarla ilişkili olarak sınıfamıza ve geliştirmemize izin vermesidir.” (Eğribel ve Yıldırım, 2021b, s. 55).²³ Ancak bu çalışmanın sınırları kapsamında, yalnızca *Sosyoloji Yıllıkları*’na odaklanılmıştır. Yine de Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nin ana hatlarını göstermek bağlamında diğer yayın mecralarına (ve söz konusu mecralardaki çalışmalara) da yer yer değinilmiştir.

Sosyoloji Yıllıkları kapsamında yayımlanan çalışmaların kapaklarına bakıldığında, söz konusu kitapların belirli isimlere armağan ya da saygı kapsamında yayımlandığı görülmektedir. Yine de doğrudan doğruya *Sosyoloji Yıllıkları* kapsamında çıkan ve tek isme odaklanan yalnızca iki kitap mevzubahistir. Söz konusu iki kitap da birer yıl arayla yayımlanmıştır. Bu kitaplardan birinde Kemal Tahir’e, (Eğribel ve Özcan, 2003a) diğerinde ise Baykan Sezer’e (Eğribel ve Özcan, 2004a) odaklanılmıştır. Kemal Tahir’e odaklanılan kitapta “Kemal Tahir-Baykan Sezer Dostluğuna İthaf” notu dikkat çekmektedir. Bu kitapta, Tahir’in ölümünün 30. yıldönümü anısına metinler, incelemeler ve çalışmalar yer almaktadır. Baykan Sezer’e odaklanılan kitapta ise Baykan Sezer’in çalışma yaşamı ve eserleri kapsamlı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bu durum da *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde Kemal Tahir’e ve Baykan Sezer’e ayrıca önem verildiğinin kanıtı olarak görülebilir. Özellikle *Sosyoloji Yıllıkları*’nın ilk kitabından son kitabına kadar en çok katkı sağlayan isimlerin başında gelen Ertan Eğribel’in “Kemal Tahir ve Baykan Sezer birbirinden ayrı değerlendirilemez. Ancak birbiri ile anlaşılır.” (2004a, s. 115)

²³ Söz konusu metinde Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisine yoğunluklu olarak değinilmektedir. Zira Ertan Eğribel ve Yüksel Yıldırım’a göre, *Sosyologca* bağlamında “Hangi konu ve sorunu ele alırsak ele alalım Kemal Tahir-Baykan Sezer düşüncesine bağlılığımız çalışmalarımıza bir disiplin kazandırdığı gibi sürekli yeni konu ve sorunlar karşısında da görüşümüzün sınanmasını ve güncelliğini de sağladı.” (2021b, ss. 54-55). Ertan Eğribel bir başka çalışmasında da Kemal Tahir ve Baykan Sezer’in Doğu-Batı çatışması nezdinde öneminden şu şekilde söz etmektedir: “(...) XX. yüzyılda sosyalizm uygulanan biçimleri ile Batı dünya egemenlik ilişkilerine Doğu toplumlarını katmanın bir biçimi olmaktan ileri gitmemiştir. 1960’larda başlayan ve Doğu ülkelerinin kendi özelliklerini arama çabasını denetim altına alma girişimi olarak Batı’da ortaya atılan yeni kuramlar ve modeller karşısında Doğu’nun Batı’ya karşı kendi cephesinden cevabı Kemal Tahir ve Baykan Sezer’den gelmiştir.” (2002b, s. 33).

ifadeleri de iki ismin birlikte ele alınmasının önemini kanıtlar niteliktedir. Kemal Tahir ve Baykan Sezer’i birlikte anmanın gereği, *Sosyoloji Yıllıklarının* ilk kitabından son kitabına dek emekleri geçen Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan tarafından da belirtilmiştir. Sosyologlar, *Sosyoloji Yıllıklarının* 10. kitabı olarak hazırladıkları *Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına* adlı eserin ön sözünde bu duruma ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır: “Kemal Tahir ile Baykan Sezer ismini birlikte anmaya özen gösteriyoruz. Bu nedenle bu yıl *Sosyoloji Yıllığı*’nın 11. Kitap’ını ‘Baykan Sezer’e Armağan’ kitabı olarak yayınlayacağız.” (Eğribel ve Özcan, 2003b, s. 5).

Türk sosyoloji tarihi ile ilgili kaynaklarda Kemal Tahir ismine rastlamak neredeyse mümkün değildir. Türk sosyologlarının çoğu, Kemal Tahir’i görmezden gelmiştir. Türk sosyolojisinde Kemal Tahir’e duyulan ilgi, Baykan Sezer sayesinde. Türk sosyologları Sezer sayesinde Kemal Tahir’i sadece romancı olarak değil, aynı zamanda bir sosyolog olarak tanıdılar (Kızılcıkelik, 2004, s. 71).

Gerçekten de Türk sosyologlarının Kemal Tahir’e ilgisinin Baykan Sezer öncesinde sınırlı olduğu söylenebilir. Ancak bu durumun, Türk sosyologlarının Kemal Tahir’e hiç ilgi duymadıkları anlamına gelip gelmeyeceği tartışma konusudur. Zira Cahit Tanyol’un Kemal Tahir’e ilgisi bu noktada anılabilir. Nitekim Ertan Eğribel, Cahit Tanyol’un “Türk sosyolojisinde ilk defa Kemal Tahir’den söz eden ve Baykan Sezer’i bölüme kazandıran kişi” (2002c, s. 42) olduğunu ifade etmektedir. Yine Nurettin Şazi Kösemihal’in ismi de Kemal Tahir’e ilgi gösteren ilk Türk sosyologu olarak zaman zaman anılmaktadır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (2003b, s. 6) da *Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına* adlı kitaba yazdıkları ön sözde İstanbul Sosyoloji Ekolünün Kemal Tahir’le ilişkisinin Nurettin Şazi Kösemihal ve Cahit Tanyol’la başladığını söylemektedirler. Yine Ufuk Özcan (2003, ss. 258-259) aynı kitapta yer alan “İ. Ü. Sosyoloji Bölümü’nde Yapılmış Kemal Tahir Konulu Tezler” adlı çalışmasında sosyologların Kemal Tahir’e ilgisini Nurettin Şazi Kösemihal’le başlatmakta (Rezan Pesen’in Kösemihal danışmanlığında Kemal Tahir hakkında hazırladığı tezin bu alanda yazılmış ilk tez olduğunu hatırlatmakta), bu ilginin sonrasında Cahit Tanyol ve Baykan Sezer’le devam ettiğini ifade etmektedir. Bütün bunların yanı sıra Kemal Tahir’in düşüncelerinin sosyolojide sistemli hâle getirilmesinin Baykan Sezer ile birlikte gerçekleştiği söylenebilir.

Kurtuluş Kayalı (2002b, s. 27), Baykan Sezer'i anlamak için yalnızca Sezer'in yazdıklarının okunmasının yetmeyeceğini ifade etmektedir. Kayalı bu noktada doğrudan doğruya Kemal Tahir'in ismini vermese de Kızılçelik (2004, s. 74), Hegel-Marx ilişkisine benzer bir biçimde Baykan Sezer'i doğru okumanın Kemal Tahir'i anlamak noktasında yol gösterici olabileceğini ifade etmektedir. Burada bir parantez açarak Hegel-Marx ilişkisine benzer bir biçimde Tahir-Sezer ilişkisinden bahsedilip bahsedilemeyeceği tartışma konusu edilebilir. Yukarıda, Hegel'in ve Marx'ın diyalektik yaklaşımlarının karşılaştırıldığı bölümde de görüldüğü üzere, Marx, Hegel'den her ne kadar yararlansa da temelde onunla farklı bir iddia üzerinde bulunmuştur. Tahir ve Sezer arasında ise Hegel ve Marx arasındaki bu tezatlıktan ziyade düşünsel mahiyette paralellikten bahsetmek daha doğru görünmektedir.

Kemal Tahir'in yalnızca romanları üzerinden yapılan bir okumadan ziyade onun *Notlarının* da titizlikle okunması hem Kemal Tahir'i hem Baykan Sezer'i hem de dolayısıyla Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisini doğru anlamanın yollarını açabilecektir. Yine Kayalı'ya (2004, s. 16) göre hâlihazırda Kemal Tahir üzerine düşünme denemeleri, Baykan Sezer'in düşüncesi hakkında da yazmak manasına gelmektedir.

Kemal Tahir'in romancı yönünün daha fazla vurgulanması, bir bakıma yazarın kendisini öyle görmesinden ve tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Kemal Tahir de diğer disiplin ve alanlarla ilgisinin, daha ziyade romancı perspektifinden hareketle ortaya çıkan bir ilgi olduğunu belirtmektedir:

Ben romancı olduğum için, tarih, sosyoloji, felsefe, ekonomi konularıyla ancak romancı olarak, roman planlarımdaki yerleri açısından ilgilenmekteyim. Bu bilim dallarında araştırmalar yaparken bilimsel metodu kullandığım halde, araştırmalarımın sonucunu açıklamakta, romanı, yani edebiyatın çok önemli bir kolunu kullanıyorum. Bu bakımdan, konferanslarımı da bir bilgin gibi değil, bir sanatçı gibi hazırlamaktayım. Yani, varmak istediğim sonuç, kesin bilimsel sonuçları ya da bu yolda uğraşılan çeşitli hipotezleri değil, belli konuları incelemek, yeni sorular getirmek, bunları hep beraber tartışarak, eleştirerek derinleştirip genişletmeye çalışmaktır (2016, s. 72).

Bu noktada, Kemal Tahir'i sadece bir romancı olarak nitelemek, daha doğrusu gerçekçi bir romancı olarak nitelendirmek doğru bir yorum olabilir.

Kemal Tahir, her şeyden önce romancıydı. Kendisini romancı olarak tanımlamıştır. Sorunlara bir sanatçı olarak [yaklaşmış] ve sorunları ele alışında bu özelliğini korumuştur. Ancak notların yayınlanması ile birlikte Kemal Tahir'in düşünce ve çalışmasının bir düşün adamının çalışma ve düşünce biçimine yabancı olmadığı görülmektedir (Yazoğlu ve Sezer, 2016, s. 1).

Yine Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (2003b, s. 5) da Kemal Tahir'in sosyoloji bilimine uzak olmadığını, salt sosyoloji ile değil, çeşitli sosyal bilimlerle de romancılığı gereği meşgul olduğunu ifade etmektedirler.

Kemal Tahir *Notları*nda Osmanlı toplum yapısından Batılaşmaya, edebiyatın toplumsal fonksiyonlarından tarihî araştırmalarına kadar birçok farklı alanda metinler kaleme almıştır. *Notların* aynı zamanda ilk kez Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer tarafından yayına hazırlanması bu noktada dikkat çekicidir. Kemal Tahir'in düşüncesinde sadece *Notları* değil, aynı zamanda romanları ve romanlarına nazaran az sayıda olan öykü ve şiirleri de yol gösterici mahiyettedir. Bilindiği üzere, Türk edebiyatında tezli roman anlayışının en belirgin örneklerine Kemal Tahir'de rastlanmaktadır. Kemal Tahir'in her romanının aslında belirli bir konuyu işlediği ve neredeyse bir bilim insanı titizliğinde meselelere yaklaştığı söylenebilir. Ayrıca Kemal Tahir'de, tıpkı Baykan Sezer'de olduğu gibi (ve yine devamında *Sosyoloji Yıllıklarında* da başat rol oynayan) Doğu-Batı çatışması fikrinin hâkimiyetini görmek mümkündür. Ufuk Özcan bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Kemal Tahir'in haklı gerekçeleri vardı ve düşüncelerini Türk insanının farklılığına dayandırıyordu. Anadolu'da son bin yıl içinde Doğu-Batı karşılaşması ile biçimlenen insan ilişkilerinin, Türk insanının duyuş ve hissiyatının, davranış tarzının, mülkiyet ilişkilerinin, kısacası maddi ve manevi yaşamın Batı'dan kökten farklı olduğunu fark etmişti (2013a, s. 39).

Kısacası Kemal Tahir'in romanlarının yanı sıra notlarına dair yapılan okumalar da onun düşünür yanını görmenin yollarını açabilmektedir.²⁴

²⁴ *Notların* Kemal Tahir nezdinde önemine değinen H. Bayram Kaçmazoğlu (2010, s. 291), 1980'li yılların ortalarında Kemal Tahir'i okumaya başladığını ancak ilk okuma sürecinde tam olarak anlayıp anlamadığını değerlendiremediğini, Kemal Tahir'in gerçek bir biçimde anlaşılabilmesinin ise onun *Notları*yla birlikte mümkün hâle geldiğini ifade etmektedir.

Baykan Sezer'in Kemal Tahir ile ilgisi, yakınlığı ise henüz genç yaşta başlamıştır. Paris'te dahi Tahir'in kitaplarını takip etmiş, Türkiye'ye dönüşünde ise Kemal Tahir'le birebir tanışmıştır (Sezer, 2004b, s. 32). Baykan Sezer, kendi düşüncesindeki Kemal Tahir etkisini şu şekilde ifade etmektedir:

Görüşlerimin biçimlenmesinde ve belli bir yön kazanmasında Kemal Tahir'in büyük etkisi olmuştur. Kemal Tahir'in yirminci yüzyılın en büyük romancısı ve en önemli düşünürlerinden birisi olduğuna inanıyorum. Düşüncelerimin Kemal Tahir'in söylediklerinin sosyolojide söylenmiş biçimi olarak değerlendirilmesinden gurur duyarım. Çalışmalarında Kemal Tahir ile olan yakınlığımdan söz etmemiş olmamın tek nedeni yapabileceğim yanlışlarla Kemal Tahir düşüncesi arasında bağlantı kurulmasına yol açmaktan çekindiğim içindir. Kemal Tahir'in romancılığına büyük bir hayranlık duymaktaydım. Yurt dışında bulunduğum sıralar Kemal Tahir'in Türkiye'de çıkan tüm romanlarını ailem aracılığıyla takip ediyordum. Yurt dışında kitaplarını eksiksiz izlediğim tek yazar Kemal Tahir olmuştur (2004b, s. 32).

Yine bir başka çalışmasında da Sezer söz konusu etkiden bahsederken “(...) görüşlerimin yönlenmesini ve biçim kazanmasını Kemal Tahir'e borçluyum. Çoğu şeyi Kemal Tahir'den öğrendim. Çalışmalarında bulunacak yanlış ve eksikler yalnızca benim Kemal Tahir'in iyi bir öğrencisi olmadığımı gösterir.” (1998c, s. 65) ifadelerini kullanmaktadır. Yine Baykan Sezer, Osmanlı toplum yapısına ilişkin yaklaşımında da Kemal Tahir'den faydalandığını şu şekilde ifade etmektedir: “Konuyla Kemal Tahir'in ilgilenmiş olması bizim için büyük bir şans olmuştur. ATÜT kavramının sınırlılığı ve Batı'nın konuyu bize sunuş biçimindeki tuzaklara dikkatimizi çekti. Benim konu ile ilgili tezim bu uyarıların ışığı altında oluştu, biçim kazandı.” (2001a, s. 505). Öte yandan Baykan Sezer (2003a, s. 28), *Sosyoloji Yıllıkları* kapsamında yayımlanan *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına* adlı eserde yer alan bir konuşmasında, Kemal Tahir'in ATÜT kavramının sınırlılığına dikkat çektiğine ve sonrasında bu kavramı sorgulamaya başladığına değinmektedir.

Baykan Sezer'in fikrî birikiminin, eserlerinden ve konuşmalarından anlaşıldığı kadarıyla, birbirinden farklı alanlardaki kaynaklardan yaptığı okumalar neticesinde oluştuğu görülmektedir. Ancak Baykan Sezer sosyolojisi nezdinde, hiçbir ismin Kemal Tahir'de olduğu kadar bariz bir etkisinden bahsedilememektedir.

Sözün kısası, taşlaşmış, yerleşmiş, katılaşmış, alışılmış ve putlaştırılmış kalıpların dışına çıkarak, yani şablonculuktan, şemacılıktan, kalıpcılıktan, kopyacılıktan ve kaytarmacılıktan uzak durarak, sosyal yapımızın özneliliklerini keşfetmek, geçmişimizi ve onda saklı olan bugünümüzü ve geleceğimizi aydınlatmak, insanımızın ruhunun ve davranışlarının derinliklerinde var olan gerçeği gözler önüne sermek, kısaca toplumumuzun ve insanımızın neligini ve kimliğini idrak etmek, insanımızı iyi tanımak ve onu kendisine sunulmuş ölçüler içine yerleştirmemek istiyorsak, Kemal Tahir ile Baykan Sezer’e doğru hızlıca yol almamız gerekir. Onlar, Batı ikliminde yetiştirilmiş “izm”lere ve şematik düşüncelere karşı onurlu mücadele vermişler, hazır reçetelere meydan okumuşlar, kopyacılıktan uzak durmuşlar, kalıplarla asla yetinmemişlerdir. Onlar, kendi fikri ve sözü olan, sözünü tüketmemiş çözüm sahibi isimlerdir (Kızılcılık, 2015, s. 78)

Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde yerlilik ve özgün düşünce fikri ön plana çıkartılmaktadır. İki isim de Marksist yaklaşımdan belirli ölçüde faydalanmaktadır. Ancak iki isimde de Türkiye ve Osmanlı’nın toplumsal gerçekliğine ilişkin yaklaşımlarında “şahsınamünhasırlık” fikri ön planda görünmektedir. Farklı toplumların farklı özellikler göstereceği, bu sebepten ötürü hiçbir hazır yaklaşımın sorgusuz sualsiz kabul edilemeyeceği, Batı’daki bir teori, yaklaşım yahut modelin Türkiye’nin özgün gerçekliklerini birebir açıklayamayacağı fikri iki isimde de baskın görünmektedir. İki isim de *Sosyoloji Yıllıklarında* müspet bir biçimde anılacak ve haklarında olumlu eleştiriler kaleme alınacaktır. Bir örnek olarak Ertan Eğribel’in *Sosyoloji Yıllıklarının* 9. kitabında yer alan “Sosyolojide Öncü Ülke Türkiye ya da Baykan Sezer Düşüncesi Üzerine” adlı çalışmasında geçen ifadeler hatırlanabilir:

XIX. yüzyıldan bu yana yaşanan gelişme ve birikim, Batı yayılcılığı ve buna karşı Doğu’nun direnci, Doğu-Batı çatışması üzerinde etkili olmuştur. Bu açıdan Türkiye’nin özel bir konumu ve önemi bulunmaktadır. Batı günümüzde yeni bir oluşum ve yeni bir gelecek öngöremez durumdayken Doğu’nun yeni bir atılım yapmasını sağlayacak görüş Kemal Tahir-Baykan Sezer düşüncesi ile Türkiye’den gelmiştir (2002b, s. 40).

Son olarak Baykan Sezer’in, Kemal Tahir’in Doğu-Batı çatışmasının çerçevesini çizmesine yönelik satırları da hatırlanabilir. Nitekim Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nin Baykan Sezer ve Kemal Tahir’le birlikte anılması da bu anlamda gerekli görülmektedir:

Toplumlar arası ilişkilerde yerimizi anlayabilmek için yalnızca bizi tanımlayan etiketlerle yetinmemek, ilişkilerde taraflardan birisi olan Batı’yı da ayrıca ve bir başına değil birlikte açıklayan bir çerçeve oluşturmak zorunluluğu vardır. Bu zorunluluğu sezinleyen Kemal Tahir olmuş ve bu nedenle çeşitli aşamalardan sonra

Doğu-Batı çatışması çerçevesinin oluşturulması çabasına koşulmuştur (Sezer, 2003a, ss. 28-29).

Bu bölümde, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin genel özellikleri; tarihin gerekliliği ve önemine vurgu, özgünlük vurgusu, Türk insanının çıkarlarının²⁵ gözetilmesinin savunusu, Batı ve Batı sosyolojisi karşısında konum alınması başlıkları altında tartışmaya tabi tutulmuştur.

2.3.1. Tarihin Gerekliliği ve Önemine Vurgu

Baykan Sezer ve Kemal Tahir'in önemseydiği konularında başında Türk tarihi gelmektedir. Bu anlamda, İstanbul Sosyoloji Ekolü'nün ele alındığı bölümde de görüldüğü üzere, Tahir ve Sezer'in de tarihi önemsemek noktainazarında benzer tutumları olduğu ifade edilebilir. Türk tarihinin özellikle de Osmanlı dönemi hem Kemal Tahir'i hem de Baykan Sezer'i yoğun bir biçimde ilgilendirmiştir. Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Kemal Tahir'in tarihe (sosyoloji ile birlikte) ilgisini şu şekilde özetlemektedirler: “Kemal Tahir'in çabası somut Türk insanı gerçeğini, genel bir kavram çerçevesine oturtmaya çalışmaktır. Tarih ve sosyolojiye ilgisi Türk toplum gerçeğini anlama ve açıklama çabasının bir sonucudur.” (2016a, s. 11).

Kemal Tahir'in tarihe ilgisini, Türk tarihine ilişkin çalışmalarını, beş farklı dönem üzerinden özetlemek mümkündür: Romancı; *Devlet Ana* vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarını, *Bir Mülkiyet Kalesi* vasıtasıyla Abdülhamid devri ve Osmanlı'nın yıkılış sürecini, *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu* ve *Yorgun Savaşçı* vasıtasıyla Kurtuluş Savaşı dönemini, *Kurt Kanunu* vasıtasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını ve *Yol Ayrımı*, *Bozkırdaki Çekirdek*, *Hür Şehrin İnsanları* vasıtasıyla İnönü dönemini ele almaktadır (Fedai, 2004, ss. 503-504). Söz konusu beş dönem üzerine yayımlanmış romanlarıyla Türk tarihini konu alan Kemal Tahir, aynı zamanda sağlığında

²⁵ Çıkar kavramı bizzat söz konusu isimlerin eserlerinde birebir geçtiği için burada olduğu hâliyle kullanılmaktadır. Bir önceki bölümden hatırlanacağı üzere, Marx'ta da sınıfların çıkarları söz konusudur ve tarih, esasen sömüren sınıf ile sömürülen sınıf arasındaki çıkar çatışmasının vücut bulmuş hâli olarak görülmüştür. Kemal Tahir ve Baykan Sezer'de ise -ileride daha ayrıntılı bir biçimde tartışılacağı üzere- daha ziyade uygarlıkların -özellikle de Doğu ve Batı uygarlığının- çıkarları nezdinde çatışması mevzubahistir.

yayımlanmayan ancak *Notları*ndan öğrenildiği kadarıyla, Türk tarihinin farklı dönemleri üzerine de çalışmalar yürütmektedir.²⁶

Yüksel Yıldırım da Kemal Tahir’de tarihe yönelmenin gerekliliğini ve önemini aşağıdaki gibi aktarmaktadır:

Kemal Tahir’e göre geleceğimiz geçmişimizde yatmaktadır. Geçmişte elde ettiğimiz deneyler, üzerimizde taşıdığımız dünya imparatorluğu mirası, Devlet geleneğimiz, gelecekte bütün dünya insanların mutlu edecek bir çözümü gerçekleştirebilmemiz için en önemli zenginliğimiz olacaktır. Kemal Tahir’in yaşamı boyunca vurguladığı en önemli şey tarihimizde yatan bu zenginliğin farkına varılmasıdır (2003, s. 249).

Kemal Tahir, roman anlayışını “toplumun tarihsel gelişinde drama çatmış tek insan”a (Tahir, 2016, s. 70) dayandırmaktadır. Burada toplumun tarihsel seyri içerisindeki insan vurgusu önemlidir. Zira söz konusu olan toplumsal alandan ve tarihten soyutlanmış bir birey değildir. Kemal Tahir’in roman anlayışı, bireyci roman anlayışından uzak görünmektedir.

Kemal Tahir’e göre tarihi bilmek, günümüzü anlamak için hayati raddede önemlidir. *Notları*ndaki “Çok az şey biliyorduk. Memleketi bilmiyorduk, halkı bilmiyorduk çünkü tarihimizi bilmiyorduk dersem, neden çok az şey bildiğimizi yeterince anlatmış olurum.” (2020b, s. 11) ifadeleri de bu konuya örnek olarak gösterilebilir. Peki Kemal Tahir’in tarihi gerçekten bilmekten kastı nedir? Bu noktada Tahir (2020b, s. 11), onu ezbere bir biçimde akılda tutmanın, tarihi bilmek anlamına gelmediğini; tarihi ancak aşarak bilebilmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Kemal Tahir’in günümüzü bilmekle tarihimizi bilmek arasında kurduğu zorunlu ilişkiye bir başka örnek de *Batılama Notları*’ndan verilebilir:

Birinci Beyazid’in Çubuk Ovası’nda kime niçin yenildiğini, Fatih’in hangi amaç için zehirlendiğini, Süleyman’a neden Kanuni denildiği, İmparatorluğu kurtarmak için tutulan Tanzimat’ın (Batılama yolu) bu İmparatorluğu batırdığı halde, bugün tarih kitaplarında neden hâlâ (Hayriye) -yani, hayırlı- diye geçirildiğini, Çerkes Hasan’ın kim olduğunu, eline tabancayı kimin tutuşturup Hüseyin Avni Paşa’yı kimin niçin öldürttüğünü, Abdülhamit’e Kızıl lâkabının kimlerce uygun görüldüğünü bilmeden

²⁶ Örneğin *Notları*ndan anlaşıldığı kadarıyla, Aksak Timur dönemini ele alan *Topal Kasırga* adlı bir roman ve 1960-1972 yıllarını ele alan iki ciltlik bir roman tasarlamaktadır (Tahir, 2020a, ss. 14-15) .

bugün dünyada olup bitenleri, Kore, Vietnam Savaşları'nı, Küba olayını, Çin, Arnavutluk çekişmelerini, Stalin suçlamalarını anlamak mümkün değildir. Hele Türkiye'de olup bitenleri anlamak hiç mümkün değildir (1992, s. 138).

İki isim için de tarihin gerekliliği, özellikle bugünü anlamak noktasında kıymetli ve elzem görülmektedir. Hem Kemal Tahir'de hem de Baykan Sezer'de Osmanlı ilgisi, sadece Osmanlı ile sınırlı kalmamıştır. Aslında Türk tarihinin söz konusu dönemine duyulan ilgi, bugünü anlamak ve bugüne dair açıklamalar yapmak noktalarında işlevsellik göstermektedir. Kurtuluş Kayalı, özellikle Sezer'in bir makalesine değinerek, "1978 yılında yayınlanan o makalenin ana tezlerinden biri, Osmanlı'yla ilgili meselelerden bugüne dair ipuçları çıkmayacaksa o dönemi anlamanın, anlamaya çalışmanın akademik işgüzarlık dışında hiçbir kıymeti harbiyesinin olmadığıdır." (2009, s. 121) ifadelerini kullanmaktadır.

Kemal Tahir roman için, Baykan Sezer ise sosyoloji için tarihin olmazsa olmaz olduğunu ifade ederken, günümüzü anlamak için muhakkak tarihsel olanı da bilmek gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu anlamda, kimi zaman yapısalcı yaklaşıma eleştiri mahiyetinde tekrarlanan tarihsel olanın görmezden gelinmesine, Kemal Tahir ve Baykan Sezer, bütün bir entelektüel alanda eleştiri getirdiği söylenebilir.

Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisindeki sorunlar üzerine tekrar tekrar gitmek, toplumsal ve tarihsel meseleleri daha önce ele alındığından farklı bir biçimde ele almak, özgünlük vurgusunu ve günümüzde biraz da içi boşaltılarak söylenegelen yerlilik vurgusunu gündeme getirecektir.

Kemal Tahir, bir Türk yazarı olmanın üstünlüğünü en iyi biçimde değerlendirmiş, bütün ömrünü Türk insanına [insanının] sahip olduğu cevheri gün ışına çıkarmaya adanmıştır. (...) Kemal Tahir, bize sorunlar üzerinde yeni baştan durmamızın gerekliliğini öğretti. Bunun gereğini sık sık tekrar etmekten geri durmadı. Yerleşmenin zorunluluğunu vurguladı. Dıştan gelecek kalıplar ve çözümler[in], çözüm sahibi Türk'ü dışa bağımlı kılmak, çözümsüz bırakmaktan başka bir anlam taşımadığını bize gösterdi (Yazoğlu ve Sezer, 2016, ss. 2-3).

Kısacası Tahir ve Sezer çizgisinde Türk insanının gerçeğinin başka toplumların gerçeklikleriyle özdeş olmadığına yönelik vurgunun tarihin bilinmesini bir zorunluluk hâline getirdiği söylenebilir.

2.3.2. Özgünlük Vurgusu

Kemal Tahir ve Baykan Sezer düşüncesinde Türk toplumu, özgün tarihsel dinamiklere, özgün bir yapıya sahiptir. Bu minvalde Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde genel geçer ifadelerin yahut Batılı teori, yaklaşım ve modellerin birebir uygulanmasının Türk toplumunun özgün gerçekliğini anlamaya hiçbir zaman izin veremeyeceği fikrinin hâkim olduğu belirtilebilir. “Yine Kemal Tahir’in Türk toplumu ile Türk tarihi ile ilgili görüşleri, uyarıları, değerlendirmeleri bugün de önemini sürdürmektedir. Geçen süre Kemal Tahir’in tarih konusunda, toplumumuz konusunda hazır kalıpların, hazır dışarıdan ithal açıklamaların sorunları anlamamızda bizi yanılsıza sürükleyeceği konusunu ısrarla vurgulamıştı.” (Sezer, 2003b, s. 21).

Bir başka ifadeyle Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde Türk insanının gerçekliği, Türk toplum yapısı, Türk tarihi gibi unsurların hazır kalıplarla, ithal yaklaşım ve teorilerle çözümlenebilecek olgular olmaktan uzak olduğu söylenebilir. Ufuk Özcan’ın ifadeleriyle “(...) Kemal Tahir, kendi roman anlayışını da özgün, yerli bir temele oturtmuş, (...) Romanımızı, sosyolojimizi, tarihyazımımızı Batı-merkezci, evrenselci yaklaşımlarından tuzağından arındırmak, tasalluttan kurtarmak, kendi insanımızı yansıtan örnekler vermek” (2013a, s. 39) istemiştir. Bu tutum, özellikle Kemal Tahir’in Marksist yöntem karşısındaki tutumunda da görülmektedir. Marksizmi Türk insanının gerçekliğine uyarlamadan sorgusuz sualsiz kabul eden dönemin düşün insanları ile de bu sebepten ötürü arasına mesafe koymuş gibidir. Somut unsurların ve özgünlüğün dikkate alınmadan yapılacak olan tahlillerin, bir bakıma havada kalacağını Kemal Tahir şu şekilde ifade etmektedir:

Çünkü Marksizm, ancak memleket gerçekleri (tarihi) iyice bilindikten sonra işe yarar bir araç olarak öğrenilebilir. Yoksa ne öğrenilebilir ne de öğrenildiği kadarıyla işe yarar. Memleket gerçeklerini (tarihini) bilmedikçe, Marksizm’den de bu yüzden yararlanamadıkça, büyük sanat eseri vermenin elbette imkânı yoktu (2020b, s. 11).

Baykan Sezer de benzer bir yaklaşımla, Batı'nın evrensel görünüm altında kendi değerlerini ve bakış açısını dikte etmesine karşı Batı'dan ve Batı Marksizminden medet ummak yerine kendi gerçekliklerine yönelik olarak bir yaklaşım getirmenin zorunluluğundan bahsetmiştir (Kızılcılık, 2008, s. 77).²⁷ Burada hem Kemal Tahir hem de Baykan Sezer Marksizmi sorgusuz sualsiz kabul yahut reddetmemişlerdir. Bu anlamda Kemal Tahir'in özgünlük vurgusunu Baykan Sezer de paylaşmaktadır; Sezer'in öğrencisi Eğribel, konuya ilişkin şu tespitte bulunmaktadır: "Baykan Sezer, Kemal Tahir ile gündeme gelen özgün düşüncenin konu ve sorunlarına bağlıdır." (2004a, s. 105).

Baykan Sezer, Marksizmin tarihsel olanı gözden kaçırmamasını, önem vermesini onaylamış (Kızılcılık, 2008, s. 77), Kemal Tahir de "Osmanlı Padişahı, materyalist açıdan yaklaşılmadıkça Batı krallığı gibi görünür, kıl kadar farkı kalmaz." (Akt. Bozdağ, 1995, s. 6) ifadesinden de görüleceği üzere, özellikle tarihsel çözümlemelerinde yöntemsel olarak Marksizmden ciddi ölçüde yararlanmıştı.

Yüksel Yıldırım, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisindeki özgünlük vurgusunu aşağıdaki ifadeleriyle, özlü bir biçimde belirtmektedir:

[Kemal Tahir'in] Osmanlılık ve yerlilik konularındaki görüşleri, ilerleyen dönemde bir sosyoloji görüşü ve kuramı olarak Türk sosyolojisinde de yerini almıştır. Baykan Sezer'in konuyu ele alışı ve zenginleştirilmesi, Türk düşüncesindeki yerlilik meselesinin Türk sosyolojisi içindeki inşasını, bunun yanı sıra Batı aktarmacısı sosyoloji anlayışlarının dışında ve ötesinde, ayağı bu topraklara basan bir sosyoloji kuramı oluşmasını sağlamıştır (2021b, s. 111).

Bu anlamda yine Yüksel Yıldırım'a göre "Kemal Tahir, Türk romanına getirdiği yerli bakış açısı, özgün roman anlayışı ve Türk düşüncesinde yaktığı işaret fişegi ile, Baykan Sezer ise Kemal Tahir'in fikirlerinin sosyolojik formasyonu ve Doğu-Batı çatışması kuramı ile bir geleneğin başlatıcısı olmuşlardır." (2021b, s. 111).

²⁷ Nitekim bu çalışmanın özellikle dördüncü bölümünde görüleceği üzere, Baykan Sezer'de (ve öğrencileri Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'da) modern bilimin (neticede Marksizmi de kapsayacak şekilde) Batı merkezli olduğu fikri hâkimdir.

Türkiye'nin kendine özgü gerçekliğiyle Batı toplumları arasında belirgin bir farklılık olduğu fikri, Baykan Sezer'in metinlerinde de sıklıkla tekrar edilmektedir:

Türk toplumu, Batı toplumlarının bir benzeri değildir. Ve bu nedenle de bugün içinde bulunduğumuz sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu baştan beri herkesin oybirliğini sağlamış bir görüştü. Sorunların çözümü de yalnızca kendimizde bulunduğu göre Doğu toplumlarını daha yakından tanımakla işe başlamaktan başka yapacak bir şey yoktur (2016c, s. 25).

Bu kapsamda Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde özgünlük fikrinin hem nesneye yönelik hem de teori-yönteme yönelik bir fikir-yaklaşım olduğu ifade edilebilir. İkisi de bütün bir düşün hayatını bu fikir üzerine inşa etmiş gibidir.

2.3.3. Türk İnsanın Çıkarlarının Gözetilmesinin Savunusu

Hem Kemal Tahir hem de Baykan Sezer'e göre Türkiye'deki bilim ve düşün insanının Türk insanının çıkarlarını gözetmesi gerekmektedir. Baykan Sezer'de özel olarak Türk sosyologlarının, Kemal Tahir'de ise Türk romancılarının bu görevi üstlenmesi gerektiği fikrinin hâkim olduğu söylenebilir. Burada, çıkar kavramı, her ne olursa olsun insanı tözcü bir biçimde savunma anlamı taşımamaktadır. Nitekim Kemal Tahir'in romanlarında, “kötü özellik gösteren, topluma zararlı eylemlerde bulunan” bireylere sıklıkla rastlamak mümkündür. Tahir ve Sezer'in çıkar mefhumu etrafında Türk insanını gözetmeleri hususu, daha ziyade, “Batı'ya karşı” bir duruşu çağrıştırmaktadır. Nitekim Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisine göre, Batı romanı, Batı düşüncesi, Batı bilimi hâlihazırda bütün nesnellik iddialarına rağmen çıkar yanlısı bir tavra sahiptir.

Özellikle Batı sosyolojisinin karşısında konumlanarak, onun Batı uygarlığının çıkarlarını ön plana çıkaran tutumuna karşılık, Baykan Sezer, Türk insanı, Türk tarihi ve Türkiye'nin özgün gerçekliği çerçevesinde bir çözümleme getirmektedir. Bu anlamda Baykan Sezer'in sosyoloji anlayışı da hiçbir zaman Batılı anlamda bir nesnellik iddiası taşımamaktadır. Nitekim Baykan Sezer sosyolojisinde, söz konusu nesnellik iddiasının da zaman zaman çürütülmesi söz konusudur.

Sezer'in yerli sosyolojik anlayışında üzerinde ısrarla durduğu bir kavram vardır: Toplumsal çıkar kavramı. Batı sosyolojisi söyleminin karşısına ısrarla bu kavrama vurgu yapmaktadır. Hatta bu ideali, Türk sosyolojisinin önemsenmesi gereken bir ilkesi olarak görmektedir. Türk sosyologlarının içinde yaşadıkları toplumun çıkarları doğrultusunda çalışma yapmalarını istemektedir (Orçan, 2004, s. 217).

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'a göre sosyoloji, "Batı kaynaklı" (2017b, s. 10), Sezgin Kızılcıkel'e göre "Batı tasalarıyla belirlenmiş" (2008, s. 80) bir bilimdir. Bu kapsamda Baykan Sezer'in de bir karşı duruş olarak Türk toplum gerçeğine yöneldiği çalışmalarında, Türk tarihinin özgün gerçekliğini ve Türk toplumunun çıkarlarını açıklama çabasında olduğu söylenebilir (Şan, 2004, s. 187). Baykan Sezer'in aşağıdaki ifadeleri bu duruma bir örnek olarak okunabilir:

Batı ile farklılıklarımız bulunmaktadır. Farklılık ötesinde Batı ile çıkar uyumsuzluğumuz bulunmaktadır. Bu nedenle çözüm arama çabamızda kendi deneylerimizin birikimini sağlamak, kendi çözümümüzü oluşturmak durumundayız. Batı biliminden hazır çözüm olarak yararlanabilmemizi engeller koşullar vardır. Ve bu nedenle kendi özgün bilimimizi geliştirmek zorundayız (2007, s. 133).

Baykan Sezer, genel olarak sosyal bilimlerin, özel olarak da sosyolojinin doğa bilimlerindeki gibi bir nesnellik anlayışından uzak olacağını net bir biçimde ifade etmektedir. Sosyolojiyi kendi doğası gereği öznel bir yanı da içinde barındıran bir bilim dalı olarak tanımlayan Baykan Sezer, bilim insanının çalışmalarında sahip olduğu perspektifi açık bir biçimde belli etmesini, keyfiliğin önüne geçebilecek bir etken olarak konumlandırmaktadır:

Özellikle sosyolojide katıksız ve soyut bir yansızlık söz konusu değildir. Araştırmalarımız; ilişkiler içinde yerimize, sorduğumuz sorulara ve araştırma konumuza göre biçimlenmektedir. Buradan bütün sosyoloji araştırmalarının keyfi ve bilimsel yansızlıktan uzak olduğu suçlamasına gitmek zor değildir. Gerçekten de böyle bir tehlikenin bulunması karşısında bilimsel dürüstlük araştırmanın başında konuya bakış açısını ve takınılan tutumu açıkça belirtmeyi gerektirmektedir (2006b, s. 35).

Baykan Sezer, özellikle 19. yüzyılda Batı'nın Doğu karşısında elde ettiği üstünlüğü, diğer bir deyişle yeni dünya egemenliğini devam ettirmek için toplumsal olgu, olay ve sorunlar üzerinde daha doğru, daha net bilgilere gereksinim duymuş, sosyolojinin ortaya çıkış koşullarını da tam olarak böyle bir saik ile başlatmıştır (Kızılcıkel, 2008, s. 80).

Sosyoloji anlayışları toplum çıkarlarından ve sorunlarından ayrı düşünülemez. Sorunların sadece belli toplumlar için değil, bütün dünya toplumları için çözümlendiği iddiası, aynı zamanda bütün çıkar çatışmalarının ve çelişkilerinin de sona erdiği anlamına gelecektir. XIX. yüzyıldan itibaren kimi Batılı tarihçi ve sosyologlar arasında insanlık tarihinin böylesi bir mutlu sona doğru kaçınılmaz bir şekilde aktığını müjdeleyenlere tanık oluyoruz. Örneğin Marx için geleceğin devletsiz toplumu tarihin de sonu olacaktır. Belirsiz geleceğe atfedilen bu tür öngörüler Marx'la sınırlı değildir ve kimilerince dinsel bir kesinlikle dile getirilmiştir (Sezer, Eğribel, Ertürk, Tüfekçioğlu ve Özcan, 1999, s. 41).

Türk insanının çıkarlarını gözetmek, Baykan Sezer'in sosyolojisinde olduğu gibi Kemal Tahir'in romanında da öne çıkan bir tavidir. Kemal Tahir (2016, ss. 38-68), kendisinin Türkiye'nin gerçekçi bir romancısı olduğunu, romanlarını Batılılar için kaleme almadığını, özellikle Batılıya "soygunculuk" vasfının eleştirisini yaptığını, salt eğlence ve hoş vakit geçirilsin diye romanlar kaleme almadığını yer yer keskin bir dille ifade etmiştir. Bu bağlamda Dostoyevski'nin Rus insanının özünü yakalamaya yönelik tavrına benzer bir biçimde Kemal Tahir'in de Türk insanının özünü yakalamaya yönelik olarak, benzer bir tavır ve tutum sergilediği ifade edilebilir.

Özelde Türk insanın, daha genel olarak ise Doğu'nun Batı karşısındaki çıkarlarının gözetilmesi fikri, Baykan Sezer'in öğrencileri tarafından da takip edilecektir. Burada Ertan Eğribel'in Doğu-Batı ayrımına ilişkin sözleri örnek olarak gösterilebilir: "Doğu-Batı ayrımı kendisini bize gündelik hayat içinde veya tarihte hissettirmesine rağmen kendi açıklamasını kendi sınırları içinde bulamamaktadır. Mesele sadece bu ayrımı/farklılığı ifade etmek değildir. Çıkarlarımızın da Batı'dan ayrı olduğunu savunmak gerekmektedir." (2002b, s. 35).

2.3.4. Batı ve Batı Sosyolojisi Karşısında Konum Alınması

Kemal Tahir'in hem romanlarında hem de notlarında sıklıkla karşılaşılan Batı'nın sömürgeci tarafı, Baykan Sezer'in de farklı eserlerinde sıklıkla dikkat çektiği hususlardan biridir. Batı'nın sömürgeci, kendinden olmayanı dışlayıcı ve aşağılayıcı tutumu, ikilinin metinlerinde sıklıkla tekrarlanmaktadır.

Baykan Sezer’e göre Türk toplumunu tanımanın yolu, Batı’yı da tanımaktan geçmektedir. Türk toplumunun asli özelliklerine bu tür bir karşılaştırma neticesinde varılabileceğini ifade eden Sezer (2006b, s. 12), bunun için de öncelikle Batı’yı doğru tanımanın önemli olduğunu ifade etmektedir. Görüldüğü üzere, burada içe kapanma gibi bir durum söz konusu değildir. Baykan Sezer de tıpkı Kemal Tahir gibi, Batı’yı bilmekte ancak Batı bilgisini Türk toplum gerçeğini açıklayıp açıklamama noktasında sorgulamaktadır. Neticede ulaştıkları sonuç ise Türk toplum gerçeğinin kendine özgü bir yapısı olduğu fikridir. Hem Kemal Tahir hem de Baykan Sezer’de bu gerçeğe ulaşmak için, kısacası *benin farkına varmak için, ötekiyi, bizi anlamak için onları* anlamak ve tanımak gerekmektedir. Öte yandan Sezer’e göre Batı bilimi (bu çalışmanın 4. bölümünde de ayrıntılarıyla değinileceği üzere), Batı egemenliği ve anlayışından bağımsız olarak değerlendirilememektedir: “Batı, dünya üzerinde kendi egemenliğini yaygınlaştırmakla birlikte kendi bilim anlayışına da bir mutlaklık atfetmiştir.” (2007, s. 150). Bu anlamda Sezer’e göre “(...) Batı bilimi, Batı dünya egemenliğini pekiştirme çabasından başka bir anlam taşımamaktadır.” (2007, s. 200).

Kısacası hem Tahir hem de Sezer’in Batı’yı bildiklerini, Batı’daki tarihsel gelişmeleri takip etmiş olduklarını söylemek mümkündür. Ancak iki isim de Batı ile yalnızca ilgilenmemiş, Batı’yı Doğu-Batı ilişkileri kapsamında ve Türk tarihiyle kıyaslayarak incelemişlerdir. Sonuç olarak da hem Kemal Tahir hem de Baykan Sezer, Batı ile Türk toplumu arasında keskin bir çizgi çizmişlerdir. Bu keskin çizginin en iyi görüldüğü ve gözlemlendiği olgulardan biri de devlet olgusu karşısındaki tutumlarında görülebilir. Kemal Tahir’e göre Doğu’da devlet “kerim/koruyucu” vasfıyla varlığını sürdürebilir. Bu sebepten ötürü Tahir’e göre Batı’daki devlet olgusuyla Doğu’daki devlet olgusu taban tabana zıt bir görünüm arz etmektedir. Kemal Tahir’in Osmanlı toplum yapısını özetlerken kullandığı “Toprak Allah’ın, devlet kâhya, köylü kiracı” (1992, s. 85) şeması da bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Devlet ve birey nezdindeki bu farklılık, iki toplumsal yapının birbirinden ne denli farklı olduğunun da kanıtını teşkil etmektedir. Ayrıca Kemal Tahir, Osmanlı toplumuna dair nitelendirmelerinde, Batılı kavramlardan uzak bir açıklamaya gitmektedir. Kaçmazoğlu (2003, ss. 97-99), Kemal Tahir’in Osmanlı toplum yapısını açıklarken, önce Osmanlı’nın ne olmadığından yola çıktığını, bu kapsamda, Osmanlı’da “göçebe, köleci, feodal, merkantilist, burjuva ve proleter üretim

ilişkilerinin” hâkim olmadığını, Batılı anlamda sınıfsal özellikler göstermediğini, mülkiyet hakkı bulunmadığını, bunun yanı sıra merkezî özellikler gösteren bir memur devlet olduğunu belirttiğini ifade etmektedir.

2.4. MARX’IN ÇATIŞMACI YAKLAŞIMI VE KEMAL TAHİR-BAYKAN SEZER’İN DOĞU-BATI ÇATIŞMASI TEORİSİ’NİN KARŞILAŞTIRILMASI

Hem Marx’ın hem de Tahir-Sezer’in yaklaşımlarında çatışma unsuru temel vurgu olsa da söz konusu iki yaklaşımın benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durmak, Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nin anlaşılmasını kolaylaştırabilir. Bu sebepten ötürü, bu bölümde Karl Marx’ın sınıf eksenli çatışmacı yaklaşımı ile Kemal Tahir-Baykan Sezer’in uygarlık eksenli çatışmacı yaklaşımı, benzerlikleri ve farklılıkları üzerinden karşılaştırmaya tabi tutulmuştur.

İlk olarak Marx’ın çatışmacı yaklaşımındaki sınıf vurgusunun Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisindeki çatışmacı yaklaşımla uyuşmadığı görülmektedir. Tahir ve Sezer, sınıfların varlığını reddetmemekte ancak Batılı anlamda sınıfların Türk toplumunda görülmediğini belirtmektedirler.²⁸ Kemal Tahir’in İsmet Bozdağ ile sohbetlerinden bir alıntı, bu durumu kanıtlar nitelikte bir örnek olarak gösterilebilir:

“Sosyalist Parti” adıyla bir komünizan parti kurmayı tasarlıyorlar... Kursunlar, görsünler!... Kendi partilerine kendilerinden başka oy verecek adam bulabilecekler mi bakalım!... “İşçi sınıfı bizimle” diyor! İşçi sınıfı ha, hem de “sınıf!...” Burjuva sınıfımız var da, bir de karşısında işçi sınıfımız oluşmuş!... (Bozdağ, 1995, ss. 21-22).

Bir bakıma Kemal Tahir’e göre sınıf, Marx’ta olduğu gibi, ilkel komünal aşamadan sonra tarihin bütün aşamalarında var olarak kabul edilebilecek (ve çatışma unsuru ile birlikte

²⁸ Bu noktada Baykan Sezer’in “Osmanlı’da kendi varoluş nedenlerine uygun olarak vergiden bağışlanmış askeriye ve vergi yükümlüsü reaya olarak iki sınıf bulunmaktadır.” (2001b, ss. 402-403) ifadeleri akla gelebilir. Yine Baykan Sezer’in Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’la birlikte kaleme aldığı “Sosyolojimiz ve Türk Tarihi” adlı çalışmasında da bu durum şu şekilde ifade edilmektedir: “Türk tarihi Batı açıklamalarıyla uyuşmamaktadır. Bunun en önemli göstergelerinden biri, Türk toplumunda Batı benzeri sınıfların yokluğudur. Bu önemli bir özelliktir. Çünkü Batı tüm gelişmeleri sınıflar üzerine kurduğu kuramlar aracılığıyla açıklamaktadır.” (2002a, s. 412). Erem Sarıkoca (2003, s. 201) da Kemal Tahir nezdinde Doğu ile Batı’nın en büyük farkının mülkiyet ilişkileri ve bununla bağlantılı olarak sınıf farklılaşması noktasında görüldüğünü ifade ederek benzer bir noktaya değinmektedir.

tarihin gidişatını belirleyebilecek) bir olgu olmaktan uzak görülmektedir. Kemal Tahir'in 1960'lar Türkiye'si için söylediği sözler, aynı zamanda romancı nezdinde Osmanlı için de geçerlidir. Bir başka ifadeyle, Bozdağ'ın aktardığı "Osmanlının sınıfsız toplum oluşu benim gözümü açtı" (Akt. Bozdağ, 1995, s. 6) ifadelerinden de görüleceği üzere Kemal Tahir de Osmanlı için benzer bir durumu düşünmektedir. Aynı şekilde, romancının "Osmanlı telifçiliği sınıfsızlıktan gelir." (Tahir, 1992, s. 35) ifadeleri de bu durumu kanıtlar nitelikte bir başka örnek olarak gösterilebilir. Nitekim Kemal Tahir'e göre Osmanlılık, sınıflaşmayı, özellikle de Batı tipi sınıflaşmayı önlemiştir: "Sınıflaşmayı kesin olarak önleyen Osmanlılar, (...) bir memur devlet kurmuşlar, memur devlet karakteriyle de tabakalaşmayı kendilerinin ölümü saymışlardır." (2020c, s. 60). Kemal Tahir, esasen Osmanlı ve Türkiye'yi kapsayan ve Batı'daki sınıf olgusundan ayrılan bu noktayı, üretim, mülkiyet ve yönetim biçimleri üzerinden Doğu-Batı ayrımının tamamı için geçerli olduğunu düşünmektedir:

Kemal Tahir, Batıcılışma girişimlerinin neden başarılı olmadığını ve olamayacağını tarihsel Doğu-Batı farklılaşması ve çatışması ile açıklar. Doğu ve Batı toplumları arasında pek çok alanda farklılıklar bulunmaktadır. Herşeyden önce, Doğu ve Batı toplumları tarih boyunca birbirleriyle çatışarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Doğu ve Batı arasında binlerce yıla dayalı yönetim, üretim, mülkiyet biçimleri arasında temel farklılıklar vardır. Doğu ve Batı toplumları birbirinden tamamen ayrı üretim, mülkiyet ve yönetim biçimi üzerinden örgütlenmişlerdir (Kaçmazoğlu, 2010, s. 294).

Kemal Tahir'e göre Doğu ve Batı uygarlıkları nezdinde söz konusu ayrımlar, sınıfsızlık olgusuna zorunlu bir gidişatı beraberinde getiriyor gibi görünmektedir. Nitekim Doğu'da Batı'daki gibi bir sınıftan söz edilemeyeceğine yönelik benzer bir tasavvur Baykan Sezer'de de görülmektedir. Aynı zamanda Baykan Sezer, Batılı işçi sınıfının devrimci rolüne de Doğu-Batı çatışması temelinde yaklaşarak eleştirel bakmaktadır. Bu anlayışa göre, uygarlık çıkarları sınıf çıkarlarının önüne geçmektedir. Batı içerisinde her ne kadar burjuva ve proletarya arasında çatışma olsa da Sezer ve öğrencilerine göre, söz konusu Doğu-Batı çatışması olunca Batı'nın çatışan sınıfları birleşebilmektedir:

Toplum için amansız bir çekişme görüntüsü olmakla birlikte, toplumlararası ilişkiler söz konusu olduğunda, en umulmadık anda karşı güçlerin hemen gerçekleşen işbirliğine tanık olmaktadır. Bunun en dramatik örneği I. Dünya Savaşı'nda görülecektir. İşçi enternasyonalizminden söz edilirken, Alman ve Fransız proletaryaları kendi burjuvalarının peşinde savaşa girmişlerdir. Komün deneyinden

sonra bile çoğu kişi savaşa katılmayacaklarını beklerken işçi sınıfı savaşa katılmıştır (Sezer, Genç, Eğribel, Özcan ve Baydar, 2001, s. 77).

Sınıf hususuna dair farklılık, aynı zamanda Doğu ve Batı uygarlıklarında devlet tasavvuruna ilişkin de farklılık vurgusunu beraberinde getirmektedir. Zira Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Batı'da ve Doğu'da devlet, birbirlerinden çok farklı anlamlara sahiptir. Bir tarafta sınıf çıkarlarının koruyucusu bir devlet tasavvuru mevcutken diğer tarafta kerimlik/koruyuculuk vasfı ön planda olan bir devlet görülmektedir. Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Batı'daki ve Doğu'daki devlet arasındaki farkı aşağıdaki gibi özetlemektedirler:

(...) Batı'da Devlet, çözüm için örgütlenme olduğu gibi bir sınıfın bu örgütlenme içinde egemenlik aracı da olmuştur. Sınıf Devleti Batı'ya özgüdür ve nedeni de çözümün Batı toplumlarının kendi çabalarının ürünü olmamasıdır. Batı çözümü ithal ve Doğu'ya dayalı bir çözümdür. (...) Batı'da ve Doğu'da Devlet son çizgide elde edilen çözümün toplumsal ifadesidir. Bu açıdan aynı adla adlandırmak mümkündür. Ama çözümün ve koşulların gösterdiği farklılıklar sonunda Doğu'da ve Batı'da Devlet aynı nitelikleri taşımaktan çok uzaktır (2002b, ss. 452-453).

Kaçmazoğlu'na (2003, s. 99) göre de devletin Doğu'da ve Batı'da görünümü ve özellikleri de farklılık göstermektedir; bu kapsamda Batı'da sınıf en önde gelen unsur olarak dikkat çekerken Doğu'da ise devlet başat faktör olarak görünecektir.

Baykan Sezer'in özellikle Osmanlı'ya ilişkin çözümlemelerinde, özel mülkiyete ve sınıf çatışmalarına imkân tanımayacak denli güçlü ve merkezî bir devlet vurgusu bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Zira Sezer nezdinde Osmanlı İmparatorluğu, "(...) Dünya İmparatorluğu olduğu gibi tarihte merkezîyetçiliğin de en parlak örneği" (2006b, s. 75) olarak dikkat çekmektedir. Yine Sezer bir başka çalışmasında "(...) toprakta özel mülkiyetin bulunmayışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun mutlaka ana niteliklerinden birisi olmuştur" (2002, s. 286) ifadelerini kullanmaktadır. Burada, Baykan Sezer tarafından Osmanlı Devleti'nde toprak düzeninin asli düzen olarak görüldüğü de hatırlanabilir: "Osmanlı toprak düzeni konusunda bir yargıda bulunmak, Osmanlı düzeni konusunda bir yargıda bulunmak demektir. Osmanlı düzeni, elbet çağının koşulları içinde üretimde tarım ekonomisinin egemen olduğu bir düzendir." (2002, s. 297).

Yüksel Yıldırım da Baykan Sezer'in sosyoloji anlayışı ile Marx'ınki arasında kıyas gerçekleştirdiği çalışmasında Kemal Tahir'e değinerek iki ismin birbirine yakınlıklarını Osmanlı tasavvurları üzerinden belirtmektedir:

Baykan Sezer'in Marksizm karşısındaki tutumu ile Kemal Tahir'in konu karşısındaki tavrı örtüşmektedir. (...) Aynı şekilde Kemal Tahir'in Osmanlılığı yaklaşım biçimi ile Baykan Sezer'inki de benzerdir. Kemal Tahir'in Osmanlı algısı kendi toplum gerçeğimizden hareket eden bir sosyalizm inşası yönündedir. Sezer de Osmanlı'yı Batı'ya karşı Doğu toplumlarının savunucusu olarak belirtmenin yanı sıra, gelecekte kurulacak sömürsüz bir dünya için tarihsel referansımız olarak görür (2017, s. 190).

Bu noktada Karl Marx'ın Doğu toplumları tasavvurunun da yer yer Kemal Tahir ve Baykan Sezer tarafından eleştirildiği hatırlanabilir. Kemal Tahir'in aşağıdaki ifadeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

Aslında İbn-i Haldun'un tarih felsefesi gibi, Marks'ın değişmez doğulu toplum görüşü de yanlıştır. Bu iki yanlışı, Osmanlı İmparatorluğu bütün doğulu toplumlar adına meydana çıkarmıştır. Doğulu toplumların temel özellikleri kendi kendilerine yeter küçük üniteler, komünler sites bugünün süper devletlerine karşı direnecek tek kuruluştur. Bu özellikteki toplumlar, kendi sosyalizmlerini, kendi bünyelerine uygun olarak Marksist bilimin yardımıyla bulacaklar, böylece diğer devletlerin sömürüye dayanan dünya düzenlerini bozarak gerek kendi gerek öteki sömürülen toplumlara kurtuluş örneği vereceklerdir. Bu örnek şimdilik milletler arası karaktere varmış olgunlukla hiçbir yerde görülmemektedir (1992, s. 142).

Doğu toplum tasavvuruna getirilen eleştirinin yanı sıra, Karl Marx'ın hem Kemal Tahir hem de Baykan Sezer nezdinde diğer Batılı sosyologlardan ayrılan bir tarafının olduğu da eklenmelidir. Söz konusu isimler, Batılı sosyal teorisyenleri, edebiyatçıları, tarihçileri eleştirel bir biçimde okuyan isimlerdir. Örnek olarak Kemal Tahir'in edebiyat alanındaki okumalarında, özellikle de hapisane yıllarında Batı klasiklerini; Fransız, Amerikan ve Rus edebiyatının seçkin örneklerini okuduğu (Özcan, 2013a, s. 37) hatırlanabilir. Yine romancının *Batılaşma Notları*'nda (Tahir, 1992, ss. 96-103) Steven Runciman, Charles Diehl, Paul Wittek gibi tarihçilerin eser ve düşünceleri ile diyalog da bu minvalde akla gelebilir. Mustafa Orçan (2003, s. 316) da Kemal Tahir'in okuduğu isimler arasında Descartes, Kant, Hegel, Marx, Einstein, Lacoste, Toynbee gibi düşün ve bilim insanlarını saymaktadır. Yine Baykan Sezer'in (2006c) de Yves Lacoste, Pierre George, Friedrich Ratzel, Carl von Clausewitz, Paul Vidal de la Blache, Élisée Reclus, New Geography

Okulu, Pierre Dockès, Jean Bodin, Thomas Mun, William Petty, Boisguillebert, François Perroux, Annales Okulu özelinde Fernand Braudel gibi ekol ve isimlerin eser ve düşünceleri üzerinden yürüttüğü coğrafya tartışması bu noktada hatırlanabilir. Ancak Tahir ve Sezer'in Batılı isimlere karşı tutumlarıyla Marx'a karşı tutumları arasında belirgin bir farklılık da gözlemlenmektedir. Bu farklılık, özellikle Marx'ın çatışmacı yaklaşımı ile beraber, aynı zamanda Batı'nın çelişkilerine çektiği dikkat ile de açıklanabilir. Baykan Sezer'in ifadeleriyle,

Marx, Batı toplumlarına en ağır eleştirileri yöneltmiş yazarlardan birisidir. Üstelik Batı uygarlığının en zayıf yönlerini bizlerin gözleri önüne sermektedir. Bütün bunlara karşılık kendisi Batı'da en geniş yandaş kitlesini toplamış sosyologtur. Ve görüşleri en yaygın bir biçimde bizlere **Batı tarafından** tanıtılmaktadır. Bu önce ilgi çekici bir konudur (1985, s. 88).

Her ne kadar diğer bilim ve düşün insanlarına nazaran Marx iki isim için de ayrıca bir öneme sahip olsa da hem Tahir hem de Sezer, Marx'a ilişkin yorumlarında Doğu toplumlarını ön planda tutarak bir okuma gerçekleştirmektedirler. Marx'a ilişkin benzer bir tutuma, aynı ekolden başka bir isimde, Sezgin Kızılcılık'te de rastlanmaktadır. Çeşitli eserlerinde Batılı sosyal teorisyenleri eleştirel bir biçimde değerlendiren Kızılcılık de Marx'ı "Batı uygarlığının inşa ettiği kapitalist sistemin en radikal eleştirmeni" (2019, s. 74) olarak görmektedir.

Kemal Tahir ve Baykan Sezer'in Marx'a ilişkin yaklaşımlarında, onun düşünce ve yaklaşımını doğrudan doğruya almaktansa Türk toplum gerçeği önünde sınamaya tabi tutma fikri hâkim gözükmektedir. Nitekim Kemal Tahir de Marx'ı ve Marksizmi bir reçete gibi görmektense öncelikle Türk toplum gerçeğini ele almak gerektiğini ifade etmektedir. Tahir'in aşağıdaki ifadeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

Biz bu Marksizmi kafamızı süslemek için mi belledik, yoksa memleketimize insanca bir yönetim getirmek için mi okuyup öğrendik?... (...) İşte şu, bazı şeylerin konuşulur hale geldiği dönemde, bundan yararlanıp, ülkemizin ve insanlarımızın yapısını iyicene öğreneceğiz, ondan sonra Marksizm, ondan sonra eylem!... (Akt. Bozdağ, 1995, s. 21)

Baykan Sezer’e göre de sadece belirli teorileri yahut yaklaşımları değil, aynı zamanda “Herhangi bir toplum olayını kendi toplumsal ve tarihi koşullarından soyutlayarak” (2006b, s. 32) anlayabilmek mümkün değildir.

Ekonomiye verilen önem de Marx ve Tahir-Sezer’in paylaştıkları bir diğer husus olarak dikkat çekmektedir. Marx’ta altyapı, üstyapı üzerine son kertede belirleyici olduğu için ekonomiye ayrı bir önem atfedilmektedir. Tahir ve Sezer’de de hem Batı çözümlemelerinde hem de Osmanlı’nın ve sonrasında Türkiye’nin kendine özgü olduğu hususlarında iktisadi çözümlemeler dikkat çekmektedir.²⁹ Ancak iki isim nezdinde söz konusu çözümleme, kültür olgusunu da dışarıda bırakmamaktadır. Bu anlamda, ekonomik determinizmden uzak bir biçimde, çözümlemelerinde kültüre de yer vermekte ancak gene de özellikle Doğu-Batı farkı hususlarında ekonomi modellerindeki farklılıklara da eserlerinde büyük bir yer vermektedirler. Aşağıdaki satırları bu konuya örnek olarak okumak mümkündür:

Dünya egemenliğinin yitirilmesi ile birlikte Doğu-Batı ticareti devam etse bile Batı’nın önerebileceği çok fazla bir ürün yoktur. Aradaki ticaret başladığında Doğu’dan çok fazla mal gelmediği için Batı kendisi için yeterli üretimi yapmak zorunda kalmıştır. Batı’da Orta Çağda ilk kez tarım ön plana geçmiştir. Bu nedenle tarımın öne çıktığı toplumlarla feodalizm arasında belli bağlantılar kurulmuş ve feodalizm bütün toplumlara yayılmak istenmiştir. Tarımın ön planda olduğu toplumlar feodal olarak tanımlanmaktadır. Batı köleliği hiçbir zaman yaygınlaştırılmamıştır. Kölelik Batı’ya özgü bir üretim biçimi olarak tanıtılırken, feodalizm bütün toplumlar için yaygın bir üretim biçimi olarak sunulmuştur (Sezer ve diğerleri, 2001, ss. 47-48).

²⁹ Burada tartışmaya bir katkı olarak Hilmi Ziya Ülken’in ve Nurettin Şazi Kösemihal’in konuya ilişkin fikirleri hatırlanabilir. “Marx’ın alt yapı olaylarıyla üst yapı olayları arasında gördüğü ‘karşılıklı tesir’ münasebeti, eğer onlardan birincilerin ikincilere sebep olduğunu söylemek manasına gelmezse, hakikata yakındır” (Ülken, 1947, s. 41). Yine Ülken’e göre “(...) alt-yapı ve onun üzerinde gelişen değerler ve müesseseler alemine üst yapı demek, ve yine bu sebepten dolayı alt ve üst yapılar arasında karşılıklı tesir olduğunu söylemek doğru olur. Fakat bu yüzden cemiyetin bu iki yapısı arasında doğrudan doğruya bir sebeplik münasebeti olduğu neticesini çıkarmamak şartıyla!” (1947, s. 47). Kısacası Ülken, tek yönlü nedenselliği şart koşmamak üzere, söz konusu açıklamanın geçerli olabileceğini öne sürmektedir. Kösemihal ise Marx’ın tek yönlü bir nedensellik ilişkisi kurduğuna yönelik eleştiri getirmiştir. Nitekim Kösemihal’e göre “(...) ‘Marx kuramının yöntembilimsel açıdan ilk kusuru karşılıklı bağdaşma ilkesine değil de daha çok tek yanlı nedensellik ilkesini kabul etmiş olmasıdır. Marx’ın ekonomi etmenini ilk neden, ilk motor sayan bu kuramı her şeyden önce olgulara aykırı düşmektedir.” (Kösemihal’den akt. Sağ, 1999, s. 298).

Kemal Tahir de kimi yerde ekonomiyi, alt yapıyı, toplumun asli durumunu belirleyen bir unsur olarak not etmektedir. Bu noktada Tahir'in Marksist yönelimini netlikle gözlemlemek mümkün olabilmektedir: "Ekonomik temel üretim güçleri, üretim ilişkileri toplumun gerçek durumunu belirler. Türk toplumunun ekonomi-politik açıdan değerlendirilmesinde devletçiliğin özel yerini - yüzde oranını gözden uzak tutmak bizi daha işin başlangıcında büyük yanılgılara düşürür." (Tahir, 1992, s. 23). Yine Tahir'e (1992, s. 86) göre Osmanlılığın sarsılması da tüm toplumlarda olduğu gibi giderin geliri aşmasıyla birlikte, yani ekonomi temelli meydana gelmiştir.

Bilimin yanlılığı yahut yansızlığı tartışmasında da Marx ve Tahir-Sezer'de hem bir benzerliğe hem de bir farklılığa rastlanabilmektedir. Baykan Sezer'e göre "Özellikle sosyolojide katıksız ve soyut bir yansızlık söz konusu değildir." (2006b, s. 35). Yine ona göre "Batı, sorunları olduğunu bilmektedir. Bütün sosyoloji akımları da Batı'nın bu sorunlarını çözmeye yönelik çabalar olmaktan başka bir şey değildir." (Sezer, 1985, s. 90). Kısacası Sezer'e göre bilimde pür yansızlıktan söz edebilmek güç görünmektedir.

Bu noktada bir parantez açarak Karl Marx'a göre sosyolojinin konumu hakkında eklemeler yapmak, konunun netlik kazanması için yardımcı olabilir. Karl Korsch (2000, ss. 29-30), hem Marx'ın hem de Engels'in sosyolojiye kayıtsız kaldıklarından ve sosyalist kuram ile burjuva bilimi arasında bir ayrıma gittiklerinden söz etmektedir. Korsch'a göre "(...) Marksist toplum öğretisiyle bu modern burjuva bilimi arasında aslında hiçbir kuramsal ilişki bulunmamaktadır. Burjuvalar, proletaryanın devrimci sosyalist kuramını, teori ve pratiğin 'gayribilimsel' bir karışımı olarak nitelendirmektedirler. Öte yandan sosyalistler, tüm burjuva toplum bilimlerini yalnızca 'ideoloji' olarak tarif etmektedirler." (2000, ss. 30-31).

Delanty ve Işın (2017, s. 15), Weber'in hayatının geç bir döneminde sosyolojiye yönelirken Karl Marx'ın sosyolojiyle hiç karşılaşmamış olduğunu ifade etmektedir. Ancak Karl Korsch (2000, ss. 29-30), Marx'ın Comte'un *Pozitif Felsefe Dersleri* kitabı hakkında olumsuz yorumlarda bulunduğunu belirtmektedir. Bilindiği üzere sosyoloji ifadesi ilk kez Comte'un söz konusu eserinde zikredilmektedir. Bu durumda, Marx'ın sosyoloji ile hiç karşılaşmamış olduğuna ilişkin yorumun doğruluğu tartışılabilir. Ancak

tartışmaya mahal vermeyecek denli net olan husus ise Marksizm ile “burjuva toplum bilimi” olarak adlandırılan bilimler arasında bir mücadele olduğu, söz konusu mücadele ekseninde de iki tarafın da birbirini ideoloji olarak adlandırdığıdır. İdeoloji kavramı başlangıçta farklı anlamlarda kullanılsa da Cemil Meriç’in ifadeleriyle “çağdaş yazarların kaleminde iltifattan çok hakaret” (1967, s. 121) anlamında kullanılmaktadır.³⁰ Burada da mücadelenin taraflarının birbirlerine yönelik olarak ideoloji kelimesini olumlu bir anlamda kullanmadığı anlaşılabilir. Bir başka ifadeyle “Marx’ın savına göre, kendi sosyalizmi bilimseldi, çünkü sosyalizmi var edecek olan tarih yasaları bilgisi üzerine inşa edilmişti.” (Singer, 2013, s. 106). Marx’ın kendi kuramına ilişkin fikri bu yöndeyken, Korsch’ta burjuva toplum bilimi olarak adlandırılan bilimlere ve diğer düşüncelere ilişkin görüşü de “Bir çağın egemen düşünceleri yalnızca egemen sınıfın düşünceleri olagelmıştır.” (Korsch, 2000, s. 50) ifadesinden de anlaşılacağı üzere hâkim sınıfın ideolojisi ekseninde şekillenmektedir. Bernal’in ifadeleriyle de “Marx tam olarak anlamıştı ki, bilim teorileri de içinde olmak üzere, bütün fikirler zamanlarındaki toplumsal çevrenin ürünleridir.” (1974, s. 28).

Marx’taki bilim ile hâkim sınıfa benzer bir biçimde Baykan Sezer’de de bilim ile hâkim uygarlık arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Bu durum hem sosyoloji özelinde hem de diğer sosyal bilimler nezdinde gözlemlenebilir bir olgudur. Baykan Sezer (2006b, s. 21), sosyolojinin Batı’da, dahası Batı’nın belirli özelliklerinin bilincine varması sonucu ortaya çıktığını belirtmektedir. “Türk insanının çıkarlarını gözetmek” bölümünde de görüldüğü üzere Baykan Sezer’e göre gerek sosyolojide gerekse sosyal bilimlerde doğa bilimlerinde olduğu gibi bir evrensellik ve nesnellik anlayışından bahsetmek mümkün görünmemektedir.

Bilim dallarının özellikle Batı toplumları nezdinde işlevlerine de değinen Sezer, bu noktada tarih ve sosyoloji ile iktisat ve coğrafya arasında bir ayrıma gitmektedir:

Batı’da yeni gelişmeler önünde bilimin olaylara yaklaşımında başlıca iki ayrı kol göze çarpmaktadır. Bu kollardan birincisi tarih-sosyoloji kolu, öbürü ise iktisat-

³⁰ Kemal Tahir’e göre ise “İdeoloji: bir fikir veya inançlar veya inanç haline gelmiş fikirler bütünü. Bunlar birbirine uygun sistemleşmiş olmalıdırlar. Aynı zamanda sosyal bir karaktere, yani ferdin toplum halinde yaşamasına, ferd-toplum sorunlarını çözmeye uğraşır olmalıdır” (1992, s. 21).

coğrafya koludur. Bunlardan birincisi olayları kavrayıp yönlendirme çabası içindeyken diğeri böyle bir tasa duymadan varolan durumu değerlendirip bu durumdan en verimli bir biçimde yararlanma çabası içindedir (2006c, s. 82).

Kısacası Sezer'e göre tarih ve sosyoloji, ortaya çıkış koşulları itibarıyla olayları yönlendirme yönünde bir eğilime sahip olmuştur. Bu durum, Sezer'e göre, özellikle de Batı'da ortaya çıkan bir bilim dalı olarak sosyoloji için gözlemlenebilir bir olgudur. Nitekim ekolün devamcılarında olan Ertan Eğribel (2006a) de 19. yüzyıldaki Batı yayılcılığının ürünü olarak coğrafyanın bir bilim hüviyeti ile tarih sahnesine çıkması arasında bağlantı kurmaktadır. Eğribel, bu noktada da şu tespitite bulunmaktadır:

(...) ilk sonuç gerçekte Batı'nın XIX. yüzyılda eski bilgi edinme yolları ve yöntemi konusunda önemli bir sıçrama yapmadığıdır. Esas değişiklik Batı'nın toplumlar arası ilişkilerde kendine bağlı örgütlenme, denetim ve yönetim olanakları elde etmesidir. Coğrafyanın bilim kimliği bu gelişmelerle yakından ilgilidir. (2006a, s. 112).

Kısaca ifade etmek gerekirse hem Karl Marx'a hem de Baykan Sezer'e göre bilim, özel olarak da sosyal bilim, yansız/tarafsız bir tutuma sahip değildir. İki ismin idealindeki bilim de yansız olmaktan ziyade, Marx'a göre proletarya çıkarına hizmet edecek, Sezer'e göre Doğu uygarlığının savunuculuğunu ve Türk insanının çıkarını gözetecektir.

Tarihin gerekliliği, günümüzü anlamak için tarihe eğilmenin elzem olduğu hususu da hem Marx'ta hem de Tahir ve Sezer'de ortak olan noktalardan bir diğeri olarak dikkat çekmektedir. Sezgin Kızılcılık'ın ifadeleriyle “Marx, tarihin bugünü anlamak bakımından önemli olduğuna işaret etmiştir.” (2017a, s. 173). Yukarıda, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde de değinildiği üzere, benzer bir tutuma söz konusu isimlerde de rastlanmaktadır. Tarihi bilmeden, günümüzün anlaşılması Tahir ve Sezer için de mümkün görünmemektedir.

Tarihsel olanın önemi denilince, 19. yüzyılın hem Karl Marx hem de Kemal Tahir-Baykan Sezer tarafından ayrıca bir önemi olduğu ifade edilebilir. “Marx, tarihte en fazla çelişkilerle dolu bir yüzyıl olan 19. yüzyılda yaşamış, fikirlerini inşa ederken söz konusu yüzyılın bunalımlarından etkilenmiştir.” (Kızılcılık, 2017a, s. 161). Bizzat söz konusu yüzyılda yaşayan ve yüzyılın bütün çelişkilerini birebir gözlemleyen Marx'ın yanı sıra,

19. yy. Tahir-Sezer çizgisi için de önem arz etmektedir. Baykan Sezer ve öğrencilerine göre de 19. yy. bütün insanlık tarihi, dolayısıyla Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde yeni bir döneme denk gelmektedir (1999, s. 16).³¹ Ayrıca 19. yüzyılın en önemli özelliği de Yeni Çağ'ın bitip Yakın Çağ'ın başlamasıdır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 28). Yine Sezer, Eğribel ve Özcan'a göre "Batı kendisini ve dünyayı yeniden örgütleme girişiminde XIX. yüzyıldan itibaren artık bilinçli bir çaba içindedir. Bu çabayla aynı zamanda gelişmeleri denetlemek, yönlendirmek istegindedir." (2002c, s. 86).

Tarihsel analizlerinin yanı sıra yaşadıkları döneme ilişkin de yaklaşım getiren ve düşünceler üreten Marx, Tahir ve Sezer'de bir diğer ortak yön ise yaşanan dönemi ve düzeni sömürü düzeni olarak adlandırmaktır. Marx'a göre sömürü, sınıfsal merkezli olup sömüren sınıf olarak burjuvanın sömürülen sınıf olarak proletarya üzerindeki tahakkümünden kaynaklanmaktadır. Bu noktada da Tahir ve Sezer'in aksine (hatırlanacağı üzere iki isimde Doğu'da devlet kerimlik/koruyuculuk sıfatıyla varlık sürdürmektedir/sürdürebilir) devlet vurgusu ve tanımlaması, sınıfsal sömürünün meşrulaştırılması ve devam ettirilmesi üzerinedir. Nitekim Doğan Özlem'in de değindiği üzere "(...) Karl Marx'a göre devlet, (...) her zaman egemen sınıfların çıkarlarına uygun bir düzen olmasını sağlayan âletten başka bir şey değildir." (2002, s. 149). Tahir ve Sezer'de (yoğunluklu olarak ikinci isimde ve ekol içerisindeki diğer isimlerde) ise sömürü Batı merkezli olup Batı uygarlığının Doğu uygarlığı üzerindeki tahakkümünden ve üstünlük iddialarından kaynaklanmaktadır. Ancak burada bir parantez açarak, örneğin Kemal Tahir'in Osmanlı Devleti'nde sömürünün hiçbir türünün olmadığına ilişkin bir düşünce içerisinde bulunmadığı ifade edilebilir.

Osmanlılıkta sömürü vardır ama, bu, sınıflı batıda görüldüğü gibi sınıfsal bir sömürü değildir. Sömürünün sonuçları da bunun için batıdaki sonuçları meydana

³¹ Ayrıca 19. yy.ın *Sosyoloji Yıllıklarında* da sıklıkla anıldığını, günümüzdeki birçok sorunun kaynağı olarak söz konusu yüzyılın görüldüğünü, aynı zamanda ideolojilerin ve çeşitli bilim dallarının ortaya çıkışı sebebiyle de bu yüzyıla sıklıkla atıf yapıldığı not edilebilir. Örnek olarak Ertan Eğribel (1999b), *Sosyoloji Yıllıklarının* 6. kitabında yer alan "XIX. Yüzyılda Sosyoloji ve Tarih Üzerinde Diğer Bilimlerin Etkisi" adlı çalışmada, 19. yüzyıldaki Batı dünya egemenliğini ve bilim anlayışını sorgulamaktadır. Işıl Gökçürk (2011) de *Sosyoloji Yıllıklarının* 21. kitabında yer alan "Yeni Toplumsal Hareketlerin Bir Örneği Olarak Türkiye'de Kadın Hareketi" adlı çalışmada, Türkiye'de kadın hareketinin izlerini 19. yy.ın sonlarına götürmektedir. Baykan Sezer (2003b, s. 25) de söz konusu yüzyılda Doğu ülkelerinin endüstrileşme ve benzeri süreçlere zorlandıklarını, bu anlamda kendi kimliklerini kaybetme tehlikesiyle karşılaştıklarını ifade etmektedir. Örnekler çoğaltılabilir. Konu, Doğu-Batı çatışmasının tarihinin ele alındığı bölümde ayrıntılı olarak ele işlendiği için, burada yalnızca belli başlı örneklerle yetinilmiştir.

getirmemiştir. Önce kapitalist, sonra kapitalist-emperyalist sömürmenin etkisi, Osmanlılığın iç çekişmelerini hızlandırıp derinleştirmiş, imparatorluğu hızla fakirleştirerek batıya uymayan ekonomik düzeni büsbütün altüst etmiştir. (Üretimde yatırım, yani artım, ticarete pazarlar boğuşması bulunmadığından Türkiye’de, fakirleşmek devletle beraber yürümüş sınıfsal bir karakter gösterememiştir. Bir bakıma Padişah da reayasıyla beraber fakirleşmiştir.) (Tahir, 1992, s. 140).

Yukarıdaki alıntıdan da görüldüğü üzere Kemal Tahir sömürü gerçeğini reddetmemekle birlikte burada da Doğu toplumları ve Batı toplumları arasında bir ayrım olduğunu belirtmektedir. Doğu toplumlarının, özel olarak da Osmanlı Devleti ve devamında Türkiye Cumhuriyeti’nin sınıfsal bir karaktere sahip olmaması, bahsedilen sömürünün de Batı toplumlarında olduğu gibi sınıfsal olmadığını göstermektedir.

Özetle tarafımızca oluşturulan aşağıdaki tablonun, Marx ve Tahir-Sezer’in çatışmacı yaklaşımlarının kıyaslamasını özlü bir biçimde sunması umulmaktadır:

Tablo 29. Karl Marx ve Kemal Tahir-Baykan Sezer’in Çatışmacı Yaklaşımlarının Benzerlikleri ve Farklılıkları

		Karl Marx	Kemal Tahir-Baykan Sezer
Benzerlikler	Tarihin ilerlemesi	Çatışma Eksenli <i>Diyalektik İlişki İçerisinde</i>	Çatışma Eksenli <i>Diyalektik İlişki İçerisinde</i>
	Ekonomi	Son Kertede Belirleyici	Son Kertede Belirleyici
	Nihai Amaç	Çatışmanın Aşılması	Çatışmanın Aşılması
	Tarih	Günümüzü Anlamak İçin Kuvvetli Bir İşleve Sahip	Günümüzü Anlamak İçin Kuvvetli Bir İşleve Sahip
	19. yy.	Dönüm Noktası <i>Sınıf çatışmasının had safhada olması ile</i>	Dönüm Noktası <i>Doğu-Batı çatışmasının had safhada olması ile</i>
	Bilim	Değerlerden Arınık Bilimin Reddi <i>Sömürülenin Savunulması Gerekliliği</i> <i>Çıkarlardan Bağımsız Bilimsel İcranın İşlevsizliği</i>	Değerlerden Arınık Bilimin Reddi <i>Sömürülenin Savunulması Gerekliliği</i> <i>Çıkarlardan Bağımsız Bilimsel İcranın İşlevsizliği</i>
	Çatışma	Reel <i>Bilim insanlarınca inşa edilmemiş</i>	Reel <i>Bilim insanlarınca inşa edilmemiş</i>
	Var Olan Düzen	Sömürüye dayalı	Sömürüye dayalı

	Bilinç	Çatışmanın Aşılması İçin Gerekli <i>İşçi sınıfının bilinçlenmesi</i>	Çatışmanın Aşılması İçin Gerekli <i>Doğu uygarlıklarının bilinçlenmesi</i>
Farklılıklar	Çatışmanın Doğası	Sınıf Eksenli <i>Sömürülen-Sömüren Proletarya-Burjuva Emek-Sermaye</i>	Uygarlık Eksenli <i>Doğu-Batı</i>
	Toplum Modelleri	Son Kertede Doğu ile Batı Arasında Aynı Modeller Geçerli	Başlangıcından Günümüze Dek Doğu ve Batı Toplumlarında Farklı Modeller Geçerli
	Bilim	Sınıfsal çıkarlardan azade değil	Toplumsal çıkarlardan azade değil
	Egemen Bilim Anlayışı	Burjuva Bilimi	Batı Bilimi
	Devlet	Egemen sınıfın lehine, sömüren	Batı'da egemen sınıfın lehine, sömüren Doğu'da kerim/koruyucu
	Çatışmanın Aşılması	Proletaryanın Bilinçlenmesi Sonucu Devrimci Karakteri ile	Doğu Uygarlıklarının Tarihsel Gerçekliklerinin Farkına Varması ve Batı Uygarlığının Sömürücü Vasfından Uzaklaşması ile

Sonuç olarak, çatışmaya yönelik yaklaşımlarında hem Marx'ın hem de Tahir ve Sezer'in üzerinde uzlaştıkları husus, çatışmanın varlığı ve aşılması gerektiğidir. Her ne kadar Marx sınıfsal çatışmaya, Tahir ve Sezer ise uygarlıklar arası çatışmaya ağırlık veriyor olsalar da onlara göre çatışma var olan bir gerçeklik görünümündedir. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, çatışma salt bilim insanların zihninde var olan yahut bizatihi onlar tarafından üretilmiş bir gerçeklik değildir. Çatışma, toplumsal ve tarihsel bir gerçekliktir.

Çatışmanın aşılmasına yönelik teklif ve düşüncelerinde de Marx ve Tahir-Sezer'de belirgin bir farklılık gözlemlenmektedir. Zira üç isim için de çatışma ortak nokta olsa da çatışmanın doğası birbirinden farklı görülmektedir. Böylece çatışmaya yönelik çözüm önerileri birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bu noktada Marx'a göre proletarya devriminin, tarih boyunca devam eden sınıfsal çatışmaya son vereceği vurgusu hatırlanabilir. Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde ise Doğu ve Batı çatışmasının aşılması, ancak ve ancak

Doğu uygarlıklarının tarihsel gerçekliklerinin farkına varmaları ve Batı uygarlığının sömürücü vasfından uzaklaşması ile imkân dâhilinde olabilir.

3. BÖLÜM:

SOSYOLOJİ YILLIKLARI PERSPEKTİFİNDE DOĞU-BATI ÇATIŞMASININ TARİHİ

Bu bölümde, Doğu-Batı çatışmasının tarihi, *Sosyoloji Yıllıklarında* yer alan dönemleştirmeler ve söz konusu çatışmanın temel kırılma noktaları bağlamında ele alınmıştır. *Sosyoloji Yıllıkları*ndaki bilgi üretim sürecinde kavramlara atfedilen anlamlar, bilim anlayışları, Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın söz konusu çatışmanın tarihini okuma biçimleri ile şekillenmiş görünmektedir. Örnek olarak Yunanlıktan Batı dünya egemenliğine giden sürecin anlaşılması, aynı zamanda adı geçen sosyologların Batı kavramına niçin belirli anlamları atfettiklerinin de anlaşılmasını sağlayacaktır. Yine benzer bir biçimde, Doğu uygarlıklarında askerliğin niçin önemli görüldüğü gibi 4. bölümde değinilen konular, yine bu bölümdeki tarih okuması doğrultusunda oluşturulmuş anlamlar olarak görülmektedir.

Doğu-Batı çatışması, *Yıllıklardaki* sosyolojik bilgi üretim sürecinin Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi ile bağlantılı olarak temel çıkış noktalarından birini teşkil etmektedir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Sosyoloji Yıllığı yeni tartışmalardan bağımsız olarak gündeme getirdiği veya bu dönemden önce başlattığı Doğu-Batı çatışması görüşü temelinde dönemin özelliklerini ve koşullarını değerlendirme çabası içinde kendi konumunu zenginleştirmeye çalıştı.” (2017b, s. 11).

Baykan Sezer de Doğu-Batı çatışmasının kendi sosyoloji anlayışı için belirleyici konumunu şu şekilde ifade etmektedir:

Sorunları Doğu-Batı çatışması içinde değerlendirmeyi yeğliyoruz. Doğu-Batı çatışması bize tarihteki kendi yerimizi anlamamıza ve tarihi gelişme konusunda kendi sözümüze izin verdiği için olayların söz konusu düzeyde değerlendirilmesinde yarar görüyoruz. Doğu-Batı çatışması, hem bize yeryüzünde ayrı bir yer kazandırmakta ve hem de dünya gelişmelerinde söz söyleme ve izleme imkanını vermektedir (2013a, s. 153).

Bölüm içerisinde Doğu-Batı çatışmasının tarihine ilişkin yapılan dönemleştirmelerde esas olarak *Sosyoloji Yıllıkları* dikkate alınmıştır. *Sosyoloji Yıllıklarının* özellikle 7., 8. ve 9. kitaplarında yer alan, Baykan Sezer'in kaleme aldığı *Türkiye Sosyolojisi* seminerleri hem Türk tarihi içerisinde Doğu-Batı çatışmasının izlerini hem de söz konusu çatışmanın dünya tarihi içerisindeki ilişkileri nasıl etkilediği noktalarında aydınlatıcı olmuştur. Söz konusu seminerler, başlığı Türkiye adını taşısa da yalnızca Türkiye ile sınırlandırılarak meseleyi ele almamıştır. Nitekim Baykan Sezer (2000a, s. 79), sözü edilen seminerlerin ilkinde, Gordon Childe'in *Tarihte Neler Oldu?* adlı eserinden yola çıkarak uygarlıkların ortaya çıkışından itibaren Doğu ile Batı'nın birbiriyle ilişkilerine ve çatışmalarına odaklanmış, bu minvalde de Türkiye, dünya tarihi içerisinde konumlandırılarak tartışılmıştır. *Türkiye Sosyolojisi* (Sezer, 2001b) seminerlerinin ikincisi doğrudan doğruya Anadolu'nun Türkleşmesi konusuna odaklanırken üçüncüsü (Sezer, 2002) ise Osmanlı Devleti odaklı bir tartışma yürütmektedir. Bu sebeplerden ötürü, çalışmanın bu bölümünde, özellikle de Türk tarihi içerisindeki Doğu-Batı ilişkileri ve çatışmalarının tartışılacağı bölümlerde, söz konusu seminerlerden yararlanılmıştır.

Sosyoloji Yıllıklarının özellikle on ikinci kitabında, *Tarihte Doğu-Batı Çatışması*'nda (Eğribel ve Özcan, 2017a), "Eski Çağda Doğu-Batı Çatışması", "Anadolu Türklüğü ve Doğu-Batı Çatışması" ve "Batı Yayılmacılığı ve Modernleşme" alt başlıkları ekseninde Doğu-Batı ilişkileri ve çatışmasının tarihsel güzergâhı takip edilmiştir. Bu sebepten ötürü, bu bölümde de söz konusu dönemleştirmelerden kuvvetle yararlanılmıştır. Ayrıca yine *Sosyoloji Yıllıklarının* 12. kitabında yer alan Baykan Sezer'in *Tarihte Doğu-Batı Çatışması Ders Notları* (2017b) da konunun aydınlatılması için önemli görülmektedir. Bu noktada çatışmanın tarihinin anlaşılması için Baykan Sezer'in hem *Sosyoloji Yıllıkları* içerisindeki çalışmalarına hem de diğer metinlerine odaklanmak da bir gereklilik olarak kendini göstermektedir. Zira Baykan Sezer hem *Sosyoloji Yıllıklarındaki* metinlerinde hem de diğer eserlerinde, Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin ve çatışmanın İlk Çağ, Orta Çağ ve Yeni Çağ'daki görünümünü incelemeye tabi tutmuştur. Buna göre, Yunan-Roma uygarlığının çözülmesi ile eşleşen Eski Çağ, feodalizm ile eşleşen Orta Çağ ve kapitalizm yahut endüstri toplumu ile eşleşen Yeni Çağ üzerinde bir dönemselleştirme yapıldığı göze

çarpmaktadır (Sezer, 2006d, s. 103).³² Bunların yanı sıra, hem Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin kurucu ismi Baykan Sezer'in metinlerinde hem de söz konusu teorinin icracıları olan Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve *Yıllıkların* diğer sosyologlarının metinlerinde önemsendiği için Yakın Çağ adıyla bir dönemleştirme daha bu bölüme dâhil edilmiştir.

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin savunucularına göre dünya tarihi Doğu'nun ve Batı'nın birbirleriyle mücadelesinin/çatışmasının ve ilişkisinin tarihi olarak okunabilir. Örnek olarak Baykan Sezer'e göre de "Doğu-Batı farklılaşması daha tarihin ilk günlerinden karşımıza çıkmaktadır." (2017b, s. 71). Yine Mehmet Karakaş da benzer bir görüşü şu şekilde ifade etmektedir: "Doğu-Batı ilişkileri, dünya tarihini belirleyen ve dünya tarihinin birliğini sağlayan en temel eksenlerden biridir. Aslında kökenleri ve geleceği belirleme açısından temel eksendir de denilebilir." (2017, s. 488).

Ayrıca Doğu-Batı çatışması tarihinde belirli uygarlıklar ve belirli merkezler ön plana çıkmakta/çıkartılmaktadır. Baykan Sezer (2001b, s. 416), ilk uygarlıklardan itibaren Doğu-Batı çatışması tarihinde egemen uygarlıkların görüldüğünü belirtmekte ve bu uygarlıklara ilişkin Yunan'ı, Roma'yı, İslamiyet'i ve özellikle Endüstri Devrimi

³² Sezer (2006d, s. 103), aynı metninde ve başka çalışmalarında da (bkz. 2007, s. 159) tarihî dönemleştirmenin Batı ölçütlerine göre yapıldığını hatırlatmaktadır. Yine Sezer ve öğrencileri bir başka çalışmalarında, Batı ölçütlerine göre dönemleştirmelerle birlikte üniversitelerin tarih bölümleri ile alakalı olarak da şu notu kayda geçirmektedirler: "Türkiye'de bilgi kaynağı üniversitelerdir. Üniversitelere baktığımız zaman tarih kürsülerinin Batı tarih dönemlendirmesi üzerine kurulu olduğunu görmekteyiz. İlgili çekicidir Türkiye'de Osmanlı tarihçisi yoktur. Bu unvanı veya sıfatı alan bir tarihçiye tanık olmayacağız. Türkiye'de Orta Çağ, Yeni Çağ, Yakın Çağ tarihçisi vardır." (Sezer, Genç, Eğribel, Özcan ve Baydar, 2000, s. 18). Üniversitelerle, özellikle de üniversitelerdeki tarih bölümleriyle ilgili olarak bir başka değerlendirmeyi daha burada anmak mümkündür: "Türk tarihinin Batı açıklamaları ile uyuşmayan bir diğer yönü de tarihin dönemlendirilmesindeki uyumsuzluktur. Batı kaynaklı genel tarih dönemlendirmesi belli bir biçimdedir. Eski Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ ayrımı getirilmektedir. Bu üçlü ayrım yaygın bir tarih dönemlendirmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizde de benimsenen ve üniversitelerimizde tarih bölümü ana bilim dallarına temel oluşturan bu dönemlendirmedir." (Sezer ve diğerleri, 2002a, s. 414). Yine Baykan Sezer'in bir başka çalışmasında ise Batı tarihindeki dönemleştirmelerle Batı'daki üretim biçimleri arasında bağ kurulmaktadır: "Batı şemasında üç aşama görülmektedir. Kölelik, feodalizm ve kapitalizm. Tarihi dönemlendirmekte de bu şemaya dayanılmaktadır. Eski Çağ-Kölelik, Orta Çağ-Feodalizm, Yeni Çağ-Kapitalizm." (2000a, s. 78). Sezer ve öğrencilerinin bir başka çalışmasında da söz konusu dönemleştirmenin Batı ölçütlerine göre yapıldığı net bir biçimde ifade edilmektedir: "Dünya tarihi dönemlendirilmesi Batı tarihi temelli olarak yapıldığı görülmektedir. Eski Çağ, Orta Çağ ve Yeni Çağ anlamak mümkündür. Eski Çağ kölelikle, Orta Çağ feodalizmle, Yeni Çağ ise kapitalizmle açıklanmaktadır. Fakat bu sınıflamada Yakın Çağın karşılığı belirsiz kalmaktadır. En azından burada bir soru getirmek mümkündür. Yakın Çağ örneğinde görüldüğü gibi dünya tarihini Batı eksenli de olsa, Batı içi gelişmeler ve iç çekişmelerle açıklamakta güçlük bulunmaktadır. Yakın Çağ, Batı'nın kendi iç çelişkileri ve gelişmeleriyle değil, başka bir temel üzerinde açıklamak gerekir." (Sezer, Genç, Eğribel, Özcan ve Baydar, 2001, s. 28). Söz konusu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

sonrasında Batı'yı örnek olarak anmaktadır. Bu bölümde de tarihsel dönemlere ek olarak söz konusu egemen uygarlıklara ayrıca değinilmiştir.

Böylelikle Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre yeryüzündeki hiçbir toplum ve hiçbir dönem, söz konusu çatışmadan bağımsız bir biçimde ele alınamayacak gibi görünmektedir. Teoriye göre aynı zamanda salt Doğu yahut salt Batı merkezli yapılan/yapılacak çalışmalar da gerçeğin sadece bir yönünü görme tehlikesini bünyesinde barındıracaktır. Nitekim Ertan Eğribel (2016d, s. 215), Doğu'nun da Batı'nın da birbirleri ile ilişkileri neticesinde varlık kazandığını, söz konusu iki uygarlık alanının birbirinden ayrı değerlendirilmeyeceğini belirtmektedir. Böylelikle Doğu-Batı çatışması tarihinin anlaşılması için iki taraftan birine odaklanılması, teori nezdinde mümkün görünmemektedir. Bu anlamda söz konusu teori, bir anlamda bütünlüklü olma iddiasını içkin bir biçimde bünyesinde taşıyor gibidir. Bir başka ifadeyle Marx'ın sınıf çatışmasına ilişkin yaklaşımına benzer bir bütünlük iddiasının söz konusu teoride de olduğu ifade edilebilir. Bu konuya Baykan Sezer'in "Doğu-Batı farklılığı, yalnızca günümüz özelliği olarak kalmaz. Tarih öncesi dönemlerden, insanların düzenli bir toplum olarak örgütlenmeye başlamalarından bu yana sürer." (2017b, s. 67) minvalindeki vurguları da örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca yine bütünlük iddiasını belirli bir dünya görüşü ile birlikte okumak da anlamlı olabilir. Zira bizatihi Baykan Sezer'in bu konudaki vurgusu da belirli bir dünya görüşünü ister istemez bütünlüğe ilişkin bir görüşü beraberinde getireceği yönündedir:

Her dünya görüşü, kaçınılmaz bir biçimde bir tarih anlayışını da getirir. Dünya görüşü, olayların işleyiş ve gerçekleşmesini açıklamak görevini üstlenmektedir. Olayların işleyiş ve gerçekleşmesi ise elbet önce zaman içinde olmaktadır. Bu nedenle her dünya görüşü, açık ya da örtülü bir tarih anlayışdır. Tarihte birlik anlayışını ele aldığımız zaman gerisinde bulunan dünya görüşü, bütünlüğe yönelik bir görüştür (1993a, s. 113).

Baykan Sezer dünya görüşü noktasında ise "Dünya görüşümüz toplum ve tarih içindeki yerimize bağlı ve dolayısıyla çıkarlarımızla ilgilidir. Çıkar farklılıklarından kaynaklanan görüş farklılıkları ve dolayısıyla birden çok dünya görüşü bulunacaktır." (1993a, s. 114) ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla dünya görüşü, bir toplumun tarihi ve çıkarlarından bağımsız bir biçimde ele alınamamaktadır.

3.1. UYGARLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI İLE DOĞU-BATİ ÇATIŞMASI

Uygarlıkların tarih sahnesinde görünmediği bir zaman aralığında uygarlıklar arası çatışmalardan bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, bu dönem içerisinde Doğu uygarlıkları ve Batı uygarlıkları ayırımından söz edilememektedir. Nitekim Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre ancak ve ancak uygarlıkların tarih sahnesine çıkışı ile birlikte Doğu ve Batı ayrışmasından söz edebilmek mümkün hâle gelmektedir. "Tarih ve günümüzü kayıtlayan en önemli olay, Doğu-Batı çatışmasının temel ve kaynağının tarih öncesi dönemlere kadar uzandığı düşünülürse, yalnızca bu nedenle bile, tarih öncesi bilgilerin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır." (Sezer, 2000a, ss. 81-82).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre uygarlıkların merkezi olarak Doğu görülmektedir (Sezer, 2017b, s. 87; Sezer ve diğerleri, 2001, s. 85). Doğu'nun uygarlıkların merkezi olmasının ötesinde, uygarlıklara yön veren bir tarafı da bulunmaktadır. Uygarlık fikrinin tarih sahnesinde baş göstermesi, söz konusu yaklaşıma göre, doğrudan doğruya Doğu ile ilişkilendirilmektedir.³³

Başka bir deyişle en azından uygarlığın başlangıcı Batı dışında gerçekleşmiştir. Üstelik geleneksel Doğu toplumları Batı uygarlığının önkoşulunu ve varlık nedenini de oluşturmaktadır. Batı uygarlığının ortaya çıkışına önkoşul olarak Doğu uygarlığını görüyoruz. En bilinen örnek, Batı uygarlığının Mısır'la kurulan ilişki sonucu önce Girit'e oradan da Yunanistan'a atlayan bir çizgi üzerinde gelişme göstermesidir (Sezer ve diğerleri, 2001, ss. 84-85).

Yine bir başka eserinde Sezer, "Batı'nın kendisi, Doğu-Batı çatışmasında oluşmuştur. Doğu ise, daha bu çatışma başlamadan önce vardır. Varlığı için Doğu-Batı çatışmasına gereksinim duymamıştır." (2018c, s. 108) diyerek Doğu'nun tarih sahnesinde varlık göstermesi için Batı'ya ihtiyaç duymadığını ancak Batı'nın daha başlangıçtan itibaren Doğu'ya ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Bu noktada Batı'da şehir devletlerin ortaya

³³ Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre sadece uygarlıkların tarih sahnesine çıkışında değil, onunla ilişkili olarak diğer olgu ve olayların ortaya çıkışında da Doğu, öncü bir rol üstlenmiştir. Örnek verilecek olunursa Sezer ve Özcan'a (2002, s. 463) göre, tarihte ilk şehirlerin ortaya çıkışıyla tarihin ve uygarlığın başlangıcı eş zamanlıdır; sayılan bütün bu gelişmeler de Doğu toplumlarında ortaya çıkmıştır. Uygarlık fikrinin Avrupa uygarlığında geç bir tarihte ortaya çıktığına değinen bir diğer isim de İlber Ortaylı'dır: "(...) Avrupa uygar bir toplum olarak beşeriyet sahnesine çok geç girmiştir. Şüphesiz bu gecikme, Avusturalya ve Afrika kadar değilse de bir hayli geçtir." (2013, s. 181).

çıkışına dair Baykan Sezer ve Ufuk Özcan (2002, s. 471), Batı uygarlığının ilk nüvelerinin Akdeniz’de, Doğu’nun liman kentleriyle ilişki kurulabilecek alanlarda görüldüğünü, bu anlamda Batı’daki ilk şehir devletlerin de Doğu ile deniz yoluyla temas neticesinde ortaya çıktığını ifade etmektedirler.

Nitekim Doğu-Batı Çatışması Teorisi’ne göre Batı’nın Doğu’ya duyduğu ihtiyaç çağlar boyunca devam edecek; Doğu, Batı’nın hem varlık sebebi hem de zenginliğinin (Batı dünya egemenliği kısmında görüleceği üzere özellikle de iktisadi zenginliğinin) temel kaynağı olarak görülecektir.

Öte yandan Batı’nın Doğu’ya ihtiyaç duyması, Batı’da hiçbir uygarlıktan bahsedilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Söz konusu teoriye göre “Batı uygarlığı” da Doğu ile ilişkileri ve çatışmaları neticesinde varlık kazanmıştır.

Batı uygarlık merkezleri yalnızca kendi içindeki farklı toplumların aralarındaki ilişkilerin değil, kendi dışında bir uygarlıkla, Doğu ile olan ilişkilerinde biçimlenmiştir. Ayrıca Batı uygarlığı kendi içinde bir farklılaşmaya gitmediği için (en azından başlangıçta) uygarlığın ortak miras ve çaba olduğu görüşünü benimseyecektir. Böyle bir görüşün Doğu tarihinde, Asya tarihinde benimsenebilmesi güçtür (Sezer, 2017b, s. 87).

Bu kapsamda hem Baykan Sezer hem de Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nin devamçıları nezdinde, uygarlık fikrinin tarih sahnesine çıkışından itibaren Doğu-Batı çatışmasının varlığından söz etmek mümkün görünmektedir.³⁴ Aynı zamanda uygarlık fikrinin tarih sahnesinde ortaya çıkışı da bizzat Doğu toplumları ile ilişkilendirilmektedir. Baykan Sezer, bir çalışmasında, Doğu’nun uygarlık olarak ortaya çıkışında Batı’ya üstün olduğu noktayı şu şekilde özetlemektedir: “Doğu’nun Batı’ya karşı ilk üstünlüğü yalnızca teknik bir üstünlük olarak kalmamıştır. Tarih öncesi dönemlerde bile teknik kolayca yayılma olanağı bulabilmekteydi. Doğu-Batı arasındaki farklılık aynı anda Doğu’nun toplumsal örgütlenme ve uygarlık konusunda sağladığı üstünlüğün bir sonucuydu.” (2000a, s. 106).

³⁴ Baykan Sezer, bir başka çalışmasında Ziya Gökalp’e de atıfta bulunarak bu fikrini şu şekilde özetlemektedir: “Doğu-Batı ayrımı, Ziya Gökalp’in öne sürdüğünün aksine, daha tarih başlangıcında gerçekleşmiştir. (...) Tarihteki bu farklılaşma, birbirinden ayrı iki dünyanın oluşması biçiminde ortaya çıkmamıştır. Aksine bu iki dünya karşılıklı ilişkilerinde kendi kimliklerini kazanmışlardır.” (2001b, s. 338)

Alıntıdan da görüldüğü üzere, Doğu'nun Batı karşısındaki üstünlüğü, uygarlık kavramının tarih sahnesine çıkışı noktasında dahi verili kabul edilmektedir. Zira Sezer, aynı çalışmasında, uygarlıkların hepsinin Doğu'daki üç bölgede ortaya çıktığını söylemekte, bu bölgelerin ise Mısır, Mezopotamya ve Hindistan olduğunu ifade etmektedir (2000a, s. 113). Yine Sezer (2001b, s. 356) bir başka çalışmasında da Mezopotamya'yı, Mısır'la beraber Yakın Doğu coğrafyasında zenginlik üretimini sağlayan iki merkezden biri olarak nitelendirmektedir.

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre tarihteki hiçbir dönem ve hiçbir toplum bu çatışmadan azade bir biçimde değerlendirilemese de bazı çağlar, bazı toplumlar, diğerlerinden daha fazla önemli görülmektedir. Yunanlılık ve Osmanlı Devleti ya da 19. yüzyıl gibi tarihsel dönemler bu noktada akla ilk gelenler olabilir. Bu sebepten ötürü bölüm içerisinde, derinlikli bir tarih çalışmasından ziyade Doğu-Batı Çatışması Teorisi perspektifinde Doğu ve Batı uygarlıkları nezdinde dikkat çeken dönemler ve devletler tartışma konusu edilmiştir.

3.2. ESKİ ÇAĞ'DA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI

Eski Çağ ya da diğer adlandırmalarıyla Antik Çağ veya İlk Çağ, insanlık tarihinin kökeninin dayandırıldığı, bir tür başlangıç noktası olarak görülmektedir. Eski Çağ'ın adlandırmalarından bir diğeri olarak da Altın Çağ kavramı dikkati çekmektedir. Zira “Tarih dönemlendirmelerinde Antik Çağ'a verilen anlamları en açık biçimde tanımlayan yaklaşım, göz kamaştırıcı bir ışıltı nitelendiren ‘Altın Çağ’ yakıştırmasıdır.” (Karakaş, 2017, s. 494).

Eski Çağ'a ilişkin çalışmaları temelde iki grup altında toplamak mümkündür: İlk olarak, evrimsel modele göre, insanlığın kökenlerine uzanan bir tarih fikri söz konusudur; ikinci olarak, klasik modele göre, Yunanistan ve Roma'nın dünya tarihi açısından bir tür dönüm noktası olduğu fikri hâkimdir (Morris ve Scheidel, 2016, s. 113). Bu kapsamda Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin de evrimsel modelden ziyade klasik model ile uyumlu olduğu söylenebilir. Ancak bu uyum birebir değildir. Baykan Sezer'in klasik modelle uyumlu olduğu nokta, yalnızca Yunanistan ve Roma'nın bir tür kırılma noktası

teşkil etmesi sebebiyledir. Öte yandan Sezer, insanlık tarihinin başlangıcını söz konusu iki uygarlıkla eş değer düşünmemekte, bu anlamda Doğu uygarlıklarını ön plana çıkartmaktadır. Ancak yine yukarıda da ifade edildiği ve Sezer'in lisans bitirme tezinin başlığından da görüleceği üzere sosyolog, dünya tarihindeki Doğu-Batı çatışmasının temellerini Yunanlılığa kadar geri götürmekte, Yunanlılığı söz konusu çatışmanın bir tür miladı olarak addetmektedir. Bu sebeplerden ötürü, bu bölümde de Asurlular, Yunanlık, Persler, İskender Savaşları ve Roma İmparatorluğuna odaklanarak Eski Çağ'daki Doğu-Batı ilişkileri ve çatışmasının gidişatı izlenecektir.

Yunanlılığın ve Roma'nın Eski Çağ'ı bütünüyle özetleyebilecek toplumlar olup olmadığı tartışmasına bu noktada yer verilmemiştir. Nitekim Morris ve Scheidel'in yukarıdaki ayırımından daha ziyade evrimsel yaklaşıma önem veren çalışmalara göre Yunanlık ve Roma, tarihin başlangıcı olarak kabul edilememektedir. Nitekim Baykan Sezer ve öğrencilerine göre de Yunanlık ve Roma tarihin başlangıcı olarak değerlendirilememektedir. Onlar daha ziyade tarihi Doğu uygarlıkları ile başlatmakta ancak Doğu-Batı çatışmasının kökenini Yunanlılığa dayandırmaktadırlar.

Çalışmanın bu bölümünde, esas olarak Eski Çağ değil, Doğu-Batı Çatışması Teorisi perspektifinden Eski Çağ ele alındığı için, ilk olarak Asurlulardan başlanmıştır.

3.2.1. Asurlular: Doğu Asker Devlet Geleneğinin İlk Örneği

Asurluların Doğu-Batı çatışması tarihinde oynadığı rolün bir anlamda Yunanlılığın Batı'da gösterdiği öneme benzer bir özellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Asurlular, asker devletlerin ilk örneği (Eğribel, 2017a, s. 167; Sezer, 2000a, ss. 114-118, 2017b, s. 86; Sezer, Genç, Eğribel, Özcan ve Baydar, 2000, s. 34) olmaları sebebiyle hem Doğu uygarlıkları hem de Doğu-Batı ilişkileri tarihinde önemli bir konuma sahiptir.

“Asurluların başarısı disiplinli, teknik açıdan gelişmiş bir orduya ve etkin bir bürokrasiye sahip olmalarına dayalıydı.” (Masciocchi ve diğerleri, 2014, s. 41). Söz konusu ordu ve tarihte gerçekleşen savaşlar sebebiyle Asurlular kimi araştırmacılar tarafından daha ziyade bu yönleri ile tanımlanmıştır. Örnek verilecek olunursa Max Weber'in (2022, s.

101) *Antik Uygarlıkların Tarım Sosyolojisi* adlı eserinde Asur’u “saldırgan bir yayılmacı devlet” olarak nitelendirdiği akla gelebilir.³⁵

Baykan Sezer’e göre “Asur ilk örnektir. İlişkilerin henüz çok karmaşık biçim kazanmadığı bir dönemde, asker-Devlet’in en yalın örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle asker-Devletlerin temel özellikleri en açık biçimde Asur’da gözlenebilmektedir.” (2017b, s. 86). Asur İmparatorluğu’nun asker devlet olarak ortaya çıkmasında, o tarihe kadarki diğer uygarlıklarda bu tür görevlerin yabancılara verilmesine rağmen at yetiştirmek gibi askerî alandaki işlerin kendi bünyesinde sağlaması gösterilmektedir (Sezer, 2000a, s. 114).

Ayrıca Asurluların asker devlet olarak adlandırılmasında, ordularının son derece güçlü olması ve devletin toprakları içerisinde yaşayan hemen herkesin bir tür asker görevi ifa etmesi etkili olabilir. Yine Max Weber, Asurluların ordusunun durumunu aşağıdaki gibi özetlemektedir:

Bu ordu son derece disiplinliydi ve sadece uzun mesafeleri yürüyerek kat edecek metaneti göstermekle kalmayıp ekonomik anlamda -yazıtlarda belli belirsiz şekilde aktarılanlara bir abartı payı bıraksak dahi- oldukça önemli yapıların inşasında da rol almıştı, bunu biliyoruz. Hammurabi’nin mektuplarından anlaşıldığı üzere, tapınak personeli, kraliyet hanesinin üyeleri, çobanlar ve -görünüşe göre- kraliyet *colonisi* dışındaki tüm tebaadan askerlik hizmeti talep ediliyordu. Ne var ki bu şekilde yetiştirilen askerî güç, ancak acil durumlarda savunma için devreye sokulacak bir iç güvenlik kuvveti olarak kullanabiliyordu çünkü Mezopotamya devletlerinde askerî fetihlere savaş arabalarıyla çıkılır ve yalnızca profesyonel askerler bunun için gereken beceride ustalaşabilirdi (2022, s. 106).

Bu durum da Asurluları Doğu devletleri içerisinde Baykan Sezer’in de değindiği üzere tam bir asker devlet konumuna getiriyordu. Asurluların tarih sahnesinden çekilmesinden sonra ise onların görevini (yani Doğu’nun asker devleti olma görevini) bir süre için Persler devam ettirecektir (Eğribel, 2017a, s. 168; Sezer ve diğerleri, 2000, s. 34).

³⁵ Burada bir ek olarak Max Weber’in aynı eserinde Asur İmparatorluğu için “dünyanın ilk ‘küresel gücü’” (2022, s. 192) ifadesini kullandığı da hatırlanabilir.

Bu anlamda Asurluların Doğu-Batı çatışması tarihindeki önemi, sonraki Doğu uygarlıklarında da görülebilir. Örnek olarak *Sosyoloji Yıllıklarının* üçüncü kitabı olan *Osmanlı Tarihçiliği* adlı eserde İsmail Coşkun (1997), Osmanlı'nın toplum ve devlet geleneği itibarıyla Doğulu olduğunu, öncülerinin ise Doğu asker devletleri olduğunu, bu anlamda da Asur/İran geleneğinin mirasçısı rolünü üstlendiğini ifade etmektedir.³⁶

Son olarak Asurluların Mısır Seferlerinden de söz etmek aynı zamanda, sonrasında Büyük İskender'in Mısır Seferlerine benzer bir sonucun Asurlularda da ortaya çıktığını belirtmek amacıyla uygun olabilir. İlerleyen bölümde görüleceği üzere, nasıl Büyük İskender'in Mısır Seferleri Batı'nın Doğu'yu Batılılaştırmaya çalışıp kendi kimliğini kaybetmesiyle sonuçlandıysa Asurluların da Mısır Seferleri, kendi devletlerinin yıkımı ile sonuçlanmıştır. Böylelikle “Asurluların Mısır'a yönelik müdahaleleri, kendi doğal sınırlarını aşmalarına ve bu nedenle Asur İmparatorluğu'nun elli yıl içerisinde yıkılmasına” (Archer, Ferris, Herwig ve Travers, 2006, s. 26) neden olmuştur.

3.2.2. Yunanlılık: Doğu-Batı Çatışmasının Başlangıcı

Yunanlılık, Doğu-Batı çatışmasında bir başlangıç noktası olarak görülmektedir. Nitekim teorinin inşacısı olan sosyoloğa (Sezer, 2018b) ve icracısı olan sosyologlara (Eğribel ve Özcan, 2011a, s. 44; Y. Yıldırım, 2021a, s. 31; Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 11) göre de Yunanlılık, Doğu-Batı çatışmasının gözlemlenebileceği ilk alan olarak dikkat çekmektedir.

Yunanlılık, dünya tarihinde olduğu gibi Doğu-Batı çatışmasında da temel öneme sahip tarihsel dönemlerden biridir. Hem Baykan Sezer'in hem de *Sosyoloji Yıllıkları* yazarlarının tartışma konularından biri olması sebebiyle de Doğu-Batı Çatışması Teorisi nezdinde ayrıca önemli görülmektedir. Bilindiği üzere Baykan Sezer'in (2018b) 1968 yılında hazırladığı lisans bitirme tezi *Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri* başlığını taşımaktadır. Söz konusu eser, aynı zamanda *Sosyoloji Yıllıklarının* 26. kitabı olan *Doğu-*

³⁶ Askerliğin Türk toplumunun ve devletinin karakteristik özelliklerinden olduğuna değinen İlber Ortaylı da bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Asker bir toplum olduğumuz ve tarihteki rolümüzün askerlikteki başarılarla yattığı bir gerçektir ve tarihî toplumsal bir özelliktir” (2013, s. 41).

Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı (Sezer, 2018a) adlı eserin eki olarak da yayımlanmıştır.

Baykan Sezer, Yunan uygarlığını Batı'nın temeli, "Batı uygarlığının ortaya çıkışı" olarak görmektedir (2017b, s. 61, 2018b, s. 121). Yine *Sosyoloji Yıllıklarının* ilk kitabı olan *Yunan Tarihçiliği* adlı kitapta da Yunan'ın, Batı'nın temelini oluşturduğu; dahası, Batı'nın hâlâ Yunanlığı aşamadığı belirtilmektedir (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 7).

Bu sebeplerden ötürü Baykan Sezer'e göre Yunanlık hem Batı tarihi içerisinde hem de Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması içerisinde temel öneme sahip görülmektedir. Yunan halkının kökenine de değinen Sezer (2018b, s. 122), söz konusu topraklara Avrupa'dan (ve Avrupa'nın iç bölgelerinden) yapılan istilaların Yunan halkını oluşturduğunu, söz konusu istilaların da Yunanlıların Avrupa ile ticaret merkezli ilişki kurmalarını kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Sezer, ilk yerleşik köylerin bu topraklarda görülmesinin nedenini ise şu şekilde açıklamaktadır:

Neolitik dönemde Avrupa'da ilk yerleşik köyleri Balkanlarda ve Yunanistan'da göreceğiz. Daha verimli ülkelerde o çağ teknik ve araçları ile bu mümkün olmazken ilk yerleşik köylerin Avrupa'nın en verimsiz köşelerinde, Balkanlarda ve Yunanistan'da görülmesi elbet nedensiz değildir. Yunanistan ve Balkanlardaki sürekli yerleşmelerin dayanağı tarım değil Yakın Doğu'yla ticaret, dolayısıyla yeryüzündeki önemli stratejik ve ticari noktaları elde tutma üstünlükleri olmuştur. Tarım henüz uzun süreli yerleşmelere izin vermezken (Asya'da durum değişiktir. ATÜT Devletlerinin kuruluşu ve büyük sulama işlerinin başlaması ile tarım, toplumların yerleşmeleri için yeterli besleme gücünü sağlayabilmektedir). Yakın Doğu ticareti Avrupa'da ilk sürekli yerleşmiş toplumların doğmasına yol açacaktır (2018b, s. 124).

Alıntıdan da görüldüğü üzere, söz konusu topraklardaki yerleşim salt o topraklar baz alınarak yahut Yunanlık salt kendi içerisinde açıklanarak değerlendirilmemekte, dünya tarihi içerisinde ve Doğu-Batı ilişkileri çerçevesince ele alınmaktadır. Nitekim Baykan Sezer'e göre yerleşik köylerin ortaya çıkışında da Doğu-Batı çatışmasının izleri görülebilmektedir. Bu kapsamda Baykan Sezer, yerleşik köylerin ortaya çıkışını salt Avrupa'dan Yunanistan'a gerçekleştirilen istilalarla açıklamamakta, aynı zamanda söz konusu istilaları takip ederek Yunan'ın Avrupa'yla, sonrasında ise Yakın Doğu'yla

girdiği ticaret ilişkilerini de dikkate alarak bir çözümleme gerçekleştirmektedir. Yüksel Yıldırım da bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

Doğu ticaret tekeli, bir süre sonra Yunan şehir devletlerinin eline geçecektir. Yunanlılık, bu noktada, bir yandan Doğu'yu kendine yabancılaştırarak ve de hammadde kaynaklarını Doğu pazarına kapatarak ticaret tekeli paylaşmaya izin vermeyecek, diğer yandan da bu ticarette elinde tuttuğu önemli stratejik noktaların gerisinde yer alan halkları Doğu'ya yabancılaştırarak Doğu-Batı ilişkilerinin denetimini sağlamaya çalışacaktır. (...) Bu şekliyle Doğu üretici uygarlıkları karşısında Batı (Yunan) uygarlığı ve kendilerinin bilincine vararak belirginleştirdiği bir barbar-uygar (Doğu-Batı) ayrımı mevcuttur (2021a, s. 31).

Yunanlılığın bir diğer önemi ise onun Batı uygarlığının başlangıcı olmasında görülebilir. Baykan Sezer'in ifadeleriyle “Batı uygarlık yaşamının başlangıcı Yunanlıktır. Batı uygarlığı Yunanlılıkla başlamıştır. Günümüzde de Yunanlılık mirasının dışına çıkmamıştır.” (2017b, s. 88).³⁷ Yunanlılığın Batı uygarlığının temeli ve başlangıcı rolünü üstlenmesinde onun aynı zamanda ticari ilişkilerinin de rolü olduğu söylenmektedir:

Batı tarımının özellikleri sonucu saldırgan çiftçiler Yunanistan'a yerleşmiş ve Yunan geleneğini benimseyip sürdürmüşlerdir. Sonuçta Yunanistan Avrupa'yı da içine alan bir ticaret sistemi kurmuş ve bu sistemin merkezini oluşturmuştur. Bu ticaretin etkisiyle Batı ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Batı kültürünün anayurdu olarak Yunanistan gösterilmektedir (Sezer, 2000a, s. 117).

Kısacası Baykan Sezer'e göre Batı uygarlığının olduğu gibi Batı ticaretinin de temelini bir bakıma Yunanlılıkta görmek mümkündür. Zira Sezer'e göre “Batı ticareti, endüstri devrimiyle başlamış bir olay değildir. Kökü eski Yunan uygarlığına kadar dayanır. Batı ticaretinin tarihteki birinci özelliği, Doğu artı-ürününe dayanmasıdır.” (2018c, s. 134). Bir başka ifadeyle Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Yunanistan'ın dönem içerisinde Batı'nın merkezi konumuna ulaşması, Doğu artı ürününe ve zenginliğine “el koyması” ile açıklanmaktadır. Bunu gerçekleştirmek de ticari ilişkiler ile mümkün olabilmıştır.

³⁷ Benzer bir biçimde Toynbee (2014, s. 63) de Batı uygarlığının egemenliğini Greko-Romen medeniyetine dayandırarak, Büyük İskender'in ve Romalıların seferleri neticesinde söz konusu medeniyetin eski dünya olarak adlandırılan dünyanın büyük bir kısmına yayıldığını ifade etmektedir.

Baykan Sezer (2018b, ss. 124-125) bu noktada, Yunan ticaretini iki biçimde ele almakta ve hammaddenin Doğu'ya ihraç edilmesini içeren “resmî ticaret” ile “Doğu limanlarına yapılan baskınları” birbirinden ayırmaktadır: Nitekim Baykan Sezer'e göre Yunan'ın Doğu ile etkileşimi salt ticari amaçlarla da gerçekleşmemiştir; Yunanlılar sık sık Asya'nın kıyı şeritlerine baskınlar yapmışlardır; bu sebepten ötürü söz konusu iki ticaretin biçim olarak birbirlerinden ayrılmasına rağmen amaç olarak tek bir noktada buluştuklarına dikkat çekilmektedir; bu amaç da Doğu'nun üretim fazlasına sahip olmaktır; Yunan'ın Batı'nın temeli sayılmasının nedeni de tam olarak Doğu'nun üretim fazlasını elde etme yönünde izlediği rolde görülebilmektedir.

Baykan Sezer'e göre Yunanlılığın ticaretteki rolü, Doğu-Batı çatışmasının meydana çıkmasında da önemli bir rol oynamış görünmektedir. Nitekim Sezer (2018b, ss. 126-127), Yunanlılığın, Doğu'yu bir tür tecrit hâlinde bırakarak Batı ile ticaretini engellemek, kendi içerisine hapsetmek, ayrıca Batı pazarını da Doğu'ya yabancılaştırmak vazifesini üstlendiğine dikkat çekmektedir.

Tarihte Yunanlılığın öneminin gözlemlenebileceği eserlerden biri de *Homeros Destanları*'dır. Özellikle Ertan Eğribel (2017a) “Anadolu: Savaş Yolları Kavşağı” adlı çalışmasında, Homeros destanlarına özel bir önem atfetmektedir. Eğribel'e göre “Homeros destanları Yunan'ın kendi kimliğinin bilincine varmasının bir ifadesidir.” (2017a, s. 169).³⁸ Eğribel'e (2017a, s. 172) göre Homeros destanlarında Truva Savaşı, sadece Yunanlılar ile Truvalıların değil, aynı zamanda Asyalılar ve Avrupalıların yani Doğu ile Batı'nın çatışmasının da gözlemlenebileceği bir savaş görünümündedir. “Ayrı uygarlık temsilcisi olan Yunan-Truva ve Yunan-Pers toplumlarının karşılaşması, dünya tarihinde devrim niteliğinde yeni bir çatışma biçiminin, Doğu ve Batı uygarlıkları arasındaki çatışmanın ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.” (Özcan, 2017, s. 191).

³⁸ Benzer bir biçimde Horkheimer ve Adorno da *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı eserlerinde Homeros destanlarını Avrupa uygarlığının başat metni olarak görmektedirler: “Avrupa uygarlığının temel metni olan Homeros'un eserinden başka hiçbir eser Aydınlanma ile mitin iç içe geçişine bu denli uzdilli [bir başka ifadeyle belirgin/apaçık] bir kanıt oluşturamaz” (1995a, s. 66).

Truva Savaşı'nın bir diğer önemi ise savaş sonrasında Batı'nın kendi kimliğini kazanmış olmasıdır. "Truva sonrası artık Doğu'ya karşı kendi kimliğinin bilincine varmış Batı savaşılmaktadır. Truva ile başlayan bu çekişmede Anadolu iki farklı cephe arasında bir sınır bölgesi, çatışma alanı olmuştur." (Eğribel, 2017a, s. 177). Charles Freeman'a (2018, s. 185) göre de tıpkı Herodot'ta görüleceği üzere Homeros'ta da salt bir şehre bağlılıkla açıklanamayacak bir Yunan kimliği duygusu ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle Homeros destanı Yunan'ın kendi kimliğinin ortaya çıkmasını sağlayan unsurları gün yüzüne çıkarmaktadır. Ancak yukarıda da değinildiği üzere, *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde Batı, Doğu'dan ayrı bir şekilde kimliğini oluşturmamıştır. Bu durumda da "Homeros'un iki ayrı öyküyü anlatan destanını birleştiren unsur Yunan'ın Batı uygarlığının yaratıcısı olarak öne çıkmasına rağmen (Doğu ile çatışma/savaş ve deniz geçitlerinde üstünlüğüne dayalı ticaret) kendi başına bir uygarlık yaratıcısı olmadığıdır." (Eğribel, 2017a, s. 179). Özetle ifade etmek gerekirse Truva Savaşı'nın hem Yunanlık tarihinde hem de Doğu-Batı ilişkilerinde önemi, çatışmanın izlerinin doğrudan gözlemlenebileceği ilk alan olarak ortaya çıkmasında kendisini göstermektedir (Eğribel, 2017a, s. 183).

Truva savaşları Doğu ile Batı arasındaki ayrım ve çatışmanın ilk görüntüsüdür. Herodot, Truva savaşlarından 1000 yıl sonra Yunanlılar ve Persler arasındaki temel uyuşmazlık ve çatışmanın kökenini Truva savaşlarına bağlamıştır. Herodot'u 'tarihin babası' saymak gerekirse ancak bu saptamasının önemi nedeniyledir. Doğu-Batı ayrımı ve çatışması tarihin dinamiğini oluşturduğu için bunu görmezden gelmek mümkün olmamıştır (Eğribel, 2017a, s. 171).

Truva Savaşları ayrıca Anadolu'nun da dünya tarihi içerisinde ve Doğu-Batı ilişkileri nezdindeki önemini de göstermektedir; zira Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre Anadolu'nun "ileri karakol" olarak önemi Truva Savaşlarından görülebilmektedir (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 31).

Yunanlılık Batı'nın kendi kimliğini kazanması açısından ve Doğu-Batı farklılaşmasını ve dolayısıyla ilişkisini göstermesi bakımından da önemli görülmektedir:

Yunan Batı'yı, Doğu uygarlıklarıyla doğrudan ilişkisi olmayan Avrupa'yı bu ilişkiler çerçevesinde örgütleyecektir. Ve Doğu önünde bu dünyanın sözcüsü haline gelecektir. Batı, Doğu ile doğrudan ilişkileri yoluyla kimliğini kazanmamış, bu Yunan aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu nedenle Yunan'ın (dolayısıyla Batı'nın) üstünlüğü Batı'nın Doğu ile ilişkisinin zorunluluğu böylece anlaşıldığı gibi

Doğu'nun da Yunan aracılığına gerek duyması anlam kazanmaktadır. Ve böylece karşılıklı ilişkilerin bir yerde zorunluluğu, öte yanda sürekliliği karşımıza çıkacaktır (Sezer, 2017b, s. 73).

Yunanlılığın Doğu-Batı çatışmasının ilk uğrak noktası olmasının ötesinde, *Yıllıkların* ilk kitabının da *Yunan Tarihçiliği* (*Yunan Tarihçiliği (Sosyoloji Yıllıkları Kitap 1)*, 1992) başlığını taşıması, konunun önemini ayrıca göstermektedir. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışma Günleri kapsamında hazırlanan *Yunan Tarihçiliği*, 1992 yılında yayımlanmıştır. Bu eserde (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 7), tarih ve sosyoloji alanlarının ortak noktalarının yanı sıra, Yunan'ın Batı'nın temeli olarak görülmesi dikkate değerdir; aynı zamanda mezkûr esere katkı sunanlar nezdinde Batı, Yunanlılığı hâlâ aşamamış olduğu için, konunun önemi, güncelliğini korumaktadır. Yunan'ın coğrafi olarak kendi kendine yeter bir özellik göstermediğine dikkat çekilen *Yunan Tarihçiliği* adlı çalışmada, onun zenginliğinin Doğu ile kurduğu ilişki çerçevesince, örnek olarak Mısır'la ticaretleri vesilesiyle geliştiği ifade edilmektedir (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 10). Bu anlamda salt Batı'nın temelleri değil, aynı zamanda Doğu ve Batı'nın etkileşiminin/ilişkisinin/çatışmasının temelleri de Yunan'a kadar götürülebilmektedir. Ayrıca *Yunan Tarihçiliği*'nde Yunan'da felsefenin ortaya çıkışı da oradaki tarih anlayışının yoksunluğuna ve uygarlık fikrinin oluşmamış olmasına bağlanılmaktadır; buna karşın Doğu, uygarlık yaratıcısı olarak görülmektedir; Batı'da, dolayısıyla Yunan'da ise “Uygarlık nedir?”, “Yunan'ın yeri nedir?” türünden sorulara denk gelinmemekte, bunun yerine felsefe çalışmaları ağırlık kazanmaktadır (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, ss. 11-12). Felsefenin Yunan'daki merkezî konumunun bir diğer önemli noktası da sosyolojinin asli konularından birini teşkil eden toplumsal değişme tartışmalarının Yunanlı filozoflara kadar götürülebileceğidir (Sezer, 2011, s. 316).

Yonarsoy ve arkadaşlarına göre “Batı, zenginlik ve üstünlüğünü Doğu ile olan ilişkisinde kazanmıştır. Buna karşılık Batı kendi serüveninde, tarih boyutu içinde kendi kaderine egemen olma olanağı elde edememiş, kendisine zenginlik sağlayan ilişkilere yön verme konumunda bulunmamıştır.” (1992, s. 14). Yunanistan'ın coğrafi konumu da Doğu ile ilişkilerine bir tür zemin hazırlamış görünmektedir. Nitekim Ufuk Özcan'ın tabiri ile “Avrupa kıtasında Doğu zenginlikleri ile ilişki kurma bakımından en elverişli bölge

Yunanistan'dır. Avrupa kıtasının doğal bir biçimde Akdeniz'e uzanan iki uzun kolundan biri Yunan yarımadasıdır." (2017, s. 193)³⁹

Yunanlılığın Doğu-Batı çatışmasındaki bir diğer önemi ise uygarlık ve barbarlık ayrımlarında görülebilmektedir. Günümüzde de sıklıkla kullanılan bu kavramlar, esasen bir uygarlığın üstün, diğer uygarlığın ise aşağı bir konumda olduğuna doğrudan bir atıf içermektedir. Benzer bir atfı Batı'nın "gelişmiş toplumlar", "az gelişmiş toplumlar", "modern toplumlar", "geleneksel toplumlar"⁴⁰ gibi adlandırmalarında da görebilmek mümkündür. Nitekim Baykan Sezer'e göre de "Uygarlık bir tarafın hakkı ve becerisi olarak görülmektedir. Böylece bazı kesimlerin dışlanması olanağı ortaya çıkmıştır. Batı ve özellikle Yunanlılık bu işe koşulmuştur. Batı dışı olan, Batı bir yana Yunanlılıkla bağlantısı olmayan her şey Batı düşmanı sayılmıştır." (2017b, s. 74).⁴¹ Baykan Sezer (2000a, s. 119) Yunan düşüncesi nazarında Batı'nın (dolayısıyla o tarihlerde Batı ile eş değer görülen Yunanlılığın) dışındaki tüm toplumların barbar olarak görüldüğünü net bir biçimde ifade etmektedir. Ayrıca benzer bir temaya Herodot tarihinde de rastlanabilmektedir:

Herodotos Yunan tarihini bütün insanlığın tarihi olarak genellemektedir. Çünkü ona göre Yunanlılar, Doğu dışında kalan 'bütün diğer insanlar'dır. (...) Herodotos, eserini yazma amacını açıklarken yaptığı yorumla, tarihin başlangıcı konusuna ışık

³⁹ Ufuk Özcan (2017, s. 193), diğer kolu İtalyan yarımadası olarak ifade etmektedir.

⁴⁰ Mehmet Karakaş, söz konusu ayrımın önemini şu şekilde belirtmektedir: "Modern-geleneksel ayrımıyla Batı, kendisini ve dünyayı modernlik perspektifinde yeniden örgütlemeye girişimine 19. yüzyıldan itibaren bilinçli bir şekilde başlamıştır. Modernlik perspektifinde oluşturulan yeni bilinçle Batı, aynı zamanda gelişmeleri denetlemek ve yönlendirmek istemektedir." (2017, s. 489). Ayrıca Yıldız Akpolat'ın da yine *Sosyoloji Yıllıklarının* 12. kitabında yer alan "Doğu-Batı Çatışması Ekseninde Modernleşme Kuramları ve Gelişme Yazını" adlı çalışmasındaki tespiti burada hatırlanabilir: "Burada tartışılması gereken husus bir yargılama ibaresi olan azgelişmişlik kavramının doğallıkla kabul edilmesidir. Modernleşmenin teleojik açıklama alışkanlığı gelişme yazınında da devam etmektedir. Bu alışkanlığın bilimsel değil ancak etnosantrik bir açıklaması olabilir. Batı her boyutta Doğu'nun önüne konulmuş imkansızlığı içkin olarak vurgulanan bir amaçtır. Başarısızlık tarihsel ve siyasi tartışması yapılmadan Doğu'ya böylece yüklenebilmektedir." (2017, s. 560)

⁴¹ Bu noktada Baykan Sezer (2017b, s. 74), Doğu'nun da benzer bir tutum içerisinde olduğunu, Osmanlı'nın kendisine benzemeyeni "gavur" saymasına örnek vererek ifade etmektedir. Ayrıca Sezer (2017b, s. 75), Endüstri Devrimi'ni gerçekleştirmiş yahut gerçekleştirmemiş, azgelişmiş yahut gelişmiş ülkeler şeklinde yapılan ayrımların da esas olarak Doğu-Batı ayrımından (ve onunla ilişkili olarak Hilal-Salip ayrımından) azade olmadığını ifade etmektedir. Bu minvalde Eğribel ve Yıldırım da Doğu-Batı çatışması ile dinler arasında bağlantıyı şu şekilde ifade etmektedirler: "Doğu-Batı çelişkisi ve çözümü tek tanrılı dinlerin kaynağını oluşturmuştur. Ancak çatışmanın aşılammaması her iki tarafta da kendi dininin üstünlüğünün savunulmasına dönüşmüştür. Tek tanrılı dinler, kendinden önceki çok tanrılı dinlerden ve inançlardan farklılığı tek bir dünya anlayışına dayandırdıkları için bir aşama olarak ortaya çıkmışlardır." (2021c, s. 142).

tutmaya çalışır. Başlangıçta yer alan iki tarihsel aktörden bahseder: Yunanlılar ve barbarlar (E. Yıldırım, 2017, s. 225).

Yunan'ın bir başka önemi ise söz konusu tarihsel dönemin Altın Çağ olarak adlandırılmasından kaynaklanmaktadır.

Altın çağ teması Batı düşüncesinde temelde karşılaşılan konulardan bir tanesidir. Altın çağ, Batı'da başlangıçta nüfus ve toprak arasındaki dengenin olduğu ve Batı'nın kendi meselelerini kendisinin çözebildiği tek dönemdir. Batı'nın ilk defa, tek bir defa, o da uygarlık öncesinde kendi kendisine yeterli olduğu bir dönemdir (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 22).

Bu anlamda Altın Çağ olarak adlandırılan Yunan dönemi, salt Doğu-Batı ilişkileri açısından değil, aynı zamanda Batı tarihinde de farklı bir konuma ve öneme sahip görülmektedir. Öyle ki söz konusu önem sadece kendi tarihî serüveni içerisinde de sınırlı kalmamaktadır. Rönesans bu noktada örnek olarak gösterilebilir. Zira burada “Yeniden doğuştan kastedilen öncelikle eski Yunanlılığın keşfidir. Rönesans eski Yunanlılığın yeniden doğuşudur.” (Eğribel, 2017b, s. 286). Kısacası Rönesans dahi, eski Yunan sanat ve düşüncesinin tekrardan hayata geçirilmesi vazifesini üstlenecektir (Eğribel, 2017b, s. 287).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Yunanlılık sonrasındaki toplumlarda ve çağlarda da Batı, kendi üstünlüğünü Doğu karşısında kazanmaya çalışırken Doğu ile mücadele içerisinde olmaya devam edecektir. Birikimini (tıpkı Yunanlılıkta olduğu gibi) kendi uygarlığı çerçevesince değil, Doğu ile ilişkileri neticesinde elde edecektir. Bu sebepten ötürü söz konusu teoriye göre Yunanlılık, Doğu-Batı çatışması tarihinde biricikliğini korumakta gibidir. Zira “Daha Yunanlılığın ortaya çıkmasıyla Doğu-Batı ayrımının, çatışmasının tarihi de başlamış bulunmaktadır.” (Sezer, 2000a, s. 125).

Yunanlılığın bir başka önemini bugünkü Yunanistan'ın kuzey bölgesinde yer alan Antik Makedonya Krallığının Kralı Büyük İskender'in savaşlarında görebilmek mümkündür. Bu çalışmada, Perslerden sonraki bölümde ayrı olarak ele alınan Büyük İskender'in önemini Baykan Sezer şu şekilde ifade etmektedir:

Doğu, Yunanlığı kendi topraklarında, tam can evinden tehdit etmeye başlayınca artık bu tehdide bölük pörçük bir savunma ile karşı koymaya imkân kalmamıştı. Bütün savunma imkânlarını birleştirmek, Perslerinki kadar kusursuz bir savaş mekanizması kurmak gerekiyordu. Bu gereksinmeye karşılık veren Makedonya İmparatorluğu ve Büyük İskender'in kişiliği oldu (2018b, s. 128).

Kısacası Yunan'ın Doğu-Batı ilişkileri tarihindeki önemi, sadece kendi içerisinde değerlendirilememektedir. Yunanlık, sadece Batı uygarlık tarihinde değil, aynı zamanda Doğu ile Batı'nın ilişkilerinin/çelişkilerinin/çatışmasının gösterilebileceği bir alan olarak kendini göstermektedir. Ertan Eğribel'e göre de "Yunanlıların daha tarihin ilk dönemlerinden itibaren denize yönelik olmaları (Mısır zenginliği ile ilişkileri) bunun bir göstergesidir. ATÜT uygarlıkları ile ilişki Yunan uygarlığının temelini oluşturmuştur." (2017a, s. 168). Bu anlamda Yunanlık, hem Doğu-Batı çatışmasının başlangıcı olarak hem de Batı tarihinde (genel olarak da dünya tarihinde) özel bir dönüm noktası olarak Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nde önemli görülmektedir.

3.2.3. Persler: Asker Devlet Geleneğinin Devamı

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Persler, Asurlulardan sonra asker devletlerin ikinci örneğini teşkil etmeleri sebebiyle önemli görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Doğu uygarlıkları içerisinde asker devletlerin önemli bir konumu ve rolü bulunmaktadır. Söz konusu konum ve rolü sebebiyle de bu devletler, sonraki devletlere örnek teşkil etmişlerdir. Perslerin özellikle Doğu uygarlıklarında bir dönem asker devletlerin öncülerinden birini teşkil etmeleri Doğu-Batı ilişkilerinde oynadıkları rol, söz konusu teori içerisinde önemli görülmektedir.

Perslerin Doğu-Batı ilişkileri nezdinde önemli görülen hususlarından bir diğeri ise Pers-Yunan Savaşlarıdır. Nitekim "Eskiçağda Doğu ile Batı arasında cereyan eden savaşlar arasında, 'Pers-Yunan Savaşları' ya da kısaca 'Pers Savaşları' olarak bilinen savaşların önemli bir yeri vardır." (Tekin, 2017, s. 215). Ancak her ne kadar Pers-Yunan Savaşları, Doğu-Batı ilişkileri nezdinde önemli görülse de Perslerle Yunanların ilk etkileşimi değildir:

Aslında Persler ile Yunanlar birbirlerine o kadar uzak değildiler. Birbirlerinin kültürlerini ve siyasal-toplumsal yapılarını az çok biliyorlardı. Çok sayıda Yunan, Pers Büyük Kralı'nın ya da satraplarının hizmetinde çalışmıştı. Kendi ülkesi ile siyasi sorunları olan bazı Yunan politikacıların zaman zaman Perslere sığındıklarını da biliyoruz (Tekin, 2017, s. 216).

Böylelikle Pers-Yunan Savaşlarından önce de Persler ile Yunanlıların etkileşim hâlinde oldukları, birbirlerinin kültürlerini tanıdıkları söylenebilir. Ancak söz konusu savaşlar ile birlikte Perslerle Yunanlılar arası ilişkiler, çatışma boyutunu almış görünmektedir. Savaşların bir önemi olarak da bu durum ifade edilebilir.

Neticede ise Yunanlılar ile Persler arasındaki gerginlik, bir tür Doğu ile Batı arasındaki çatışma anlamına gelerek savaş hâlini almıştır. Pers-Yunan Savaşlarının Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerdeki (ve çatışmadaki) bir diğer önemi ise o döneme kadar site devletleri hâlinde varlık gösteren Yunanlıların Perslere karşı bilerek Doğu'ya karşı ilk büyük birleşmeyi meydana getirmeleridir (Blunt'tan akt. E. Yıldırım, 2017, s. 224).

Persler, dönemi içerisinde Doğu uygarlıkları içerisinde ayrıksı bir konuma sahip görülmektedir. Öyle ki Herodot tarihinde bile, Doğu uygarlıklarının hemen tamamı barbar olarak adlandırılmasına rağmen, Persler konusunda farklı bir kanaat vardır: “Persler, *Herodot Tarihi*'nde yoğun olarak üzerinde durulan bir başka Doğu toplumdur. Bunlara karşı İskitlerde olduğu gibi sadece bir aşağılama yoktur. Aynı zamanda bir saygı duygusu da bulunmaktadır. Çünkü örgütlü bir politik yapılanma olarak Doğu'nun en gelişmiş toplumdur.” (E. Yıldırım, 2017, s. 227).

Anadolu'nun da hâkimiyetini ellerine alan Persler, Büyük İskender'e kadar bu hâkimiyetlerini sürdürebilmişlerdir; nitekim Büyük İskender ile birlikte sadece Perslerin Anadolu hâkimiyeti değil, aynı zamanda Pers İmparatorluğu da son bulacaktır (Tekin, 2017, s. 221).

Özetle ifade etmek gerekirse Perslerin Doğu-Batı ilişkileri ve çatışmasındaki önemi hem onların asker devlet geleneğini Asurlulardan sonra devam ettirmelerinde hem de (bir

bakıma Doğu-Batı çatışması anlamına gelecek olan) Pers-Yunan Savaşlarında görmek mümkündür.

3.2.4. İskender Savaşları: Batı'nın Doğululaşması

Asıl adı III. Aleksandros olan Büyük İskender (Alexander the Great), milattan önce 356-323 yaşamış, 336-323 yılları arasında Antik Makedonya Krallığı'na krallık yapmıştır; Büyük İskender'in savaşları kadar, kişiliği ve eğitimi de ilgi çekici görülmüştür; bilindiği üzere Büyük İskender, Aristoteles'ten dil, edebiyat, siyaset ve felsefe konularında dersler almıştır (Kaya, 2000).

Bu minvalde Büyük İskender'in askerî başarılarında etkisi olan birçok husus arasında eğitimi önemli bir faktör olarak görülmektedir; zira Büyük İskender, her daim yanında birden fazla bilim insanı bulundurarak onların görüşlerinden faydalanmıştır (Çoban, 2019, s. 496). Aynı zamanda Büyük İskender büyük çoğunlukla tarihin gidişatını değiştiren isimlerden biri olarak da anılmakta, dikkat çekmektedir:

Büyük İskender dendiğinde akla bir çağın bitişi ve yeni bir çağın başlangıcı gelir. Tarihte Doğu ile Batı arasında rastlanan ilk büyük savaş, Helenlerin Perslerle iki yüzyıl kadar süren savaşı olmuştur. Büyük İskender, Pers Devleti'ni tarihten silmiş; Afrika'nın içlerine kadar girmiş, Jaksartes ile İndus nehirlerinin uzak tarafındaki toprakları bile ele geçirmiştir. Bu bölgede bulunan kültürleri ortadan kalkmış uluslara Yunan egemenliğini, kültürünü ve eğitim sistemini kabul ettirerek Helenizm'i başlatmıştır (Droysen, 2020, s. 17).

Konuyla ilgili olarak ise Büyük İskender'in özellikle Mısır'a düzenlediği sefer, Doğu-Batı çatışmasının tarihinde kırılma noktalarından birini teşkil etmektedir. Büyük İskender'in doğumundaki şartlar dahi bu duruma Doğu-Batı farklılaşmasının o günlerdeki durumuna örnek olarak gösterilebilir:

İskender'in asıl yurdu Asya ve Avrupa'nın sınırında bulunuyordu. Günümüzde olduğu gibi o günlerde de, Asya ve Avrupa sosyal ve medeni hayat olarak birbirinden çok farklıydı. Asya kısmı, Persler, Medler ve Asurîlerden oluşuyordu. Avrupa kısmında ise Yunanlar ve Romalılar bulunuyordu. (...) [bu iki kısım] birbirlerinden Çanakkale Boğazı, Ege Denizi ve Akdeniz ile ayrılıyordu. Bu sular iki topluluğu birbirinden ayıran doğal bir bariyer niteliğindedir. İki topluluk birbirinden uzak, farklı ve bir o kadar da rakip ve düşmandı (Abbott, 2020, s. 16).

Yine Yunanlıkta olduğu gibi Büyük İskender’de de uygarlıklar arası bir tür derece farkı düşüncesi mevcut gibidir. Bu bağlamda Büyük İskender’in farklı uygarlıkların diğerlerine üstünlüğü fikrine ilişkin ise hocası Aristoteles’ten aldığı derslerin önemi hatırlanabilir. Zira Fatma Müge Göçek’in vurguladığı üzere “Aristoteles, kendi dönemindeki uygar Helen dünyası ile barbar Doğu’yu karşılaştırmak suretiyle farklı politik sistemleri kıyaslayan ilk düşünür” (1999, s. 41) olmuştur.

Bekir Sıtkı Baykal (2020, s. 13) da konuya ilişkin olarak Makedonya generalleri sayesinde Grek kültürünün Doğu ülkelerine yayılabildiğini ifade etmektedir. “Makedonya generalleri” yerine “Büyük İskender” adının getirilmesi, buradaki ifadenin anlamını ve değerini kaybettirmeyecek olsa gerektir.

Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nde ayrıca önem verilen Büyük İskender’in Mısır seferi, milattan önce 332 yılının Kasım ayına rastlamaktadır; Büyük İskender’in bu sefer sırasında halk nezdinde bir tür “kurtarıcı” olarak karşılandığı kayıtlara geçmiştir (Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi II. Ciltten akt. Gültekin, 2004, s. 48). Söz konusu seferin Doğu-Batı çatışması tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil ettiği *Sosyoloji Yıllıklarında* da işlenmektedir (bkz. Sezer ve diğerleri, 1998, ss. 18-25).

Kısacası Büyük İskender’in yönünü Mısır’a çevirmesi, böylelikle Doğu’yu Batı’nın bir parçası hâline getirmek istemesi, Doğu-Batı çatışması tarihinde belirli bir kırılmayı beraberinde getirecektir. Bu durum ise İskender’in kendi sonunu hazırlamasının nedeni olarak gösterilmektedir (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 19; Y. Yıldırım, 2021a, s. 32). Yüksel Yıldırım, Büyük İskender’in nezdinde Batı’nın, Mısır nezdinde Doğu’yu kazanmaya çalışırken kendi kimliğini kaybetmesini şu şekilde özetlemektedir:

O güne kadar Doğu üretim fazlasından mümkün olan en fazla payı almaya şartlanmış Yunan, İskender’le birlikte Doğu’ya bütünüyle el koymaya girişecek, ancak bütün bir Yunan felsefesinin birikiminin ve zaferin verdiği özgüvenle başlanan bu süreçte Doğu’nun Batı’ya dönüşmesi yerine İskender doğululaşacaktır (2021a, s. 32).

Böylelikle İskender’in zaferi, aynı zamanda paradoksal bir biçimde yenilgisi anlamına gelmektedir. Zira Eğribel ve Özcan’ın da değindikleri üzere “İskender’in Doğu Seferleri

ile Yunanlılık toplumlar arası ilişkilerde yeni bir atılım göstermiştir. Bununla birlikte bu girişim Doğu'yu Batılılaştırmaya çalıştığı için Yunan'ın sonunu da hazırlayacaktır.” (2017d, ss. 245-246).⁴² Yine de söz konusu savaş ve Doğu'nun Batılılaştırılmaya çalışılması; Doğu ve Batı'nın tarihten getirdikleri farklıların olduğunun, böylelikle birinin diğeri içerisinde çözülemeyeceğinin de göstergesi mahiyetindedir. Bu anlamda, Doğu'nun da Batı'nın da tarihini birincil derecede ilgilendiren ve etkileyen bir öneme sahip gibi görülmektedir. *Sosyoloji Yıllıklarında* bu durum, Batı'nın Doğu olmaksızın var olamayacağı, var olmasının imkânının kalmayacağı ile açıklanmaktadır (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 19). Burada da Doğu ve Batı arasında diyalektik ilişkinin izlerine rastlamak mümkün olabilmektedir. Zira diyalektik içerisinde her unsur var olmak için karşısına ihtiyaç duymakta; bu bağlamda Batı da Doğu olmadan varlığını ve kimliğini koruyamamakta, sürdürememektedir.⁴³

Batı tarihini tek tarih saymak, tarihî gelişmenin ve toplumların açıklamasını yalnızca Batı'da aramak ne denli yanlışsa Doğu'yu da dünya tarihindeki yerinden soyutlayarak ele almak da o denli yanlıştır. Doğu da, Batı da karşılıklı ilişkilerinde vardır. Gelişmeleri, eğilimleri bu karşılıklı ilişkilerinde açıklanabilir, aydınlığa kavuşabilir (Sezer, 2000a, s. 79).

Doğu-Batı çatışması tarihinde Büyük İskender'in Mısır seferi, aynı zamanda Mısır'ın jeopolitik öneminden de kaynaklanmaktadır. Baykan Sezer'in aşağıdaki ifadeleri Mısır'ın Doğu-Batı çatışması tarihindeki önemini özetleyecek mahiyettedir:

Mısır Doğu'nun asker-Devletleriyle karşılaşmadan Batı'nın deniz yoluyla ulaşabildiği bir merkezdir. Bu nedenle Batı Mısır'ı ayrı tutma çabası içinde olmuştur. Buna bağlı olarak yanlış değerlendirmeler ortaya çıkacaktır. Bir yandan Yahudi kaynaklarında Mısır firavunlarına yönelik saldırılar, öte yanda ise Mısır'ın Yakın Doğu uygarlığı atlanılarak Yunan ve dolayısıyla Batı uygarlığının temeline yerleştirilmesi söz konusudur (2017b, s. 83).

⁴² Zira çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere, bir uygarlığın başka bir uygarlığı doğrudan doğruya etkisi altına almasıyla çatışma aşılamamaktadır. Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre, benzer bir biçimde, bir uygarlığın başka bir uygarlığa öykünmesi, benzemesi ile de Doğu-Batı çatışmasının aşılması mümkün görülmemektedir.

⁴³ Doğu-Batı çatışması teorisine göre, (ilerleyen bölümlerde de görüleceği üzere) benzer bir durum, Doğu uygarlığına mensup başka bir devletin, Osmanlı Devleti'nin Batılaştırma çabaları içerisinde girdiğinde de aynı sonucu verecektir. Burada da Doğu-Batı Çatışması teorisyenlerine göre Doğu uygarlığına mensup bir devlet farklı bir uygarlık çerçevesine geçmekle kendi kimliğini kaybedecektir.

Alıntıdan da görüldüğü üzere Mısır'ın Batı uygarlığının temeline yerleştirilmesi hususu, yanlış bir değerlendirme olarak görülmektedir. Zira Sezer'e göre Mısır, Doğu uygarlığı içerisinde bulunmaktadır. Bu minvalde, Büyük İskender'in Mısır'a seferi de esasen Batı'nın Doğu'ya seferi minvalinde yorumlanabilmektedir.

Büyük İskender'in Doğu-Batı ilişkileri ve tarihindeki önemini salt Mısır'ın jeopolitik konumu ile sınırlandırmamak gerekmektedir. Zira Sezer ve öğrencilerine göre İskender'in tarih sahnesinde oynadığı rol, aynı zamanda Anadolu'nun da dünya tarihi içerisindeki jeopolitik önemini⁴⁴ kanıtlar nitelikte görünmektedir:

Anadolu'nun önemi Doğu-Batı ilişkilerinde ağırlık taşıması ve bu ilişkilerin en fazla yoğunlaştığı ve düğümlendiği merkez olması nedeniyledir. Gordion düğümü efsanesi nedensiz yere ortaya çıkmış değildir. Dünya fatihi İskender'in Anadolu'da bu düğümü kesmesi, dünya ilişkilerinin düğümlendiği yerin Anadolu olduğunun en açık ifadesidir (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 30).

Büyük İskender zamanında Doğu'ya karşı yürütülen savaşların başarısız olmasının nedeni de tam olarak Doğu ve Batı arasında karşılıklı ve zorunlu bir ilişkinin bulunması ve bu savaşlarda söz konusu zorunlu ilişkinin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Doğu olmadan Batı, Batı olmadan da Doğu'nun olamayacağı varsayımından hareketle Büyük İskender Savaşları, Doğu'yu Batı'nın bir parçası hâline getirmeye çalışmalarıyla birlikte kendi sonlarını hazırlamıştır (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 19). Ayrıca İskender Savaşlarının, Batı'nın kendisine yabancı olan bir dünyaya -Doğu'ya- yönelmesinin ilk örneklerinden biri olması da söz konusu savaşların önemini göstermektedir. Bir başka deyişle İskender Savaşları, Batı'nın Doğu karşısında egemenlik elde etmesinin *ilk* ürünü olarak önemlidir (Sezer, 2012a, s. 13).

Büyük İskender'in seferleri, aynı zamanda Doğu-Batı ilişkilerinin iktisadi yapısında da değişikliklere neden olmuştur:

⁴⁴ Nitekim söz konusu teoriye göre Anadolu'nun jeopolitik önemi en çok da Anadolu'nun Türkleşmesinde görülecektir. “Anadolu'da kendi devletlerini kurmaları ve Doğu-Batı ilişkilerindeki en önemli stratejik nokta olan Boğazları ele geçirmeleriyle birlikte Türkler, Doğu-Batı ilişkilerini deneyleyebilecekleri gibi aynı zamanda bu ilişkilere yeni bir yön ve biçim de verebileceklerdir.” (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 37).

İskender'in fetihleri, Doğu uygarlıklarında göçebe-çobanın akınlarında görüldüğü gibi yalnızca bir hanedan değişikliğine yol açmakla kalmamıştır. Doğu uygarlık merkezleri yabancı ekonomi sistemlerine bağlanmıştır. Doğu uygarlığının temelini oluşturan şehir endüstrisi ve yönetim de giderek yabancılaşmış ve Yunanlaşmıştır. Endüstri ve yönetim Yunanlıların ya da Yunanlaşmayı kabullenen yerli kişilerin eline geçmiştir (Sezer, 2000a, s. 120).

Ayrıca Büyük İskender, Doğu-Batı Çatışması içerisinde Yunanlılığın yerini Roma'nın almasına aracılık etmesiyle de önemli addedilmektedir:

Büyük İskender bir Batılı fatihtir. Ve Doğu'yu kökünden yıkmıştır. Ancak kendi görevinin, Yunanlılığın, tarihteki görevinin bir karşı düşmanla savaşmak olduğunu bilmektedir. Doğu'da düşman kalmadığına göre bu kez de Doğu'nun askeri olarak Batı'ya dönmeyi düşünmüştür. (...) İskender, son yıllarda, yıktığı Perslerin yerini almak için merkezi Asya'da yeni bir İmparatorluk kurmak hazırlıkları içindeydi. Ancak Batılı kalmak taraftarları ile Doğulu olmak taraftarları arasında bir çıkar çatışmasına yol açtı. (...) Görünüşte çekişmeyi Batı'ya bağlı kalınması görüşünü savunan taraf kazandı. Ancak bu çekişmenin asıl galibi Roma olacaktır. Artık Avrupa'da bir dönem kapanmış, yeni bir dönem açılmıştır. Yunanlılığın yerini Roma almıştır (Sezer, 2018b, s. 130).

Bir bakıma Büyük İskender'in Doğu-Batı çatışması içerisindeki önemi, onun Yunanlılığın önemini Roma'ya bırakmasında da görülebilmektedir. Nitekim Roma İmparatorluğu da Doğu-Batı çatışması tarihinde ayrıca bir önem arz edecek ve Batı'nın Doğu karşısındaki üstünlük iddiasının bir göstergesi olarak tarih sahnesinde uzun dönem var olacaktır.

3.2.5. Roma İmparatorluğu: Yunan'dan Sonra Batı'nın Belirleyici Uygarlığı

Roma İmparatorluğu, özellikle Yunanlılığın Batı'nın merkezî konumunu üstlenmesinden sonra onun egemenliğini devralması sebebiyle Doğu-Batı ilişkileri açısından önem arz etmektedir. Ayrıca İmparatorluk, salt varlığıyla değil, aynı zamanda dağılma süreciyle birlikte de Doğu-Batı ilişkilerini farklı bir seyrinde devam ettirmiştir. Özellikle “Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılışı, Doğu-Batı çatışmasını dinî ve siyasî yönden etkileyecek yeni bir merkezin parlamasına zemin hazırladı. Burası Batı’nın yıldızı Roma’ya alternatif, Doğu’nun güneşi olmaya aday İstanbul’dan başka bir yer değildi.” (Emecen, 2017, s. 303).

“İlkçağ’da Atlas Okyanusu’ndan Mezopotamya’ya kadar uzanan (...) Roma İmparatorluğu’nun 395 tarihinde ikiye bölünmesinden sonra Doğu Roma’nın başkenti Konstantinopolis olmuştu.” (Eyice, 2017, s. 345). Bu noktada Roma İmparatorluğunun başarısının Yunanlılıktan farklılık arz ettiğini ifade etmek gerekmektedir. Zira Yunanlılık, Doğu’yu Batılılaştırmaya çalışırken Roma’nın başarısı, Doğu’yu Romalılaştırmaya çalışmadan gerçekleşmiştir (Eğribel ve Özcan, 2017d, s. 246).

Roma’nın bir diğer önemi, onun temel özelliğinin askerlik-yöneticilik vasfında olmasında görülebilir: “Roma’yı belirleyen temel özellik öncelikle Doğu karşısında Batı egemenlik örgütlenmesi olmasıdır. Bu nedenle Yunanlılık denilince akla önce felsefi düşünce gelmesine karşılık, Roma denilince askerlikyöneticilik yetenekleri ve evrensel hukuk sistemi gelmektedir.” (Eğribel ve Özcan, 2017d, s. 247).

Roma ile Yunan’ın bir farkı daha bulunmaktadır. Yunanlılıkta gözlemlenen siteler ve bu siteler arasındaki rekabetler Roma’da görülmemektedir; bu anlamda Roma’nın daha ziyade merkeziyetçi bir yapı arz ettiği söylenebilir (Eğribel ve Özcan, 2017d, s. 248).

Roma’nın önemi Avrupa kıtasının tarihi önemi ile de bağlantılı gibidir: “Ve Avrupa, tarihî bir kıta olma durumunu neye borçludur? Doğrudan doğruya, Büyük Roma İmparatorluğu’nun istilâsına...” (Ortaylı, 2013, s. 183).

Roma’nın bir diğer önemi ise kendinden sonraki devletlere etkisinde görülebilir. İlber Ortaylı (2013, ss. 61-62-67-71-153-227) Osmanlı’nın Roma imparatorluğunun bir tür devamı olduğunu belirterek belli başlı üç Roma İmparatorluğu olduğundan bahsetmektedir:

Üç Roma İmparatorluğu vardır. Birincisi: Klasik Roma’dır, pagandır, muhteşem bir imparatorluktur. Yani bu üçünün içinde en muhteşemidir, çağlar içinde en kalıcı olanıdır. İkincisi: Bizans dediğimiz Hristiyan Roma’dır. En azından Doğu Avrupa ve Balkanlar bu devletin ve uygarlığın izlerini taşır. Üçüncüsü ise: Hâlâ ortadan kalkmamış olan, bir anlamda hâlâ kurumları ve problemleri yaşanan Osmanlı İmparatorluğu’dur (2013, ss. 62-63).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Roma'nın yıkılışı ise yine Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmektedir: "Roma'nın yıkılışının nedeni kendi iç çelişkilerinden çok Doğu-Batı çatışmasının aldığı yeni biçimle ilişkilidir. Batı'nın Batı Roma ve Bizans olarak ayrılmasının nedeni de toplumlararası ilişkilerin aldığı yeni biçim olmuştur." (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 42).

Ayrıca Roma İmparatorluğunun dönemi içerisinde kendi sınırlarının son raddesine ulaşmış olması, geniş bir coğrafyaya yayılması da kendi sonunu hazırlayan bir diğer etken olarak anılmaktadır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 44).⁴⁵ Nitekim Roma İmparatorluğu yabancı kavimlerin istilasına neticesinde son bulacaktır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 99).

Roma İmparatorluğu'nun sona ermesi hem Batı içi ilişkiler hem de Doğu-Batı ilişkileri nezdinde önem arz edecektir. Bir bakıma Batı'nın Doğu artı ürünü vesilesiyle zenginleşmesinin de sonu olan imparatorluğun sonucunda Batı, kendi iç dengeleri ve süreci ile birlikte zenginleşmeye çalışmak zorunda kalacaktır. Baykan Sezer ve öğrencilerinin ifadeleriyle "Roma dünya egemenliğinin sona ermesi ile Batı kendisi için gerekli üretimi yapmak zorunda kalmıştır." (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 47).

3.3. ORTA ÇAĞ'DA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI

Orta Çağ dünya tarihinde önemli bir alanı kapsamaktadır. Nitekim Orta Çağ'ın sadece Batı tarihi için değil, aynı zamanda Doğu tarihi için de önemli bir tarih aralığı olduğu ifade edilebilir. Batı için Orta Çağ sıklıkla karanlık çağ olarak adlandırılrsa da Doğu için tam tersi bir durumun söz konusu olduğu bilinmektedir. Özellikle de söz konusu dönemde

⁴⁵ Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Batı, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden belirli sonuçlar çıkaracaktır. Bu sonuçlar nezdinde ise Orta Çağ boyunca devam edecek olan Batı içi bölünmeleri engellemek ve bütünleşmeyi sağlamak görevini Hristiyanlık ve kilise devralacaktır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 49). Kilisenin merkezi rolü nüfusu denetim altında tutmakta da kendini gösterecektir: "Orta Çağ boyunca özellikle nüfus fazlası konusunda Batı ne yapacağını bilemezken bu nüfus fazlasını kilise denetim altında tutacaktır. Bu konudaki ilk örgütlenme manastırlar, onun yanında dilenci tarikatları ve sadaka kurumu olmuştur. Manastır açıkça kısırlaştırma aracından başka bir şey değildir, dilenci artıklarıyla bu başı boş nüfus denetim altına alacak, sadaka kurumu ile de bu nüfusun tehlike olmasını engelleyecektir. Toplumda yüklenmiş olduğu bu göreve bağlı olarak çok geniş bir kilise örgütü kurulmuştur. Kilisenin, başta toprak mülkiyeti olmak üzere elinde büyük olanakları toplaması, başı boş nüfusu tehlikeli olmayacak biçimde eritebilmek, besleyebilmek içindir." (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 105).

Doğu’da felsefe ve bilim alanlarındaki gelişmelerde bu durum netlikle gözlemlenebilmektedir.

Baykan Sezer’e göre Orta Çağ’da Batı’yı Batı yapan iki sınıfın varlığından söz edilebilir. Bunlardan biri askerler, diğeri ise rahiplerdir. “Bu sınıflar Batı’nın daha elverişli koşullarda dünya egemenliğini elde edebilmesi için, Batı’nın varlığını ve kimliğini korumasına çalışmışlardır.” (Sezer, 2017b, s. 96)

(...) Orta Çağ belli açıklama güçlüklerini yapısında taşımaktadır. Bu güçlüklerin kaynağında, gelişmeleri Batı tarihi çerçevesinde kalarak açıklama isteği bulunmaktadır. (...) Böyle bir yaklaşım, gelişmeler içinde Batı dışı toplumların da belli roller üstlenebileceğini kabul etmek, hem günümüz olaylarına daha farklı bir açıklama getirmeyi, hem de geleceğin oluşturulmasında Batı dışı toplumların yer ve rolünün tartışmaya açılmasını gerektirir. Geleceğin yalnızca Batı tarafından belirlenmeyeceği görüşü zorunlu biçimde gündeme gelir (Sezer, 2017b, ss. 96-97).

Bu minvalde, Baykan Sezer’e göre, genel mahiyetiyle karanlık çağ olarak adlandırılan Orta Çağ’ın Batı tarihi içerisindeki konumunu da Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde açıklamak gerekli görülmektedir.

Doğu-Batı Çatışması Teorisi’ne göre Orta Çağ’ın diğeri bir önemi ise Batı’da belirli bir merkezin olmamasıdır. Baykan Sezer’e göre Orta Çağ’da bir bölünmüşlük hâkimdir; bu bölünmüşlüğün bir sonucu olarak da Batı’da belirli bir merkezden yahut merkezlerden bahsedilememektedir:

Orta Çağ’da Batı’nın bölünmüşlüğü iki düzeyde ortaya çıkar. İlk bölünme Batı ve Doğu Roma ya da Batı Avrupa ve Bizans bölünmesidir. Bir başka düzeyde Batı Avrupa’da feodal bölünme Orta Çağ’da Doğu önünde tüm Batı’yı kapsayacak bir siyaset oluşturulamaması nedeniyle. Böyle bir siyaset oluşturabilmek bir yana Batı Avrupa’nın dış baskılar önünde varlığını ancak kendisini küçültürerek sürdürebilmesi söz konusu olmuştur. Gücünü birleştirerek ortaya koyabileceği en güçlü ordu olan Roma orduları bu baskı önünde dağılmış gitmiştir. Batı’nın bölünmüşlüğü yalnızca siyasi düzeyde değildir. Bu bölünmüşlük dini alanda da kiliselerin bölünmesiyle, Katolik ve Ortodoks kilisesinin ayrılmasıyla ifadesini bulur (Sezer, 2017b, s. 98).

Sezer (2017b, s. 100) sonrasında Bizans’ın Batı uygarlığında merkez görevi üstlendiğini de ifade etmektedir. Buna rağmen tarihin diğeri çağlarında hem Doğu hem de Batı

nazarında belirli merkezlerin varlığı dikkat çekmektedir. Örnek verilecek olursa Eski Çağ bölümünde de bahsedildiği üzere Yunanlının bu merkezlerden biri olduğuna değinilebilir. Yine Eski Çağ içerisinde Asurluların ve Perslerin Doğu uygarlıklarında ilk asker devletler olması münasebetiyle bir merkez oluşturdıkları ifade edilebilir. Ancak Orta Çağ'da durum Batı için farklılık göstermiş ve merkezden ziyade merkezsizlikten bahsedilmiştir. Dünya tarihi içerisinde bu merkezlerin asli özelliği ise Doğu-Batı ilişkilerini denetleme görevini üstlenmiş olmalarından kaynaklanmaktadır (Sezer, 2017b, s. 100).

3.3.1. Bizans: Yunanlının Devamı

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Bizans'ın tarih içerisinde ve Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde aldığı rolü, Yunanlıktan ayrı bir biçimde değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Bu anlamda Bizans'ın önemi, esasen Yunanlının Doğu-Batı çatışması içerisindeki önemi ile bağlantılıdır.

Yunanlık gerçekte Bizans ile yaşamaya devam etmiştir. Yunanlık Doğu ile çatışmada ateşin ilk hattında Doğu'nun karşısına çıkan Batı'nın aldığı biçimdir. Yunanlının bir temeli Batı'nın Doğu karşısında ileri karakolluğu, diğer temeli ise Doğu-Batı ilişkilerinde üstlendiği ticari roldür. Bizans, Roma İmparatorluğu'nun yıkılması sonrasında Yunanlının Orta Çağ'da değişen koşullarda aldığı biçimdir. Orta Çağ'da Doğu karşısında Batı Avrupa'nın koruyuculuğunu üstlenmiştir (Eğribel, 2017b, s. 287).

Alıntıdan da görüldüğü üzere Bizans'ın Doğu-Batı Çatışması tarihindeki en büyük önemi, belirli bir dönem için Batı uygarlığının koruyuculuğunu üstlenmiş olmasıdır. Zira Baykan Sezer ve öğrencilerine göre de “Bizans bütün Orta Çağ boyunca Avrupa'nın kurulu çıkarları kadar, Avrupa bilincinin de koruyucusu olmuştur.” (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 44). Yine Sezer (2001b, s. 411), Bizans'ın öncelikli olarak “bekçilik” vazifesini üstlendiğini (Batı ile birebir özdeşleşmemiş olsa da askerlik ve ticaret başta tüm alanlarda Batı'nın bekçiliğini üstlendiğini) ifade etmektedir. Bölgedeki hâkimiyetini özellikle İstanbul'u elinde bulundurmasıyla bir süre için koruyan Bizans, söz konusu hâkimiyeti, sonrasında Osmanlı Devleti'ne bırakacaktır; böylelikle İstanbul, dünya tarihi içerisinde önemini korumaya devam edecektir (Sezer, 2017b, s. 100).

Bizans her ne kadar Batı uygarlığı için bir merkez teşkil etse de gerçekte Batı'nın Bizans'a karşı tutumunun dostane olmadığı söylenebilir. Işın Demirkent bu gayri dostane tavrı şu şekilde ifade etmektedir:

Batı dünyası 1097, 1101, 1147 ve 1189 yıllarında düzenlediği Haçlı Seferleri'nde olduğu kadar 1107 ve 1147 yıllarında doğrudan imparatorluk topraklarına yaptığı saldırılarda da Bizans'a duyduğu nefreti ve düşmanca tavrı açıkça sergiledi. İstanbul önüne gelen Haçlı orduları her defasında şehri ele geçirmeye uğraştılar. İmparatorluğun yerli halkına her türlü kötülüğü yaptılar (2005, ss. 103-104).

Kısacası Bizans'ın durumunun tabir yerindeyse ikircikli bir durum olduğu ifade edilebilir. Zira bir taraftan Doğu-Batı ilişkileri çerçevesince Batı'nın merkezi olma vazifesini üstlenirken öte yandan Batı'nın (özellikle de Haçlı Seferleri vasıtasıyla) düşmanca tutumu ile karşılaşmaktadır.

Dünya tarihinin en önemli olaylarından biri olan ve Avrupa ile Doğu dünyasını uzun yıllar meşgul eden Haçlı Seferleri, Bizans tarihinde yeni bir dönemin belirleyicisi sayılır. Çünkü XI. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan ve yaklaşık iki yüz yıllık bir dönemi kapsayan bu seferler Bizans için tam bir hezimet niteliği taşımaktadır. Batı dünyasının düşmanca duygular beslediği Bizans'ı emelleri önünde büyük bir engel olarak görmesi ve onun ortadan kaldırılması gerektiğine inanması bu hezimetin nedeni sayılmalıdır. İşte bunun içindir ki 1204 yılına kadar gerçekleşen Haçlı Seferleri'nde Batılılar doğrudan Bizans İmparatorluğu'na saldırıda bulunmuşlar ve İstanbul'u ele geçirmeye çalışmışlardır (Küçüksipahioğlu, 2017, s. 339).

Haçlı Seferlerinin Bizans İmparatorluğunun sınırlarında yer alan İstanbul'a karşı seferleri neticesinde İstanbul kısa süreli düşmüştür. Bu kapsamda, Haçlı Seferlerinin dördüncüsünün Konstantinopolis'e yöneldiğini, burasının işgal edildiğini, sonrasında da bu bölgede Latin İmparatorluğunun kurulduğu ancak bu imparatorluğun da çok uzun ömürlü olmayıp 1261'de sona erdiğini ve Bizans'ın eski başkentini tekrar alarak 1453'e kadar sahip çıktığı hatırlanabilir (bkz. Eyice, 2017, s. 345).

Bizans'ın Doğu-Batı ilişkileri nezdindeki önemi, bir anlamda İstanbul'un önemini kanıtlaması bakımından da dikkat çekicidir. Bizans'ın bir diğer önemini ise Batı tarihi içerisindeki merkezî konumunda görmek ve gözlemlemek mümkün görünmektedir. Baykan Sezer'in ifadeleriyle:

Bizans (...) Batı'nın varlığının, kimliğinin korunması çabasından başka bir şey değildir özünde. Bu nedenle de koşulların değişmesi sonucu Batı'nın yeniden doğuşunda Bizans'ın koruduğu ve sakladığı değerlerin etkisi büyük olacaktır. Batı'da *renaissance*, belki de abartılarak, İstanbul'un fethiyle Batı'ya göçen Bizanslı papazların beraberlerinde getirdikleri bilgi ve kültür hazinelerine bağlanır (2017c, s. 283).

Bu anlamda Bizans'ın tarihteki rolü sadece kendisi ile sınırlı kalmamış, Batı'da koruyucu bir konum üstlenmesiyle birlikte hem Batı uygarlığının bizatihi kendisinde hem de Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

Bu tartışmaya ek olarak, Doğu-Batı Çatışması Teorisi nezdinde, Bizans ile feodalizm arasında da bağlantı kurulduğu hatırlanabilir. Baykan Sezer'e göre "Bizans İmparatorluğu ile Batı feodalizmi arasında bazı yakınlıklar bulunmaktadır. Her ikisi de aynı mirasın (Roma İmparatorluğu) devamcılarıdır. Ve her ikisi de aynı tür ilişkinin (kölecilik üretim biçimi) üzerinde kurulmuşlardır. Ancak tarihte değişik birer çizgi izlemişlerdir." (2017c, s. 280).

Bizans'ın sadece varlığı değil, aynı zamanda tarih sahnesinden çıkışı da Doğu-Batı ilişkileri açısından yeni bir dönemin habercisi gibidir. Nitekim Ertan Eğribel'in ifadeleriyle "Bizans'ın ortadan kalkması ve Doğu'nun savaşçı gücü olan Osmanlı'nın karşısına dikilmesi sonrasında artık Batı'nın kendi içine kapanarak (feodalizm ve Hristiyanlık ideolojisi çerçevesinde) varlığını sürdürmesi mümkün olmamıştır." (2017b, ss. 286-287).

3.3.2. Anadolu'nun Türkleşmesi: Türk Tarihinde Dönüm Noktası

Anadolu'nun Türkleşmesi, Doğu-Batı çatışmasının ve Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Zira Sezer'e göre Anadolu, "Doğu-Batı çatışmasında önemli kilit noktası" (2001b, s. 407) olma özelliğini taşımaktadır. Bir başka deyişle Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre Anadolu, önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Dolayısıyla bu konumu elinde bulunduranların, uygarlıklar arası ilişkilerde de söz sahibi olacağı ön görülmektedir. Bu görüşe örnek olarak Baykan Sezer ve öğrencilerinin (2000, s. 37), Anadolu'nun Türkleşmesi neticesinde Doğu topraklarının

Batı egemenliğinden kurtulmuş olduklarını, Türklerin Boğazları da almaları sonucunda Doğu-Batı ilişkilerine yön verebilecek bir konuma geldiklerini ifade etmeleri gösterilebilir. Yine Baykan Sezer'e göre de "Anadolu'nun Türkleşmesi, Türk tarihinde ilk belirgin toplumsal değişme olayı" (2001b, s. 335) olması sebebiyle de ayrıca önemli addedilmektedir.

Anadolu'nun Türkleşmesi, tarih içerisinde göçebe halklarla yerli halkların etkileşimi esnasında da aykırı bir noktada bulunmaktadır. Nitekim Baykan Sezer'e (2001b, s. 340) göre göçebe halklar yerleşik uygarlık merkezlerine gittiklerinde o halklar içerisinde erirlerken Anadolu'ya göç eden Türkler, bu konunun bir istisnası olarak dikkat çekmektedir. Böylelikle Türklerin tarihinde göçebe-yerleşiklik çatışması da Doğu-Batı çatışması ile birlikte söz konusu olacaktır (Sezer, Eğribel ve Özcan, 2002a, s. 421).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkler, aynı zamanda sonrasında Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda rol oynayacaklardır. Baykan Sezer bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

Aşiret düzeni içindeki Türkler, başka deyişle göçebe Türkler Anadolu'nun Türkleşmesinde ve dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşunda gerekli insan kaynağını oluşturmuşlardır. Başka türlü söylersek Osmanlı İmparatorluğu varlığını, Orta Asya halklarının Anadolu'ya göçlerine borçludur. Bu insan gücüne dayanmadan Anadolu'da yeni bir dünya İmparatorluğunun kurulup yaşatılabileceğini düşünmek olanaksızdır (Sezer, 2001b, s. 397).

Baykan Sezer nezdinde, Anadolu'nun Türkleşmesi, aynı zamanda Osmanlı Devleti tarihi içerisinde ve sonrasında cumhuriyet tarihi içerisinde de önemli bir dönüm noktası olma özelliğini koruyor görünmektedir. Zira Sezer, Anadolu ile Türkiye'nin eş anlama anılmasına ilişkin olarak aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır:

Batılı Devletler, Osmanlı'yı Avrupa'dan atmaya karar verince Osmanlı'yı bu kez Türk'le bir saymış, onu ancak yaşamasına izin verdiği Anadolu içinde düşünmeye başlamıştır. Bu olayın eşliğinde Osmanlı'nın giderek toprak kaybetmesi, bu topraklarda yaşayan gerçek Osmanlıların Anadolu'ya göç etmelerine yol açmıştır. Gerçekten de Anadolu, gerçek Osmanlı Türkleri sinesinde barındıran bir insan deposu durumuna gelmiştir ama bu olay zaman içinde Anadolu'nun fütuhâtı ile kaynaşmamaktadır. Ve son olarak Anadolu'nun Türkiye ile eş anlama gelişi, ancak Cumhuriyet'in ilânı ile başlamıştır (2001b, s. 341).

Bu kısım oldukça önemlidir. Zira Anadolu'nun tarihi göstermiştir ki söz konusu bölgeye birçok sefer düzenlenmiş, birçok farklı uygarlık tarih sahnesinin belirli bölümlerinde burada varlık göstermiştir. Ancak yine Sezer'in ifadeleri ile "Büyük İskender'in fetihleri dahil hiç bir Devlet Anadolu'nun bütünlüğünü kuramamıştır." (2001b, s. 343).

Son olarak Doğu-Batı çatışmasına göre gerek Anadolu'nun gerekse de Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinin önemi, günümüzle ilgili olarak kurulan bağlantıda da ortaya çıkmaktadır. Zira Baykan Sezer'e göre "Anadolu'nun Türkleşmesi olayına getirilecek genel bir açıklama, günümüz sorunları için de büyük değer taşımaktadır. Her şeyden önce böyle bir açıklama günümüzdeki Doğu-Batı farklılığını tarihî temelleriyle anlamamıza izin vereceği için günümüz sorunları açısından da önemlidir." (2001b, s. 408).

3.3.3. Haçlı Seferleri: Bizans'ın Sonu

Orta Çağ denilince akla ilk gelen tarihsel olaylardan biri Haçlı Seferleridir. Haçlı Seferleri, aynı zamanda Batı'nın Doğu'ya yönelik seferleri olarak da değerlendirilebilir. Bu anlamda, söz konusu seferlerin Doğu ile Batı'nın birbirleriyle ilişkilerinde önemli olduğu ifade edilebilir. "1096-1291 yılları arasında iki yüz yıllık uzun bir dönemi kapsayan ve 'Haçlı Seferleri Dönemi' olarak adlandırılan bu devre tarihte Doğu-Batı çatışmasının en uzun süreli devresidir." (Altan, 2017, s. 329)

İlk olarak 1089 yılında Papa II. Urbanus'a İmparator Aleksios Komnenos müracaat etmiş ve Batı'dan Türklere karşı kullanabilecekleri ücretli asker yardımı talep etmiştir (Altan, 2017, s. 329). 27 Kasım 1095 tarihinde Papa II. Urbanus, Clermont Konsili esnasında din insanları ve halktan meydana gelen kalabalığı Haçlı Seferi'ne katılmaya çağırarak Haçlı Seferlerinin başlangıcını tetiklemiştir (Demirkent, 1996).

Haçlı Seferlerinin salt dinî gayelerle gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği de literatürde tartışma konusudur. Örnek olarak M. Lavis, seferlerin Kudüs için değil, şahsi ve ticari menfaatler için gerçekleştirildiğini; Rahip Fleury, borçlular, cezadan indirim almak isteyen suçlular vb. kesimin kendi çıkarları için katıldığı bir sefer türü olduğunu, Rahip

Anquetil, salt dinî amaçlarla gelenlerin sayıca pek az olduklarını ifade etmişlerdir (Akt. Ahmet Rızâ Bey, 2004, s. 50).

Haçlı Seferleri aynı zamanda Hilal-Salip çatışmasının da en çok görünürlük kazandığı alanlardan biri olarak Doğu-Batı çatışması teorisi nezdinde ayrıca önemsenmektedir. Bu noktada Baykan Sezer, din çatışmasının sonradan ortaya çıktığını ancak çatışmanın iki boyutlu olduğunu şu şekilde belirtmektedir:

Bir yanda darülharp⁴⁶ ve öte yanda ilk günah düşüncesi. Bunun sonucunda bir yerde engizisyon kurumu ve Haçlı Seferleri. Ve Haçlı Seferleri anlayışı. Bu anlayışın aşıldığı sanılmasına karşılık günümüzde de bu anlayışın izleri görülmektedir. Daha derinden, tutuculuktan öteye bir olaya işaret ettiğinin kanıtı. Öbür yanda da “cihad” (2017b, s. 74).

Haçlı Seferlerinin Doğu-Batı ilişkileri çerçevesince Anadolu’nun ve Osmanlı’nın önemini göstermesi de konunun bir diğer dikkate değer noktasıdır.

Orta Çağ’da Anadolu’yu atlayarak Hindistan ve Uzak Doğu uygarlıkları ile ilişki kurma çabası önce Haçlı Seferleri sırasında Marco Polo ile ortaya çıkmıştır. Marco Polo zamanında ilişkileri sınırlandığında İtalyan tüccarlar Anadolu ve Yakın Doğu uygarlıklarını dışlayarak Hindistan ve Uzak Doğu ile yeni ilişkiler geliştirmek istemişlerdir (Eğribel, 2017b, s. 294).

Haçlı Seferlerinin bir başka önemi ise Bizans’ın sonunu hazırlamasında görülebilecektir; zira Haçlı Seferleri sonrası Bizans, yıkıldığı tarih olan 1453 yılına kadar söz konusu seferlerin etkisini atlatamayacaktır (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 36). Bu anlamda Haçlı Seferlerinin Doğu ile Batı’nın birbirleriyle ilişkilerinde önemli bir dönüm/kırılma noktası olduğu ifade edilebilir. Niğbolu’da Haçlıları yenerek Haçlı Seferlerinin son bulmasını sağlayan devlet ise Osmanlı Devleti olmuştur (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 41). Bu anlamda Haçlı Seferlerinin Türkiye’nin Batı ile ilişkileri nezdinde de bir tür dönüm noktası teşkil ettiği söylenebilir. Zira İlber Ortaylı’nın da değindiği üzere “Batı ile

⁴⁶ Darü’l harp ve Darü’l İslâm kavramları, özellikle Orta Çağ dönemindeki Müslümanların dünyayı ayırt etmek için kullandıkları tanımlamalardır; darü’l harp içerisinde yaşayan -yani Müslüman olmayan- herkes ise harbî olarak adlandırılmaktadır (Ortaylı, 1985, s. 135).

Türkiye toprakları arasındaki kültürel ve iktisadî ilişkiler şüphesiz Haçlı Seferleri'nden başlar.” (Ortaylı, 2013, s. 151).

3.3.4. Osmanlı Devleti: Doğu Savunusunda Bir Dünya İmparatorluğu

Osmanlı Devleti'nin Doğu-Batı çatışması tarihi içerisindeki konumunu sadece Orta Çağ ile sınırlı olarak ele almak mümkün görünmemektedir. Zira Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinde varlık gösterdiği dönem, 624 yıl gibi büyük bir tarih dönemini kapsamaktadır. Bu sebepten ötürü, yapılan sınıflandırma doğrultusunda, burada sadece Osmanlı Devleti'nin Orta Çağ'ı kapsayan dönemine değinilmiştir. Baykan Sezer, Osmanlı Devleti'nin tek bir çağla sınırlandırılmayacak öneminden şu şekilde bahsetmektedir:

Osmanlı İmparatorluğunun tarihte görülmüş dünya İmparatorlukları içinde de ayrı bir yeri bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu üç kıtaya yayılan çok geniş bir alan üzerinde kurulmuş ve varlığını üç çağa (Orta, Yeni ve Yakın Çağ) yayılan geniş bir zaman dilimi boyunca sürdürebilmiştir. Avrupa, Asya ve Afrika'ya yayılı bu denli geniş bir alanda, ki bu o zamanki uygar dünya demektir, yüzyıllar boyunca bütün siyasî gelişmelerde etkili olmuş ve uzun süre dünyanın kaderi üzerinde bu etkisini yitirmemiştir (2001b, s. 478).

Doğu-Batı Çatışma Teorisi'ne göre Osmanlı Devleti'nin çatışmanın tarihindeki önemi diğer toplum ve uygarlıklar içerisinde de en üst sıralarda kendini göstermektedir. Baykan Sezer'e göre “(...) Osmanlı olayı tarihte en az Antik Yunan uygarlığı kadar önemlidir.” (2002, s. 236). Yine Sezer, aynı çalışmasında Osmanlı Devleti'ni dünya siyaseti yürütme noktasında ve imparatorluk olma hususunda Roma İmparatorluğu ile birlikte anmaktadır: “Söz konusu olan herhangi birer İmparatorluk da değildir. Her ikisi de birer dünya İmparatorluğu olarak tarihte önemli görevler üstlenmiş, önemli birer yer edinmişlerdir.” (2002, s. 403).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi inşa ve icralarına göre Osmanlı Devleti'nin dünya tarihi içerisindeki önem ve konumu da dikkate değerdir. Nitekim söz konusu teoriye göre Osmanlı Devleti, asıl olarak bir dünya imparatorluğudur. Dünya imparatorluğu olarak da Doğu-Batı ilişkilerinde öncü ve yönlendirici bir konumda görünmektedir:

Osmanlı İmparatorluğu, Doğu-Batı çatışmasında, bu çatışmada Doğu'nun koruyuculuk ve savunuculuk görevinden hiçbir zaman vazgeçmemek kaydıyla, bir dünya Devleti kurabilmek başarısına erişmiştir. Osmanlı bu başarısını ve çeşitli halkları bünyesinde birleştirici niteliğini din yayıcılığına değil (din yayıcılığıyla sömürgecilik arasında yakın ilişki vardır) ülkede güvenlik ve barışı sağlamasına borçludur (Sezer, 2002, s. 238).

Ayrıca Osmanlı Devleti, Baykan Sezer'e (2007, s. 178) göre tipik bir Doğu devleti özelliği göstermemekte, asker devlet özelliği gösterirken dahi kendinden önceki asker devletlerden ayrılmakta, yeni bir siyaset sözcüsü olan ve tarihte Doğu-Batı ticaret yollarını denetim altına alan bir dünya imparatorluğu olma özelliğini göstermektedir.

Orta Çağ döneminde Batı'da bir merkezin olmadığından yukarıda bahsedilmişti. Ancak Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre söz konusu dönem içerisinde Doğu uygarlıkları çerçevesinde merkez, Osmanlı Devleti olarak görülmektedir. Kısacası söz konusu teoriye göre Osmanlı Devleti'ni, Doğu-Batı ilişkileri çerçevesi dışında değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Zira Osmanlı Devleti, aynı zamanda Doğu uygarlık alanı içerisinde görülen asker devletlerin bir tür devamı olma vazifesini de üstlenmiştir.

Osmanlı devleti biçimlenmesi, kendinden önceki Doğu devlet geleneği ve asker devlet süreci ile bağlantılı olarak siyasi temel üzerine kuruludur. Devletin temeli siyasettir. (...) Doğu devlet geleneğine benzer şekilde askeri sınıf ve reaya ayrımı mevcuttur ve askeri sınıf da kendi içinde belli bir denge üzerine kurulu ayrımlar halindedir. (...) Osmanlı'yı bir din devleti saymak mümkün olmadığı gibi, eylemlerini dini gerekçelere dayandırdığı için laik bir devlet de demek mümkün değildir (Y. Yıldırım, 2021a, s. 36).

Osmanlı Devleti'nin özellikle ilk sultanları olan Osman, Orhan ve I. Murad'ın elde ettikleri topraklarda herhangi bir din ayrımı yapmamaları, adaletle davranmaları da birçok kesimin kendi istekleri ile Osmanlı Devleti'nin hizmetinde yer almasını sağlamıştır; bu noktada hem Anadolu'daki Bizans kalelerinin hem de Trakya ve Balkanlardaki toprakların fethedilmesinde istimâlet politikası önemli bir işlev göstermiştir (Başar, 2017, ss. 373-375).

Böylelikle Osmanlı Devleti, Doğu uygarlıkları içerisinde bir merkez olmasının yanı sıra aynı zamanda da dünya tarihinin de egemenliğini uzun yıllar boyunca devam ettirecektir. Sezer'e (2017b, s. 100) göre ancak ve ancak 19. yüzyılda Batı'nın dünya egemenliği

iddialarından sonra Osmanlı Devleti'nin başarısızlığı gündeme gelecektir. Ancak burada yine Osmanlı Devleti'nin, Doğu-Batı Çatışması Teorisi nezdinde tipik bir Doğu devleti olarak görülmediğinin de hatırlatılması gerekecektir⁴⁷: “Osmanlının geleneksel üretici Doğu uygarlıkları ile bütünüyle özdeşleşmesi ve temsilcisi olması söz konusu değildir. Osmanlı Doğu'nun kendisi değil, Doğu'nun egemen gücü, öncüsü ve sözcüsüdür. Osmanlı varlığını ve dünya tarihi içindeki önemini Doğu içindeki bu bağımsız siyasi rolüne borçludur.” (Eğribel ve Genç, 2001, s. 145).

Bu anlamda Osmanlı Devleti'nin Doğu uygarlıkları içerisinde oynadığı rol ve merkezî konumu, daha ziyade Doğu'nun Batı'ya karşı savunuculuğu noktainazarında kendini gösterecektir. Ertan Eğribel de “Osmanlı tipik bir geleneksel Doğu ülkesi değildir.” (2001, s. 189) derken bu duruma işaret etmektedir. Zira yukarıdaki alıntının da gösterdiği üzere, Osmanlı'yı tipik bir Doğu devleti saymak, Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre mümkün görünmemektedir.

Kısacası Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Osmanlı Devleti hem yönetim hem de toplum yapısı nezdinde şahsınamünhasır bir özellik göstermektedir. Bu anlamda, Batılı anlamda sınıflardan bahsedilemeyeceği gibi, Osmanlı Devleti'ni feodal ya da Asya Tipi Üretim Tarzı kavramlarıyla açıklamak da teoriye göre mümkün görünmemektedir. Teoriye göre şahsınamünhasırlık, özgünlük fikri, toplumun bütün kurumlarında kendini göstermektedir. Osmanlı Devleti'ne dair özellikle Batı ile ilgili bir benzerlik kurmak, bu

⁴⁷ Yine Eğribel, Osmanlı Devleti gibi Türkiye'nin de tipik bir Doğu ülkesi olmadığına şu satırlarda değinmektedir: “Türkiye XIX. yüzyıl öncesinde olduğu gibi, XIX. ve XX. yüzyılda da -etkinliğimiz ayrı bir tartışma konusu olsa bile- dünyadaki gelişmelerin en önemli taraflarından biridir. Herhangi bir Doğu ülkesi değildir.” (2003b, s. 73). Bu anlamda, Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Türkiye'nin ve öncesinde Osmanlı Devleti'nin tipik bir Doğu devleti olarak görülmemesi iki durumdan kaynaklanıyor gibidir: İlk olarak diğer Doğu devletlerinden ayrılan, şahsınamünhasır bir tarafı; ikinci olarak ise dünya siyaseti içerisinde önemli bir konumu bulunmaktadır. Nitekim söz konusu şahsınamünhasırlık fikri sadece Osmanlı Devleti ile eş değer tutulmayacaktır. Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nde esas olarak bütün bir Türk tarihinin özgün bir değere sahip olduğuna değinilmektedir. Sezgin Kızılcıkel, bu hususta şu ifadeleri kullanmaktadır: “Çünkü Türk toplumu, tarihte ve günümüzde biriciktir. Eşsizdir. Kendine özgüdür. Hiçbir topluma benzemez. Türk toplumunun kendine özgü yapısı ve gerçeği vardır.” (2016, ss. 270-271). Yine Kaçmazoğlu (2003, s. 102) da Osmanlı Devleti'nin Batı'dan ayrılan özelliklerinin Cumhuriyet döneminde de devam ettiğini, bu kapsamda burjuvazinin ya da proletaryanın varlığını tartışmanın, sınıf bilinci kapsamında beklentilerin nafiye olduğunu ifade ederek, Osmanlı'daki özgünlüğün Türkiye Cumhuriyeti'nde de devamlılığına dikkatleri çekmektedir. Mustafa Orçan da Kemal Tahir'e göre “özellikle Batı'dan daha çok Doğu'ya yakın olsa da, Türk tarihi ve toplum yapısı kendine özgü nitelikleriyle biricik” (2003, s. 317) olduğuna değinmektedir.

anlamda pek mümkün görünmemektedir. Baykan Sezer'in feodalizm ve kölelik hususlarına ilişkin değinisi, bu noktada örnek olarak gösterilebilir:

Osmanlı yönetim kadrosuna katılmanın tek yolu Sultan'ın kölesi olarak yönetime girmektir. Daha doğru bir deyişle kapıkulu⁴⁸ olmak gerekmektedir. Osmanlı'da feodalizmi andırır kişisel bağımlılıklar olmadığı gibi kölelik de Batı'daki kölelikten ayrı bir anlam taşımaktadır. Osmanlı'ya kul-köle olmak, bu kişilerin üretimde çalıştırılmalarına ve böylece elde edilen bir artı-üründen yararlanılmasına yol açmadığı gibi taşıdığı anlam daha çok siyasidir (2002, s. 244).

Yukarıdaki alıntıdan da görüldüğü üzere, devşirme sisteminin de kölelikle benzer tutulmaması gerekmektedir. Aynı husus, genel itibarıyla kapı kulluğu için de geçerlidir. Baykan Sezer, devşirme sistemine ilişkin olarak şu hususa değinmektedir: “Devşirme sisteminin ana amacı idari müessesenin sivil müesseselerden ve bu arada Müslüman müessesesinden tam bağımsız bir biçimde işleyebilmesini sağlayabilmektir.” (2002, s. 246). Kapıkullarının ayrıcalıkları konusunda da Baykan Sezer, Osmanlı Devleti ile Batı arasında bir farka değinmektedir:

Osmanlı'da kapıkullarının, Batı soyluluğunu andırır biçimde İmparatorluk içinde özel ayrıcalıkları bulunmaktadır ve bu ayrıcalıklarına karşılık askeri görevlerle yükümlüydüler. Ancak Batı soyluluğunun aksine Osmanlı'da idari müessese içinde bütün görevler aynı şerefe sahipti. Bu da ayrıcalıkların kişinin özel durumundan çok sistemin bir sonucu olması ve sistem dışında bir ayrıcalık olanağı bulunmaması yüzündendir (2002, s. 258).

Osmanlı Devleti'nde bir diğer önem arz eden husus ise din ve devlet işlerindeki kimi ayrılıklardır. Ancak teoriye göre söz konusu ayrılık hâli herhangi bir çatışma doğurmamaktadır. Bu ayrılıklar özellikle hukuk alanında göze çarpmaktadır. Baykan Sezer bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Kamu ve Devlet işleri Osmanlı'da şeriattan bağımsız padişah buyrukları ile yürütülmüştür. Şeriatla padişah buyrukları arasındaki ilişki karşılıklı bağımsızlık ilkesi üzerine kurulmuş olmasına karşılık bu bağımsızlık

⁴⁸ Kapıkuluna dair benzer bir vurgu Kemal Tahir'de de görünmektedir. Romancı “(...) bu kavramı geçimini devletten sağlayan, devlete bağlı devşirme-müslüman, asker-sivil tüm bireyleri tanımlamak için” (Sarıkoca, 2003, s. 220) kullanmaktadır.

kesinlikle aralarında sürtüşmelere neden olmayacaktır. Yasaların alanı, kesin biçimde şeriat dışında kalmıştır.” (2002, s. 316).

Kısacası Osmanlı her ne kadar Doğu asker devlet geleneğini devam ettirse de özgün bir görünüm arz etmekte, bu anlamda ne kendinden önceki asker devletlerle ne de Doğu uygarlıkları içerisindeki diğer devletlerle eş değer görülmektedir. Bunun en açık kanıtlarından biri de Osmanlı’nın bir dünya imparatorluğu olmasında görülecektir. Zira teori nezdinde, Osmanlı Devleti, Doğu-Batı çatışması tarihinde merkezi bir öneme ve role sahiptir. Bu önem ve rol de bir dünya imparatorluğu olmasından kaynaklanmaktadır. Doğu uygarlıkları içerisinde, daha önceki çağlarda görülen birçok asker devlet, imparatorluk olma özelliğini, dahası bir dünya imparatorluğu olma özelliğini gösterememiştir. Bu anlamda Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nin inşa ve icralarına göre Osmanlı Devleti, söz konusu çatışma tarihinde, başka hiçbir devletin üstlenmediği bir rol üstlenmiş ve Doğu-Batı ilişkileri arasında kendine özgü bir siyaset geliştirerek dünya imparatorluğu olarak uzun yıllar tarih sahnesinde var olmuştur.

3.4. YENİ ÇAĞ’DA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI

Yeni Çağ’ın diğer çağlardan ayrılan belirleyici bir vasfı bulunmaktadır. Zira söz konusu dönemleştirme içerisinde Batı’nın belirli bir toplumsal aşamasına denk gelmeyen tek dönem Yeni Çağ’dır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 51). Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre söz konusu çağın bir diğer önemi, günümüz olaylarını anlamak için gerekli görülmesidir: “Orta Çağ sonu ve Yeni Çağ başlangıcının doğru değerlendirilmesi bizlere günümüz olaylarını anlamakta belli bir üstünlük sağlayacaktır.” (2002c, s. 85). Yeni Çağ’ın başlangıcı Batı ile doğrudan doğruya ilişkilendirmediği gibi Türk tarihinin önemli bir dönüm noktası ile birlikte ele alınıp ilişkilendirilmektedir: “Esas değişiklik Türklerin İstanbul’u ele geçirmesiyledir. Buradan bir sonuç çıkartabiliriz. Tarihin merkezi Batı olmadığı gibi, tarihi gelişme de toplumların belli aşamalardan geçmesiyle gerçekleşmez. Batı iç mekanizmasıyla tarihi gelişmeyi tanımlamak mümkün değildir. Tarihi gelişme toplumlararası ilişkiler boyutunda ortaya çıkmaktadır.” (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 51).

Yeni Çağ aynı zamanda Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde Batı'nın dünya egemenliğinin temellerinin oluşturulduğu bir çağ olarak da önem kazanmaktadır. Baykan Sezer, Batı'nın Doğu karşısında elde etmiş olduğu bu üstünlüğün nedenini aşağıdaki gibi belirtmektedir:

Yeni Çağ'la birlikte dünya egemenliği Batı'ya geçmiştir. Fakat durumda önemli değişiklikler olmuştur. Geleneksel Doğu, askerî bir yenilgiye uğratılmamıştır. Önemli stratejik noktaların denetimi hâlâ Doğu'nun elindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinmesi ancak XX. yüzyılın başlarında gerçekleşebilmiştir. Batı, geleneksel Doğu'yu dolanarak, aşarak Doğu'dan beklediği zenginlikleri kendisine kolay bir biçimde sağlayan yeni kaynaklar bulmuştur. Ve edindiği bu yeni olanaklarla karşısında her hangi bir başarı kazanmadığı geleneksel Doğu üzerinde baskı yapmaya başlamış ve giderek de Doğu önünde üstünlüğü ele geçirmiştir (2018c, s. 124).

Batı'nın Yeni Çağ'da elde ettiği üstünlük kimi sorunları da beraberinde getirmektedir. Baykan Sezer ve öğrencilerine göre söz konusu sorunlardan “birincisi dünya egemenliği için zenginlik akışının sürekli kılınması, ikincisi bu zenginliğin toplumsal ilişkilere katılmasıdır.” (2001, s. 29).

Doğu-Batı Çatışması teorisine göre, Batı'nın söz konusu çağda elde etmiş olduğu üstünlük, aynı zamanda devamlılık da getirmelidir. Zira söz konusu teoriye göre Yunan'dan itibaren Batı'nın zenginliği Doğu'ya bağlı olarak gelişmekte, şekillenmektedir. Bir başka ifadeyle Doğu'nun artı ürünü, zenginliği olmasa Batı'nın zenginliğinden de söz edebilmenin imkânı olmayacaktır. Batı'nın sadece gücü ve zenginliği elinde bulundurması da bu durumda yetmemekte, aynı zamanda bu zenginliği kendi içerisindeki çelişki ve çatışmaları aşacak şekilde kullanmayı gerektirmektedir.⁴⁹

⁴⁹ Bu noktada Yeni Çağ nezdinde Fransa'nın konumunun da Doğu-Batı ilişkileri nezdinde ayrı bir öneme sahip olduğu hatırlanabilir. Zira Sezer ve öğrencilerine göre “Fransa bir yandan Atlantik ülkesi olarak yeni ilişkilere katılacak, diğer yandan da geleneksel ilişkilerde çıkarı olacaktır. Fransa Haçlı Seferleri ve Osmanlı'dan almış olduğu kapitülasyonlarla geleneksel ilişkiler içinde yer almıştır.” (2001, s. 53).

3.4.1. İstanbul'un Fethi

İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi sadece Osmanlı Devleti'nin tarihinde değil, dünya tarihinde de bir dönüm noktası anlamına gelmektedir. Zira söz konusu olay itibarıyla bir çağ kapanıp (Orta Çağ) yeni bir çağ (Yeni Çağ) açılmıştır. İstanbul'un fethi ile birlikte aynı zamanda Doğu-Batı ilişkilerinde ve güç dengesinde de bir kırılma meydana gelmiştir. İstanbul'un bu anlamda, Doğu ile Batı arasında sembolik bir önemi haiz görünmektedir. Güç ilişkileri çerçevesince İstanbul'un Doğu uygarlığına geçişi, aynı zamanda egemenliğin de Doğu uygarlık alanına geçişinin göstergesi anlamına gelmiştir. Zira Sezer'e (2006d, ss. 104-105) göre Osmanlı'nın Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde İstanbul'un fethi ile birlikte egemenliği alması sonrasında, Batı, Osmanlı ile karşılaşmaksızın Doğu'ya ulaşma çabası içerisinde olmuş, bu durum da Batı'nın Doğu artı ürününe ulaşma gayesinin bir sonucu olarak Hindistan yerine Amerika'nın bulunuşuna doğru bir seyir izlemiştir.

İstanbul'un fethi Osmanlı Devleti'nin de tarihinde hayati bir rol oynamıştır:

II. Mehmed'in İstanbul'u fethederek bütün Ortaçağ boyunca hüküm sürmüş olan Bizans İmparatorluğu'na son vermesi ile Osmanlı Devleti yeni bir çağa büyük bir imparatorluk olarak girmiş, Yavuz Sultan Selim ile Kanuni Sultan Süleyman ise bu devleti en geniş sınırlarına ulaştırmıştı. Bunun içindir ki XV-XVI. Yüzyıllar Türk asrı olmuş, Osmanlı Devleti'nin kurulup gelişmesini sağlayan dinamikler etkisini uzun yıllar göstermiştir (Başar, 2017, s. 379).

İstanbul'un fethinin Osmanlı Devleti tarihinde oynamış olduğu rolden ötürü, kimi zaman devletin gerçek anlamını bulduğu tarih, 1453'e dek uzatılmaktadır. Baykan Sezer'e göre bu yaklaşım doğru görülmektedir. Zira ona göre "Osmanlı İmparatorluğu, dünya tarihi içindeki yerini Anadolu'nun dünya üzerindeki eşi bulunmaz konumunu en iyi bir biçimde değerlendirmesiyle kazanmıştır. Bu da ancak İstanbul'un Anadolu'ya bağlanması ve Osmanlılığa karşı önerilebilecek tek siyasetin, Bizans'ın tarih sahnesinden silinmesiyle olanak kazanmıştır." (Sezer, 2001b, s. 404).

"İstanbul'un düşüşü ve Bizans'ın ortadan kalkmasıyla birlikte, Türkler Balkanlar'a, Akdeniz'e ve doğu ve güneydeki diğer İslam topraklarına yayılmaya" (Archer ve

diğerleri, 2006, s. 214) başlamışlardır. Ayrıca İstanbul'un fethi ile birlikte yalnızca askeri bir başarı gerçekleşmemiş, aynı zamanda yeni gelişen ticari ilişkilerin rolü ile birlikte Osmanlı Devleti'nin bir tür dünya siyaseti yürütebilmesi için gerekli koşullar da bir araya gelmiştir (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 41).

3.4.2. Amerika Kıtasının Batılılarca Yeniden Keşfi

Amerika kıtasının Kolomb tarafından yeniden keşfedilmesi, Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre bizzat Doğu-Batı ilişkileri ile bağlantılı olarak meydana gelmiştir. Zira Fatih Sultan Mehmet'in yalnızca İstanbul'un değil, İran ticaretinin ana kapısı konumunda bulunan Trabzon'un da fatihi olması sonucunda Doğu-Batı ilişkileri kapsamında denetim ve güç, koşulsuz şartsız Türklere geçmiştir; bununla bağlantılı olarak da Kolomb'un Amerika seyahati gün yüzüne çıkmıştır (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 41). Bu hususta, Amerika'nın yeniden keşfi için çıkılan seyahat, (bilindiği üzere seyahat güzergâhı ilk etapta Batı tarafından hiç bilinmeyen bir kıtaya doğru değil, Hindistan'a doğrudur), esasen Doğu-Batı ilişkilerinde Doğu'nun ticaret güzergâhlarında güç elde etmesi ile bağlantılı görülmektedir. Böylelikle Kolomb'un Amerika seyahati Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Dönem, sadece seyahatle sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda gemilere top monte edilerek barutun doğrudan gemilerde kullanılması, küçük bir insan grubunun karaya hiç ayak basmadan şehirleri istila edebilmesinin yolunu açmıştır (Sezer, Meriç Yazan, Eğribel, Ertürk, vd., 1998, s. 46-48).

İstanbul'un fethi ile Amerika'nın yeniden keşfi arasında kurulan bağlantı bununla da sınırlı görülmemektedir. Baykan Sezer (1994, s. 7, 2006d, s. 103) başka çalışmalarında da (örnek olarak *500. Yılında Amerika* için yaptığı ilk değerlendirmelerde ve "Amerika'nın Bulunuşu ve Endüstri Devrimi" adlı çalışmasında da) 1453 ve 1492 tarihlerinin, yani İstanbul'un fethi ile Amerika'nın bulunuşunun birbiriyle bağlantısına değinerek ve söz konusu iki tarihsel olayın Yeni Çağ'ın başlangıcı olarak anıldığını hatırlatarak başlamaktadır. Zira Sezer'e (2006d, ss. 104-105) göre Osmanlı'nın Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde İstanbul'un fethi ile birlikte egemenliği alması sonrasında, Batı, Osmanlı ile karşılaşmaksızın Doğu'ya ulaşma çabası içerisinde olmuş, bu durum da

Batı'nın Doğu artı ürününe ulaşma çabasının bir sonucu olarak Hindistan yerine Amerika'nın bulunuşuna doğru bir seyir izlemiştir.

Yine Sezer ve öğrencileri Amerika kıtasının bulunuşunda Osmanlı'nın merkezî konumunu bir başka çalışmalarında şu şekilde özetlemektedirler:

Doğu-Batı ilişkilerinde denetimi bütünüyle kaybeden Batı'da Osmanlı ile karşılaşmamak için ters yöne giderek Hindistan'a ulaşmak istemiştir. Bunun için iki yol arayışı söz konusu olmuştur. Bunlardan biri ters yöne, hep Batı'ya doğru yolculuk ederek Doğu'ya, Hindistan'a ulaşılacağı görüşüdür. Diğer bir arayış ise bütün Afrika kıtasını kıyıdan dolaşarak Hindistan'a varmaktır (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 42).

Sezer ve öğrencilerine (1998, s. 42) göre ilk yolun denenmesi Kolomb'un seyahatlerini, ikinci yol ise Ümit Burnu'na ulaşılmasını beraberinde getirecektir. Böylelikle Amerika, Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde, Batı yayılcılığı göstermesi bakımından kritik öneme sahip görülmüştür.

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan da “Tarihsel Sosyolojinin Sınırlılıkları: Batı'da Marksist Tarih Eleştirisi Üzerine” adlı çalışmalarında Amerika kıtasının yeniden keşfedilmesi ve İstanbul'un fethi arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedirler:

Amerika'nın keşfi ile başlayan ‘yeni tarih görüşü’nün bizim açımızdan bir diğer yönü de (esas önemli yönü) Osmanlı dünya egemenliği ve tarih anlayışının bu ‘yeni başlangıç’a nispetle ‘tarih-öncesi’ haline gelmesidir. (...) İstanbul'un fethi (1453) ile Amerika'nın keşfi (1492) arasındaki bağlantının bir kopuş olarak gösterilmesi günümüz sorunlarının tartışılmasını ve aşılmasını da önlemektedir (2014a, s. 16).

Nitekim Amerika kıtasının yeniden keşfedilmesi, Batı tarihi içerisinde de bir dönüm noktası olarak dikkat çekecektir: “Atlantik Okyanusu'nda kıyısı bulunan ülkelerin Osmanlı'yla karşılaşmadan Hindistan ve Uzak-Doğu ülkeleriyle ilişkiler kurması, bununla eş zamanlı olarak Amerika'nın keşfi ve talanı Batı için yeni ilişkilerin başlangıcı olmuştur.” (Eğribel, 2017b, s. 293).

Amerika Birleşik Devletleri, Doğu-Batı çatışmasında önemli bir devlet olarak görülmektedir. Özellikle de Batılılaşmanın başka devletlere/ülkelere/toplumlara sirayet ettiği yer olması hasebiyle önemli görülmektedir. Baykan Sezer'e göre "(...) kendi özellikleri bulunan, ayrı bir başlık altında ele alınması gereken tam Batılılaşmanın örneğini ABD vermiştir." (2017b, s. 113). Yine Sezer, bir başka çalışmasında da Amerika Birleşik Devletleri hakkında "tarihte Batılılaşmanın en mükemmel örneğidir" (2018c, s. 140) ifadelerini kullanmaktadır. Bu anlamda Amerika, Doğu-Batı ilişkilerinin tarihinde özellikle Batılılaşmanın tam örneğini vermesi sebebiyle de önemsenmektedir. Yine Sezer'e göre "Amerika'yı Batı'yı temsil eden öbür ülkelerden ayıran bir nokta, yeni ilişkilere kaynaklık edebilmesidir." (2017b, s. 113). Böylelikle Amerika Birleşik Devletleri Yeni Çağ'dan itibaren Batı uygarlığı içerisinde bir tür merkez görevini üstlenecektir.

Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre Amerika Birleşik Devletleri aynı zamanda bir tür nüfus kolonisi durumundadır; Kolomb'dan sonra bölgeye farklı toplumlardan gelen bireyler, burayı bir tür nüfus kolonisi hâline getirmişlerdir ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin asıl önemi burada değil, Batılılaşmada görülebilir: "ABD'nin günümüzdeki konumu yalnızca nüfus kolonisi oluşuyla açıklanamaz. Batı dünya egemenlik ve sömürü ilişkilerinin biçimlendiği, yeni dönem hukukunu, ideolojisini, yönetim biçimini kazandığı alandır. Batılılaşmanın tüm anlam ve boyutlarıyla gerçekleştiği tek ülkedir." (Sezer, 2017b, s. 115).

3.5. YAKIN ÇAĞ'DA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI

Yakın Çağ içerisindeki en önemli dönemlerden birini 19. yüzyıl oluşturmaktadır. 19. yüzyılı tanımlayıcı, betimleyici iki önemli olay ise Endüstri Devrimi ile Fransız Devrimi olarak dikkat çekmektedir (Kızılcı, 2017b, s. 472; Sezer ve diğerleri, 2001, s. 55). "Endüstri Devrimi ayrıca Fransız Devrimini temellendiren bir olay olarak gösterilmekte ve kuruluş koşulları açısından sosyolojiyi de ilgilendirmektedir." (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 55). Nitekim Sezer ve öğrencilerine (2001, s. 102) göre 19. yüzyıl Fransız Devrimi ve Napoleon Savaşları ile birlikte başlamış ve I. Dünya Savaşı ile birlikte de son

bulmuştur. 19. yüzyılın iktisadi durumu içerisinde de Batı, özel olarak da Avrupa, dünya egemenliğini elinde bulundurmaktadır.

Batı dünya egemenliği konusunda 19. yüzyılda özellikle önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Ancak bu durum Batı'nın Doğu ile ilişkileri neticesinde varlık kazandığının unutulmasını da beraberinde getirebilir. Nitekim Sezer ve öğrencileri, Batı dünya egemenliği söylemine yönelik olarak, konuyu şu şekilde ifade etmektedirler:

Uygarlığın Batı dışında ortaya çıkmış olması, üstelik Batı uygarlığının da geleneksel Doğu ile ilişkiler aracılığıyla tarih sahnesine çıkıp varlık kazanması, Batı merkezli açıklamaların en önemli çelişkisi ve eksikliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın Batı merkezli açıklamaların en önemli dayanağı XIX. yüzyılda Batı'nın elde etmiş olduğu dünya egemenliğidir. Bu dayanaktan hareketle Batı egemenliği evrensel kılınmak istenmektedir. Bu egemenliğe bağlı olarak Batı'nın yeni gelişmeler üzerinde kazandığı etkinlik Batı merkezli açıklamaların da temelini oluşturmaktadır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 85).

Batı'nın dünya egemenliği aynı zamanda dünya pazarları ile de bağlantılı görülmektedir. Nitekim “XIX. yüzyılda dünya pazarları, en eksiksiz biçimiyle Avrupa denetimi altında olan pazarlardı.” (Sezer, 2018c, s. 131). Bu durum da gerek Batı'nın dünya egemenlik iddialarını gerekse de bununla bağlantılı olarak görülen Doğu karşısındaki hâkimiyet iddialarını pekiştirici bir mahiyet kazanmaktadır. Ancak yine Baykan Sezer'e göre dünya pazarı olgusu, dolayısıyla da Batı'nın dünya pazarı üzerindeki egemenlik hususu, salt iktisat alanıyla sınırlı görülmemektedir; aynı zamanda siyaset ile de bağlantılıdır. Özellikle bu noktada dünya egemenliği noktasında siyasi ilişkilerin rolü önem kazanıyor gibi görünmektedir. “Dünya pazarlarının bütün soyutluk ve yansız yasalarla yönetildiği savlarına karşılık siyasetin önemini belirleyen bir başka olay da bu pazarların ödeme birimlerine göre bölünmesidir. Bugün dünyada bir dolar ya da sterlin kesimi, bizlere pazarların siyasî bölünmelerini göstermektedir.” (Sezer, 2018c, s. 132).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre 19. yüzyıl, Batı için bir dönüm noktası arz etmektedir. Bilimsel ve düşünsel alanda birçok ilerleme kateden Batı, dünya egemenliğini ele geçirmiş görünmektedir. Bu yüzyılda, eski düzenin topyekûn tasfiye edildiğine de tanık olunmaktadır:

Batı’da XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar eski ve yeni iki düzen birlikte varlığını sürdürmüştür. İki düzenin birlikte varlığını nasıl sürdürdüğü soru konusudur. Batı’nın elde ettiği olanaklar kendi dinamizminin sonucu değildir. İkincisi Batı bu olanakların sistemleştirilmesi ve sürekli kılınması sorunu ile karşılaşmıştır. Batı elde ettiği olanakları sistemleştirip sürekli kılabilirdi Eski Düzenle çatışma içine girmiştir (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 26).

Söz konusu çatışmalar neticesinde, 19. yüzyıl Batı’sında eski düzen tamamıyla tasfiye edilecek ve yerini yeni düzene bırakacaktır. Bu anlamda 19. yüzyıl, Batı içerisindeki çatışmaların yoğunlukla yaşandığı bir yüzyıl olarak dikkat çekmektedir. Batı içi çatışmalardan bir diğeri ise -yine söz konusu yüzyılda en üst noktaya ulaşacak olan- sınıf çatışmasıdır.

19. yüzyılda her ne kadar Batı içerisinde sınıf çatışmaları yoğun bir biçimde görülmeye başlanmış olsa da Doğu-Batı çatışması teorisine göre asıl çatışma, sınıflar arasında değil, Doğu ile Batı arasındadır. Bu minvalde de Batı içerisindeki çatışmalar, söz konusu uygarlık çatışması olduğunda, bir süre için askıya alınacaktır: “XIX. yüzyılda dünya egemenliğinin Batı’nın elinde olduğu konusunda herhangi bir kuşku ve tartışma bulunmamaktadır. İşçi sınıfı da, burjuva sınıfı da bu konuda bir görüş birliği içindedir. Tek çekişme dünya egemenliğinden kimlerin ve nasıl yararlanacağı konusu üzerindedir.” (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 77).

Bu minvalde Ortodoks Marksistlerin sınıf çatışması aşıldığı zaman toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi birçok eşitsizliğin de aşılabacağı, ortadan kalkacağı fikrine benzer bir biçimde Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nde de Doğu ile Batı arasındaki çatışma aşıldığında, birçok çatışmanın da bununla birlikte son bulacağı fikri hâkim gibi görünmektedir: “Doğu-Batı çelişkisi aşıldığı zaman Batı içi sınıf çelişkisinin de önemini sürdürüp sürdüremeyeceği tartışma konusudur.” (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 88).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi’ne göre 19. yüzyılın genel özelliklerini aşağıdaki hâliyle maddelendirmek mümkündür:

- Batı kendi özelliklerini Doğu’ya dayatmaya başlamıştır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 78).

- Batıcılışma, yenileşme gibi kavramlar gündeme gelmeye başlamıştır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 81).
- Batı, elde ettiği dünya egemenliğini evrensel kılmak istemektedir (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 85).
- Batı tarihinde ilk defa halk kitleleri, toplumda etkili olmak istemişlerdir (Sezer, 1993a, s. 13).
- Bilimsellik, evrensellik fikri ve Batı'nın çözümleri kendi içerisinde taşıdığı fikri, üç önemli özellik olarak gündeme gelmiştir (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 89).
- Batı, kendi toplum modelini evrenselleştirmiştir (Karakaş, 2017, ss. 489-490).
- İngiltere, Batı dünya egemenliğini kendi elinde bulundurmaktadır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 119) .
- Düşünce hayatında yenilikler gözlemlenmeye başlanmıştır.
- Bilimperestlik hâkimdir.
- Batı'nın dünya egemenliği mevzubahistir.
- Burjuva, hâkim sınıftır.
- İşçi sınıfı mücadelesi gözlemlenmektedir.
- Dünyevileşmeyle birlikte insanı yücelten, geleceğe dair yeni değer ve idealler ortaya çıkmaktadır (Eğribel, 2021, s. 21; Eğribel ve Yıldırım, 2021d, s. 8).
- Günümüzü meydana getiren sorunların ana kaynağının bulunduğu yüzyıldır.
- Haberleşme ve iletişim ağları yaygınlaşmaya başlamıştır.
- Toplumlararası ilişkiler, tüm dünyayı kapsayacak boyuta ulaşmıştır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 84).
- “XIX. yüzyıl, Batı yayılmacılığının en sistemli ve köktenci evresidir. Buna bağlı olarak bu dönemde stratejik alanların ele geçirilmesi ve denetlenmesi, jeopolitik hedefler, planlama büyük önem kazanmıştır.” (Eğribel ve Özcan, 2014a, s. 11).

19. yüzyıl sadece Batı tarihinde değil, genel olarak Doğu toplumları, özelde ise Türkiye için ayrıca bir önem göstermektedir. Nitekim 19. yüzyıl, aynı zamanda Türk toplumunda toplumsal değişimin en belirgin bir biçimde gözlemlendiği zaman aralıklarından birini yansıtmaktadır.

XIX. yüzyıl sadece Batı için değil Türk toplumu ve tarihi açısından da önemlidir. Öncelikle sorunlarımız XIX. yüzyıl kaynaklıdır. İkincisi yine XIX. yüzyılda tarihi ve toplumsal gelişmelere yön veren ya da yön verdiğini savunduğumuz Doğu-Batı ilişkileri de yeni bir biçim kazanmıştır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 27).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi nezdinde 19. yüzyılla birlikte bir diğer önemli yüzyıl da 20. yüzyıl olarak görülecektir.⁵⁰ Nitekim söz konusu teoriye göre 19. yüzyıldan yola çıkarak çizilecek portrenin karamsarlığı, 20. yüzyılda da devam etmiştir. Batı'nın dünya egemenlik iddialarının revaçta olduğu 20. yüzyıl, aynı zamanda iki dünya savaşına tanıklık etmesi sebebiyle, ütopyaların yerini distopyaların aldığı, modern bilim fikrinin ve anlayışının sorgulanmaya başladığı bir yüzyıl olma özelliğini göstermektedir (Eğribel ve Yıldırım, 2021d, s. 8). Eğribel'e göre 20. yüzyıl içerisinde ortaya çıkan iki dünya savaşında "Yitirilen insan sayısı neredeyse iki bin yıl önceki tüm dünya nüfusunun toplamına karşılıktır. Bu savaşlar sonrasında sadece maddi zenginlik değil, insani değerler ve uygarlık tarihi mirası açısından da bir kayıp söz konusudur." (2021, s. 23)

Teoriye göre iki dünya savaşı, Batı içi mücadeleler nezdinde kendini göstermektedir. Ufuk Özcan özellikle XX. yüzyılın önemini şu şekilde ifade etmektedir:

XX. yüzyılda bazı dönüm noktaları göze çarpmaktadır. Bu dönüm noktalarının toplum yaşamında önemli değişmelere karşılık geldiğini, bu açıdan özel bir anlam kazandığını öne sürebiliriz. XX. yüzyıl I. Dünya Savaşı'yla başlamış, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin dünya egemenliğini ele geçirmesiyle yeni bir dönüm noktasına girmiş, Malta Konferansı sonucu iki kutuplu Batı dünya egemenliğinin fiilen sona erdiği tarih olan 1989'a kadar 75 yıl sürmüştür. Yüzyıla özelliğini kazandıran olaylar büyük ölçüde bu tarihsel kesit içinde gerçekleşmiştir. 1989 veya başka bir tarih verecek olursak SSCB'nin çöküş tarihi olan 1991 yılı, XX. yüzyılın sonuna ve yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir (2002, s. 199).

Bu sebepten ötürü Yakın Çağ'ın anlatıldığı bölüm içerisinde aynı zamanda Dünya Savaşları, Batı dünya egemenliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin konumu da ele alınmıştır.

⁵⁰ *Sosyoloji Yıllıklarında* özellikle 19. ve 20. yüzyıla verilen önem, 8. ve 9. kitabın söz konusu yüzyıllara ayrılmasında da kendini göstermektedir.

3.5.1. Endüstri Devrimi: Toplumlar Arası İlişkilerin Bir Sonucu

Endüstrileşme sürecine dair iki temel yaklaşımın olduğuna dikkat çeken Ufuk Özcan (2001a, s. 175), bu yaklaşımlardan ilkinin, endüstrileşme sürecinin kökenleri coğrafi keşiflere kadar götürülen ve XV. ile XVI. asırlardan XIX. asırlara kadar devam eden bir süreç olduğuna dikkat çeken, aralarında Weber, Sombart, Wallerstein gibi isimlerin olduğu yaklaşımı; ikincisinin ise endüstrileşme sürecini bir tür devrim, yeni bir gelişme olarak özellikle XIX. yüzyılda Batı'daki gelişmelerle açıklayan kuramlar olduğunu ifade etmektedir. Endüstrileşmenin bir devrim olarak bir anda mı ortaya çıktığı yoksa tarihsel bir süreç olarak mı gelişme gösterdiği noktasında ise ilk olarak endüstri kavramına odaklanmak gerekmektedir.

Endüstri Devrimi'nden önce endüstri kelimesinin farklı tanımlarına dikkat çeken Baykan Sezer'e göre endüstrinin tanımlarından ve özelliklerinden çıkarılabilecek sonuçlar aşağıdaki gibi derlenebilir:

-Endüstri, bütün insan toplumlarına yaygın bir olaydır. -Teknik, endüstrinin tanımında ve özünde vardır. Toplumlar arasında ancak nicelik farkı söz konusu olabilir. -Hangi çizgiden sonra nicelik farkının bir nitelik farkına dönüştüğünü söyleyebileceğimiz henüz ortaya konmamıştır. Tartışma konusudur. -Teknik, bazı toplumsal ilişkilerin kendisinde billurlaştığı bir olaydır. Toplumsal ilişkileri teknik yerine tekniği toplumsal ilişkilerle açıklamak daha sağlıklı bir yoldur (2018c, s. 91).

Görüldüğü üzere Baykan Sezer'e göre bir toplumun endüstrileşmiş, öteki toplumun henüz o raddede endüstrileşmemiş olması, olsa olsa bir tür nicelik farkı olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla nicelik bakımından endüstrileşme sürecini daha yoğun yaşayan toplumu diğer toplumlardan üstün tutmak yahut o toplumun geçirdiği tarihsel süreçleri dünyadaki tüm toplumlar için geçerli saymak, Sezer'e göre doğru görülmemektedir.

Baykan Sezer'e göre Endüstri Devrimi öncesinde görülmeye başlanan endüstrileşme sürecinin Batı için bir dönüm noktası olduğu ifade edilebilir. Üstelik bu dönüm noktasının aynı zamanda Doğu ile Batı arasındaki güç ilişkileri noktainazarında da bir anlam

kazandığı söylenebilir. Söz konusu güç ilişkilerinin artı ürünle ilişkisini ortaya koyan Sezer, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Günümüzde ise endüstri devriminden sonra Doğu-Batı ilişkilerinin ters-yüz olduğunu görmekteyiz. Yeni Çağ'dan sonra Batı'nın yeni etki alanında karşılaştığı toplumlar, bütün zenginliklerine ve olanaklarına karşın ya artı-ürün sağlayan toplumlar değillerdi ya da artı-ürüne Batı biçimi el konulması önünde üretimlerini sürdürüyorlardı. Bu nedenle artı-ürünün oluşturulması işini artık Batı yüklenmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden, belki yalnızca değil ama öncelikle bu yüzden Batı'da endüstri devrimi gerçekleşmiş ve Batı artık dünya pazarlarında hammadde alıcısı ve işlenmiş madde satıcısı olarak görünmeye başlamıştır (2018c, s. 134).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre 19. yüzyılda zirveye ulaşacak olan Batı dünya egemenliğinin bir kaynağı da bu sebepten ötürü endüstrileşme sürecinde ve Endüstri Devrimi'nde görülmektedir. Endüstrileşme süreci ile birlikte Batı, egemenliği şüpheyi yer bırakmayacak raddede kendinde toplamış gibi bir görünüm arz etmektedir: “Tarih boyunca büyük bir çatışma içinde bulunan taraflardan ne Doğu ve ne de Batı böylesine kesin bir egemenlik ele geçirmemişlerdir. Böylesine güçlü bir egemenlik elde eden Batı, artık tarihin akışına, bu egemenliği sonucu, dilediği yönü verebileceğine inanmaya başlamıştır.” (Sezer, 2018c, s. 7).

Baykan Sezer ve öğrencilerine göre, endüstrileşme süreci ve nihayetinde gerçekleşen Endüstri Devrimi, toplumsal ilişkilerin yönünü de değiştirecek, endüstrileşmeyi bir tür merkez hâline getirecektir:

Endüstri toplumundan ne anlamamız gerektiği konusunda ilk söylenebilecek şey endüstri kesiminde oluşan ilişkilerin toplumda temel ilişkiler olmaya başlamasıdır. Başka bir ifadeyle, temel ilişkiden anlaşılması gereken endüstrinin söz konusu topluma biçim veren ilişkiler haline gelmesidir. Endüstri olayı daha önce yok değildir. Endüstri ile söz konusu edilen işlemler bütün insan topluluklarını ve bütün tarih dönemlerini kapsamaktadır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 57).

Bu anlamda Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Endüstri Devrimi sonrasında Batı yayılmacılığı oluşmuş değildir; bunun aksine, söz konusu yayılmacılığın bir sonucu olarak Endüstri Devrimi ortaya çıkmıştır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 64). Kızılcıç de benzer bir duruma değinerek “Batı yayılmacılığını açıklarken ileri sürülen *endüstri üretimi pazara ihtiyaç duyduğu için dışa açılmak zorunda kaldı* biçimindeki iddialar, pek

doğru değildir. Tersine, Batı dışa açıldığı ve dış soyguna başladığı için Endüstri Devrimi'ni" (2017b, s. 473) gerçekleştirdiğini belirtmektedir.

Bu noktada bir parantez açarak Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Batı yayılmacılığının salt 19. yüzyıla ve salt Endüstri Devrimi sonrası süreçle sınırlı görülmediği de belirtilebilir. Zira Kızılcılık bu durumu, "Batı'nın yayılmacı yönü ve dünyayı yağmalaması, yeni bir olay değildir. Batı tarihin her döneminde yayılmacı olmuştur. Batı, 16. yüzyıldan itibaren kapitalist gelişmeye koşut olarak yayılmacılığı vazgeçilmez paradigma haline getirmiştir." (2017b, s. 468) ifadeleriyle belirtmektedir. Yine Baykan Sezer de *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları* adlı çalışmasında "XVI. yüzyılda başlayan bir süreç sonunda Batı'nın dünya egemenliğini ele geçirmiş olması"ndan (1993a, s. 28) söz ederek 19. yüzyıldaki Batı'nın dünya egemenliği mefhumunun temellerini 16. yüzyıla kadar götürmektedir. Bu anlamda Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre sık sık "yağmacı", "soyguncu", "yayılmacı" sıfatlarıyla birlikte ele alınıp değerlendirilen Batı'nın bu tutumu 19. yüzyıla has gözükmemektedir. Ancak Ufuk Özcan, özellikle XIX. yüzyıla ve endüstriyel gelişmelere özgü olarak Batı'nın Doğu üzerindeki egemenlik ve sömürgecilik faaliyetlerinin dikkat çekici olduğunu ifade etmektedir:

Batı'daki endüstriyel gelişmenin Doğu'da yol açtığı başlıca etki geleneksel Doğu düzeninin yıkılmasıdır. Böylece Batı kapitalist yasalarının Doğu'da yaygınlaşmasının yolunun açıldığı görüşü yayınlık kazanmıştır. Batı etkisi ve egemenliği tarihte çeşitli geleneksel Doğu ülkelerinde görüldüğü halde (örneğin Mısır'da Roma egemenliği), XIX. yüzyıldaki sömürgecilik faaliyetleri sonunda ilk defa Doğu toplumları kimliklerini yitirme tehdidiyle karşı karşıya gelmişlerdir. Bu süreç, doğrudan doğruya Doğu'da kurulu düzenin hedef olarak seçilmesi ve temellerinin yerinden oynatılması ile işlemiştir (2001a, s. 183).

Endüstri Devrimi'nin özellikle Batı tarihi içerisinde de ayrıca bir önemi daha bulunmaktadır. Zira "İlk defa XIX. yüzyılda Batı Endüstri Devrimi ile üretim sürekliliğini kendi içinde sağlayacaktır." (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 75). Bu anlamda Doğu-Batı çatışması teorisine göre daha önceki zaman aralıklarında sürekli olarak Doğu ile ilişkileri neticesinde üretimini sağlayan Batı, ilk defa iktisadi olarak kendi kendine yeter bir konuma gelmektedir.

Endüstri Devrimi ve Batı'nın endüstrileşme ilişkilerinin Doğu'yu nasıl etkilediği ve biçimlendirdiği konusuna gelindiğinde ise Batı'nın aksine Doğu'da olumlu bir süreçten bahsetmek mümkün görülmemektedir. Zira endüstrileşme süreci ile birlikte dünya egemenliği Batı'nın eline geçerken Doğu, siyasi ve iktisadi anlamda güç kaybetmektedir. Doğu uygarlığının söz konusu güç kaybı, aynı zamanda bu uygarlığa ait toplumların da kimlik kaybına neden olacaktır:

Doğu, bu yeni ilişkiler içinde kimliğini giderek yitirdiği gibi tarih içinde de her hangi bir ağırlığı kalmamıştır. Yeni ilişkilerin Doğu ülkeleri üzerinde etkili olması ve bu ilişkiler içinde Doğu ülkelerinin kendi kimliklerini korumakta güçlük çekmesi Doğu toplumlarında geleneksel yapılan bozulması olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Sezer, 2018c, s. 137).

Ayrıca endüstrileşme sürecinin bizatihi kendisi de Baykan Sezer'e (2018c, s. 158) göre Doğu ülkeleri nazarında siyasi seçim problemi olarak görülmektedir. Ufuk Özcan'a göre de "Doğu ülkelerinde endüstrileşme, Batı dünya egemenlik sistemine katılma biçiminde gelişmiştir." (2001a, s. 187). Bu anlamda genel anlamda endüstrileşme süreci özellikle de Endüstri Devrimi, Batı'nın Doğu'yu kimliğinden uzaklaştırarak kendi egemenliğini güçlendirmesinin yolunu açmış görünmektedir.

3.5.2. Fransız Devrimi: Kendi Sınırlarını Aşan Devrim

Fransız Devrimi'nin dünya tarihi içerisindeki en önemli dönüm noktalarından biri olduğu söylenebilir. Zira "Fransız Devrimi etkilerini kendi sınırları dışına taşıyan ilk büyük devrimdir." (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 107). Aynı zamanda bu devrim ile birlikte Batı tarihi içerisinde halk ilk defa toplum olayları üzerinde etkili olmaya başlamıştır (Sezer, 1993a, s. 28). Fransız Devrimi'nden sonra yeni ideolojiler ortaya çıkacak, sınıfsal yapı değişecek, edebiyattan mimariye dek bütün bir sanat alanı derinden etkilenecek ve dünya tarihi içerisinde yeni bir dönem başlayacaktır. Bu başlangıcı ise tek başına olumlu yahut olumsuz bir durum olarak nitelendirmek yanlış sonuçları beraberinde getirebilir. Dünya üzerindeki bütün uygarlıkların da Fransız Devrimi'nden aynı oranda etkilendiğini ifade etmek, yine aynı şekilde, yanlış sonuçlara sebebiyet verebilir.

Doğu-Batı çatışması teorisyenleri, Fransız Devrimi'ne incelemelerinde ayrı bir önem vermiş gibi görünmektedirler. Söz konusu önem, salt devrim nezdinde kalmayıp aynı zamanda devrimin Doğu-Batı ilişkilerini nasıl değişim ve dönüşüme uğrattığına dair de kendini göstermektedir. Baykan Sezer ve öğrencilerinin ifadeleriyle,

Endüstri olayı Fransız Devriminden önce başlamıştır. Bu konuda öncü İngiltere'dir. İngiltere öncülüğünü XIX. yüzyılda da korumaktadır. Ancak burjuva devrimlerine örnek olarak İngiliz Devrimi değil, Fransız Devrimi gösterilmektedir. Diğer Avrupa ülkelerindeki burjuva devrimlerinin hiçbiri de Fransız Devrimi ile bir tutulmamıştır. O halde Fransız Devrimine önemini kazandıran özellik nedir? Fransız Devrimi Batı toplumunun kendi yapısında ortaya çıkan bir değişiklik değil, dünya tarihinde gelişmelere yön veren Doğu-Batı ilişkilerinde ortaya çıkan bir denge değişikliğine işaret etmesi nedeniyle önem kazanmıştır (2001, s. 34)

Fransız Devrimi'nin Osmanlı Devleti ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'ne etkisi de Doğu-Batı çatışması teorisyenlerinin ilgisini çeken bir diğer nokta olarak kendini göstermektedir.

Fransız Devrimi, başta Fransa'nın tarihsel serüveni için hayatî bir role sahip görünmektedir. Eski rejimin yerini yeni rejime bırakması, aynı zamanda uzun bir tarihe sahip olan Fransa'nın tarih sahnesinde yeni bir dönemi beraberinde getirecek gibi görünmektedir. Pierre Gaxotte'nin değindiği üzere "Eski rejim devrindeki Fransa, bin beş yüz yıl boyunca elli kuşağın kurmuş olduğu çok büyük ve çok eski bir bina idi." (1969, s. 3). Söz konusu devrimden sonra ise eski bina yerini yeni binaya bırakacaktır. Bu anlamda "Fransız siyasal geleneği 'Eski Rejim' ve 'Devrim'in çatışması ile belirleniyordu. Bu çerçevede devrim, geçmişte kurulmuş olan yapının yıkılmasını içeriyordu." (Adadağ, 2007, s. 57). Nitekim Baykan Sezer ve öğrencilerinin ifadeleriyle de "Bütün elverişli koşullara karşılık Fransa'da Eski Rejim (Ancien Régime) görevini yerine getirememiştir." (2001, s. 35).

Fransız Devrimi'nin burjuva sınıfının egemenliği ile neticelenmesinin, devrimin asıl karakterlerinden birini oluşturduğu öne sürülebilir. Bu noktada Fransız Devrimi'nin ayırıcı vasfının burjuva sınıfı ile ilişkili olarak okunup okunamayacağı sorusu akla gelebilir. Georges Lefebvre'ye göre "Fransız Devrimi, kesinlikle burjuvazinin yararlandığı ilk devrim değildir. Bundan önce iki İngiliz devrimi ve ABD'ninki bu

gelişimi belirginleştirmiştir.” (2015, s. 9). Ancak öte yandan Fransız Devrimi’ni diğer devrimlerden ayıran bir taraf bulunmaktadır. François Furet (Akt. Adadağ, 2007, s. 58) söz konusu devrimin diğer devrimlerden, özellikle de Amerikan Devrimi ve İngiliz Devrimi’nden ayrılan özelliklerinde dine karşı yaklaşımlarına dikkat çekmekte ve diğer iki devrimde din ile bağ korunurken Fransız Devrimi’nin din dışı bir kimlik kazandığına dikkatleri çekmektedir.

Ömer Adadağ Fransız Devrimi’nin farkını şu şekilde özetlemektedir:

(...) bir yanda İngiliz ve Amerikan devrimleri diğer yanda Fransız devrimi, geçmiş ile ilişkileri açısından değerlendirildiğinde, aralarındaki fark daha açık ortaya çıkmaktadır. 1689 ve 1776 gelenekle buluşmanın devrimleridir: Bu iki devrim, geçmiş, etkisinden kurtulunması gereken bir zaman dilimi olarak gören değil, aksine, geçmiş ile buluşan, onun değerlerinden esinlenen devrimlerdir. Fransız devrimi ise hem Katolik kilisesini hem de monarşiyi dışlayan, dolayısıyla geçmiş ile kopuşu öngören bir devrimdir (2007, s. 58).

Baykan Sezer ve öğrencilerine göre ise Fransız Devrimi’ni diğerlerinden ayıran asıl özelliği şu cümle ile özetlemek mümkündür: Fransız Devrimi, “Toplumlar arası ilişkilerde yeni bir tutumu, yeni bir siyaseti getirmiştir.” (2002c, s. 97).

Fransa belli bir dünya siyasetine sahip çıkabildiği için diğer Batı devletlerinde görülmeyen önem ve çapta bir devrim gerçekleştirme ayrıcalığına sahip olmuştur. Fransa ile karşılaştırılacak belki de bir tek İngiltere vardır. İngiliz Devrimi bütün önemine ve önceliğine karşılık hiçbir biçimde Fransız Devriminin çarpıcılığına ve önemine ulaşmış değildir (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 109).

Bu sebeplerden ötürü Fransız Devrimi’ni sadece Fransa içerisinde çözümlemek değil, aynı zamanda diğer devletlerle etkisi ve genel mahiyette Doğu-Batı ilişkilerinde yeni bir dönemi beraberinde getirip getirmediği sorunsalı üzerinde tartışmak daha doğru olabilir. Özellikle de Doğu-Batı çatışması teorisyenlerinin görüşünün ve söz konusu devrime yaklaşım tarzlarının bu minval üzerine olduğunu söylemek mümkündür.

Devrimin nasıl gerçekleştiği hususunu ise Elias Canetti *Kitle ve İktidar* adlı eserinde şu şekilde anlatmaktadır:

Genellikle, Fransız Devrimi'nin Bastille baskınıyla başladığı kabul edilir. Oysa devrim daha önce, bir tavşan kıyımıyla başlamıştır. États Généraux 1789 mayısında Versailles'da toplanmıştı. Meclis, aralarında soyluların avlanma hakları da bulunan feodal hakların kaldırılmasını görüşüyordu. (...) Ancak asıl olay Bastille Günü gerçekleştirilir. [O gün] bütün şehir silahlanır. Ayaklanma kralın adaletine karşıdır; bu adalet saldırılan ve işgal edilen binada cisimleşmiştir. Mahkûmlar serbest bırakılır, böylece onlar da kitleye katılabilirler. Bastille'in savunmasından sorumlu olan komutanla yardımcıları idam edilir. Bu arada hırsızlar da sokak lambalarının direklerine asılır. Bastille yerle bir edilir; taş üstünde taş kalmaz. Adalet, iki temel öğesiyle yani idam cezası verme ve affetme yetkisiyle birlikte halkın eline geçer (1998, ss. 58-59).

Devrimin şiddetle birlikte ele alınması yukarıdaki esere özgü görünmemektedir. Zira Sezer ve öğrencilerine (2001, s. 71) göre de Fransız Devrimi eşitlik ile birlikte ele alınsa da söz konusu kavram devrimin hemen ardından gözden düşmüştür. Fransız Devrimi'nin bir taraftan insan hak ve hürriyetlerine ilişkin getirisi, öte taraftan da bunu giyotinlerle birlikte getirmesi olgusu farklı kaynaklarda da işlenmektedir.

Fransız Devrimi'nin insan hak ve hürriyetleri, bilimin ilerlemesi gibi alanlarına değil, olumsuz taraflarına ağırlık veren kaynaklardan biri de *Aydınlanmanın Diyalektiği*'dir (Horkheimer ve Adorno, 1995a, 1995b). Söz konusu eserde Horkheimer ve Adorno, Fransız Devrimi'nin (ve çok daha eski tarihlere dayandırılan aydınlanma düşüncesinin), tarihi, Hitler Almanyası'na götüren sürecin izlerini sürmüşlerdir. Yine Sezer ve öğrencileri de özellikle Fransız Devrimi ile genellikle de 19. yüzyıl süreci ile ilişkilendirilen düşünce özgürlüğü konusundaki çekinceleri şu şekilde ifade etmektedirler:

Düşünce özgürlüğü karşısında ilerici geçinen Batı'da XX. yüzyılda Mc Carthy ve Nazi Almanyası ile karşılaşacağız. Yenilikler Batı lehine olduğu sürece yeniliğe açık olunacak, aksi durumda Batı kendisini tehdit edecek her türlü yeniliğe kapalı olacaktır. Batı ilerledikçe bu değerler ön plana çıkacaktır (2001, s. 69).

Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre ise Fransız Devrimi'ni tek başına olumlu yahut tek başına olumsuz bir süreç olarak değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Söz konusu teorisyenler, devrimin daha ziyade Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması tarihinde oynamış olduğu role odaklanmaktadırlar. Ayrıca Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması tarihinde en önemli yüzyıllardan biri olarak addedilen 19. yüzyılın başlangıcı olarak

anılması, Fransız Devrimi’ni söz konusu teorisyenler nezdinde daha da önemli bir konuma getirmektedir. Zira Baykan Sezer ve öğrencilerine göre “XIX. yüzyıl Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi ile başlamaktadır. XIX. yüzyıl Batı içi çelişki ve çatışmaların öne çıktığı bir yüzyıldır. XX. yüzyıl bu açıdan XIX. yüzyılın bir uzantısıdır.” (2002c, s. 101). Bu anlamda Fransız Devrimi Batı toplumları nezdinde de bölünmelere yol açmış ve çelişkilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 72).

Fransız Devrimi’nin bir diğer önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Söz konusu devrim salt Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde değil, aynı zamanda Batı’nın kendi içerisindeki mücadelede de bir anlam kazanıyor gibi görünmektedir:

İlgi çekicidir, Napoléon Savaşları sırasında İngilizler, Batı egemenlik sisteminin nimetlerinden yoksun bırakmak amacıyla Kıta Avrupasına abluka uygulayacağına, İngiliz önderliğindeki dünya egemenlik sisteminin işlerliğini engellemek amacıyla aksine Napoléon Avrupa kıyılarını İngiliz ticaretine kapatmıştır. Fransızların bu girişimleri ile birlikte Batı’da iç çelişkiler gün ışığına çıkmış ve çatışma biçimini almıştır. Bir yanda Fransız Devrimi’ne öbür burjuva devrimleri arasında ayrı bir yer tanınması ve Büyük Fransız Devrimi olarak adlandırılması, öte yanda ise tüm XIX. yüzyıl boyunca çatışmaların yaşanması rastlantı değildir. (Bu durum Fransız Devrimi’yle gündeme getirilen görüşlerin yaygınlaşmasını da açıklamaktadır.) Yüzyılın bir Dünya Savaşı ile son bulması bu çekişmenin bir sonucudur (Sezer ve diğerleri, 2002c, s. 105).

Baykan Sezer ve öğrencilerinden yapılan alıntıdan da görüldüğü üzere, Fransız Devrimi, Batı’nın kendi içerisindeki çatışmaları nezdinde de anlam kazanmaktadır. Ancak söz konusu çatışmalar, Doğu’yu saf dışı bırakan çatışmalar değildir. Zira bir nevi dünya egemenliği iddiasını taşıyan bu çatışmalar, aynı zamanda Doğu’yu da ilgilendirmektedir. Baykan Sezer ve öğrencilerine göre, salt Fransız Devrimi’ni değil, Batı içi hiçbir ilişkiyi, salt kendi çerçevesinde değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Aynı durum, tarihsel olgu ve olaylar için de geçerli gibi görünmektedir. Fransız Devrimi, Endüstri Devrimi, I. Dünya Savaşı gibi tarihsel olaylar, Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre, dünya tarihi içerisinde ve Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması içerisinde anlam kazanıyor gibi görünmektedir.

Fransız Devrimi'nin bir diğer önemi ise tarihte ilk kez sınıf çatışması kavramının gündeme gelişi ile ilişkilendirilmesidir. Söz konusu önemi Baykan Sezer ve öğrencileri şu şekilde ifade etmektedir:

Fransız Devrimiyle düzene bir biçim vermede karşılaşılan sorunlar nedeniyle sınıf kavgaları ön plana çıkmıştır. Söz konusu kavram Fransız Devriminden sonra büyük bir yaygınlıkla kullanılmaya başlanmıştır. Sınıf kavgası kavramını yaygın biçimde ilk kullanan Marx değil, Fransız Devrimi burjuva tarihçileridir. Batı'da Eski Yunan, Roma, Feodalizm dönemlerinde büyük ayaklanmalar sırasında olayların çağdaşı olan Batı düşünürlerinin konuyu nasıl ele aldıklarının araştırılması ilgi çekicidir ve mutlaka yapılması gereken bir çalışmadır. Ancak sınıf kavgası o dönemlerde kullanılmazken ilk defa ve birdenbire Fransız Devriminden sonra yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Sınıf kavgası kavramının yaygın biçimde burjuva tarihçileri tarafından kullanılması Napoléon'u bir yere yerleştirmemize ve birkaç sonuç çıkarmamıza da izin verecektir (2001, s. 108).

Bu durum hem tarih içerisinde hem de çatışmacı yaklaşım içerisinde Fransız Devrimi'nin önemini bir kez daha gösterecek gibidir. Nitekim devrimin en önemli sonuçlarından birini de burada görmek mümkün olabilmektedir. Sınıf çatışması, sınıf kavgası gibi ifadeler, sosyal bilimlerin sonraki dönemini de etkileyecektir.

3.5.3. Osmanlı Devleti – Türkiye Cumhuriyeti: Geçiş Dönemi

Osmanlı Devleti'nin Doğu-Batı ilişkileri ve çatışmasındaki önemi salt Orta Çağ ile sınırlı kalmamış, yukarıda da değinildiği üzere bilhassa İstanbul'un fethi vasıtasıyla Yeni Çağ'da da devam etmiş, Yakın Çağ'da da hem Osmanlı Devleti'nin hem de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin söz konusu ilişkilerde önemi gündeme gelmiştir.

Öncelikle Osmanlıların Doğu'nun öncü gücü konumuna gelmesi itibarıyla Doğu-Batı ilişkileri ve çatışmasında merkezî bir konuma geldiği hatırlanabilir. Ancak söz konusu çatışma, kimi kaynaklarda değinildiği üzere, salt dinî bir çatışma olmamıştır. Saffet Bilhan'ın ifadeleri, Osmanlıların Batı ile ilişkileri ve çatışmasının niçin salt dinî minvalde okunamayacağını açıklar niteliktedir:

Osmanlılar döneminde Doğu ile Batı arasındaki rekabet kendisine, aslında aynı kökenden gelen, İslamiyet ve Hristiyanlık (Ehli Salib) simgesini seçmiştir. Fakat olayların gelişimini sadece dinsel farklılığa bağlamak, özellikle savaş, barış, istilâ

girişimlerini bilimsel ve sanatsal hareketleri sadece dinî yaklaşımla ele almak, kitlelerin uygarlık temellerini, kültür kaynaklarını, düşünsel yaşamlarını üreten tüm etkenleri ve hatta ekonomik olanakları gözönünde bulundurmadan açık, seçik bir yoruma varmak mümkün değildir (1981, s. 216).

Bu anlamda söz konusu çatışmada dinin yanı sıra birçok etken daha ortaya çıkmaktadır. Ancak Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine, özel olarak da Baykan Sezer'e göre, Osmanlı'nın öncü konumu, onun bir tür dünya siyaseti oluşturmaktan kaynaklanmaktadır. Nitekim Sezer'e göre "Osmanlı Devleti'nin İmparatorluğa dönüşmesi, daha açık bir deyimle bir dünya siyaseti biçimini alması kuruluş döneminde varolan tarihi koşullar sonucudur. Ancak Osmanlı Devleti, İmparatorluğa dönüşmekle bu koşullar üzerinde etkili olmaya başlayacaktır." (2002, s. 332).

Nitekim bu durum, yani bir dünya siyaseti oluşturma durumu, imparatorluk olmanın da ön şartı olarak kabul edilmektedir. Bu sebepten ötürü Baykan Sezer'e göre "Osmanlı Devleti" yerine bir tür dünya devleti hâline gelmiş "Osmanlı İmparatorluğu"ndan söz etmek gerekecektir. Ona göre Osmanlı'nın Doğu-Batı çatışması içerisindeki rolünü ve başarısını din yayımlılığı ile değil, barış ve güveni sağlamasıyla ve söz konusu çatışma içerisinde Doğu'nun savunuculuğunu üstlenmesiyle açıklamak mümkün görünmektedir (Sezer, 2002, s. 238).

Başka bir deyişle dünya siyaseti tarihe yön veren gelişmelerde, tarihte temel ilişki niteliği kazanan Doğu-Batı çatışmasında etkili bir rol oynamaktan ve bu çatışmayı yönlendirmekten geçmektedir. Osmanlı Devleti bu çatışma içinde rol oynamaya ve çatışmayı yönlendirmeye başladığı zaman tarih sahnesine bir imparatorluk olarak çıkmıştır (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 30).

Osmanlı'nın Doğu-Batı ilişkilerinde, kendi içerisinde yaşadığı dönüm noktalarından birini ise Tanzimat dönemi ile anmak mümkündür. Özellikle düşünce hayatında Tanzimat'la birlikte belirli akımların oluştuğuna dikkatleri çeken Sezer, Eğribel ve Özcan (2002d, s. 429), bu alanda ilk isim olarak ise Mustafa Reşit Paşa'yı anmaktadırlar. Mustafa Reşit Paşa ile başlayan takım kurma eğilimi ise gitgide yayıncılık alanına, gazeteciliğe kadar yol katetmiş, böylelikle düşünsel ve siyasal yaşamın belirlenmesinde aktif rol alan araçlardan birisi hâline gelmiştir (Sezer ve diğerleri, 2002d, s. 430). Sosyolojinin ortaya çıkışını da söz konusu takımlar ve toplumsal değişme ile ele alan

sosyologlar bu noktada Prens Sabahattin’e ve Ziya Gökalp’e değinmektedirler (Sezer ve diğerleri, 2002d, ss. 430-431). Neticede Sezer, Eğribel ve Özcan’a göre “Bir değişikliğe uğramadan Osmanlı’nın son döneminden alınan miras muasırlaşmak, çağdaşlaşmak ya da bizim deyimimizle Batıcılışmak olmuştur.” (2002d, s. 434).⁵¹ Baykan Sezer de bir çalışmasında Batılılaşmak yerine Batıcılışmak kavramını kullanmasındaki sebep olarak “yurdumuzdaki olay Batılılaşmaktan çok Batıcılışmaktır. Gösterilen çaba, bizi Batı’ya benzetmekten çok Batı yandaşı yapmak içindir” (2000a, s. 80) ifadelerini kullanmaktadır.

Tanzimat dönemi ile birlikte başlatılan Batıcılışma akımı, aynı zamanda ikili bir zihniyete de neden olmuş görülmektedir. Ertan Eğribel ve Elif Süreyya Genç (2001, s. 157), Hilmi Ziya Ülken’e atıfla, ruhen Batı ve Doğulu, şeklen ise Batılı bir zihniyetin temellerinin atıldığına dikkat çekmektedir. Bu anlamda Tanzimat dönemi ile birlikte, daha sonraki yıllarda da izleri görülebilecek bir tür zihniyet ikiliği ortaya çıkmış gibidir.

Kısacası Tanzimat dönemi, gerçekten de Doğu-Batı çatışması teorisyenleri için ayrıca önemli görülmektedir. Örnek olarak Ufuk Özcan (2012, s. 201), Tanzimat döneminde ortaya çıkan ikiliklerle Tanzimat dönemi öncesinde Osmanlı’nın devlet ve toplum örgütlenmesine bağlı olarak ortaya çıkan ikilikler nezdinde keskin bir ayrıma gitmektedir. Aşağıdaki tabloda, Özcan’ın örnek verdiği ikilikleri görmek mümkündür:

Tablo 30. Klasik Dönem ve Tanzimat Dönemi İkilikleri

Osmanlı’nın Klasik Devlet Örgütlenmesi Çerçevesinde Ortaya Çıkan İkilikler	Tanzimat’la Birlikte Ortaya Çıkan İkilikler
Enderun / Medrese	Mektep / Medrese
Yönetici-Saray / Üretici-Reaya	Münevver / Softa
	Mektepli / Alaylı
	Merkez / Taşra

⁵¹ Sezer, Eğribel ve Özcan, Batıcılışmanın açıklamasını ise şu şekilde yapmaktadır: “Batıcılışma, bir yerde Batı içi çekişmelerde Batılı Devletlerin birisi yanında yer alıp bu çekişmede söz konusu Devlet’le birlikte hareket etme anlamını taşımaktadır.” (2002d, s. 429).

Yukarıdaki tablodan, Tanzimat'ın Osmanlı toplum yapısında ne gibi kırılmalara yol açtığını gözlemlemek mümkündür. Daima bir tür kopuş dönemi ile birlikte adlandırılabilen Tanzimat dönemi, bu minvalde, Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre de benzer bir rolü yerine getirmiş gibi görünmektedir. Sonuç olarak Tanzimat dönemi, Osmanlı Devleti'nin sorunlarına çözüm olamamıştır:

Tanzimat'ın atılımları toplumlararası ilişkilerde Osmanlı lehine köklü bir dönüşüm yaratamamıştır. Tanzimat, mevcut İmparatorluğun getirmiş olduğu olanaklardan, konumdan faydalanma ve Devlet'in siyasi sorunlarına çözüm bulma amacı taşımasına karşın çözüm olamamıştır. Yeni siyaset dünya egemenlik ilişkilerine yön verme değil, bu ilişkiler içinde yer alma çabasıdır. Batıcılışmanın Batı genel dünya egemenliği ile ilişkili yürümesi nedeniyle yeni siyaset dünyadaki yeni gelişmelere ayak uydurma çabası olmaktan ileri gitmemiş, Devlet kendi tarihine ve rolüne ters bir tavır içine girmiştir (Eğribel, 2001, s. 215).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi perspektifinde bir diğer önemli dönem de İttihat ve Terakki dönemi olarak göze çarpmaktadır. Teoriye göre söz konusu dönem, Osmanlı Devleti'nin Doğu'nun savunuculuğu rolünden uzaklaşması anlamını da taşımaktadır. Esasen Tanzimat dönemi ile birlikte başlayan Batıcılışma süreci itibarıyla Osmanlı Devleti, bir dünya imparatorluğu olarak Doğu'nun Batı karşısındaki savunusundan başka bir siyasete doğru yönelmiş görünmektedir:

Osmanlı siyasi yaşamındaki altüst olmaya karşılık İttihat ve Terakkinin iktidara el koymasına kadar Osmanlı'da siyaset geleneksel ölçünün dışına çıkmamıştır. Osmanlı'da siyasi yaşamı belli olaylar belirlemiştir. Bu olayların en başında Doğu savunuculuğundan Batı yanlısı bir siyasete geçilmesi gelmiştir. Siyasette böyle önemli değişikliklere tanık olunurken eski eğilimlerin aşıldığını, dışına çıkıldığını söylemek güçtür. Osmanlı'da yenileşme hareketlerinin ortak özelliği en köktenci yenileşme hareketlerinin bile geleneksel güçler tarafından başlatılmasıdır (Eğribel ve Genç, 2001, s. 165).

Bu vurgu önemlidir. Nitekim en kesin yenilik fikirlerinde dahi bir bakıma eski kadroların devam ettiği anlamını taşımaktadır. Ertan Eğribel de "Başlangıçta Batıcılışma hareketi geleneksel kadrolar tarafından başlatılmıştır." (2001, s. 205) derken bu duruma işaret etmektedir.

İttihat ve Terakki hareketi ile bağlantılı olarak değerlendirilebilecek bir diğer husus II. Meşrutiyet'in ilanıdır. Hacı Bayram Kaçmazoğlu, bu tarihi döneme ilişkin olarak, İttihatçıların devleti kurtarmak amacıyla yola çıktıklarını şu şekilde özetlemektedir:

II. Meşrutiyet'i ilan ettiren İttihatçılar, Batı'daki gibi bir burjuva sınıfını temsil etmedikleri gibi, rejim değişikliği de burjuva sınıfı adına gerçekleştirilmemiştir. Bu tür iddialar olmasına, başta Prens Sabahattin ve ülküdaşlarının burjuva ideolojisinin tavizsiz sözcülüğünü yapmalarına karşın, Türkiye'de sınıf oluşturacak, devrim yapacak sayı ve nitelikte Batı tipi bir burjuva sınıfı bulunmamaktadır. İttihatçıları harekete geçiren temel faktör, giderek tükenme ve yok olma sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmaktır (2001, s. 230).

Yenileşme hareketleri noktasında hem Doğu ile Batı arasında hem de Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle farklılığı noktasında bir husus daha göze çarpmaktadır. Ertan Eğribel'e (2001, s. 194) göre özellikle 19. yüzyılda Batı'da belirli sınıfların öncülüğünde bir hareket olarak ortaya çıkan yenileşme akımlarının aksine Osmanlı Devleti'ndeki yenileşme hareketleri, devlet/siyaset temelli olarak ortaya çıkmıştır.

Tanzimatla birlikte başlayan ve sonraki süreçte devam eden Batıcılışma sürecinin Osmanlı Devleti'nin tarihî misyonunda bir tür değişime neden olduğu ise Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre sabittir. Nitekim Osmanlı Devleti, söz konusu çatışma içerisinde yeni bir siyaset geliştirerek, daha önce başka devletlerde ve imparatorluklarda örneği görülmeeyen bir tavır sergilemiş, böylece birebir bir Doğu uygarlığı olmasa bile Doğu uygarlığının Batı karşısındaki savunusu rolünden vazgeçmemiştir. Ancak Batıcılışma süreci ile birlikte yüzyıllardır süregelen anlayıştan farklı bir anlayış gelişmiş, Osmanlı Devleti yönünü ve siyasi tercihini Batı'dan yana kullanmaya başlamıştır. Ertan Eğribel bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Batıcılışma Osmanlının Batı içi rekabetten yararlanarak dünya egemenlik ilişkilerinde etkili olma girişimidir. Yeni siyasetin bir ayağı Batı'ya dayanmaktadır. Bu nedenle yeni siyasetin temelini denetim altına alınamaması Osmanlı'yı Batı'nın etki ve isteklerine açık bırakmıştır.” (2001, s.

203).⁵² Bu anlamda Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Osmanlı Devleti'nin yıkılışının devletin asli rolündeki değişiklikle ilintili görüldüğü ifade edilebilir.

Batıcılışma ile birlikte Osmanlı'da yeni siyasi düşünce akımları iki yönlü olarak ortaya çıkacaktır. Batıcılışma Osmanlı'nın dünya siyasetinde görülen yeni gelişmelere ayak uydurma çabasıdır. Osmanlı siyaseti hiçbir zaman bu çabanın dışında değildir. Buna karşılık bu çaba XIX. yüzyılda ayrı bir görüntü alacaktır. Bunun nedeni Osmanlı'nın dünya siyasetindeki gelişmelere ayak uydurmada başarısızlıklarıdır. Bu başarısızlıkların önünde Osmanlı bu siyasi çabadan vazgeçmek yerine, kendi özelliklerinden ve niteliklerinden vazgeçmeyi kabul edecektir. XIX. yüzyılda Batı'da çeşitli merkezler Osmanlı'nın denetiminin zayıflaması ile geleneksel Doğu yollarına dayalı yeni siyaset önermişlerdir. Yeni ilişkilere elverişli coğrafya bölgesinde olan Batı merkezleri İngiltere ile çekişme içine girecektir. Bu durum Osmanlıya Batı'da belli merkezler ile işbirliğine dayalı yeni siyaset önermeye olanak verdiği gibi toplum kimliği de bu işbirliği olanaklarına göre yeniden tanımlanacaktır (Eğribel ve Genç, 2001, s. 170)

Yenileşme hareketleri içerisinde bir diğer dikkat çeken unsur ise askerî alandaki yeniliklerdir. Nitekim Osmanlı Devleti askerî alandaki yenilikleri gecikmeden takip edecektir: "Osmanlıların Batı Endüstri Devrimini izlememesi ayrı bir tartışma konusudur. Ancak askeri alanda böyle bir durumdan söz edilemez. Dönemin askeri alanda kullanılan Batı usul ve teçhizatı, savaş teknolojisi, madencilik, haritacılık, pusula ve saatçilik ile ilgili yeni teknikleri gecikmeden alınmıştır." (Eğribel, 2002a, s. 223).

Ancak söz konusu alandaki yenilikler de Osmanlı Devleti'nin sorunlarına çözüm olamamıştır. Bu anlamda askerî alanda başlayan yeniliklerin de salt askerî alanla sınırlı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade eden Ufuk Özcan, Osmanlı Devleti'ndeki siyaset değişikliğini aşağıdaki gibi özetlemektedir:

XIX. yüzyılda askeri alanda girilen yenilikleri kendi özellikleri içinde anlamak güçtür. Yeni dönemde asıl değişiklik ordunun modern yabancı tekniklere göre yeni baştan düzenlenmesi değildir. Yönetici kadrolar yeni bir siyasi seçim yapmıştır ve bu yeni siyasi seçimini sürdürülmesinde en önemli araç da ordudur. Başka deyişle Osmanlı yönetici kadroları Doğu toplumlarının Batı'ya karşı savunulması temeli üzerine dayalı geleneksel siyaseti terk etmişler, Batı güçleriyle işbirliğine yönelik bir siyasi tercihe bağlanmışlardır (2001b, s. 220).

⁵² Ufuk Özcan'a (2001b, s. 226) göre Osmanlı'nın Batıcılışma sürecinde geçirdiği köklü değişim ve dönüşüm sürecinde değişmeyen taraflarından biri asker devlet olma özelliğini devam ettirmesidir.

Osmanlı Devleti'ne ilişkin bir başka hususa ise devlet halk kopukluğu nezdinde değinilebilir. Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre güçlü bir devlet geleneğine sahip olan Osmanlı'da, devletle halk arasında ister istemez bir kopukluk baş göstermiştir. Ancak bu kopukluk, Batı'da kimi toplumlarda görüldüğü gibi bir çatışma hâlini almamıştır. Bu durumu Mustafa Kemal Şan, şu şekilde ifade etmektedir: “Devletin toplumdan kopukluğuna ve belli kesimlerin yaptıkları görevlere ayrıcalık kazanmalarına rağmen söz konusu bu ayrıcalıklar, toplum ile Devlet arasında bir rol veya görev ayırımından ibarettir. Yoksa toplum ile Devlet arasında bir çıkar çatışması ve uyuşmazlığı söz konusu değildir.” (2001, s. 247).

Devlet ile halk arasındaki bu kopuklukla Osmanlı Devleti'nde görülen ve Doğu-Batı çatışması teorisyenlerinin de sıklıkla ifade ettiği devletçilik ilkesi ilintili görülmektedir. Güçlü bir devlet imgesi, -teoriye göre Osmanlı'da bu durum geçerlidir- ister istemez halk ile arasına belirli bir mesafeyi beraberinde getirebilmektedir. Ancak bu durum, halkı sömürmek, dışlamak gibi olumsuz anlamlar taşımamaktadır. Köylülerle devlet arasındaki ilişki bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Baykan Sezer'e göre “Osmanlı'da Devlet ve köylünün yükümlülükleri karşılıklıdır. Devlet huzur ve güveni koruyarak köylünün üretimini sürdürebilmesini sağlamaktadır. Buna karşılık köylü de, gelirlerinden belirli bir payı hizmetlerine karşılık Devlet'e ödemektedir.” (2002, s. 303). Bu anlamda “Devletle reaya arasındaki ilişki kişisel bir bağımlılık ilişkisi değildir. İlişki Devlet'in hizmet hesabına göre ve üretim faaliyetlerinin sürdürülmesinde pay sahibi olması ilkesine dayanmakta ve bir vergi ilişkisi olarak biçimlenmektedir.” (Sezer, 2002, s. 305)

Devlet-halk arasındaki ayırımın gözlemlenebileceği alanlarından bir diğerini ise eğitim kurumunda gözlemlemek mümkün olabilmektedir. Ancak Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre burada da ayrılık içerisinde bir birlik hâli mevcuttur. Ertan Eğribel'e göre “Osmanlı'da yönetici-devlet ile yönetilen-toplum ayırımına benzer biçimde Devlet ile halkın eğitimi [arasında] ikilik vardır. İki kurum arasında birlik olmamasına rağmen yan yana varlıklarını sürdürmüşlerdir.” (2002a, s. 217). Nitekim Kemal Tahir'in devlet tasavvurunda da görüldüğü üzere, Osmanlı'nın kerimlik/koruyuculuk vasfı burada

hatırlanabilir. Devlet, bir bakıma üst bir kurum olarak bütün kurumların ve toplumun tüm kesimlerinin üzerindedir.⁵³

Kemal Tahir’de Osmanlılık imajı ve Osmanlı Devleti genel itibarıyla olumlu sıfatlarla anılmaktadır. Necla Kılıçgedik (2003, s. 253), bu kapsamda, Kemal Tahir’in romanlarında Osmanlılığı genellikle yüreklilik ve güçlülük manalarında kullandığına dikkat çekmektedir. Kemal Tahir’in Osmanlı Devleti’ne yönelik açıklamaları, Kaçmazoğlu’na göre salt övgü anlamını yahut içi boş bir söylem olma vasfını taşımamaktadır:

Kemal Tahir’in Osmanlıyı açıklama, farklılıklarını ortaya koyma çabalarını, toplumunu savunma refleksi olarak algılamak yanlıştır. Kemal Tahir Osmanlı toplumuna/düzenine karşı da sert eleştiriler yöneltmiş, bu alandaki çalışmaları ilerledikçe, Osmanlı sistemini tarafsız bir gözle çözümlemek istemiştir. Kemal Tahir, Doğu ve Batı toplumlarının farklılığından yola çıkarak, Osmanlı’nın üretim ve mülkiyet ilişkilerinin batılı toplumlardan tamamen farklı olduğunu, bunun coğrafi ve tarihsel nedenlere dayandığını göstermiştir (2003, s. 97).

Söz konusu teori nezdinde kerimlik/koruyuculuk vasfı, sadece Osmanlı Devleti ile de anılmamaktadır. Yer yer genel itibarıyla Doğu devletlerinin de bu vasfı sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre Doğu devletlerinin kerimlik/koruyuculuk vasfı, görevlerinin olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Devletin asli görevlerinden biri de bünyesindeki halkın ihtiyaçlarını karşılamak, Doğu-Batı çatışması içerisinde öncü rolünü sürdürmek ve bir yandan kendi tebaasını korurken diğer yandan tebaası içerisinde olmayan Doğu halklarını da Batılı akınlara karşı savunmaktır. Öte yandan Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre Batıcılışma süreci ile birlikte yaşanan değişimler sonucunda, devlet halk kopukluğu düzen içerisinde değil, çatışma biçimde kendini göstermeye başlayacaktır. Mustafa Kemal Şan, bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Geçmişte de Devlet ile toplum arasında ikilik vardır ancak yeni siyasetle

⁵³ Doğu-Batı çatışması teorisine göre Osmanlı’nın kerimlik/koruyuculuk vasfı salt kendi içerisindeki halklara karşı değil, aynı zamanda dünya uygarlıklarının tamamına yönelik olarak da görülmektedir: “Osmanlı Doğu-Batı çatışmasına etkin olarak katıldığı gibi, bu çatışmanın gerçekleriyle yüzleşmekten kaçınması için de herhangi bir neden bulunmamaktadır. Osmanlı, toplumlar arası ilişkilerde, Doğu-Batı çatışmasında etkinliğine karşın bu etkinliğini öbür toplumları sömürmek için kullanmamış, aksine üretici halkları korumak, mazlum ulusları savunmak için kullanmıştır.” (Sezer ve diğerleri, 2002a, s. 422).

bu durum geçmişten farklı bir biçim kazanmıştır. Batıcılışma ile Devlet-toplum arasındaki ikilik uyumsuzluk biçimde ortaya çıkacaktır.” (2001, s. 248).

Nitekim Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Osmanlı Devleti'nin yıkılışı da Batı karşısındaki Doğu savunuculuğunu sürdürememesi ile ilgili olacaktır. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin Batı karşısındaki başarısızlığı, Doğu savunuculuğunu sürdürememesi ile ilişkili görünmektedir:

[Osmanlı] Geleneksel siyasetini sürdüremez durumdadır. Batı'ya üstünlük kazandıran ilişkiler geleneksel ilişkiler dışında ortaya çıktığı için bunun üzerinde egemenlik kuramadıktan sonra Osmanlı için Viyana'nın ötesinde savaşmanın büyük bir anlamı olmayacaktır. Osmanlı'nın son dönemde uğradığı askeri başarısızlıklardan sık sık söz edilir. Oysa askeri açıdan Batı'nın Osmanlı önünde büyük, önemli, söz edilebilir bir başarısı olmamıştır. Osmanlı artık Batı'yla sınır savaşları dönemine girmiştir. Bu savaşların sonuçları da belli sınır düzeltmelerinden öteye gitmemektedir. Ayrıca Osmanlı'nın savaştığı Batı ülkeleri de yeni gelişmelerin dışında kalmış, Batı'nın kenar ülkeleridir. Osmanlı'nın Batı ile genel çatışmada ilk gerçek yenilgisi I. Dünya Savaşı sonucudur. Bu nedenle de söz konusu yenilgi Osmanlı'nın sonu olmuştur (Sezer ve diğerleri, 2002c, s. 183).

Bu anlamda Osmanlı Devleti'nin gerçek anlamda yıkılışı da yine Doğu-Batı çatışması içerisindeki devletin konumu ile bağlantılı görünmektedir. Doğu-Batı çatışması teorisi inşa ve icraları da bu sebepten ötürü Osmanlı Devleti'ni gerek Türk tarihi içerisindeki konumu, gerekse de Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması içerisindeki rolü sebebiyle önemsemektedirler. Ertan Eğribel'in aşağıdaki ifadeleri bu hususa bir örnek olarak gösterilebilir:

Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesi, yıkılması tarihi bir gerçektir, ama bu gerçeğin kabul edilmesi için Osmanlı'nın horlanması, tarihi mirasından vazgeçilmesi için neden yoktur. Yeni koşulların zorlamasıyla bunun gereği de kalmamıştır. Artık sorunun Türk kimliğinin sürekliliği içinde açıklanması ve dünyada ortaya çıkan değişikliklerle ilişki kurulmasıdır. Osmanlılığı inkar edince ve tarihimiz dışında itildiğinde Türk tarihi ve dünyası arasında kopukluk, kesinti ortaya çıktığı gibi Anadolu'da varlık nedenimiz ve uygarlıklarla ilişkimiz de tartışmalı hale gelmektedir (2016c, s. 237).

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'nın son döneminden itibaren aldığı mirasın Doğu-Batı çatışması teorisyenlerince Batıcılışmak olarak ele alınması dikkate değer gözükmektedir. Bilindiği üzere söz konusu döneme dair yapılan adlandırmalar, aynı zamanda döneme

atfedilen değer ile ilişkilendirilebilir. Bir başka ifade ile muasırlaşmak tabiri ile Batıcılaştırmak tabiri, çağdaşlaşmak tabiri ile Batılılaşmak tabiri aynı anlama geliyor gibi gözükmesine rağmen, farklı sosyologların farklı anlamda değer atfettikleri kavramlar olması hasebiyle ayrıca dikkat çekicidir. Bu noktada Eğribel ve Özcan (2014b, s. 32), Baykan Sezer'in özel olarak Batıcılaştırmak tabirini kullanmasının nedeni olarak Türkiye'nin Batı yanlısı olunmasına karşın Batı "çıkarlarını ve çözümünü" paylaşmamasını göstermektedir.

Batıcılışma olgusunun özellikle Türkiye Cumhuriyeti nezdinde ayırksı bir tarafının da olduğunu ifade eden Sezer ve Eğribel, Türkiye'deki Batıcılışmanın diğer ülkelerdeki Batıcılışmadan farklı olduğuna da değinmekte, bu farklılığı ise şu şekilde ifade etmektedirler: "Pek çok ülkede sömürgecilerin dayatmasıyla Batılılaşma tarihten tam bir kopuş anlamını taşıırken bizde Batıcılışma tarihimizi yeni bir biçimde değerlendirme amacı taşımıştır." (2002, s. 484). Ancak söz konusu olgunun yine de Doğu-Batı ilişkilerinden bağımsız olarak ele alınmadığı hatırlanabilir. Nitekim Sezer, bir başka çalışmasında "Türkiye'de çağdaşlaşma⁵⁴ akımı bir yönüyle Batı-dışı toplumlarda XIX. yüzyıldan bu yana görülen genel bir akımla bağlantılıdır. Batı'nın XIX. yüzyıldan bu yana ele geçirdiği dünya egemenliği Osmanlı İmparatorluğu'nda da yankı uyandırmıştır." (1999a, s. 110) ifadelerini kullanmaktadır. Nitekim XIX. yüzyılda ortaya çıkan Batılılaşma akımı salt Osmanlı Devleti ile de bağlantılı görünmemektedir. Aynı zamanda Doğu uygarlıklarının da tarih sahnesinde ilk kez Batılılaşmaya zorlandıkları bir dönem olma özelliğini göstermektedir. Bu konuda Baykan Sezer ve öğrencileri şu ifadeleri kullanmaktadırlar: "Tarihteki dünya egemenliği örneklerinden hiçbirinde karşı tarafın belli bir modele göre biçim kazanması istenmezken, ilk kez XIX. yüzyılda Doğu ülkeleri Batılılaşmaya zorlanmıştır." (2002c, s. 183).

Yine Eğribel ve Özcan (2006b, s. 21) "Baykan Sezer Sosyolojisi Açısından Anadolu'nun Türkleşmesi ve Osmanlı'nın Batıcılışması Olayı: Türk Toplum Tarihinin Birbiriyle Çelişkili/Uyumsuz İki Eksen" adlı çalışmalarında, toplumların özelliklerini tarih içerisinde kazandıklarını hatırlatmakta ve bu anlamda sosyoloji bilimini toplumların tarih

⁵⁴ Bu çalışmada Batıcılışma yerine çağdaşlaşma kavramının kullanılması ise ayrıca dikkat çekicidir.

ve coğrafyaları üzerine bir bilinçlenme faaliyeti olarak tanımlamaktadırlar.⁵⁵ Bir başka çalışmada da Eğribel (2018a, s. 37), Anadolu'nun Türkleşmesini ve Osmanlı'nın kuruluşunu, salt Türk tarihi içerisinde değil, dünya tarihi içerisinde de devrim niteliğini koruyan olaylar olarak değerlendirmekte ve söz konusu iki olgunun günümüz tartışmalarını da etkilemeye devam ettiğini belirtmektedir.

Kısaca ifade etmek gerekirse Doğu-Batı çatışması teorisyenlerinin Osmanlı Devleti'ne Türk tarihi içerisinde oldukça önemli bir değer atfettikleri söylenebilir. Özellikle de Baykan Sezer (2002, s. 229) Osmanlı Devleti'nin Türk tarihi içerisinde en önemli deney olduğu hususunu net bir biçimde vurgulamaktadır. Doğu-Batı çatışması teorisine göre söz konusu önemin görülebilmesi için ise Osmanlı Devleti'ni Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Örnek verilecek olunursa Baykan Sezer, Osmanlı Devleti'nin tarihsel süreç içerisinde Doğu-Batı çatışmasından azade bir biçimde ele alınamayacağını, özellikle de devletin kuruluşundan itibaren söz konusu çatışmanın geçerli olduğunu net bir biçimde ifade etmektedir: “Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu, Doğu-Batı çatışmasında görülen gelişmeler sonucu gerçekleşmiştir. Ve Osmanlılık, bu gelişmeler sonucu Batı'ya karşı Doğu'nun belli bir siyasetinin dile gelişi olmuştur.” (2002, s. 301).

Belirli bir siyasetin öncülüğünü ve savunuculuğunu üstlenmesi de Osmanlı Devleti'nin bir imparatorluk olarak anılmasındaki asıl neden olarak görülmektedir. Belirli bir siyasetin üreticisi konumunda olmak ve söz konusu siyasetin salt yönetilen topraklarla sınırlı kalmayıp “dünya siyaseti” konumunda değerlendirilmesi, Baykan Sezer ve öğrencileri nezdinde Osmanlı Devleti'ni bir dünya imparatorluğu olarak görmeyi beraberinde getirmektedir:

Biz Osmanlı'yı öncelikle bir dünya imparatorluğu olarak tanımlayacağız. Dünya imparatorluğu denildiği zaman öncelikle siyasi bir kuruluş anlaşılmalıdır. İkincisi de bunun için belli koşulların bir araya gelmesi gerekmektedir. Dünya egemenliğinin ele geçirilmesi bile tek başına imparatorluk olmaya yetmez. İmparatorluk sahibi

⁵⁵ Eğribel ve Özcan'ın “bilinçlenme” görevini aktardıkları tek alan sosyoloji değildir. Bir başka çalışmada siyasete dair de benzer bir tanımlamada bulunmaktadır: “Siyaset, toplum sorunları ve çözümü üzerinde en üst düzeyde bilinçlenme yoludur.” (2013a, s. 17).

olmak için dünya siyaseti sahibi olmak gerekmektedir (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 24).

Yine Sezer ve öğrencileri (2000, ss. 25-26), bir devletin imparatorluk olarak anılması için gerekli şartlar olarak “geniş bir alan üzerine kurulu” olması, birden fazla ulus üzerinde hâkimiyet kurmuş olması, toplumlararası ilişkilerde rol oynaması gibi özellikleri saymaktadırlar.

Bu noktada Baykan Sezer’in Osmanlı toplum yapısı tartışmalarında Osmanlı Devleti’nin feodalizm ile açıklanabileceğini öne süren görüşlere eleştirel bir mesafede durduğu da belirtilmelidir. Nitekim Sezer’e (2002, s. 296) göre Osmanlı Devleti’nde hiçbir şekilde feodalizme uygun bir ortam mevcut olmamıştır. O, bu durumu şu şekilde temellendirmektedir: “Biz, feodalizmi belli tarihi ve stratejik koşulların sonucu olarak tanımlıyoruz. Ve bu nedenle de tarihin ancak belli bir döneminde (Orta Çağ) ve belli bir bölgede (Batı Avrupa) görülen özel bir olay olduğunu öne sürüyoruz.” (Sezer, 2002, s. 320). Ancak yine Baykan Sezer ve öğrencilerine (2000, s. 47) göre feodalizm açıklamalarının da atıf yaptığı üretim ilişkilerinden ziyade, Osmanlı Devleti’ni asıl tanımlayan unsur siyasettir.

Osmanlı herşeyden önce siyasi bir kuruluş, bir dünya imparatorluğudur. Osmanlılık bir dünya siyaseti ile belirlenmiş ve biçim kazanmıştır. Osmanlı’yı tanımlayan ikinci önemli özellik ise bu siyasetin Doğu lehine yürütülmüş bir siyaset olmasıdır. Osmanlı siyasetinin temeli Doğu toplumlarının koruyuculuğu ve savunuculuğudur (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 56).

Buna rağmen Baykan Sezer’e göre Osmanlı Devleti’ni tipik bir Doğu devleti olarak adlandırmamak gerekmektedir. Daha doğru bir tabirle, “Osmanlı İmparatorluğu, (...) alışlagelen, bilinen Doğu tarım uygarlıklarının basit bir örneği değildir.” (Sezer, 2000b, s. 59). Bu durum, yukarıda da değinildiği üzere, dünya tarihinde uzun bir zaman aralığında Doğu’nun savunuculuğunu üstlenmiş olmasında da görülebilmektedir. Ayrıca yine yukarıda belirtildiği üzere, salt üretim ilişkilerine odaklanarak Osmanlı Devleti üzerine yapılan açıklamalar, Doğu-Batı Çatışması Teorisi’ne göre yetersiz kalacaktır. Zira Osmanlı Devleti’ni dünya tarihi içerisindeki konumu ile birlikte değerlendirmek, daha nitelikli çözümlmeleri beraberinde getirebilecektir (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 60).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Osmanlı Devleti'nin çöküşü de onun dünya tarihi içerisinde oynadığı rolü devam ettirememesi ile bağlantılı görülmektedir. Söz konusu rol, yukarıda da ifade edildiği üzere, Doğu'nun Batı'ya karşı savunuculuğunu üstlenmesi rolüdür. Bir başka ifadeyle “Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü de siyasetin iflas etmesi veya askeri gücün yetersizliği nedeniyle değil, Batı'nın soygununa engel olamaması nedeniyledir.” (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 32).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına ilişkin olarak ise Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nde toplumsal değişim teması öne çıkmaktadır. Söz konusu değişimde rolü olan kurumlardan biri de üniversitedir. Örnek olarak Ufuk Özcan (2012), “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Türkiye'nin Modernleşmesindeki Rolü ve Zayıf Edilen Yüz Yıllık Büyük Birikim” adlı çalışmasında dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de modernleşme/Batılılaşma atılımlarıyla yükseköğretim düzeyinde eğitim öğretim faaliyetlerinin ilişkili olduğunu vurgulamaktadır:

Gerek Darülfünun gerekse Edebiyat Fakültesi'nin tarihi Türkiye'nin modernleşme tecrübesiyle iç içe geçen önemli bir tecrübeyi yansıtır. Batılılaşma dönemi söz konusu olduğunda, ülkemizde bilim hayatı denince ilk akla gelen kurum, en eski ve köklü yüksek bilim kurumu olan Darülfünun'dur. Bu kurum içinde de Edebiyat Fakültesi özel bir yer işgal eder. Türk düşünce ve kültür hayatının -belirli ölçüde Türk siyasi hayatının- seyrini yönlendiren figürler yakın bir döneme kadar bu kurum içinden çıkmıştır. Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nin kuruluşu Türkiye'nin modernleşme sürecinde önemli bir aşamayı temsil etmektedir (2012, s. 200).

Toplumsal değişim ise bir tür zorunluluk yahut dış dayatma gibi bir unsurla değil, doğrudan doğruya toplum içerisinden gelen bir süreç gibi algılanmaktadır. Örnek olarak Ertürk'e (1999) göre Türkiye'nin Batı'ya karşı İstiklal Savaşı vermiş bir ülke olması, özellikle İslam ülkelerinin dikkatini çekmekte, Türkiye'nin bir yandan Batı değerlerini benimserken bir yandan da sosyalizmin dışında konumlanması da önemli görülmektedir.

Osmanlı'nın bir dönem dünya siyasetini elinde bulundurmasına rağmen yıkılmasının ardından, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin ayrı bir siyaset üretmesinin gereklilik olarak kendini göstermesi dikkat çekicidir. Nitekim Ertan Eğribel'e göre “Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra yeni Devlet'in, yeni siyaset ve kimliğini artık

kesin bir biçimde seçmesi, resmiyet kazandırması” (1999c, s. 121) anlamını taşıyacak bu olgu, Türk tarih tezidir.

Türk tarih tezine ilişkin olarak çoğunlukla olumsuz mahiyette eleştirel tonu yüksek yorumların aksine Eğribel’in konuya yaklaşımında esas ayırıcı vasıf, Türk tarih tezine yönelik olarak getirilen eleştirilerin dönemin koşulları göz önünde bulundurulmadan yapıldığına ilişkin vurgusudur:

Günümüzde Türk tarih tezi’ne belli eleştiriler yapılıyor. Ancak bu eleştiriler söz konusu dönemin koşullarını göze almamaktadır. Yalnızca tezin bilimsel yanlışları ortaya çıkarılarak yeni tarih görüşü değerlendirilmek istenmektedir. Önce bu yanlışların niçin yapıldığının sorulması gerekiyor. Yine aşırılıklar için Türk Tarih Tezi’ne eleştiriler getirilmektedir, ancak söz konusu dönemde bu tür aşırılıkları olmayan tarih tezi var mıydı? 1930’larda Alman tarih tezi acaba nasıldı? Yine tarihe bilimsel yaklaşım getirdiğini iddia eden Sovyetler döneminde ateşi ilk bulan kişinin de Rus olduğunun söylendiği unutulmuş görülmektedir. (Eğribel, 1999c, s. 122).⁵⁶

Böylelikle yeni kurulan devletin ihtiyacı olan yeni siyaset, yeni kimlik ve yeni dünya görüşü de oluşmaya başlamaktadır. Bir başka ifadeyle Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Türkleşme öne çıkacaktır. Baykan Sezer, Türkleşmenin önem kazanmasına ilişkin olarak İslamiyet, Anadolu ve Osmanlı Devleti ile bağlantılı bir biçimde şu vurguda bulunmaktadır: “Anadolu, İslam dünyası içinde belli bir siyasetin, bir dünya görüşünün tabanını sağlamıştır. Bu siyaset ve dünya görüşü Osmanlılıktır. Bu nedenle bir yerde gerçek Türkleşme Osmanlılıktan vazgeçtiğimiz Cumhuriyet’ten bu yana görülmektedir diyebiliriz.” (2001b, s. 401).

Dil devrimi de Cumhuriyet devrimleri içerisinde özel bir öneme sahip olan ve Doğu-Batı Çatışması Teorisi inşa ve icracıları tarafından değinilen bir diğer husus olarak kendisini göstermektedir. Bu noktada birbirinden farklı iki görüşün varlığından bahsedilebilir. İlk olarak Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın “Çinceye kadar çeşitli dillerden

⁵⁶ Aynı zamanda bu çalışmada Türk tarih tezinin ana özelliklerini betimleyen Eğribel’e (1999c, ss. 127-128) göre İslamiyet ve Osmanlı ile ilgili üç çağın atlandığı vurgulanabilir ancak söz konusu tezde bilimsel hatalar bulmaya çalışmanın bilgiçlik taslamak anlamına gelebileceğini, dönemin siyasetini tartışmaksızın yapılacak eleştirilerin de bu kapsamda havada kalacağını belirtmektedir.

buncasına kitap dilimize aktarılırken Osmanlıcadan günümüz Türkçesine kitapların aktarılmasında önemli bir sorun yaşanmaması gerekirdi.”(2002d, s. 425) ifadelerinde de görüldüğü üzere, temel mesele bir alfabe değişiminden ibaret görünmemektedir. Zira alfabe değişmiş olsa bile dil değişmemiştir ve eski Türkçedeki kaynakların günümüz Türkçesine çevrilmesi ve çevrilenlerin de okunması noktainazarında eksiklikler fark edilmektedir. Diğer taraftan Baykan Sezer’in dil devrimine yönelik olarak olumsuz bir kanaati de mevcuttur. Bu durum en iyi şekilde bir röportajında geçen şu ifadelerden anlaşılabilir: “Dil devrimi ile birlikte alfabe değişikliği bizi tarihi kaynaklarımızdan, mirasımızdan yoksun bıraktı. Bizi kaynaklarımıza yabancılaştırdı.” (Sezer, 2008, s. IX).

1950’li yıllara gelindiğinde çok partili hayata geçiş olgusu Doğu-Batı çatışması teorisyenlerinin ilgisini çekmektedir. II. Dünya Savaşı ile birlikte Türkiye’de meydana gelen değişim ve dönüşümlere de odaklanan teorisyenler, Türkiye’nin çok partili hayata geçişi ile Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’nin iki partili düzeni arasındaki benzerliğe dikkat çektikten sonra, söz konusu yıllarda Türkiye’nin Doğu-Batı ilişkileri çerçevesince Batı lehine almaya başladığı konumu şu şekilde ifade etmektedirler: “Türkiye artık Doğu halkları için örnek bir ülke olmak yanında komünizm tehdidine karşı da Batı’nın ileri karakolu rolünü üstlenmiş durumdadır. NATO’ya katılımımızla bu rolümüz daha da belirgin bir görünüm kazanmıştır.” (Sezer ve diğerleri, 2002c, s. 161).

Türkiye’nin toplumsal yapısının, Osmanlı’nın toplum yapısı ile ilişkisi de Doğu-Batı Çatışması Teorisi inşa ve icracılarının önem verdiği hususlardan bir diğeri olarak görülmektedir. Burada da Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT), feodalizm, kapitalizm gibi toplum modelleri ve aşamaları gündeme gelmektedir. Söz konusu teorisyenlere göre bu tür ifadeleri Osmanlı Devleti’nin ve onun devamı mahiyetinde görülen Türkiye’nin devlet ve toplum yapısı ile özdeşleştirmek pek mümkün görünmemektedir.

ATÜT ve az gelişmişlik kavramları Üçüncü Dünya adı verilen bütün toplumlarla özdeşleştirilmektedir. Bu kavramlar II. Dünya Savaşı sonrası gelişmelerin bir ürünüdür. Tarihinde sömürge olmamış Türkiye’ye de aynı kavram yakıştırıldığında Türkiye’nin ve tarihsel olarak doğu savunuculuğunu üstlenmiş olan Osmanlı’nın herhangi bir Afrika toplumundan bir farkı kalmayacaktır (Eğribel ve Özcan, 2006c, s. 801).

Bilindiği üzere söz konusu toplum modeli tartışmaları özellikle 1960'lı yıllarda sosyal bilimcilerin gündemini meşgul etmiş görünmektedir. Osmanlı toplum yapısından yola çıkılarak yapılan tartışmalar, Türkiye'nin toplumsal yapısı hakkında da örtük ya da doğrudan bir yargıyı, bir kanaati dile getirmektedir. Ayrıca bu tartışmaların gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak Marx'a atıfta bulunduğu hatırlanabilir. Doğu-Batı Çatışması Teorisi inşa ve icracılarına göre Marx, sosyal bilim tarihinde önemli bir figür olarak görülmektedir. Ancak Marx'ın açıklamalarının daha ziyade Batı toplumlarını ele alan açıklamalar olduğu ifade edilmektedir. Zira Baykan Sezer'e göre Marx'ın "Yaşadığı dönemde Avrupa'da dünyanın ve insanlık tarihinin tek eksenini olarak Batı görülmektedir. Marx da kuramlarında Batı toplumlarının temel çelişkisini yakaladığını öne sürmektedir. (...) Batı'da yaygın görüşlerin dışına çıkamamaktadır." (1985, s. 82)

Kısacası, Türkiye'nin toplumsal yapısına ilişkin çalışmalarda, 1960'lı yıllardan başlamak üzere, iktisadi açıklamalardan kültürel açıklamalara, oradan ise siyasetin öne çıktığı açıklamalara doğru bir gidişat söz konusu olmuştur; bu gidişat neticesinde de Türk düşün insanlarının daha ziyade mikro konulara yönelmeye başladıkları dikkat çekmektedir (Kayalı, 1999).

Toplumsal yapıya ilişkin tartışmalarda Batılılaşma, Batılaştırma, Modernleşme, Çağdaşlaşma gibi kavramlar da ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin Batılaştırması, Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre en dikkate değer olgulardan biri görünümündedir. Nitekim Baykan Sezer'in de vurguladığı üzere,

Yurdumuzda çağdaşlaşma girişimi yaygın bir olayın herhangi bir başka ülkede karşımıza çıktığı gibi özel bir biçimi olarak karşımıza çıkmamakta, olay Türkiye'de kendisine özgü nitelikler taşımaktadır. Gerçekte olay karşımıza iki boyutlu çıkmaktadır. Türkiye'de çağdaşlaşma bir yönüyle toplumlar arası boyuta sahip çok sayıda ülkenin ortak olduğu bir olay olma özelliğine sahipken öte yanda Türkiye'nin dünya tarihi ve ilişkileri içindeki yeri sonucu çok farklı bir nitelik taşımaktadır (1999a, s. 104).

Bu noktada, Sezer'e (1999a, s. 112) göre Türkiye'de çağdaşlaşmanın diğer toplumlardaki gelişmelerden asıl ayırıcı vasfı, Batı tarafından zorlama usulüyle bir rol değiştirmenin söz konusu olmaması, devletin kendi iradesi ve seçimiyle birlikte çağdaşlaşma akımına

girişmiş olmasıdır. Yine Sezer'e (1999a, s. 111) göre bu durum, Türkiye'nin hiçbir zaman çağ dışı olarak nitelendirilmeyeceği gerçeğini de unutturmamalıdır.

Kısacası Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre kendine özgülük, Türkiye'nin toplumsal yapısının (ve ondan önceki zamanda bu toplumsal yapıya kaynaklık edecek olan Osmanlı'nın toplumsal yapısının) en önemli özelliklerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Söz konusu teorisyenlere göre kendine özgülük, bütün sosyal bilimcilerin açıklamalarında dikkat etmeleri gereken bir husus olarak varlık göstermektedir.

Son dönemde sosyal bilim literatüründe ayrıca ön planda görünen kimlik olgusu da teorisyenlerin ilgisini çekmiştir. Bu duruma örnek teşkil edebilecek bir görüşü Ertan Eğribel'den aktarmak mümkün görünmektedir. Eğribel (2011a, ss. 126-127), "Yol Ayrımı: Toplumsal Değişme mi, Toplumsal Çözülme mi?" adlı çalışmasında, Türk kimliğinin savunulmasının önemini, Doğu-Batı çatışması içerisindeki konumu çerçevesinde Türk kimliğini savunmadan Türkiye'nin de savunulmasının mümkün olmayacağını vurgulamaktadır.

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nde Türkiye'nin geleceğine ilişkin olarak ise genel mahiyette olumlu bir kanaat hâkimdir. Baykan Sezer ve öğrencilerinin ifadeleri bu durumu kanıtlar nitelikte bir örnek olarak gösterilebilir:

Biz Türkiye'nin gelecekte önemli bir rol oynayabileceğini, söyleyeceği önemli sözü olduğuna inanıyoruz. Unutulmasın, belki dünyada tek örnektir, biz kendi isteğimize Batıcılığa girişimine başladık. Bunu yaparken de dünya içindeki konumumuzu koruyabilme amacını güttük. Başka türlü söylersek kendi kişilik ve kimliğimizi koruyabilme amacını güttük. Kişilik ve kimlik, başka deyişle kendi sözümüzün sahibi olmak anlamına gelmektedir. Kısacası Türkiye'nin Batı'nın günümüzdeki tükenmişliğine ve açmazlarına ortak olması için hiçbir neden bulunmamaktadır (Sezer ve diğerleri, 2002c, ss. 195-196).

Teorinin inşa ve icracılarına göre Türkiye'nin Doğu-Batı çatışması içerisindeki konumu son derece stratejik ve önemlidir:

Günümüz tartışmalarında Türkiye'nin stratejik önemi, coğrafi konumu ve önemi üzerine belli değerlendirmeler bulunmaktadır. Türkiye'nin olanakları belirtilirken

Türkiye'nin iki kıta arasında belli geçit yolları üzerinde olduğundan söz edilmektedir. En geniş açıklamalarda Türkiye'nin petrol ve enerji kaynaklarına yakın oluşu gösterilmektedir. Yine son dönemlerde Türkiye'nin konumundan faydalanarak AB ile Orta Asya ve İslam ülkeleri arasında bir köprü rolü oynayabileceği görüşü öne çıkarılmaktadır. Türkiye'nin konumunun önemi tartışılmayacak kadar açık bir gerçektir. Ama bu önem ile ilgili olarak getirilen bu açıklamalar tartışmalıdır. Bulunulan konumun verdiği olanakları bilinçli bir biçimde denetlemek ve yönlendirmek ancak siyaset sahibi olmakla mümkündür (Sezer ve Eğribel, 2002, s. 482).

Söz konusu siyaset sahibi olma fikri, Osmanlı Devleti'nin Doğu-Batı ilişkilerinde bir dünya siyaseti sahibi olması ile de bağlantılı bir fikirdir. Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Türkiye'nin stratejik konumunda siyaset sahibi olmasına yönelik olarak da sosyoloji biliminin bizatihi kendisine de görev düşmektedir: “Günümüzde Türkiye’de siyasetin sorunları yeni bir dünya görüşü ve siyaset geliştirilmesi sorumluluğunu da sosyolojinin üstlenmesini gerektirmektedir.” (Eğribel, 2016b, s. 35).

Son olarak Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nde görev yapan sosyologlara da Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması tarihi içerisinde bir anlam ve değer atfedildiği eklenebilir. Zira Eğribel'e göre “Türk sosyolojisinden beklenen Doğu-Batı çatışmasını inkâr etmek değil, bu çatışmanın günümüzde aldığı biçimi ve verili dengeyi, son kertede de bu çatışma ve çelişkinin kendisinin aşılmasına yardımcı olmasıdır.” (2015, s. 48). Bu anlamda Doğu-Batı çatışması teorisyenlerine göre Türk sosyolojisine ve Türk sosyologlarına ayrıca bir görev düşmektedir. Yine Eğribel (2018b, s. 31), Türkiye'nin sorunlarını çözmesi için kendi içine kapanmamasını, dünya tarihiyle bütünleşmesini ve söz konusu tarih içerisinde kimliğini yeniden tanımlamasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Eğribel (2018a, s. 36) başka çalışmalarında da Türkiye'nin problemlerini dünya problemlerinden ayrı bir biçimde değerlendirip çözümlemenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Kısacası Doğu-Batı çatışması teorisine göre, Türkiye'nin hâlihazırdaki problemleri de söz konusu çatışmadan ve Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerden ayrı bir biçimde konumlandırılmadığı gibi, problemlerin çözümü de aynı şekilde söz konusu çatışma ve ilişkilerden ayrı olarak değerlendirilmemektedir.

3.5.4. I. Dünya Savaşı: Batı İçi Mücadelelerin Ürünü

Doğu-Batı çatışması tarihindeki en önemli olaylardan biri de I. Dünya Savaşı'dır. Söz konusu teoriye göre I. Dünya Savaşı, özellikle Batı içi dengelerin, Batı içi egemenlik mücadelelerinin ve çatışmanın alanı olarak kendini göstermektedir.

XIX. yüzyılı kapatıp XX. yüzyılı açan olay I. Dünya Savaşıdır. I. Dünya Savaşı, XIX. yüzyılın başlangıcından sonuna dek sürekliliğini koruyan Batı içi açmaz ve çelişkilerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Batı'daki çekişmelerin açık bir şekilde kendisini gösterdiği olaydır. Adı Dünya Savaşı olmakla beraber Batı'nın savaşıdır. Yalnızca bazı ülkelerin değil, Batı toplumlarının bütünüyle katıldığı ilk savaştır. Dünya Savaşı adını alması amacı nedeniyle; Batı dünya egemenliğinin liderlik savaşıdır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 119).

Sezer ve öğrencilerine (2001, s. 123) göre I. Dünya Savaşı, esasen Fransız Devrimi'nin bir sonucu olarak vücut bulmuştur. Bu anlamda savaşı, dünya tarihi içerisinde, özellikle de Doğu-Batı çatışması içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. Batı, 19. yy.da ele geçirdiği egemenlikle birlikte, tıpkı sınıfsal çatışmalar gibi, toplumlar arası çatışmalara da sahne olmaktadır. Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre, söz konusu savaş, bir anlamda Batı'nın kendi içerisindeki çıkar ve egemenlik mücadelelerinin bir sonucu olarak tarih sahnesinde görülmüştür.

Batı içi çekişmenin kazandığı bu yeni biçim sonunda dünya egemenlik savaşı olan I. Dünya Savaşından taraflar belirlenecektir. Taraflar arası cepheleşmede Fransa İngiliz önderliğini ilk tartışmaya açan ülke olmasına karşın, daha sonra yeni gelişmelerden yararlanmış bir ülke olarak İngiltere yanında yer almıştır. Büyük ölçüde yeni gelişmeler dışında kalmış olan Almanya ve Avusturya-Macaristan ise karşı tarafta buluşacaktır. Ancak Rusya ve Osmanlı'nın özel bir durumu bulunmaktadır. Her ikisi de kenar ülke olarak görülecektir ama Asya siyasetinin önem kazanmasıyla birlikte Batı içi çekişmede ağırlıkları geniş ölçüde duyulmaya başlanacaktır (Sezer ve diğerleri, 2002c, s. 106).

I. Dünya Savaşı'na ilişkin bir diğer önemli husus ise İttihat ve Terakki'nin konumudur. Baykan Sezer ve öğrencileri, İttihat ve Terakki'nin başlangıçta Alman yanlısı olmadığını, I. Dünya Savaşı'nda Almanya yanında savaşılmasının bir bakıma koşulların ürünü olduğunu şu şekilde ifade etmektedirler:

İttihat ve Terakki yönetimi Alman yanlısı bir siyaset gütmüştür. Bunun sonucu I. Dünya Savaşına Almanya yanında katılmamız ve Almanya'yla birlikte savaşta yenik düşmemizdir. Ayrıca bu olay Osmanlı İmparatorluğu'nun da sonu olmuştur. Ancak bir yanlıştan kaçınmamız gerekir. İttihat ve Terakki'yi baştan itibaren Alman yanlısı saymak yanlıştır. Alman yanlısı bir siyasetin savunulması için örgütlenmiş bir topluluk değildir. Koşullar İttihat ve Terakki'yi Almanya'nın yanına itmiştir (2002c, s. 110).

3.5.5. Sovyet İhtilali: Batı Uygarlığının Bir Diğer Temsili

Sovyet İhtilali, bir başka adıyla Bolşevik Devrimi de Doğu-Batı Çatışması teorisyenleri nezdinde önem verilen bir diğer tarihsel olaydır. Bu konuda ilk olarak, teori nezdinde, Rusya'nın bir Doğu devleti olarak görülmediği belirtilebilir. Ancak buna rağmen Rusya'nın konumu, Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması tarihinde önemli görülmektedir. “Batı kurulu ilişkiler içinde egemenliğini sürdürememe durumunda bunu Sovyetler biçimi sosyalizm yoluyla sürdürebilmek, elinde bir başka seçenek daha bulundurmamak amacıyla Bolşevik Rusya'nın Batı'ya gerekli olduğu sürece yaşamasına izin vermiştir.” (Sezer ve diğerleri, 2002c, s. 142).

Alıntıdan da görüldüğü üzere Rusya'da gerçekleşen sosyalist deneyim, Batı içi ilişkiler ve Batı'nın dünya egemenliği iddialarında önemli bir unsur olarak görülecektir. Sovyet İhtilali sonucunda ortaya çıkan devlet, aynı zamanda II. Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmelerde de önem arz edecektir:

II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan gelişmelerden bir başkası, yeni Batı örgütlenmesi içinde SSCB'nin de bir yer edinmiş olmasıdır. SSCB yalnızca etki alanlarının paylaşımında değil, yeni örgütlenme içinde de belli bir yer edinmiştir. Bir bakıma bu yer SSCB'nin Batı içindeki ağırlığının bir ürünüdür (Sezer ve diğerleri, 2002c, s. 166).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi nezdinde Sovyet Rusya'nın Doğu olarak değil, Batı uygarlığı içerisinde bir devlet olarak görünüyorsa olması da bir diğer husustur. Tıpkı söz konusu olan Doğu-Batı çatışması olduğunda Batılı proletaryanın burjuva ile çatışmasının askıya alınması gibi, Sovyetlerle Amerika Birleşik Devletleri arasındaki çatışma da Batı dünya egemenliği söz konusu olunca sorgulanmayacaktır. Bu görüşe göre Batı dünya egemenliğinin sürdürülmesi söz konusudur. Batı içerisindeki çatışmalar ise bu dünya

egemenlik iddiasında kimin daha ön planda olacağına, görüneceğine dair bir tartışma olarak vuku bulmaktadır. “Batı’nın yeniden örgütlenme çabasının gerçek amacı Batı dünya egemenliğinin sürdürülmesi, sürekli kılınmasıdır. Savaşlar, çekişmeler, çelişkiler de bu zemin üzerinde gerçekleşmiştir. Buna karşılık SSCB ile ABD ve yandaşları arasında Batı dünya egemenliği konusunda önemli bir uyumsuzluk söz konusu değildir.” (Sezer ve diğerleri, 2002c, s. 167).

Bu anlamda II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde dahi, Sovyetlerle Amerika Birleşik Devletleri arasındaki çatışma, Batı dünya egemenliği içerisindeki bir mücadele alanı olarak kendini gösterecektir. Doğu-Batı Çatışması Teorisi inşa ve icralarına göre söz konusu iki devlet arasında, yukarıda da görüldüğü üzere, Batı dünya egemenliği söz konusu olduğunda herhangi bir uyumsuzluk görünmemektedir.

3.5.6. II. Dünya Savaşı: Batı İçi Mücadelelerin Ürünü

Yukarıda da ifade edildiği üzere Doğu-Batı Çatışması Teorisi’ne göre I. Dünya Savaşı genel itibarıyla Batı içi çekişmelerin bir sonucu olarak vücut bulmuştur. Yine söz konusu teoriye göre benzer bir durumu II. Dünya Savaşı’nda da gözlemlemek mümkündür:

I. Dünya Savaşı sona erdikten kısa bir süre sonra yeni bir dünya savaşı patlak verecektir. Üstelik bu kez savaş daha da şiddetli biçimde yaşanmış, yeni savaş teknolojilerinin geliştirilmesinin yol açtığı tahribat daha da büyük olmuştur. Ancak bu sadece nicelik açısından bir farklılıktır, yoksa çatışmanın temelinde bir değişiklikten söz etme olanağı bulunmamaktadır. II. Dünya Savaşında sadece görüntüde bir değişiklik söz konusudur, gerçekte her iki savaşın temeli de aynıdır (Sezer ve diğerleri, 2002c, s. 130).

Kısacası Doğu-Batı Çatışması Teorisi’ne göre II. Dünya Savaşı’nın temel noktası ve kaynağı da Doğu-Batı çatışması olarak dikkat çekmektedir. Söz konusu teoriye göre hem I. Dünya Savaşı hem de II. Dünya Savaşı, Batı’nın dünya egemenliği iddiası ve Doğu’ya egemenlik kurma isteği ile bağlantılı görünmektedir: “II. Dünya Savaşı sonrası gelişmeler tüm dünyada olduğu gibi Batı-dışı ülkelerde de yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmaktadır. Her iki dünya savaşı da Batı-dışı toplumların denetiminin sağlanmasına yöneliktir ve sonuçları itibarıyla söz konusu toplumlar üzerinde etkili olmuştur.” (Sezer ve diğerleri, 2002c, s. 170).

II. Dünya Savaşı sadece Batı içi çekişmelere ve mücadelelere sahne olması açısından değil, aynı zamanda Batı dünyasının kendisi ve Batı insanı için de oldukça zararlı sonuçlar doğuracaktır. Bu anlamda Doğu-Batı Çatışması Teorisi nezdinde, söz konusu savaşın sadece iki uygarlık arası ilişkiler çerçevesinde ele alınmadığı söylenebilir. Savaş, Batı insanında neden olduğu tahribatla birlikte de oldukça kötü sonuçlar doğuracaktır:

II. Dünya Savaşı iddia edildiği gibi Hitler faşizminin gözü dönmüşlüğü'nün ürünü değildir, savaşın sonunun belli olduğu bir anda ABD'nin teslim olmaya hazır olan Japonya'nın üzerine attığı atom bombaları kıyıcılığın ulaştığı boyutları göstermektedir. Biri çocuk etlerinden, insan derisinden sabun ve abajur yaparken, bir diğeri çoluk çocuk, kadın, yaşlı, genç yüz binlerce insanın üzerine atom bombası atmaktan çekinmemektedir. Bu az bir kıyıcılık, kudurganlık değildir ve bu korkunç kıyıma bütün varlığı ile iştirak etmenin suçluluğu ile Batı insanı bunalmaktadır (Eğribel ve Özcan, 2003c, s. 59).

Burada Almanya hükûmeti ile tüm Alman vatandaşlarını, Amerika Birleşik Devletleri hükûmeti ile tüm Amerikan vatandaşlarını yargılamak mümkün görünmemektedir. Nitekim Eğribel ve Özcan'ın değindikleri husus, söz konusu trajedinin savaş sonrasında devam edecek bir suçluluk hissini beraberinde getirdiğine yöneliktir.

II. Dünya Savaşı, salt savaş dönemi bağlamında değil, aynı zamanda savaş sonrası dönem bağlamında da Doğu-Batı Çatışması Teorisi nezdinde önemli addedilmektedir. Nitekim 20. yy. iki büyük savaş sonrasında eskisi gibi devam edemeyecektir. Burada sadece uluslararası ilişkiler ve siyasi boyutlar değil, aynı zamanda kültürel boyutlar da dikkat çekmektedir:

XIX. yüzyılda Batı'da bilinçli, örgütlü ve aktif olmaları ile tanınan toplum güçleri XX. yüzyılda ardı ardına gelen dünya savaşları sonrasında savaşın suçlarına ortak olmanın bunalımı ile kuramı reddeden, pasif bir yaşamı benimsemişlerdir. XIX. yüzyılda endüstri toplumu ile ilişkili olarak olumlu anlamda kullanılan 'kitle kültürü' kavramı II. Dünya Savaşı sonrasında kitleleri bağlı oldukları sınıflardan kopuk, edilgen, 'kültürel aptallar' olarak gören yeni bir anlayışa dönüşmüştür (Eğribel ve Özcan, 2003c, s. 60).

Böylelikle hem teori hem de *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde en çok önem verilen yüzyıllar arasındaki (19. ve 20. yüzyıllar arasındaki) temel farklar da II. Dünya Savaşı sonrasında belirginleşmiş olacaktır.

Son olarak Doğu-Batı çatışmasına göre II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı içi egemenlik biçimlerinde de değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişikliğe göre İngiltere belirli güçlüklerle karşılaşmıştır (Sezer ve diğerleri, 2002c, ss. 130-131). Söz konusu güçlükler neticesinde ise Batı dünya egemenliği sıklıkla Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte anılacaktır.

3.5.7. Amerika Birleşik Devletleri: Batı'nın Dünya Egemenliğine Giden Yol

Amerika Birleşik Devletleri, 20. yüzyıl itibarıyla Doğu-Batı ilişkileri çerçevesince, Batı'nın merkezi olma rolünü üstlenmektedir. 21. yüzyılda da farklı bir görünüm arz etmeyecek olan bu durum, Amerika Birleşik Devletleri'nin ve bizzat bir kıta olarak Amerika'nın tarihi ile de bağlantılı görülmektedir. Nitekim Eğribel ve Özcan'a göre "Amerika kıtası yerli uygarlıkların yıkımı ve yerli halkların katliamlarla tasfiyesi ile Batı uygarlığının bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde ABD bu modeli dünya tarihi ve uygarlık birikiminin tasfiyesi ile dünya ölçeğinde yaygınlaştırmak gibi çılgın bir işe koşulmuştur." (2015, s. 13). Ancak gene de Yakın Çağ içerisinde Amerika Birleşik Devletleri'nin rolünün, Yeni Çağ'da olduğundan çok daha net olduğu ifade edilebilir.

Karşımızda modernizm modeli olarak alacağımız Batı da, değişmeyi kabul ettiğimiz zaman dahi, Batı Avrupa'nın kendisi değildir. Çünkü Avrupa'nın en büyük problemi, daha doğrusu hepsinde müşterek olarak bulunan büyük problemin bir adı vardır: Amerikanizm. Yani Avrupa'nın kendisi artık klasik Avrupa kültürünü, Amerikanizm adına kaybetmekte; kuşaklar ve sınıflar arasında açılan uçurumlar gittikçe tahrikkâr olmaktadır (Ortaylı, 2013, s. 182).

Amerika Birleşik Devletleri, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren dünyanın çeşitli yerlerinde yayılma göstermiştir. Söz konusu yayılmanın ise hem doğrudan hem de dolaylı olduğu ifade edilebilir. Doğrudan yayılma, belirli bölgelerde üs yahut asker bulundurma, şirketleşme gibi alanlarda kendini gösterirken dolaylı yayılmanın daha ziyade kültürel alanda kendini gösterdiği belirtilebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin 20. yüzyıl ortalarındaki yayılmasını göstermek için Harman'dan bir alıntının bu noktada açıklayıcı olacağı düşünülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri dünyanın her tarafına yayılmış kendi uydularına sahiptir. Bunlar 1950'lerin sonunda, Meksika sınırının güneyinde (Honduras, El Salvador,

Nikaragua, Panama ve Guatemala); Karayipler’de (Küba, Dominik Cumhuriyeti ve Haiti); ve doğu Asya’daydı (Filipinler, Güney Kore, Güney Vietnam ve Tayland). ABD birlikleri Panama’yı bölen Kanal Bölgesi’nde ve Güney Kore’de daimi olarak konuşlanmıştı. Yüzyılın ilk kısmında Haiti, Nikaragua ve Küba’ya birkaç kez çıkmışlar; 1946’ya kadar Filipinleri sömürge olarak yönetmişler ve hem Küba’nın doğu sahilinde Guantanamo’da, hem de Filipinler’de muazzam üsler bulundurmışlardı (2011, s. 716).

Bilindiği üzere söz konusu yayılmadan sonra, 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başları itibarıyla da bu alana bir de Orta Doğu coğrafyası dâhil olmuştur. Ertan Eğribel, Amerika Birleşik Devletleri merkezli inşa edilmeye çalışılan yeni dünya düzenine ilişkin olarak şu görüşü paylaşmaktadır:

Sovyetler Birliği’nin tasfiyesi sonrasında küreyerelleşme olarak tanımlanan yeni egemen ilişkiler düzeninde, çok-kültürlülük adına (geçmişte imparatorlukların merkezi olan Yakın Doğu’da) bölge halkları arasındaki etnik, dinsel ve mezhepsel farklılıklar kısıktılmakta, iç çatışmaya dönük karşıtlıklar desteklenmektedir. Bu karşıtlıklar/farklılıklar ABD merkezli yeni dünya düzeninin de dayanağını oluşturmaktadır. Farklı kimlikler mutlaklaştırılarak ötekileştirilirken, öteki anlayışının eleştirilmesi diğer yandan ötekileştirmenin çok-kültürlülük olarak savunulması aynı anlayışın değişik biçimleridir (2012b, ss. 17-18).

21. yüzyıl, gerçekten de Batı dünya egemenliğinin pekiştiği ve Amerika Birleşik Devletleri merkez olmak üzere küreselleşmenin etkisinde koşullanan bir yüzyıl olma özelliğini göstermektedir (Eğribel ve Özcan, 2015, s. 7). Ancak Eğribel ve Özcan’a göre Amerika Birleşik Devletleri’nin egemenliği ve dünyadaki gelişmelerin bu egemenlik noktainazarından görülüp değerlendirilmesi Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin tarihsel seyrinin göz ardı edilmesinin beraberinde getirdiği bir sonuç olarak görülmektedir: “1453-1492 bağlantısı ve dünyadaki gelişmeler arasındaki bağ koparıldığında Osmanlı imparatorluk/dünya siyasetinin anlaşılması mümkün olmadığı gibi Osmanlı dünya gelişmelerinin de dışında görülmekte, dünyadaki yeni gelişmeler ABD eksenli olarak anlaşılmaktadır.” (2014a, s. 16).

Bir başka ifadeyle, çalışmanın İstanbul’un Fethi bölümünde de değinildiği üzere, Amerika Birleşik Devletleri’nin dünya üzerindeki konumu, Doğu-Batı çatışması ve ilişkilerinden ayrı bir biçimde değerlendirilemeyecektir. Zira bu konum, Doğu-Batı

çatışması teorisine göre, bizatihi olarak İstanbul'un fethi ve sonrasındaki süreçlerle bağlantılı görülmektedir.

Son olarak -bu çalışmanın 4. bölümünde ayrıntılarıyla ele alınmış olsa da- kısaca küreselleşme konusuna da değinmek gerekmektedir. Zira Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre küreselleşme bir bakıma Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya üzerindeki üstünlük iddialarını pekiştiren bir söylem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu minvalde Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın (2015, s. 8) Batı dünya düzeninden bahsederken parantez içerisinde ABD eksenli küreselleşmeden söz etmeleri anlamlı görülmektedir. Nitekim Ertan Eğribel'in değindiği üzere "Günümüzde ABD dünya egemenliği siyasetten dünya görüşüne, edebiyattan hukuka her düzeyde temsil krizi ve uydu-yerellikler yaratarak kendi düzenini mutlaklaştırmaktadır." (2015, s. 43). Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Amerika Birleşik Devletleri, söz konusu mutlaklaştırmayı ise küreselleşme vasıtasıyla geçerli kılmaktadır. Bu anlamda söz konusu teorinin, anti küreselleşmeci olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu durumun bir başka örneğini de Sezgin Kızılçelik'in çalışmalarından görmek mümkündür. Sezgin Kızılçelik'e göre "Kapitalizm, ortaya çıkışı ve mantığı gereği, kendini ulusal alanla sınırlandıramaz. Dünyanın tamamına yayılmayı esas alır. Günümüzdeki küreselleşme tartışmalarını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. O halde kapitalizmin dünyayı kuşatması olan küreselleşmeyi, yeni bir süreç olarak değerlendirmemek icap eder." (2019, ss. 100-101). Bir başka ifade ile Kızılçelik'e göre küreselleşmeyi Batı yayılmacılığından, kapitalizmden ayrı bir biçimde değerlendirmemek gerekmektedir. Benzer bir görüşü Doğan Özlem'in de paylaştığını belirtmek mümkündür. Doğan Özlem de küreselleşmenin farklı adlarla birlikte çok daha uzun tarihlerden beri var olan bir olgu olduğunu ifade etmektedir: "Küreselleşme yeni bir şey değil. 1860'larda, 1900'lerde ve nihayet 1980'lerde, değişik adlar ve sloganlarla Batı'nın aralıklarla dayattığı bir şey. Batı kapitalizmi son 150 yıldır dünyayı ele geçirmek istiyor." (2002, s. 30) . Murat Belge (2021, s. 20) de benzer bir biçimde "belki ilk medeniyetlerin şekillenmesinden" itibaren globalizasyon/küreselleşme teriminin mütevazı örneklerinin görüldüğünü belirtmektedir.

3.5.8. Batı Dünya Egemenliği

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre 19. yüzyıl sonrasında Batı'da, evrensellik iddiası ile beraber bir tür dünya egemenliği inancı bulunmaktadır. Baykan Sezer'in ifadeleri ile "XIX. yüzyılda Batı, Doğu üzerinde mutlak bir üstünlük sağlamış durumdadır. En azından bu inancı taşımaktadır." (2000a, s. 131). Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan ise konuya ilişkin şu tespitte bulunmaktadır:

XIX. yüzyıl, Batı yayılcılığının en sistemli ve köktenci evresidir. Buna bağlı olarak bu dönemde stratejik alanların ele geçirilmesi ve denetlenmesi, jeopolitik hedefler, planlama büyük önem kazanmıştır. XX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Batılı insanın yeryüzünde ayağının değmediği bir alan hemen hemen kalmamıştır (2014a, s. 11).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre 21. yüzyıla gelindiğinde ise yeni bir dönem gelişmemiştir; söz konusu yüzyıl daha ziyade Batı dünya egemenliğinin en üst noktasına ulaştığı bir yüzyıl görünümündedir (Eğribel ve Özcan, 2015, s. 7).

Burada bir parantez açarak sosyoloji biliminin ortaya çıkış koşullarının değerlendirilmesinde de Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin öncü isminin ve devamcılarının 19. yüzyıl Batı dünya egemenliği ile arasında bir bağ kurdukları hatırlanabilir. Zira Eğribel ve Özcan'a göre "Sosyoloji XIX. yüzyılda Batı dünya egemenliği koşullarında, olayların gelişim seyrine Batı'nın kaygı ve çıkarlarına uygun bir açıklama getirmiştir." (2014b, s. 32). Eğribel ve Özcan (2014b, s. 32) aynı çalışmalarında -çalışmanın 4. bölümünde ele alındığı üzere- Türk sosyolojisinin ortaya çıkışı ile de Batılaşma arasında bağ kurmakta ve Batılaşmanın Türk sosyolojisinin en önemli konusu olduğuna zira söz konusu bilim dalının Türkiye'de ortaya çıkışından asıl beklenenin Batı'yı takip etmek olduğuna değinmektedirler.

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre Batı dünya egemenliği Batı yayılcılığı ile de ilişkili görülmektedir:

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Batı yayılcılığında da önemli bir aşama ortaya çıkmıştır. Yüzyılın ilk yarısında başlayan gelişme ikincisi yarısında şiddetlenerek

sürecektir. Batı yayılcılığı ve bu yayılcılık sırasında Batı'nın kazanmış olduğu üstünlük geleneksel Doğu-Batı ilişkilerine de yeni bir biçim kazandıracaktır. Savaşlardan yenilgiyle çıkmasına karşılık Osmanlı, Batı'nın üstünlüğünü sistemleştirebilmesi ve bir dünya egemenliğine dönüştürebilmesi için en önemli engeldir. 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması dönüm noktasıdır. Bu anlaşmayla birlikte Osmanlı'ya rağmen dünya egemenliğinin kurulabileceği inancı Batı'da yaygınlaşmaya başlamıştır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 117).

Batı dünya egemenliği hususu benzer bir biçimde Arnold J. Toynbee tarafından da dile getirilmektedir. Toynbee'nin ifadeleriyle “Zannediyorum ki yarının tarihçileri yirminci yüzyılın en büyük hadisesini Garp medeniyetinin bu devirde yaşayan bütün cemiyetlere tahakküm etmesinde bulacaklardır.” (2014, s. 62). Bu minvalde Toynbee'nin ön görüşü Batı uygarlığının egemenliğinin daha uzun yıllar devam edeceği yönündedir. Toynbee'ye göre söz konusu egemenlik, devletlerin sınırlarını aşan ve uygarlıklar nezdinde alınması ve değerlendirilmesi gereken bir egemenlik türü gibi görünmektedir:

Garp medeniyetinin aşağı yukarı bin üç yüz senelik bir maziye sahip olması karşısında İngiltere sadece bin senelik, İngiltere ve İskoçya Birleşik Krallığı iki yüz elli seneden biraz kısa ve Birleşik Devletler de yüz elli seneden pek de uzun olmayan bir tarihe maliktir. Devletlerin hayatı kısadır ve ani ölüme mahkumdurlar. Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler tıpkı sabık muasırları Venedik Cumhuriyeti ve Avusturya Macaristan Krallığı gibi dünya haritasından silindikten sonra, (...) Garp medeniyeti yüzyıllarca daha payidar olabilir (Toynbee, 2014, s. 67).

Batı'nın üstünlüğünün devam edip etmeyeceği hususu ise Baykan Sezer nezdinde kuşkuyla karşılanması gereken bir husus olarak göze çarpmaktadır. Baykan Sezer, *Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi: Endüstri Sosyolojisi Ders Notları* adlı eserinde bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

(...) Batı'nın günümüzdeki üstünlüğünü mutlaka kalıcı saymamız için bir neden de yoktur. Mısır-Mezopotamya uygarlıkları döneminde Doğu'da olan bu üstünlük, Yunan-Roma uygarlıklarının yükselişleri yıllarında Batı'ya geçmiştir. İslâmiyet'in doğuşu sırasında uzun süre korunmak üzere Doğu bu üstünlüğü yeniden ele geçirmiştir. Endüstri devriminden bu yana bu üstünlük, Batı'dadır. Görüldüğü gibi üstünlük merkezi tarihte sürekli yer değiştirmektedir (2018c, s. 77).

Kısacası Toynbee'ye göre devam edecek olan Batı egemenliği, Baykan Sezer'e göre her an sonlanabilir. Zira Sezer'e göre Doğu ile Batı arasındaki tarihsel seyir hep bu minvalde devam etmiştir.

Ayrıca Toynbee bu noktada Garp medeniyeti diye tek bir medeniyetten, egemenliği uzun yıllardır devam eden ve devam edecek gibi de gördüğü bir medeniyetten söz etmektedir. Ancak Batı diye tanımlanan uygarlığın homojen bir uygarlık olmadığı hatırlanabilir. Zira yine Eğribel ve Özcan’a göre Batı kendi içerisinde çatışmalardan uzak bir konum ve duruş sergilememekte, aksine çatışmalarla örülü bir konumda bulunmaktadır; ancak bu çatışmalar, bir uygarlık olarak Doğu karşısında üstünlük iddialarından ayrı olarak değerlendirilememektedir: “Batı’nın kendi içinde hem toplumlar düzeyinde, hem de sınıflar düzeyinde bölünmesi, birbiriyle çatışması tek bir tarih anlayışının (dünya görüşünün) savunulmasını mümkün kılmamıştır. Ancak Batı-içi çıkar farklılığına rağmen çözümün Doğu üzerinde egemenliğe dayalı olması nedeniyle Batı-merkezci bir bakış açısı geçerlidir.” (Eğribel ve Özcan, 2014a, s. 10)

Uygarlıklar arası ilişkinin Doğu-Batı Çatışması Teorisi’ne göre karşılıklılığı zorunlu olarak beraberinde getirdiği, bu noktada bir kez daha tekrarlanabilir. Zira söz konusu teoriye göre Doğu olmadan Batı’nın, Batı olmadan da Doğu’nun varlığından söz edilememesi bu durumu kanıtlar nitelikte görülmektedir.

Bugün gelinen noktada Batı, Doğu uygarlık değerlerinin yanı sıra kendi uygarlık değerlerini de tahrip etmektedir. Batı uygarlık aşamasına Doğu ile ilişkiler sayesinde geçmiştir. Doğu uygarlığı silindikçe Batı zorunlu olarak uygarlık öncesi dönem ilişkilerine dönmektedir. Burada sorun Batı’nın bütün dünyayı bu dönüşe/çöküşe zorlamasıdır (Eğribel ve Özcan, 2012a, s. 31).

Doğu-Batı Çatışması Teorisi’ne göre Batı dünya egemenliği, ilk bakışta, Doğu-Batı çatışmasının aşıldığını da gösteriyor gibidir:

Bugün Doğu-Batı çatışmasının çok geniş boyutlara ulaşmış olması ve daha önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak bir biçimde tarafların üstünlüğünü yaşamın bütün kesitlerine yayabilmesi bu üstünlüğün mutlak ve sürekli olacağı izlenimini uyandırmıştır. Ve yine Doğu-Batı çatışmasında Batı’nın üstünlüğü kesinse Batı bu üstünlüğü ile Doğu-Batı çatışmasını aşmış sayılmaktadır (Sezer, 2018c, s. 93).

Ancak gerek Baykan Sezer’e gerekse Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nin takipçilerine göre söz konusu çatışma Batı dünya egemenliği ile birlikte aşılmamıştır. Yukarıda da değinildiği üzere, Batı’nın, dünya egemenliğini ele geçirmediği bir zaman aralığında

Doğu, dünya egemenliğine sahiptir. Ancak teoriye göre, çatışma aşılmamıştır ki egemenlik tekrar el değiştirmiş ve çatışma süreci devam etmiştir.

Günümüzde dünyanın yeni bir gelişme içinde olduğu belirtilmekte ve bu gelişmede Batı'ya özel bir yer ve rol verilmektedir. Batı egemenlik ilişkilerinin Doğu içinde çok geniş bir çapa ulaşması yeni değildir. Yeni olan, Batı egemenliğinin kesin bir biçim kazanmış olması ve hangi ilişkiler içinde bu egemenliğin sürdürüleceğinin sonuçlanmış olmasıdır. Ancak Batı dünya egemenliği sadece Batı'da değil Doğu'da da derin bir uygarlık krizi doğurmuştur (Eğribel, 2012b, s. 17).

Batı'nın dünya egemenliğini elde etmesindeki bir diğer neden de endüstrileşme süreci sonrasındaki üretimi kendi elinde bulundurması hususudur. Baykan Sezer'in belirttiği üzere “Bugün dünya endüstri üretiminin %90'ı Batı ülkelerinde toplanmıştır. Batı dünyası dışında ise ancak hafif endüstriye rastlanılmaktadır.” (2018c, s. 79).

Nitekim Batı dünya egemenliği ile birlikte de Doğu despotizmi benzeri kavramlar da tekrar gün yüzüne çıkacaktır. Ufuk Özcan (2001a, s. 180), Doğu despotizminin her ne kadar 19. yüzyılda geliştirilmiş bir kavram olmamasına rağmen özellikle Batı egemenliğine karşı direnç gösteren Doğu'nun direncini kırma çabaları neticesinde Doğulu yöneticilere yöneltilen bir suçlama olarak kavramın tekrardan gündeme geldiğinden söz etmektedir.

Batı dünya egemenliği sonrasında geline nokta ise uygarlık çatışmasının aşılması değil, derinleşmesi olarak görülmektedir. Çalışmanın bir önceki bölümünde de görüldüğü üzere, esas olan (ve özellikle beklenen husus) Doğu-Batı çatışmasının aşılmasıdır. Ancak söz konusu çatışmanın nasıl aşılabacağı noktası soru işaretidir. Buna rağmen çatışmanın nasıl aşılmayacağı noktası ise daha açıktır. Zira Doğu-Batı Çatışması Teorisi nezdinde Doğu'nun yahut Batı'nın dünya tarihinden silinmesi, yok olması ile çatışmanın aşılamayacağı ifade edilebilir. Batı dünya egemenliği süreci ise çatışmanın aşılmasından ziyade bir tür kriz niteliği doğurduğunun göstergesidir. Bu durum da salt Doğu'nun yahut salt Batı'nın egemenliğinde Doğu-Batı çatışmasının aşılamayacağını kanıtlamaktadır.

Gelinen zaman aralığına ilişkin olarak da Doğu-Batı Çatışması Teorisi inşa ve icracılarının görüşlerinde genellikle olumsuz ton hâkimdir. Örnek olarak Ertan Eğribel ve

Ufuk Özcan’a göre 21. yüzyıldaki Batı dünya egemenliği ile birlikte “‘küresel düzeyde düzenin yabancılaşması’ndan, ‘küresel faşizm veya barbarlık çağı’na girişten” (2015, s. 8) söz edilebilir. Yine Eğribel (1994), bir başka çalışmasında, Amerikan kimliğini Batı tarihinde ön plana geçtiğini belirterek bu kimliğin pragmatizm ve şiddet temelleri üzerinden açıklanabileceğini ifade etmektedir.

Batı dünya egemenliğinin sorgusuz sualsiz bir Batı üstünlüğü anlamına gelip gelmediği hususu ise teori nezdinde tartışmalı görünmektedir. Zira Batı dünya egemenliği, aynı zamanda Batı’nın iddialarını, sözünü ve gücünü tüketmesi ile eş değer görülmektedir. Bu durum da Doğu için bir umut kaynağı olarak görülmektedir. Nitekim Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan bu durumu şu şekilde açıklamaktadırlar:

Batı elinde tuttuğu üstünlükle bu sarsıntıyı aşmaya, ortaya çıkan boşluğu Yeni Çağ öncesi değerlerle kapamaya çalışmaktadır. Batı bugün elinde önemli bir üstünlük tutmaktadır ama sözünü de tüketmiş durumdadır. Bu durumda Doğu’nun şansından söz etmemiz mümkün müdür? Gerçekte Doğu tarihte kendi başına çözüm sahibidir. Batı’nın üstünlük dönemlerini de yaşamıştır ve bu konuda deney sahibidir. Doğu bugün Batı dünya egemenlik ilişkilerinin kazandırdığı bütün deney ve birikim zenginliğinden gerekli sonuçları çıkarabilecek durumdadır (2002c, s. 195).

Son olarak Batı dünya egemenliğinin, yukarıda da değinilen kimi çalışmalarda (Eğribel, 2015, s. 43; Kızılçelik, 2017b, s. 468), özellikle de şimdiki zaman içerisinde sıklıkla Amerika Birleşik Devletleri’nin yayılmacılığı ve egemenliği ile birlikte anıldığı da bu tartışmaya eklenebilir. Zira Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nin inşa ve icracılarının metinlerinde zaman zaman Amerika Birleşik Devletleri ile Batı uygarlığı arasındaki sınırlar ortadan kalkmakta, ikisi de birbirleri ile eş değer bir biçimde okunmaktadır. Konuya ilişkin olarak Baykan Sezer’den bir örnek verilebilir:

Amerika’da geçmişte kendi özellikleri olan ve büyük zenginlik ve canlılığa sahip uygarlıklar tarih sahnesinden silinmiş, yerlerini yeni bir uygarlığa bırakmışlardır. Elbet günümüz Amerikan toplumunun özelliklerinden söz etmemiz, ayrı bir toplum kimliği bulunduğunu söylememiz olanağı vardır. Buna karşılık kendine özgü bir uygarlıktan söz edebilmemiz güçtür. Batı uygarlığı bütün temel özellikleriyle bu ülkede kök salmıştır. Amerikan toplumu, bugün Batı uygarlığının bir parçası olmaktan öteye aynı uygarlığın öncü ve itici gücünü oluşturmaktadır. (...) Aynı uygarlığın etkinliği bugün bütün yeryüzüne yayılmış bulunmaktadır (1993a, s. 103).

Özetle ifade etmek gerekirse Batı dünya egemenliği, söz konusu teoriye göre, Batı'nın salt kendi içerisindeki gelişmelerle birlikte elde ettiği bir egemenlik biçimi olarak görülmemektedir. Bunun aksine, Doğu ile ilişkiler, Doğu-Batı çatışmasının özellikle 19. yüzyıl ve sonrasında aldığı biçim de Batı dünya egemenliğine gidilen yolun önünü açmıştır. Doğu'da Batı dünya egemenliğini dengeleyecek, Batı yayılmacılığının karşısında duracak bir merkezin kalmaması da bu durumun bir nedeni olarak gösterilmektedir. Nitekim Ertan Eğribel, Batı yayılmacılığının dünya egemenliği ile sonuçlanması ile Osmanlı Devleti'nin Doğu'nun koruyuculuğu vazifesinden uzaklaşması arasında bağlantı kurmaktadır: “Günümüzde Osmanlı'nın bıraktığı boşluk doldurulamamıştır. Batı saldırganlığının ve yayılmacılığının Osmanlı sonrası gelişmesi, Batı dünya egemenliğinin pekişmesi, Doğu halklarının savunmasız kalması günümüz sorunlarının en başında gelmektedir.” (2015, s. 45).

Kısaca, Doğu-Batı çatışması ve ilişkileri tarihindeki belli başlı kırılma noktalarını tarafımızca oluşturulan aşağıdaki tablo ile özetlemek mümkün görünmektedir:

Tablo 31. Doğu-Batı Çatışması ve İlişkileri Tarihindeki Belli Başlı Kırılma Noktaları

Hititler	• “Doğu asker devletlerin tarihte rol oynamasının ilk örneği” (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 33)
Asur İmparatorluğu	• Doğu’daki asker devletlerin ilk örneği • Doğu’nun ileri karakolu (Sezer, 2006b, s. 182) • Döneminde Doğu’nun öncü devleti (Sezer, 2013b, s. 56)
Yunanlılık	• Doğu-Batı çatışmasının tarihteki ilk görünümü (Eğribel, 2006b, s. 971; Özcan, 2004, s. 154) • Doğu ile ilişkileri neticesinde varlık-kimlik kazanması (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 40) • Batı uygarlığının temeli, başlangıcı (Sezer, 2007, s. 138; Sezer ve diğerleri, 1998, s. 23) • Doğu’nun artı ürününün bir kısmını kendine aktarması (Sezer, 2007, s. 141) • Doğu ticaret tekeli elinde tutmayı amaçlaması (Eğribel, 2004b, s. 127) • Ticaret yollarını ele geçirerek kendisine üstünlük sağlaması (Sezer, 2006b, s. 189) • Batı’nın ileri karakolu (Sezer, 2006b, s. 182) • Kendi dışındaki halkları barbar olarak nitelendirmesi (Eğribel, 2006b, s. 971)
Truva (Savaşları)	• Doğu-Batı çatışmasının tarihte neden olduğu ilk gözle görülür çatışmalardan (ilk örneklerinden) biri olması (Eğribel, 2017a, s. 171; Özcan, 2004, s. 154) • Anadolu’nun Doğu-Batı çatışmasındaki öneminin ilk göstergelerinden biri olması • Eski Çağ’ın en önemli savaşı (Eğribel, 2017a, s. 171) • <i>Sonrasında</i>: Batı’nın kendi kimlik bilincine vararak Doğu ile savaşı sürdürmesi (Eğribel, 2017a, s. 177)
Homeros Destanları	• Batı’nın Doğu karşısında üstünlük sağlama isteğinin ilk örneklerinden biri • Yunan’ın kendi kimlik bilincine ulaşmasının bir göstergesi olması (Eğribel, 2017a, s. 169)
Herodot (Tarihi)	• Batı uygarlığının inşası nezdinde ilk tarihsel belge

	• Yunan-Pers Savaşı'nı Doğu-Batı çatışmasına dayandırarak 'tarihin babası' olarak görülmeye başlaması (Eğribel, 2017a, s. 172)
Büyük İskender	• Doğu'nun Batılaştırılmaya çalışılmasının ilk örneği • Batı'nın Doğu karşısında üstünlük sağlama isteğinin ilk örneklerinden biri
Roma İmparatorluğu	• Doğu'nun artı ürününün Batı elinde toplanması • Doğu-Batı ilişkilerinde Yunan mirasının devamcısı (Özcan, 2004, s. 154) • Batı'nın elde etmiş olduğu üstünlüğü sürdürme çabası (Sezer, 2007, s. 144) • Toplumlar arası ilişkilerin denetiminin Batı'nın eline geçmesi (Eğribel, 2007a) • Dünya egemenliğini ele geçirmiş olması (Özcan, 2004, s. 154; Sezer, 2013b, s. 60; Sezer ve diğerleri, 2001, s. 47) • Batı'nın ilk kez dünya egemenliğini elde etmesi (Sezer, 2007, s. 145) • <i>Yıkılışı ile birlikte</i>: Bir çağın kapanması bir çağın açılması • <i>Yıkılışı ile birlikte</i>: Batı'nın kendi varlığını koruma sorununun ortaya çıkışı
Bizans	• Batı'nın Doğu karşısında örgütlenmesi • Batı'nın ileri karakolu (Eğribel, 2004a, s. 109; Sezer, 2006b, s. 182) • Batı'nın Doğu önündeki kalesi (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 36) • Avrupa bilincinin ve çıkarlarının koruyucusu (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 44) • Yunanlılığın yeniden doğuşu (Eğribel, 2004b, s. 127)
İslamiyet'in ortaya çıkışı	• Batı karşısında Doğu'nun ideolojik birliğinin sağlanması • Doğu'nun Batı cephesi karşısında birliğinin sağlanması
Anadolu'nun Türkleşmesi	• Doğu topraklarının Batı egemenliğinden kurtuluşu (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 36) • Türk tarihi içerisindeki en önemli olay (Batıcılışma ile birlikte) (Eğribel ve Özcan, 2013b, s. 71; Sezer, 2001b, s. 340, 2006b, s. 128, 2013b, s. 33) • Türklerin coğrafyaları değişirken kimliklerinin korunması (Eğribel ve Özcan, 2017e, ss. 17-18)

	• Türklerin Doğu adına yeni bir siyasetin savunucusu hâline gelmeleri (Eğribel, 2004c, s. 145) • Gerçek anlamını Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ile bulması (Eğribel, 2004c, s. 136; Sezer, 2006b, s. 144) • Türk tarihinin Batı kalıpları ile uyuşmadığının göstergesi (Batıcılışma ile birlikte) (Sezer, 2013a, ss. 153-154) • Türklerin Doğu-Batı çatışmasında “üstün bir siyaset” sahibi olmalarının sonucu olarak gerçekleşmesi (Sezer, 2006b, s. 143) • Türklerin İran-Turan çatışmasından Doğu-Batı çatışmasına geçmeleri (Sezer, 2013b, s. 41)
Haçlı Seferleri	• Bizans’ın sonu (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 36) • Batı’daki nüfus fazlasının kullanımı (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 25) • Açık yağmacılık örneği (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 29)
İstanbul’un Fethi	• Doğu-Batı ilişkilerinin denetiminin Doğu’nun eline geçmesi (Sezer, 2007, s. 147)
Osmanlı Devleti	• Asker devletlerin en mükemmel örneği (Eğribel, 2004a, s. 109) • Doğu uygarlıklarının savunucusu (Eğribel, 2017a, ss. 188-189) • Doğu siyasetindeki en önemli devrim • Doğu-Batı ilişkilerinde Doğu lehine dengeyi sağlaması (Eğribel, 2010b, s. 18) • Doğu-Batı ticaret yollarını denetim altına alması (Sezer, 2007, s. 178) • Doğu’nun dünya egemenliği (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 18) • Doğu’nun ileri karakolu (Sezer, 2006b, s. 182) • Anadolu uygarlıklarının mirasının sahibi (Eğribel, 2017c, s. 162, 2017a, s. 189) • Bizans uygarlığının mirasının sahibi (Eğribel, 2017c, s. 162) • Doğu merkezlerinin “en parlak örneği” (Sezer, 2006b, s. 158) • Anadolu Türk kimliğinin en mükemmel hâli (Eğribel, 2017a, s. 188) • 20. yy.da İslam dünyasını temsil eden ve koruyan tek devlet olma özelliği göstermesi (Özcan, 2010a, s. 76) • 20 yy.da dünyadaki yeni dengeler içerisinde rol sahibi olan tek Doğulu devlet (Özcan, 2010a, s. 73) • Dünya imparatorluğu (Eğribel, 2006c, s. 958; Sezer, 1999a, s. 110, 2006b, s. 154, 2013a, s. 153)

	• Millet örgütlenmesi ile kendi sınırları içerisindeki nüfusun haklarının korunması (Sezer, 2007, s. 179)
Rönesans	• “Yunanlılığın yeniden doğuşu” (Eğribel, 2004b, ss. 127-128)
Endüstri Devrimi	• Dünya egemenliğinin Batı’nın eline geçişi • Batı’da nüfusun topluma katılması (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 55) • Batı’nın elinde biriken gücü kullanmasının ürünü (Eğribel, 1999b, s. 83) • Toplumlar arası ilişkilerin ürünü (Sezer, 2006d, s. 107)
I.Dünya Savaşı	• Batı nezdinde “Doğu sorunu”nun çözülmesi için gerçekleştirilen bir savaş olması (Özcan, 2010b, s. 284) • Dünya egemenliğinde üstünlüğü sağlamak için Batı ülkelerinin çekişmesinin ürünü (Sezer, 2007, s. 154) • <i>I. Dünya Savaşı sonrasında</i>: Batı harici toplumlarda devlet ve toplum arasındaki bütünleşmenin tasfiye edilmesi (Eğribel ve Özcan, 2013c, s. 76) • <i>I. Dünya Savaşı sonrasında</i>: İngiltere ve Fransa’nın Orta Doğu’dan uzaklaşması ve ABD üstünlüğünü kabul etmeleri (Eğribel, 2006c, s. 959)
Sovyet İhtilali	• Doğu toplumlarında milliyetçilik akımlarının Batılı devletler için çıkar malzemesi hâline gelmesi (Özcan, 2010c, ss. 256-257)
II.Dünya Savaşı	• Dünya egemenliğinde üstünlüğü sağlamak için Batı ülkelerinin çekişmesinin ürünü (Sezer, 2007, s. 154) • <i>II. Dünya Savaşı sonrasında</i>: Batı dışı ülkelerin bağımsızlıklarını kazanması (Sezer, 2007, s. 155) • <i>II. Dünya Savaşı sonrasında</i>: Amerika Birleşik Devletleri’nin Batı üstünlüğünü ele geçirmesi (Sezer, 2007, s. 155) • <i>II. Dünya Savaşı sonrasında</i>: Batı harici toplumlarda devlet ve toplum arasındaki bütünleşmenin tasfiye edilmesi (Eğribel ve Özcan, 2013c, s. 76) • <i>II. Dünya Savaşı sonrasında</i>: İngiltere ve Fransa’nın Orta Doğu’dan uzaklaşması ve ABD üstünlüğünü kabul etmeleri (Eğribel, 2006c, s. 959)

Küçük Kaynarca Antlaşması (1774)	• Osmanlı'nın dünya siyasetinin iflası (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 44) • Osmanlı'nın tarihteki görevini yerine getiremediğinin kanıtı (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 30)
Sovyetlerin Çöküşü	• Temel çatışmanın Doğu-Batı çatışması olmasının anlaşılması (Eğribel ve Özcan, 2009a, s. 10) • Amerika Birleşik Devletleri merkezli tek kutuplu dünya egemenliğinin ortaya çıkması (Eğribel, 2004b, s. 125)
Amerika Birleşik Devletleri	• Bağımsızlığını kazanması ile: Batı'ya zenginlik akışının gerçekleşmesi (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 31) • Tam Batılaşma örneği • Dünya egemenliği (Eğribel, 2006d, s. 335) • Batı emperyalizminin öncülüğü (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 51) • Bütün çatışmaların mutlaklaştırılması (Eğribel, 2006c, s. 959) • Batı uygarlığının "biricikliği" anlayışıyla birlikte farklılıkların mutlaklaştırılması (Eğribel ve Özcan, 2009b, s. 6) • Toplumlar arası ilişkilerin denetimi (Eğribel, 2006d, s. 335)

Özetle, Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre bütün bir insanlık tarihini söz konusu iki uygarlığın ilişkileri ve çatışmaları ile açıklamak mümkün görünmektedir. Bu kapsamda, sosyoloji ile tarih iç içe geçmekte, ikisi de birbiri için olmazsa olmaz bir disiplin görünümü arz etmektedir.

Tarih yukarıda olduğu gibi Doğu ve Batı'nın birbirleri ile ilişkileri ve mücadelelerinin tarihi olarak okunduğunda, çatışmanın devam edip edemeyeceği de merak konusudur. Bir diğer merak konusu, çatışma realitede aşıldığı zaman, sosyal bilimcilerin zihninde de aşıp aşılamayacağı, devam edip etmeyeceğine yönelik olarak öne sürülebilir. İlber Ortaylı (2013, s. 236), Doğu-Batı ayrımının bir tür yakıştırma olduğunu ve tarihî gerçekte uyuşmadığını ifade etmektedir. Eğer Ortaylı'nın ifadeleri doğru kabul edilirse çatışmanın aşılmasının imkânı yoktur çünkü ortada bir çatışmadan bahsedilebilmesi için gerekli iki öge yok görünümündedir. Öte yandan Baykan Sezer, tarihin Doğu ile Batı'nın birbirleri ile mücadeleleri ve çatışmalarının ürünü olduğunu bütün bir entelektüel kariyeri boyunca ifade edegelmiştir. Dolayısıyla Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre, Ortaylı'nın aksine, Doğu ve Batı kategorileri bir tür yakıştırma değil, gerçekliktir.

Öte yandan Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin inşa ve icracılarının nezdinde, çatışmanın sürmesi istenilen bir durum değildir. Esas istenilen, çatışmanın aşılmasıdır. Ancak çatışmanın tek bir uygarlığın egemenliği altında aşılamayacağını da tarihsel süreç göstermiş gibidir. Zira tarih içerisinde, önce Doğu, sonra Batı, sonra Doğu, sonra gene Batı egemenliği ele almış bir görünüm arz etmektedir. Söz konusu tarih aralıklarında da çatışma aşılmış değildir.

4. BÖLÜM

SOSYOLOJİ YILLIKLARINDA BİLGİ ÜRETİM SÜRECİ: ÖNE ÇIKAN KAVRAMLAR, BİLİM ANLAYIŞI, TÜRK SOSYOLOJİSİNE DAİR ÖNERİ VE ELEŞTİRİLER

4.1. SOSYOLOJİ YILLIKLARINDA ÖNE ÇIKAN KAVRAMLAR VE BU KAVRAMLARIN ANLAMLANDIRILMASI

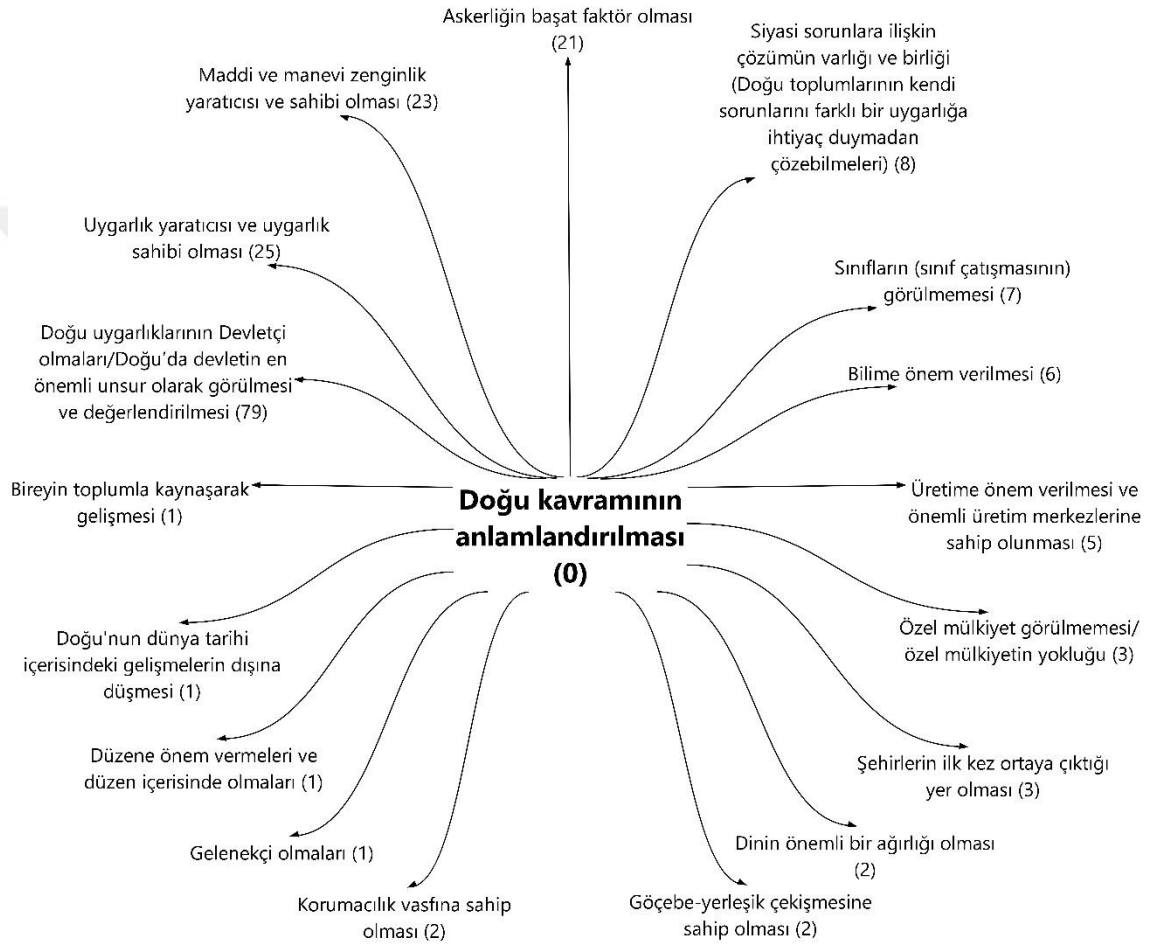
Bilimsel bilginin üretim sürecinde kavramlar ve bu kavramlara atfedilen anlamlar özel önem taşımaktadır. Bu minvalde, *Sosyoloji Yıllıklarındaki* bilgi üretim süreci içerisinde öne çıkan kavramlar ve özellikle Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın bu kavramlara nasıl bir anlam attettikleri bu bölüm içerisinde tartışılmıştır. Doğu ve Batı kavramları, Doğu-Batı Çatışması Teorisi de göz önünde bulundurulduğunda akla ilk gelen kavramlar olmaktadır. Diğer yandan Batıcılışma ve küreselleşme tartışmaları da *Yıllıkların* esas konuları, dolayısıyla esas başvuru kavramları olmaları hasebiyle bölüm içerisinde ele alınmıştır.

4.1.1. Doğu Kavramının Anlamlandırılması

Bu bölümde *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde Doğu kavramına atfedilen anlamlar üzerine odaklanılmıştır. Aşağıdaki şemada görüldüğü üzere, Doğu kavramının anlamlandırılmasına dair 17 alt kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler içerisinde “Doğu uygarlıklarının Devletçi olmaları/Doğu’da devletin en önemli unsur olarak görülmesi ve değerlendirilmesi”, “uygarlık yaratıcısı ve uygarlık sahibi olması”, “maddi ve manevi zenginlik yaratıcısı ve sahibi olması”, “askerliğin başat faktör olması”, “siyasi sorunlara ilişkin çözümün varlığı ve birliği (Doğu toplumlarının kendi sorunlarını farklı bir uygarlığa ihtiyaç duymadan çözebilmeleri)”, “sınıfların (sınıf çatışmasının) görülmemesi”, “bilime önem verilmesi”, “üretim önem verilmesi ve önemli üretim merkezlerine sahip olunması”, “özel mülkiyet görülmemesi/özel mülkiyetin yokluğu”, “şehirlerin ilk kez ortaya çıktığı yer olması”, “dinin önemli bir ağırlığı olması”, “göçebe-

yerleşik çekişmesine sahip olması”, “korumacılık vasfına sahip olması”, “gelenekçi olmaları”, “düzene önem vermeleri ve düzen içerisinde olmaları”, “Doğu’nun dünya tarihi içerisindeki gelişmelerin dışına düşmesi” ve “bireyin toplumla kaynaşarak gelişmesi” yer almaktadır.

Şekil 3. Doğu Kavramının Anlamlandırılması

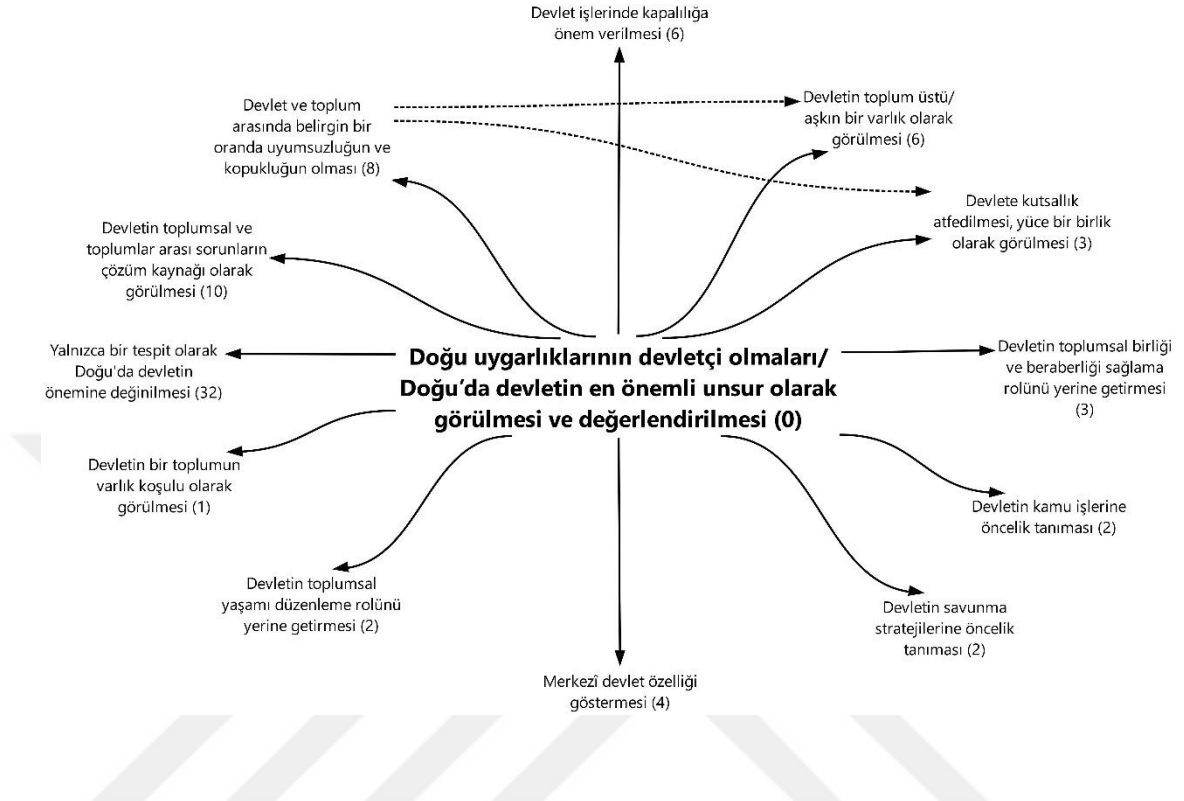
Sosyoloji Yıllıkları içerisinde Doğu’nun en çok öne çıkan özelliği devletçilikle ilişkili görülmektedir. Söz konusu ifadenin hangi sosyologda kaç kere değinildiğini aşağıdaki tablodan gözlemlemek mümkündür:

Tablo 32. Doğu Uygarlıklarının Devletçi Olmaları/Doğu’da Devletin En Önemli Unsur Olarak Görülmesi ve Değerlendirilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	40
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	10
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	9
Ertan Eğribel	8
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	5
Ufuk Özcan	4
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	2
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	79

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre Doğu uygarlıklarında devlet, Batı’da olduğundan farklı bir özellik göstermektedir. Bu tutum, sosyologların Kemal Tahir’le ilişkileri bağlantısında da okunabilir. Yüksel Yıldırım, Kemal Tahir’in devlete bağlılığını özlü bir biçimde ifade etmektedir: “[Kemal Tahir] diğer sosyalist aydınlardan farklı olarak Devlet kavramını sürekli ön planda tutmuştur. Kendisini 13 yıl hapse mahkûm eden Devlet’in “D”si Kemal Tahir’de herhangi bir küskünlük ya da öfke duygusu taşımadan büyük harfle yazılır. Bizde de öyle... İmla kılavuzuna rağmen...” (2019, ss. 10-11). Aşağıda, kategorilere örnek olarak sunulan alıntılardan da görüldüğü üzere, sadece Kemal Tahir değil, Baykan Sezer başta olmak üzere diğer sosyologlar da “Devlet” kavramını büyük harfle yazmaya ayrıca özen göstermektedirler. Bu anlamda, sosyologların Doğu uygarlıkları içerisinde devleti ön plana çıkarmaları, devlete ayrı bir önem atfetmeleri, Doğu uygarlıklarının dünya tarihi içerisindeki önemlerinin devletle ilişkili olarak okunabileceğine yönelik fikirleri anlaşılabilir. “Doğu uygarlıklarının devletçi olmaları/Doğu’da devletin en önemli unsur olarak görülmesi ve değerlendirilmesi” başlığında yer alan alt kategorileri aşağıda görmek mümkündür:

Şekil 4. Doğu Uygarlıklarının Devletçi Olmaları/Doğu’da Devletin En Önemli Unsur Olarak Görülmesi ve Değerlendirilmesi

Şemada da görüldüğü üzere, “yalnızca bir tespit olarak Doğu’da devletin önemine değinilmesi”, “devletin toplumsal ve toplumlar arası sorunların çözüm kaynağı olarak görülmesi”, “devlet ve toplum arasında belirgin bir oranda uyumsuzluğun ve kopukluğun olması”, “devlet işlerinde kapalılığa önem verilmesi”, “devletin toplum üstü/aşkın bir varlık olarak görülmesi”, “devlete kutsallık atfedilmesi/yüce bir birlik olarak görülmesi”, “devletin toplumsal birliği ve beraberliği sağlama rolünü yerine getirmesi”, “devletin kamu işlerine öncelik tanınması”, “devletin savunma stratejilerine öncelik tanınması”, “merkezî devlet özelliği göstermesi”, “devletin toplumsal yaşamı düzenleme rolünü yerine getirmesi”, “devletin bir toplumun varlık koşulu olarak görülmesi” kategorilerinde kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir.

Doğu uygarlık ve toplumlarının devletçi bir özellik göstermelerinin yalnızca bir tespit olarak sunulması ise en fazla değinilen yer olarak dikkat çekmektedir. Bu minvalde, aşağıdaki tablodan söz konusu kategori içerisindeki hangi sosyoloğun bu tespite ne kadar yer verdiğini görebilmek mümkündür:

Tablo 33. Yalnızca Bir Tespit Olarak Doğu’da Devletin Önemine Değiniilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniilme Sıklığı
Baykan Sezer	13
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	5
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışmaları	4
Ertan Eğribel	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Toplam	32

Doğu’da devletçiliğin ilk göstergelerinden biri, “devletin toplumsal ve toplumlar arası sorunların çözüm kaynağı olarak görülmesi”nde ortaya çıkmaktadır:

Tablo 34. Doğu’da Devletin Toplumsal ve Toplumlar Arası Sorunların Çözüm Kaynağı Olarak Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniilme Sıklığı
Baykan Sezer	4
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	10

Yıllıkların sosyologlarına göre, Doğu uygarlıkları içerisinde karşılaşılan sorunlar ancak devlet katında çözüme ulaşabilir. Nitekim Doğu’da devlet, toplumsal ve toplumlar arası sorunların çözümünde birincil derecede sorumludur. Sosyologların diğer bilim insanlarıyla birlikte ortak hazırladığı “Türk Müziği” adlı çalışmada geçen ifadeler bu duruma örnek olarak gösterilebilir: “Doğu’da çözümün ancak toplum çözümü olması ve Devlet’in bu çözüme sahip çıkması nedeniyle Devlet, çözümü, siyaseti kendi tekelinde

tutmaktadır.” (Eğribel ve diğerleri, 1993, s. 17). Yine *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde ortaklaşa hazırlanan bir başka çalışma olan “Tarih ve Sosyoloji”de de devletin çözümü gerçekleştiren temel unsur olduğu hatırlatılmaktadır: “Doğu uygarlıklarında çözüm devlet aracılığıyla gerçekleşmiştir. Doğu’da devlet bir üst birlik olarak tanımlanmaktadır.” (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 36). Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre, toplumsal ve toplumsal arası sorunların çözümünü devlet, siyaset aracılığı ile gerçekleştirmektedir:

Gerçekte Doğu toplumlarında gelişmenin kaynağı toplum parçaları, toplum kesitleri değil, toplum birliğidir ve bu birlik de Devlet aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Çözümün ve çözüm arayışının ilk ve en açık belirtisi siyasettir. Doğu’da Devlet toplumun kendi ilişkileri içinde çözemediği sorunlara yanıt getirmiştir (2016b, s. 287).

Baykan Sezer, Doğu’da çözümün bireysel olarak ya da toplumun belirli bir kesimi aracılığıyla değil, devlet kanalıyla sunulduğunu kendi çalışmalarında da vurgulamaktadır:

Doğulu toplum olma özelliği nedir? (...) Toplum kendi yapısı içinde değil, ancak devlete dönüşerek. Ve çözüme devlet aracılığıyla sahip çıkmak. Doğu toplumlarının başka özellikleri de buna bağlı. Toplum ve toplum kesitleri kendi örgüt ve ilişkilerinde sorunların üstesinden gelememekte. Yine devlet aracılığıyla [sorunların üstesinden gelinebilmektedir.] (2013b, s. 20).

Nitekim Baykan Sezer’e göre Doğu uygarlıkları içerisinde sorunların çözümü, bireyi aşmaktadır. Doğu’da Batı tipi sınıflar olmadığı da göz önünde bulundurulduğunda, çözüm ancak devlet kanalıyla gerçekleşebilmektedir: “Bireylerin ve birey kesitlerinin toplamının gücünü aşan çözüm, yalnızca toplum olarak, o da ancak Devlet aracılığıyla olaylara egemen olunabilmesi olanağı ile elde edilmektedir. Bu nedenle çözümle ilgili bilgiler Devletin denetimi altındadır.” (Sezer, 2007, s. 183).

Sosyoloji Yıllıkları perspektifinde “Devlet ve toplum arasında belirgin bir oranda uyumsuzluk ve kopukluğun olması” da Doğu’da devletin güçlü konumunun getirdiği bir sonuç olarak görülmektedir.

Tablo 35. Doğu’da Devlet ve Toplum Arasında Belirgin Bir Oranda Uyumsuzluğun ve Kopukluğun Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	7
Ertan Eğribel	1
Toplam	8

Doğu’da çözümün devletin elinde olması ve devlet ile toplum arasında kopukluk olması arasındaki bağ, Baykan Sezer’in aşağıdaki satırlarından anlaşılabilir:

Doğu’da nüfus kırımını amaçlayan değil, bir göçebe-yerleşik çekişmesi söz konusudur. Söz gelişi Türk-Çin çekişmesi hiçbir biçimde fazla nüfusu bertaraf etmek amaçlı, tek bu nedenle başlatılmış bir kıyım olmamıştır. Doğu savaşlarında amaç insanı öldürmek değil zenginliklere katılmak, yerleşik uygarlık nimetlerinden pay almaktır. Doğu’da durum çok farklıdır. Bir çözüm var. Doğu’da çözüme sahip çıkmak, o çözümü paylaşmak için çekişme söz konusu iken, Batı’da çözümsüzlüğün yol açtığı savaşlara tanık olunmaktadır. Doğu çözümünde Devlet örgütünün oynadığı rol ve bu rolün söz konusu örgüte kazandırmış olduğu ayrıcalık nedeniyle Devlet kendisini halktan bağımsızlaştırma ve bu yolda kent endüstrisi aracılığıyla kendisine bir iktisadi temel kazandırma çabasına girmiştir (2017d, s. 425).

Yine Baykan Sezer’e göre, Doğu’da devlet ve toplum arasındaki ayrım yer yer kendisini yönetim ve üretim ayrımında da göstermektedir: “Yönetim-üretim kopukluğu üretici Doğu’nun tipik özelliğidir.” (2007, s. 141). Yönetim ve üretim arasındaki kopukluk ise Batı’da görülmemektedir. Doğu’da devlet, yönetim işini üstlenirken üretim faaliyetlerini doğrudan doğruya üstlenmemekte ya da Batı’da olduğu gibi belirli bir sınıf aracılığıyla bu faaliyetlere müdahil olmamaktadır.

Doğu’da Devlet ile toplum ve üretim arasında bir kopukluk bulunmaktadır. Batı’dakinden farklı bir görüntü karşısında bulunmaktayız. Doğu toplumu bir sınıf toplumu olmaktan uzaktır ve Batı kalıplarına uymamaktadır. Batı kalıplarına göre üretimin toplum sınıflarını, bu sınıfların karşılıklı ilişkilerinin toplumu ve sınıf çatışmalarının Devleti belirlemesi gerekirken Doğu’da aksine aralarında bir kopukluk söz konusudur (Sezer, 2010, s. 226).

Ertan Eğribel ise Doğu’da devlet ve toplum arasında geçmişte de ikilik olduğunu ancak Batıcılaşma süreciyle birlikte bu durumun bir uyumsuzluk hâlini aldığını belirtmektedir:

“Baticılaşmayla birlikte Doğu’da devlet ile toplum arasındaki geçmişte de olan ikilik uyumsuz ve karşıt bir hale gelmiştir.” (2011b, s. 17).

“Devlet işlerinde kapalılığa önem verilmesi” de Doğu’da devletin başat role sahip olması ile ilişkilendirilen bir diğer kategori olarak varlık göstermektedir.

Tablo 36. Doğu’da Devlet İşlerinde Kapalılığa Önem Verilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışmaları	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	6

Metinleri inceleme kapsamına dâhil edilen sosyologlara göre toplumdan ayrı, toplumun üstünde bir varlık olarak devlet, kendi iç işleyişindeki ilişkileri gizli tutmuş ve kapalılığa önem vermiştir. Örnek olarak Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, devlet işlerinde kapalılığın bir gerekçesi olarak şu ifadeleri kullanmaktadırlar: “Doğu’da çözümün temeli siyasi ve askeri olduğu için devlet görevleri/bilgileri çeşitlense bile bu görev ve bilgiler ayrıcalık konusu olduğu için toplumla paylaşılmasına gerek duyulmamıştır.” (2009a, s. 4). Nitekim siyasetin devletin tekelinde olması, Batı’da olduğu gibi belirli bir sınıfın ya da sınıfların siyaset alanında söz sahibi olmaması, Doğu’da devletin kendi işlerinde kapalılığa neden olacaktır: “Buna karşın söz konusu Devletlerde siyaset doğrudan doğruya Devlet’in kendi araçlarıyla biçimlenen, kendi tekelinde kalan bir alandır. Konuyu kendisi sınırlamakta, konuyla ilgili bilgileri de kendisi üretmektedir.” (Sezer, 2007, s. 175). Son olarak *Yıllıkların* sosyologlarına göre devlet işlerinde kapalılık, tarihçilik alanında da gözlemlenebilecek bir olgu olma özelliğini göstermektedir: “Doğu’da kayıtlar devlet eliyle tutulur, devlet arşivlerinde saklanırken, Batı’da sorunlar bireylerce çözülmek zorunda kalındığı için bireyler kayıt tutmaya başlayacaktır.” (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 39).

“Devletin toplum üstü/aşkın bir varlık olarak görülmesi” de *Sosyoloji Yıllıkları* perspektifinde Doğu’da devletin önemli özelliklerinden bir diğeridir.

Tablo 37. Doğu’da Devletin Toplum Üstü/Aşkın Bir Varlık Olarak Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazar	1
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	6

Sosyoloji Yıllıkları sosyologları nezdinde, devlet-toplum ayrımı ve devlet ilişkilerinde kapalılıkla paralel olarak devlet, aynı zamanda toplum üstü bir varlık olarak konumlandırılacaktır: “Doğu’da Devlet, toplum üstü nitelikler taşımaktadır. İmtiyazlarını olduğu kadar, görevlerini de halkla paylaşmaktan kaçınmıştır. Bu nedenle Doğu’da Devlet görevi sahibi olmak, imtiyaz sahibi olmak anlamına gelmektedir.” (Sezer, 2017a, s. 139). *Sosyoloji Yıllıkları*’nın ortak çalışmalarından biri olan “Batı Yayılmacılığı”nda da bu durum dile getirilmektedir: “Doğu’da Devlet toplumun kendi ilişkilerinden, üretimden kaynaklanmadığı için toplum üstü bir varlık niteliği kazanmıştır.” (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 20).

“Devlete kutsallık atfedilmesi/yüce bir birlik olarak görülmesi” de Doğu’da devlete ilişkin diğer bir kategori olarak varlık göstermektedir. Söz konusu kategorinin 3 kez Baykan Sezer’in çalışmalarında yer aldığı tespit edilmiştir. Esasen bu yücelik, kutsallık hâli, devletin kendisi ile toplum arasındaki belirgin çizgiden kaynaklanıyor izlenimi vermektedir. Nitekim Baykan Sezer de devletin kutsallaştırılmasını bir bakıma yönetim-üretim, devlet-toplum kopukluğu ile ilişkili olarak okumaktadır:

Devlet’in üretim ve toplum önünde gösterdiği bu kopukluk ve dolayısıyla bağımsızlık, Doğu’da Devlet’e kendi başına, bir yerde gökten inmişçesine, açıklanabilme özelliği kazandıracaktır. Bu kendi başına açıklanabilir olma, Devlet’e

bir kutsallık vermiştir. Devletin kutsallaşması ile birlikte Doğu’da Devlet Başkanlığı Tanrılaşmış ve Devlet görevlileri de, ruhban sınıfını oluşturarak bu kutsallaşmanın dışında kalmamışlardır (2010, s. 226).

Baykan Sezer’in başka bir çalışmasında da yüce birlik ve devlet, Doğu perspektifinde eş değer bir anlam kazanmaktadır:

Bu yanlış, Marx’ı Doğu uygarlıklarında maliye işlerini iç yağma saymaya kadar götürecektir. Oysa Doğu uygarlıklarında vergi ya da başka deyişle üretim fazlasının Devlet elinde toplanması hiç bir zaman iç yağma biçiminde olmamış, bir görev karşılığı olmuştur. Hele yüce birliğin, Devlet’in savaş gerekleri sonunda ortaya çıktığı belirtilince Doğu uygarlıklarında maliyeyi bir iç yağma gibi ele almanın yanlışlığı daha da belirgin bir biçimde ortaya çıkar (2018a, s. 15).

Sosyoloji Yıllıklarında kimi zaman Doğu’da devlete bir kutsallık atfedildiği yalnızca bir tespit olarak dile getirilmekte, kimi zamansa Baykan Sezer başta olmak üzere diğer sosyologlar, kendilerinin de devlete kutsallık atfettiklerini doğrudan doğruya ifade etmektedirler. Baykan Sezer’in yukarıdaki alıntısından (her ne kadar inceleme kapsamında olmasa da Yüksel Yıldırım’ın da bu bölümün başında alıntılanan ifadelerinden) bu durumu gözlemlemek mümkün olabilmektedir.

“Devletin toplumsal birliği ve beraberliği sağlama rolünü yerine getirmesi” de Doğu’da devletçilik alanında dikkat çeken unsurlardan bir başkasıdır.

Tablo 38. Doğu’da Devletin Toplumsal Birliği ve Beraberliği Sağlama Rolünü Yerine Getirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinin Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre “[Doğu’da] Devlet toplum birliğinin/çözümünün kurucusu olduğu gibi aynı zamanda toplum kimliğinin de temelidir.” (2009a, s. 7). Eğribel, başka bir çalışmada da Doğu’da devletin asli görevlerinden biri olarak toplumsal

birliği savunma rolüne şu şekilde değinmektedir: “Doğu’da devlet toplumlar arası ilişkilerde ortaya çıkmış ve toplumun birlik ve dayanışmasını sağlayan temel kurumdur. Toplumun kendi ilişkileri içinde sağlayamadığı birlik ve dayanışmayı toplumlar arası ilişkiler düzeyinde getirdiği çözüm çerçevesinde devlet sağlamaktadır. Toplum kimliğini belirleyen ve savunan devlettir.” (2011b, s. 16).

“Devletin kamu işlerine öncelik tanınması”, kamucu bir özellik göstermesi, Doğu uygarlıklarına has bir olgu olarak *Yıllıklar* içerisinde değinilen konular arasında yer almaktadır. Bu anlamda Doğu ve Batı arasında net bir çizgi çizilmekte, Doğu’da kamuculuğun, Batı’da ise (aşağıda da vurgulandığı üzere) bireyciliğin esas olduğu vurgulanmaktadır.

Tablo 39. Doğu’da Devletin Kamu İşlerine ncelik Tanınması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	2

Söz konusu kategoriye örnek olarak Baykan Sezer, Doğu’da devletin doğuşu ile kamu işlerini gerçekleştirmesi arasındaki bağı şu şekilde vurgulamaktadır: “Eş değer ve verimde olmaması Doğu’da toprağı çekişme konusu yapmıştır. Bu ekişme sonucu ortaya çıkan savunma rgt Devlet’e dönüşmüş ve büyük kamu işlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılmaya başlamıştır.” (2017d, s. 425).

“Devletin savunma stratejilerine öncelik tanınması” da yine Doğu’da devletle ilişkili bir diğer husus olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu kategorinin 2 kez Baykan Sezer’in çalışmalarında yer aldığı tespit edilmiştir. Nitekim Doğu’da hem savunma stratejileri devlet örgütlenmesini doğurmuş hem de devletin varlığı savunmayı (zellikle de Batı’ya karşı savunmayı) bir gereklilik olarak öne çıkarmıştır. Baykan Sezer, savunma rgtnn Devlet örgütlenmesine dönüşmesini aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

Batı sorunlarına çözüm getiren yeni kaynak Doğu'nun artı ürününden alınan pay olmuştur. Doğu artı ürününün Batı'ya bu olanağı nasıl sağladığı konusu üzerinde çeşitli açılardan durduk. Burada konumuzu aydınlatmak amacıyla kısa biriki anımsatma ile yetineceğiz. Eş değer ve verimde olmaması Doğu'da da toprağı çekişme konusu yapmıştır. Bu çekişme sonucu ortaya çıkan savunma örgütü Devlet'e dönüşmüş ve büyük kamu işlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılmaya başlamıştır (2017d, s. 425).

Yine Sezer, bir başka çalışmasında “Söz konusu savunma savaşı gereğı ortaya çıkan askerî örgütün Devlet'e dönüşebilmesi ve üretici halk önünde bağımsızlığını koruyabilmesi için kendine bağı bir ekonomi, kent ekonomisi yaşama geçirilecektir.” (2001a, s. 508) diyerek, Doğu'da devletin ortaya çıkmasında savunmanın öncelikli konumuna değinmektedir.

Doğu'da devletin bir diğ er özelliğı “merkezî” özellik göstermesi olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 40. Doğu'nun Merkezî Devlet Özelliğı Göstermesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değ inilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğ ribel	1
Toplam	4

Özellikle Baykan Sezer'in mezkûr konuya ağı rlıklı olarak değ indiği görölmektedir. Sezer'e göre ilk merkezî devletlerin ortaya çıkışı Doğu'da görölmektedir: “Gerçekten ilk merkezi devletler, dönemin koşulları buna izin vermemesine karş ın, Doğu'da görölmektedir.” (2007, s. 167). Baykan Sezer'in Doğu'da devletin merkezî olma vasfına önem verdiğı görölmektedir. Ayrıca Sezer'in bilimsel alanda varlık gösterdiğı yıllar, aynı zamanda Osmanlı toplum yapısına ilişkin tartışmaların da yürütöldüğü yıllardır ve söz konusu dönem içerisinde Osmanlı'nın “merkezî feodalite” gibi kavramlar çerçevesinde dahi açıklanmaya çalışıldiğı görölmektedir. Sezer, Batılı kavram ve tanımların Osmanlı toplumu ile örtüşmediğini düş ündüğü gibi, bu kavramın da kendi içerisinde bir tür tezat barındırdığını ifade etmektedir. Nitekim feodalite ile merkezîliğin aynı potada buluşması mümkün değildir. Sezer bu uyuş mazlığı şu şekilde dile getirmektedir: “Batı ile farklılık inkar edilmez biçimde karş ımıza çıktıkça feodalizmden de vazgeçilemediğı için Osmanlı

düzeni merkezi feodalizm olarak tanımlanmak istenmiştir. Oysa feodalizmle merkeziyetçilik asla uyumsuz iki olaydır.” (2006b, s. 55).

“Devletin toplumsal yaşamı düzenleme rolünü yerine getirmesi” de Doğu uygarlıklarındaki devlet örgütlenmesine has özelliklerden bir diğeridir.

Tablo 41. Doğu’da Devletin Toplumsal Yaşamı Düzenleme Rolünü Yerine Getirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değini lme Sıklığı
Ufuk Özcan	1
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	2

Sosyoloji Yıllıkları nezdinde Batı’da toplum yaşamını etkileyen, belirleyen, düzenleyen farklı toplumsal sınıflar ve toplum kesitleri varlık gösterirken Doğu’da bu işlevi başlı başına devlet üstlenmektedir: “Doğu’da devlet, toplum yaşamını belirleme tekeli ni neredeyse tek başına temsil etmektedir.” (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 36).

“Devletin bir toplumun varlık koşulu olarak görülmesi” sayıca az olsa da devletin Doğu uygarlıkları nezdindeki önemini gösterir bir kategoridir. Söz konusu kategoriye Baykan Sezer’in doğrudan doğruya bir kez değindiği gözlemlenmiştir. Baykan Sezer, Doğu’da devletin toplumun ön koşulu olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır: “Doğu’da toplumun ön-koşulunun Devlet olduğunu belirtmiştik. Buna bağlı olarak toplum işleri Doğu’da bir Devlet işidir.” (2010, s. 226). Bu durum ilk bakışta devlet toplum kopukluğu ile tezat teşkil ediyormuş gibi görünse de gerçekte öyle değildir. Nitekim Sezer’e göre, devlet, kendi işlerinde her ne kadar kapalı ve toplum üstü bir varlık olma özelliğini gösteriyorsa da toplumun ihtiyaçlarını karşılamak onun en asli görevlerinden biridir.

Doğu’nun “uygarlık yaratıcısı ve uygarlık sahibi olması”, devletten sonra Doğu uygarlıklarına dair en çok değinilen konu olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 42. Doğu'nun Uygarlık Yaratıcısı ve Uygarlık Sahibi Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	10
Ertan Eğribel	5
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	5
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışmaları	2
Ufuk Özcan	1
Toplam	25

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'a göre uygarlıklar Doğu'da ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Doğu, uygarlık kavramı ve fikrinin de ilk ortaya çıktığı yer olarak dikkat çekmektedir. Baykan Sezer'in ifadeleriyle "Tarihin ilk büyük uygarlıklarına Doğu'da rastlayabileceğiz." (2010, s. 226). Baykan Sezer, ilk uygarlıkların Doğu'da ortaya çıkmasında coğrafi koşulların etkisinin olduğunu ise şu şekilde dile getirmektedir: "İlk uygarlıkların Doğu'da ortaya çıkmış olması, rastlantı sonucu olmamıştır. Toprak tükenmesi sorununa Doğu'da çözüm getirilmiş, doğu kaynaklarının gaddarca yağmalanması yerine bu kaynakların, başta ırmakların insan müdahalesiyle insana en yararlı biçimde kullanılması sağlanmıştır." (2001a, s. 508). Baykan Sezer'in öğrencileri, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan da Doğu'da uygarlıkların ortaya çıkışı ile birlikte bir tür tarihsel sıçramanın gerçekleştiğini belirtmektedirler: "Belirli merkezlerde uygarlıkların doğduğu, toplumlar arası farklılaşmaların yeni bir tarihsel sıçramaya yol açtığı yer Doğu uygarlıkları olmuştur. Bu uygarlıklarda devletin ve yöneticilerin yüceltilmesi, siyaset/çözüm bilincine toplum düzeyinde de sahip çıkıldığına bir göstergesidir." (2009a, s. 3). *Sosyoloji Yıllıkları* ortak çalışmalarında da bu konuya değinilmekte ve Doğu'nun bir uygarlık yaratıcısı olarak önemine dikkat çekilmektedir: "Sözkonusu dönemde Doğu karşılaştığı sorunları yine kendi örgütlenmesi içinde, kendi gücüyle, kendi çabasıyla çözebilmiş durumdadır. Kendi uygarlığını yaratmıştır ve o çağ için gerekli bir açıklamanın sahibidir." (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 18). Bu anlamda *Sosyoloji Yıllıkları*nda Doğu kendi uygarlıklarının yaratıcısı olma özelliğini gösterirken -aşağıda da görüleceği üzere- Batı, Doğu ile ilişkileri neticesinde uygarlık aşamasına ulaşmıştır.

“Maddi ve manevi zenginlik yaratıcısı ve sahibi olması”, *Sosyoloji Yıllıkları* perspektifinde Doğu’nun bir diğer dikkat çeken özelliği olarak görülmektedir. Bu noktada Doğu ile Batı arasında başka bir ayırım dikkat çekmektedir. *Sosyoloji Yıllıkları* yazarlarına göre Batı, -yine aşağıda da görüleceği üzere- Doğu ile ilişkileri neticesinde zenginlik kazanmıştır. Öte yandan Doğu, kendi zenginliğinin yaratıcısı konumundadır.

Tablo 43. Doğu’nun Maddi ve Manevi Zenginlik Yaratıcısı ve Sahibi Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	14
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışmaları	2
Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Baykan Sezer ve Ufuk Özcan	1
Toplam	23

Nitekim *Sosyoloji Yıllıkları*ndaki bir ortak çalışmada, “Yunan Tarihçiliği”nde Doğu ile Batı arasındaki fark, uygarlıkların kendi imkânlarıyla zenginlik elde edip edememesi ile vurgulanmaktadır: “Doğu kendi emeğiyle yaratıcılık, zenginlik elde edebilir, çözüm üretebilirken Batı bundan uzak kalacak, Batı ile Doğu arasındaki en önemli farklardan biri bu noktada karşımıza çıkacaktır.” (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 26). *Yıllıklara* göre Batı, (özellikle de ilk çağlarda bu durum netlikle gözlemlenebilmektedir) Doğu’nun zenginliğinden yararlanabildiği ölçüde gelişmeler gösterebilmiştir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın “Öbür toplumlar ise Doğu uygarlıklarının ürettiği bu zenginliklerden pay alabildikleri ölçüde sorunlarını çözebilmiş, aşabilmişlerdir.” (2017d, s. 250) cümleleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Doğu-Batı çatışması tarihinin ele alındığı bölümde sosyologların Yunanlılığa ayrı bir önem verdikleri de görülmüştü. Ufuk Özcan’a göre Yunan’ın önemli özelliklerinden birini de Doğu’nun zenginlikleri ile ilişkisinde görmek mümkün olabilmektedir: “Avrupa kıtasında Doğu zenginlikleri ile ilişki kurma bakımından en elverişli bölge Yunanistan’dır.” (2017, s. 193). Baykan Sezer ise

Doğu'nun uygarlık yaratıcısı olmasını yer yer oldukça kısa ve net bir biçimde ifade etmektedir: “Doğu, zenginlik yaratıcısı uygarlıktır.” (2012a, s. 13). Sezer’e göre Doğu’nun bu zenginliği, aynı zamanda Doğu uygarlıklarının durgun, durağan uygarlıklar olmadığı anlamında da okunabilmektedir: “Doğu uygarlıkları tarihte sanıldığıınca durgun olmamıştır. Doğu-Batı ilişkilerine bağlı olarak belli bir gelişmenin içinde olmuştur. Ancak bu gelişme, temel üretim ve zenginlik kaynaklarını Doğu elinde tuttuğu için Batı’dakinin aksine büyük kesintilere uğramamıştır.” (2006b, s. 63).

“Doğu uygarlıklarında askerliğin başat faktör olması” da bir diğer dikkat çekici unsur olarak görülmektedir. Aşağıdaki tablodan, söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görmek mümkündür:

Tablo 44. Doğu’da Askerliğin Başat Faktör Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	11
Ertan Eğribel	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer ve Ufuk Özcan	1
Ufuk Özcan	1
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	21

Batı uygarlıkları tüccar gibi sıfatlarla anılırken Doğu daima askerlikle birlikte anılmıştır. Öncelikle Doğu’da askerliğin önemi, *Yıllıklarda* yer yer bir tespit olarak sunulmuştur: “Feodalizm, Doğu’nun askeri gücü ve üstünlüğü karşısında Batı’ya savunma durumunu sağlayan, savunma öneren bir çözüm yoludur.” (Sezer, 2006b, s. 192). Bu anlamda, *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde Doğu’da askerlik bir bakıma devletin en önemli faaliyet kalemlerinden birini oluşturmaktadır. Ayrıca Doğu uygarlıklarında asker devletlerin görülmesi de Doğu’nun bu özelliğini pekiştirmektedir. *Yıllıklar* perspektifinde

Asurlulardan başlayan ve Osmanlı Devleti'ne kadar uzanan asker devletler, dünya tarihi içerisinde önemli bir rol oynamışlardır. Nitekim *Yıllıkların* ortak çalışması kapsamında kaleme alınan bir çalışmada da “En son örneğini Osmanlı İmparatorluğu’nun oluşturduğu Doğu asker devletleri böylelikle tarihte önemli bir rol oynamaya başlayacaktır.” (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 33) ifadelerine yer verilmektedir. Baykan Sezer, söz konusu asker devletlerin kuruluş amaçları ve fonksiyonlarına ilişkin olarak ise şu açıklamada bulunmaktadır:

Batı müdahalesine doğrudan doğruya karşı koymanın gerektiği bölgelerde yerleşik tarım uygarlıklarının yanında bu uygarlıklardan ayrı ama aynı uygarlıklara bağlı asker Devletler kuruldu. Bu tür Devletlere Batı’nın başlangıçta doğrudan doğruya müdahale alanının dışında kalan Hindistan ve Çin bölgelerinde rastlanılmazken Batı ile doğrudan ilişki içinde olan Yakın-Doğu’da rastlanacaktır. Bu tür Devletlerin, Doğulu asker Devletlerin tarihteki ilk örnekleri Asur ve İran İmparatorlukları olacaktır (2017a, s. 77).

Yine Baykan Sezer, “Doğu-Batı Çatışması Ders Notları”nda asker devletlerin genel özelliklerinin sadece askerî alanda koruyuculukla eş değer görülemeyeceğini vurgulamaktadır:

Asker-Devlet’in koruyuculuk görevi salt üretici halkı ve artı ürünü savunma işiyle sınırlı değildir; çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Özellikle Doğu’nun tüm bilgi ve kayıtlarını da koruma işini üstlenmiştir. Sözcüleri savaşçı Asur arşivleri ve kütüphaneleri ile tanınmaktadır. Bu, daha ilk bakışta savaşçılıkla uyandırılması güç görünen bir konudur. Yine asker-Devletler ile üretici bölgelerin ayrı yasalarla yönetilmeleri söz konusudur. Savaşçılığın, koruma ve savunma görevlerinin gerektirdiği yasalarla Devlet yönetilirken üretim bölgelerinin kendi yasalarıyla yönetilmesine izin verilmiştir (2017b, s. 86).

Doğu’da askerliğin ve bununla beraber asker devlet özelliğinin bir zorunluluk sonucu ortaya çıktığını belirten Sezer’e göre “(...) Doğu’da askerî başarısızlıklar uygarlığın yıkılışına neden olduğu gibi yeniden kurulan askerî güç uygarlığın kalınan noktadan yeniden canlanmasına yol açmaktadır. Dış saldırıların uygarlıkları kökünden yıkabilecek biçimde bir tehlike oluşturmaları Yakın Doğu’da asker Devletlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.” (2000a, s. 114).

Askerliğin bu denli önemli addedildiği bir uygarlıkta ise devlet işlerinde kapalılığa benzer bir biçimde, askerlik işleri çoğunlukla yabancılara devredilmiştir. Baykan Sezer konuya ilişkin olarak şu değinide bulunmaktadır:

Kendisine temel oluşturan, böylelikle kendisine sahip çıkılmasına izin veren askerlik işlerinin halkın dışında tutulmasına özen gösterilmiştir. Söz konusu savunma savaşı gereği ortaya çıkan askerî örgütün Devlet'e dönüşebilmesi ve üretici halk önünde bağımsızlığını koruyabilmesi için kendine bağlı bir ekonomi, kent ekonomisi yaşama geçirilecektir (2001a, s. 508).

Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarların konuya ilişkin değinileri ise askerlik işlerinin niçin yabancılara devredildiğinin anlaşılması bakımından önemli görülmektedir:

Savaş örgütü kendine temel oluşturan ve ayrıcalık kazandıran bu görevleri toplum üstü tutmuştur. Bu nedenle askeri kökenli bu örgütlenme ve görevler ayrıcalık konusudur. Toplumun bu ayrıcalıkları paylaşmasını ve ortak olmasını engellemek için Doğu'da devlet işlerinin yabancı unsurlar tarafından sürdürülmesi sık rastlanan bir özelliktir. Hindistan, Çin ve Mısır'da görülen özellik budur. Sözgelisi Çin'de yabancı unsurlar bu görevi üstlenemediklerinde üretici halktan değil, kendi halkı yerine toplum dışında kalmış insanların, mahkumların bu görevi üstlenmesini tercih etmişlerdir. Bu Doğu toplumlarında karşılaşılan bir başka özellik de askerlik ve devlet görevlerini üstlenen yabancı unsurların kısa sürede toplum içinde erimeleri, toplumla kaynaşmalarıdır. Bu kaynaşma sonunda da görevlerini sürdüremez duruma geleceklerdir. Bu toplumlar tekrar yeni yabancı unsurlarla işlerini görmeye çalışacaklar, topluma yabancı yeni unsurlar onların yerini alacaktır (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 33).

Sosyoloji Yıllıklarında “siyasi sorunlara ilişkin çözümün varlığı ve birliği” de Doğu uygarlıklarında dikkat çeken bir diğer özellik olarak görülmektedir.

Batı kavramının anlamlandırılması bölümünde de görüleceği üzere, *Yıllıklar* perspektifinde Batı uygarlıkları kendi siyasi sorunlarına çözümlerini Doğu ile ilişkileri çerçevesinde geliştirebilmektedir; öte yandan Doğu uygarlıkları ise kendi siyasi sorunlarına çözümü kendileri geliştirebilmektedir.

Tablo 45. Doğu’da Siyasi Sorunlara İlişkin Çözümün Varlığı ve Birliği Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışmalar	2
Toplam	8

Doğu uygarlıkları bu anlamda, sorunlarına çözümlerini kendi içlerinde barındırmaktadırlar. *Sosyoloji Yıllıkları* ortak çalışmasında geçen bir ifade bu konuya örnek olarak gösterilebilir: “Doğu toplumları kendi içlerinde siyasi çözüm sahibi olmalarına rağmen, en azından dünya tarihinin akışına bir başlarına tam anlamıyla hükmedememişlerdir.” (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 19). Burada, sosyologların siyasete nasıl bir anlam attettikleri de önem kazanmaktadır. *Sosyoloji Yıllıklarında* fikrî ağırlığı diğer sosyologlardan ve yazarlardan daha fazla olan Baykan Sezer’e göre “Siyaset, en kaba tanımıyla, toplumun sorunlarına çözüm arama çabasıdır. Bu çözümün en üst düzeyde dile gelişidir. Toplumun belli kesitlerini de ortak edecek bir biçimde çözüm arayışıdır.” (2007, s. 193). Bu siyaset ise gündelik siyaset ile karıştırılmamalıdır. Burada kastedilen siyaset anlayışı, bir bakıma tarihsel perspektifte anlam kazanan bir anlayıştır. Böylelikle de “[Doğu uygarlıklarında] Gerek çözümün gerekse çözüm arayışının ilk ve en açık belirtisi ise siyaset olmaktadır.” (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 20). Son olarak Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’dan bir alıntı, konuyu daha da netleştirebilir:

Gerçekte Doğu toplumlarında gelişmenin kaynağı toplum parçaları, toplum kesitleri değil, toplum birliğidir ve bu birlik de Devlet aracılığıyla mümkün olabilmıştır. Çözümün ve çözüm arayışının ilk ve en açık belirtisi siyasettir. Doğu’da Devlet toplumun kendi ilişkileri içinde çözemediği sorunlara yanıt getirmiştir. Esas değişme, gelişme siyaset düzeyindedir. Çözümün, çözüm arayışının ve gelişmenin kaynağı Devlet aracılığıyla. Tepeden inme inkılapçılık görüşleri de Devlet’in bu özelliğiyle ilgilidir (2016b, s. 287).

Alıntıdan da görüldüğü üzere, Doğu uygarlıklarında diğer sorunların çözümünde olduğu gibi siyasette de devletin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu anlamda siyaset, bir tür

sorunlara çözüm arayışı olarak dile getirilmektedir. Öte yandan gündelik siyasetin, bir anlamda belirli bir partinin sözcülüğünü üstlenmek gibi durumların gerek Sezer, Eğribel ve Özcan'da gerekse de İstanbul sosyolojinin önceki isimlerinde (Ülken'in gündelik siyasete mesafeli tutumu bu noktada akla gelebilecek ilk örneklerden biridir) görülmediği ifade edilebilir.

“Sınıfların (sınıf çatışmasının) görülmemesi” Doğu uygarlıklarını Batı'dan ayıran en önemli özelliklerden biri gibi görünmektedir. Nitekim Batı'da sınıfların varlığı, toplumsal ve tarihsel süreçte üstlendikleri rol bilinmektedir. Ancak *Sosyoloji Yıllıklarında* bu durumun Batı'ya özgü olduğu, Doğu'da Batı'daki gibi sınıfların ve sınıf çatışmasının görülmediği zaman zaman hatırlatılmaktadır. Aşağıdaki tabloda, söz konusu kategoriye değinen sosyologların dağılımını gözlemek mümkündür.

Tablo 46. Doğu'da Sınıfların (Sınıf Çatışmasının) Görülmemesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinişme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	7

Baykan Sezer, Doğu'da sınıf yokluğunu oldukça net bir biçimde ifade etmektedir: “Doğu toplumu bir sınıf toplumu olmaktan uzaktır ve Batı kalıplarına uymamaktadır.” (2010, s. 226). Yine Sezer, başka bir çalışmasında, Doğu'da sınıf yokluğunu ise bir tür gelişmemişlik yahut başarısızlık olarak değerlendirmemek gerektiğini de vurgulamaktadır: “Batı'da sınıflı toplumlar Batı çözümünün bu özelliğinin bir sonucudur. Sınıflı toplum yapısı ne Batı'nın başarısının, ne de sınıflı toplum yapısına sahip olmayan Doğu'nun başarısızlığının bir göstergesidir.” (2007, ss. 156-157). Bu anlamda, sınıflı toplum ve sınıfsız toplum ayrımı, Batı ve Doğu arasındaki ayrımın bir göstergesi olarak görülmektedir. *Sosyoloji Yıllıklarında*, Doğu toplumlarında belirli tabakaların var olduğu

ifade edilmekle birlikte, Batı'daki gibi bir sınıf toplumunun olmadığı da net bir biçimde belirtilmektedir.

“Bilime önem vermeleri” *Sosyoloji Yıllıkları* perspektifinde Doğu uygarlıklarının bir diğer özelliği olarak zikredilmektedir.

Tablo 47. Doğu'da Bilime Önem Verilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın ortak çalışması	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	6

Bilimin ortaya çıkışı, *Yıllıklar* nezdinde, Doğu uygarlıklarında görülmektedir. Örnek olarak Ertan Eğribel, Doğu uygarlıklarının bilimin ortaya çıkışında ne gibi bir rol oynadıklarını şu şekilde ifade etmektedir: “Bilimin ilk uygulamaları özellikle Doğu'da astronomi ve matematiğin hesap ve kayıt tutmakta, harita ve takvim yapmakta kullanılmasıyla oluşmuştur.” (2007a, s. 393). Baykan Sezer de özellikle ilk çağlarda Doğu ve Batı arasındaki ayrımı, birinin bilime önem verirken ötekinin felsefeye yönelmesi çerçevesinde dile getirmektedir: “Sorunlarını öncelikle bireysel gelişmelerle çözmek, ancak varlığını belli bir cephe kimliği içinde sürdürmek durumunda kalan Batı'da, Yunan'da felsefe, buna karşın bütün sorunlarını toplum aracılığıyla çözmüş Doğu'da bilim egemen olmuştur.” (2007, s. 132). Doğu uygarlıklarında “rasyonel bilgi” de bilimin önemi ve gerekliliği noktasında öne çıkan bir husus olarak gösterilmektedir: “Doğu uygarlıklarında örneğin zaman ve alan hesapları, su kanalları ve piramitlerin yapımı gibi oldukça ince teknik bilgi gerektiren alanlarda rasyonel bilgi öne çıkmaktadır.” (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 19). Doğu uygarlıkları çerçevesinde bilginin soyut olduğu ve aynı zamanda ona bir tür kutsallık atfedildiği de değinilen hususlardan bir diğeri olarak dikkat çekmektedir: “Bütün bu gelişmeler aynı zamanda Doğu'da bilginin kendi alanının dışında kullanılmasına izin verecek bir soyutluğa ulaşmasına yol açmıştır. Kazandığı bu

soyutluk ve kutsallık yanında bilgi belli bir amaçla kullanılabilir bir düzenleme içinde olmuştur.” (Sezer, 2007, s. 138).

“Üretime önem verilmesi ve üretim merkezlerine sahip olması” da Doğu’nun ayırıcı vasıflarından bir başkasıdır. Söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımını aşağıdaki tablo üzerinden gözlemek mümkündür:

Tablo 48. Doğu’da Üretime Önem Verilmesi ve Doğu’nun Üretim Merkezlerine Sahip Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	5

Baykan Sezer, Doğu’nun bu özelliğine ilişkin olarak şu ifadeleri kullanmaktadır: “Doğu kimliğini üretimde kazanmaktadır, ticaret Batı’nın işidir. Bu nedenle Batı üstünlüğü Doğu aleyhinde olsa bile Doğu kimliğini tüm olumsuzluklara karşı koruyabilmektedir.” (2017d, s. 425). Nitekim aşağıda da görüleceği üzere Doğu’nun üretim merkezlerine ev sahipliği yapması ve üretimi öncelemesi, Batı’nın Doğu’nun artı ürününe el koyma isteği ile zenginleşmesini beraberinde getirecektir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan da “Günümüzde üretici Doğu toplumlarının zenginliklerinin kendi adlarına yeniden değerlendirilmesi ve bu zenginliklerin korunup savunulması gereği (geçmişte Osmanlı’nın üstlendiği görev) değişmemiştir. Sorunlarımız hakkında söz sahibi olmanın ve tartışmalarda öncülük yapmanın tek yolu ve koşulu budur.” (2006c, s. 802) derlerken Doğu’yu yine üretici sıfatı ile birlikte anmaktadırlar.

Doğu uygarlıklarında aynı zamanda “dinin önemli bir ağırlığı” da bulunmaktadır. Söz konusu kategorinin 2 kez Baykan Sezer’in eserleri kapsamında yer aldığı tespit edilmiştir. Baykan Sezer (2017a), *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı* kitabında doğrudan doğruya din olgusuna eğilmekte ve Yakın Doğu merkezli olarak ortaya çıkan dinlerin Doğu-Batı

çatışması tarihinde nasıl bir rol oynadıklarını ele almaktadır.⁵⁷ Bu çerçevede din, Sezer nezdinde, Doğu toplumlarının kimliğinin ayrılmaz bir parçası görünümündedir: “Doğulu toplumda benliğin ifadesi ve kişiliğin savunulması siyasî ve askerî alanda Devletle biçimlenirken ideolojik alanda da dinle biçimlenmektedir.” (2017a, s. 55). Yine Baykan Sezer, Doğu uygarlıkları çerçevesinde dinin ağırlığını başka bir çalışmasında şu şekilde ifade etmektedir: “Temel sorunu en geniş kapsayan düşünce biçimi olarak Doğu’da dinin ağırlığı söz konusudur. Ama Orta Çağ’da Doğu’da İslâmiyet’in öbür düşünce biçimleri üzerinde bir baskısı, bir hoşgörüsüzlüğü yoktur.” (2007, ss. 146-147). Doğu uygarlıkları içerisinde din de diğer önemli unsurlar gibi bir devlet işi olarak görülmekte, devletten bağımsız algılanmamaktadır: “Doğu Avrupa saraylarının kiliselerin faaliyetleri üzerinde gözetleme haklarının bulunması Doğuda, gördüğümüz gibi dinin bir Devlet işi olmasıdır.” (Sezer, 2017a, s. 111).

Sosyoloji Yıllıkları nezdinde Doğu’nun bir diğer dikkat çekici özelliği de Doğu’da “özel mülkiyet görülmemesi/özel mülkiyet yokluğu”nda ortaya çıkmaktadır.

Tablo 49. Doğu’da Özel Mülkiyet Görülmemesi/Özel Mülkiyetin Yokluğu Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniş Sıklığı
Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	1
Toplam	3

Özel mülkiyet yokluğu özellikle de toprakta görülmektedir: “Sözcüğü Doğu’da mevcut coğrafi yapıdan kaynaklanan üretim ve bölüşüm ilişkileri özel mülkiyete izin vermemektedir. Toprakta özel mülkiyet ya çok az gelişebilmiştir ya da hiç yoktur. Bozkır ve yaylalarda geleneksel yaşam süren göçebe tarım toplumları kamucu toplum tipine

⁵⁷ Kitabın din sosyolojisi içerisinde ayrı bir öneme sahip olmasını, Ayşe Azman’ın ifadelerinden görmek mümkün gibidir: “Din sosyolojisi bağlamını düşündüğümde de hocanın *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı* kitabı aklıma geliyor. Hala din sosyolojisi konusunda benzer bir çapta kitap yazıldı mı bilmiyorum. Din sosyolojisinde ülkemizde anlaşılan şey çoğunlukla Batı kaynaklı kuramsal perspektiflerin tekrar edilmesi oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Hocanın bu kaynağı okumak bana öncelikle dini uygarlıklar arası ve toplumlar arası ilişkilere yerleştirmek imkânı verdi.” (2022, s. 118)

dahildirler.” (Özcan, 2006, s. 693). Baykan Sezer de Doğu’da toprağın mülkiyetinin devlete ait olduğunu vurgulayan diğer bir isimdir:

Tarımda başlıca üretim aracı, hiç kuşku yok, topraktır. Doğu’da toprağın üretime geçebilmesi için Devlet müdahalesiyle geniş sulama sistemleri gerekmektedir. Toprağı bataklık ya da boş bir arazi olmaktan çıkarıp onu bir üretim aracı yapan Devlet’tir. Bu nedenle Doğu’da toprağın üretim aracı olarak mülkiyeti Devlet’e ait olacaktır (2018a, s. 19).

Doğu, aynı zamanda, “şehirlerin ilk kez ortaya çıktığı yer” olarak görülmektedir. Konuya Baykan Sezer hem şahsi çalışmalarında hem de Ufuk Özcan’la ortaklaşa kaleme aldığı çalışmasında değinmektedir.

Tablo 50. Doğu’nun Şehirlerin İlk Kez Ortaya Çıktığı Yer Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Baykan Sezer ve Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Baykan Sezer ve Ufuk Özcan, şehirlerin ortaya çıkışını yerleşik yaşama geçişle birlikte açıklamaktadırlar: “İlk şehirler tarımla birlikte yerleşik yaşama geçiş yapan geleneksel Doğu toplumlarında ortaya çıkmıştır ve bu olay hem tarihin hem de uygarlığın başlangıcıyla eşzamanlıdır. Başka deyişle yerleşik tarım yaşamına geçiş ile şehirlerin ortaya çıkışı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.” (2002, s. 463). Doğu uygarlıkları içerisindeki her devleti açıklayamayan ATÜT devletlerinde de şehir, bir gereklilik sonucu doğmuş görünmektedir:

Doğu şehirleşme devrimini yapmış ve ATÜT Devletini kurmuştur. ATÜT varlığını sürdürebilmek için kendi endüstrisinin (şehir endüstrisi) ham maddesini sağlamak zorundadır. (...) Kendisine bu ham maddeyi sağlayacak Batı ise tam bir açmaz içindedir ve bu açmazdan kurtulabilmek için Doğu’nun üretim fazlasına [fazlasına] ihtiyacı vardır (Sezer, 2018a, s. 126).

“Göçebe-yerleşik çatışmasına ev sahipliği yapması” da Doğu’nun tarihsel süreç içerisinde dikkat çeken özelliklerinden bir diğeridir. Söz konusu kategoriye 2 kez Baykan Sezer’in çalışmalarında değinildiği tespit edilmiştir. Baykan Sezer, Doğu’daki göçebe-yerleşik çatışmasını, uygarlıkların ortaya çıkışı ve Doğu’nun zenginliği ile ilişkili olarak okumaktadır:

Uygarlıkların tarih sahnesine ilk çıktıkları dönemden söz ediyoruz. Söz konusu dönemde yerleşik tarımın neden olabileceği zenginlik farkını düşünebilmemiz mümkündür. Bu zenginlik farkı önce Doğu halkları arasında bir yerleşik-göçebe çekişmesine yol açmıştır. Asya’daki nüfus baskının bir görüntüsü olarak ortaya çıkan ve uzun bir süre önemini sürdüren bu çekişme, giderek yeni gelişmeler sonucu tarih üzerindeki etkinliğini yitirmiştir (2017b, s. 66).

Sosyoloji Yıllıkları içerisinde “korumacılık” da Doğu’nun temel özellikleri arasında sayılmaktadır.

Tablo 51. Doğu’nun Korumacılık Vasfına Sahip Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	2

Yıllıklar içerisinde ortak çalışma olarak kaleme alınan “Türk Müziği” adlı bölümde, Doğu’nun korumacılık vasfı şu şekilde özetlenmektedir:

Doğu’da çözüm konusunda birlik vardır. Arayış, birliği sağlamak için değil korumak içindir. Bu nedenle mesele çözümü yaygınlaştırmak değildir. Amaç çözümü aynı çizgide devam ettirmek olunca tekelleşme ve kalıplaştırma ile karşılaşacağız, gelenekçilik, korumacılık, temel özellikler olacaktır. Doğu’da müzik ve müzik serüveni bu ilişkilere bağlı olarak temel özelliklerini kazanmıştır (Eğribel ve diğerleri, 1993, s. 16).

Yukarıdaki alıntıda aynı zamanda Doğu’nun bir diğer özelliği olan “gelenekçilik” de vurgulanmaktadır. Nitekim Doğu uygarlıklarının gelenekçi olmalarının da yalnızca 1 kez, *Sosyoloji Yıllıkları* ortak çalışması kapsamında dile getirildiği tespit edilmiştir.

“Düzene önem vermeleri ve düzen içerisinde olmaları” da *Sosyoloji Yıllıklarında* Doğu uygarlıklarının bir diğer özelliği olarak anılmaktadır. Söz konusu özelliğe Baykan Sezer’in çalışması kapsamında 1 kez değinildiği gözlemlenmiştir. *Sosyoloji Yıllıklarında*, Batı’da sınıf çatışması benzeri çatışmalar görülürken Doğu toplumlarında düzenin ve uyumun esas olduğu fikri işlenmektedir. “Doğu çözümünün bazı özellikleri bulunmaktadır. Doğu bu özelliklere bağlı olarak farklı bir uygarlık olarak biçimlenerek Doğu ve Batı uygarlıkları arasındaki ayrımın kaynağını oluşturacaktır. Doğu’da bir farklılaşma görülmektedir. Ama düzen içinde bir çatışma söz konusu olmayıp, aksine uyum göze çarpmaktadır.” (Sezer, 2007, s. 168).

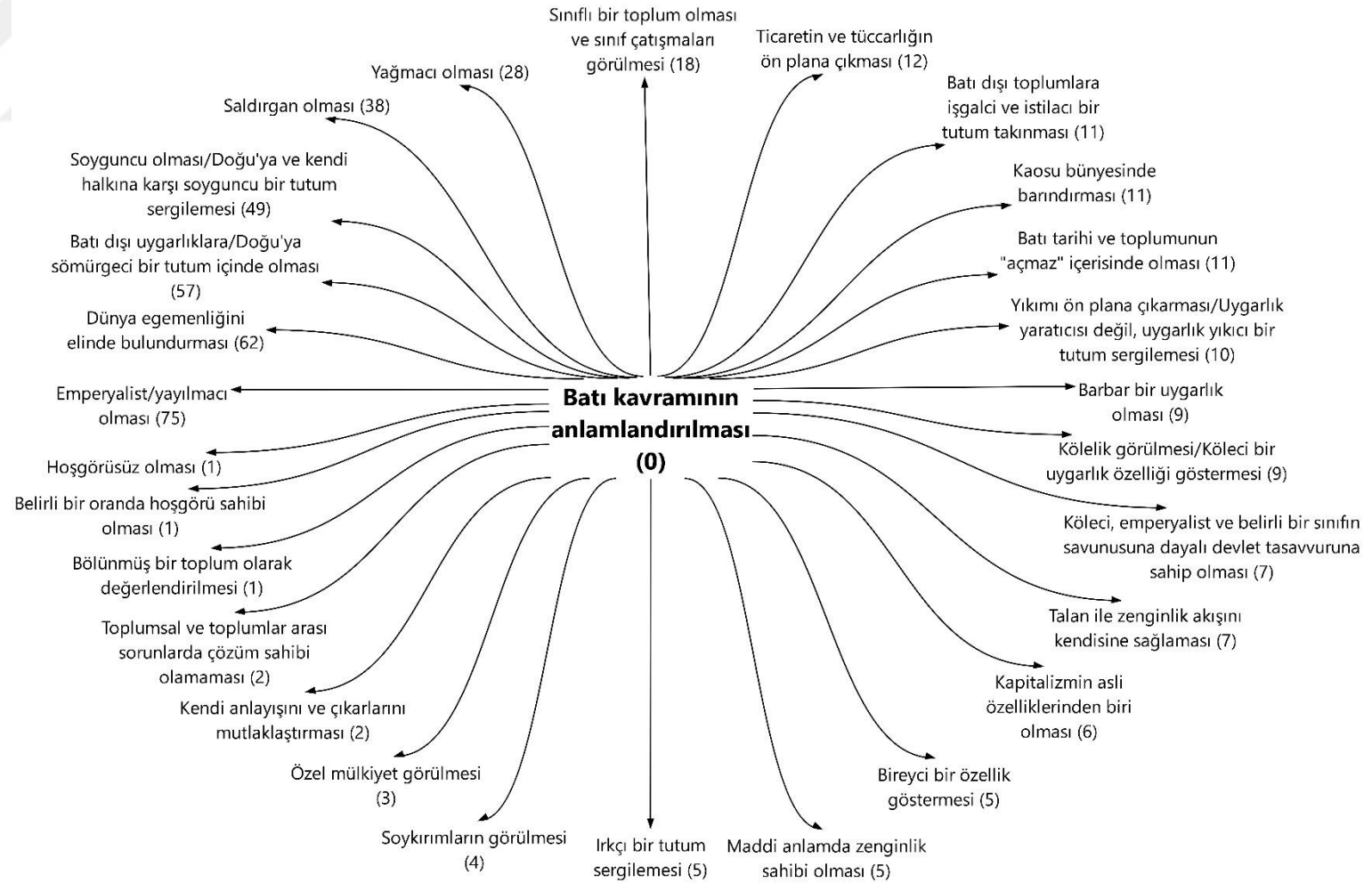
“Bireyin toplumla kaynaşarak gelişmesi” kategorisinin de sayıca az olmakla birlikte (*Sosyoloji Yıllıkları* ortak çalışması kapsamında 1 kez değinilmiştir.) Doğu uygarlıklarının Batı’dan ayrılan vasıflarından birini teşkil ettiği söylenebilir. Nitekim *Yıllıklara* göre -Batı kavramının anlamlandırılması bölümünden de görüleceği üzere- Batı’da bireyci bir anlayış hâkimken Doğu uygarlıklarında birey, toplumla beraber varlık göstermekte ancak ve ancak toplumla birlikte gelişimini gerçekleştirebilmektedir. Söz konusu kategori “Türk Müziği” ortak çalışmasında şu ifadelerle vurgulanmaktadır: “Doğu’da birey toplum ile kaynaşarak zenginleşecektir. Toplum kaynaşarak zenginleşilecek bir alan olmaktadır. Zıtlık özellikle düzen bozucularla ortaya çıkacaktır. Bireysel veya sınıfsal arayışların toplumun çözümünü tarihî olarak aşma olanağı yoktur.” (Eğribel ve diğerleri, 1993, s. 15).

Son olarak, *Sosyoloji Yıllıklarına* göre Doğu, bunca olumlu sıfatı bünyesinde barındırmasına rağmen “dünya tarihi içerisindeki gelişmelerin dışına” düşmüştür. Söz konusu kategoriye Baykan Sezer’de 1 kez değinildiği dikkat çekmektedir. Bu konuyu Sezer bir tespit olarak öne sürmekte, özellikle de 19. yy.da Batı’da görülen gelişmelerle bağlantılı bir biçimde okumaktadır: “Doğu gerçi gelişmeler dışına düşmüştür. Ancak Batı ile olan ilişkileri yine de tarihin en önemli etkeni olmayı sürdürmüştür. XX. yüzyıl başlarına kadar Batı saldırılarına karşı direnebilmiştir. Yeryüzünün en güçlü orduları Dünya Savaşı sırasında Çanakkale önünde başarısız kalmıştır.” (2017b, s. 109).

4.1.2. Batı Kavramının Anlamlandırılması

Bu bölümde *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde Batı kavramının nasıl anlamlandırıldığı tartışılmıştır. *Yıllıklar* üzerine incelemede, Batı'ya atfedilen anlamları 5. şekilde görmek mümkündür. Bu bağlamda Batı'nın “emperyalist/yayılmacı olması”, “dünya egemenliğini elinde bulundurması”, “Batı dışı uygarlıklara/Doğu'ya sömürgeci bir tutum içerisinde olması”, “soyguncu olması/Doğu'ya ve kendi halkına karşı soyguncu bir tutum sergilemesi”, “saldırgan olması”, “yağmacı olması”, “sınıflı bir toplum olması ve sınıf çatışmaları görülmesi”, “ticaretin ve tüccarlığın ön plana çıkması”, “Batı dışı toplumlara işgalci ve istilacı bir tutum takınması”, “kaosu bünyesinde barındırması”, “Batı tarihi ve toplumunun ‘açmaz’ içerisinde olması”, “yıkımın ön plana çıkması/uygarlık yaratıcısı değil, uygarlık yıkıcı bir tutum sergilemesi”, “barbar bir uygarlık olması”, “kölelik görülmesi/köleci bir uygarlık özelliği göstermesi”, “köleci, emperyalist ve belirli bir sınıfın savunusuna dayalı bir devlet tasavvuruna sahip olması”, “talan ile zenginlik akışını kendisine sağlaması”, “kapitalizmin asli özelliklerinden biri olması”, “bireyci bir özellik göstermesi”, “maddi anlamda zenginlik sahibi olması”, “ırkçı bir tutum sergilemesi”, “soykırımların görülmesi”, “özel mülkiyet görülmesi”, “kendi anlayışını ve çıkarlarını mutlaklaştırması”, “toplumsal ve toplumlar arası sorunlarda çözüm sahibi olmaması”, “bölünmüş bir toplum olarak değerlendirilmesi”, “belirli bir oranda hoşgörü sahibi olması” ve “hoşgörüsüz olması” kategorilerinde kodlama gerçekleştirilmiştir.

Şekil 5. Batı Kavramının Anlamlandırılması

Batı kavramının anlamlandırmasında Batı'ya en çok atfedilen anlam, onun “empyralist/yayılmacı” olması yönündedir.

Tablo 52. Batı'nın Empyralist/Yayılmacı Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	32
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	13
Baykan Sezer	12
Ufuk Özcan	9
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	2
Ertan Eğribel vd. yazarlar	1
Baykan Sezer ve Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer ve Ertan Eğribel	1
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	75

Sosyoloji Yıllıkları içerisinde Batı'nın yayılmacı yönüne sık sık dikkat çekilmektedir. Yunan'ın Doğu-Batı çatışması tarihindeki önemi, Batı'ya atfedilen bu özellikte de ortaya çıkmaktadır. Zira Baykan Sezer ve Ufuk Özcan'a göre, Batı yayılmacılığının ilk örneğine Yunan'da rastlanmaktadır: “Batı şehirlerinin asıl modeli Yunan şehridir. Yunan kolonileşmesi Batı yayılmacılığının ilk biçimidir.” (2002, s. 472). *Sosyoloji Yıllıklarında* Batı'nın en çok vurgulanan özelliği olarak yayılmacılığın görülmesi, *Yıllıklardaki* bilimsel bilgi üretiminin Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde inşa ve icra edilmesi ile ilgili gibidir. Eğribel ve Özcan'ın “(...) Kemal Tahir ve Baykan Sezer gibi Batı yayılmacılığının gerçek yüzünü deşifre eden ve sosyolojinin bilim kimliğini savunan düşünürler (...)” (2004b, s. 10) ifadelerinden de görüleceği üzere, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde de Batı'nın söz konusu özelliğine önem verildiği belirtilmektedir. Ayrıca Batı'nın yayılmacılığı ile kendisinin Doğu'dakinin aksine bir zenginlik üreticisi tarafının olmaması arasında da bağlantı bulunmaktadır. Nitekim Baykan Sezer'e göre “(...) Batı bütün yayılmacılığına ve geniş bir görüş alanına kavuşmasına karşın, gerçek zenginlik yaratıcısı olmamasının getirdiği sınırlılık içindedir.” (2007, ss. 148-149). Batı, söz konusu sınırlılığı aşmak için de Doğu ile yayılmacılık temelinde bir ilişki geliştirmektedir.

Eğribel'in ifadeleriyle “Batı yayılcılığı aracılığıyla Doğu zenginliğine (ticaret veya soygun yoluyla, ikisi iç içedir) el koymayı amaçlamaktadır.” (2004b, s. 126).

Sosyoloji Yıllıklarında Batı, sıklıkla dünya egemenliği ile birlikte anılmaktadır. Doğu-Batı çatışması tarihinin ele alındığı bölümde de görüldüğü üzere Batı, dünya tarihi boyunca dünya egemenliğine sahip değildir. Ancak 19. yy. sonrasında dünya egemenliğini pekiştirmiş görünmektedir. Bu bağlamda, Batı'nın anlamlandırılmasında, dünya egemenliği kavramı da *Yıllıklarda* sıklıkla anılmaktadır.

Tablo 53. Batı'nın Dünya Egemenliğini Elinde Bulundurması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	24
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	15
Baykan Sezer	12
Ufuk Özcan	4
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel vd. yazarlar	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	62

Örnek olarak Ertan Eğribel, “Değerlendirmede güçlük Batı dünya egemenliğine bağlı yargı ve ölçütlere göre sosyoloji tarihimizin ele alınmasından kaynaklanmaktadır.” (2016c, s. 238) derken ya da “Batı dünya egemenliğinde ortaya çıkan değişiklikler ve bu değişiklere uyum çabası her seferinde, çeşitli dönemlerde üniversite düzeyinde gündeme gelen sosyoloji anlayışlarının dıştan müdahalelerle değişmesini gerektirmiştir.” (2016e, s. 88) değerlendirmelerinde bulunurken Batı'nın 19. yy. sonrasında kazandığı bu özelliğine atıfta bulunmaktadır. Baykan Sezer'in bilim sosyolojisine dair ders notlarındaki “Ayrıca yeni gelişmeler Batı dünya egemenliği..” (2007, s. 174) ifadelerinden de bu örneğe rastlamak mümkündür. Son olarak Sezer'e göre “Batı dünya egemenliğini elinde tutmakta ama bu egemenlik kendi oluşturduğu bir siyasetin ürünü

olmaktan çok rastlantılar sonucu elde edilmiştir. Batı'nın günümüzdeki konumu kendi isteği dışında gerçekleşmiştir.” (2011, s. 342).

Batı'nın, kendi dışındaki uygarlıklara sömürgeci bir tutum sergilemesi de *Yıllıklarda* en çok değinilen konuların başında gelmektedir. Bu kapsamda Batı uygarlığı, sıklıkla sömürgeci sıfatı ile birlikte anılmaktadır.

Tablo 54. Batı'nın Batı Dışı Uygarlıklara/Doğu'ya Sömürgeci Bir Tutum İçerisinde Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	20
Baykan Sezer	16
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	12
Ufuk Özcan	3
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	57

*Sosyoloji Yıllıkları*nda yer yer Batı'nın varlığı ile sömürgeciliğinin eş anlam ifade edecek bir biçimde kullanıldığı görülmektedir: “Batı uygarlığı Doğu soygun ve sömürsünün ürünüdür.” (Eğribel, 2004b, s. 126). Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Batı'nın sömürgeci olduğu noktasında hiçbir şüphe duymamaktadırlar: “2x2'nin 4 ettiği Batı'da da Doğu'da da, Amerika'da da Türkiye'de de bir kesinlik taşımaktadır. Aynı kesinlikle başka doğrular da öne sürebiliriz. Batı'nın emperyalist olduğu, Batı-dışı ülkeleri sömürdüğü, günümüzde Batı zenginliğinin bu sömürünün ürünü olduğu açıktır.” (2016a, s. 6).

“Soyguncu olması/Doğu'ya ve kendi halklarına karşı soyguncu bir tutum takınmaları” da Batı uygarlığının *Yıllıklar* kapsamında değinilen bir diğer özelliğidir.

Tablo 55. Batı'nın Soyguncu Olması/Doğu'ya ve Kendi Halkına Karşı Soyguncu Bir Tutum Sergilemesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Ertan Eğribel	18
Baykan Sezer	14
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	7
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışmaları	3
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	2
Ufuk Özcan	1
Toplam	49

Batı'nın kendi halkına karşı soyguncu bir tutuma sahip olması, Baykan Sezer'e göre Yunan'dan itibaren görülen bir özelliktir. Sezer, Yunan'daki kölelik düzenine atıfla "Batı, Yunanlılıkta kölelik gibi hiç bir biçimde savunulması mümkün olmayan bir rezilliği, soygunu ve sömürüyü savunmaktan geri kalmamaktadır." (2018a, s. 44) ifadelerini vurgulamaktadır. Yine Sezer'e göre "(...) soygunculuk, Batı'nın özünde vardır (...)" (2010, s. 233).

Batı'nın kendi dışındaki halklara, özellikle de Doğu'ya karşı soyguncu bir tutum takınması Doğu'nun kendi zenginliklerinin üretimini sağlarken Batı'nın bu imkândan yoksun olması ile bağlantılı olarak görülmektedir. Nitekim *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarına göre Batı, kendi zenginliğini ve üretimini kendi içerisinde sağlayamadığı için Doğu'ya karşı soyguncu bir tutum sergileyecektir: "Batı, ATÜT'ün üretim fazlasını bir yandan ATÜT'ün gereksinim duyduğu madenlerin dışsatımından elde ederken öte yandan da silahlı baskın ve soygunlarla aynı sonuca varmaya çalışmıştır." (Sezer, 2006b, s. 181). Neticede Ertan Eğribel'in vurguladığı sonucu, diğer sosyologların da paylaştığı söylenebilir: "Batı uygarlığı Doğu soygun ve sömürsünün ürünüdür." (2004b, s. 126).

Yine diğer sıfatlara benzer bir biçimde Batı'nın saldırganlığına da *Yıllıklar* nezdinde sıklıkla atıfta bulunmaktadır.

Tablo 56. Batı'nın Saldırgan Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	19
Baykan Sezer	7
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	6
Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Baykan Sezer ve Ertan Eğribel	1
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	38

Baykan Sezer, “Batı’nın saldırgan tutumu”ndan (2013b, s. 36) bahsederken Ertan Eğribel, Türkiye’nin esas meselesinin Batı saldırganlığına karşı bir duruş sergilemesinde bulunabileceğini ifade etmektedir: “Esas mesele Türkiye’nin Batı saldırganlığına karşı kendi tarihiyle, Doğu siyasi geleneğiyle barışmasıdır.” (2009a, s. 33). Küreselleşme bölümünde de görüleceği üzere, sosyologlar, son dönem gelişmelerinde de Batı’nın saldırgan tutumunun izlerini görmektedirler. Bu konuya Ufuk Özcan’ın “Küreselleşme adına dünyada Batı saldırganlığının ve yayılmacılığının çok da yeni olmayan bir biçiminin sahnelenmesi (...)” (2004, s. 157) ifadeleri örnek olarak gösterilebilir.

“Devlete kutsallık atfedilmesi/yüce bir birlik olarak görülmesi” bölümünde Sezer’in ifadelerine göre Doğu’nun yağmacı bir tutum sergilemediğine değinilmişti. Öte yandan *Sosyoloji Yıllıkları*nda Batı’nın “yağmacı” özellik gösterdiğine sıklıkla atıf yapıldığı görülmektedir.

Aynı zamanda *Yıllıklar* nezdinde Batı’nın yağmacı tutumu, yer yer Doğu’nun zenginliklerine ulaşma isteği ile bağlantılı olarak görülmektedir. Nitekim çalışmaları incelenen sosyologlara göre Doğu, yukarıda da görüldüğü üzere, kendi zenginliğinin üreticisi konumundayken Batı, Doğu’nun zenginliklerini yağmalama neticesinde zenginleşmiştir.

Tablo 57. Batı'nın Yağmacı Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	12
Ertan Eğribel	6
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışmaları	3
Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Toplam	28

Baykan Sezer, Batı'nın zenginliği ve yağmacılığı arasındaki ilişkiyi şu şekilde vurgulamaktadır: “Batı zenginliği kendi üretiminin değil yağmanın ürünü.” (2013b, s. 62).

“Sınıflı bir toplum olması ve sınıf çatışmaları görülmesi” de *Yıllıklar* nezdinde Batı'yı tanımlayıcı özellikler arasındadır.

Tablo 58. Batı'nın Sınıflı Bir Toplum Olması ve Batı'da Sınıf Çatışmaları Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	10
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	3
Ertan Eğribel	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Toplam	18

Yukarıda, Doğu uygarlıklarında Batılı anlamda sınıftan bahsedilmeyeceğine ilişkin kısım hatırlandığında, Doğu ile Batı arasındaki fark netleşmektedir. İnceleme kapsamına dâhil

edilen metinlerde sınıflı toplum yapısı gibi sınıf çatışması da Batı'ya özgü olarak değerlendirilmektedir:

Sınıf çatışması kuramını geliştirenler bile bu kuramın söz konusu biçimde genelleştirilmesini, evrenselleştirilmesini düşünmemişlerdir. Kendileri dünya tarihinde taraflardan birinin tarihini çözümlediklerinin bilincindedirler ve bunu yazılarında açıkça belirtmişlerdir. Görüşlerine göre yeni gelişmeler sonucu Batı'da [Batı tipi] üretimin evrenselleşmesi üzerine Batı, sorunları ile birlikte çözümlerini de evrenselleştirmiştir (Sezer, 2006b, s. 125).

Bu anlamda Sezer'e göre "Çözümün getirdiği görev dağılımı ve toplum yapısı içindeki yerin bir çekişme kaynağı oluşu Batı'ya özgü. Sınıf çekişmesi ve çatışması ve buna bağlı belli bir dinamizm Batı'ya özgü." (2013b, s. 49) görünmektedir. *Sosyoloji Yıllıkları* ortak çalışmasında da "Batı tarihinin bütün dönemlerinde sınıf meselesi" (Eğribel ve diğerleri, 1993, s. 10) ile karşılaşıldığı ifade edilmektedir. Benzer bir biçimde Eğribel de "(...) Batı içi sınıfsal çekişmeler, siyasi çatışmalar"dan (2019a, s. 31) bahsetmektedir.

Batı'da "yıkımın ön planda olması" bu anlamda Batı'nın "uygarlık yaratıcısı değil, yıkıcısı olması" konusu da *Yıllıklarda* işlenen konular arasındadır.

Tablo 59. Batı'da Yıkımın Ön Plana Çıkması/Batı'nın Uygarlık Yaratıcısı Değil, Uygarlık Yıkıcı Bir Tutum Sergilemesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	6
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	10

Örnek olarak Ertan Eğribel, Batı ülkelerinin yıkıcılığına ilişkin şu değinide bulunmaktadır: "Uluslararası diplomasinin temel konusu olmasına rağmen bu çatışmalarda Batı ülkelerinin yıkıcı rolü görmezden gelinerek Orta Doğu sorunu bölgesel

herhangi bir sorun gibi gösterilmektedir.” (2006c, s. 958) . Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, ortak çalışmalarında ise Batı’nın uygarlık yıkıcılığından şu şekilde bahsetmektedirler:

Osmanlı, Doğu-Batı çatışması içinde Batı’ya karşı Doğu savunuculuğu görevini üstlenerek bir dünya devleti olmuştur. (...) Doğu-Batı çatışması içinde biçimlenen kimliğimiz[in] en önemli özelliği budur. Anadolu Türk toplumun[un] tarih içinde oluşmuş bu baskıya, soyguna, sömürüye ve uygarlık yıkıcılığına karşı en son ve gerçek sınırdır (2017e, s. 18).

Ertan Eğribel başka bir çalışmasında da uygarlık yıkıcılığına dair İngiltere’nin Hindistan üzerine politikalarından örnek vermektedir: “Modern dönemde Batı barbarlıkları, uygarlık yıkıcılığı (Hindistan) evrensel Batı uygarlığının yayılması olarak alkışlanmıştır.” (2007a, s. 296).

“Ticaretin ve tüccarlığın ön plana çıkması” yine Batı uygarlığı çerçevesinde değinilen özelliklerden bir diğeridir. Söz konusu kategoriye ilişkin olarak yazar dağılımlarını aşağıdaki tablodan görebilmek mümkündür:

Tablo 60. Batı’da Ticaretin ve Tüccarlığın Ön Plana Çıkması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	5
Ertan Eğribel	3
Ufuk Özcan	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışmaları	2
Toplam	12

Doğu toplumlarında askerlik en önemli özelliklerden biri olduğu gibi Batı toplumlarında, bölüm içerisinde değinilen diğer özelliklerin yanı sıra, ticaret ön planda görülmektedir. Baykan Sezer’e göre “Doğu kimliğini üretimde kazanmaktadır, ticaret Batı’nın işidir. Bu nedenle Batı üstünlüğü Doğu aleyhinde olsa bile Doğu kimliğini tüm olumsuzluklara karşı koruyabilmektedir.” (2017d, s. 425). Baykan Sezer, Doğu-Batı ilişkileri ve çatışması çerçevesinde Batı’nın ticarete bir bakıma zorunluluk sonucu yöneldiğini

vurgulamaktadır. Zira yukarıda da belirtildiği üzere Doğu, coğrafi zenginliklere sahipken Batı için bu tür zenginlikten bahsedilememektedir.

[Batı] Doğu'ya hammadde sağlayıp Doğu'nun uygarlık zenginliklerinden yararlanacaktır. Batı, Doğu ile olan ilişkilerinde ticaret ve soygunu birlikte yürütecektir. Doğu artı-ürünün, zenginliklerinin yağmasına dayalı bir uygarlık, Batı'nın günümüze dek uzanan ana niteliği olmuştur. Batı'da savaşçı kralların hazineleri sürdürülen ticaretin sağladığı gelirden çok çapul ganimetleriyle dolu olacaktır. Batı, Doğu zenginliğini paylaşabilmek için gereksinimi dışı mal üretmeye başlamıştır. Çıkardığı madenleri uzun süre hiçbir biçimde kendisi işlememiştir. Yine Doğu zenginliği ve bu zenginliği paylaşmak için sürdürülen çapul ve ticaret, ayrıca Batı birliğinin temelini oluşturmuştur (Sezer, 2000a, s. 113).

Batı'da Doğu'daki gibi bir zenginliğin bulunmaması, öte yandan Doğu'nun belirli oranlarda hammadde ihtiyacında olması, Batı'yı ister istemez ticari ilişkiler geliştirmek ve böylece Doğu'ya hammadde sağlarken onun artı ürününe ulaşma noktasına götürecektir. Batı'nın bu isteğine tezat bir biçimde ise Doğu'da bir tüccar sınıfı oluşması için herhangi bir çabaya rastlanmadığı ifade edilmektedir:

Doğu su boyu ovalarında ham madde yokluğu ile karşılaşmaktadır. Devlet, toplum içinde toplumsal temelini (siyasi ve askeri temellerinin yanında) de güçlendirebilmek için ham madde sağlamak zorunluluğu ile karşılaşmıştır. Batı, Doğu şehir endüstrisi için gerekli olan bu ham maddeyi sağlamış ve buna karşılık Doğu'da gerçekleşen ve Devlet'e toplanan artı-üründen bir pay da Batı'ya aktarılmıştır. Söz konusu bu Doğu artı-ürünü, Doğu sermayesi Batı'yı açmazından çıkarmıştır. Doğu'da Devlet, temel faaliyetlerinden birisini oluşturan bu ticaretin kendisine ortak olabilecek, kendi üzerinde hak iddia edebilecek bir grup, tüccarlar sınıfı eliyle olmasını istememiş ve bu ticaretin yabancılar eliyle sürdürülmesini yeğlemiştir (Sezer, 2018a, ss. 66-67).

Batı'da ticaretin ön plana çıkmasında, Batı'nın diğer özelliklerinde de olduğu gibi, Yunanlılığa özel bir önem atfedilmektedir. Nitekim Yunan, Batı'nın ticaret konusunda da temelini oluşturmaktadır. Son olarak Ertan Eğribel de Batı'nın tüccarlık vasfını vurgulayan sosyologlar arasındadır: “Doğu'da çözüm kendi çabasının ürünüyken, Batı'da çözüm kendi çabası ve kendi başlattığı ilişkilerden bağımsızdır. Batı, kendi dışında ortaya çıkan, anlayamadığı ve açıklayamadığı bir çözüme taraf olarak uygarlığa katılmıştır. Mevcut Doğu çözümünden yararlanarak geliştirdiği ilişkilerle (ticaret, soygun) sorunlarını çözmüştür.” (2007a, s. 337). Görüldüğü üzere Eğribel'in bu konudaki yorumları da Sezer'inkilerle paralellik göstermektedir.

“Batı dışı toplumlara istilacı ve işgalci bir tutuma sahip olması” da *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde Batı’nın vurgulanan bir diğer özelliği olarak görülmektedir. Ancak Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre Doğu-Batı çatışması içerisinde Batı’nın bu tutumu, Doğu’nun kimliğini kaybetmesine sebebiyet vermeyecektir.

Tablo 61. Batı’nın Batı Dışı Toplumlara İşgalci ve İstilacı Bir Tutum Takınması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değini lme Sıklığı
Ertan Eğribel	5
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	11

Ertan Eğribel’in “Büyük Orta Doğu: Kaos Coğrafyası ve Denge(sizlik) Merkezi” adlı çalışmasında Yakın Doğu için verdiği örnek, bu noktada hatırlanabilir: “Yakın Doğu uygarlıkları tarihte çeşitli defalar Batı tarafından istila edilmesine karşılık kendi kimliklerini korumayı becermişlerdir. İşgaller ne kadar uzun sürerse sürsün tarihi gelişme açısından geçici olmuştur.” (2006c, s. 966). Ufuk Özcan da Ahmet Ağaoğlu hakkındaki çalışmasında Batı’nın benzer bir yönüne dikkatleri çekmektedir: “Batı müdahalesi sadece Batılı değerlerin empozesi ile sınırlı kalmamış, üzerinde sömürgeci rekabetin yoğunlaştığı mekânın koşullarına göre fiziksel şiddet, işgal, siyasal nüfuz ve denetim şeklinde kendini göstermiştir.” (2010a, s. 151). Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın “XX. Yüzyıl” adlı ortak çalışmalarında Baykan Sezer’in düştüğü dipnot da Batı’nın söz konusu anlamlandırmasının ne denli önemli görüldüğünün işareti olarak okunabilir: “Eğer ömrüm yeterse ve vaktimiz olursa üzerinde mutlaka çalışmamız gereken konu Batı’nın Doğu’ya yönelik saldırı ve işgal savaşlarının alacağı yeni biçimdir.” (2002c, s. 190).

Batı, *Sosyoloji Yıllıklarında*, özellikle de Ertan Eğribel tarafından sıklıkla “kaos” ile birlikte anılmakta ve anlamlandırılmaktadır.

Tablo 62. Batı'nın Kaosu Bünyesinde Barındırması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	6
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	11

Eğribel'e göre "Batı eksenli [eksenli] yeni dünya düzeni krizlere, kaosa dayalı yeni ilişkiler içinde örgütlenmektedir." (2019b, s. 208). Yine Eğribel, bu kez Kaçmazoğlu ile ortaklaşa kaleme aldığı bir çalışmasında Batı'nın kaos ve yıkımı ön plana çıkardığını şu satırlarla ifade etmektedir:

Günümüzde yeni dünya düzeni/düzensizliğiyle siyasi düzeyde ortaya çıkan belirsizlik, ekonomik düzeyde de dünya ölçüsünde bir kriz ile birlikte süreklilik taşıyan kalıcı bir yapıya dönüştürülmek istenmektedir. Batı eline geçirmiş olduğu dünya egemenliğinden vazgeçmemek için, siyasi ve iktisadi düzeyde kaos ve yıkımı öne çıkarmaktadır. Doğu halklarının ve Türkiye'nin bu açmazı paylaşması için bir neden yoktur (2009, s. 114).

"Batı tarihi ve toplumunun 'açmaz' içerisinde olması" da *Sosyoloji Yıllıklarında* Batı'nın anlamlandırılması esnasında kullanılan ifadelerden bir diğeri olarak varlık göstermektedir.

Tablo 63. Batı Tarihi ve Toplumunun "Açmaz" İçerisinde Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Baykan Sezer	3
Ufuk Özcan	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	11

Yukarıda, Doğu'nun toplumsal ve toplumlar arası sorunlarda kendi sorunları önünde yine kendi çözümünü getirebildiği ifade edilmişti. Batı açmazından anlaşılan ise Batı'nın böyle bir imkândan mahrum olmasıdır: “Batı'nın açmazı kendisine bağlı bir çözüme sahip olamamasıdır.” (Eğribel, 2004b, s. 126). *Yıllıklar* kapsamında hazırlanan bir ortak çalışmada da Batı'nın açmazının geçmişten günümüze devam ettiğinden söz edilmektedir: “(...) Batı, kendi açmazından, kendi kaderinden tam anlamıyla kurtulabilmiş değildir. Bir çizgi kavramı yoktur. Belli bir çabayla sorunların çözülebileceği inancı olmayınca, o çizgi zaten elde edilememektedir.” (Yonarsoy ve diğerleri, 1992, s. 29). Doğu'da “şehirlerin ilk kez ortaya çıktığı yer” olarak görülmesine ilişkin paragrafta Sezer'den (2018a, s. 126) aktarılan cümleler de Batı'nın açmazı ile Doğu'nun artı ürününe ihtiyaç duyması arasında bağ kurmaktadır. Son olarak Özcan'a göre, Batı, açmazdan kurtulabilmiş değildir; nitekim “Batı'nın tarihsel açmazı sürmektedir.” (2004, s. 157).

Sosyoloji Yıllıkları perspektifinde Batı'nın “barbar bir uygarlık olması” Batı'yı anlamlandırmada başvurulmuş ifadeler arasındadır.

Tablo 64. Batı'nın Barbar Bir Uygarlık Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	9

Yıllıklar kapsamında ortak çalışma olarak kaleme alınan “Batı Yayılmacılığı” adlı bölümde, Batı'nın barbar güçlerinden şu şekilde söz edilmektedir:

Batı, Haçlı Seferleri ile birlikte hem kendi içindeki uyumsuz güçleri hem de Doğu içindeki ve arkasındaki uyumsuz güçleri kendi hesabına kullanmak çabasında olmuştur. Haçlı Seferleri ile Normanlar ve Franklar gibi Batı'nın gerisindeki barbar güçler de Doğu-Batı çatışmasında en geniş ölçüde kullanılmıştır (Sezer ve diğerleri, 1998, s. 28).

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan da birlikte kaleme aldıkları çalışmalarda, Batı'yı barbar olarak anlamlandırmaktadırlar: “(...) Sovyetler Birliği'nin tasfiyesiyle Batı'nın her zamankinden daha saldırgan ve barbar yüzü ortaya çıkmıştır.” (2007, s. 12).

Son olarak Ertan Eğribel de Batı'nın barbarlığı ile ilişkili olarak, Amerika merkezli Batı dünya egemenliğine atıfla dünyanın “Küresel Barbarlık Çağı”na sürüklendiğini belirtmektedir: “Amerikan merkezli dünya egemenliği uygarlık tarihinden bağımsız, köksüz, dayanaksız yeni ilişkiler geliştirirken bütün dünyayı ‘Küresel-Ortaçağ İmparatorluk Düzeni’ne ya da bununla içiçe giren Batı aklının ve düzeninin ‘son aşaması’ olan ‘Küresel Barbarlık Çağı’na doğru sürüklemektedir.” (2016f, s. 257).

Yıllıklarda Batı'da “kölelik görülmesi” ve Batı'nın “köleci bir uygarlık özelliği göstermesi” de değinilen hususlardan bir başkasıdır. Nitekim Batı'nın “soyguncu olması/Doğu'ya ve kendi halklarına karşı soyguncu bir tutum takınmaları”nın ele alındığı paragrafta Sezer'den (2018a, s. 44) yapılan alıntı, köleliğin aynı zamanda Batı'nın temeli olarak görülen Yunan'la birlikte başladığını göstermektedir.

Tablo 65. Batı'da Kölelik Görülmesi/Batı'nın Köleci Bir Uygarlık Özelliği Göstermesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	6
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	9

Çalışmaları inceleme kapsamına dâhil edilen sosyologlara göre Doğu ile Batı arasındaki ayrımlardan biri de burada şekillenmektedir. Doğu uygarlık dairesi içerisinde yer alan toplumlarda kölelik düzeni görülmezken Batı, yer yer kölelik ile eş değer bir biçimde okunmaktadır. *Yıllıklar* nezdinde söz konusu kölelik sadece Batı'nın belirli bir tarihi ile (örnek olarak ilk çağlarla) sınırlı kalmamakta, kapitalizmle birlikte de varlığını devam ettirmektedir. Baykan Sezer'in aşağıdaki cümleleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

Oysa kapitalist ülkelerde aksine köleci üretim eğilimleri ile karşılaşmaktayız. Önce XIX. yüzyılda Amerika'nın güney eyaletlerinde kölelik görülecektir. Amerikan kapitalizmi ya da genel olarak kapitalizm, gelişmesinin belli bir döneminde köleliğe gerek duymuştur (Marx bu olayı görmüştür. Ancak bu olayın sınırlı olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle geleceğin her türlü kölelik ilişkilerinden uzak olacağını savunmayı sürdürmüştür). Yüzyılımızda ise Batı tarihinde nazizme tanık olunmaktadır. Temerküz kampları, esir kampları ile Alman endüstrisi Hitler yönetiminde büyük ölçüde köle emeğine dayanmıştır. En azından Alman endüstrisi köle emeğinden yararlanmayı kendi düzenine, kendi toplum yapısına karşı saymamıştır (2018a, s. 46).

Batı'da devlet tasavvuru da Doğu ile Batı arasındaki ayrımın görüldüğü konulardan bir diğeridir. Doğu'daki devletçiliğe *Sosyoloji Yıllıklarındaki* bilgi üretim süreci içerisinde tarihsel olarak nasıl bir anlam atfedildiği, yukarıda görülmüştür. Batı'daki devlet ise Doğu ile taban tabana zıt bir özellik göstermektedir. Bu anlamda Batı'da devletin köleci ve emperyalist bir devlet olduğu *Yıllıklarda* yer yer hatırlatılmaktadır:

Batı'da Devlet kurumunun ortaya çıkışıyla birlikte Batı'nın kendi dışında toplumlarla ve başta elbet Doğu uygarlıklarıyla ilişkilere girdiğine tanık olmaktadır. Batı'da Devlet, bu andan itibaren bu ilişkilerin düzenleyici ve yöneticisi durumundadır. Bu nedenle Batı köleci Devleti aynı zamanda emperyalist bir Devlettir (Sezer, 2018a, s. 55).

Batı'nın sınıflı bir toplum, Doğu'nun ise sınıfsız olması, Batı'da ve Doğu'da devletin görevlerinin farklılığına dair de bir anlama sahip görülmektedir.

Tablo 66. Batı'nın Köleci, Emperyalist ve Belirli Bir Sınıfın Savunusuna Dayalı Bir Devlet Tasavvuruna Sahip Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	5
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Toplam	7

Nitekim Doğu'da devlet herhangi bir sınıfın sözcülüğünü yahut “çıkarlarının savunuculuğunu” üstlenmeyecekken Batı'da tam tersi bir durum görülecektir: “[Batı'da] Devlet'in sınıf Devleti olduğu, toplumda sınıf baskı aracı görevini getirdiği görüşü de buradan kaynaklanmaktadır.” (Sezer, 2018a, s. 55).

Batı'nın “talan ile zenginlik akışını kendine sağlaması” da değinilen diğer bir kategori olarak göze çarpmaktadır. Batı'nın soyguncu, emperyalist, yayılmacı adlandırmalarına benzer bir biçimde talana dair bir düzen/düzensizlik geliştirdiği fikri de *Yıllıklar* kapsamında dile getirilmektedir.

Tablo 67. Batı'nın Talan ile Zenginlik Akışını Kendisine Sağlaması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	7

Sezer'e göre Batı'nın talan anlayışının en net görüldüğü tarih aralıklarından biri Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönem aralığıdır. Zira Sezer'e göre bu dönemde Batı, Osmanlı dışındaki bölgelerden talan aracılığı ile zenginliği kendi elinde toplamak istemektedir:

Osmanlı'nın Duraklama dönemi aynı zamanda Batı'nın hızla dünyaya yayıldığı bir dönemdir. Batı, Osmanlı'nın savunmasını üstlendiği geleneksel Doğu dışında her yere yayılmıştır. Bu dönemde Osmanlı koruması dışında bulunan alanlarda vahşi bir biçimde talana girişilmiş ve Batı'ya büyük bir zenginlik akımı başlamıştır (2000a, s. 43).

“Kapitalist olması” da Batı'yı anlamlandırmada değinilen özelliklerden biridir. Bu anlamda, *Sosyoloji Yıllıkları* perspektifinde kapitalizm, Batı'nın asli unsurlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Konuyu en fazla vurgulayan ismin Baykan Sezer olması ile birlikte, Batı'nın kapitalist özelliğine değinen yazarların dağılımını aşağıdaki tabloda görebilmek mümkündür:

Tablo 68. Batı’da Kapitalizmin Asli Özelliklerinden Biri Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	6

Baykan Sezer’e göre Batı’da sosyalist devletlerin varlığı da kapitalizmin bir merkez olarak algılanmasının önüne geçmektedir:

Günümüzde Batı, kendisini kapitalizmle tanımlamaktadır. Bugün Batı’da sosyalist ülkelerin bulunması sorunu etkilemeyecektir. Sosyalizm de, kendisini ancak kapitalizme göre tanımlamaktadır. Böylece bütün Batı-dışı ülkeler, kapitalizm-dışı ya da Batı’nın dünyanın kaderini kesin bir biçimde çizdiği inancının bir ifadesi olarak kapitalizm-öncesi olarak tanımlanmaktadır (2018a, s. 7).

“Batı uygarlıklarının bireyci bir özellik göstermeleri” konusu da Doğu ile Batı arasındaki ayrım noktalarından bir diğerini teşkil etmektedir. Aşağıdaki tabloda söz konusu kategoriye dair yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

Tablo 69. Batı’nın Bireyci Bir Özellik Göstermesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	5

“Bireyci yapının üstünlüğü, bütün Batı tarihinde izlenebilmektedir.” (Sezer, 2010, s. 282). Ancak Yunanlılığın bu noktada da ayrı bir önemi haiz olduğu görülmektedir. Nitekim Yunan’ın tıpkı Batı’nın temeli olması gibi, aynı zamanda Yunanlık, Batı’daki bireyciliğin de temeli olma özelliğini göstermektedir:

[Yunanistan] Söz gelişi Orta Avrupa’da karşılaştığımız gibi kesintisiz bir ekin alanı yerine, daha çok üzerine birçok vahanın serpiştirildiği bir çölü anımsatmaktadır. Böylece bir anlamda boşlukta ve çevresi ile bağlardan yoksun ve toprağı üzerinde kendi kendisine yetmek zorunda olan Yunanlı ile karşılaşacağız. Bu olay Yunan tarihinin en önemli özelliği olan bireyciliğin gelişmesine yardımcı olmuştur (Sezer, 2018a, s. 30).

Ufuk Özcan da Ağaoğlu hakkındaki çalışmasında Batı’daki bireyin ayrı bir anlama sahip olduğunu, Doğu’daki ile örtüşmediğini belirtmekte ve Ağaoğlu’nu bu noktada eleştirmektedir: “Onun ‘birey’den kastettiği şeyin burjuva anlamda birey olduğuna kuşku yoktur. Ne var ki Ağaoğlu, modern Batı toplumlarının ürünü olan bu birey tipini yücelterek evrensel bir model olarak sunmuş, bununla birlikte onu ortaya çıkaran koşulları göz ardı etmiştir.” (2010a, s. 179).

Bir diğer kategori olan Batı’nın “maddi anlamda zenginlik sahibi olması” Doğu’dakinden farklı bir anlama sahiptir.

Tablo 70. Batı’nın Maddi Anlamda Zenginlik Sahibi Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Toplam	5

Yukarıda da görüldüğü üzere Doğu, kendi zenginliğinin yaratıcısı konumundadır. Ancak öte yandan Batı, “yayılmacılık”, “talan” anlamlandırmalarının ele alındığı paragraflarda görüldüğü üzere Doğu ile ilişkileri neticesinde zenginlik sahibi olmaktadır. Ancak Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre bu zenginlik belirli ellerde biriken bir zenginlik olma özelliğini göstermektedir: “Batı zenginliğini gereği gibi kullanamamaktadır. Buna bağlı olarak toplumda belli kesitler Batı zenginliğine ortak edilememiştir. Üretim fazlalığının söz konusu olduğu kriz dönemlerinde toplumda büyük bir yoksullaşma görülecektir.” (2002c, ss. 150-151).

Batı uygarlıklarının “ırkçı bir tutum sergilemesi” hususu da *Sosyoloji Yıllıklarında* değinilen bir başka başlıktır.

Tablo 71. Batı’nın Irkçı Bir Tutum Sergilemesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Baykan Sezer	2
Toplam	5

Ertan Eğribel’e göre “(...) Batı her türlü girişimini, fırsatçılığını, soygununu, ırkçılığını meşrulaştırır.” (2007a, s. 318). Aynı sosyolog, Darwin’in görüşlerini ele aldığı bir çalışmasında “İrkların, toplumların sınıflandırılması ve ‘en yetenekli’ olanların gelişmesinin desteklenmesi gerektiği görüşü toplumsal ayrışma ve katliamlar için gerekçe” (Eğribel, 2019b, s. 196) olacağını ifade etmektedir.

“Batı tarihinde soykırımların görülmesi” özellikle Baykan Sezer’in dikkat çektiği konulardan biridir.

Tablo 72. Batı’da Soykırımların Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	1
Toplam	4

Baykan Sezer, soykırımların Batı tarihinin farklı dönemlerinde görüldüğünü belirtmektedir. Soykırımı Batı’nın belirli toplumsal ve toplumlar arası sorunlarını aşmak için kullandığını Sezer şu şekilde ifade etmektedir:

Orta Asya göçebe toplumları ya da tarıma dayalı ilk geçiş döneminde Batı. Bu toplumlar buldukları çözümde bir sıçrama yapmak olanağından yoksun oldukları gibi ilk açmazda eski çözümü ilk koşullarında yeniden canlandırmaktan öteye bir çıkış yolu bulamamışlar. Batı’da savaş ve soykırımları, göçebelerde göç ile nüfus baskısı sorununu aşmak (2013b, s. 59).

Yine Sezer, Avrupa topraklarında Araplara takınılan tutumun da benzer olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Emevi Devleti bir boydan bir boya İberya yarımadası üzerinde yayılıp Fransa içlerinden tehdidini Batı'nın kalbine kadar genişletince İspanyol ve Portekiz'e Batılı olarak düşen görev, Avrupa topraklarından Arapları söküp atmak ve bu toprakları yeniden Batı'ya açmaktır. Kısacası gerekli olan, Batı topraklarının Doğululardan temizlenmesiydi. Bu temizlik eyleminin bir soykırım biçimine dönüşmesinde de, elbet Batılı açısından hiçbir sakınca bulunmuyordu (2006b, ss. 193-194).

Doğu'da özellikle toprak alanında göze çarpan özel mülkiyet görülmemesinin aksine Batı'da “özel mülkiyet görülmesi” *Yıllıklar* kapsamında ele alınan ve Doğu ile Batı arasındaki anlamlandırma farkını gösterebilen konulardan bir diğeridir.

Tablo 73. Batı'da Özel Mülkiyet Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	1
Toplam	3

Batı'da “özel mülkiyet görülmesi”, *Yıllıklar* kapsamında herhangi bir çalışması yayımlanmayan Cahit Tanyol'da da dikkat çekilen bir konu olma özelliğini göstermektedir. Nitekim “Tanyol, Doğu ile Batı toplumları arasındaki temel farklılığın, Batı'da üretim sürecinin katı bir özel mülkiyet sistemine dayanmasına karşılık Doğu'da özel mülkiyetin yokluğundan kaynaklandığını” (Özcan, 2013b, s. 102) savunmaktadır.

“Kendi anlayışını ve çıkarlarını mutlaklaştırması/evrenselleştirmesi” Batı uygarlığı nezdinde *Yıllıklarda* az da olsa değinilen konulardan bir diğeridir. Söz konusu kategoriye yalnızca Baykan Sezer'in çalışmaları bağlamında 2 kez değinildiği tespit edilmiştir. Sezer'e göre “(...) Batı uygarlığı açık bir kimlik belirtisidir. Ancak Batı uygarlığı, belli bir kimlik belirtisi oluşuyla çelişkili biçimde bünyesinde evrensellik savını taşımaktadır.” (2006b, s. 123). Aynı sosyolog, sınıf çatışması kuramını da bu perspektiften okumaktadır:

Sınıf çatışması kuramını geliştirenler bile bu kuramın söz konusu biçimde genelleştirilmesini, evrenselleştirilmesini düşünmemişlerdir. Kendileri dünya tarihinde taraflardan birinin tarihini çözümlediklerinin bilincindedirler ve bunu yazılarında açıkça belirtmişlerdir. Görüşlerine göre yeni gelişmeler sonucu Batı’da üretimin evrenselleşmesi üzerine Batı, sorunları ile birlikte çözümlerini de evrenselleştirmiştir (Sezer, 2006b, s. 125).

Sosyoloji Yıllıklarında Batı, Doğu’nun aksine, “toplumsal ve toplumlar arası sorunlarda çözüm sahibi” görülmemektedir.

Tablo 74. Batı’nın Toplumsal ve Toplumlar Arası Sorunlarda Çözüm Sahibi Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniş Sıklığı
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	2

Yukarıda da alıntılanan *Yıllıklar* ortak çalışmasında “Batı, sorunları çözemediği için, içine düştüğü çözümsüzlük nedeniyle çaba ve emeği tutsaklık sayacaktır.” (Yonarsoy ve diğçerleri, 1992, s. 26) ifadeleri bu minvalde okunabilir.

Batı’nın “bölünmüş bir toplum” olarak anlamlandırılması ise Baykan Sezer’de karşılaşılan bir konudur (Sezer’in çalışması bağlamında yalnızca 1 kez kodlanmıştır.). Sezer’e göre “Batı toplumu tarih başlangıcından bu yana bölünmüş bir toplum. Sınıfların varlığından söz edilmesine karşılık, ilk günlerinden itibaren Batı için çözüm kendi sınıf ilişkileri içinde değil, kendi dışında[dır].” (2013b, s. 49) .

Görüldüğü üzere *Yıllıklardaki* bilgi üretim süreci içerisinde Batı genel mahiyetiyle olumsuz sıfatlarla ve tanımlamalarla birlikte ele alınmaktadır. Ancak yer yer, az da olsa, Batı hakkında olumlu olarak görülebilecek değçerlendirmelerin bulunduğu da görölmektedir. “Belirli bir oranda hoşgörü sahibi olması” (“Batı belli bir hoşgörü sahibidir.” (Sezer, 2011, s. 340)), gibi olumlu anlamlandırmalar az da olsa mevcuttur. Ancak öte yandan Batı’nın “hoşgürsüz olduğı” (“Ve bu alanda Batı alabildiğıne hoşgürsüzdür.” (Sezer, 2007, s. 146)) gibi yer yer olumlu anlamlarla çelişkilymiş gibi

görülebilecek ifadeler de kullanılmaktadır. Söz konusu iki kategori de Sezer'in çalışmaları bağlamında 1'er kez kodlanmıştır. Ancak buradaki iki ifadenin de Sezer'e ait olması doğrudan bir çelişki barındırmamaktadır. Nitekim farklı bağlamlarda ifade edilen kısımlar olarak göze çarpmaktadır. Yine de Batı hakkında az olan ve olumlu addedilebilecek ifadelerden biri olması hasebiyle dikkat çekici görülmektedir.

Bu anlamda *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarının Doğu ve Batı'nın Avrupa merkezci tanımlanmasına karşı bir anlamlandırma içerisinde oldukları belirtilebilir. John M. Hobson'ın *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri* adlı eserinde paylaştığı Avrupa merkezci bakış açısının Doğu ve Batı tasavvurlarını gösterir tablo bu durumu kanıtlar nitelikte bir örnek olarak sunulabilir:

Tablo 75. Batı'nın Doğu'ya Karşı Avrupa Merkezci Tasavvuru

<i>Batı'nın Doğu'ya karşı Oryantalist ve ataerkil yapılanması</i>	
Dinamik Batı	Değişmeyen Doğu
Yenilikçi, becerikli, hareketli	Taklitçi, cahil, pasif
Akılcı	Akılcı olmayan
Bilimsel	Batıl, geleneklere bağlı
Disiplinli, düzenli, özdisiplinli	Tembel, dengesiz, doğal
mantıklı, duyarlı	mantıksız, duygusal
Akıl-odaklı	Beden odaklı, egzotik ve alımlı
Otoriter, bağımsız, işlevsel	Çocuksu, bağımlı, işlevsiz
Özgür, demokratik, anlayışlı, dürüst	Esir, despot, anlayışsız, ahlaksız
Medeni	Barbar
Ahlakî ve ekonomik olarak ilerlemeci	Ahlakî olarak geri, ekonomik olarak durağan

(Kaynak: Hobson, 2018, s. 23)

Hobson'ın eleştirel bir biçimde paylaştığı yukarıdaki tablodaki tanımlamalar, *Yıllıklardaki* Doğu ve Batı tasavvurlarına birebir zıt bir görünüm arz etmektedir. Bu anlamda, *Sosyoloji Yıllıkları*ndaki bilgi üretim sürecinin, Avrupa merkezci bakış açısı ile taban tabana zıt bir görünüm arz ettiği yorumuna ulaşılabilir.

4.1.3. Batı Kavramına İlişkin Değişim Süreçlerinin Anlamlandırılması

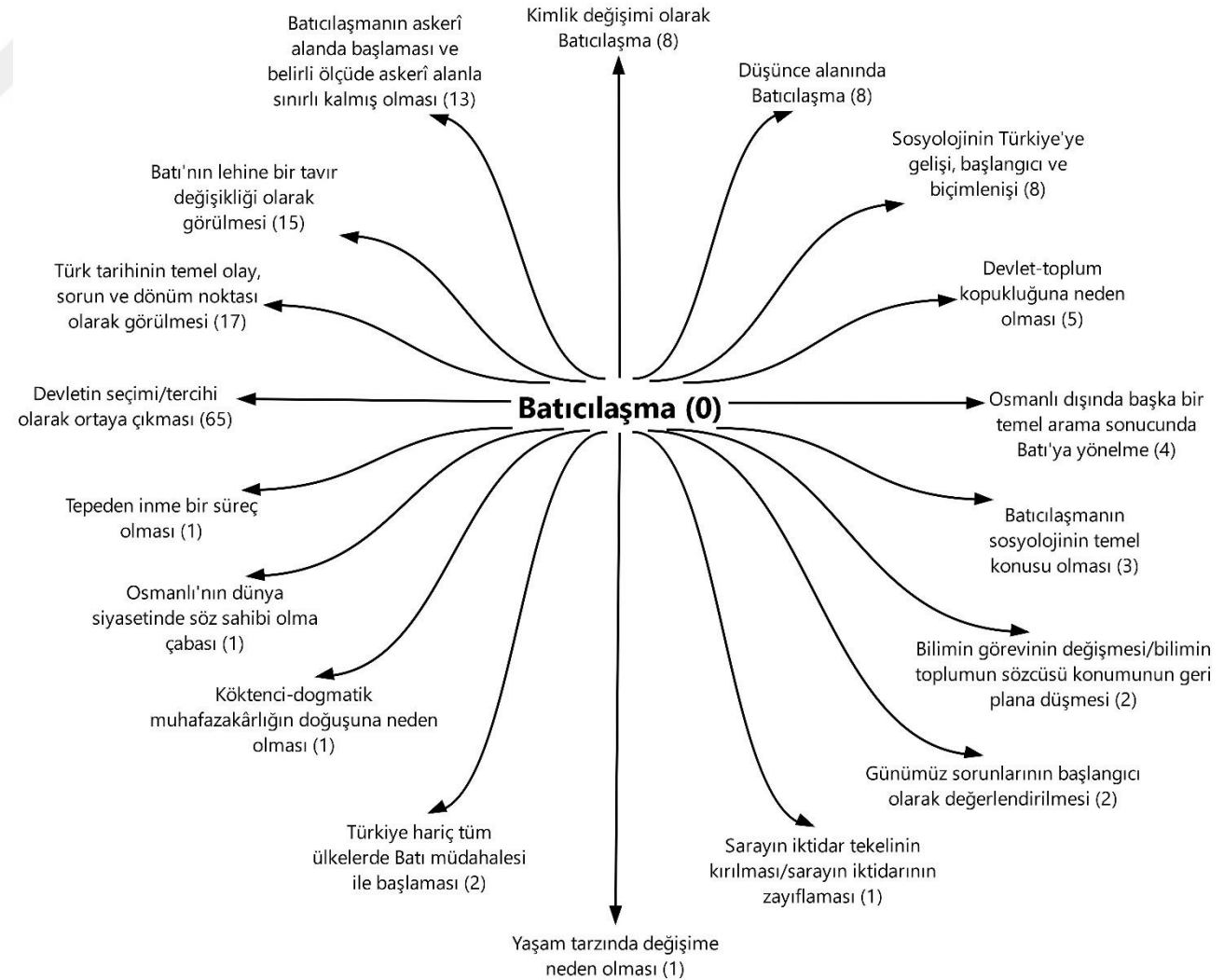
Sosyoloji Yıllıklarında Batı kavramına ilişkin değişim/dönüşüm sürecinin açıklanmasında en çok başvurulan kavram Batıcılışma olarak görünmektedir. Batıcılışma ile ilişkili olarak, özellikle sosyal bilimler literatüründe son yıllarda oldukça tartışılan küreselleşme de yine *Yıllıklarda* benzer bir biçimde değerlendirilen kavramlar arasındadır. Bu sebepten ötürü, bu alt bölümde söz konusu iki kavrama odaklanılmıştır.

4.1.3.1. Batıcılışma

Batıcılışma kavramı ve bununla ilgili olarak Osmanlı Devleti ile sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan toplumsal değişim dönüşüm süreci *Sosyoloji Yıllıklarında* üzerinde en çok durulan ve tartışılan konular arasındadır. Bu sebepten ötürü, bu bölümde, Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın metinlerde, söz konusu kavrama ve sürece nasıl bir anlam atfedildiğine odaklanılmıştır.

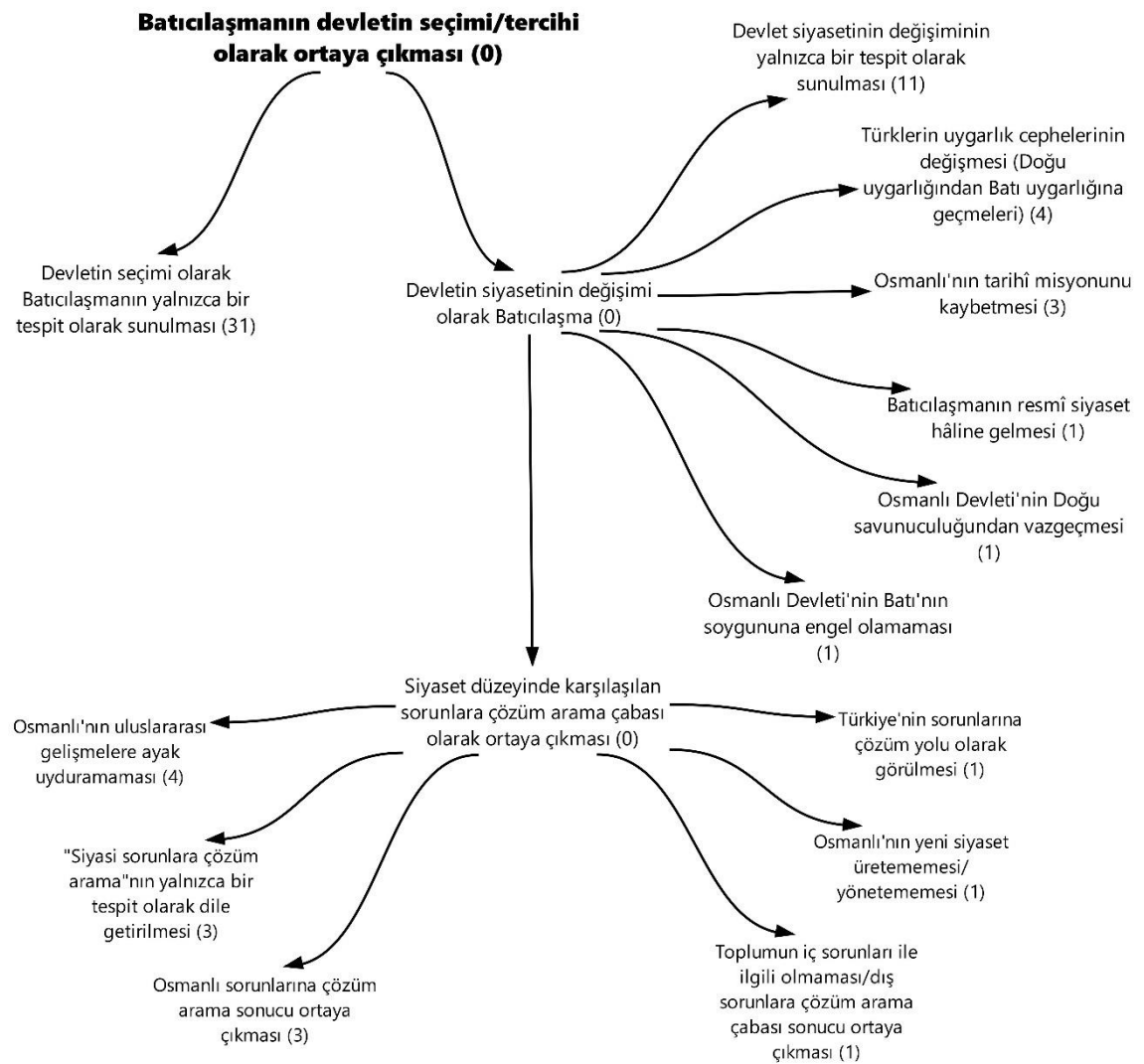
Şekil 6'dan da görüldüğü üzere “devletin seçimi/tercihi olarak ortaya çıkması”, “Türk tarihinin temel olay, sorun ve dönüm noktası olarak görülmesi”, “Batı'nın lehine bir tavır değişikliği olarak görülmesi”, “Batıcılışmanın askerî alanda başlaması ve belirli bir ölçüde askerî alanla sınırlı kalmış olması”, “kimlik değişimi olarak Batıcılışma”, “Düşünce alanında Batıcılışma”, “sosyolojinin Türkiye'ye gelişi, başlangıcı ve biçimlenişi”, “devlet-toplum kopukluğuna neden olması”, “Osmanlı dışında başka bir temel arama olarak Batı'ya yönelme”, “Batıcılışmanın sosyolojinin temel konusu olması”, “bilimin görevinin değişmesi/bilimin toplumun sözcüsü konumunun geri plana düşmesi”, “günümüz sorunlarının başlangıcı olarak değerlendirilmesi”, “sarayın iktidar tekelinin kırılması/sarayın iktidarının zayıflaması”, “yaşam tarzında değişime neden olması”, “Türkiye hariç tüm ülkelerde Batı müdahalesi ile başlaması”, “köktenci-dogmatik muhafazakârlığın doğuşuna neden olması”, “Osmanlı'nın dünya siyasetinde söz sahibi olma çabası” ve “tepeden inme bir süreç olması” kategorilerinde Batıcılışmaya değinilmiştir.

Şekil 6. Batıcılışmanın Anlamlandırılması

Batıcılılaşmaya ilişkin olarak ilk dikkat çekici husus, “devletin seçimi” olarak ortaya çıkmasıdır. Bu durum, dünya tarihi içerisinde benzer bir süreç geçiren diğer devletlerle Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nin değişim sürecine dair temel ayrım noktasını oluşturmaktadır. Nitekim *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarına göre, aşağıda da görüleceği üzere, diğer devletlerde Batıcılılaşma bir dış müdahale sonucu ortaya çıkmışken Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde durum tam tersi bir özellik göstermiştir. Batıcılılaşmanın devletin seçimi olarak ortaya çıkmasına dair alt kategorileri aşağıdaki şemada görmek mümkündür:

Şekil 7. Batıcılılaşmanın Devletin Seçimi/Tercihi Olarak Ortaya Çıkması

“Devletin seçimi olarak Batıcılışmanın yalnızca bir tespit olarak sunulması” sadece bir tespit olarak Batıcılışmanın devletin seçimi olarak ortaya çıkmasını ifade eden kısımlardan kodlanmıştır. Söz konusu kategoriye ilişkin olarak yazar dağılımlarını aşağıdaki tablodan görebilmek mümkündür:

Tablo 76. Devletin Seçimi Olarak Batıcılışmanın Yalnızca Bir Tespit Olarak Sunulmasına Dair Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	12
Baykan Sezer	9
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	4
Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel vd. yazarlar	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	31

“Devletin siyasetinin değişimi olarak Batıcılışma” kategorisinin alt kategorileri ise şu şekildedir: “devlet siyasetinin değişiminin yalnızca bir tespit olarak sunulması”, “Türklerin uygarlık cephelerinin değişmesi (*Doğu uygarlığından Batı uygarlığına geçmeleri*)”, “Osmanlı’nın tarihî misyonunu kaybetmesi”, “Batıcılışmanın resmî siyaset hâline gelmesi”, “Osmanlı Devleti’nin Doğu savunuculuğundan vazgeçmesi”, “Osmanlı Devleti’nin Batı’nın soygununa engel olamaması”. “Devletin siyaset değişimi olarak Batıcılışma” kategorisinin alt kategorisi olan Batıcılışmanın “siyaset düzeyinde karşılaşılan sorunlara çözüm arama çabası olarak ortaya çıkması” ise kendi içerisinde 6 ayrı kategoride kodlamaya tabi tutulmuştur. Söz konusu kategoriler şu şekildedir: “Osmanlı’nın uluslararası gelişmelere ayak uyduramaması”, “Siyasi sorunlara çözüm arama’nın yalnızca bir tespit olarak dile getirilmesi”, “Osmanlı sorunlarına çözüm arama sonucu ortaya çıkması”, “toplumun iç sorunları ile ilgili olmaması/dış sorunlara çözüm arama çabası sonucu ortaya çıkması”, “Osmanlı’nın yeni siyaset üretememesi/yönetememesi”, “Türkiye’nin sorunlarına çözüm yolu olarak görülmesi”.

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Batıcılışmanın siyasi bir seçim olarak ortaya çıkmasına ilişkin olarak şu değinide bulunmaktadır: “Batıcılışma II. Meşrutiyet ve Yeni Türkiye’nin kuruluşu sonrasında devletin siyasi bir seçimi ve Batı ile işbirliğinin temeli olan belli kurumların alınması, bunların işleyişinin sağlanmasındaki başarı ile sınırlı kalmamıştır.” (2013b, s. 67). Görüldüğü üzere Batıcılışma, sosyologlar tarafından, başlangıç yıllarından itibaren bir siyasi seçim olarak değerlendirilmektedir. Baykan Sezer de Batıcılışmayı Türkiye perspektifinde değerlendirildiğinde benzer bir sonuca ulaşmakta, bu kapsamda “devlet işi” ifadesini kullanmaktadır: “Türkiye’deki Batıcılışma da yalnız ve yalnız Devlet işi olduğu için bunun sonucunda yalnızca Devlet üretim kesimi etkilendi.” (2006b, s. 196).

Batıcılışmayı “devletin siyaset anlayışının değişmesi” ile aynı anlamda değerlendiren sosyologlar, bu anlamda “geleneksel siyasetten” uzaklaşıldığı, farklı bir siyasi tercih olarak Batıcılışmanın ortaya çıktığını vurgulamaktadırlar:

Batıcılışma, Osmanlı için belli bir siyaset değişikliğinin adıdır. Siyaset değişikliği ile bilim anlayışında da bir değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişiklik bilimin kendi gereklerine bağlı olarak başlamış değildir. Bu nedenle bilimde Batıcılışma bizde siyasi bir anlam taşımaktadır ve Devlet bilimi özelliği göstermektedir (Sezer, 2007, s. 200).

Devlet siyasetinin değişmesi, bir anlamda devletin dünya görüşünün değişmesi anlamında da okunmaktadır.

Tablo 77. Devlet Siyasetinin Değişimi Olarak Batıcılışmanın Yalnızca Bir Tespit Olarak Sunulması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel	3
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	11

Ertan Eğribel'in "Osmanlı'nın Batıcılılaşması sonrasında devletin tarih anlayışı, dünya görüşü değişmiştir." (2016a, s. 52) cümleleri bu minvalde okunabilir. Bu durum da "Osmanlı'nın tarihî misyonunu kaybetmesi" ile ilişkili olarak değerlendirilebilir. Söz konusu kategoriye ilişkin olarak yazar dağılımını aşağıdaki tabloda görmek mümkündür:

Tablo 78. Batıcılılaşmanın Osmanlı'nın Tarihî Misyonunu Kaybetmesi ile İlişkili Görülmesi Kategorisine Dair Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değirilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Ufuk Özcan, Osmanlı'nın tarihî misyonunu Batıcılılaşma ile birlikte kaybetmesine yönelik olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Osmanlı Batıcılılaşma hareketine yöneldiğinde tarihsel rolünden köktenci bir tarzda uzaklaşmıştır. Daha önceki dönemde Osmanlı siyasetinin özü Doğu üretim bölgelerinin Batı müdahalesinden korunması iken yeni dönemde Batı'ya verilen siyasi-askeri hizmet olmuştur. Batıcılılaşma, Osmanlı'nın Batı yayılcılığının yeni biçimine verdiği bir tepkidir. Osmanlı'da Batıcılılaşma hareketleri Batı ile yeni tarzda ilişkiler kurma amacını temsil etmektedir (2004, s. 156).

Doğu-Batı çatışması tarihinin ele alındığı bölümde de görüldüğü üzere, Osmanlı'nın tarihî misyonu özellikle Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde belirlenmiş ve Doğu uygarlıklarının savunuculuğu ile birlikte şekillenmiştir. Öte yandan devletin Batı seçimi ile birlikte bu durum değişecek, "Doğu savunuculuğundan" vazgeçilecektir. "Osmanlı Devleti'nin Doğu savunuculuğundan vazgeçmesi" kategorisi, Ertan Eğribel'in çalışması bağlamında 1 kez kodlanmıştır. Ertan Eğribel'in *Sosyoloji Yıllıklarının* 27. kitabında yer alan "Modern/Pozitivist Bilim Yönteminin Kurumsallaşmasında Sosyoloji ve Tıp Bilimlerinin Yeri ve Önemi" adlı çalışmasında geçen "Pozitivizmin Osmanlı'ya girişi devletin Batı siyasi seçiminin, geleneksel Doğu savunuculuğu siyasetinden kopuşunun (...)" (2019c, s. 25) ifadeleri bu konuya bir örnek olarak hatırlanabilir.

“Osmanlı’nın Batı soygununa engel olamaması” da bu anlamda tarihî misyonla ilişkili bir başka husustur. Söz konusu kategoriye, yalnızca Baykan Sezer’in çalışması bağlamında 1 kez değinildiği tespit edilmiştir.

(...) ortaya çıkan güçlüklerin aşılması yönünde Osmanlı’da yenileşme ya da Batıcılışma akımı karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı, yeni gelişmeler sonucu Batı soygununa engel olamamakta, tüm direnmesine karşın Batı etkisi geleneksel Doğu üzerinde yayılmaktadır. (...) Bu nedenle Osmanlı kendi kendisini yenilemek zorunda kalmıştır (Sezer, 2013b, s. 43).

Batıcılışmaya ilişkin olarak *Sosyoloji Yıllıklarında* değinilen bir diğer husus, Türklerin uygarlık dairelerini değiştirmeleridir. Söz konusu kategoriye ilişkin olarak yazar dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 79. Batıcılışma ile Birlikte Türklerin Uygarlık Cephelerinin Değişmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	4

Türkler, Batıcılışma süreci ile birlikte Doğu uygarlık dairesinden Batı uygarlık dairesine yönelmişlerdir. Osmanlı Devleti ile birlikte Batıcılışma seçimine ilişkin olarak, uygarlık dairesi değişim süreci Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan tarafından şu şekilde dile getirilmektedir: “XIX. yüzyılda değişen, Osmanlı Devleti’nin bağlı bulunduğu Doğu cephe siyasetinden vazgeçmek durumunda kalması ve Batı ile askeri-siyasi işbirliği yönünde iradi bir seçim yapmış olmasıdır.” (2012b, s. 44). Türklerin Anadolu’ya gelmeleri ile birlikte kimliklerinin değişmediğini ancak yurtlarının değiştiğini ifade eden sosyologlar, Batıcılışma sürecinde tam tersi bir durumla karşı karşıya kaldığını belirtmektedirler; nitekim bu kez yurt değil, kimlik değişecektir: “Osmanlı’nın Batıcılışmasında ise bu kez yurt değiştirmeden geleneksel kimliğin değiştirilmesi girişimi söz konusudur. İkinci kez bir uygarlık dairesinden (Doğu) bir başka uygarlık dairesine (Batı) geçilmiştir.” (Eğribel ve Özcan, 2013b, s. 71). *Yıllıklar* perspektifinde

uygarlık değişiminin yanı sıra devlet siyaseti de değişecek ve Osmanlı’da (devamında da Türkiye Cumhuriyeti’nde) Batıcılışıma seçimi ile birlikte söz konusu olgu, “resmî siyaset” hâline gelecektir. Eğribel’e göre “Türkiye’de XIX. yüzyıldan bu yana Batıcılışıma resmi siyasettir.” (2011a, s. 121).

Sosyoloji Yıllıkları sosyologlarına göre Osmanlı Devleti’nde ve devamında Türkiye Cumhuriyeti’nde ortaya çıkan Batıcılışıma, “siyaset düzeyinde karşılaşılan sorunlara çözüm arama sonucu” ortaya çıkmıştır.

Tablo 80. Batıcılışımanın Siyasi Sorunlara Çözüm Arama Sonucu Ortaya Çıkmasının Yalnızca Bir Tespit Olarak Dile Getirilmesine Dair Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	1
Toplam	3

Ertan Eğribel’in ifadeleriyle, “Osmanlının asrileşmesi/çağdaşlaşması, giderek Batıcılışıması devletin/siyasetin sorunlarına bir cevap bulma çabası ile başlamıştır.” (2016a, s. 39). Bu alanda ilk karşılaşılan sorun, Osmanlı Devleti’nin dünyadaki gelişmelere ayak uyduramamasıdır: “Batı’nın başlatmış olduğu yeni toplumlar arası ilişkilerde denetimin Osmanlı’nın elinden kaçması, Osmanlı’da sorunların başlangıcı olmuştur.” (Sezer, 2012b, s. 194).

Tablo 81. Osmanlı’nın Uluslararası Gelişmelere Ayak Uyduramaması Neticesinde Batıcılışıması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	4

Baykan Sezer’in bir başka çalışmasından biraz uzun bir alıntı, konunun netleşmesi açısından faydalı olabilir:

(...) Osmanlı İmparatorluğu Batıcılışma yolunu bazı sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla seçmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu çözüm gerektiren sorunları nelerdir? Acaba Osmanlı'nın Batıcılışması yalnızca gelişen evrensel Batı uygarlığına ayak uydurabilmek çabası olarak değerlendirilebilir mi? Daha önce de belirttiğimiz gibi Osmanlı'nın tarih içinde yüklenmiş olduğu görev, Doğu uygarlıklarının savunuculuğu ve koruyuculuğudur. Bu görev için çok elverişli bir yerde bulunmaktadır. (...) Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihte Doğu İmparatorluklarının en parlak örneği olması boşuna değildir. Osmanlı'nın bu başarısı önünde Batı yeni çözüm yolları aramış ve yeni ticaret yolları ile Osmanlı ile karşılaşmadan, Osmanlı'yı dolanarak Doğu'ya ulaşmayı başarmıştır. Bu tarihten bu yana artık Osmanlı'nın dışında düzenlenen Doğu-Batı ilişkileri söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu bu nedenle kendisine kesin bir başarı getirmeyeceği için Viyana kuşatmasından vazgeçmiştir. Bu da Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişmesinin sonu olmuştur (2006b, s. 158).

Alıntıdan da görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nde Batıcılışmanın siyasi sorunlara çözüm arama çabası amacıyla devletin seçimi ile ortaya çıkması, aynı zamanda onun dünya tarihi içerisinde geleneksel olarak üstlendiği rolü yerine getirememesini de beraberinde getirecektir. Bu durum da devletin yıkılmasına kadar giden sürecin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir.

Baykan Sezer, Osmanlı'da karşılaşılan sorunları ise iç değil, dış kaynaklı olarak değerlendirmektedir. Nitekim Batıcılışmanın “toplumun iç sorunları ile ilgili olmaması/dış sorunlara çözüm arama çabası sonucu ortaya çıkması” kategorisine Sezer'in çalışmasında 1 kez değinildiği tespit edilmiştir. Sezer'e göre “(...) Osmanlı'da ortaya çıkan ve yeni siyasetle çözümü aranan sorun iç kaynaklı değil, dış kaynaklıdır.” (2007, s. 193). Bu sebepten ötürü *Yıllıklar* perspektifinde Batıcılışma da dış kaynaklı sorunlara çözüm arama çabası olarak ortaya çıkmıştır. Batıcılışmanın “Osmanlı'nın sorunlarına çözüm arama sonucu ortaya çıkması” da Baykan Sezer'in eserlerinde 3 kez kodlanmıştır. Baykan Sezer'in (2006b, s. 158) yukarıdaki ifadeleri bu duruma örnek gösterilebilir. Sorunlara çözüm arama çabası aynı zamanda “yeni siyaset üretememe/yönetememe” ile de ilişkilidir. Söz konusu soruna da Baykan Sezer 1 eserinde değinmiştir: “Osmanlı, ayrıca devlet olarak da yeni siyaseti yönetememekte, kendi siyasetini yönetememektedir. Görevi ancak başka devletlerin siyasetlerine destek sağlamakla sınırlıdır.” (Sezer, 2012a, s. 20).

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Batıcılışma sürecini de benzer bir biçimde toplumsal sorunlara çözüm arama ile ilişkilendiren Sezer, bu noktada şu ifadeleri kullanmaktadır:

Türkiye, sorunlarına çözüm yolunu Batıcılışmakta seçmiştir. Bu seçim içinde kazanacağı yeni kimliği tanımlamak ve bu seçimin getireceği yeni sorunlara çözüm aramak için Batı sosyolojisine başvurmuştur. (...) Batı seçimi, toplumun sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla yapılmıştır. Yanılgılar, yanlışlar olabilir. Ancak Batıcılışma çabasına girenlerin iyi isteklerinden kuşku duymamızı gerektirir hiçbir haklı neden yoktur (2010, ss. 220-221).

Nitekim Batıcılışmanın “Türkiye'nin sorunlarına çözüm yolu olarak görülmesi” kategorisi de Baykan Sezer'in yukarıda alıntılanan eseri bağlamında 1 kez kodlamaya tabi tutulmuştur. Ancak Batıcılışmanın siyasi sorunlara bir çözüm önerisi olarak devletin seçimi sonucu gerçekleşmesine rağmen *Yıllıklara* göre bu değişim dönüşüm süreci amacını gerçekleştirememiştir. Nitekim Baykan Sezer'in aşağıdaki ifadeleri bu minvalde okunabilir:

Geleneksel kadroların almış olduğu Batıcılışma kararı eski siyasete karşı olmakla kalmış, toplumsal yeni bir siyasete temel oluşturamamıştır. Aksi durumda bu yeni siyaset aracılığıyla yönetici kadroların girişimleriyle sorunlarımıza bir çözüm bulunabilirdi. Oysa bugün karşılaştığımız durum henüz sorunların çözümlerinden uzak olduğumuzu göstermektedir (2006b, s. 88).

Batıcılışmanın “Batı lehine bir tavır değişikliği olarak görülmesi”, *Sosyoloji Yıllıklarında* en çok vurgulanan hususlardan biridir. Aşağıdaki tabloda söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görmek mümkündür:

Tablo 82. Batıcılışmanın Batı Lehine Bir Tavır Değişikliği Olarak Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	6
Ufuk Özcan	4
Ertan Eğribel	3
Baykan Sezer	2
Toplam	15

Bu anlamda göze çarpan ilk husus, Batıcılışmanın Batı ile çeşitli alanlarda “iş birliği”ni beraberinde getirmesidir. Eğribel ve Özcan, Osmanlı’nın Batı ile askeri ve siyasi alandaki iş birliği ve Batıcılışma ilişkisi üzerine şunları söylemektedirler: “Osmanlı’nın geleneksel konumundaki değişiklik öncelikle Batıcılışma olgusu ile ilgilidir. Bu, siyasette ve askeri alanda Batı ile işbirliği, Batı yanlısı olmak anlamına gelmektedir.” (2012b, ss. 43-44). Benzer bir biçimde Baykan Sezer de Batıcılışmanın “Türkiye’de önceleri çeşitli konularda Avrupa’nın değişik ülkeleriyle işbirliği imkanlarını aramak biçiminde” (2006b, s. 7) başladığını belirtmektedir. Ufuk Özcan da Batıcılışmanın ilk olarak askerî alanda başlamasının Batı ile iş birliği kurma yönünde çaba ile bağlantılı olduğunu vurgulayan bir diğer sosyolog olarak görülmektedir: “Osmanlı Batıcılışmasının ilk önce orduda başlaması da rastlantı değildir. Amaç toplumun Batılılaştırılması değil, Batı yanında askeri ittifaklara girişilmesidir. Bu nedenle ilk yenilikler de askeri alanda, orduda başlamıştır.” (2004, s. 156). Son olarak Ertan Eğribel’in aşağıdaki ifadeleri, Batıcılışmanın Batı ile iş birliği olarak görülmesini özetler mahiyettedir:

Türkiye’de Batıcılışma Batı empozesi dışında ortaya çıkmış olsa bile devletin Batı ile askeri-siyasi düzeyde işbirliği yapma çabasını yansıtmıştır. Türkiye’de devletin bu yönde yaptığı siyasi seçim devletin sorunlarının çözümü olmadığı gibi, toplum düzeyinde de yeni sorunların gündeme gelmesine neden olmuştur. Devletin siyasi seçimi ile toplum kimliği zorlansa veya toplum bu kimliğe direnç gösterse bile toplumsal değişme anlayışının belirleyicisi ve yönü Batı’dır (2011a, s. 125).

Alıntıdan da görüldüğü üzere, Batıcılışma, dış müdahale sonucu gerçekleşen bir süreç olarak görülmemekte, Batı ile iş birliğine dayalı olarak ortaya çıkan bir süreç görüntüsü vermektedir.

Sosyoloji Yıllıklarında Batıcılışmanın ayrıca Batı ile iş birliği ile bağlantılı bir biçimde “Batı yanlısı siyaset tercihi” olarak gerçekleştiği hususu da vurgulanmaktadır. Nitekim *Yıllıklar* nezdinde Batıcılışma, Batı taraftarı bir siyasi seçim olarak göze çarpmaktadır. Ufuk Özcan’ın “Doğu yanında sürdürdüğü siyasetten vazgeçen Osmanlı bilinçli olarak Batı yanlısı bir siyasete geçiş yapmıştır.” (2004, s. 156) ve Ertan Eğribel ile Ufuk Özcan’ın “Osmanlı’nın geleneksel konumundaki değişiklik öncelikle Batıcılışma olgusu

ile ilgilidir. Bu, siyasette ve askeri alanda Batı ile işbirliği, Batı yanlısı olmak anlamına gelmektedir.” (2012b, ss. 43-44) cümleleri bu noktada örnek olarak verilebilir.

Batı lehine bir tavır değişikliği ile ilgili ve son olarak değinilecek husus, Batıcılışma ile birlikte Batı merkezci açıklamalarda artış görülmesidir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre:

Bizde Batıcılışmanın Batı ile yeni ilişkiler kurmayı amaçlaması nedeniyle toplum sorunlarının çözümlenmesinin ötesinde Batı'yla uyum sağlamak öne çıkmıştır. Düşünce akımları da bunun dışında bir yol önermemişlerdir. (...) Türk toplum sorunlarının çözümünün Batı çözümü temelinde tanımlanmak istenmesi uzun bir dönem Batı’dan aktarma öğretilerin yaygınlaşmasına neden olmuştur (2017e, s. 21).

Sosyoloji Yıllıklarında Batıcılışma, “Türk tarihinde temel olay, sorun ve dönüm noktası” olarak görülmekte ve değerlendirilmektedir.

Tablo 83. Batıcılışmanın Türk Tarihinde Temel Olay, Sorun ve Dönüm Noktası Olarak Görülmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	7
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	4
Ertan Eğribel	3
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ufuk Özcan	1
Toplam	17

Eğribel ve Özcan, “Türkiye’nin yakın tarihinde gerçekleşen temel nitelikteki olay”ı (2012b, s. 43) Batıcılışma olarak adlandırmaktadır. Özellikle Anadolu’nun Türkleşmesi ile birlikte değerlendirilerek, Batıcılışmanın Türk tarihi içerisindeki öneminden söz edildiği gözlemlenmektedir. Baykan Sezer’in konuya ilişkin vurgusu şu şekildedir: “Türk tarihinde iki önemli değişiklik olayına, geniş çapta toplumumuzun kimlik değiştirmesine kadar uzanan iki olaya tanık oluyoruz. Bu olaylar Anadolu’nun Türkleşmesi ve Osmanlı’nın Batıcılışması olaylarıdır.” (2006b, s. 128). Eğribel ve Özcan da konuya dair

Sezer’le hemfikirdir: “Türk tarihinde iki önemli dönüm noktası olarak, Anadolu’nun Türkleşmesi (1071) ile Osmanlı’nın Batıcılılaşması (XIX. yüzyıl başı) olayını saptamak mümkündür.” (2013b, s. 71). *Sosyoloji Yıllıklarındaki* sosyolojik bilgi üretim sürecinde bu kapsamda, iki olaya ayrıca önem verildiği, önem addedildiği görülmektedir. Nitekim söz konusu iki olay, Türk tarihinin belirleyici, temel olaylarını teşkil etmektedir. Bu anlamda, Türk tarihinin dönemlendirilmesinde de iki olayın temel alınması gerektiği ifade edilmektedir. Olaylar ilk bakışta doğrudan doğruya tarih alanına aitmiş gibi görünse de Sezer’e göre aynı zamanda sosyolojinin -Türk sosyolojisinin- de konusudur: “İki önemli dönüm noktası Türk tarihinde. Ve dönemlendirmeler de bu iki olaya bağlı. Batı tarihi ile kesişmemekte. Anadolu’nun Türkleşmesi ve Osmanlı’nın Batıcılılaşması. Bu iki olayın tarihimizdeki özel yeri nedeniyle yalnızca bir tarih konusu değil aynı zamanda sosyoloji konusu.” (2013b, s. 33). Son olarak Batıcılılaşma olayının öneminin, Türkiye’nin yakın tarihini belirleyen olay olması ile de değerlendirildiği görülmektedir: “Batıcılılaşma olayı, yakın tarihimizi belirleyen en önemli olay olmayı bugün de sürdürmektedir.” (Sezer, 2017d, s. 421).

“Batıcılılaşmanın askerî alanla başlaması ve belirli ölçüde askerî alanla sınırlı kalmış olması”, *Sosyoloji Yıllıklarında* Batıcılılaşmaya ilişkin olarak değinilen bir diğer konudur.

Tablo 84. Batıcılılaşmanın Askerî Alanda Başlaması ve Belirli Bir Ölçüde Askerî Alanla Sınırlı Kalmış Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	5
Ertan Eğribel	4
Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	13

Baykan Sezer, Batıcılılaşmanın askerî alanda başlamasının nedenini, söz konusu sürecin Osmanlı Devleti’nin Batı’ya karşı yenilgiler yaşadığı bir döneme denk gelmesi ile ilişkili olarak okumaktadır:

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri, artık Batı'ya karşı bir yenilgiler dönemi olmuştur. Bu yenilgiler, Batı'nın en azından askeri alandaki gücünün üstünlüğünün göstergesi olarak değerlendirilebilir. Fakat askeri alandaki bu üstünlük, siyasi nedenler hiçbir biçimde göz önüne alınmadan yalnızca Batı'nın teknik üstünlüğüyle yorumlanacaktır. Batı'nın askeri alandaki bu üstünlüğünün duyulması ve kabul edilmesi sonucunda ilk Batıcılaşma ya da eski deyiimi ile yenileşme akımına da askerlik konusunda tanık olunmaktadır (2006b, s. 153).

Yine Sezer, Yeniçeriliği Doğululuğun temeli olarak adlandırdığı aynı çalışmasında (*Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*'nda) konuyu şu şekilde vurgulamaktadır: “Batı ile ilişkilerimiz ve Batı'ya sunduğumuz hizmetler özellikle askeri alanda kaldığı için Batıcılaşma önce ordudan başlamış ve orduda Doğululuğun temeli [dipnotta “Yeniçeriliğin” denilmektedir] kırılınca yurdumuzda Batıcılığın en sağlam dayanağı ve koruyucusu ordu olmuştur.” (2006b, s. 204). Ancak *Yıllıklar* nezdinde Batıcılaşma askerî alanla başlamış olsa da salt bu alanla sınırlı kalmayacaktır: “Batıcılaşma başlangıçta askeri alan ile sınırlı iken giderek Osmanlı her alanda Batı'yı örnek almaya başlamıştır.” (Sezer ve diğerleri, 2016a, s. 9).

Sosyoloji Yıllıklarında Batıcılaşma sürecine ilişkin bir diğer vurgu “kimlik değişimine neden olması”nda görülmektedir. Söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımını aşağıdaki tabloda görmek mümkündür:

Tablo 85. Kimlik Değişimi Olarak Batıcılaşma Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	4
Ertan Eğribel	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Toplam	8

Baykan Sezer, Batıcılaşma sürecini “kendi toplum kimliğimize” uzaklaşmak olarak değerlendirmektedir: “Son dönem Türk tarihini ve dolayısıyla Türk düşüncesini etkileyen en önemli olay Batıcılaşmadır. Kendi toplumsal kimliğimize sırt çevirmemiz ve bir yönüyle Batı'ya benzemeye çalışmamız.” (2012a, s. 11). Baykan Sezer, başka bir çalışmasında da kimlik değişimini şu şekilde değerlendirmektedir:

Osmanlı böyle bir girişimde bulunurken bu yolla sorunlarını çözebileceği inancındadır. Bunun temel nedeni de geleneksel siyasetini sürdürmekte belli sorunlarla karşı karşıya kalmasıdır. Karşı [karşıya] kaldığı bu sorunlar nedeniyle, eldeki çözüm içinde, dayalı olduğu çözüm içinde bu sorunlara yanıt bulamayacağı düşüncesiyle kendisini belli bir kimlik değişikliğine zorlamıştır (2013b, s. 42).

“Düşünce alanında Batıcılışma” da *Sosyoloji Yıllıklarında* değinilen bir diğer konudur. Aşağıdaki tablo üzerinden söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımını görebilmek mümkündür:

Tablo 86. Düşünce Alanında Batıcılışma Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininme Sıklığı
Baykan Sezer	4
Ertan Eğribel	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Toplam	8

“Düşünce alanında Batıcılışma” kategorisinde ise dört alt kategori ile karşılaşılmıştır: “Düşün tarzında değişikliğe neden olması”, “geçmişin inkârını beraberinde getirmesi”, “Doğu düşüncesinden kopuş/düşüncede kopuşa neden olması” ve “düşünce düzeyinde başlamış olması”. Baykan Sezer, Batıcılışmanın düşün tarzında değişikliğe neden olmasına dair aşağıdaki fikirleri dile getirmektedir:

(...) Batıcılışma akımı, kısa süre içinde bizlerin de Batılılar gibi düşünmemiz ve yaşamamızla ancak İmparatorluğun *kurtarılabileceği* görüş ve inancına dönüşmüştür. Bunun sonucu Batı düşünce öge ve dalları Türkiye’ye ithal edilmeye başlanmıştır. Bu arada sosyoloji de yurdumuza girmiştir. Böylece teknik alanlarda başlayan Batı bilim ve düşüncesinin Türkiye’de kökleşmesi toplum bilimleriyle de bütünleşmiştir (2006b, s. 7).

Nitekim düşün tarzındaki değişiklik ile ifade edilen süreç, Batıcılışma, aynı zamanda “geçmişin inkârını” da beraberinde getirecektir. Ertan Eğribel’e göre “Batıcılışma sonrası Türk düşünce serüveni bir yerde geçmişin inkarı ile biçimlenmiştir.” (2004a, s. 115). Yine Eğribel’e göre “Osmanlı’nın Batıcılışması ile birlikte bağlı olduğumuz Doğu bilgi ve düşünce geleneğinden bir kopuş söz konusudur.” (2002a, s. 219). Bu anlamda, Batıcılışma ile gerçekleşen düşün tarzında değişiklik Batı kavram ve kuralları ile

düşünmek, aynı zamanda “düşüncede kopuş” anlamına da gelmektedir. Düşüncede kopuş, kimi zaman geçmişe yönelik olarak “reddiyeci bir tutum” ile kendini gösterebilmektedir:

(...) günümüz entelektüelleri arasında topyekun bir reddiyeci tutum alış Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri Batılılaşma birikimi için de geçerlidir. Nereden bakarsak bakalım, düşüncenin seyrinde bariz bir kopukluk olduğu aşikârdır. Bu kopukluğun gerisinde bir yandan geçmişte uyguladığımız siyasete ters işlere koşulmamız ve giderek dünya siyasetinden vazgeçmemiz, diğer yandan ise Türk toplum tarihinden günümüzde nasıl yararlanabileceğimizin bilinmemesi yatmaktadır (Eğribel ve Özcan, 2016, s. 12).

Sosyoloji Yıllıklarında ele alınan Batıcılılaşma süreci içerisinde dikkate değer bir diğer husus, “sosyolojinin Türkiye’ye gelişi, başlangıcı, biçimlenişi” ile ilişkili olarak okunmasıdır.

Tablo 87. Batıcılılaşmanın Sosyolojinin Türkiye’ye Gelişi, Başlangıcı ve Biçimlenişi ile İlişkisine Dair Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	4
Ertan Eğribel	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	8

Tıpkı Batıcılılaşmanın Batı lehine bir tavır değişikliği, bir siyaset değişikliği olarak algılanmasına benzer bir biçimde, sosyoloji de özellikle başlangıç yıllarında bu görevi ifa etme işlevini göstermiş gibidir. Bu anlamda Eğribel’e göre “Türkiye’de sosyolojinin serüveni Batıcılılaşma tarihimizle ilişkili olarak biçimlenmiştir.” (2016g, s. 199). Baykan Sezer de Batıcılılaşmanın Türkiye’de sosyolojinin başlangıcı ile ilişkisini vurgulayan sosyologlardan biridir: “Batıcılılaşma konusu, sosyolojinin Türkiye’ye girişiyle yakından ilişkisi yanında, aynı zamanda Türk düşüncesinin de önemli bir parçasıdır.” (2012a, ss. 9-10). Ertan Eğribel, özellikle başlangıç yılları itibarıyla sosyolojinin, Türkiye’de Batıcılılaşma serüveni için gerekli bilgilerin aktarılmasında da rol oynadığını ifade etmektedir:

Osmanlı'da devletin Batıcılışma seçimi sonrası ihtiyaç duyduğu bilgileri kendi deneylerinin sınırlı olması ve siyasi olarak da sınırlılığı nedeniyle bütünü ile elde etmesi söz konusu değildir. (...) Bu yönde hem Batı deneylerinden hem de toplumun geçmiş deneylerin[in] bilgisinden yola çıkarak sorunları aşmaya çalışmıştır. Bu durum sosyoloji görüşlerinin oluşturulması, aktarılması ve tartışmalarına canlılık görüntüsü kazandırmıştır (2016e, s. 88).

Görüldüğü üzere Batıcılışma salt askerî alanla kalmamış, aynı zamanda bilimsel alanda da farklılıklara neden olmuştur. Bu anlamda, yeni bilim dallarının Türkiye'de kurumsallaşması söz konusu olacaktır. Sosyoloji de bu bilim dallarından biridir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın sosyolojiyi de dâhil ederek Batıcılışmanın bilimsel alanda ne gibi değişikliklere yol açtığına ilişkin vurguları, önemli görülmektedir:

Türkiye'de Batı tekniğine tanınan üstünlük ile Batı toplum düşüncesi ve toplum bilimlerine tanınan üstünlüğün gündeme gelişi aynı anda/eş zamanlı değildir. Ancak her iki yöneliş de devletin Batıcılışma siyasi tercihiyle birliktedir. Yüzeysel bir şekilde anlaşılmaması gereken bu süreç XIX. yüzyılda aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Başlangıçta devletin yeni bir dünya görüşü edinme niyeti yoktur. Bilim alanında değişiklikler ve modern bilim anlayışının yansımaları Batı ile ilişki kurduğumuz alanlarla sınırlıdır. Öncelikle askeri ve siyasi alanlarla ilgili olarak Batı'dan birtakım teknik bilgilerin, mühendislik ve tıp bilimlerinin aktarılması gerçekleşecek, daha sonra iktisat ve hukuk alanında Batılı [Batı] etkili birtakım gelişmeler görülecek, nihayet toplum düşüncesinde Batı'yla ilişki kurma ve aktarma anlayışına bağlı olarak sosyoloji ve diğer toplum bilimlerinin kurumsallaşması söz konusu olacaktır (2009b, s. 13).

Batıcılışmanın “devlet-toplum kopukluğuna neden olması” konusunda ise ilk dikkat çeken husus, Doğu'da ve Osmanlı Devleti'nde hâlihazırda yöneten ve yönetilen arasında, devlet ile toplum arasında bir kopukluğun olduğudur.

Tablo 88. Batıcılışmanın Devlet-Toplum Kopukluğuna Neden Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değini lme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel	2
Toplam	5

Doğu kavramının anlamlandırılması bölümünde de görüldüğü üzere, Batıcılışma sürecinden önce de Doğu uygarlıkları için sosyologlar devlet toplum kopukluğuna değinmektedirler. Ancak Batıcılışma ile birlikte gerçekleşen kopukluk, *Yıllıklar* nezdinde, önceki dönemlerden farklı bir anlam taşımaktadır. Zira devletin siyasi tercih ve seçimi bağlamında devlet yapısı değişmiş, öte yandan toplum yapısı aynı hızda değişmemiştir. Bu durum da Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın söz ettikleri Batılı devlet ile Doğulu toplum kopukluğuna sebebiyet vermiş görünmektedir:

Batıcılışma seçimiyle birlikte Batıcı-devlet ile Doğulu-toplum arasında bir uyumsuzluk, karşıtlık ortaya çıkmıştır, ancak devlet-toplum ikiliği geçmiş dönemde de vardır. Yönetici-devlet ile yönetilen toplum arasındaki ikilik ve farklılık başka bir düzeyde yeni dönemde de sürmektedir. Batıcılışma döneminde esas değişiklik bu ikiliğin uyumsuz ve birbirine karşıt hale gelmesi, aynı zamanda siyasi kadrolar ve toplum düşüncesi düzeyinde de ortaya çıkmasıdır (2013b, s. 64).

Yine Eğribel ve Özcan, başka çalışmalarında, devlet ile toplum arasındaki “çelişki ve gerilimin” Batıcılışma ile birlikte ortaya çıktığını, Batıcılışma öncesi süreçte görülenin ise bir tür “ikilik” olduğuna atıfla vurgulamaktadırlar: “Türkiye’de devlet ile toplum arasında gözlemlenen çelişki ve gerilim (ikilikten ziyade uyumsuzluk) Batıcılışma ile birlikte ortaya çıkmıştır.” (2013c, s. 78). Zira adı geçen sosyologlara göre “(...) devlet ile toplum arasındaki ikilik geçmiş dönemde de söz konusudur. Ancak yeni dönemde bu ikilik bir uyumsuzluk, hatta karşıtlık halini almıştır.” (Eğribel ve Özcan, 2013b, s. 63).

“Osmanlı dışında başka bir temel arama sonucu Batı’ya yönelme biçiminde ortaya çıkması” da Batıcılışmanın *Sosyoloji Yıllıklarında* değinilen başka bir özelliğidir.

Tablo 89. Osmanlı Dışında Başka Bir Temel Arama Olarak Batı’ya Yönelme Biçiminde Batıcılışma Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	4

Baykan Sezer, “Batılâşma seçimimiz ve bu seçimimiz için Osmanlılık dışında başka bir temel arama zorunluluğu (...)”ndan (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 53) bu sebeple söz etmektedir. Eğribel’e göre de “Anadolu Türk insanının cevheri Batı soygun ve soygununa [kuvvetle muhtemel “soygun ve sömürüsüne”] karşı çıkararak bir imparatorluk kurması ve yaşatmasıdır. Batıcılışma toplumumuz bağımsız yaşama dinamiğine karşı işlemektedir. Türk gerçeğine ve Osmanlı deneyim ve birikimimize saldırıdır.” (2003a, s. 84). Bu ifadeler Batıcılışmanın Osmanlı haricinde bir yönelim olarak görüldüğünün kanıtı olabileceği gibi aynı zamanda *Yıllıklarda* Batıcılışma karşısında nasıl bir tutuma sahip olunduğunun da bir göstergesi olarak okunabilir.

*Sosyoloji Yıllıkları*ndaki bilgi üretim süreci içerisinde Batıcılışma kavramına ayrıca önem atfedilmesi, sosyologların Batıcılışmayı “sosyolojinin temel konusu/temel konularından biri” olarak değerlendirmeleriyle de ilişkilidir.

Tablo 90. Batıcılışmanın Sosyolojinin Temel Konusu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinişme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Ertan Eğribel’e göre “Türkiye’de sosyolojinin veya genel olarak toplum bilimlerinin temel konularından biri Batıcılışmadır.” (2009b, s. 385). Ertan Eğribel’in Ufuk Özcan’la birlikte kaleme aldığı başka bir çalışmada ise Batıcılışma doğrudan doğruya sosyolojinin başlıca konusu olarak değerlendirilmektedir: “Türk sosyolojisinin temel konularından biri, hatta başlıcası Batıcılışmadır.” (2009c, s. 167).

“Bilimin görevinin değişmesi/bilimin toplumun sözcüsü konumunun geri plana düşmesi” Batıcılışma sürecinde karşılaşıldığı öne sürülen değişimler arasında görülmektedir. Söz konusu kategori, Baykan Sezer’in şahsi çalışmalarında 2 kez geçmektedir. *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde Batıcılışma ile birlikte bilimsel alanda da değişimler görülmüş ve bilim anlayışı toplumun çıkarlarını savunmaktan daha ziyade devlete ağırlık verir bir

konuma gelmiştir: “Bilim, Batıcılışma girişimimiz başlayıncaya kadar üretim güçlerinin, toplumun sözcüsü durumunda iken ve toplum çıkarları doğrultusunda Devlet siyasetine destek sağlarken, aynı görevi belki Batıcılışma döneminde de sürdürmektedir ama bu kez toplumun sözcülüğü daha geri plana düşmüştür.” (Sezer, 2007, s. 189).

“Günümüz sorunlarının başlangıcı olarak değerlendirilmesi” Batıcılışma sürecinde değinilen bir diğer konu olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu kategoriye 2 kez Baykan Sezer’in eserleri bağlamında değinildiği tespit edilmiştir. Baykan Sezer “Batıcılışma ve Türkiye’de Siyaset Üzerine Notlar” adlı çalışmasında, “siyasi sorun” vb. bir kavram kullanmadan, genel bir ifade ile bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Osmanlı’nın Batıcılışma seçimi yeni sorunlara neden olmuştur. Bu seçim aynı zamanda günümüz sorunlarının da kaynağıdır.” (2012b, s. 194). Öte yandan yer yer spesifik sorunlardan da bahsedilmektedir. “Bilimin görevinin değişmesi” kategorisi ile ilişkili olarak, bilimsel alanda karşılaşılan sorunların da kaynağı Batıcılışmada görülmektedir: “Öncelikle sorunlar Batıcılışmayla başlamıştır. Bu akımla birlikte Batı bilim ölçütlerinin yurda girmesiyle Doğu bilimlerinin yetersizliği görüşü öne çıkmıştır.” (Sezer, 2007, s. 184).

“Türkiye hariç tüm ülkelerde Batı müdahalesi ile başlaması”, sayıca az olarak gözlemlense bile önemli bir kategori olarak değerlendirilebilir.

Tablo 91. Batıcılışmanın Türkiye Hariç Tüm Ülkelerde Batı Müdahalesi ile Başlaması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Doğu uygarlıkları içerisindeki her toplumun Batıcılışma serüveninin aynı olmadığı, Türkiye’nin bu noktada ayrı bir konumu olduğu *Sosyoloji Yıllıklarında* görülmektedir. Batıcılışmanın “devletin seçimi” olarak değerlendirildiği bölümde de görüldüğü üzere Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Batıcılışma olgusu, doğrudan doğruya devletin seçimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu minvalde, söz konusu sürecin herhangi bir

zorlama yahut Batı merkezli bir müdahale sonucu oluşmadığı ifade edilmektedir. Ufuk Özcan'ın fikirleri, bu durumu özlü bir biçimde ifade etmektedir: “Osmanlı Batı dayatması sonucu değil, kendi tercihiyle Batıcılığa çabası içine girmiştir. Bu açıdan Batı-dışı dünyada ve Doğu’da kendi seçimiyle Batıcılığa eylemine girişen ilk ülkedir.” (2004, s. 156).

“Yaşam tarzında değişime neden olması” (1 kez Ertan Eğribel vd.nin eserinde kodlanmıştır.) Batıcılığın salt devlet mertebesinde değişikliklere sahne olmadığı, onunla başlasa da toplumsal alana da yayıldığına bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ertan Eğribel ve Handan Keskin “Bir Okul Olarak Batıcılığa Dönemi Türk Tiyatrosu” adlı çalışmalarında “Başlangıçta Batıcılığa siyaseti ve yaşam tarzı[nın] Osmanlı yönetici sınıflar ve yönetime aday kesimlerle sınırlı” (2009, s. 383) olduğunu ifade etseler de bu noktada sarayın (bir başka ifadeyle Batıcılığın doğrudan doğruya başlatıcısı konumunda olan kurumun) rolünün de önemli olduğuna değinmektedirler:

Batıcılığa siyasetini yürütecek kadroların eğitilmesi, belli bir yaşam tarzının aktarılması için (sadece sahnede değil, tiyatroya geliş-gidiş, oturma, bekleme, aralarda kurulan ilişkiler açısından da) Batı tiyatrosunun, onun kendine özgü belli klişeleri ve protokolü olan bir biçimi olan operanın alınmasında ve oyunların sergilenmesinde saray öncülük üstlenmiştir (2009, s. 381).

Batıcılığa ile birlikte gelişen süreçlerden biri de “sarayın iktidar tekelinin kırılması”dır. Söz konusu kategori 1 kez Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın ortak çalışmaları bağlamında kodlanmıştır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, bu sürecin dışarıdan bir zorlama ile gerçekleşmediğini, bir başka ifadeyle belirli kadroların zorlamasından ziyade bir bakıma sarayın kendi isteği ile gerçekleştiğini ifade etmektedirler:

Batıcılığa ile birlikte siyasi kadrolar ve toplum düşüncesi üzerinde sarayın tekeli kırılmıştır. Osmanlı Batıcılığının özelliği Batılı çeşitli devletler arasındaki çelişkilerden faydalanma ve ittifak/işbirliği ilişkisine dayalı olduğu için, devlet/saray kendi isteğiyle, gönüllü olarak siyasi kadrolar ve toplum düşüncesi üzerindeki tekelden vazgeçmek zorunda kalmıştır (2013b, s. 65).

Yıllıklar nezdinde sayıca az da olsa Batıcılığa ilişkin dikkat çekilen bir başka başlık ise “köktenci-dogmatik muhafazakârlığın doğuşuna neden olması”dır. Bu kategoriye 1

kez Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın dikkat çektiği görülmüştür. Eğribel ve Özcan, mezkûr konuyu aşağıdaki gibi vurgulamaktadırlar:

Batı üstünlüğünün tartışılmaması, temel veri olarak kabul edilmesi devlet ve toplum düzeyinde ikili ilişkilerin, “köktenci-dogmatik muhafazakarlığın” temeli olmuştur. (...) Bu nedenle devlet ve toplum kimliği düzeyinde Batılılaşma yönünde ortaya çıkan değişimleri, dünya görüşü düzeyinde çeşitli görünüm alması olsa bile Batıcılışma öncesi ile ilişkisi/farklılaşması açısından köktenci-muhafazakarlık çerçevesi içinde tanımlamakta bir sorun yoktur (2013b, s. 63).

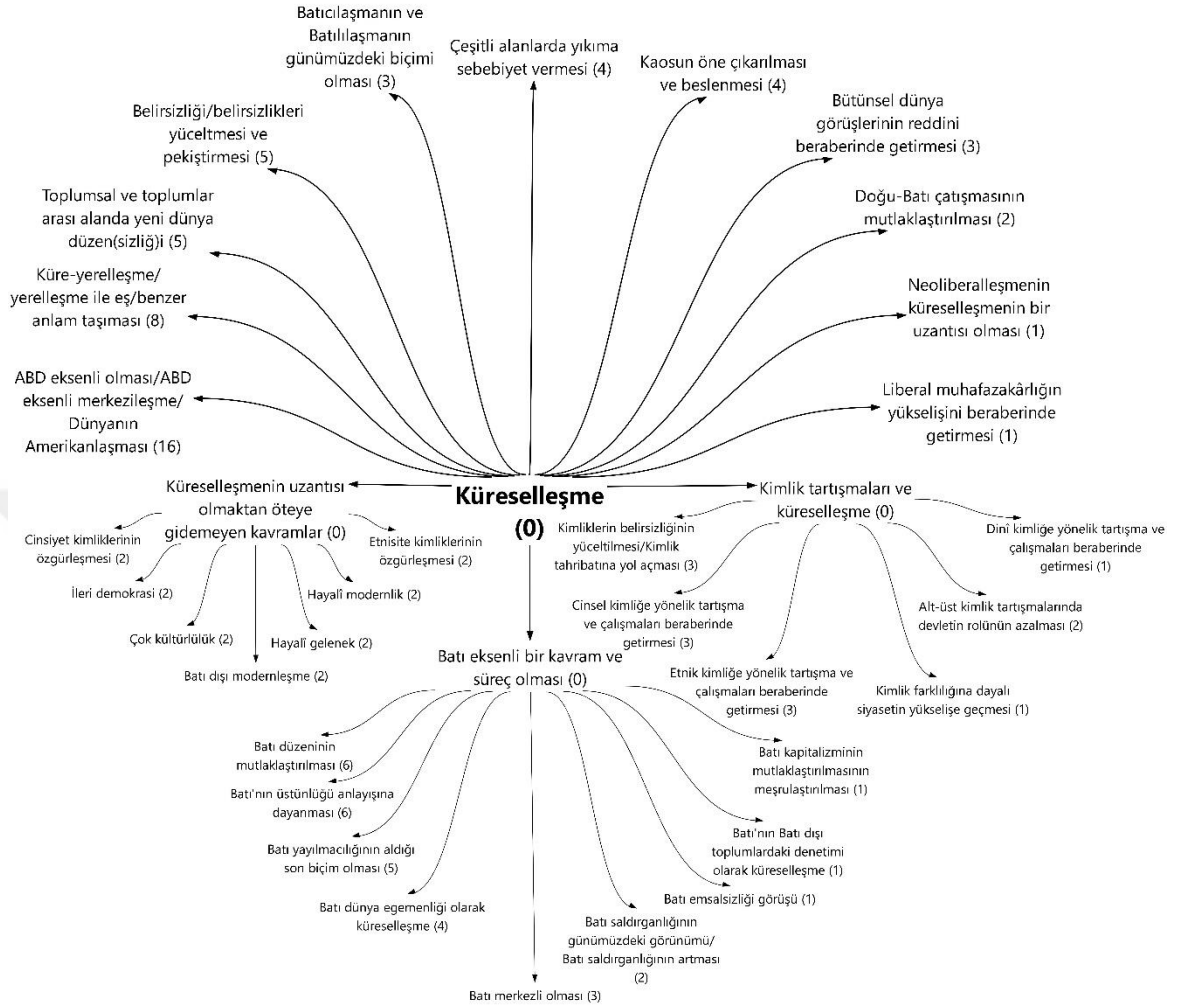
Yukarıdaki alıntıda aynı zamanda Batılılaşma ve Batıcılışma kavramlarının aynı cümle içerisinde kullanılması da dikkat çekicidir.

Son olarak, Batıcılışmanın anlamlandırılması bağlamında, *Sosyoloji Yıllıklarında*, “Osmanlı'nın dünya siyasetinde söz sahibi olma çabası” (1 kez Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın ortak çalışmasında geçmektedir) olarak Batıcılışmanın ele alındığı (“XIX. yüzyılda dünya egemenliği şansını elinden kaçırarak Osmanlı da Batıcılışma siyaseti ile dünya egemenlik ilişkileri içinde söz sahibi olmaya çalışmaktadır.” (Eğribel ve Özcan, 2009a, s. 11)) ve “tepeden inme bir süreç” (1 kez Ertan Eğribel vd. yazarın çalışmasında geçmektedir: “Osmanlı Batıcılışma siyaseti tepeden inmedir, bunun ötesinde başarısı olmadığı için yüzeysel kalmıştır.” (Eğribel ve Keskin, 2009, s. 384)) ifadeleriyle değerlendirildiği eklenebilir.

4.1.3.2. Küreselleşme

Sosyoloji Yıllıklarında temel kavramlardan biri de küreselleşmedir. Özellikle *Yıllıkların* 21. kitabı olan *Değişim Sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye’de Toplumsal Değişme*, 22. kitabı olan *Türkiye’de Modernleşme: Batılılaşma Yerine Küreselleşmenin İkamesi* ve *Türkiye’de Karşıt Muhafazakarlık Biçimleri: Modern Muhafazakarlıktan Küreselci Değersizleşmeye* başlığını taşıyan 23. kitabında küreselleşme üzerinde yoğunluklu bir biçimde durulduğu görülmektedir. Aşağıdaki şemada, küreselleşmeye atfedilen anlamları görmek mümkündür:

Şekil 8. Küreselleşme Kavramının Anlamlandırılması

Şemadan da görüldüğü üzere *Yıllıklardaki* küreselleşme tartışmaları temel olarak 14 kategori dâhilinde incelemeye tabi tutulmuştur: “ABD eksenli olması-ABD eksenli merkezleşme-dünyanın Amerikanlaşması”, “küre-yerelleşme/yerelleşme ile eş-benzer anlam taşıması”, “toplumsal ve toplumlar arası alanda yeni dünya düzen(sizliği)i”, “belirsizliği/belirsizlikleri yüceltmesi ve pekiştirmesi”, “Batıcılışmanın ve Batılılaşmanın günümüzdeki biçimi olması”, “çeşitli alanlarda yıkıma sebebiyet vermesi”, “kaosun öne çıkarılması ve beslenmesi”, “bütünsel dünya görüşlerinin reddini beraberinde getirmesi”, “Doğu-Batı çatışmasının mutlaklaştırılması”, “neoliberalleşmenin küreselleşmenin bir uzantısı olması”, “liberal muhafazakarlığın yükselişini beraberinde getirmesi”, “küreselleşmenin uzantısı olmaktan öteye gidemeyen

kavramlar”, “kimlik tartışmaları ve küreselleşme”, “Batı eksenli bir kavram ve süreç olması”.

“Küreselleşmenin uzantısı olmaktan öteye gidemeyen kavramlar”, “kimlik tartışmaları ve küreselleşme” ve “Batı eksenli bir kavram ve süreç olması” kategorileri ise kendi içlerinde ayrıca kategorilere ayrılmaktadır. Bu kapsamda “küreselleşmenin uzantısı olmaktan öteye gidemeyen kavramlar” içerisinde “cinsiyet kimliklerinin özgürleşmesi”, “ileri demokrasi”, “çok kültürlülük”, “Batı dışı modernleşme”, “hayalî gelenek”, “hayalî modernlik” ve “etnisite kimliklerinin özgürleşmesi” alt kategorileri yer almaktadır. “Kimlik tartışmaları ve küreselleşme” içerisinde ise “kimliklerin belirsizliğinin yüceltilmesi-kimlik tahribatına yol açması”, “cinsel kimliğe yönelik tartışma ve çalışmaları beraberinde getirmesi”, “etnik kimliğe yönelik tartışma ve çalışmaları beraberinde getirmesi”, “alt-üst kimlik tartışmalarında devletin rolünün azalması”, “dinî kimliğe yönelik tartışma ve çalışmaları beraberinde getirmesi”, “kimlik farklılığına dair siyasetin yükselişe geçmesi” alt kategorileri yer almaktadır. Küreselleşmenin “Batı eksenli bir kavram ve süreç olması” kategorisi ise “Batı düzeninin mutlaklaştırılması”, “Batı’nın üstünlüğü anlayışına dayanması”, “Batı yayılmacılığının aldığı son biçim olması”, “Batı dünya egemenliği olarak küreselleşme”, “Batı merkezli olması”, “Batı saldırganlığının günümüzdeki görünümü-Batı saldırganlığının artması”, “Batı emsalsizliği görüşü”, “Batı’nın Batı dışı toplumlardaki denetimi olarak küreselleşme”, “Batı kapitalizminin mutlaklaştırılmasının meşrulaştırılması” olmak üzere 9 alt kategoriye ayrılmaktadır.

Küreselleşmeye ilişkin olarak en çok değinilen konu, küreselleşmenin “Batı eksenli bir kavram ve süreç olması”dır. Bu minvalde küreselleşme, bir tür “Batı dünya egemenliği” olarak görülmektedir. Aşağıdaki tabloda söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

Tablo 92. Batı Dünya Egemenliği Olarak Küreselleşme Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değirilme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	4

Küreselleşmenin Batı dünya egemenliği ile eş değer görülmesi, Baykan Sezer'den itibaren Eğribel ve Özcan'ın devam ettirdiği bir görüştür. Baykan Sezer'in metinlerinde söz konusu kategoriye ilişkin kodlama gerçekleştirilmemişse de Ufuk Özcan'dan anlaşıldığı kadarıyla Sezer de bu kanaattedir. Nitekim Ufuk Özcan, Baykan Sezer'in küreselleşmeye ilişkin yaklaşımını şu şekilde özetlemektedir:

Baykan Sezer son dönemde küreselleşme tartışmalarını da kendine özgü yaklaşımıyla değerlendirmiştir. Öncelikle günümüzde küreselleşmenin, Batı tarafından XIX. yüzyıldan XX. yüzyıl sonlarına kadar dünya toplumlarına önerilen evrensellik/ulusallık/çağdaşlaşma projelerinin bir uzantısı, devamı niteliğinde olduğunu, bütün bu önerilerin Batı dünya egemenliğini idame ettirme arayışlarının bir uzantısı olduğunu belirtmektedir (2004, s. 157).

Öte yandan Ertan Eğribel de küreselleşmenin bir tür Batı dünya egemenliği anlayışının devamı olduğunu vurgulayan sosyologlar arasındadır: “Bu güvenlik anlayışının yapılması bir yandan tek yanlı ulusalcı bir nitelik kazanırken, diğer taraftan Doğu'ya karşı bu tek yanlı egemenliğin evrenselleşmesi küreselleşme ile ifade edilecektir.” (2006b, s. 973). Eğribel ve Özcan, küreselleşmeyle birlikte Batı dünya egemenliğinin kesinleşmesini bu minvalde temel problem olarak anmaktadırlar: “Günümüzde sorun, yeni dünya düzeni ve küreselleşme olarak adlandırılan değişimle birlikte Batı dünya egemenliğinin kesin bir biçim kazanması ve tek merkezli hale gelmesidir.” (2011a, s. 54). Ayrıca küreselleşmenin “Batı yayılmacılığının aldığı son biçim” olarak görülmesi de yine Batı dünya egemenliği ile ilişkilendirilebilecek bir kategori olarak değerlendirilebilir: “Küreselleşme adına dünyada Batı saldırganlığının ve yayılmacılığının çok da yeni olmayan bir biçiminin sahnelenmesi de bu durumun en açık göstergesidir.” (Özcan, 2004, s. 157).

Tablo 93. Küreselleşmenin Batı Yayılmacılığının Aldığı Son Biçim Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	5

Konuya ilişkin olarak Eğribel de Özcan’la aynı fikri paylaşmaktadır: “ABD küreselleşmesiyle Batı yayılmacılığı ve önerileri son sınırına ulaşmıştır.” (2006b, s. 977). Yayılmacılıkla birlikte aynı zamanda “Batı saldırganlığının artması ve Batı saldırganlığının günümüzdeki görünümü” de *Yıllıklarda* gündeme gelen bir diğer konudur.

Tablo 94. Küreselleşmenin Batı Saldırganlığının Günümüzdeki Görünümü Olması/Batı Saldırganlığının Artması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Ufuk Özcan’ın (2004, s. 157) yukarıdaki cümlesi bu konuya örnek teşkil ederken aynı zamanda Eğribel de bu fikri paylaşmaktadır: “Küreselleşme, Doğu-Batı çatışmasının/farklılıkların mutlaklaştırılması, Batı saldırılarının artması (...) biçimindedir.” (2011a, s. 123).

Küreselleşmenin “Batı merkezli olması” da bu konuyla ilgilidir. Aşağıdaki tablo üzerinden söz konusu kategoriye ilişkin olarak yazar dağılımını görebilmek mümkündür:

Tablo 95. Küreselleşmenin Batı Merkezli Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinin Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Zira Eğribel’e göre modernleşme, çağdaşlaşma yahut Batıcılılaşma gibi tabirlerde olduğu gibi küreselleşmede de Batı merkezlilik vurgusu bulunmaktadır: “Küreselleşme denildiğinde de Batı-merkezcilik değişmemektedir.” (2010c, s. 5). Batı dünya egemenliği ile ilişkili olarak bir başka husus da “Batı düzeninin mutlaklaştırılması”dır.

Tablo 96. Küreselleşmenin Batı Düzenini Mutlaklaştırması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinin Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	4
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	6

Yıllıklar nezdinde küreselleşmenin başlıca amaçlarından biri Batı düzeninin mutlaklaştırılmasında görülmektedir. Ufuk Özcan’ın “1990’ların başlarından itibaren küreselleşme, Batı kapitalizminin yeryüzündeki mutlak zaferini meşru kılmak üzere ilan edilmiştir.” (2009, s. 167) ifadeleri bu minvalde hatırlanabilir. Ertan Eğribel’in küreselleşme tanımı da yine Batı dünya egemenliği ile ilişkili bir başka konuya (“Batı’nın üstünlüğü anlayışına dayanması” ve “Batı’nın emsalsizliği görüşü”ne) vurgu yapmaktadır: “Küreselleşme, Doğu-Batı çatışmasının/farklılıklarının mutlaklaştırılması, Batı saldırılarının artması, Batı üstünlüğü ve emsalsizliği görüşüne dayalı etnik, dini temelli liberal-muhafazakarlığın yükselmesi biçimindedir.” (2011a, s. 123).

Tablo 97. Küreselleşmenin Batı Üstünlüğü Anlayışına Dayanması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Toplam	6

Küreselleşmenin “Batı’nın Batı dışı toplumlarda denetimi” olarak görülmesi de *Yıllıklarda* Ufuk Özcan’ın değindiği bir husustur. Özcan’a göre küreselleşme ile birlikte “(...) küresel güçler, özellikle Batı-dışı ülkeler üzerinde denetim inisiyatifi ve üstünlük sağlamaktadır.” (2011, ss. 130-131).

Son olarak, Batı dünya egemenliği ile ilişkili bir biçimde *Yıllıklarda* küreselleşmenin “Batı kapitalizminin mutlaklaştırılmasının meşrulaştırılması” olarak görüldüğü de eklenebilir. Özcan’a göre “1990’ların başlarından itibaren küreselleşme, Batı kapitalizminin yeryüzündeki mutlak zaferini meşru kılmak üzere ilan edilmiştir.” (2009, s. 167).

“Küreselleşmenin uzantısı olmaktan öteye gidemeyen kavram ve ifadeler” arasında ise “ileri demokrasi”, “cinsiyet kimliklerinin özgürleşmesi”, “etnisite kimliklerinin özgürleşmesi”, “çok kültürlülük”, “hayalî gelenek”, “hayalî modernlik” ve “Batı dışı modernleşme” sayılmaktadır. Aşağıdaki tabloda yer alan sayılar, söz konusu alt kategorilerin hepsi için geçerlidir:

Tablo 98. Küreselleşmenin Uzantısı Olarak “İleri Demokrasi”, “Cinsiyet Kimliklerinin Özgürleşmesi”, “Etnisite Kimliklerinin Özgürleşmesi”, “Çok Kültürlülük”, “Hayalî Gelenek”, “Hayalî Modernlik” ve “Batı Dışı Modernleşme” Kavramlarına İlişkin Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Bu minvalde Ertan Eğribel, küreselleşmenin uzantısı olmaktan öteye gidemeyen kavramlara ilişkin şu değinide bulunmaktadır: “Batı-dışı modernleşme, hayali modernlik, çok-kültürlülük, etnik, dini, cins kimliklerinin özgürleşmesi, ileri demokrasi gibi yeni kavramlar küreselleşmenin bir gereği ve uzantısı olmaktan ileri gitmemektedir. Bu nedenle küreselleşmeci, uyumcu dini, etnik kimlik değerleri dogmatik bir biçimde savunulmaktadır.” (2013, s. 90).

Küreselleşmenin “ABD eksenli olması-ABD eksenli merkezileşme anlamını taşıması-Dünyanın Amerikanlaşmasını beraberinde getirmesi” de *Yıllıklar* perspektifinde küreselleşmeye ilişkin en çok değinilen konular arasındadır.

Tablo 99. Küreselleşmenin ABD Eksenli Olması-ABD Eksenli Merkezîleşme-Dünyanın Amerikanlaşması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	10
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	6
Toplam	16

Ertan Eğribel, küreselleşmenin “ABD eksenli olması-ABD eksenli merkezileşme anlamını taşıması-Dünyanın Amerikanlaşmasını beraberinde getirmesi”ni şu şekilde temellendirmektedir:

Günümüzde ABD dünya egemenliğinin sağladığı olanaklarla pratikte hemen sonuç alacak biçimde kendi küreselleşmesini dayatmak istemektedir. Bu yeni düzen anlayışı insani gereksinimlere ve evrensel değerlere dayanmak ihtiyacı duymadığı gibi bütün küreselleşme söylemine rağmen bunlara düşmandır. Bu açıdan küreselleşme dünyanın Amerikanlaşmasından (geleneksel uygarlıkların yıkımından) başka bir şey değildir (2006c, s. 961).

Tek merkezli ve tek kutuplu bir dünya egemenliği olarak küreselleşme tabiri de özellikle küreselleşmenin ABD merkezli olarak görülmesi ile ilişkili bir biçimde dile getirilen konular arasındadır. Nitekim Eğribel’in de vurguladığı gibi, “ABD küreselleşmesi tek kutuplu bir dünya egemenliğini belirtmektedir.” (2006c, s. 959). Bu anlamda

küreselleşme kavramı, Sovyetlerin çöküşü ile birlikte Amerika Birleşik Devletlerinin tek merkezliliğine bir atfı da bünyesinde barındırmaktadır.

Ertan Eğribel, küreselleşme ile birlikte dünyanın Amerikanlaşmasından bahsederken aynı zamanda bu süreci geleneksel uygarlıkların yıkımı ile eş zamanlı gerçekleşen bir süreç olarak görmekte gibidir:

Günümüzde ABD dünya egemenliğinin sağladığı olanaklarla pratikte hemen sonuç alacak biçimde kendi küreselleşmesini dayatmak istemektedir. Bu yeni düzen anlayışı insani gereksinimlere ve evrensel değerlere dayanmak ihtiyacı duymadığı gibi bütün küreselleşme söylemine rağmen bunlara düşmandır. Bu açıdan küreselleşme dünyanın Amerikanlaşmasından (geleneksel uygarlıkların yıkımından) başka bir şey değildir.” (2006c, s. 961).

Ertan Eğribel, Ufuk Özcan’la ortaklaşa kaleme aldığı bir çalışmasında da küreselleşmenin Amerika Birleşik Devletleri merkezli bir değişim anlayışını taşıdığını şu şekilde özetlemektedir:

Modernleşme, ideal bir toplum modeline göre toplumların benzeştiği ama aynı zamanda kendi aralarında farklılaşıp ve merkezileştikleri (ulus-devlet, milliyetçilik, tek ülkede sosyalizm vb.) bir statükoyu ifade ederken, küreselleşme bu statükoya karşıt olarak kültürel düzeyde etnik, dini yeni bir farklılaşmayı ve küresel düzeyde ABD eksenli bir merkezileşmeyi ifade etmektedir (2013c, s. 78).

Görüldüğü üzere *Yıllıklarda* küreselleşme kavramı genelde Batı, özelde ise Amerika Birleşik Devletleri merkezli bir kavram ve anlayış olarak anlamlandırılmaktadır.

Küreselleşmenin “kimlik tartışmalarını” tetiklediği de yine *Yıllıklarda* yer yer değinilen konulardan biridir. Bu konuda en dikkat çekilen husus, küreselleşmenin “kimliklerin belirsizliğinin yüceltilmesi ve kimlik tahribatına yol açması”dır. Aşağıdaki tabloda söz konusu kategoriye ilişkin olarak yazar dağılımlarını görmek mümkündür:

Tablo 100. Küreselleşme ile Kimliklerin Belirsizliğinin Yüceltilmesi-Küreselleşmenin Kimlik Tahribatına Yol Açması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel	1
Toplam	3

Ertan Eğribel, konuya ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır:

ABD eksenli küresel dünya egemenliği içinde toplum kimliklerinin tanımı, özgürleşme adına herkesin birbirine karşı olduğu bir kompartımanlaşma, gettolaşmaya, denetimli-kaosa dönüştüğü için verili düzenin mutlak otoritesini ve tahakkümü[nü] genişletmektedir. (...) Küresel düzen çeşitlilik, farklılık, özgürleşme, yerelleşme adına, toplumları etnik, dini, cins kimliklerine göre bölüp parçalarken aynı zamanda güvenliği ve barışı sağlayan toplum-üstü, koşullar-üstü üstün bir güç ve otorite olarak alttan gelen hareketlerle de desteklenmektedir (2016f, s. 253).

“Kimlik tartışmaları”na ilişkin bir başka değini de küreselleşmenin “etnik kimliğe yönelik tartışma ve çalışmaları”, “dinî kimliğe yönelik tartışma ve çalışmaları” (söz konusu kategoriye Eğribel ve Özcan’ın ortak çalışmasında 1 kez rastlanmıştır) ve “cinsel kimliğe yönelik tartışma ve çalışmaları beraberinde getirmesi”dir.

Küreselleşmenin etnik ve cinsel kimliğe yönelik tartışma ve çalışmaları beraberinde getirmesine dair yazar dağılımını aşağıdaki tabloda görebilmek mümkündür:

Tablo 101. Küreselleşmenin Etnik ve Cinsel Kimliğe Yönelik Tartışma ve Çalışmaları Beraberinde Getirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel	1
Toplam	3

“Küreselleşmenin uzantısı olmaktan öteye gidemeyen kavram ve ifadeler”in ele alındığı paragrafta Eğribel’den (2013, s. 90) yapılan alıntı, bu konunun bir örneği olarak

okunabilir. “Alt-üst kimlik tartışmalarında devletin rolünün azalması” da küreselleşmenin tetiklediği “kimlik tartışmaları”nda dikkat çeken bir diğer konu başlığıdır.

Tablo 102. Küreselleşme ile Alt-Üst Kimlik Tartışmalarında Devletin Rolünün Azalması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Ufuk Özcan’ın ifadeleriyle “Küreselleşme ve onun bir uzantısı olan yerelleşme ve neoliberalleşme süreçlerine bağlı olarak yurttaşlık kavramı değişmekte, kamusal haklar özel çıkarlar aleyhine gerilemekte, devlet alt-kimlikler üzerinde bir dengeleyici olma görevinden uzaklaşmakta, bu görevi sivil toplum örgütleri üstlenmektedir.” (2013b, s. 113). Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın devlet mefhumuna ne denli önem attıkları ve değer verdikleri hususu göz önünde bulundurulursa devletin güçsüzleştirilmesi yahut devletin toplumsal ve toplumlar arası alandaki işlevini azaltıcı unsurlara nasıl yaklaşacakları tahmin edilebilir. Eğribel ve Özcan, başka çalışmalarında da küreselleşmeyle birlikte kültür/kimlik eksenli yaklaşımlarına dair şu vurguda bulunmaktadırlar: “Yeni dönemde evrensellik vurgusu yerine öne çıkan küreselleşme görüşüyle ‘yerlilik’, ‘kimlik’, ‘çokkültürlülük’, ‘alt-üst kimlik’ kavramları tartışmaların odağına çekilmiştir.” (2009d, s. 40). Küreselleşme ile birlikte “kimlik farklılığına dayalı siyasetin yükselişe geçmesi” de *Yıllıklarda* değinilen konular arasında yer almaktadır. Konuya ilişkin Eğribel, özellikle Amerika Birleşik Devletlerinin diğer coğrafyalarda dinî ve etnik kimliğe dayalı bir siyaseti tetiklediğini şu şekilde ifade etmektedir:

Büyük Orta Doğu projesi “Küresel Balkanlar” deyiminin diplomatik ifadesidir. Bu siyaset Sovyetler Birliği’nin tasfiyesiyle uygulanmaya konulmuştur ve ABD küreselleşmesinin alt yapısını oluşturmaktadır. Bu siyasetin pratikte uygulaması Türkiye’nin ve Orta Doğu Müslüman halklarının Balkanizasyonudur. Bunun için dinsel ve etnik kimliğe ve farklılıklara dayalı bir siyaset öne çıkarılmaktadır (2006c, s. 963).

Küreselleşmenin “küre-yerelleşme/yerelleşme ile eş/benzer anlam taşıması” *Yıllıklarda*, söz konusu kavramın içerisinde örtük olarak var olan anlamın (bizzat küreselleşmenin) yüzeyde kaldığının ispatı olarak okunabilir.

Tablo 103. Küreselleşmenin Küre-Yerelleşme/Yerelleşme ile Eş-Benzer Anlam Taşıması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	8

Nitekim Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre küreselleşme, Batı merkezli bir yerelleşme anlayışını (sosyologların yerlilik anlayışı bu yerelleşme anlayışının karşısındadır) beraberinde getirmekte, hatta eş ve/veya benzer bir anlam taşımaktadır. Bu anlamda, yer yer küreselleşmeden bahsedilirken adı geçen sosyologların doğrudan doğruya “küre-yerelleşme” kavramını kullanmaları da dikkat çekici gözükmemektedir. İki kavramın bir arada ve aynı anlamda kullanılmasına bir örnek Eğribel’den verilebilir: “‘Küreselleşme/küre-yerelleşme’ karşılıklı bağımlılık ilişkilerini değil ABD’nin kendi kendine yetmesini ve çıkarlarının evrenselleşmesini belirtecektir.” (2004c, s. 133). Yine “Alt-üst kimlik tartışmalarında devletin rolünün azalması”nın ele alındığı kısımda Ufuk Özcan’dan (2013b, s. 113) yapılan alıntı da yerelleşmenin küreselleşmenin bir uzantısı olarak görüldüğü ve değerlendirildiğine örnek olarak gösterilebilir.

Küreselleşmenin “belirsizliği/belirsizlikleri yüceltmesi ve pekiştirmesi” de *Yıllıklarda* eleştirel bir biçimde dile getirilmektedir. Söz konusu kategoriye ilişkin *Sosyoloji Yıllıkları*ndaki yazar dağılımlarını ve kavrama değnilme sıklıklarını aşağıdaki tabloda görebilmek mümkündür:

Tablo 104. Küreselleşmenin Belirsizliği/Belirsizlikleri Yüceltmesi ve Pekiştirilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Toplam	5

Ertan Eğribel’e göre Amerika Birleşik Devletleri merkezli küreselleşme, “(...) modern topluma ve düşüncesine karşı muhalefetle belirsizliği (...) öne çıkarmaktadır.” (2006c, s. 960). Aynı sosyolog, bir başka çalışmasında, “Bu yeni döneme uygun olarak bir yandan toplum bilimlerinin değişmesi gereğinden, diğer yandan küreselleşmeden söz edilmiştir. Bilimde kendiliğindenlik, belirsizlik, (...) gündeme gelmiştir.” (Eğribel, 2007a, s. 155) ifadelerini kullanarak yine küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan belirsizliğe dikkat çekmektedir.

“Toplumsal ve toplumlar arası alanda yeni dünya düzen(sizliği)” ve “kaosun öne çıkarılması ve beslenmesi”ni beraberinde getirmesi de küreselleşmeye ilişkin değinilen konular arasındadır. “Toplumsal ve toplumlar arası alanda yeni dünya düzen(sizliği)” kategorisine ilişkin yazar dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 105. Toplumsal ve Toplumlar Arası Alanda Yeni Dünya Düzen(sizliği) Olarak Küreselleşme Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Ertan Eğribel Ufuk Özcan	1
Toplam	5

“Kaosun öne çıkarılması ve beslenmesi” kategorisine ilişkin olarak ise yazar dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 106. Küreselleşme ile Kaosun Öne Çıkarılması ve Beslenmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değınılme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	4

“Toplumsal ve toplumlar arası alanda yeni dünya düzen(sızlığı)” ve “kaosun öne çıkarılması ve beslenmesi”ni beraberinde getirmesine dair aşağıdaki alıntı konuyu açıklayıcı mahiyette olabilir:

Artık mevcut Batı dünya egemenliğinin değışmezliğini ifade eden ABD önderliğindeki küreselleşme ile farklılıkların mutlaklaştırılması (Batı uygarlığının biricikliği teziyle birlikte) gündeme getirilmektedir. Yeni bir aşama öngörülmeden toplumlar arası ve toplum içi çelişkiler uzlaşmaz ve sürgit bir çatışma biçimi almıştır. Bu nedenle yeni dünya düzeni, “yeni dünya düzensizliği” olarak da tanımlanmaktadır. “Kaos” sadece yeni dünya düzenini değil, bütünsel dünya görüşlerinden/evrensel dünya görüşlerinden vazgeçme anlamında yeni bilim/toplum bilimleri anlayışını da belirtmektedir (Eğribel ve Özcan, 2009b, s. 6).

“Çeşitli alanlarda yıkıma sebebiyet vermesi” de küreselleşmenin neden olduğu hususlardan bir diğeridir. Aşağıdaki tablodan söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımını görebilmek mümkündür:

Tablo 107. Küreselleşmenin Çeşitli Alanlarda Yıkıma Sebebiyet Vermesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değınılme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	4

“Baticılaşmanın ve Batılılaşmanın günümüzdeki biçimi olarak küreselleşme”, *Yıllıklarda* söz konusu kavrama ilişkin olarak göze çarpan bir başka kategoridir.

Tablo 108. Küreselleşmenin Batıcılaşma ve Batılılaşmanın Günümüzdeki Biçimi Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel	1
Toplam	3

Batıcılaşma sürecine ilişkin olarak olumsuz anlamda getirilen eleştirilere yukarıda değinilmişti. Bu minvalde, küreselleşme sürecinin de *Yıllıklarda* benzer bir biçimde değerlendirileceği, söz konusu sürece dair olumlu herhangi bir yargıya rastlanmayacağı tahmin edilebilir bir husustur. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın Batıcılaşmanın bir uzantısı olarak küreselleşme sürecinin gündeme geldiğine dair ifadeleri bu konuya örnek olarak gösterilebilir: “(...) sistemli bir siyasi program ve kimlik değiştirme projesi Batılılaşma tasarısı (rafa kaldırılarak) küresel düzene kesin uyum (küreselleşme) biçimi almış gözükmektedir.” (2012b, s. 47). Ertan Eğribel bir çalışmasında bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Küreselleşme (...) Batıcılaşmayı da içererek dünya egemenlik ilişkilerini ABD eksenli sürdürmenin adıdır.” (2012c, s. 60).

Küreselleşmenin “bütünsel dünya görüşlerinin reddini beraberinde getirmesi” de değinilen hususlar arasındadır.

Tablo 109. Küreselleşmenin Bütünsel Dünya Görüşlerinin Reddini Beraberinde Getirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel	1
Toplam	3

Eğribel, küreselleşme ile birlikte başlayan döneme ilişkin şu görüşleri dile getirmektedir:

Bu yeni döneme uygun olarak bir yandan toplum bilimlerinin değişmesi gereğinden, diğer yandan küreselleşmeden söz edilmiştir. Bilimde kendiliğindenlik, belirsizlik, sıradanlık, bütünsel dünya görüşlerinin reddi (...) gündeme gelmiştir. Modern bilim ve öğretileri yeni koşullarda yetersiz kalınca yeni açıklama ve kuramlara yaygınlık kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu süreç 1980’den itibaren görülen bir eğilimdir ama bu eğilimin yaygınlık ve etkinlik kazanması 1990 sonrasında (2007a, s. 155).

“Doğu-Batı çatışmasının mutlaklaştırılması” ise küreselleşmenin bir diğer sonucu olarak Ertan Eğribel tarafından dile getirilmektedir. Eğribel’e göre,

ABD küreselleşmesiyle Batı yayılcılığı ve önerileri son sınırına ulaşmıştır. Bu anlamda artık Doğu karşısında Batı içi öncülük çekişmesi ve yeni öneriler son bulmaktadır. (...) Bu biçimiyle Doğu-Batı çatışması ve farklılığı ABD eliyle gündeme getirilerek, mevcut dengenin aşılmasına olanak vermeyecek biçimde mutlaklaştırılacaktır (2006b, s. 977).

Yine Eğribel, başka bir çalışmasında da küreselleşmeyi doğrudan doğruya Doğu-Batı çatışmasının mutlaklaştırılması olarak anlamlandırmaktadır: “Küreselleşme, Doğu-Batı çatışmasının/farklılıkların mutlaklaştırılması, (...) biçimindedir.” (2011a, s. 123).

“Neoliberalleşmenin küreselleşmenin bir uzantısı olması” konusuna ise Ufuk Özcan değinmektedir: “Küreselleşme ve onun bir uzantısı olan yerelleşme ve neoliberalleşme (...)” (2013b, s. 113). Nitekim neoliberalleşme ile birlikte “liberal muhafazakârlığın da yükselişine” küreselleşme sebep olacaktır. Ertan Eğribel özellikle Türkiye’ye ilişkin olarak bu durumu vurgulamaktadır: “Türkiye’de muhafazakar din anlayışı liberalleşirken, buna karşılık etnik milliyetçilik silahlı bir kalkışma biçiminde liberalliğin savunuculuğunu üstlenmiştir.” (2011a, s. 123).

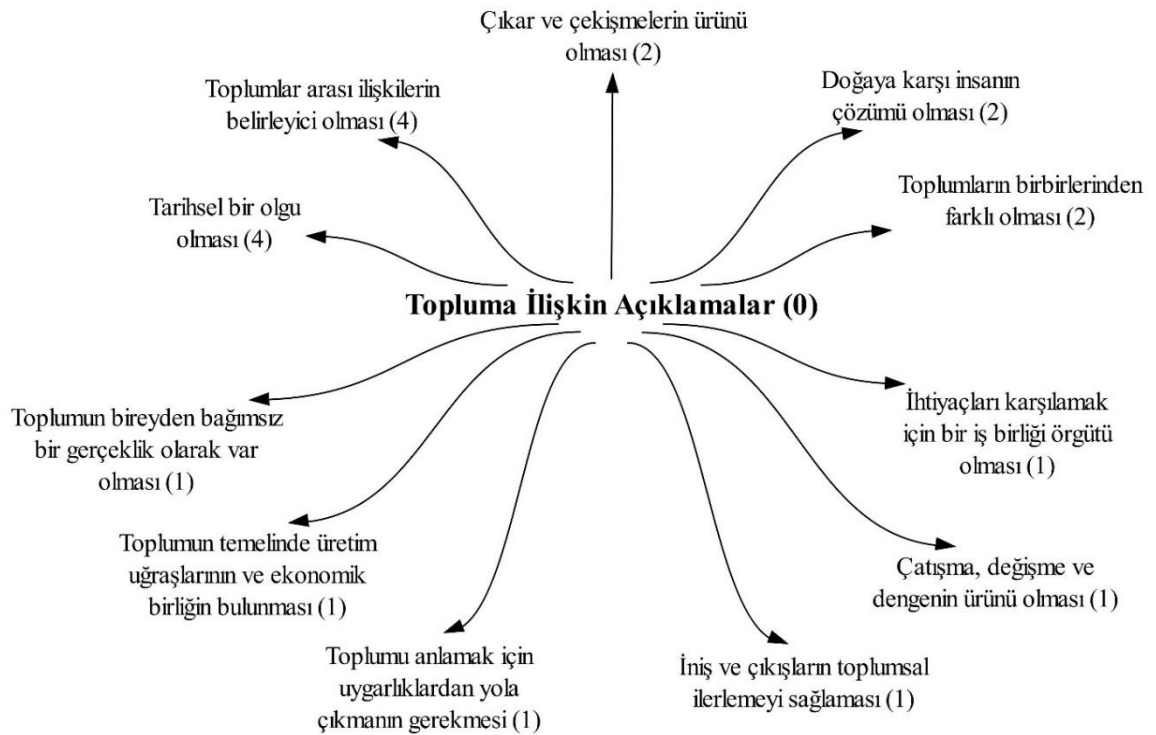
4.2. SOSYOLOJİ YILLIKLARINDAKİ BİLİM ANLAYIŞI

Sosyoloji Yıllıklarındaki bilim anlayışı, çalışmaları inceleme kapsamına alınan üç sosyoloğun topluma, mutlaklığa, bilimsel bilginin özelliklerine, genel olarak sosyolojiye, özel olarak ise Batı sosyolojisi ve Türk sosyolojisine yaklaşımları çerçevesinde tartışılmıştır. Aynı zamanda, *Yıllıklarda* en çok değinilen konular arasında yer alan sosyolojinin diğer disiplin ve alanlarla ilişkisi de bu minvalde tartışma kapsamına dâhil edilmiştir.

4.2.1. Topluma İlişkin Açıklamalar

Sosyolojik bilgi üretim sürecinde, sıklıkla sosyolojinin nesnesi olarak adlandırılan “toplum”a *Yıllıklar* perspektifinde nasıl bir anlam atfedildiği önemli olsa gerektir. Aşağıdaki şemada görüldüğü üzere, topluma ilişkin açıklamalar “tarihsel bir olgu olması”, “toplumlar arası ilişkilerin belirleyici olması”, “çıkar ve çekişmelerin ürünü olması”, “doğaya karşı insanın çözümü olması”, “toplumların birbirlerinden farklı olması”, “ihtiyaçları karşılamak için bir iş birliği örgütü olması”, “çatışma, değişme ve dengenin ürünü olması”, “iniş ve çıkışların toplumsal ilerlemeyi sağlaması”, “toplumu anlamak için uygarlıklardan yola çıkmanın gerekmesi”, “toplumun temelinde üretim uğraşlarının ve ekonomik birliğin bulunması” ve “toplumun bireyden bağımsız bir gerçeklik olarak var olması” kategorilerinde kodlamaya tabi tutulmuştur.

Şekil 9. Topluma İlişkin Açıklamalar

Topluma ilişkin açıklamalarda göze çarpan ilk kategori, toplumun “tarihsel bir olgu” olarak görülmesi ve değerlendirilmesidir.

Tablo 110. Toplumun Tarihsel Bir Olgu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	1
Toplam	4

Tablodan da görüldüğü üzere, toplumu aynı zamanda tarihsel bir olgu olarak gören sosyologların başında Baykan Sezer gelmektedir. Nitekim Sezer’e göre “Toplum, her şeyden önce ve aynı zamanda tarihsel bir olgudur. Üyelerinin, ilişkide olduğu toplumların ve kendisinin değişmesiyle sürekli olarak tarihsel bir hareketlilik içindedir.” (2011, s. 305). Bu minvalde Sezer, toplumun tarihsel olarak açıklanabileceğini ifade etmektedir: “Toplumu ancak kişiler arası, fakat tarihi boyutu da bulunan ve bu nedenle çok karmaşık görüntüler kazanan ilişkiler içinde açıklayabileceğiz.” (2006b, s. 17). Baykan Sezer, aynı zamanda toplumların kimliklerinin, tarihsel süreç içerisinde oluştuğuna da dikkat çekmektedir: “Toplumların kimliği kendi tarihi serüvenleri içinde oluşmaktadır.” (2006e, s. 460). Aynı sosyolog, bir başka çalışmasında, toplum kimliğinin tarihsel süreç içerisinde olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır: “Bir toplumu tanımlayan ve ona kimliğini kazandıran en önemli olay tarihe belli ölçülerde katılmış olmalarıdır.” (Sezer, 2006b, s. 30). Son olarak Ertan Eğribel de toplumu tarihsel bir olgu olarak görmekte ve toplumsal sorunların çözümünün ancak ve ancak tarihte bulunabileceğini ifade etmektedir: “(...) Osmanlı Doğu savunuculuğu geleneği yanında, Anadolu uygarlıklarının da mirasçısıdır. Toplum [sorunlarının] çözümünün temeli de bu tarihle kaynaşmakla mümkündür.” (2017a, ss. 188-189). Bu anlamda *Sosyoloji Yıllıklarındaki* bilgi üretim süreci içerisinde toplumu anlayanın ön koşullarından birinin tarih olarak görüldüğü ifade edilebilir.

Topluma ilişkin açıklamalarda diğer bir husus ise “toplumlar arası ilişkilerin belirleyici olduğu”dur. Aşağıdaki tablodan söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımını görmek mümkündür:

Tablo 111. Toplumda Toplamlar Arası İlişkilerin Belirleyici Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değınılme Sıklığı
Baykan Sezer	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	4

Bu minvalde, *Sosyoloji Yıllıkları*nda hiçbir toplumun dünya tarihinden ve diğer toplumlardan kopuk, özerk bir biçimde değerlendirme kapsamına alınmadığı ifade edilebilir. Nitekim çalışmaları inceleme kapsamına alınan sosyologlara göre bir toplumu anlamının yolu, onun tarih içerisindeki serüveni olduğu kadar, aynı zamanda diğer toplumlarla ilişkileridir. Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre “(...) toplumların tarih içindeki yerlerini, kimliklerini, çıkarlarını ve dolayısıyla toplum içindeki ilişkilerini belirleyen şey toplumlar arası ilişkilerdir.” (2016b, s. 292). Baykan Sezer de bir çalışmasında toplumlar arası ilişkilerin belirleyiciliği noktainazarında şu ifadeleri dile getirmektedir: “Biz sorunların kaynağı ve olayların anlamlandırılması çerçevesi olarak toplumlar arası ilişkilere, bu ilişkilerin temel belirleyici özelliğine dikkat çekiyoruz.” (2013b, s. 50). Kısacası *Sosyoloji Yıllıkları* perspektifinde toplum, toplumlar arası ilişkilerden bağımsız olarak anlaşılabilecek ve açıklanabilecek bir olgu olmaktan uzak görünümündedir.

Toplumun “çıkarc ve çekışmelerin ürünü” olması da *Yıllıklarda* topluma ilişkin olarak değerlendirmelerden bir diğeridir. Söz konusu kategori, Baykan Sezer’in çalışmaları kapsamında 2 kez kodlanmıştır. Bu konuda Sezer, ikili bir duruma işaret etmektedir. Toplum bir yandan kendi içerisinde çıkarc ve çekışmelerin ürünüyken öte yandan çıkarc birliğini de bünyesinde barındırmaktadır: “Toplum bir bakıma çekışme ve çıkarc çatışması alanı. Ama bütün bu çekışmelere karşılık aynı çözüme ortak olmanın getirdiği çıkarc birliği.” (Sezer, 2013b, s. 51). Bu sebepten ötürü, Tahir-Sezer çizgisinin ele alındığı bölümde de görüldüğü üzere, Sezer, Türkiye’de sosyolojinin Türk insanının, Türk toplumunun çıkarını gözetmesi gerektiğini belirtmektedir.

“Doğaya karşı insanın çözümü olarak toplum” özellikle Baykan Sezer’in değindiği toplum açıklamalarından biridir. Söz konusu kategoriye Sezer’in çalışmalarında 2 kez değinildiği tespit edilmiştir. Baykan Sezer, toplumun bu türden bir anlamı olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

İnsan daha yeryüzünde görünmesiyle doğa ile birtakım ilişkilere girmiştir. Doğayla olan ilişkilerinde gerekli denge, öbür canlılarda olduğu gibi doğuştan kendisine verilmiş değildir. Bu denge gereği ve dengeyi elde etme çabaları gereksinme kavramını ve insanların bu gereksinmelerini karşılayabilmek için üretime geçiş zorunluluğunu karşımıza çıkarmaktadır. Başka deyişle toplumların başlangıcında söz konusu edilebilecek gereksinmeler, insanların doğuştan değil yaşantıları sonucu edindikleri gereksinmelerdir. Bu nedenle de sosyolojinin en önemli konularından birisi tarihöncesi ve insanın doğayla kurduğu ilk ilişkiler olmaktadır (2006b, s. 18).

Toplumun “ihtiyaçları karşılamak için bir iş birliği örgütü” olarak görülmesi de doğa karşısındaki insanın çözümü olarak toplum tasavvurunda görülebileceği gibi, Sezer’deki Childe etkisinin izleri olarak da görülebilir. (Bu kategori yalnızca Sezer’in çalışması bağlamında 1 kez kodlanmıştır.) Nitekim Sezer, toplum tanımlarını da tartışma kapsamında dâhil ettiği bir çalışmasında, Childe’in tanımının üzerinde durmaktadır:

Childe’in tanımının açık seçik olmak ve bütün toplumları kapsamak gibi bir üstünlüğü bulunmaktadır. Üstelik sosyologlar da, girişimlerinde daha değişik konuları kapsayan ve başka sorunlara karşılık getiren bir tanım ileri sürememişlerdir. Childe’a göre ‘*toplum, ihtiyaçlarını karşılayacak üretim yolları bulmak için, yani kendini yeniden üretmek ve yeni ihtiyaçlar yaratmak için kurulmuş bir işbirliği örgütü*’dür (2006b, s. 18).

“Toplumların birbirinden farklı olması”, farklı özellikler göstermeleri ilk bakışta basit bir tespit gibi görünse de *Yıllıklar* perspektifindeki bilim anlayışı hakkında yorum yapma imkânı tanıyabilir.

Tablo 112. Toplumların Birbirlerinden Farklı Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniş Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	2

Baykan Sezer’e göre “Toplumlar daha tarihin başlangıcında aralarında farklılaşmalara girmişlerdir. Bu farklılaşmalar elbet önce farklı fiziki koşulların ve bu koşullar önünde insanlığın elinde bulunan tekniğin araç olarak yetersizliğidir.” (2017b, s. 75). Bu durum da bir toplum için geçerli olan açıklamaların diğer toplumları da kapsayıp kapsamayacağı noktasında soru işaretine neden olmaktadır. *Yıllıklardaki* bilimsel bilgi anlayışına göre (Batılı açıklamaların Doğulu toplumlar için geçerli olamayacağı gibi) bilim, söz konusu farklılıkları göz önünde bulundurmamak durumundadır.

Baykan Sezer tarafından toplumun “çatışma, değişme ve dengenin ürünü olarak” (söz konusu kategori yalnızca Sezer’in çalışması bağlamında 1 kez kodlanmıştır) görülmesi dikkate değer bir diğer konudur: “Çatışma ve değişmeler yanında toplumda belli dengeler de söz konusudur. Ve toplumsal değişme de, belli bir dengeden başka bir dengeye geçişten başka bir şey değildir.” (2011, s. 394). Burada dikkat çekici konu, toplumun salt çatışmalarla örülü bir alan olarak değerlendirilmeyip aynı zamanda denge unsurunun da vurgulanmasıdır. Nitekim bu cümleler Sezer’in çatışmacı yaklaşım ile arasındaki belirli oranda mesafenin bir tür göstergesi olarak da okunabilir.

“İniş ve çıkışların toplumsal ilerlemeyi sağlaması” da Sezer’in topluma ilişkin açıklamalarında faydalandığı bir diğer açıklamadır. Söz konusu kategoriye Sezer’in çalışmasında 1 kez değinildiği tespit edilmiştir. Sezer’e göre “Toplum gelişmelerinde iniş ve çıkışlar söz konusudur. Ancak her iniş ve çıkışta daha önce elde edilmiş düzey ve olanaklardan vazgeçilememektedir. Ve ancak böylece toplumda bir ilerlemeden söz edilebilmektedir.” (2017b, s. 93). Nitekim bu çalışmanın Doğu-Batı çatışması tarihinin ele alındığı bölümünde de görüldüğü üzere, sadece toplumların değil, aynı zamanda toplumlar arası ve uygarlıklar arası ilişkilerin de iniş ve çıkışlarla örülü olduğu ifade edilebilir. Dünya tarihi içerisinde “dünya egemenliğini” elinde bulunduran uygarlıkların (önce Doğu, sonra Batı gibi) ve ülkelerin (Osmanlı Devleti, sonrasında İngiltere, sonrasında Amerika gibi) olması da bu durumu kanıtlar nitelikte bir örnek olarak eklenebilir.

“Toplumu anlamak için uygarlıklardan yola çıkmanın gerekliliği” *Sosyoloji Yıllıkları*ndaki sosyoloji anlayışını özetleyebilecek bir ifade gibi görünmektedir. (Bu

kategoriye doğrudan doğruya Sezer'in çalışması bağlamında 1 kez rastlanmıştır.) Zira sosyolojinin nesnesi toplum olmakla birlikte *Yıllıklarda* toplumun ancak uygarlıklar arası ilişkilerde anlaşılıp açıklanabileceği öne sürülmektedir. Baykan Sezer ise bu konuyu doğrudan doğruya dile getirmektedir: “Biz, bizden bağımsız olarak varolan toplumu anlamak ve açıklamak durumundayız. Bu nedenle de en geniş birliklerden yola çıkmakta yarar görüyoruz. Tarihte karşımıza çıkan en geniş birlikler uygarlıklardır.” (2006b, s. 30). Her ne kadar bu ifade *Yıllıklar* içerisinde bir kez kodlanmış olsa da diğer sosyologların da benzer bir anlayış içerisinde oldukları yorumu yapılabilir. Örnek olarak Ertan Eğribel'in (1993) müzik konusuna ilişkin çalışmasında, Eğribel ve Yüksel Yıldırım'ın (2019) sağlık sosyolojisine ilişkin çalışmalarında ya da Ufuk Özcan'ın (2011) merkezî yönetim ve yerel yönetimlere ilişkin tartışmasında benzer bir anlayışın izleri görülebilir. Bu anlamda, *Sosyoloji Yıllıklarındaki* sosyolojik bilgi üretim süreci içerisinde uygarlıklar arası ilişkilerin toplumu anlamak için başat faktör olduğu söylenebilir.

“Toplumun temelinde üretim uğraşlarının ve ekonomik birliğin bulunması” (Sezer'in şahsi çalışmasında 1 kez kodlanmıştır) yine doğrudan doğruya Baykan Sezer tarafından dile getirilen bir konudur. Sezer'e göre “Toplumun temelinde gereksinimlerin karşılanması ve doğa içinde toplumun varlığını sürdürebilmek ve bunlar için gerekli koşulları yenileyebilmek için girişilen *üretim uğraşları* ve bu uğraşların sonucu ortaya çıkan *ekonomik birlik* bulunmaktadır.” (2006b, s. 32). Böylelikle iktisadi yapının ve üretim ilişkilerinin toplumları anlama ve açıklama noktasında en önemli etkenlerden birini sunduğu ifade edilebilir.

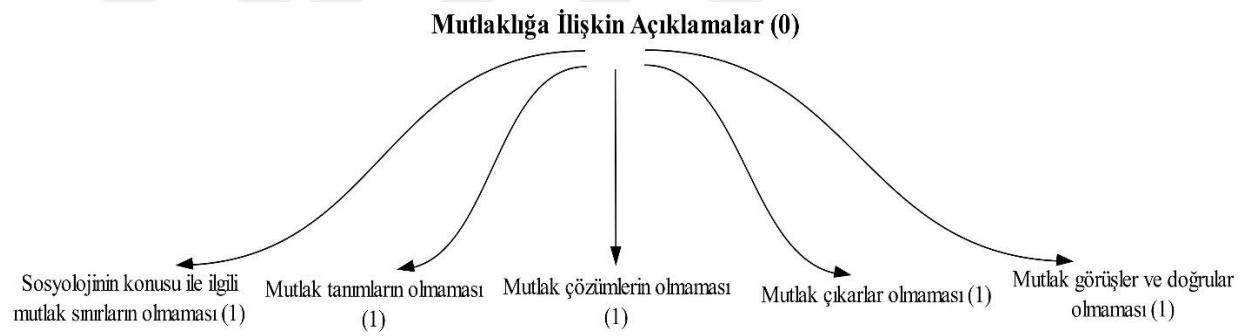
“Toplumun bir dış gerçeklik olarak, bireyden bağımsız olarak var olması” Baykan Sezer'in vurguladığı toplum açıklamalarından bir diğeridir. Söz konusu kategoriye Sezer'in çalışmasında 1 kez rastlanmıştır. Sezer'e göre “Toplum, bizim tanımlamamıza gerek duymadan kendine özgü nitelikleri ve ayrı kimliği ile vardır. Biz, bizden bağımsız olarak varolan toplumu anlamak ve açıklamak durumundayız.” (2006b, s. 30). Bu tanım da Sezer'in özneci bir anlayışla arasında mesafe olduğunun bir kanıtı niteliğinde okunabilir. Öte yandan Sezer, nesnelci anlayışa karşı da aynı oranda mesafeli görülmektedir. Nitekim aşağıda da görüleceği üzere, çıkarlardan bağımsız bir bilimin var olmayacağını söyleyerek evrenselcilik anlayışını da Batı menşeli olduğu ve kavramın

kendisinin kendisi ile tezat oluşturacak şekilde Batı'yı baz aldığı gerekçesiyle eleştirecektir.

4.2.2. Mutlaklığa İlişkin Açıklamalar

Bilimsel bilgi mutlak mıdır? Bilimin sunduğu açıklamalar mutlak açıklamalar mıdır yahut çeşitli toplumsal ve toplumlar arası sorunların çözümünde mutlak açıklamaların varlığı dile getirilebilir mi? *Sosyoloji Yıllıkları* perspektifinde bu sorulara olumlu yanıtlar verebilmek güç görünmektedir. Nitekim aşağıdaki şemadan da görüleceği üzere, mutlaklığa ilişkin olarak genel mahiyette olumsuz yargılar bulunmaktadır:

Şekil 10. Mutlaklığa İlişkin Açıklamalar

Yukarıdaki açıklamalardan “mutlak çözümlerin olmaması”, *Sosyoloji Yıllıkları* ortak çalışmaları kapsamında yayımlanan eserde, diğer kategoriler ise Baykan Sezer’in çalışmalarında geçmektedir.

Sosyolojinin konusunun mutlak olmaması, Baykan Sezer’in *Sosyolojinin Ana Başlıkları* adlı çalışmasında dile getirdiği bir konudur. Sezer’e göre “Günümüzde sosyolojinin araştırma alanı olarak tanıtılmak istenilen konular mutlak sınırlar değildir. Ve Batı üstünlüğünü eğer mutlak saymıyorsak bu tür bir yaklaşımı benimsememiz mümkün değildir. Bu durumda bizim de toplum ve toplum olaylarına yaklaşımımızı belirlememiz gerekmektedir.” (2006a, s. 128). Alıntıdan da görüldüğü üzere Sezer’in nezdinde sosyolojinin araştırma konusu sınırlandırılmamaktadır. Nitekim genel mahiyetiyle “toplum”u nesne aldığı öne sürülen bu bilim dalının, yukarıda da değinildiği üzere,

uygarlıkları ve uygarlıklar arası ilişkileri de temel konu olarak değerlendirilebileceği fikri Baykan Sezer’de hâkim görünmektedir. Sezer’e göre mutlak konu olmadığı gibi mutlak bir toplum tanımında bulunmak da mümkün görünmemektedir. Nitekim “Öbür tanımlar da toplumu tarihi ilişki ve çelişkilerin dışında ve üstünde mutlak soyut ve mutlak bir varlık olarak ele almakta ısrar etmektedir.” (Sezer, 2006b, s. 25). Bu anlamda, Sezer’e göre, toplumu tarihsel koşullardan ve toplumlar arası koşullardan bağımsız olarak ele almak, yanıltıcı sonuçlara götürebilir. Zira yukarıda da görüldüğü üzere, Sezer’in topluma ve toplumsal olaylara ilişkin açıklamalarında tarihsellik ve toplumlar arası ilişkiler önemli bir ağırlığa sahip görülmektedir. Yine benzer bir biçimde, “mutlak çözümlerin olmaması” da göze çarpan hususlardan biridir. *Sosyoloji Yıllıkları* kapsamında ortak kaleme alınan “Tarih ve Sosyoloji” adlı çalışmada, sosyolojinin sorunlara çözüm önerileri sunarken bu çözümlerin bütün toplumlar için geçerli olmayacağı şu şekilde ifade edilmektedir: “Sosyolojinin varolan sorunlara çözümler üretmesi kendiliğinden gerçekleşen bir olay değildir. Bütün çözümler tarih içinde, belli koşullarda gerçekleşmektedir. Bu nedenle doğal olarak sosyolojide de mutlak, tek bir çözüm önerisi sözkonusu olmamaktadır.” (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 39).

“Çıkar” kavramına, Marksist çatışmacı yaklaşım ile Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin yaklaşımlarının karşılaştırıldığı bölümde değinilmişti. Ayrıca “bilimsel bilginin özellikleri”nin ele alındığı aşağıdaki bölümde de Sezer, Eğribel ve Özcan’ın bilimsel bilgiyi çıkarlardan bağımsız olarak görmedikleri açıklanmıştır. Bu minvalde, *Sosyoloji Yıllıklarında*, her ne kadar bilim insanının içerisinde bulunduğu toplumun çıkarlarını gözetmesi gerektiğinden söz edilse de “mutlak çıkarların olmayışı” da değinilen konular arasındadır. Zira Sezer’e göre çıkarlar, tıpkı toplumlar gibi zaman içerisinde değişebilir. Bu anlamda “Mutlak ve kutsal çıkarlar, bir kezde bütün kezler için saptanabilecek çıkarlar yoktur. Toplum donuk bir varlık değil yaşayan, canlı bir varlıktır.” (Sezer, 2006a, s. 19). Son olarak, yine Sezer’e göre “mutlak görüşler ve doğrular” da bulunmamaktadır: “Mutlak görüş ve mutlak doğru olmadığı gibi bugünden ilerdeki araştırmaları da kayıtlamaya hakkımız yoktur.” (2017a, s. 44). Aynı zamanda bu cümle, bir anlamda da, hiçbir sosyoloğun son sözü söyleme çabası içerisinde olmaması gerektiğine dair okunabilir.

4.2.3. Bilimsel Bilginin Özelliklerine İlişkin Açıklamalar

Bilimsel bilginin özelliklerine ilişkin açıklamalar; “çıkarlardan bağımsız olmaması”, “modern bilimin Batı merkezli olması”, “pür yansızlığın mümkün olmaması”, “sorunlar üzerinde etkili olma (sorunları çözme) çabası”, “toplumsal bir süreç olması”, “tarihsel bir süreç olması”, “Batı biliminin Batı egemenliği ve yayılmacılığı ile bağı”, “ön bilgilerin ve ön yargıların belli bir ölçüde gerekli ve işlevsel oluşu”, “bilimin ve bilimsel üretimin sorgulanması gerektiği”, “olaylar üstünde egemenlik kurma amacı”, “tutulan tarafın açıklanması gerekliliği”, “kutsallaştırmama gerekliliği” ve “kültürden soyutlanamaması” kategorilerinde kodlamaya tabi tutulmuştur.

Şekil 11. Bilimsel Bilginin Özellikleri

Sosyoloji Yıllıklarında bilimsel bilgiye ilişkin açıklamalarda en çok değinilen husus, bilimsel bilginin çıkarlardan bağımsız olmadığıdır.

Tablo 113. Bilimsel Bilginin Çıkarlardan Bağımsız Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel'in vd. yazarlar	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1

Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	7

Yıllıklarda, “evrensellik” savı içeren bilimsel görüşler de (ilk bakışta öyle görünmeseler bile) çıkarılardan azade olarak değerlendirilmemektedir. Nitekim Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, ortaklaşa kaleme aldıkları “Türk Sosyolojisinin Dünü, Bugünü, Yarını” adlı çalışmalarında, konuyu şu şekilde vurgulamaktadırlar: “(...) bilimde evrensellik savlarını destekleyen Batı’nın günümüz bölünmüşlüğünde çıkarı bulunmaktadır.” (2016a, s. 8). Yine Eğribel, “Günümüz Bilim Tartışmaları ve XIX. Yüzyıl Bilimi” adlı çalışmasında aynı vurguda bulunmakta ve evrensellik adı altındaki bilim anlayışının esasen Batı çıkarlarından bağımsız olmadığını vurgulamaktadır: “(...) Batı bilimi genişlik kazanmış olsa bile Batı çıkarlarıyla ve egemenliğiyle sınırlı kalmıştır.” (2007a, s. 347). Eğribel (2007a, s. 284), aynı çalışmasında, Batı bilimini yönlendiren unsurun Batı çıkarları olduğunu da belirtmektedir.

“Modern bilimin Batı merkezli olması” konusu da bilimin ve bilimsel bilginin çıkarılardan bağımsız olmamasının ardından en çok değinilen konuların arasında gelmektedir.

Tablo 114. Modern Bilimin Batı Merkezli Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	6

Ertan Eğribel, konuya ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır: “(...) modern bilim tek yönlüdür, Batı-merkezcidir. Batı’nın kendi deneyleri ve gözlemleriyle, olayların ön görünüşüyle sınırlıdır.” (2007a, s. 476). Baykan Sezer’in de modern bilimin Batı merkezli olduğunu düşündüğünü, sonrasında atom fiziğini örnek verdiği ifadelerden görebilmek mümkündür: “Batı, dünya üzerinde kendi egemenliğini yaygınlaştırmakla birlikte kendi bilim anlayışına da bir mutlaklık atfetmiştir. Bu konuda Batı’nın dayatması görülmemiş

boyutlarda gözlenecektir. Büyük harfle Bilim Batı hizmetindedir.” (2007, s. 150). Bu durumda modern bilim olarak adlandırılan bilimlere karşı takınılacak tutumun nasıl olması gerektiği sorusu akla gelebilir. Nitekim aşağıda da görüleceği üzere sosyoloji de Batı’da ortaya çıkmış, modern dönem olarak adlandırılabilir bir dönem ürünü olan bir bilim dalıdır. Eğribel bu soruya, iktisat, tarih ve sosyoloji gibi bilim dallarına ilişkin olarak şu ifadelerle yanıt getirmektedir: “Bu bilimlerin Batı kaygısı ve sorunlarına göre biçimlenmesi bu bilgileri ve bilimi reddetmemesi [kuvvetle muhtemel “reddetmemizi”] gerektirmez. Yapılacak eleştiriler sonucunda bu bilimleri kendi açımızdan değiştirmek, dönüştürmek mümkündür.” (2007a, s. 421).

“Bilimde pür yansızlığın mümkün olmaması”, *Sosyoloji Yıllıklarında* dikkat çeken bir başka konu olarak görülmektedir.

Tablo 115. Bilimde Pür Yansızlığın Mümkün Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	5

Baykan Sezer, fizikten örnek vererek Batı biliminin de yansız olmadığını şu şekilde vurgulamaktadır: “Batı bilimi gerçekten özerk midir? Sözel fiziğin doğrudan genelkurmayın denetiminde olması bu özerkliğin niteliğine gölge düşürecek mahiyettedir.” (2007, s. 158). Baykan Sezer’in Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’la birlikte kaleme aldığı metinde de benzer ifadelerle rastlanabilmektedir: “Türk ya da Amerikan fiziğinin olamayacağı görüşüne karşılık fizik bilimlerinin de yansız ve mutlak olmadığı açıktır. Evrensellikten söz edilen biyolojide bile toplumsal ölçekte burjuva biyolojisi-devrimci biyoloji ayrımı açıkça yapılmaktadır.” (2016a, s. 6). Bu anlamda adı geçen sosyologlar, sadece sosyal bilimlerde değil, doğa bilimlerinde de yansızlığın mümkün olmadığını ve olamayacağını ifade etmektedirler. Öte yandan sosyoloji için de -özellikle

Sezer’de- benzer bir kanaatin olduğu ifade edilebilir. Nitekim Sezer’e göre sosyolojide de yansızlık, tıpkı diğer bilim dallarında olduğu gibi mümkün görünmemektedir:

Sosyoloji bir bilim dalı. Bu özelliğine bağlı olarak da tanımlanmakta. İki konu üzerinde durmamız gerekmekte. Toplumla ilgili bir bilim. Öte yandan sorunlara çözüm getirmek çabasında. Toplumun yaşanan sorunlarına çözüm getirmek. Ne denli bunu kabule yanaşmasa da amacı siyaset alanı çizgileri içindedir. Sosyolojinin siyasetle olan bu yakın ilişkisi. Bu konuyu sürekli göz önünde tutmak gerekli. Ama aynı zamanda sosyolojinin bu yönünü yine tartışmaya açık tutmak gerekli. Bu, bilimsel dürüstlüğün gereği. Biz hiçbir biçimde yansızlığımızı savunmadık. Olabilirliği yok (2013b, s. 16).

Alıntıdan da görüldüğü üzere, Sezer yansızlık fikrini savunmadığını net bir biçimde ifade etmektedir. Ancak yine Sezer’e göre burada bahsedilen yanlışlık hâli, bilimsel dürüstlüğün önünde bir engel teşkil etmemektedir. Yine de Sezer’in tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde de pür bir yansızlık anlayışının hâkim olmadığını düşündüğü belirtilebilir.

“Sorunlar üzerinde etkili olma (sorunları çözme) çabası” bilime ilişkin açıklamalarda, özellikle Ertan Eğribel’in metinleri nezdinde karşılaşılan kategoriler arasındadır.

Tablo 116. Sorunlar Üzerinde Etkili Olma (Sorunları Çözme) Çabası Olarak Bilim Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinişme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Baykan Sezer	1
Toplam	4

Tablodan da görüldüğü üzere, bilimin, sorunlar üzerinde etkili olma ve sorunları çözme çabası olduğuna ilişkin esas vurgu, yoğunluklu olarak Ertan Eğribel’e aittir. Eğribel’e göre “Bilimin amacı olaylar üzerinde egemenlik kurmaktır. Olayların kendiliğinden gidişine müdahale, toplum sorunlarının dolaylı yoldan çözümü bilimi [bilime], bilimsel düşünciyi [düşünceye] insanoğlunun elinde önemli bir araç niteliği kazandırmıştır.” (2007a, s. 333).

“Toplumsal bir süreç olması” da bilim açıklamalarında görülen bir başka konudur. Aşağıdaki tablodan söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımını görebilmek mümkündür:

Tablo 117. Bilimin Toplumsal Bir Süreç Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	4

Sosyoloji Yıllıklarında bilim, toplumsal bir süreç olarak, tarihsellik ile ilişkili olarak ele alınmaktadır. Baykan Sezer’in bilimin toplumsal yönüne ilişkin fikirleri bu konuya bir örnek olarak sunulabilir:

Bilim, toplum içinde gerçekleşen, anlamını toplum içinde bulan ve yine toplum içinde değerlendirilebilen bir olaydır. Toplum içinde gerçekleşmesi ve anlamını toplum ilişkilerinde bulabilmesi nedeniyle bütün öbür toplum olaylarının uyduğu kurallara uymaktadır. Bilimin de kendisini doğuran, kayıtlayan tarihi ve toplumsal koşullara bağlı değerlendirilmesi gerekir (2007, s. 153).

Yukarıdaki ifadelere benzer bir yargı, Eğribel’de de mevcuttur: “Bilimin özelliklerini bilimi kutsallaştırmadan tarihi ve toplumsal koşullar içinde ele alarak, sorgulayarak değerlendirmek gerekir.” (2007a, s. 337). Bu anlamda bilimsel bilginin de inşa edildiği toplumdan bağımsız olmadığına yönelik bir görüşün mevcut olduğu söylenebilir.

Bilimin toplumsal olması ile bağlantılı görülebilecek bir başka husus ise *Sosyoloji Yıllıklarında* bilimin aynı zamanda “tarihsel bir süreç” olarak değerlendirilmesidir.

Tablo 118. Bilimin Tarihsel Bir Süreç Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	1

Ufuk Özcan	1
Toplam	4

Ertan Eğribel, toplumsallıkla ilişkili olarak bilimin tarihsel bir olgu olmasının da bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir: “(...) bilim toplumsal ilişkilerin bütünüdür. Tarihi olmak zorundadır.” (2007a, s. 481). Yine toplumsal süreç içerisinde Baykan Sezer’den aktarılan ifadeler de bilimin tarihsel bir olgu olarak görülmesinin örneği olarak sunulabilir.

Sosyoloji Yıllıklarında bilimin toplumsal ve tarihsel bir süreç olarak görülmesinin en büyük anlamı ise sosyologların Doğu ve Batı bilimleri arasında ayrım getirmelerinde görülebilir. Eğribel, bu ayrımı, bilimin evrensellik fikri ile ilintili olarak şu şekilde ifade etmektedir:

Bilim ve bilimin gelişmesi kendi gerekleri yanında toplumsal ve tarihi koşulların bir ürünüdür. Bu nedenle Doğu ve Batı bilimleri arasında farklılık söz konusudur. Doğu ve Batı bilimi arasındaki fark aynı gelişme çizgisi içinde bilimin ileri, geri biçimleri veya üstünlük farkı değildir. Bu farklılık XIX. yüzyıl sonrası ortaya çıkan Batı-merkezli bilim anlayışı nedeniyle evrensel bilimin değişik aşamaları olarak tanıtılmaktadır. Günümüzde bilimin evrenselliğinden söz edilirken bu evrensellekle Batı bilimi özdeşleştirilmektedir. Bizim eleştirimiz bilimin evrenselliğine, bilim açıklamalarının tüm toplumları kuşatıcı olması gereğine yönelik değildir, Batı’nın bu evrenselliği temsil etmediğine yöneliktir. Batı bilimi tüm insanlığa değil, Batı’ya hizmet etmektedir (2007a, s. 469).

“Batı biliminin Batı egemenliği ve yayılcılığı ile bağı” olduğu fikri de *Sosyoloji Yıllıklarında* dile getirilen konular arasındadır.

Tablo 119. Batı Biliminin Batı Egemenliği ve Yayılcılığı ile Bağı Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Baykan Sezer	1
Toplam	3

Yukarıda, Batı kavramının anlamlandırılması bölümünde Batı'nın en çok değinilen özelliğinin yayılcılık olduğuna değinilmişti. Bu minvalde Eğribel ve Sezer de Batı bilimi ile Batı yayılcılığı arasında bağlantı kurmaktadırlar. Bir başka ifadeyle Batı biliminin Batı egemenliği ve yayılcılığından ayrı bir biçimde değerlendirilemeyeceğini ifade etmektedirler. Bu konuya örnek olarak Ertan Eğribel'in "Batı biliminin yaygınlaşması Batı egemenliğin[in] yaygınlaşması ile birliktedir." (2007a, s. 369) ifadeleri ile Baykan Sezer'in "Batı, dünya üzerinde kendi egemenliğini yaygınlaştırmakla birlikte kendi bilim anlayışına da bir mutlaklık atfetmiştir." (2007, s. 150) ifadeleri gösterilebilir.

"Ön bilgilerin ve ön yargıların belli bir ölçüde gerekli ve işlevsel oluşu" sadece Baykan Sezer'in bir çalışmasında değindiği bir konudur. Baykan Sezer, konuya ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır:

Sosyolojide yöntem, her şeyden önce araştırmalarımızdan önce bildiklerimize bağlı kalmaktadır. En basiti toplum ya da toplum olayları üzerine bir ön bilgimiz ya da önyargımız, nasıl isterseniz, bulunması gereklidir. Bu bilgilerimize uygun bir biçimde sorunlarımıza el atabilecek ve sorunlarımızın özelliklerini tanımaya çalışacağız. Aksi durumda neyi aradığımızı kestirmek olanağı bile bulunmayacaktır (2006a, s. 73).

Yukarıdaki alıntıdan da görüldüğü üzere Sezer, sosyolojide ön bilgilerin ve ön yargıların esas olarak incelenen konu ve sorunlara yönelik arayışta belirli bir işlevi olduğunu belirtmektedir.

Aynı zamanda "bilimin ve bilimsel üretimin sorgulanması gerektiği" de Ertan Eğribel'in çalışmasında 1 kez kodlanan bir kategori olarak kendisini göstermektedir. Nitekim Eğribel'e göre "Günümüz bilim anlayışı ve bilim eleştirileri de belli bir dönemin ürünüdür. Mutlak değildir." (2007a, s. 283) Bu anlamda yine Eğribel'e göre bilimi "kutsallaştırmamak" ve sorgulamaya tabi tutmak gerekmektedir: "Bilimin özelliklerini bilimi kutsallaştırmadan tarihi ve toplumsal koşullar içinde ele alarak, sorgulayarak değerlendirmek gerekir." (2007a, s. 337).

Bilimin ve bilimsel bilginin “olaylar üstünde egemenlik kurma aracı” olmasına da yine *Yıllıklar* kapsamında değinilmektedir. Nitekim Ertan Eğribel’e (2007a, s. 333) göre “Bilimin amacı olaylar üzerinde egemenlik kurmaktır.” Bu durum, bilimsel anlayışın nesnellikle arasındaki mesafenin de görülmesi hasebiyle dikkate değerdir.

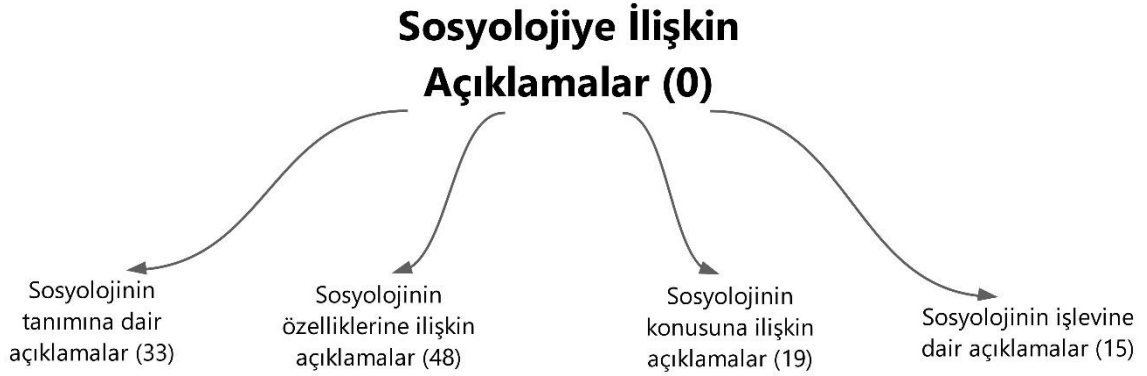
“Tutulan tarafın açıklanması gerekliliği” da yine *Yıllıklarda* dile getirilmektedir. (Söz konusu kategori Sezer’in çalışması bağlamında 1 kez kodlanmıştır.) Bu konu, Sezer tarafından bilimsel dürüstlüğün bir gereği olarak dile getirilmektedir. Bilimde pür tarafsızlığın mümkün olamayacağını öne süren Sezer, bilimsel dürüstlük gereği bağlı olunan, desteklenen tarafın baştan açıkça dile getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır: “Bu nedenle yansızlık değil, sosyolojide amaçlanması gereken bilimsel dürüstlük. Bilimsel dürüstlük önce tutulan yanın açıkça ortaya konması.” (2013b, s. 18).

Son olarak, bilimin toplumsal ve tarihi koşullardan olduğu gibi aynı zamanda “kültürden soyutlanamayacağı” fikrine Ufuk Özcan’ın satırlarında rastlamak mümkündür: “Bilimi toplumsal yaşamdan, kültürden, çıkarlardan ve tarihi koşullardan soyutlayan yaklaşım, Comte’un temsil ettiği pozitivist ‘ürün’ yaklaşımıdır.” (2010d, s. 147). Özcan bu ifadelerin hemen ardından Mümtaz Turhan’ın da benzer bir yaklaşım içerisinde olduğunu söyleyerek onu eleştirmektedir. Bu minvalde, Özcan da bilimin toplumsal ve tarihi koşulların ürünü olduğu, çıkarlardan bağımsız olmadığı noktasında Sezer ve Eğribel’e katılmakta, ayrıca bilimin kültürden de soyutlanamayacağı fikrini eklemektedir.

4.2.4. Sosyolojiye İlişkin Açıklamalar

Bu bölümde, *Sosyoloji Yıllıklarında* genel olarak sosyolojiye ilişkin açıklamalara ve anlamlandırmalara yer verilmiştir. Genel olarak sosyoloji denilmesinin sebebi, özel mahiyette Batı sosyolojisi ve Türk sosyolojisi adlandırmalarının ayrı bir başlık altında incelenmiş olmasıdır. Sosyolojiye ilişkin açıklamalar; “sosyolojinin tanımına dair açıklamalar”, “sosyolojinin özelliklerine ilişkin açıklamalar”, “sosyolojinin konusuna ilişkin açıklamalar” ve “sosyolojinin işlevine dair açıklamalar” alt kategorileri bağlamında değerlendirilmiştir. Aşağıdaki şemada, söz konusu kategorilere ilişkin kodlama sayılarını görmek mümkündür:

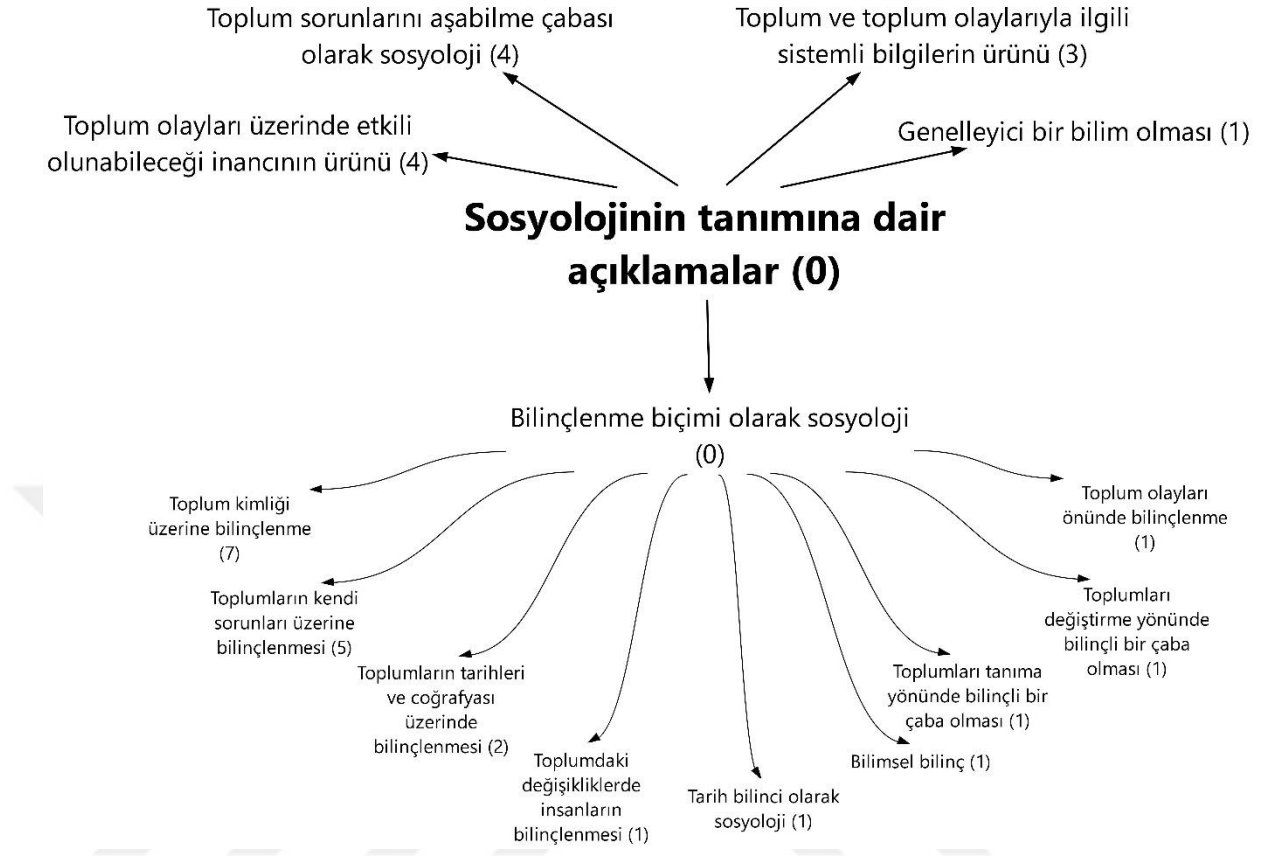
Şekil 12. Sosyolojiye İlişkin Açıklamalar

4.2.4.1. Sosyolojinin Tanımına Dair Açıklamalar

Sosyolojinin tanımına dair açıklamalar “bilinçlenme biçimi olarak sosyoloji”, “toplum olayları üzerinde etkili olunabileceği inancının ürünü”, “toplum sorunlarını aşabilme çabası olarak sosyoloji”, “toplum ve toplum olaylarıyla ilgili sistemli bilgilerin ürünü” ve “genelleyici bir bilim olması” alt kategorileri yer almaktadır. Ek olarak “bilinçlenme biçimi olarak sosyoloji” de kendi içerisinde 9 alt kategoriye ayrılmaktadır: “toplum kimliği üzerine bilinçlenme”, “toplumların kendi sorunları üzerine bilinçlenmesi”, “toplumların tarihleri ve coğrafyaları üzerinde bilinçlenmesi”, “toplumdaki değişikliklerde insanların bilinçlenmesi”, “tarih bilinci olarak sosyoloji”, “bilimsel bilinç”, “toplumları tanıma yönünde bilinçli bir çaba olması”, “toplumları değiştirme yönünde bilinçli bir çaba olması” ve “toplum olayları önünde bilinçlenme”.

Şekil 13. Sosyolojinin Tanımına Dair Açıklamalar

Genel olarak sosyolojinin tanımına ilişkin açıklamalara değinen bölümlerdeki yazar dağılımlarını aşağıdaki tablo üzerinden görebilmek mümkündür:

Tablo 120. Sosyolojinin Tanımına İlişkin Açıklamalar Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değirilme Sıklığı
Baykan Sezer	15
Ertan Eğribel	9
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	8
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	33

Sosyolojinin tanımına ilişkin açıklamalarda en çok değinilen, sosyolojinin bir bilinçlenme biçimi olduğudur.

Tablo 121. Bilinçlenme Biçimi Olarak Sosyoloji Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değini lme Sıklığı
Baykan Sezer	7
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	7
Ertan Eğribel	6
Toplam	20

Bu noktada, sosyolojinin “toplum kimliği üzerine bilinçlenme” olarak tanımlanması, en çok geçen ifade olarak görülmektedir.

Tablo 122. Toplum Kimliği Üzerine Bilinçlenme Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değini lme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	2
Toplam	7

Baykan Sezer’in “(...) sosyolojinin her şeyden önce toplumların kendilerinin bilincine varmalarından başka bir şey olmadığı (...)” (2006a, s. 181) ifadesi, sosyolojinin bir bilinçlenme olarak görülmesini özetler mahiyettedir. Öte yandan yine Sezer’e göre sosyolojinin bu yönü, görmezden gelinmektedir:

Bir bilim görüntüsü kazanmış olması bir yerde sosyolojinin toplumların bir kimlik aramaları ve bilinçlenmeleri olayı olduğunu anlamamızı engellemektedir. Günümüzde sosyoloji, günlük birtakım sınırlı sorunların çözümüne yönelmiş bir bilim görüntüsündedir. Bizlere bu söz konusu sorunlarla ilgili bilgiler ya da daha iyisi bu bilgilerin sistemleştirilmesi olarak tanıtılmaktadır (2006a, s. 182).

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, sosyolojinin toplumların kendi kimlikleri üzerine bilinçlenme olduğunu şu şekilde ifade etmektedirler: “Sosyolojinin asıl önemi de, toplum sorunlarının kurcalanmasında, eldeki yöntemin paylaşılabılır olması dolayısıyla insanlara sorunları ve kimlikleri üzerinde bilinçlenmeye ve etkin olmaya izin vermesinden kaynaklanıyor.” (2013d, s. 10). Yine Eğribel ve Özcan, başka çalışmalarında, “Sosyoloji

her şeyden önce toplumun kendi sorunları ve kimliği üzerinde bir bilinçlenmedir.” (2006d, s. 11) demektedirler. Eğribel ve Özcan’ın ifadelerinde geçen “sorunlar” da bir başka noktaya, “toplumların kendi sorunları üzerine bilinçlenme” ifadesi olarak sosyoloji tanımına varmaktadır.

Tablo 123. Toplumların Kendi Sorunları Üzerine Bilinçlenmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel	1
Toplam	5

Nitekim Eğribel, “Türk Sosyolojisini ve Toplumu Birlikte Özgürleştirmenin Gereği Üzerine” adlı çalışmasında, sosyolojinin tanımını bu minvalde gerçekleştirmektedir: “Sosyoloji toplumun kendi sorunlarının çözümü önünde bir bilinçlenmedir.” (2007b, s. 47). Konuyla ilgili bir başka bilinçlenme biçimi ise “toplumların tarihleri ve coğrafyası [coğrafyaları] üzerine bilinçlenme” biçimi olarak sosyolojidir. Söz konusu ifade, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın ortak çalışmalarında 2 kez geçmektedir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre, Türk sosyolojisini de içerecek bir biçimde tanım şu şekilde dile getirilmektedir: “Sosyoloji toplumların tarihleri ve coğrafyası üzerine bir bilinçlenmedir. Bizim Türk sosyolojisinden anladığımız da budur.” (2006d, s. 17). Bir başka “bilinçlenme biçimi olarak sosyoloji” anlayışı örneği ise Sezer’de görülmektedir. Sezer’e göre sosyoloji, “toplumdaki değişikliklerde insanların bilinçlenmesi”dir: “Önce sosyoloji, toplumdaki çeşitli çalkantı ve değişiklikler önünde insanların bilinçlenmeleri ve bu değişiklikleri kavrayabilmek isteklerinin bir sonucudur.” (2011, s. 387). “Tarih bilinci olarak sosyoloji” ise yine Baykan Sezer’de ancak bu sefer sosyoloğun başka bir çalışmasında, *Sosyolojinin Ana Başlıkları* adlı eserinde rastlanan bir ifadedir: “Sosyoloji, bir tarih felsefesi değildir ama bir tarih bilincinden başka bir şey de değildir.” (2006a, s. 68). Sezer, *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı* adlı eserinde ise “bilimsel bilinç” kavramına odaklanarak bir açıklama getirmektedir: “Gerçekte sosyoloji, bir toplumsal varlığın kendisini idrak etmesini ifade eden bilimsel bilinçten başka bir şey değildi (...)”

(2017a, s. 36). Eğribel ise sosyolojiyi “toplumları tanıma” ve “toplumları değiştirme yönünde” bilinçli bir çaba olarak değerlendirmektedir: “Sosyoloji toplumları tanıma ve değiştirme yönünde bilinçli bir çabadır.” (2010d, s. 293). Son olarak Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın, sosyolojiyi, “toplum olayları önünde bilinçlenme” olarak ifade ettikleri eklenebilir: “(...) sosyoloji, toplumların var olan sorunları üzerinde bir bilinçlenme, etkin olma ve farklı çözümler getirme çabası.” (2013d, s. 9).

Sosyolojinin “toplum olayları üzerinde etkili olma aracı” olarak görülmesi de sosyolojinin tanımına ilişkin karşılaşılan bir diğer kategori başlığı olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 124. Toplum Olayları Üzerinde Etkili Olunabileceği İnancının Ürünü Olarak Sosyoloji Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	4

Baykan Sezer, oldukça kısa ve net bir tanım yaparak sosyolojiye ilişkin şunları söylemektedir: “Sosyoloji, toplum olayları üzerinde etkili olunabileceği inancının bir ürünüdür.” (2011, s. 369). Ertan Eğribel, konuyu şu şekilde vurgulamaktadır: “Sosyoloji getirilen genel yorum içinde toplum ve toplum olayları üzerinde etkili olmak, tarihi yönlendirmek için açıklayıcı temel tasalar getirme çabasındadır.” (1999b, s. 88).

“Toplum sorunlarını aşabilme çabası olarak sosyoloji” de karşılaşılan bir diğer sosyoloji tanımlaması olarak dikkat çekmektedir. Aşağıdaki tablodan söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

Tablo 125. Toplum Sorunlarını Aşabilme Çabası Olarak Sosyoloji Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	1
Toplam	4

Baykan Sezer’in, “Sosyolojiyi bir yerde toplumların sorunları aşabilme çabası olarak tanımlayabiliriz.” (2013b, s. 13) ve “Çünkü sosyoloji, kişinin toplum sorunları üzerinde etkili olabilmek için bu sorunları anlama çabasından başka bir şey değildir.” (2006b, s. 22) ifadeleri bu konuya örnek olarak gösterilebilir.

Sosyolojinin “toplum ve toplum olaylarıyla ilgili sistemli bilgilerin ürünü” olduğu da yine *Yıllıklarda* dile getirilen bir başka sosyoloji tanımı olarak gözlemlenmektedir.

Tablo 126. Toplum ve Toplum Olaylarıyla İlgili Sistemli Bilgilerin Ürünü Olarak Sosyoloji Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	1
Toplam	3

Baykan Sezer’e göre “Sosyoloji, toplum ve toplum olayları ile ilgili sistemli bilgilerimizdir.” (2006a, s. 31). Bir başka örnek olarak Ertan Eğribel’in bir çalışmasında da aynı tanımlamaya rastlanmaktadır: “Sosyoloji, toplum ve toplum olaylarıyla ilgili sistemli bilgilerimizdir. Rastgele bilgiler böylece sistemli bir bilgiye dönüşmektedir.” (2009c, s. 40).

Sosyolojinin “genelleyici bir bilim” olarak tanımlanmasına ise Baykan Sezer’de 1 kez rastlanmıştır. Baykan Sezer, konuya ilişkin şu değinide bulunmaktadır:

Bu varsayımların başında [bir önceki paragrafta sosyolojinin belirli varsayımlar öne sürdüğü ve ancak bu şekilde bir bilim düzeyine eriştiği ifade edilmektedir] sosyolojinin genelleyici bir bilim olması gelmektedir. Fakat bunu sosyolojinin görev ve ilgi alanının yalnızca başka bilimlerin ürettiği bilgilerin genel bir çerçeve içinde sistemleştirilmesi ya da felsefenin öbür bilimler önündeki tutumunun benzeri bir tutumun ürünü saymamak gerekir. Sosyoloji, olayların toplumun bütün olayları ile olan ilişkileri içinde daha iyi anlaşılabilceği inancıdır. Sosyoloji bu inancın ürünüdür (2006a, s. 73).

Örneklerden de görüldüğü üzere, sosyoloji tanımları arasında en çok dikkat çeken unsur, sosyolojinin bir bilinç biçimi ve bilinçlenme aracı olarak görülmesine dairdir. Öte yandan, bir ekleme olarak, “sosyoloji ...’dan başka bir şey değildir” gibi tanımların, sosyoloji hakkında yapılan diğer tanımlamaları dışlama tehlikesini beraberinde getirebileceği ifade edilebilir. Bu anlamda, örnek olarak Sezer’in “Sosyoloji, bir tarih felsefesi değildir ama bir tarih bilincinden başka bir şey de değildir.” (2006a, s. 68) ile “Çünkü sosyoloji, kişinin toplum sorunları üzerinde etkili olabilmek için bu sorunları anlama çabasıdan başka bir şey değildir.” (2006b, s. 22) ifadeleri bir çelişki barındırmıyorsa ancak tek bir açıklama geçerli olabilir: Sezer, tarih bilinci ile toplum sorunlarını anlama çabası arasında eş değer bir bağ kuruyor demektir. Nitekim bu bölümdeki “Sosyoloji ve Tarih” alt bölümünde de görüleceği üzere, Sezer’in bu tür bir kanaatte olduğu, bu sebepten ötürü ilk bakışta çelişkili gibi görünse de bu ifadelerin çelişkili olmadığı ifade edilebilir.

4.2.4.2. Sosyolojinin Özelliklerine İlişkin Açıklamalar

Sosyolojinin özelliklerine ilişkin açıklamalar; “Batı kökenli ve merkezli olması”, “tarih anlayışından bağımsız olmaması-tarih görüşü olması”, “çıkarlardan bağımsız olmaması/pür yansızlığın mümkün olmaması”, “sorunların toplumlar arası ilişkilerce ele alınabileceği”, “sosyolojinin belli bir dünya görüşünden azade olmaması”, “pozitivist ve ampirist eğilimlerle toplumun kavranamayacağı”, “siyaset dışılığın mümkün olmaması”, “sosyolojiye kimliğini kazandıranın yöntem olması”, “toplum olaylarını bütünlüğü içinde ele alması”, “kendi yöntemi ile elde edilen bilgilerle var olması”, “tarihin ve toplumun parçası olması” alt kategorilerinde kodlamaya tabi tutulmuştur. Ayrıca, en fazla dile getirilen husus olan “Batı kökenli ve merkezli olması” da kendi içerisinde “Batı kökenli oluşunun yalnızca bir tespit olarak sunulması”, “Batı’nın kendi sorunlarını ve anlayışını

mutlaklaştırması”, “Batı düşüncesinin uzantısı olması”, “toplum sorunlarının Batı öncülüğünde çözüleceği inancı”, “Batı’nın sorunlarına çözüm için ortaya çıkması”, “Batı merkezli ilerleme anlayışının mutlaklaştırılması”, “Batı dünya egemenliğinin pekiştirilmesi” ve “Batı merkezli değişme anlayışının mutlaklaştırılması” olmak üzere toplamda 8 alt kategoride kodlamaya tabi tutulmuştur. Sosyolojinin özelliklerine ilişkin olarak çalışmaları kodlanan yazar dağılımlarını aşağıdaki tabloda görebilmek mümkündür:

Tablo 127. Sosyolojinin Özelliklerine İlişkin Açıklamalar Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	19
Ertan Eğribel	16
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	8
Ertan Eğribel vd. yazar	3
Ufuk Özcan	1
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	48

Şekil 14. Sosyolojinin
Özelliklerine İlişkin
Açıklamalar

Sosyoloji Yıllıklarındaki bilgi üretim süreci içerisinde sosyolojinin en fazla değinilen özelliğinin “Batı merkezli olduğu” belirtilebilir.

Tablo 128. Sosyolojinin Batı Kökenli ve Merkezli Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değini lme Sıklığı
Ertan Eğribel	10
Baykan Sezer	4
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	16

Bu kapsamda, 5 yerde sosyolojinin Batı kökenli oluşu, yalnızca bir tespit olarak dile getirilmiştir.

Tablo 129. Sosyolojinin Batı Kökenli Oluşunun Yalnızca Bir Tespit Olarak Sunulması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değini lme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	5

“Batı’nın kendi sorunlarını ve anlayışını mutlaklaştırması” ise sosyolojinin Batı kökenli oluşunun bir tespit olarak sunulmasından sonra en çok değinilen hususların başında gelmektedir.

Tablo 130. Sosyoloji ile Batı'nın Kendi Sorunlarını ve Anlayışını Mutlaklaştırması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Baykan Sezer	1
Toplam	3

Baykan Sezer, “Batı'nın kendi sorunlarını ve anlayışını mutlaklaştırması” konusunu aşağıdaki gibi özetlemektedir:

Sosyoloji Batı'da belli koşul ve tasaların ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı'nın söz konusu dönemdeki tasaları sosyolojiyi ve sosyolojinin başvuru kavramlarını da belirlemiş bulunmaktadır. Batı kendi içindeki sorunlara öncelik tanınması ve sorunlarına dünya egemenliğini elinde tutmanın kendisine verdiği güven içinde açıklamalarında birim olarak toplumu almış ve toplumla sınırlı tutmuştur. Ayrıca kendi dünya egemenliğini de mutlaklaştırmak amacıyla bir mutlak toplum kavramını ortaya atmıştır (2004b, s. 33).

Sezer'in bu ifadeleri, aynı zamanda *Yıllıklar* içerisinde “mutlaklık” fikrine niçin karşı çıkıldığının da bir göstergesi olarak okunabilir. Nitekim Sezer'in esas eleştirdiği husus, Batı anlayışının mutlaklaştırılmasıdır. Zira bu, aynı zamanda Batı'nın dünya egemenliğini mutlaklaştırmayı da beraberinde getirme tehlikesini taşımaktadır. Batı merkezlilikle ilişkili olarak Batı'nın mutlaklaştırıldığı diğer bir alan “Batı merkezli ilerleme anlayışının mutlaklaştırılması”nda (söz konusu kategori 2 kez Ertan Eğribel'in çalışmaları kapsamında kodlanmıştır) görülecektir. Ertan Eğribel, genel mahiyette toplum bilimlerine ilişkin yaptığı açıklamada, Batı dışı toplumların Batı'dan farklı özellikler gösterdiğinin kabulü ile bu tür bir mutlaklık anlayışının önüne geçilebileceğini ifade etmektedir:

Toplum bilimleri modern bilim anlayışı çerçevesinde Batı toplumlarını mutlak bir veri, tüm insanlığın sonuçta varması gerekli üstün bir aşama, amaç ve ideal olarak ele almaktadır. Bu durumda üzerinde yeni bir varsayım ve kuram oluşturmanın tek yolu Batı dışı toplumların Batı'dan farklı olduklarıdır (2009d, s. 185).

“Batı düşüncesinin uzantısı olması” sosyolojinin Batı merkezli olarak değerlendirildiği bir diğer kategori olarak gözlemlenmektedir.

Tablo 131. Sosyolojinin Batı Düşüncesinin Uzantısı Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	2

Baykan Sezer’e göre “(...) sosyoloji, Batı’nın genel dünya görüşünün bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bakımdan bir bağımsızlık söz konusu değildir.” (2006a, s. 51). Ertan Eğribel de Batı düşüncesinin uzantısı olma durumunu salt sosyoloji ile sınırlamamakta, sosyolojiyi içerecek biçimde tüm toplum bilimleri için dile getirmektedir: “XIX. yüzyılda Batı düşüncesi kendine yeterlilik duygusu içinde en mükemmele vardığı inancındadır. Modern bilim anlayışı Batı toplum düşüncesinin en üst aşaması olarak tanımlanmıştır. Toplum bilimleri, Batı düşüncesinin genel gelişiminin en mükemmel ürünü olarak tanıtılmaktadır.” (2009d, s. 184).

“Toplum sorunlarının Batı öncülüğünde çözülebileceği inancı” da (söz konusu kategori 1 kez Ertan Eğribel’in çalışması kapsamında kodlanmıştır) Batı merkezli icra edilen bir sosyoloji anlayışının ürünü olarak görülmektedir. Eğribel, 19. yy.da sosyolojinin bu anlayışla birlikte vücut bulduğunu ifade etmektedir: “XIX. yüzyılda Batı’da ortaya çıkan ve evrensel olarak gösterilen ‘özgürlük, eşitlik, kardeşlik’ şiarları yeni bir düzenin dayanağı olmuştur. Sosyoloji de toplum sorunlarının Batı öncülüğünde çözüleceği inancındadır.” (2010e, s. 33).

“Batı’nın sorunlarına çözümü amaçlaması” (yine 1 kez Ertan Eğribel’in çalışmasında kodlanmıştır) da sosyolojinin Batı merkezliliğine ilişkin olarak değinilen bir diğer konu başlığıdır. Ertan Eğribel’in şu fikirleri, bu konuya örnek olarak verilebilir: “Sosyoloji Batı dünya egemenliğinin verdiği üstünlüğe dayalı olarak Batı sorunlarının çözümünü amaçlamaktadır.” (2016f, s. 249).

“Batı merkezli değişme anlayışını mutlaklaştırması” (1 kez Ertan Eğribel’in çalışmasında geçmektedir) da sosyolojinin Batı merkezli olarak değerlendirilmesi kapsamında ele alınan bir diğer konu başlığıdır. Ertan Eğribel, sosyolojinin, Batı merkezliliğin toplumsal

değişme temelinde mutlaklaştırılması, kutsallaştırılmasına ilişkin şu vurguda bulunmaktadır:

Sosyolojinin XIX. yüzyılda ortaya çıkışı toplumsal değişme, toplumsal ilerleme, toplumsal etkinlik gibi kavramlarla ilişkilidir. Sosyoloji bu yönüyle modern bilim yöntemi yanında tarih anlayışını da etkilemiştir. XIX. yüzyılda geleneksel düzenin tasfiyesi yeni toplumsal düzeni kurma çabası zorunlu olarak yeni bir dünya görüşünün savunulmasını gerektirmiştir. (...) Ancak sosyoloji geleneksel bakış açısını dışlarken en az onun kadar kutsallaştırılan Batı merkezli toplumsal ve ilerleme anlayışını genelleştirmiştir (2010c, s. 9).

Eğribel yine aynı çalışmasında sosyolojinin bilim kimliğini kazanma döneminde bir nevi “Batı dünya egemenliğini pekiştirme” vazifesine sahip olduğunu da belirtmektedir: “Sosyoloji Batı’da bilim kimliğini kazanırken Batı dünya egemenliği çerçevesi içinde yeni önerilerde bulunmaktadır. Bu çerçeveyi aşma çabası yoktur.” (2010c, s. 6).

“Batı kökenlilik ve merkezlilik”ten sonra en çok değinilen konu sosyolojinin “Tarih anlayışından bağımsız olmaması/tarih görüşü olması”dır.

Tablo 132. Sosyolojinin Tarih Anlayışından Bağımsız Olmaması-Tarih Görüşü Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininme Sıklığı
Baykan Sezer	4
Ertan Eğribel	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Toplam	9

Eğribel ve Özcan, sadece sosyolojinin değil, tüm bilim dallarının bir tarih anlayışının ürünü olduğunu şu şekilde dile getirmektedirler: “Her bilim anlayışı sonuçta belli bir tarih anlayışının da ürünüdür.” (2007, s. 9). Baykan Sezer de sosyoloji kuramları nezdinde aynı fikri paylaşmaktadır: “Sosyoloji kuramları belli tarih anlayışları olmaktan öteye bir anlam taşımamaktadır.” (1998a, s. 8). Yine Sezer, başka bir çalışmasında sosyolojinin tanımına ilişkin olarak, bu bilimin gündelik sorunların çözümü için tarih bilgilerinin kullanılmasından başka bir anlama gelmediğini ifade etmektedir: “(...) sosyoloji (...)”

günümüz sorunlarını çözebilmek için *tarih bilgilerinin günlük yaşamda kullanılır biçime dönüştürülmesinden* başka bir şey değildir.” (2006f, s. 309). Ertan Eğribel de benzer bir görüşü paylaşmaktadır: “Sosyoloji belli bir tarih görüşünden başka bir şey değildir.” (2017c, s. 147). Son olarak Ertan Eğribel’in “1980 Sonrası Dünyada ve Türkiye’de Sosyolojinin Üç Hali: Anti-Kuram, Anti-Toplum/Toplumsuz-Toplumsallaşma ve Teslimiyetçi-Kendiliğindenlik” adlı çalışmasındaki sözleri bu konuya örnek olarak verilebilir: “Sosyolojide bütünsel kuram/yöntem bağlı olduğumuz tarih görüşüyle ilgilidir.” (2016f, s. 246). Görüldüğü üzere Eğribel, kendi sosyoloji anlayışını da tarih görüşünden bağımsız bir biçimde değerlendirmemektedir. Kısacası Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre sosyoloji, belirli bir tarih anlayışından bağımsız görülememektedir. Bunun ötesinde, sosyoloji (yukarıdaki örnekte de dile getirildiği üzere aslında tüm bilimler) bir tarih anlayışının ürünü olarak görülmekte ve değerlendirilmektedir.

“Çıkarlardan bağımsız olmaması/pür yansızlığın mümkün olmaması” da *Sosyoloji Yıllıklarında* genel mahiyetiyle sosyolojiye ilişkin yapılan açıklamalardan bir diğeridir.

Tablo 133. Sosyolojinin Çıkarlardan Bağımsız Olmaması/Sosyolojide Pür Yansızlığın Mümkün Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
<i>Sosyoloji Yıllığı</i> ortak çalışması	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	6

“Bilimsel bilginin özellikleri” kısmında da görüldüğü üzere, Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın aslında tüm bilim dalları için yaptıkları bir genelleme bulunmaktadır: Bilim dalları, belirli çıkarlardan azade bir üretim sergilememektedirler. Bu minvalde sosyolojinin de çıkarlardan bağımsız olamayacağını dile getiren sosyologlar, pür yansızlığın ve tarafsızlığın diğer bilim dallarında olduğu gibi sosyolojide de mümkün olamayacağını ifade etmektedirler. *Yıllıklarda* ortak çalışma kapsamında yer alan “Tarih

ve Sosyoloji” adlı çalışmada geçen ifadeler, sosyologların bu görüşünün kısa ve net bir biçimde özetini sunmaktadır: “Sosyoloji anlayışları toplum çıkarlarından ve sorunlarından ayrı düşünülemez.” (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 41).

Sosyolojinin “sorunların toplumlar arası ilişkilerce ele alınabileceği” konusu da *Yıllıklarda* vurgulanan bir diğer konudur.

Tablo 134. Sorunların Toplumlar Arası İlişkilerce Ele Alınabileceği Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	4
Ertan Eğribel	1
Toplam	5

Baykan Sezer, Gökhan Köktürk’e yazdığı mektubunda, bu görüşünü şu şekilde temellendirmektedir: “Sosyolojinin kendisine açıklama çerçevesi olarak soyut ve mutlak toplum kavramını seçmiş olması kendimizi anlamamıza önemli sınırlılıklar getirmektedir. Bu nedenle sorunlarımızı[n] ve çözümlerinin toplumlar arası ilişkiler düzeyinde ele alınması gereğini savundum.” (Sezer, 2004b, s. 34). Türkiye’nin sorunlarına ilişkin olarak da benzer bir açıklamaya tanık olunmaktadır. Sezer, başka bir çalışmasında Türkiye’nin sorunlarının da toplumlar arası ilişkiler bağlamında ele alınması gerektiğini şöyle özetlemektedir: “Türkiye’nin içinde bulunduğu sorunlar, toplumlar arası ilişkilerin ürünü ise Türk toplumu bu sorunların tek sorumlusu sayılamaz. Dolayısıyla bu sorunların çözümü de tek başına Türk toplumundan beklenemez. Sorunların niteliğine uygun olarak çözümün de toplumlar arası ilişkilerde aranması gerekmektedir.” (2006b, s. 99). Nitekim Eğribel de benzer cümleleri kullanarak aynı görüşü paylaşmaktadır: “Türkiye’nin sorunları toplumlar arası ilişkilerden kaynaklandığı gibi, sorunların sınıflanması, tanımlanması, çözümü de ancak bu düzeyde mümkündür.” (2016f, s. 245).

“Sosyolojinin belli bir dünya görüşünden azade olmaması” da *Yıllıklarda* sosyolojiye ilişkin olarak getirilen bir diğer açıklamadır. Söz konusu kategoriye ilişkin olarak yazar dağılımını aşağıdaki tablo üzerinden görebilmek mümkündür:

Tablo 135. Sosyolojinin Belli Bir Dünya Görüşünden Azade Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları* adlı çalışmasında bu durumu oldukça net bir biçimde ifade etmektedir: “Sosyoloji, toplum bilimidir. Bu nedenle toplum ve toplum olaylarıyla ilgili yorumları da içeren dünya görüşlerinin dışında düşünülemez.” (2006b, s. 102).

Sosyolojide “siyaset dışılığıın mümkün olmaması”, *Yıllıklar* nezdinde, siyasete angaje bir bilim anlayışını beraberinde getirmemektedir.

Tablo 136. Sosyolojide Siyaset Dışılığıın Mümkün Olmaması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	2

Baykan Sezer, sosyoloji ile siyaset arasındaki bağı şu şekilde ifade etmektedir:

Sosyoloji bir bilim dalı. Bu özelliğine bağlı olarak da tanımlanmakta. İki konu üzerinde durmamız gerekmekte. Toplumla ilgili bir bilim. Öte yandan sorunlara çözüm getirmek çabasında. Toplumun yaşanan sorunlarına çözüm getirmek. Ne denli bunu kabule yanaşmasa da amacı siyaset alanı çizgileri içindedir. Sosyolojinin siyasetle olan bu yakın ilişkisi (2013b, s. 16).

Ertan Eğribel ve H. Bayram Kaçmazoğlu'na göre de “(...) sosyolojide uygulama siyasetten bağımsız değildir.” (2009, s. 103). (Sosyoloji ve siyaset arasındaki disiplinler bağlantıya, bu bölümün sosyolojinin diğer disiplinlerle ilişkisi kısmında ayrıca değinilmiştir.)

Sosyolojinin “kendi yöntemi ile elde ettiği bilgilerle var olması” esas olarak *Yıllıklar* kapsamında yayımlanmayan *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları* adlı çalışmada Başkan Sezer tarafından dile getirilen ancak *Yıllıkların* 12. kitabı olan *Tarihte Doğu-Batı Çatışması* içerisinde yer alan Ertan Eğribel'in “Sosyolojide Yöntem Sorunları: Türk Sosyolojisinin Arkeoloji ve Sanat Tarihi ile İlişkisinin Gerekliliği Üzerine” adlı çalışmada Sezer'e atıfla birlikte paylaştığı bir görüştür: “Sosyoloji öncelikle kendi yöntemi ile elde ettiği bilgilerle var olan bir bilimdir. Bu yönü ile diğer toplum bilimlerinden ayrılmaktadır.” (2017c, s. 151).

Sezer'in *Yıllıklar* kapsamında yayımlanan *Sosyolojinin Ana Başlıkları* adlı eserinde ise “sosyolojiye kimliğini kazandıranın yöntem olması” hususuna değinilmektedir. Burada Sezer, sosyolojinin konusunun yeni bir konu olmadığını, diğer disiplinlerin konusu ile sosyolojinin konusu arasında örtüşme olduğunu ancak ona kimliğini kazandıran esas unsurun yöntem olduğunu dile getirmektedir:

Sosyoloji dışında hiçbir bilim dalında yöntem bu ölçüde kayıtlayıcı olmamıştır. Genel kural ele alınan konuların yöntemi belirlemesidir. Oysa sosyolojinin kimliğini belirleyen konusu değildir. Yöntem konusunda sosyolojinin gösterdiği bu özellik araştırma alanı birçok bilim ile kesişmesine karşın kendisine bağımsız bir bilim kimliği olanağını vermiştir (2006a, s. 72).

“Toplum olaylarını bütünlüğü içinde ele alması” (Başkan Sezer'in eserinde 1 kez geçmektedir) sosyolojiye dair değinilen bir diğer özellik olarak görülmektedir. Sezer'e göre söz konusu durum, aynı zamanda sosyolojiyi diğer bilim dallarından ayıran temel özelliğini göstermektedir:

Toplum olaylarına gerekli açıklamayı getirebilmek için sosyolojinin öbür toplum ve insan bilimlerinden ayrılan başlıca özelliği, ama buna karşılık da tarihle gözümüze çarpan ilk ortak özelliği, toplum olaylarını bütünlüğü ve bütün boyutları içinde ele

almazdır. Toplum olaylarının bütün boyutlarından söz ederken bu boyutların arasında tarihî boyut bulunmaktadır (2006f, s. 309).

Sosyolojide “pozitivist ve ampirist eğilimlerle toplumun anlaşılamayacağı” konusu da *Yıllıklar* kapsamında işlenmektedir.

Tablo 137. Pozitivist ve Ampirist Eğilimlerle Toplumun Kavranamayacağı Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniş Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	3

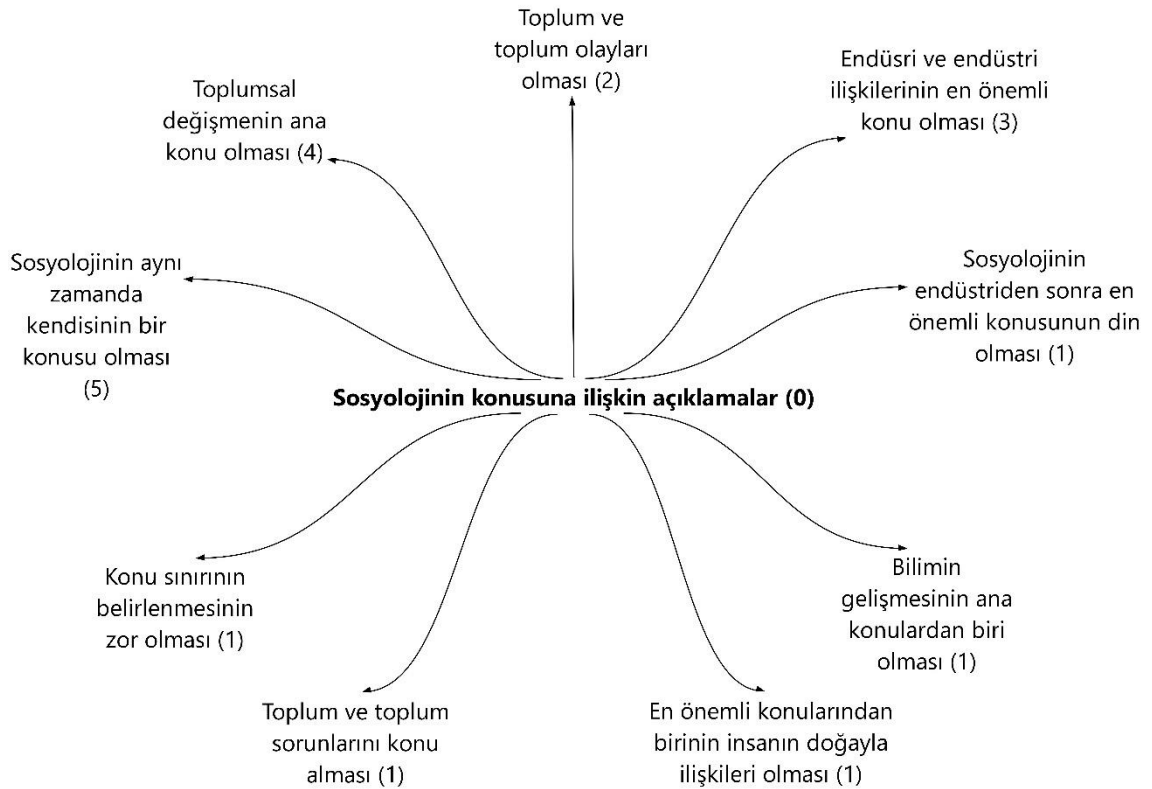
Konuya ilişkin olarak Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, “pozitivist ve ampirist eğilimlerin sosyoloğun toplumu kavrama çabası önünde ayak bağı” (2013d, s. 10) olduğunu düşündüklerini net bir biçimde ifade etmektedir. Ufuk Özcan da bu konuda kendi görüşünü şu şekilde özetlemektedir: “Toplumu üzerinde deney yapılmaya elverişli olmayan dinamik bir süreç olarak gördüğümüz için doğa bilimlerinin yöntemini çağrıştıran ‘deneysel sosyoloji’ terimini benimsemiyoruz.” (2006, s. 693). Baykan Sezer de “Sosyolojinin değinmek istediğimiz bir başka özelliğı de deneyin olmadığı bir bilim oluşudur.” (2006f, s. 310) ifadeleri ile benzer bir görüşü dile getirmektedir. Kısacası *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarına göre sosyoloji, pozitivist, ampirist ve deneysel bir eğilimden uzak bir görünüm sergileyen bir bilim dalı olma özelliğini göstermektedir.

Son olarak Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, sosyolojinin “tarihin ve toplumun bir parçası olduğu”nu vurgulamaktadırlar: “Sosyoloji başından bu yana kendisine konu olarak aldığı toplum ve tarih olayları gibi, tarihin ve toplumun bir parçasıdır ve açıklaması da bununla ilgilidir.” (2017b, s. 12). Bu anlamda, yukarıda, bilimin ve bilimsel bilginin özellikleri konusunda değinilen bilimin toplumsal ve tarihsel bir süreç olması, sosyolojiyi de kapsıyor görünmektedir.

4.2.4.3. Sosyolojinin Konusuna İlişkin Açıklamalar

“Sosyolojinin konusuna ilişkin açıklamalar”; “sosyolojinin aynı zamanda kendisinin bir konusu olması”, “toplumsal değişimin ana konu olması”, “toplum ve toplum olayları olması”, “endüstri ve endüstri ilişkilerinin en önemli konu olması”, “sosyolojinin endüstriden sonra en önemli konusunun din olması”, “bilimin gelişiminin ana konulardan biri olması”, “en önemli konularından birinin insanın doğayla ilişkileri olması”, “toplum ve toplum sorunlarını konu alması”, “konu sınırının belirlenmesinin zor olması” alt kategorilerinde kodlamaya tabi tutulmuştur.

Şekil 15. Sosyolojinin Konusuna İlişkin Açıklamalar

Sosyolojinin konusuna ilişkin açıklamalara dair yazar dağılımlarını ise aşağıdaki tablodan görmek mümkündür:

Tablo 138. Sosyolojinin Konusuna İlişkin Açıklamalar Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	14
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	19

Sosyolojinin konusuna ilişkin açıklamalarda ilk dikkat çeken husus, sosyolojinin aynı zamanda kendisinin bir konusunu oluşturmasıdır.

Tablo 139. Sosyolojinin Aynı Zamanda Kendisinin Bir Konusu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	5

Sosyoloji, diğer bilim dallarından farklı olarak, aynı zamanda kendi disiplini bir araştırma nesnesi hâlinde değerlendirme imkânına sahiptir. *Sosyoloji Yıllıklarında* da bu konuya değnilmiş ve “sosyolojinin aynı zamanda kendisinin bir konusu olması” görüşü işlenmiştir. Ertan Eğribel, sosyolojinin bu özelliğinin avantajını şu şekilde dile getirmektedir: “(...) sosyolojinin kendisi de sosyolojik bir olaydır. Sosyoloji açıklamaları ortaya çıktığı koşullardan bağımsız, mutlak açıklamalar değildir. Bu durum sosyolojiyi [sosyolojinin] kendi konusu dışında kalan, toplum üstü mutlak bir bilim, mutlak bir ideoloji, peygamberlik öğretisi olmasını engellemektedir.” (2009c, s. 40). Baykan Sezer de bu bağlamda sosyolojinin kendisi üzerine sorular yöneltmesinin sosyolojinin bir özelliği olduğunu vurgulamaktadır: “Sosyoloji üzerinde sürekli soru soruyoruz. Bu durum sosyolojinin bir özelliğidir.” (2013b, s. 13). Kısacası *Sosyoloji Yıllıklarındaki* sosyolojik bilgi üretim süreci içerisinde self-refleksif bir anlayışın hâkim olduğu ifade

edilebilir. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında da görüleceği üzere, *Yıllıkların* sosyologları, aynı zamanda Türk sosyolojisini ve Türkiye’deki sosyologları da sosyolojinin nesnesi bağlamında yer yer ele almakta ve incelemeye tabi tutmaktadırlar. Bir başka ifade ile *Yıllıkların* daimî olarak “sosyoloji üzerine sosyoloji yapmak” anlayışını devam ettirdiği söylenebilir.

Sosyoloji Yıllıklarında “toplumsal değişme” yer yer “temel konu”, “ana konu”, “temel ölçüt” olarak da değerlendirilmektedir.

Tablo 140. Toplumsal Değişmenin Sosyolojide Ana Konu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değişilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	1
Toplam	4

Baykan Sezer’e göre “Toplumsal değişme olayı, sosyolojinin varoluş nedenini oluşturan konulardan birisi ve başlıcasıdır.” (2011, s. 303). Yine Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları* adlı çalışmasında, değişmeyi temel ölçüt olarak değerlendirmesinin gerekçesi olarak şöyle söylemektedir: “Toplumsal çok yönlü ve karmaşık olması nedeniyle toplum içinde ana ve kayıtlayıcı nitelikleri nasıl saptayabileceğiz ve bu saptama sonucu elde edeceğimiz modelleri doğru ve gerektiği biçimde nasıl kullanabileceğiz? Bu konuda elimizde bulunan en iyi ölçüt toplumsal değişme olaylarıdır.” (2006b, s. 37).

Sosyolojinin konusuna dair olarak *Yıllıklarda* değinilen bir diğer başlık, söz konusu bilim dalının konusunun “toplum ve toplum olayları olması”dır. Söz konusu kategori, Baykan Sezer’in çalışmaları kapsamında 2 kez kodlanmıştır. Baykan Sezer, *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı* tartışmasında, Jean Cazeneuve, Francis Balle, André Akoun’a atıfla bu konuyu vurgulamaktadır: “Biz, tartışmamızı henüz sınırlarından taşırmamak ve herkesin üzerinde oybirliğini sağlayabilmek için sosyolojinin en basit tanımından hareket etme yolunu seçeceğiz. Bu en basit tanıma göre sosyoloji toplumların

ve/ya da toplum içindeki olayların incelenmesidir.” (2017a, s. 35). Yine Sezer, *Sosyoloji ve Coğrafya* adlı 15. kitap içerisinde yer alan başka bir çalışmada, sosyolojinin konusuna ilişkin benzer bir vurguda bulunmaktadır: “Sosyolojinin konusu toplum ve toplum olaylarıdır. Toplum olayları, toplumun üyesi olan herkesin söz sahibi olduğu, kendi günlük yaşamında deney ve bilgi sahibi olabildiği bir konudur.” (2006c, s. 64).

Yıllıklar içerisinde yayımlanan başka eserlerde ise endüstri ve endüstri ilişkilerinin, sosyolojinin en önemli konusu olduğu dile getirilmektedir.

Tablo 141. Endüstri ve Endüstri İlişkilerinin Sosyolojinin En Önemli Konusu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinişme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Baykan Sezer, sosyolojinin en önemli konusu olarak endüstrinin görülmesini şu şekilde ifade etmektedir:

Endüstri, sosyolojinin en başta gelen konusu olmuştur. Endüstrinin sosyoloji biliminin kuruluşunda ne denli etkili olduğuna değinmiştik. Endüstrinin konumuz ile olan ilişkisi sosyolojinin kuruluşuyla da sınırlı kalmamaktadır. Günümüzde toplum sorunlarının başlıca kaynağı endüstri olduğu gibi endüstrinin geliştirdiği toplumsal ilişkiler içinde bu sorunlara bir çözüm bulunabileceği inancı da yaygınlaşmıştır (2006b, ss. 47-48).

Çalışmaları inceleme kapsamına alınan üç sosyolog, ortak çalışmalarında da konuya ilişkin olarak “Endüstri toplumu, geleneksel toplum ilişkilerinin çözülmesi sosyolojinin başlıca konuları olmuştur.” (Sezer, Eğribel ve Özcan, 2017, s. 434) demektedirler. Yine Sezer, bir başka çalışmada dini, endüstriden sonra en önemli ikinci konu olarak anarken de benzer bir ifade kullanmaktadır: “Endüstrinin sosyolojinin başlıca ve en önemli konusu olması yanında sosyolojinin ikinci ‘imtiyazlı’ konusu da din olmuştur.”

(2017a, s. 37). Alıntıda da görüldüğü üzere Sezer, aynı zamanda sosyolojinin “endüstriden sonra en önemli konusunun din olduğunu” ifade etmektedir.

“Bilimin gelişmesinin ana konulardan biri olması” da Eğribel ve Özcan tarafından sosyolojinin temel konularına ilişkin olarak ifade edilen konulardan biridir. Eğribel ve Özcan’a göre “Genel olarak bilim ve toplum bilimlerinin biçimlenmesi sosyolojinin temel konularından biridir.” (2009b, s. 4).

Baykan Sezer, sosyolojinin en önemli konularından birini “insanın doğa ile ilişkileri” olarak adlandırmaktadır:

İnsan daha yeryüzünde görünmesiyle doğa ile birtakım ilişkilere girmiştir. Doğayla olan ilişkilerinde gerekli denge, öbür canlılarda olduğu gibi doğuştan kendisine verilmiş değildir. Bu denge gereği ve dengeyi elde etme çabaları gereksinme kavramını ve insanların bu gereksinmelerini karşılayabilmek için üretime geçiş zorunluluğunu karşımıza çıkarmaktadır. Başka deyişle toplumların başlangıcında söz konusu edilebilecek gereksinmeler, insanların doğuştan değil yaşantıları sonucu edindikleri gereksinmelerdir. Bu nedenle de sosyolojinin en önemli konularından birisi tarihöncesi ve insanın doğayla kurduğu ilk ilişkiler olmaktadır (2006b, s. 18).

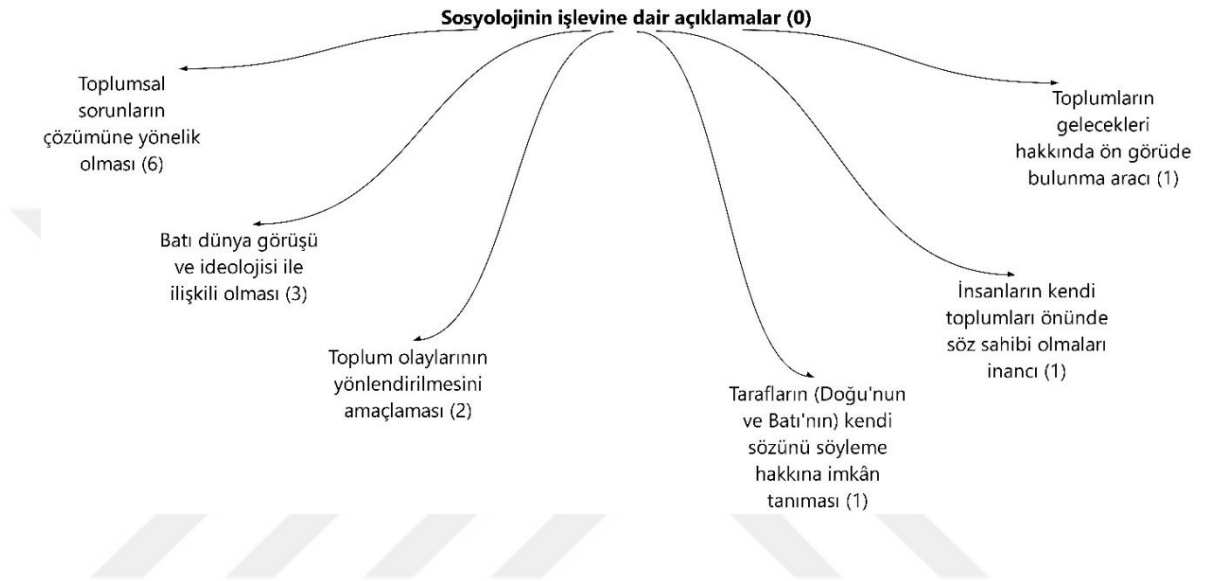
Baykan Sezer yine *Türk Sosyolojisinin Ana Konuları* adlı çalışmasında bu kez “toplum ve toplum sorunları”nın sosyolojinin konusu olduğunu belirtmektedir: “Sosyoloji, Batı’da ortaya çıkışından kısa bir süre sonra Türkiye’de de bir etki alanı bulmuştur. Sosyoloji, toplum ve toplum sorunlarını konu almaktadır.” (2006b, s. 163). Son olarak Baykan Sezer, sosyolojinin konu sınırının belirlenmesinde güçlük olduğunu belirtmektedir: “Bilimlerin bağımsızlığının kanıtlanmasında alışlagelen yol ise, konusunun sınırlarının belirlenmesidir. Sosyolojide bu yolu benimseyebilmenin olanağı bulunmamaktadır.” (2013b, s. 15). Sezer’in bu ifadeleri zikretmesindeki temel sebep, sosyolojinin konusunun aynı zamanda diğer bilim dallarının da paylaştığı konular olmasıdır.

4.2.4.4. Sosyolojinin İşlevine Dair Açıklamalar

“Sosyolojinin işlevine dair açıklamalar”; “toplumsal sorunların çözümüne yönelik olması”, “Batı dünya görüşü ve ideolojisi ile ilişkili olması”, “toplum olaylarının

yönlendirilmesini amaçlaması”, “ tarafların (Doğu’nun ve Batı’nın) kendi sözünü söyleme hakkına imkân tanınması”, “insanların kendi toplumları önünde söz sahibi olmaları inancı” ve “toplumların gelecekleri hakkında ön görüde bulunma aracı” alt kategorileri kapsamında kodlanmıştır.

Şekil 16. Sosyolojinin İşlevine Dair Açıklamalar

Yıllıklarda sosyolojinin işlevine dair en fazla dile getirilen konu olarak “toplumsal sorunların çözümüne yönelik bir bilim dalı olarak sosyoloji” fikri göze çarpmaktadır.

Tablo 142. Sosyolojinin Toplumsal Sorunların Çözümüne Yönelik Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinin Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	2
Ufuk Özcan	1
Toplam	6

Ertan Eğribel’e göre “Sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıkışı yeni düzenin sorunlarına çözüm bulma çabasıyla ilişkilidir.” (2016e, s. 88). Benzer bir biçimde tarih biliminin de aynı işleve sahip olduğu eklenmektedir: “Her iki bilimin de ortak tasası toplum olarak sorunlara çözüm getirmenin yollarını araştırmak, bağlı olunan toplumun ya da toplum

kesitinin kendi kaderine egemen olmasını sağlamaktadır.” (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 50). Sezer başka çalışmalarında da sosyolojinin “(...) sorunlara çözüm getirmek çabasında” (2013b, s. 16) olduğunu belirtmektedir.

Sosyolojinin “Batı dünya görüşü ve ideolojisi ile ilişkili olması” *Yıllıklar* nezdinde değinilen ancak öte yandan sosyoloji ile Batı ideolojisi arasında eş ilişki kurulmaması gerektiğiyle birlikte ifade edilen bir konudur.

Tablo 143. Sosyolojinin Batı Dünya Görüşü ve İdeolojisi ile İlişkili Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Baykan Sezer’e göre “Batı ideolojisi ile sosyoloji arasında elbet önemli bir ilişki bulunmaktadır. Sosyoloji öğretilerini ele alıp değerlendirirken bu olayı mutlaka akılda tutmamız gerekir. Ancak sosyoloji Batı ideolojisi ile eş anlama gelir demek olayları çok basite indirgemek olur.” (2006a, s. 206).

Sosyolojinin “toplum olaylarının yönlendirilmesini amaçlaması” da *Yıllıklarda* dikkat çeken konu başlıklarından biridir.

Tablo 144. Sosyolojinin Toplum Olaylarının Yönlendirilmesini Amaçlaması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Ertan Eğribel'in ifadeleriyle "Sosyoloji daha başlangıçta toplum olaylarının anlaşılması yanında toplum olaylarına, topluma, giderek tarihe yön verme çabası içinde bilim kimliğini kazanmıştır." (2016c, s. 220). Bu minvalde, sosyolojinin daha başlangıç yıllarından itibaren Batı çıkarları ile şekillendiğine ilişkin *Yıllıklarda* geçen görüşler, hatırlanabilir. Yine sosyolojinin "sorunları anlama ve açıklamaya" yönelik bir işlev göstermesi de değinilen bir diğer konudur. Baykan Sezer, sosyolojinin işlevine yönelik olarak bu husustan bahsetmekte ancak sosyolojiyi salt sorunların anlaşılması ve açıklaması ile sınırlı tutmamak gerektiğini ifade etmektedir.

Sosyoloji, elbet sorunların anlaşılmasına, açıklanmasına yöneliktir. Ancak çabası bununla sınırlı kalmamaktadır. Aksi durumda öbür insan bilimleri yanında sosyolojinin gerekliliği tartışma konusu olacaktır. Sosyolojide önce bu sorunların aşılması söz konusudur. Sonra getirilen açıklamaların ve önerilen çözümlerin başkalarının da benimsenmesi gereklidir (2006a, s. 149).

"Tarafların (Doğu'nun ve Batı'nın) kendi sözünü söyleme hakkına imkân tanınması", *Yıllıklarda* belki sayıca az olarak değinilse de en önemli işlevlerden biri olarak addedilebilecek bir konu özelliği göstermektedir. Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın konuya ilişkin aşağıdaki alıntıları, aynı zamanda bilim anlayışlarını da özetlemesi bakımından önemlidir:

Gerçek bir evrenselliğe ulaşmak istiyorsak tarafların kendi sözünü söyleyebileceği bir platformun oluşturulması gerekir. Sosyoloji bu temeli bize sağlayabilir. Ancak bunun için sosyolojinin evrensellik adına taraflardan birinin sözünün mutlak sayıldığı bir alan olmaktan çıkması gerekir. Sosyoloji, günümüzde giderek yitirmeye başladığı önemini ancak bu yolla kazanabilir. Geleceğin oluşmasında tarafların sözünü söyleyebileceği bir platforma dönüşerek (2016a, s. 8).

Bu alıntı, aynı zamanda sosyologların nasıl bir bilim anlayışına sahip olduklarını göstermesi bakımından da önemlidir. Zira çalışmaları inceleme kapsamına alınan sosyologlara göre tek bir tarafın (Doğu'nun yahut Batı'nın) mutlaklaştırılması sosyolojinin önemini geri kazanmasının önünde bir engel olarak görülmektedir.

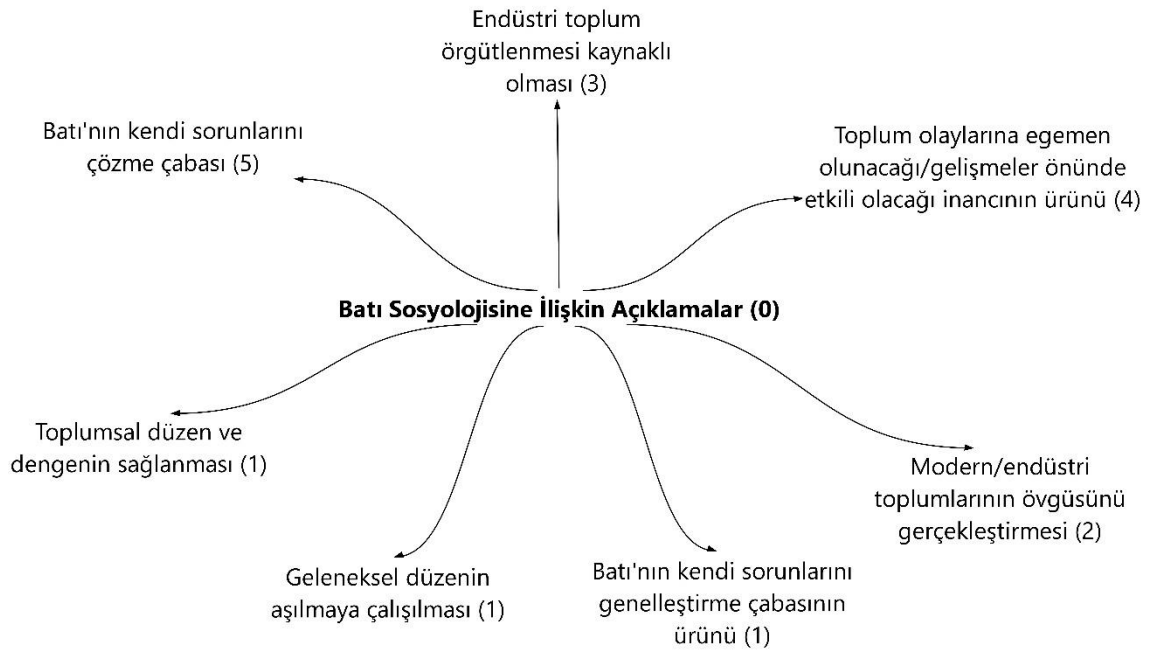
Baykan Sezer'e göre sosyoloji aynı zamanda "insanların kendi toplumları önünde söz sahibi olmaları"na dair inancı da beslemektedir: "(...) sosyolojinin kendisi insanların ve toplumların kendi gelişmeleri üzerinde söz sahibi olabilecekleri inancı üzerine

kuruludur.” (2006b, s. 51). Son olarak, sosyolojinin “toplumların gelecekleri hakkında ön görüde bulunma aracı” olması da *Yıllıklar* perspektifinde sosyolojinin işlevlerinden biridir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre “Sosyoloji, her şeyden önce, tarihsel bir zemin üzerinde toplumların gelişme olanakları üzerinde sürekli bir düşünme çabası. Ama aynı zamanda toplumların tarihsel gelişme çizgisi üzerinde nereye doğru gittikleri hakkında ön kestirmelerde bulunma yöntemini sağlayan bir araç”tır (2013d, s. 9).

4.2.5. Batı Sosyolojisine İlişkin Açıklamalar

Sosyoloji Yıllıklarında yer alan “Batı sosyolojisine ilişkin açıklamalar”; “Batı’nın kendi sorunlarını çözme çabası”, “toplum olaylarına egemen olunacağı-gelişmeler önünde etkili olacağı inancının ürünü”, “endüstri toplum örgütlenmesi kaynaklı olması”, “modern/endüstri toplumların övgüsünü gerçekleştirmesi”, “Batı’nın kendi sorunlarını genelleştirme çabasının ürünü”, “geleneksel düzenin aşılmaya çalışılması”, “toplumsal düzen ve dengenin sağlanması” temalarında kodlamaya tabi tutulmuştur.

Şekil 17. Batı Sosyolojisine İlişkin Açıklamalar

Batı sosyolojisine dair en çok değinilen konu, Batı sosyolojisinin “Batı’nın kendi sorunlarını çözme çabası üzerine kurulması”dır.

Tablo 145. Batı’nın Kendi Sorunlarını Çözme Çabası Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Baykan Sezer	2
Toplam	5

Baykan Sezer, sosyolojinin ortaya çıkış koşulları itibarıyla böyle bir durumun varlığından söz etmektedir: “XIX. yüzyılda Batı bir yerde kendi kimliğini de tehdit eder sorunlarla karşı karşıyadır. Sosyoloji, bu gelişmeler karşısında Batı düşüncesindeki yerini almıştır.” (2006g, s. 622). Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan da sosyolojinin “Batı içi sorunlara yanıt vermek için belli bir toplum modelini” (2006d, s. 15) evrenselleştirdiğini ifade ederek benzer bir görüşü dile getirmektedir.

“Endüstri toplum örgütlenmesi kaynaklı olması” Batı sosyolojisine ilişkin olarak *Yıllıklarda* dile getirilen bir diğer tespittir.

Tablo 146. Batı Sosyolojisinin Endüstri Toplum Örgütlenmesi Kaynaklı Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre “Sosyolojinin ortaya çıkmasına yol açan olay, Batı’da endüstri ve endüstrinin doğurduğu ilişkiler ve sorunlardır.” (2017c, s. 24). Baykan Sezer ise yine sosyolojinin doğuşu ile bağlantılı olarak şu tespitte bulunmaktadır:

XIX. yüzyılda Batıda sosyolojiyi başlatan olay, burjuva ihtilalleri, daha doğrusu olayın temeline inmek istersek XIX. yüzyıl ile Batıda görülen büyük endüstri devrimi olacaktır. Sosyoloji, kendisinin bir bilim kimliği altında ortaya çıkmasına yol açan bu olaya gelişmesi sırasında da bağlı kalacak ve sosyolojinin birinci konusu endüstri ve endüstrinin doğurduğu ilişkiler ve sorunlar olacaktır (2017a, s. 37).

Batı sosyolojisinin “toplum olaylarına egemen olunacağı/gelişmeler önünde etkili olacağı inancının ürünü” olması, değinilen bir diğer başlık olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 147. Batı Sosyolojisinin Toplum Olaylarına Egemen Olunacağı-Gelişmeler Önünde Etkili Olacağı İnancının Ürünü Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	1
Toplam	4

Ertan Eğribel, bilhassa sosyolojinin Batı’da ortaya çıkmasının nedeni olarak bu konuyu dile getirmektedir: “Batı XIX. yüzyılda eldeki imkanlara dayanarak doğa olayları üzerinde üstünlük sağlayan aynı gücü, aynı egemenliği ve iradeyi toplum olayları üstünde de kurmak isteyince doğa bilimlerine benzer bir yaklaşım biçiminde toplum bilimleri ve sosyoloji ortaya çıkmıştır.” (1999b, s. 85). Baykan Sezer, sosyolojinin tarihi gelişmeler önünde Batı’nın etkili olma inancının bir ürünü olarak ortaya çıkışına dair şu sözleri sarf etmektedir:

Tarihi gelişmeler, kuşkusuz insan ve toplumların kendi aralarındaki ilişkilerin bir ürünüdür. Ancak tarafların tek başlarına ve bilinçli bir biçimde bu gelişmeler üzerinde etkili olabileceği görüşü yenidir. Ve bu görüşe ilk kez Batı toplumlarında tanık olunmuştur. Sosyoloji de bu görüşün ürünüdür (2006b, s. 100).

Batı’nın “modern/endüstri toplumlarının övgüsünü gerçekleştirmesi” konusu da *Yıllıklar* nezdinde Batı sosyolojisine ilişkin olarak dile getirilen konular arasındadır. Aşağıdaki tabloda söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

Tablo 148. Batı Sosyolojisinin Modern/Endüstri Toplamlarının Övgüsünü Gerçekleştirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değınılme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre “Sosyoloji modern Batı toplum modelinin övgüsü olması yanında, Batı’nın iç çekışmelerinin ve belirsizliklerinin de bir cisimleşmesidir.” (2009d, s. 25). Diğer yandan Baykan Sezer de “Sosyolojinin önde gelen amacı endüstri toplumlarının övgüsü ve savunulmasıdır.” (2017a, s. 37) diyerek aynı görüşü paylaşmaktadır.

“Batı’nın kendi sorunlarını genelleştirme çabasının ürünü” yine Batı sosyolojisinin temel özellikleri arasında görölmektedir. Söz konusu kategori, Ertan Eğribel’in çalışmasında 1 kez kodlanmıştır. Ertan Eğribel’in konuya ilişkin değınisi, bu konuyu özetleyici mahiyettedir: “Batı, kendi sorunlarının çözümünü Batı-dışı toplumların da çözümü olarak genelleştirildiğı [genelleştirdiğı] için Batı yayılmacılığına ve üstünlüğüne dayalı Batı sosyolojisi açıklamaları/yöntemi de evrenselleştirilecektir.” (2016f, ss. 249-250).

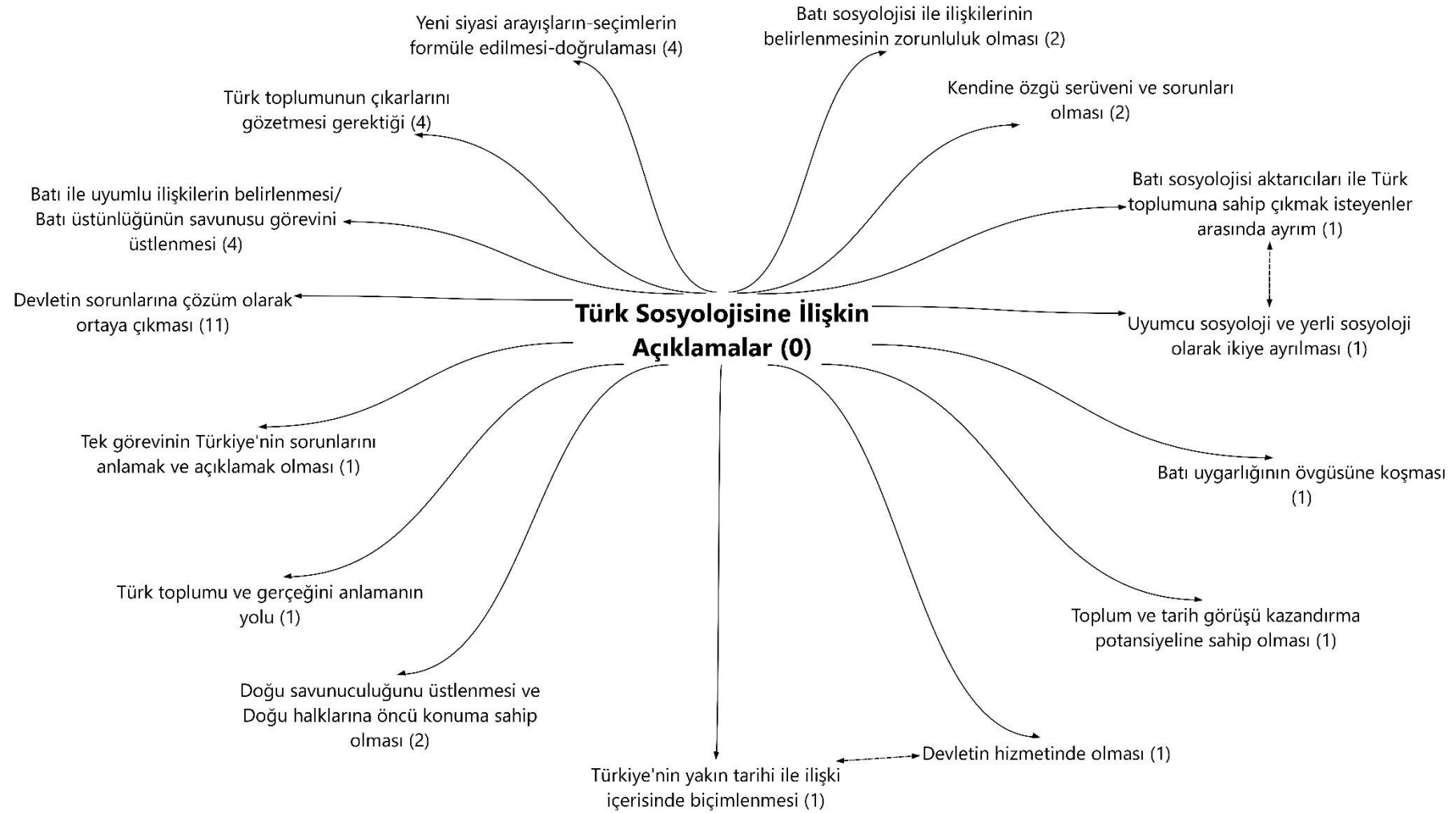
“Geleneksel düzenin aşılmaya çalışılması” konusuna ise Eğribel ve Özcan 1 kez değınmektedirler: “Batı’da sosyoloji modern toplumsal örgütlenmenin övgüsü ve korunmasına yönelik bir üstünlük bilinci olarak, geleneksel düzenin aşılması ve daha ileri bir toplum evresine geçilmesi yönündeki önerilere kaynaklık etmektedir.” (2009d, s. 25).

“Toplumsal düzen ve dengenin sağlanması” Baykan Sezer’in “Değışim Sosyoloji Ders Notları”nda, özellikle de Batı’da sosyolojinin doğuşuna ilişkin geliştirmiş olduğı bir açıklamadır: “Sosyoloji ile Batı’da düzeni sarsan ve kurulu dengeleri tartışma konusu yapan bir gelişme yerine düzen içinde ve düzeni güçlendiren bir ilerleme amaçlanmaya başlanmıştır.” (2011, s. 326).

4.2.6. Türk Sosyolojisine İlişkin Açıklamalar

Sosyoloji Yıllıklarında “Türk sosyolojisine ilişkin açıklamalar”; aşağıdaki şemada da görüldüğü üzere, “devletin sorunlarına çözüm olarak ortaya çıkması”, “Batı ile uyumlu ilişkilerin belirlenmesi-Batı üstünlüğünün savunusu görevini yerine getirmesi”, “Türk toplumunun çıkarlarını gözetmesi gerektiği”, “yeni siyasal arayışların-seçimlerin formüle edilmesi-doğrulaması”, “Batı sosyolojisi ile ilişkilerin belirlenmesinin zorunlu olması”, “kendine özgü serüveni ve sorunları olması”, “Batı sosyolojisi aktarıcıları ile Türk toplumuna sahip çıkmak isteyenler arasında ayrım”, “uyumcu sosyoloji ve yerli sosyoloji olarak ikiye ayrılması”, “Batı uygarlığının övgüsüne koşması”, “toplum ve tarih görüşü kazandırma potansiyeline sahip olması”, “devletin hizmetinde olması”, “Türkiye’nin yakın tarihi ile ilişki içerisinde belirlenmesi”, “Doğu savunuculuğunu üstlenmesi ve Doğu halklarına öncü konuma sahip olması”, “Türk toplumu ve gerçeğini anlamanın yolu”, “tek görevinin Türkiye’nin sorunlarını anlamak ve açıklamak olması” kategorilerinde kodlamaya tabi tutulmuştur.

Şekil 18. Türk Sosyolojisine İlişkin Açıklamalar

Sosyoloji Yıllıklarında Türk sosyolojisine ilişkin olarak en çok vurgulanan husus, “Devletin sorunlarına çözüm arama çabası olarak ortaya çıkmış olması”dır.

Tablo 149. Türk Sosyolojisinin Devletin Sorunlarına Çözüm Olarak Ortaya Çıkması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	5
Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	1
Toplam	11

Batıcılışmanın ele alındığı bölümde, toplumsal ve toplumlar arası sorunlara çözüm arama yolu olarak Batıcılışmanın ortaya çıktığı belirtilmişti. Aynı dönemde sosyolojinin de Türkiye’de kurumsallaşmaya başlaması, bununla bağlantılı olarak okunabilir. Zira *Yıllıklar* nezdinde sosyoloji de Türkiye’ye giriş yıllarında, devletin sorunlarına çözüm arama çabasında olmuştur. Ertan Eğribel, konuyu kısa ve net bir biçimde özetlemektedir: “Türkiye’de sosyolojiye olan ilgi devletin sorunlarına çözüm arama çabasıyla birliktedir.” (2016e, s. 87). Eğribel ve Özcan da Türkiye’de sosyolojinin özellikle başlangıç yılları itibarıyla devletin sorunlarına çözüm bulma yolu olarak görüldüğünü vurgulamaktadırlar:

Türk sosyologlarının daha başlangıçtan itibaren bağlı oldukları iktidar/çözüm anlayışlarının gereği olarak bilim anlayışları biçimlenmiş ve sosyolojiyle birlikte sadece bir toplum anlayışını değil aynı zamanda ilerlemeye dayalı belli bir bilim anlayışını da sahiplenmişlerdir. Diğer bilimlerin sosyolojiyle ilişkisine de bu nedenle ayrı bir ilgi duymuşlardır. Özellikle sosyoloji ve tarih ile kurdukları ilişkiyi devletin/siyasetin sorunlarına bir çıkış yolu olarak görmüşlerdir (2007, s. 11).

“Batı ile uyumlu ilişkilerin belirlenmesi ve Batı üstünlüğünün savunusu görevini üstlenmesi” Türk sosyolojisine ilişkin *Yıllıklarda* dile getirilen bir diğer konudur.

Tablo 150. Türkiye’de Sosyolojinin Batı ile Uyumlu İlişkilerin Belirlenmesi-Batı Üstünlüğünün Savunusu Görevini Yerine Getirmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	4

Ertan Eğribel’e göre “Türkiye’de sosyoloji sadece Batı çözümünün savunuculuğuna koşulmamış, Batı kurumları ve Batı biliminin de savunuculuğunu üstlenmiştir.” (2007a, s. 284). Baykan Sezer de Türk sosyolojisinin özellikle başlangıç yıllarına vurgu yaparak benzer bir görüşü dile getirmektedir: “Sosyoloji, daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye’ye Batı’nın ve Batı düşüncesinin üstünlüğüne yurdumuzda bazı çevrelerde belirmeye başlayan bir inancın sonucu olarak girmiştir. Bununla da yetinmemiş, kurtuluş umudunun Batı uygarlığına kayıtsız katılmamız olduğu ileri sürülmüştür.” (2006b, s. 11).

Türk sosyolojisinin “Türk toplumunun çıkarlarını gözetmesi gerektiği”, özellikle *Yıllıklardaki* bilim anlayışı hatırlandığında anlam kazanabilecek bir kategoridir. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere *Yıllıklarda* çıkarlardan arınık bir bilimin mümkün olmayacağı ifade edilmektedir.

Tablo 151. Türk Sosyolojisinin Türk Toplumunun Çıkarlarını Gözetmesi Gerektiği Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	4

Bu minvalde, çalışmanın ikinci bölümünde de değinildiği üzere, Sezer, Eğribel ve Özcan’a göre Türk sosyolojisine düşen görev de Türk insanının ve Türk toplumunun çıkarlarını gözetmektir. Baykan Sezer de toplumsal ve toplumlar arası sorunların

çözümüne odaklanılırken “(...) çözüm arayışlarında ve tutum alışlarda toplumumuzun çıkarlarının gözetilmesi gerektiği”ni (2013b, s. 50) dile getirmektedir. Eğribel ve Özcan’a göre de Türk toplumunun çıkarlarını gözetirken Türk sosyolojisinin Doğu’nun sözcülüğünü üstlenmeyi de gözden kaçırmaması gerekmektedir: “Sosyolojimiz toplumumuzun çıkarlarını savunurken niçin Doğu toplumlarının sözcülüğünden vazgeçsin? Bu ikisi arasında bir çelişki yoktur. Toplum çıkar ve çözümünün temel çatışma içinde ele alınması sosyolojimizin etkinliğini artıracaktır.” (2004b, s. 11).

Türk sosyolojisinin yine özellikle başlangıç yılları itibarıyla “Yeni siyasi arayışların-seçimlerin formüle edilmesi-doğrulaması” görevini üstlenmesi de *Yıllıklarda* değinilen konular arasındadır.

Tablo 152. Türk Sosyolojisinin Yeni Siyasal Arayışların-Seçimlerin Formüle Edilmesi-Doğrulaması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Toplam	4

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre “Yeni bir dünya görüşüne dayanan sosyoloji yeni siyasi yöneliş ve arayışlarımızın formüle edilmesi işini üstlenmiştir.” (2009b, s. 14).

Türk sosyolojisinin “Batı sosyolojisi ile ilişkilerinin belirlenmesinin zorunluluk olması” da özellikle Sezer ve Eğribel’in değindiği bir konudur.

Tablo 153. Türk Sosyolojisinde Batı Sosyolojisi ile İlişkilerin Belirlenmesinin Zorunlu Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	2

Bu anlamda Türk sosyolojisinin Batı sosyolojisi karşısındaki konumunun netleştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Nitekim Baykan Sezer’e göre “(...) Türkiye’de sosyolojinin ilk ve ana sorunu, önce Batı sosyolojisi ile ilişkilerini iyi belirleyebilmesi ve Türk toplumunun ve gerçeklerinin aydınlanmasında takınılması gerekli tutumun ne olduğunu saptayabilmesidir.” (2006b, s. 11). Eğribel de benzer bir görüştedir: “Türk sosyolojisinin ve sosyoloji tarihi yazıcılığının ana sorunu Türk toplum gerçeği ile Batı sosyolojiyle ilişkisini belirlemekten geçmektedir.” (2016d, s. 201).

Türk sosyolojisinin “Kendine özgü serüveni ve sorunları olması”, bu anlamda Batı sosyolojisinden ayrılması da *Yıllıklarda* dile getirilen konular arasındadır.

Tablo 154. Türk Sosyolojisinin Kendine Özgü Serüveni ve Sorunları Olması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	2

Baykan Sezer’e göre geçerli olan usul, “(...) Türkiye’nin kendisine özgü sorunları olması ve bu sorunların çözümlenmesinin yeni ve özel yöntem ve açıklamalar gerektirdiğidir.” (2006b, s. 10). Türk sosyolojisinin kendine özgü serüveni ile ilgili olarak değinilen bir başka başlık da “Doğu savunuculuğunu üstlenmesi ve Doğu halklarına öncü konuma sahip olması”dır. Nitekim Eğribel’e göre “Türkiye’de sosyoloji (...) bütün Doğu halklarına öncü olacak konumdadır.” (2007a, s. 290).

Türk sosyolojisi aynı zamanda “Türk toplum ve gerçeğini anlamanın yolu” olarak da görülmekte, değerlendirilmektedir: “Türk toplumu ve gerçeği, bizim için yakından ilgilenilmesi gereken bir konudur. Türk toplumu ve gerçeğinin bütün özellik ve ayrıntılarını bilmek zorundayız. Bu konuda bize yardımcı olacak olan da sosyolojidir.” (Sezer, 2006b, s. 13).

Türk sosyolojisinde “Batı sosyolojisi aktarıcıları ile Türk toplumuna sahip çıkmak isteyenler arasında ayrım” da *Yıllıklarda* bilhassa Sezer tarafından vurgulanmaktadır. Sezer’in ifadeleriyle: “Sosyolojimizde bence temel ayrım Batı sosyolojisi aktarıcılarıyla Türk toplumunun dünya ve tarih içindeki sözüne sahip çıkmak isteyenler arasındadır.” (2004a, ss. 28-29). Ufuk Özcan da benzer bir durumu kastederek Türkiye’de sosyolojiyi “uyumcu sosyoloji” ve “yerli sosyoloji” olarak ikiye ayırmaktadır:

(...) Türkiye’de sosyolojinin iki ana damarının olduğu, bu iki damarın beslenme kaynaklarının kısmen kesişmesine karşılık, dünya ve toplum olayları önünde duruş sergileme noktasında gerçek bir yol ayrımında bulundukları varsayımından hareket ediyoruz. Söz konusu iki damardan birincisi ve güçlü olanı, Batı sosyolojisinin izleyiciliğine koşulmuş “uyumcu” sosyoloji anlayışıdır. Son dönemde belli belirsiz gelişmekte olan ve kendisine meşru bir zemin açmaya çalışan diğer damar ise, kendi kök ve kaynaklarına bağlı, Batı sosyolojisini sorgulayıp direnç gösteren “yerli” sosyoloji anlayışıdır. Bu ikinci damarın “Türk sosyolojisi” sıfatını layıkıyla temsil ve ifade ettiği kanısındayız (2010d, s. 96).

Eğribel ve Kaçmazoğlu da yukarıda Özcan’ın birinci damar olarak adlandırdığı anlayışı özetlercesine Türkiye’de sosyolojinin “Batı uygarlığının övgüsüne koşması”nı vurgulamaktadırlar: “Türkiye’de sosyolojinin koşulsuz Batı uygarlığı övgüsüne koşulması Batı uygarlığına katılmamız gerektiği görüşünün bir ürünüdür.” (2009, s. 103).

Türk sosyolojisine dair diğer bir değini, “toplum ve tarih görüşü kazandırma potansiyeli”ne sahip olmasıdır: “Türk sosyolojisinin geçmişine yönelik ilgi, en azından Türk toplum düşüncesinin çağdaş evresini değerlendirme ve toplum tarihimizin genel seyri hakkında bir fikir edinme olanağı vermektedir. Başka deyişle sosyolojimiz bize bir toplum ve tarih görüşü kazandırma potansiyeline sahiptir.” (Özcan, 2010d, s. 98).

Türk sosyolojisine dair diğer bir tespit de “devletin hizmetinde olması”na yönelik olarak gözlemlenmektedir: “(...) Türkiye’de sosyoloji ister istemez devlete hizmet verir bir sosyoloji. Devlet dışında, toplum gelişmesinde, yapısında söz sahibi bir güç olmayınca sosyoloji devlet dışında araştırma desteği bulabilme olanağına sahip değil.” (Sezer, 2013b, s. 21). Bu minvalde devletle bağlantı içerisinde olan sosyoloji Türkiye’nin “yakın tarihi ile ilişkili bir biçimde” biçimlenmiştir: “Türkiye’de sosyoloji, yakın tarihimiz ile karşılıklı ilişki içinde biçimlenmiştir.” (Sezer, 2012a, s. 10). Son olarak *Sosyoloji*

Yıllıklarında Türk sosyolojisinin tek görevinin “Türkiye’nin sorunlarını anlamak ve açıklamak” olarak belirlendiği ifade edilebilir. Nitekim Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, bunu net bir biçimde ifade etmektedir: “Türk sosyolojisinin tek görevi Türkiye’nin sorunlarını anlamak ve açıklamaktır.” (2016a, s. 11).

4.2.7. Sosyolojinin Diğer Disiplinlerle İlişkisi

Sosyoloji Yıllıklarındaki bilgi üretim süreci içerisinde öne çıkan bir diğer unsur da sosyolojinin diğer disiplinlerle ve alanlarla ilişkisidir. Söz konusu ilişki, *Yıllıkların* ilk kitabından son kitabına dek sosyologlar için esas ilgi konularından biri olmuştur. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, bu durumu şu şekilde ifade etmektedirler: “Sosyoloji Yıllığı, sadece sosyoloji konularıyla sınırlı kalmayıp genel olarak toplum bilimlerinin gelişimi ve biçimlenmesiyle daha başlangıçtan itibaren ilgilenmektedir. Sosyolojinin diğer bilimlerle ilişkisi ayrıcalıklı bir ilişkidir. Türkiye’de toplum bilimlerinin birikimine özel bir ilgi duyuyoruz.” (2009b, s. 3). Yine aynı sosyologlara göre “Sosyoloji bir bilim dalı olarak ilk ortaya çıkışından itibaren bilimsel konumu itibariyle diğer toplum bilimleriyle ilişki içinde olmuştur.” (Eğribel ve Özcan, 2009b, s. 4).

Sosyolojinin diğer alanlarla ilişkisi denilince akla sadece disiplinler arası ayrım gelmemelidir. Zira sosyolojinin bilim kimliği çerçevesinde diğer alanlardan ayrılan yönleri de önemli görülmektedir. Nitekim *Sosyoloji Yıllıklarında* bu durum da gözetilmiştir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, toplum bilimlerinin gelişmelerini açıklarken aynı zamanda disiplinlerin ayrım noktalarını da gözettiklerini şu ifadelerle açıklamaktadırlar: “Biz (...) Türkiye’de toplum bilimlerinin birbiriyle ilişkili ve birbirinden farklılaşan yönlerini birlikte ele almaya çalışacağız. Diğer deyişle toplum bilimleri disiplinlerinin sadece ortak temellerini değil, birbirinden bağımsız(laşan) temellerini de bütünlüklü bir bakış açısından kopmamaya çalışarak değerlendireceğiz.” (2009b, s. 10).

Kısacası sosyolojinin diğer bilim dalları ve düşün alanları ile ilişkisi, *Sosyoloji Yıllıklarının* temel gündem maddelerinden biri olagelmıştır. Bu konuda, ilerleyen bölümlerde de görüleceği üzere, *Yıllıklar* nezdinde disiplinler arası iş birliğine önem

verilmesi olduğu kadar aynı zamanda inceleme kapsamına alınan sosyologların da farklı bilim dalları ve alanları kapsayacak geniş bir tecessüse sahip olmaları da etkili olmuş görünmektedir. Farklı bilim dalları ve alanlara ilgi konusunda Baykan Sezer'in başı çektiği söylenebilir. Örnek olarak Ufuk Özcan (2022), "Baykan Sezer Sosyolojisinin Başlıca İlgileri, Kaynakları ve Kapsamı" adlı çalışmasında, tarih, coğrafya, iktisat tarihi, şarkiyat, Türkiyat, arkeoloji ve edebiyat gibi başlıklar kapsamında Sezer sosyolojisinin beslendiği kaynakları, Sezer'in okumalarından ve atıflarından yola çıkarak incelemektedir.

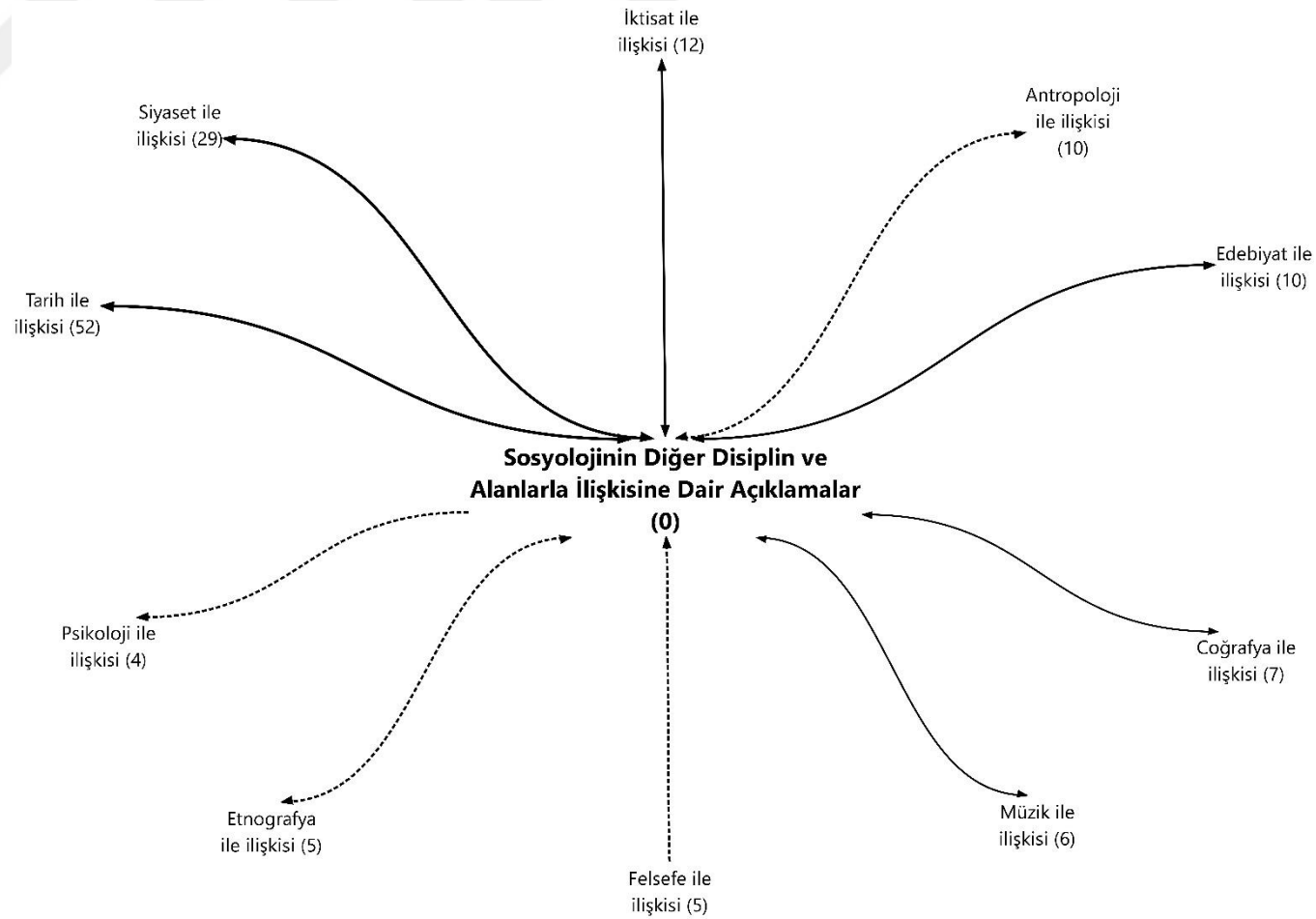
Baykan Sezer'in farklı bilim dallarını ve düşün alanlarını önemseyen düşünce tarzı, öğrencilerini de etkilemiş gibidir. Nitekim Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın gerek ortaklaşa gerekse de şahsi çalışmalarında sıklıkla sosyolojinin diğer alanlarla ilişkisine değinildiği gözlemlenmektedir.

Sosyolojinin farklı disiplinlerle ilişkisine dair bir diğer nokta, Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin diğer disiplinleri-alanları da kapsayacak bir teori olarak görülmesidir. Ertan Eğribel bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

Baykan Sezer'in çalışmaları çeşitli konulardaki görüşlerini tanımamız yanında siyasetten sanata, iktisattan tarihe Türk toplum düşüncesinin çeşitli konularını kurcalamaya, tartışmamıza, bütünleştirmeye izin vermektedir. Doğu-Batı çatışması kuramı bize Batı dünya egemenliği ve öğretilerini sorgulama, kendi sözümüzü söyleme çabası içinde çok geniş bir düşünce alanı kazandırmaktadır (2016d, s. 216).

Aşağıdaki şemadan da görüldüğü üzere yoğunluk sosyolojinin tarih ile ilişkisine dairdir. Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'a göre, aşağıda da görüleceği üzere, iki bilim dalı arasında kuvvetli ve karşılıklı bir ilişki mevcuttur. Sosyolojinin siyaset, iktisat, müzik ve coğrafya ile ilişkisi de yine olumlu değerlendirilebilecek bir yapıya sahip görünümündedir. Ancak antropoloji, etnografya, psikoloji ve felsefe alanlarına dair sosyologların ifadeleri genel mahiyetiyle olumsuz tona sahip görünümündedir.

Şekil 19. Sosyolojinin Diğer Disiplin ve Alanlarına İlişkisine Dair Açıklamalar⁵⁸

⁵⁸ Ok yönleri karşılıklı yahut tek taraflı ilişkiyi; kesik çizgi kopuk, düz çizgi ise kuvvetli ilişkiyi gösterir.

Bu kapsamda, sosyolojinin diğer disiplin ve alanlarına ilişkin olarak, sosyolojinin “tarih ile ilişkisi”, “siyaset ile ilişkisi”, “iktisat ile ilişkisi”, “antropoloji ile ilişkisi”, “edebiyat ile ilişkisi”, “coğrafya ile ilişkisi”, “müzik ile ilişkisi”, “felsefe ile ilişkisi”, “etnografya ile ilişkisi” ve “psikoloji ile ilişkisi” kategorilerinde kodlama gerçekleştirilmiştir.

4.2.7.1. Sosyoloji ve Tarih İlişkisi

Sosyoloji ve tarih arasındaki ilişki, *Yıllıklar* nezdinde en çok dile getirilen ve değinilen disiplinler arası ilişki olma özelliğini göstermektedir. *Yıllıkların* 6. kitabının *Tarih ve Sosyoloji* başlığını taşıması da bu konuda hatırlanabilir. Ayrıca çalışmanın üçüncü bölümünden de görüldüğü üzere, *Sosyoloji Yıllıklarında* ve özel olarak Baykan Sezer’de (sonrasında Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın da devam ettirecekleri) Doğu-Batı çatışması, doğrudan doğruya tarihten ve tarihsel verilerden yararlanan bir teori olarak değerlendirilebilir. Bu durum da çalışmada metinleri inceleme kapsamına alınan sosyologların tarihe verdikleri önemi gösterebilecek bir diğer konu olarak dikkat çekicidir.

Tablo 155. Sosyolojinin Tarihle İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	17
Ertan Eğribel	14
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	9
Ufuk Özcan	4
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	4
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Baykan Sezer ve Ertan Eğribel	1
Toplam	52

Yıllıklar içerisinde sosyoloji ve tarih arasında kuvvetli bir ilişkinin varlığına ve dahası, bu ilişkinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Denilebilir ki sosyolojisiz tarih, tarihsiz sosyoloji, *Yıllıklardaki* bilgi üretimi kapsamında olanaksız bir durum olarak

görülmektedir. Bu konuya ilişkin en net ifadeleri, *Sosyoloji Yıllıkları* ortak çalışması olarak hazırlanan “Tarih ve Sosyoloji” adlı çalışmada görebilmek mümkündür:

Toplum olayları tarih içinde gerçekleşen olaylardır. Bu nedenle sosyoloji her durumda tarihten kaçınamayacaktır. Fakat bu gerekçe elbette sadece sosyolojinin tek taraflı bağlılığını doğrulamaz. Aynı zamanda tarihin de sosyolojiden kaçınamayacağı vurgulanmalıdır. Çünkü tarih olayları da nihayetinde toplumsal ve toplumlar arası ilişkilerden başka bir şey değildirler. Bir tarih görüşüne dayanmaksızın sosyolojinin mümkün olmayacağı açıktır. Ama kanımızca belli bir sosyoloji görüşü olmaksızın tarih de sonsuz bir bilgi yığını olmaktan öteye anlam taşımayacaktır (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 43).

Ayrıca sosyolojinin özelliklerine ilişkin açıklamaların ele alındığı bölümde de görüldüğü üzere, sosyoloji yer yer bir “tarih görüşü”, “tarih anlayışı” olarak da adlandırılmaktadır. Bu kapsamda adı geçen iki bilim dalının birbiri ile bağlantısı, sosyolojinin diğer disiplin ve alanlarla bağlantısından daha fazla değinilmiş, daha önemli addedilmiştir.

Tarih ve sosyolojinin arasındaki bağlantı, ilk olarak hem *Yıllıklar* içerisinde yer alan hem de almayan çalışmaları kapsamında Baykan Sezer’in sosyoloji anlayışında görülebilir. Nitekim bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde de görüldüğü üzere Sezer’in Doğu-Batı Çatışması Teorisi, bütün bir dünya tarihini açıklayabilme iddiasını gerek doğrudan doğruya gerekse de örtük bir biçimde bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebepten ötürü ilk uygarlıkların dünya tarih sahnesine çıkışının ardından günümüze dek uzanan tüm dönemler, Sezer’in ve öğrencilerinin ilgi alanlarından birini teşkil etmiştir. Türk tarihi kadar Batı tarihine de odaklanılmış, Doğu ve Batı uygarlıklarının birbirleri ile ilişkili bir biçimde anlaşılabilmesi öne sürülmüştür. Bu bağlamda Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın Kemal Tahir için sarf ettikleri sözler (“Kemal Tahir’in çabası somut Türk insanı gerçeğini, genel bir kavram çerçevesine oturtmaya çalışmaktır. Tarih ve sosyolojiye ilgisi Türk toplum gerçeğini anlama ve açıklama çabasının bir sonucudur.” (Sezer ve diğerleri, 2016a, s. 11)) adı geçen üç sosyolog için de tekrarlanabilir.

Sosyoloji ve tarih disiplinleri arasında iş birliğinin gözetilmesi, iki bilim dalının da birbirinden beslenmesi, *Yıllıklar* nezdinde bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir: “(...) biz sosyoloji ve tarih arasındaki ilişkiyi temel ve zorunlu bir ilişki saydığımız için konuyu önemsiyor ve tartışmak istiyoruz.”(Sezer ve diğerleri, 1999, s. 11). Nitekim

Türkiye özelinde, Türk sosyolojisi özelinde de bu zorunluluk ilişkisi değişmemektedir. Örnek olarak Baykan Sezer'e göre "Sosyoloji Türkiye'de belki başka hiçbir ülkede görülmeyen bir biçimde tarihle yakından ilişki kurmak zorundadır." (2006b, s. 68). Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'la birlikte kaleme aldığı bir çalışmasında da Türk tarihi ile sosyoloji arasındaki ilişkiyi bir tür zorunlu ilişki addettiklerini şu şekilde vurgulamaktadır: "Sosyoloji ile Türk tarihi arasındaki ilişkiyi temel ve zorunlu bir ilişki olduğu için önemsiyoruz." (2016b, s. 285).

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın tarihle ilişkisi bağlamında *Sosyoloji Yıllıklarında* disiplinler arası çalışmalara önem verilirken tarih ayrıca önemli görülmüştür: "Sosyoloji Yıllığı ortak çalışma gereğinden söz ederek yola çıktı ve bu amaca uygun olarak başlangıçtan beri çalışmalarının çerçevesini geniş tutmaya çalıştı. Disiplinler arası ortak çalışma girişimimizde tarih disiplininin ayrı bir yeri vardı." (Eğribel, 2007c, s. 29). Nitekim *Yıllıklar* nezdinde sosyolojik bilgi üretimi için tarih alanı olmazsa olmaz bir konumdadır. Bu konu, *Yıllıklar* nezdinde kesinlik arz etmektedir; bu minvalde de tartışmaya kapalıdır. *Yıllıklar* kapsamında ortak çalışma bağlamında kaleme alınan "Tarih ve Sosyoloji" adlı çalışmada geçen "Tarih ve sosyoloji arasındaki ilişki tartışmasız bir konudur." (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 13) ifadeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Baykan Sezer, tarihin sosyoloji için hangi sebepten ötürü önemli olduğunu ise şu şekilde dile getirmektedir:

Sosyoloji tarih ile yakından ilişkili. Tarih bilinci, tarihten çıkarılan derslerin toplamı. Bu nedenle tartışmalarımız sırasında tarih konusuna ağırlık tanıdık, önem verdik. Batı'da sosyolojinin, başka deyişle egemen sosyoloji eğiliminin tarih konusuna eğilmeyişi bizi yanıltmamalı. Batı kendi tarihiyle ilgili sorunların çözüldüğüne inanmakta (2013b, s. 44).

Ertan Eğribel ise aynı konuya ilişkin şu ifadeleri aktarmaktadır: "Sosyoloji ve tarih ilişkisi sosyolojinin çalışma konusu olan toplum üzerinde bilgilenme ve elde ettiği açıklamaları sınamasına izin verdiği için önemlidir." (2016e, s. 100).

Baykan Sezer, başka bir çalışmasında, "Türkiye Sosyolojisi Seminer Notları"nın üçüncüsünde, sosyolojinin tarihten yararlanmasının zorunluluğuna ilişkin olarak şu ifadeleri kullanmaktadır: "Tarih ile sosyolojinin yakın ilgisi bilinen bir konudur.

Sosyoloji, toplumlara gelişmelerinde izlemeleri gerekli yolları belirlemekle yükümlüdür. Bu görevinde falcılığa ya da kehanete düşmemek için toplumların geçmişlerindeki deneylerden, başka deyişle tarihten yararlanmak zorundadır.” (2002, s. 282).

Sosyoloji ve tarih disiplinlerinin birbirleriyle ilişkileri, aynı zamanda dünya görüşleri noktasında da kendisini göstermektedir: “Hem sosyolojinin hem de yeni bir tarih anlayışının ortaya çıkışı XIX. yüzyıl kaynaklıdır; her ikisi de insanların dünya görüşlerini belirlemiştir.” (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 24). Bu anlamda, sosyoloji de tarih de çıkarlardan bağımsız bilimsel icralar olarak görülmemektedir: “Her iki bilim de ya kurulu düzene ya da alternatif çözüm önerilerinden birine bağlı olmaksızın var olmayacağına göre, toplumsal çıkarların üstünde bir sosyoloji ya da tarihin nasıl mümkün olabileceği yanıtlanması gereken bir sorudur.” (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 40).

Çalışmanın ilerleyen bölümünde, “kuramsal eleştiriler” kısmında ayrıntılarıyla değinileceği üzere *Sosyoloji Yıllıklarındaki* bilgi üretim süreci içerisinde sosyolojinin bütüncül ve kapsayıcı bir bilim olarak görüldüğü ifade edilebilir. Bu durum da sosyoloji ve tarih disiplinlerinin yakınlaştığı bir diğer alan olarak varlık göstermektedir. Zira *Yıllıklardaki* sosyoloji anlayışı bütüncül bir anlayış olduğu gibi tarihe ilişkin olarak da benzer bir fikir öne sürülmektedir; bu durum da iki disiplinin ilişkili olarak görülmesinin bir diğer sebebini oluşturmaktadır: “Sosyoloji ve tarih arasındaki ilişkinin temel özelliği her ikisinin de toplum olaylarını bütünlüğü ve çeşitli boyutları içinde ele almasıdır.” (Eğribel, 2007c, s. 29). Nitekim Baykan Sezer’e göre de sosyoloji de tarih gibi “genelin bilgisi”ni elde etmeye yönelik bir bilim dalı olarak görülebilmektedir: “Oysa sosyoloji ve tarih, her ikisi de böyle bir sınırlamayı red etmekte, genelin bilgisi olma savını taşımaktadır.” (1999b, s. 49). Yine Baykan Sezer, aynı eserinde, iki bilimin de esas amacının aynı olduğunu dile getirmektedir: “Her iki bilimin de ortak tasası toplum olarak sorunlara çözüm getirmenin yollarını araştırmak, bağlı olunan toplumun ya da toplum kesitinin kendi kaderine egemen olmasını sağlamaktır.” (1999b, s. 50). Bu anlamda iki bilimin de konusunun ortak olduğu dile getirilen hususlar arasındadır: “Her iki bilim de belli ortak kaygıları taşımakta ve bu nedenle aralarında belli bir yakınlık bulunmaktadır. Önce her iki bilim arasında bir konu ortaklığı söz konusudur.” (Sezer, 1999b, s. 39).

4.2.7.2. Sosyoloji ve Siyaset İlişkisi

Tarihten sonra *Yıllıklarda* yoğunluklu olarak değinilen bir diğer ilişki, sosyoloji ve siyaset arasındadır. Baykan Sezer’ göre siyaset, “(...) toplum sorunlarına çözüm arama çabasıdır. Bu çözümün en üst düzeyde dile gelişidir.” (2007, s. 193). Siyaset konusunda *Yıllıklarda* ikili bir durum söz konusudur. Bir yanda, sosyolojinin siyasetten bağımsız olamayacağı öne sürülmektedir. Öte yandan ise -çalışmanın bir sonraki kısmında da görüleceği üzere- Türk sosyolojisinde “siyasetin belirleyiciliği, şekillendiriciliğine yönelik eleştiriler” getirilmektedir.⁵⁹

Tablo 156. Sosyolojinin Siyaset ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	11
Baykan Sezer	6
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	6
Ufuk Özcan	4
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	29

İlk olarak, *Yıllıklar* nezdinde siyaset “sosyolojinin uygulama alanı” olarak dikkat çekmektedir: “Sıkça belirttim. Sosyolojinin uygulaması siyasettir.” (Sezer, 2004b, s. 34). Yine yukarıda, “sosyolojinin özelliklerine ilişkin açıklamalar” bölümünde değinilen Eğribel ve Kaçmazoğlu’nun ifadeleri de benzer minvalde değerlendirilebilir: “(...) sosyolojide uygulama siyasetten bağımsız değildir.” (2009, s. 103).

Sosyoloji ve siyasetin ilişkili olduğu bir diğer alan, sosyolojinin siyasi sorunların çözümüne yönelik açıklamalar getirmesinde de görülmektedir. Nitekim Ertan Eğribel’e

⁵⁹ Türk sosyolojisine ilişkin son dönem yapılmış çalışmalardan birinde de siyasetin sosyoloji üzerinde etkisi şu şekilde vurgulanmaktadır: “En baştan, bilimsel bir disiplin olarak inşa edilirken siyaset ile yakından ilişkili olan sosyoloji, içerisinde sistemleştirdiği toplumun siyasi koşullarının bir ürünü olmuştur.” (Turgut, 2022, s. 10). Söz konusu çalışmada 1940-1980 ve 1980-2000 arası dönemlerdeki siyasi gelişmeler de incelenmiş olsa da özellikle sosyolojinin başlangıcından 1940’lara kadar olan dönemin doğrudan “siyasetin belirleyiciliği” başlığı etrafında tartışılmış olması da burada ek olarak hatırlanabilir.

göre sosyolojinin görevleri arasında siyasetin sorunlarına çözüm getirmek de bulunmaktadır: “Günümüzde Türkiye’de siyasetin sorunları yeni bir dünya görüşü ve siyaset geliştirilmesi sorumluluğunu da sosyolojinin üstlenmesini gerektirmektedir.” (2016b, s. 35).

Baykan Sezer’e göre de sosyolojinin siyasetten bağımsız olması ihtimal dâhilinde görülmemektedir: “Siyaset dışı kalmak isteği de yine bir siyasi tutumdur. Sosyoloji, konusu ve amaçları belli ve belirlenmiş olduğu sürece siyaset dışı olması söz konusu değil.” (2013b, s. 18).

Sosyoloji ve siyaset arasındaki ilişki, her iki bilim dalının ortaya çıkış koşullarında ve kullandıkları yöntem ve tekniklerde de görülmektedir. Zira Eğribel ve Özcan’a göre, iki bilimin de ortaya çıkışı ile 19. yy.da Batı’daki sınıfsal ve toplumsal çatışma ile bağlantılıdır: “XIX. yüzyılda Batı’da hem sınıflar, hem de toplumlar kendi aralarında kıyasıya bir rekabet ve çatışma içindedir. Bu durum, her ikisi de toplumu konu alan sosyoloji ve siyaset bilimi disiplinlerinin niçin ortaya çıktığını açıklayacaktır.” (2009a, s. 7). Öte yandan yine Eğribel ve Özcan, konuları itibarıyla farklı olsa da iki bilim dalının da benzer yöntem ve teknikler kullandıklarını şu şekilde ifade etmektedirler: “Her iki bilim dalı farklı konuları ele aldıkları gibi, belli bir yönde ve belli bir türde bilgi toplamak için olayların ve toplumların karşılaştırılması, alan araştırmaları, anket, istatistik, gözlem gibi bilgi toplama tekniklerini ve yöntemlerini ortaklaşa kullanabileceklerdir.” (2009a, s. 8).

Öte yandan ileriki bölümde de görüleceği üzere, sosyolojide siyasetin belirleyici olması, sosyologların gündelik siyasete karşı tavır ve tutum takınmaları gibi hususlar da *Yıllıklarda* eleştirilmektedir. Bu noktada siyaset ve gündelik/güncel siyaset arasında bir ayrıma gitmek doğru olabilir. Sezer, Eğribel ve Özcan, sosyoloji ve siyaset bilimi arasında (özellikle sosyolojinin belirleyici olması gereken) bir ilişki gördükleri gibi, gündelik/güncel siyasetin sosyologları ve sosyolojiyi belirlemesi noktasında eleştirel bir tutum takınmaktadırlar. Kısacası denilebilir ki *Yıllıklar* nezdinde -ileriki bölümde de görüleceği üzere- siyasetin şekillendirdiği bir sosyoloji anlayışı eleştirilirken tam aksine, sosyolojinin siyaset anlayışını şekillendirmesi beklenmektedir.

4.2.7.3. Sosyoloji ve İktisat İlişkisi

Yıllıklarda sosyolojinin iktisatla ilişkisi, ilk olarak konu benzerliği noktasında dile getirilmektedir. Bir başka ifadeyle sosyoloji de iktisat da benzer başlıkları konu edinmektedir. Baykan Sezer, konu benzerliğine ilişkin olarak “Çoğu toplum biliminde konuların kesişmesine tanık olmaktadır. Sosyolojinin sözgelişi iktisatla ilişkileri konusunda da benzer yakınlığı gözlemek olanağı vardır.” (1999b, s. 49) ifadelerini kullanırken Ertan Eğribel bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “İktisat, tarih ve sosyoloji birbirleriyle ortak konulara sahip olmalarına rağmen farklı bilim disiplinleri olarak gündeme gelmişlerdir.” (2007a, s. 421).

Tablo 157. Sosyolojinin İktisat ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Ufuk Özcan	3
Baykan Sezer	3
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	12

Sosyoloji ve iktisat arasındaki ilişkiye Türkiye’nin toplumsal yapısı tartışmalarına ilişkin olarak değinen ve vurgulayan sosyologlardan biri de Ufuk Özcan’dır. Özcan, Türkiye’nin toplumsal yapısına ilişkin tartışmalarda çeşitli iktisatçıların çalışmalarının dikkate alınması gerektiğini şöyle özetlemektedir:

Türk toplum yapısı üzerine tartışmalarda sosyologlarla yetinmeyip iktisatçıların görüşlerine de yer vermek konunun derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Ömer Lütfi Barkan, Sabri Ülgener, Sencer Divitçioğlu, İdris Küçükömer ve Mehmet Genç gibi iktisatçıların verdikleri eserlerin, sadece geleneksel Osmanlı sistemini değil modern Türkiye’nin değişen toplumsal yapısını anlamak için temel nitelikte olduğunu iddia edebiliriz (2013b, s. 99).

Sosyoloji Yıllıklarının yayını esnasında da iktisatçılarla ilişki içerisinde olduğunu gözlemlenmiştir. Dahası *Kıbrıs Üzerine* adlı çalışma, doğrudan doğruya “Mehmet Genç’e

Saygı” notu ile birlikte yayımlanmıştır. Ayrıca sosyologların salt iktisat alanı ile ilgili değil, esasen iktisat tarihi ile de ilgilendikleri bu anlamda ifade edilebilir. Ufuk Özcan, Baykan Sezer’de cisimleşen bu ilgiyi, *Sosyoloji Yıllıklarında* yer almayan bir başka çalışmada şu şekilde özetlemektedir:

Dünya iktisat tarihine ilişkin temel sorunlar da Baykan Sezer’in ilgi alanı dışında değildir. Geçmişte Asya’da Çin, Hindistan, Mezopotamya, Afrika’da Mısır gibi suboyu havzalarında yüksek kapasiteli tarımsal üretimin doğurduğu sosyal ve siyasal yapıları, Antik Çağ Batı köleliği, Ortaçağ Batı tarımı, servaj ve artizan sınıfları, Yeni Çağda Batı’da merkantilist uygulamaları ve Yakın Çağda endüstri örgütlenmesi gibi konuları çeşitli metinlerinde derinlikli bir biçimde ele almıştır. Doğu Akdeniz ticareti, tarihi İpek ve Baharat yollarında gerçekleşen ticaret de Doğu-Batı ilişkileri bağlamında Baykan Sezer’in çeşitli çalışmalarında önemle ele aldığı konular arasındadır. Bu kapsamda örneğin W. Heyd, P. Dockes, R. L. Heilbroner gibi iktisat tarihçilerinin metinlerini notlamış ve sonuçlar çıkarmıştır (2022, s. 27).

Tıpkı tarihin öne çıkmasında olduğu gibi iktisat biliminin de Sezer, Eğribel ve Özcan nezdinde önemsinmesinin nedenlerinden birini Doğu-Batı çatışması anlayışlarından yola çıkarak gözlemlemek de mümkün olabilmektedir. Nitekim Doğu ve Batı kavramlarının anlamlandırılması bölümlerinden de görüldüğü üzere iki uygarlık arasındaki fark, iktisadi alanda da kendini göstermektedir. Doğu ve Batı uygarlıklarının iktisadi yapılarının farkları, Doğu’da Batı’daki gibi sınıfların görülmemesi gibi hususlar da *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarının iktisat alanı ile doğrudan doğruya ilgilenmesini beraberinde getirmiş gibi görünmektedir.

4.2.7.4. Sosyoloji ve Antropoloji İlişkisi

Sosyoloji ve antropoloji, *Yıllıklar* nezdinde ortaya çıkış koşulları itibarıyla birbiri ile ilişkilendirilebilecek bir mahiyette görünmektedir. İki disiplin arasındaki ilişkiye yoğunluklu olarak değinen isimler arasında Baykan Sezer ve Ertan Eğribel dikkat çekmektedir.

Sosyoloji ve antropoloji arasındaki ilişkiye değinen isimlerin dağılımlarını aşağıdaki tabloda gözlemlemek mümkün olabilmektedir:

Tablo 158. Sosyolojinin Antropoloji ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininme Sıklığı
Baykan Sezer	5
Ertan Eğribel	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	10

Eğribel’in ifadeleriyle “Toplum sorunlarının tanınması ve çözümü açısından Batı ile Batı dışı toplumlar arasında bir bütünlük görülmemektedir. Bu nedenle Batı’da toplum ile ilgili iki ayrı bilim dalı ortaya çıkmıştır: Antropoloji ve sosyoloji.” (2007a, s. 398). İki bilim dalının özerk bir bilimsel alan olarak ortaya çıkışı *Yıllıklar* perspektifinde tesadüfi değildir. Nitekim *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologları, iki bilimin özerk birer disiplin olarak vücut bulmasını 19. yy. Batı dünya egemenliği ile ilişkili olarak okumaktadırlar. Ancak burada bir ayırım söz konusudur. İki bilim dalı da başlangıç itibarıyla esas olarak aynı amaca hizmet etse de ayrıldıkları noktalar, Batı toplumlarına mı yoksa Batı dışı toplumlara mı odaklandıklarına ilişkindir. Eğribel ve Özcan’ın ifadeleri bu duruma örnek teşkil edebilir:

Antropolojinin başlıca ilgi alanı Batı’nın kendi dışındaki “ilkel” toplumlar olmuştur. Diğer bir deyişle antropoloji, Batı’nın yayılmacı pratikleri sırasında karşılaştığı tarih dışı kalmış toplumlarla bağ kurmasının bir aracı olarak billurlaşırken, sosyoloji Batı’nın kendi iç ilişkisi ve sorunlarına odaklanan bir bilim dalı olarak doğmuştur (2009d, s. 24).

Son olarak Eğribel ve Özcan’ın söz konusu iki bilim dalının Türkiye’deki serüvenine dair değinileri eklenebilir: “Her iki bilim dalının da esas sorunu yeni siyasi seçime uygun olarak toplum kimliğimizin ve özelliklerimizin Osmanlı dışında yeniden tanımlanmasıdır.” (2009d, s. 28). Bu minvalde, iki disiplin arasındaki ilişkiye Türkiye perspektifinde de değinilmekte ve söz konusu disiplinlerin Türkiye’de biçimlenişi arasında da bağ kurulmaktadır.

4.2.7.5. Sosyoloji ve Edebiyat İlişkisi

Sosyoloji ve edebiyat ilişkisi de *Sosyoloji Yıllıklarında* ilgi konusu olmuştur. İki alan arasındaki ilişkiye değinen yazarların dağılımlarını aşağıdaki tabloda görebilmek mümkündür:

Tablo 159. Sosyolojinin Edebiyat ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	6
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Baykan Sezer	1
Toplam	10

Baykan Sezer, Türk edebiyatı özelinde kendilerini edebiyatın niçin ve hangi yönüyle ilgilendirdiğini şu şekilde belirtmektedir:

XIX. yüzyıl Türk edebiyatı, söz konusu dönem ülkemizde meydana gelen gelişmelerle yakından ilintili. Edebi açıdan söz konusu dönem çalışmalarını değerlendirmek istemiyoruz. Gerçekte bizim uzmanlık alanımızın dışında. Ama Türk edebiyatının önemli yanlarından birisi, ülkedeki gelişmeleri yakından izlemiş olması. Bizi ilgilendiren yönü de bu (2012a, s. 15).

Edebiyat ayrıca Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin belirlenmesinde ve gözlemlenmesinde de kıymetli veriler sunabilecek mahiyette bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu minvalde, edebî metinler üzerinden, özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan değişim/dönüşüm süreçlerine dair de yorumlama imkânı bulunabilmektedir. Ertan Eğribel, edebiyatın bu noktada diğer alanlardan ayrılan yönünü aşağıdaki gibi belirtmektedir:

Batıcılışma/modernleşme konusunda sanat tarihinden, edebiyata kadar geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. Bunun[la] birlikte ve ötesinde Türkiye'de yenileşme girişimlerinin izlenmesinde sanat-edebiyatın ayrı bir yeri bulunmaktadır. Değişik toplum bilim disiplinleri yenileşme serüvenine ait sorunları sanat-edebiyat üzerinden ele almışlardır. Türkiye'de sanat-edebiyatın diğer disiplinlerle olan bu ilişkisi açıklanmaya muhtaçtır. Bu ilişki sayesinde hem sanat-edebiyatın, hem de diğer toplum bilim disiplinlerinin ağırlığı artmıştır. (...) Edebiyat tartışmaları ve dönemleri

aracılığıyla Batıcılışmanın eleştirisi ve hangi yönde değişmemiz gerektiği konusunda da belli bir malzeme bulmak mümkündür (2009b, s. 385).

Bu anlamda, genel olarak sosyoloji ve edebiyat arasındaki ilişkinin edebiyatın sosyolojiye veri sunması noktainazarında işlerlik gösterdiği ifade edilebilir.

4.2.7.6. Sosyoloji ve Coğrafya İlişkisi

Yıllıklar perspektifinde sosyoloji ve coğrafya arasında kurulan ilişkiyi, en iyi *Yıllıkların* 15. kitabı olan *Sosyoloji ve Coğrafya* adlı eserden ve 5. kitap olan *Batı Yayılmacılığı*’nda görmek mümkündür. Sözü edilen ilk kitap, adından da anlaşılacağı üzere, iki bilim dalı arasındaki bağlantıya, genel olarak dünya coğrafyası, özel olarak da Türkiye üzerinden odaklanmaktadır. Burada ilk bölümün başlığı olan “XIX. Yüzyıl Batı Yayılmacılığı ve Osmanlı: Dünya Tarihi Coğrafyasının Yeniden Örgütlenmesi”, adı geçen ikinci kitapta temel olarak ele alınan Batı yayılmacılığı hususunun daha ayrıntılı bir biçimde ele alınmasını kapsamaktadır.

Tablo 160. Sosyolojinin Coğrafya ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ufuk Özcan	1
Toplam	7

Hem çalışmanın Doğu-Batı çatışmasının ele alındığı bölümde hem de bu bölüm içerisinde “kavramların anlamlandırılması”nda değinildiği kısımlarda belirtildiği üzere, *Yıllıklar* nezdinde Doğu ve Batı salt coğrafi kavramlar değildir. Öte yandan ülkelerin coğrafi konumları, coğrafya bilimindeki gelişmeler, coğrafi keşifler vb. unsurlar, tarihte Doğu-Batı çatışması içerisinde daima önemli olagelmıştır.

Yıllıklarda sosyoloji ve coğrafyanın birbirleriyle henüz başlangıç zamanlarında ilişkili olduğu şu şekilde dile getirilmektedir: “Sosyoloji ve coğrafya daha başlangıçta belli bir

ilişki içindedir. (...) Sosyoloji ve coğrafya XIX. yüzyıl Batı yayılcılığının getirdiği sorunlara cevap verme çabası içinde biçimlenmiştir.” (Eğribel ve Özcan, 2006d, s. 15). Bu anlamda başlangıç yılları itibarıyla sosyoloji ve coğrafya arasındaki ilişkinin, yukarıda bahsedilen sosyoloji ve antropoloji arasındaki ilişkiye benzediği belirtilebilir.

Ek olarak Eğribel (2006a, s. 120), “XIX. Yüzyıl Batı Yayılcılığı ve Coğrafya” adlı çalışmasında coğrafyanın bilim kimliğinin 19. yüzyılda önceki tarihlerden daha keskin bir biçimde öne çıkışı ile Batı’nın Batı dışı toplumlarla kurduğu ilişkide (sömürü ve yayılma ilişkisinde) görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Eğribel’e göre Batı merkezli coğrafya anlayışı (bir bilim anlayışı olarak) sorunlu ve sınırlı görülmektedir: “Mevcut sınırlılığı aşmanın en sağlıklı yolu coğrafyadan vazgeçmek yerine kendi tasalarımızla kendi bilimsel yöntemimizi bulmamızdır.” (2006a, s. 123).

Sosyoloji Yıllıklarına göre her üç bilim de (sosyoloji, antropoloji, coğrafya) 19. yy.da Batı dünya egemenliği ve Batı yayılcılığı ile bağlantılı bir biçimde doğmuştur. Baykan Sezer de iki bilim dalı arasındaki ilişkiyi, bir nevi toplum olaylarının doğasına atıfla şu şekilde açıklamaktadır: “Toplum olayları zaman içinde olduğu kadar alan ve mekân içinde de gerçekleşen olaylardır. Sosyolojinin coğrafya ile olan ilişkisinin gündeme gelmesi de bu çerçevede anlam kazanmaktadır.” (2006c, s. 54).

Öte taraftan, iki bilim dalı arasında ayrım da yine *Yıllıklarda* dile getirilen konular arasındadır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, sosyoloji ve coğrafya bilimlerine ilişkin ayrımı şu şekilde belirtmektedirler: “Sosyoloji Batı içi sorunlara yanıt vermek için belli bir toplum modelini evrenselleştirirken, coğrafyada toplumlar arası farklılıklar öne çıkarılmıştır. Özellikle ‘siyasal coğrafya’ (jeopolitik) tartışmalarıyla bu farklılıklar Batı içi dünya egemenlik çekişmesiyle bütünleştirilmiştir.” (2006d, s. 15).

Son olarak Baykan Sezer ise bilim dallarının özellikle Batı toplumları nezdinde işlevlerine de değinerek, bu noktada tarih ve sosyoloji ile iktisat ve coğrafya arasında bir ayrıma gitmektedir:

Batı’da yeni gelişmeler önünde bilimin olaylara yaklaşımında başlıca iki ayrı kol göze çarpmaktadır. Bu kollardan birincisi tarih-sosyoloji kolu, öbürü ise iktisat-coğrafya koludur. Bunlardan birincisi olayları kavrayıp yönlendirme çabası içindeyken diğeri böyle bir tasa duymadan varolan durumu değerlendirip bu durumdan en verimli bir biçimde yararlanma çabası içindedir (2006c, s. 82).

4.2.7.7. Sosyoloji ve Müzik İlişkisi

Sosyoloji ve müzik arasındaki ilişkinin *Yıllıklarda* esas olarak değinilen kısmı, *Yıllıkların* 2. kitabı olarak yayımlanmış olan *Türk Müziği* adlı çalışmadan görülebilir. *Yıllıklarda* genel olarak iki alan arasındaki ilişkiye değinen yazar dağılımlarını ise aşağıdaki tabloda görebilmek mümkündür:

Tablo 161. Sosyolojinin Müzik ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Baykan Sezer	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	6

Müziğin *Yıllıkların* söz konusu kitabında ilgi kapsamında alınmasının özel bir sebebi bulunmaktadır. Zira ortak çalışmada ifade edildiği üzere “Türk müziği Türk tarihinin bir parçasıdır.” (Eğribel ve diğerleri, 1993, s. 6). Bu kapsamda sosyologların Türk tarihine ilişkin olarak gösterdikleri ilginin, Türk müziğine ilgiyi beraberinde getirdiği söylenebilir.

Sosyoloji Yıllıkları sosyologlarının müziğe ilişkin yaklaşımlarında da diğer alanlarda olduğu gibi Doğu-Batı ayrımı ve çatışması dikkat çekmektedir. Nitekim ortak çalışmada Doğu’nun bir uygarlık yaratıcısı olarak tek tek bireylerden ziyade bütünselliğin egemen olduğu bir anlayışa sahip olduğu, bu sebepten ötürü de Doğu’da çok sesli bir müziğin olmadığı ifade edilmektedir (Eğribel ve diğerleri, 1993, s. 15).

Müzik ve sosyoloji arasındaki ilişkiye değinen isimlerden bir diğeri de Baykan Sezer’dir. Baykan Sezer (1993b, s. 45), özellikle “Müzik ve Batıcılışma” adlı çalışmasında, Batı

sosyolojisinin müziğe olan yakın ilişkisine rağmen benzer bir ilgiden Türk sosyolojisinde bahsedilemeyeceğinin altını çizmekte, Türk sosyolojisinde -Hilmi Ziya Ülken'in resme merakı, Cahit Tanyol'un edebiyata merakını da örnek vererek- farklı sanat dallarıyla ilgilenilmesinin ancak müzikle ilgilenilmemesinin öneminden bahsetmektedir.

Ertan Eğribel, iki alan içerisinde sosyolojinin belirleyici olduğunu, özellikle de Türkiye'deki Batıcılışma sürecine atıfla şu şekilde belirtmektedir:

Türkiye'de Batıcılışma ve müzik arasındaki ilişkide sosyolojinin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Müziğe olan resmi bakış açısını ve müzik ile ilgili çözülmesi istenen sorunları sosyoloji belirlemiştir. Daha sosyolojinin başlangıcında Ziya Gökalp aracılığıyla müzikle ilgili olarak ortaya konan bu çerçeve bugün de resmi görüşü ve yaygın bakış açısını oluşturmaktadır (2009b, s. 386).

Yine Eğribel, bir başka çalışmasında, müzik ve toplumsal kimlik arasında bağ kurmaktadır. Eğribel, bu noktada, "Türk müziğinin meselelerini aşmak ancak çözüm ve çıkarlarımız doğrultusunda toplumun ortaklığını sağlamak ile mümkündür. Çözümde birleşildiğinde müzikte/kimliğimizde ortaya çıkan karmaşa ve bunalım da ortadan kalkacaktır." (1993, s. 67) ifadeleriyle, müzik ve kimlik eksenli tartışmanın ne denli iç içe geçtiğini göstermektedir.

4.2.7.8. Sosyoloji ve Felsefe İlişkisi

Sosyoloji ve felsefe arasında *Yıllıklar* nezdinde değinilen ilişkinin, tamamıyla olumlu olarak değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Ancak sosyolojinin özerk bir bilim hüviyetini kazandığı yıllardan önce, uzun süre felsefenin sahası içerisinde kaldığı ifade edilebilir:

Sosyoloji, Batı Avrupa'nın özgül koşullarında doğmuş ve tedrici olarak şekillenmiştir. Kendine özerk bir yer açması, bağımsızlaşması ve kurumlaşması oldukça uzun bir süreci kaplar. Oldukça uzun bir süre, yaklaşık üç çeyrek yüzyıl boyunca da felsefeden, özellikle tarih ve toplum felsefesinden, Aydınlanmacı metafizik anlayışından göbek bağıni koparamamıştır (Özcan, 2016, s. 56).

Sonrasında ise sosyoloji felsefeden ayrılmış ve özerk bir bilim olarak varlık göstermeye başlamıştır. Bu anlamda, disiplinin özerkleşmesinden önce iç içe geçen ilişki, sonrasında mesafeli bir ilişki hâline gelecektir.

Tablo 162. Sosyolojinin Felsefe ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	5

Baykan Sezer'in ise bütünüyle felsefeye olmasa bile Batı felsefesine mesafeli olduğu bu noktada hatırlanabilir. Zira Sezer, Batı'da felsefenin sefaletinden bahsedildiği dönemde sosyolojinin özerk bir bilim olarak ortaya çıkmasının tesadüfi olmadığını belirtir gibidir:

Felsefenin Batı'daki sefaleti başlamış ve felsefe Batı'nın kendi iç çelişkilerinde bazı çıkarların savunulmasında araç durumuna düşmüştür. Batı'da artık oybirliği ve gerekli saygıyı sağlayamamaktadır. Yerini koruyabilse bile o güne kadar tekeline tuttuğu çoğu konuyu, yeni koşullara daha iyi uyum sağladığı için sosyolojiye bırakmak zorunda kalmıştır (2006a, s. 47).

Böylelikle Batı, kendi içindeki sorunları çözemediği zaman aralığında (ki Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre tarihin hiçbir döneminde çözememiştir) yeni bir bilime gereksinim duymuştur.

4.2.4.9. Sosyoloji ve Etnografya İlişkisi

Sosyoloji Yıllıkları içerisinde sosyoloji ve etnografya ilişkisi, sosyoloji ve antropoloji ilişkisine benzer bir biçimde vurgulanmaktadır. Bu kapsamda, sosyolojinin Batı toplumlarında toplum içi sorunların çözümüne yönelirken Batı'nın Batı dışı toplumlarla ilişki ve sorunlarının çözümünde etnografya rol oynayacaktır.

Tablo 163. Sosyolojinin Etnografya ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değınılme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	5

Baykan Sezer’in ifadeleri ile “Batı dışı toplumlar böylece ilkel toplumlar olarak nitelendirilmekte ve etnografya söz konusu ilkel toplumları, sosyoloji ise uygar toplumları ele almaktadır.” (2006a, s. 53). Eğribel de iki bilimin birbirinden ayrışması ile birlikte Batı ve Batı dışı toplumlar arasında ayrımın keskinleştirildiğini eklemektedir: “Böylece Batı ve Batı dışı toplumların ortaya çıkışları ve ilişkileri birbirinden bağımsız, ayrı yasalara göre ele alınmaktadır.” (2009d, s. 185).

Yıllıklar içerisinde sosyoloji ile etnografya ilişkisine Türk sosyolojisi özelinde değinen ve bu noktada Ziya Gökalp’in önemini vurgulayan isimlerden biri Ufuk Özcan’dır. Özcan’a göre Gökalp,

Eski Türklerde göçebe toplum örgütlenmesi, aile yapısı, töreler, Şamanizm, totemizm, sosyal tabakalaşma, büyü, masallar, efsaneler, potlaç gelenekleri gibi konuları ele alarak sosyolojimizde yeni bir çıkır açmıştır. Bu yöndeki çalışmaları ile antropoloji, etnoloji, folklor ve etnografyanın konularını sosyolojiyle bütünleştirmiştir (2013b, s. 93).

4.2.7.10. Sosyoloji ve Psikoloji İlişkisi

Sosyoloji ve psikoloji arasındaki ilişkiye dair Sezer, tıpkı felsefeye dair açıklamasında olduğu gibi yaklaşmaktadır:

Bu konuda ilk öne sürülen görüş toplumun kişinin sınırlarını aştığı olacaktır. Aksi görüşte bulunanlar toplum olaylarının psikoloji ile açıklanabileceğini savunanlar olmuştur. Ancak psikolojinin toplum olaylarını açıklamada yetersiz kalışı ve buna bağlı olarak sosyolojinin bağımsız bir bilim olarak kendisini kabul ettirmesi, toplum olaylarının kişinin sınırlarını aştığının bir kanıtı olarak değerlendirilebilir (2006b, s. 17).

Bir başka ifadeyle, *Yıllıklar* perspektifinde tıpkı felsefede olduğu gibi, psikolojinin de toplum olaylarını açıklama noktainazarında yetersiz kalması, yeni bir bilimin doğmasını gerektirmiştir.

Tablo 164. Sosyolojinin Psikoloji ile İlişkisi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	2
Toplam	4

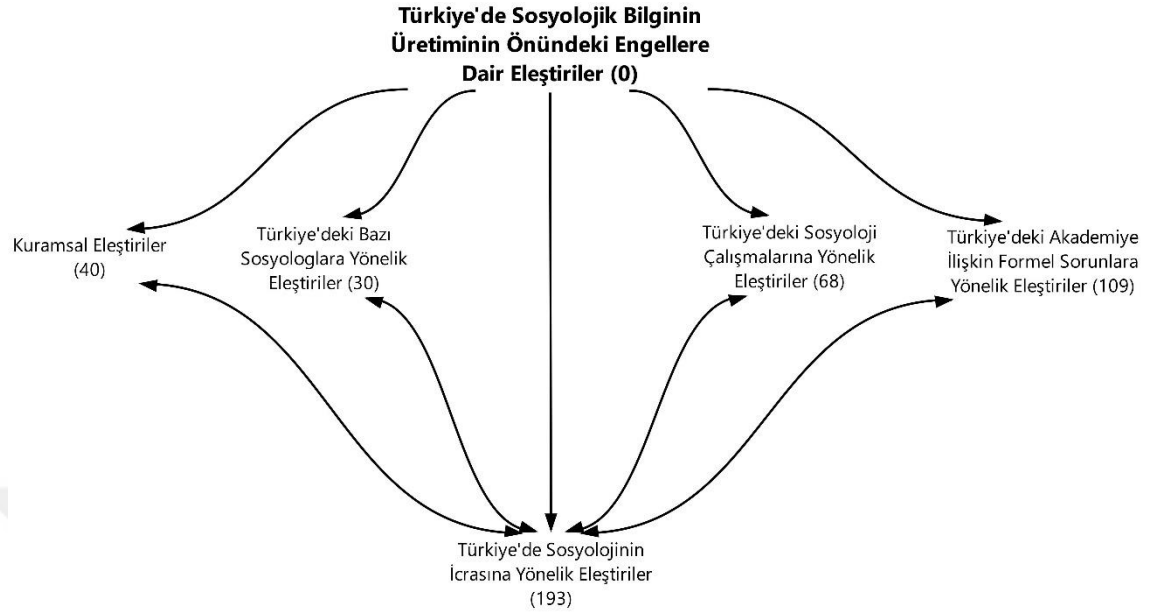
Kısacası iki bilim arasında, tarih ve sosyoloji gibi birbiri ile zorunlu ilişkinin görüldüğü alanlar haricinde zıt bir ilişkinin varlığı dikkat çekmektedir. Ertan Eğribel, günümüze dair yaptığı bir açıklamada, sosyolojinin geri plana düşürülürken psikolojinin ön plana çıkarılmasını, bireysellik vurgusu ile bağlantılı olarak açıklamaktadır: “Sosyolojinin geri plana düştüğü bu dönemde psikolojinin, kişisel başarı kitaplarının rağbet görmesi bu nedenledir. Artık değişmesi mümkün olmayan, mutlaklaştırılan belli koşullar çerçevesinde, toplumsal çözüm yerine kişisel çözüm arayışları, bireysel düzeyde başarı kazanmak önemli haline gelmiştir.” (2010f, s. 134).

4.3. TÜRKİYE’DE SOSYOLOJİK BİLGİNİN ÜRETİMİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLERE DAİR ELEŞTİRİLER VE BAZI ÖNERİLER

Bu bölümde *Sosyoloji Yıllıklarında* Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın çalışmalarından yola çıkılarak Türkiye’de sosyolojik bilgi üretiminin önündeki engellere dair eleştirilere (ve bazı önerilere) yer verilmiştir.

Aşağıdaki şemadan da görüldüğü üzere üç sosyoloğun eleştirileri “kuramsal eleştiriler”, “Türkiye’deki bazı sosyologlara yönelik eleştiriler”, “Türkiye’deki sosyoloji çalışmalarına yönelik eleştiriler”, “Türkiye’deki akademiye ilişkin formel sorunlara yönelik eleştiriler” ve “Türkiye’de sosyolojinin icrasına yönelik eleştiriler” kategorilerinde kodlamaya tabi tutulmuştur.

Şekil 20. Türkiye’de Sosyolojik Bilginin Üretiminin Önündeki Engellere Dair Eleştiriler

Kısacası yoğunluk olarak sosyolojinin icrasına yönelik eleştiriler başı çekerken, onu, akademiye ilişkin formel sorunlara yönelik eleştiriler, Türkiye’de sosyoloji çalışmalarına yöneltilen eleştiriler, kuramsal eleştiriler ve Türkiye’de bazı sosyologlara yönelik eleştiriler izlemektedir.

İncelenen metinler içerisinde yoğunluk bakımından en çok kodlama yapılan bölüm (“Türkiye’de sosyolojinin icrasına yönelik eleştiriler”) ile diğer bölümler arasında karşılıklı ilişki gözlemlenmektedir. Bir başka ifadeyle sosyolojinin icrasına yönelik getirilen eleştiriler, aynı zamanda kuramsal yönü, sosyologları, çalışmaları ve resmî sorunları da ilgilendirmektedir. Yine tersi bir biçimde, diğer alanlara yönelik tespit edilen eleştiriler de sosyolojinin icrasına yönelik eleştirilerle ilişkilidir. Bu bakımdan diğer alanlarda karşılaşılan problemlerin, Türkiye’de sosyolojinin icrası ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Ancak öte yandan tek tek sosyologlara yahut çalışmalara ve doğrudan doğruya kuramsal anlamda yöneltilmeyen eleştirilerin, bir başka ifadeyle daha genel olarak Türkiye’deki sosyolojinin icrasına yönelik eleştirilerin ayrı bir kategori altında değerlendirilmesi gerekmiştir.

4.3.1. Kuramsal Eleştiriler

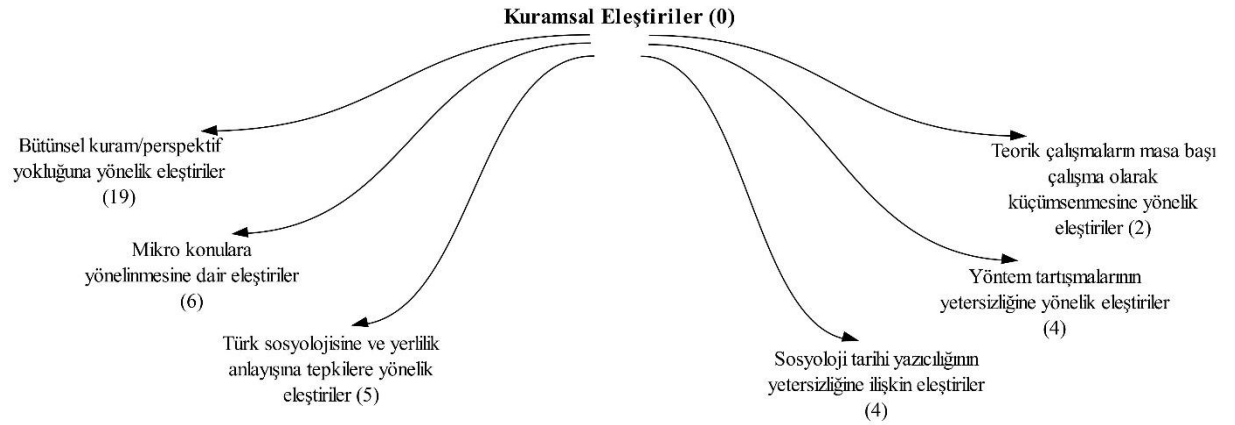
Sosyoloji Yıllıklarında Türk sosyolojisine kimi kuramsal eleştiriler getirilmiş, müdahalelerde bulunulmuştur. Aşağıdaki tablo üzerinden söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

Tablo 165. Kuramsal Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	21
Baykan Sezer	6
Ufuk Özcan	5
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	4
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Toplam	40

Aşağıdaki şemadan da görüldüğü üzere, “kuramsal eleştiriler”; “bütünsel kuram/perspektif yokluğuna yönelik eleştiriler”, “mikro konulara yönelinmesine dair eleştiriler”, “Türk sosyolojisine ve yerlilik anlayışına tepkilere yönelik eleştiriler”, “sosyoloji tarihi yazıcılığının yetersizliğine yönelik eleştiriler”, “yöntem tartışmalarının yetersizliğine yönelik eleştiriler” ve “teorik çalışmaların masa başı çalışma olarak küçümsenmesine dair eleştiriler” başlıkları etrafında kodlamaya tabi tutulmuştur.

Şekil 21. Kuramsal Eleştiriler

“Bütünsel kuram/perspektif yokluğu”, kuramsal bağlamda en fazla getirilen eleştiri olarak dikkat çekmektedir. Aşağıdaki tablo üzerinden söz konusu kategorideki yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

Tablo 166. Bütünsel Kuram/Perspektif Yokluğuna Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininme Sıklığı
Ertan Eğribel	10
Baykan Sezer	2
Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan'ın vd. yazarlar	1
Toplam	19

Bu çalışmada da değinildiği üzere *Sosyoloji Yıllıklarında* izlenen temel teorik yaklaşım olan Doğu-Batı Çatışması Teorisi de bütüncül bir iddia taşımaktadır. Bu anlamda, bütünsel olmayan kuramlara, yaklaşımlara, bakış açılarına eleştirel bir tutum takınılmıştır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'a göre “Türkiye’de sosyologlar, kuramsal bir bütünlük oluşturmaya yönelik olarak önceden belirlenmiş konularda çalışmalar yapan

araştırmacılar olmaktan uzaktırlar.” (2004b, s. 9). Eğribel, bir başka çalışmasında da bütünsel kuram yokluğunun sosyolojide ortak konu ve sorunları belirsizleştirdiğini şu şekilde ifade etmektedir: “Hem kurumsal düzeyde (üniversiteyle sınırlı) darlık, hem de karşılıklı ilişkinin zorunluluğundan söz edilmesine karşılık bütünsel kuram düzeyinde değerlendirmenin olmaması ortak konu ve sorunların da belirsizleşmesini beraberinde getiriyor.” (2016b, s. 15). Bütünsel kuram yokluğunun yanında bütünsel perspektif yokluğunun anılmasının da nedeni bulunmaktadır. Nitekim *Yıllıklarda* salt kuramsal bağlamda bütünselliğin olmaması eleştirilmemekte, aynı zamanda bütünsel perspektifin olmaması da eleştirilmektedir. Ertan Eğribel’in bir başka çalışmasında yer alan “Bütünsel bir dünya ve tarih anlayışını (sosyalistler dahil) birlikte savunan yoktur.” (2012c, s. 51) sözleri bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir.

“Mikro konulara yönelinmesine dair eleştiriler” de *Sosyoloji Yıllıkları* kapsamında eleştiri getiren hususlardan bir diğeridir.

Tablo 167. Mikro Konulara Yönelinmesine Dair Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	6

Bu çalışmanın ikinci bölümünde de görüldüğü üzere, Doğu-Batı Çatışması Teorisi, bütüncüllük iddiası taşıyan bir teoridir. Bu teoriye göre uygarlıklar arası ilişkilerle birlikte toplumsal sorunlara yaklaşılması gerektiği ifade edilmektedir. Böylelikle, söz konusu teoriyi sahiplenen sosyologların mikro konulara yönelinmesini olumsuz değerlendireceği tahmin edilebilir. Ufuk Özcan’ın aşağıdaki satırları, bu konuya örnek teşkil edebilir:

Umumi/kolektif olana karşı duyarsızlığa karşılık özel/tekil olana duyarlılık gelişmiştir. Mercekler ve ölçek alabildiğine daralmıştır. Bu durumda ancak burnunun ucunu görebilme kabiliyetine sahip sosyologun toplumun geneline yönelik herhangi bir kavrayış geliştirmesi nasıl mümkün olabilecektir? Toplum içindeki

değişken ve sonsuz tikelliklere rölativist bir bakış açısıyla yöneliş, toplumun bütünlüklü kavranışının önüne geçmiştir (2010d, s. 190).

Ertan Eğribel, sosyologların da tarihçilerin de Batılı bir evrensellik anlayışına paralel bir biçimde “dar” alanlara yönelindiğini şu şekilde vurgulamaktadır: “Kimileri de yine bu evrenselliğe bağlı olarak sınırlı, dar konulara eğilerek, taşra tarihçisi, taşra sosyologu olmayı yeğlemektedir.” (2007c, s. 30). Sosyolojide mikro konulara yönelime ilişkin olarak Baykan Sezer ise şu eleştiride bulunmaktadır:

Günümüzde sosyoloji (...) bazı pratik amaçlara eğilmiştir. Bu pratik amaçlara yöneliş sosyoloji alanlarının güncel konularla ve küçük birimlerle sınırlanmasına yol açmıştır. Batı’nın temel sorunları çözdüğü inancına bağlı olarak sosyoloji de ulaşılması gerekli sayılan amaçları tartışma dışı veriler saymakta, yalnızca araçlar, izlenecek yollar üzerine araştırmalarını yoğunlaştırmaktadır (2006a, ss. 130-131).

Alıntılardan da görüldüğü üzere sosyolojinin “küçük birimlere”, “tikelliklere”, “dar konulara” yönelişi *Sosyoloji Yıllıklarında* eleştirilmektedir.

“Türk sosyolojisine ve yerlilik anlayışına tepkilere yönelik eleştiriler” de *Yıllıklarda* yer bulmaktadır.

Tablo 168. Türk Sosyolojisine ve Yerlilik Anlayışına Tepkilere Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ufuk Özcan	1
Toplam	5

Sosyoloji anlayışları itibarıyla *Yıllıkların* yazarlarının yerli perspektife önem veren sosyologlar oldukları ifade edilebilir. Ancak burada yerlilikten ne anlaşıldığı da önemli görülmektedir. *Yıllıklar* nezdinde yerlilik, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde inşa edilen bir yerlilik anlayışdır. Bir başka ifadeyle *Yıllıklar* nezdinde yerli bir sosyoloji,

Türk insanının çıkarlarını gözeten, Türk toplum gerçeği ile örtüşen bir anlayıştır. *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologları da bu doğrultuda Batı'dan gelen yerlilik anlayışına karşı çıkmışlardır. Bu konuda Ertan Eğribel'in cümleleri örnek olarak sunulabilir:

Modern bilim geleneği olmadığı söylenen Batı dışı ülkelerde ve Türkiye'de post-modern bilim anlayışının, pozitivizmin ve modernleşmenin eleştirisi adı altında Batı karşıtlığı, Batı ile hesaplaşma, kalıpcı düşüncelerden kaçma ve Batı bilim yöntemine eleştiri olarak yerlilik, gelenekçilik adına yine Batı'dan devşirilen bir görüşle öne sürülmüştür (2007a, s. 315).

Bu anlamda sosyologlar, Türk sosyolojisi tabirine eleştirel yaklaşımlara ve söz konusu ifade yerine Türkiye sosyolojisi gibi ifadeler getirmek isteyenlere de eleştiri getirmektedirler. Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın "Türk Sosyolojisinin Dünü, Bugünü, Yarını" adlı çalışmalarında yer alan ifadeler bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir:

Türkiye'de sosyolojinin veya Türk sosyolojisinin dünü, bugünü, yarınından söz edeceğiz. Ancak daha başlangıçta Türk sosyolojisi deyimini yadırgayanlar bulunmaktadır. Türk sosyolojisi deyiminin yadırganmasını anlamak mümkün değildir. Çoğu konuda geçerli olacak biçimde, Türk romanından, Türk tiyatrosundan söz edilmesine karşı çıkan olmamaktadır. Buna karşılık Türk sosyolojisi denildiğinde alınganlık gösterilmektedir (2016a, s. 5).

Bu eleştirilerden hemen sonra ise Türk sosyolojisi tabirine gösterilen tepkinin diğer alanlardaki sosyoloji anlayışına getirilmediği noktasında eleştiri dile getirilmektedir: "Ayrıca elbet ilgi çekicidir, Türkiye'de bilimin evrenselliği adına bir Türk sosyolojisinden söz edilmesine karşı çıkanlar Fransız ya da Amerikan sosyolojisinin etkisinden söz etmekten kaçınmamakta ya da böyle bir etkiden söz edilmesine karşı çıkmamaktadır." (Sezer vd., 2016, s. 9).

Sosyoloji Yıllıkları nezdinde yerlilik kavramının içinin boşaltılmasına yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Özellikle yerelleşme ve küreselleşmenin birlikte anılması ile birlikte yerli olmak ve yerlilik kavramlarının da anlamlarından uzaklaştırıldığına yönelik eleştirileri Ertan Eğribel'in "1980 Sonrası Dünyada ve Türkiye'de Sosyolojinin Üç Hali: Anti-Kuram, Anti-Toplum/Toplumsuz-Toplumsallaşma ve Teslimiyetçi-Kendiliğindenlik" adlı çalışmasındaki cümlelerden gözlemlemek mümkündür:

“Günümüzde yerelleşme küreselleşmenin zorunlu bir özelliği, katılma ve ortaklığın bir biçimi olarak gösteriliyor. Yerli olmaktan, yerelleşmeden kastedilen, bütünlük içinde farklılaşmak ve oluşturulan ‘marka/esnaf kimliği’ ile özdeşleşmekten ibaret.” (2016a, s. 244).

Yerli bakış açısına ön yargılı olunduğuna ve daha baştan olumsuz bir tutum takınıldığına dair eleştiri de bulunmaktadır. Bu konuya Ufuk Özcan’ın aşağıdaki ifadeleri örnek olarak gösterilebilir:

Sosyolojide son dönemde en önemli değişme, klasik (XIX. yüzyıl) ve çağdaş (XX. yüzyıl) sosyolojinin bütüncü, sistem-yönelimli, kesinlikçi, tekçi, standart koyucu, evrensel, genel-geçer, düalist-kutupsal, geleneği dışlayan modernist yaklaşımına karşılık tikelci, yerelci, sistem-karşıtı, rölativist, çoğulcu/plüralist, farkçı, standartları ihlal eden, melezliğe dayalı, postmodernist vb. yaklaşımın ön plana çıkmasıdır. Türkiye’de sosyolojik araştırmalar da bu yeni yönelişten payını almaktadır. Buna bağlı olarak, sosyolojinin yerli birikimine, mirasına karşı sorgulayıcı, eleştirel bir bakışın, daha doğrusu önyargılarla dolu, küçümseyici bir ilginin hükümferma olduğu görülmektedir (2010d, s. 189).

Yine *Sosyoloji Yıllıklarında* kuramsal bağlamda “sosyoloji tarihi yazıcılığının yetersizliğine ilişkin eleştiriler”e de yer verilmektedir. Söz konusu kategoriye Ertan Eğribel’in çalışmaları kapsamında 4 kez rastlanmıştır. Bu çalışmanın ilk bölümünde de değinildiği üzere, Türk sosyolojisi tarihinin yazılmasında kimi belirsizlikler bulunmaktadır. Ertan Eğribel’in aşağıdaki ifadeleri söz konusu belirsizliklere yönelik eleştirilere örnek olarak gösterilebilir:

Sosyoloji tarihi ve yazımı için çeşitli biçimler önerilebilir. Bunun için önce sorunların daha başlangıçta belirlenmesi ve bu yönde bir ortaklık sağlanması gerekir. Ancak bu yönde sorunlar konusunda herkesin oybirliğinde olduğu bir ortaklık yoktur. Bunun ötesinde kronolojik bir birlik ve süreklilik de bulunmamaktadır. İşe önce buradan başlamak ve daha sonra ortak konu ve sorunlar üzerinde tartışmak daha doğrudur (2016b, s. 16).

Yine Eğribel’in bir başka çalışmasında, Türk sosyoloji tarihine ilişkin tespiti de örnek verilebilir: “Türk sosyoloji tarihi ile ilgili yazılar daha çok sosyologların doğum-ölüm yıldönümlerinin hatırlanması, çeşitli üniversitelerde ders olarak okutulması,

kurumsallaşmasının yıldönümlerinde eğitim-öğretim konusu olarak ele alınmaktadır. Bu eğilim genel sosyoloji tarihi için de geçerlidir.” (2016c, s. 217).

Görüldüğü üzere *Sosyoloji Yıllıklarında* sosyoloji tarihi yazıcılığının yetersizliğine yönelik eleştiriler Eğribel tarafından getirilmiş ve tarih yazımındaki kimi problemlere değinilmiştir.

Sosyoloji Yıllıklarında aynı zamanda “yöntem tartışmalarının yetersizliğine yönelik eleştiriler” de getirilmiştir. Aşağıdaki tabloda söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görmek mümkündür:

Tablo 169. Yöntem Tartışmalarının Yetersizliğine Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	2
Toplam	4

Ertan Eğribel’in ifadeleriyle “Sosyolojide yöntem alanına geniş bir ilgi olmasına karşın bu ilgi sosyolojinin bilim kimliğini doğrulama, çeşitli kuramları derleme, ders kitapları oluşturma amacı dışında pek yoktur.” (2016b, s. 13). Baykan Sezer’in (1993a) bir eserini doğrudan doğruya yöntem konusuna ayırması da inceleme kapsamına alınan sosyologlar arasında yöntemin önemini gösterecek mahiyettedir. Ancak Sezer’in söz konusu eseri, *Sosyoloji Yıllıkları* kapsamında yayımlanmamıştır.

Son olarak “teorik çalışmaların masa başı çalışma olarak küçümsenmesine yönelik eleştiriler” de *Yıllıklar* kapsamında dile getirilmektedir. Ertan Eğribel’in çalışmaları kapsamında söz konusu kategoriye dair 2 kez kodlama gerçekleştirilmiştir. Teorik çalışmaların salt masa başı çalışma olarak adlandırılması ve küçümsenmesi tutumuna *Yıllıklarda* eleştirel yaklaşılmaktadır. Ertan Eğribel bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Bu anlayış nedeniyle modern bilim denilince daha çok ampirik ve toplumsal içerikli

konular anlaşılacaktır. Hemen uygulanmaya konulmayan açıklamalar bilim dışına itilecektir veya masa başı çalışmalar olarak küçümsenecektir.” (2007a, s. 448).

4.3.2. Türkiye’deki Bazı Sosyologlara Yönelik Eleştiriler

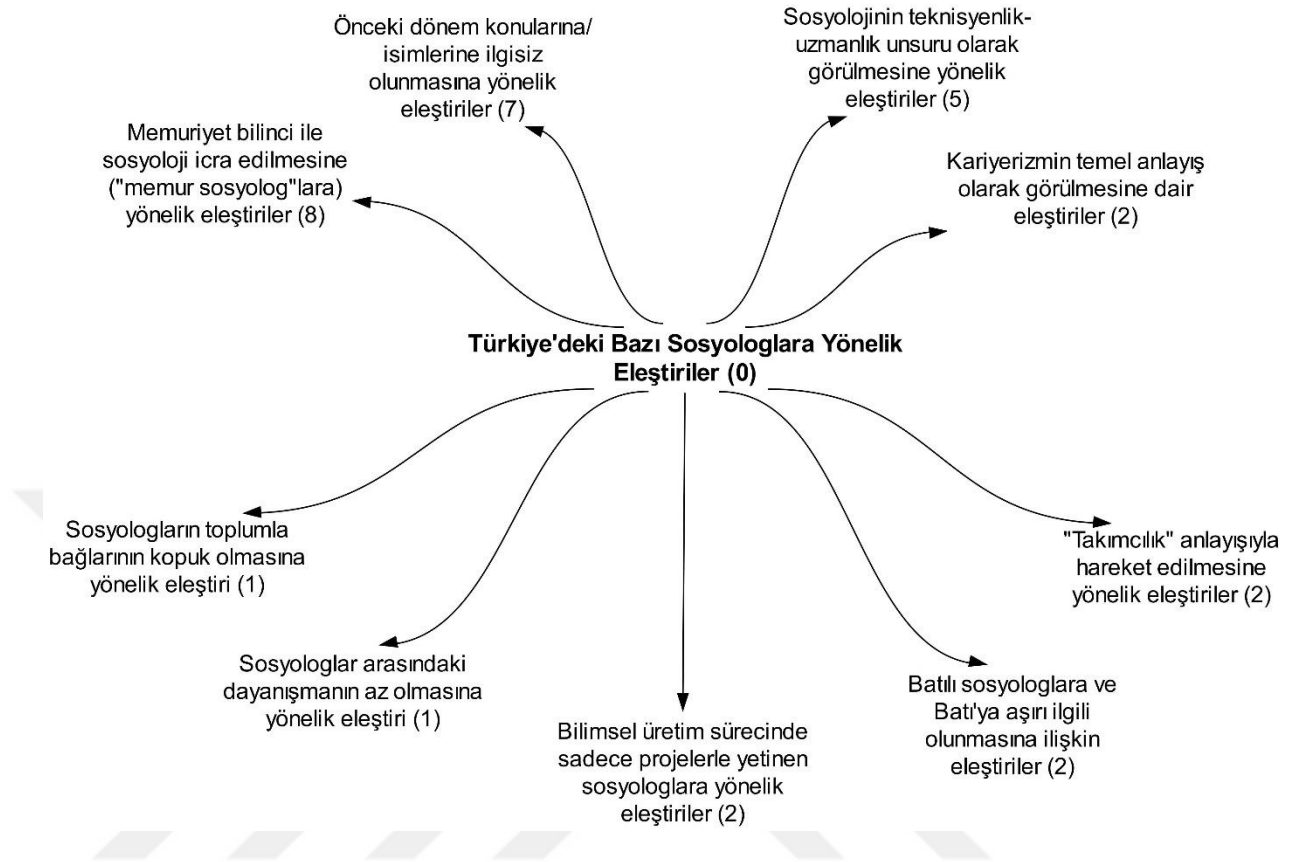
Sosyoloji Yıllıkları içerisinde Türkiye’deki sosyologlara yönelik olarak da önemli eleştiriler dile getirilmiştir. Ancak burada, metinleri inceleme kapsamına alınan sosyologların bir genelleme yapmadıkları ifade edilebilir. Aynı zamanda, tek bir isme de odaklanılmamaktadır. Eleştiriler şahsileştirilmediği gibi tüm Türk sosyologlarına da genellenmemekte; daha ziyade bir tür durum tespiti olarak ifade edilmekte ve değerlendirilmektedir.

Tablo 170. Türkiye’deki Bazı Sosyologlara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininme Sıklığı
Ertan Eğribel	11
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	9
Ufuk Özcan	6
Baykan Sezer	4
Toplam	30

Aşağıdaki şemadan da görüldüğü üzere, sosyologlara yönelik eleştiriler; “memuriyet bilinci ile sosyoloji icra edilmesine (“memur sosyologlar”a) yönelik eleştiriler”, “önceki dönem konularına/isimlerine ilgisiz olunmasına yönelik eleştiriler”, “sosyolojinin teknisyenlik-uzmanlık unsuru olarak görülmesine yönelik eleştiriler”, “kariyerizmin temel anlayış olarak görülmesine dair eleştiriler”, “‘takımcılık’ anlayışıyla hareket edilmesine yönelik eleştiriler”, “Batılı sosyologlara ve Batı’ya aşırı ilgili olunmasına yönelik eleştiriler”, “bilimsel üretim sürecinde projelerle yetinen sosyologlara yönelik eleştiriler”, “sosyologlar arasındaki dayanışmanın az olmasına yönelik eleştiri” ve “sosyologların toplumla bağlarının kopuk olmasına yönelik eleştiri” başlıkları etrafında kategorilendirilmiş ve kodlanmıştır.

Şekil 22. Türkiye’de Bazı Sosyologlara Yönelik Eleştiriler

Sosyoloji Yıllıklarında yer yer Türkiye’deki sosyologların bazılarının memuriyet zihniyetiyle hareket ettiklerine değinilmektedir. Bu tür sosyologlar *Yıllıklarda* “memur sosyolog” olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 171. Memuriyet Bilinci ile Sosyoloji İcra Edilmesine (“Memur Sosyologlar”a) Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel	3
Baykan Sezer	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	8

Kimi noktalarda bu duruma sadece değinilmekte, memur sosyologdan ne anlaşıldığı ayrıca belirtilmemektedir. Bu konuya örnek olarak Ertan Eğribel’in “Bürokrat, çete, şaşkın, mutsuz, memur sosyologlarla karşılaştığımda hatırlıyorum.” (2012a, s. 71) ifadeleri verilebilir. Öte yandan Türk sosyolojisinde memur sosyologluğun git gide daha fazla görünür olduğu da değinilen hususlardan bir diğeridir. Bu durumda Ufuk Özcan, sosyolojiyi memuriyet zihniyetiyle icra eden sosyologların bu türden bir anlayışlarının, son yıllarda artışına şu şekilde dikkat çekmektedir: “Aksi durumda sosyoloji bir müessese/tekke bekçiliğinden, devlet kapısında bir memuriyet veya bir vakıfta güvencesiz teknisyen eleman olma imkanından ibaret kalacaktır. Ne yazık ki son dönemde sosyolojiyi her düzeyde vasatlaştıran böyle bir eğilim oldukça güçlenmiş gözükmektedir.” (2016, s. 74). Bilim insanlığının memuriyetle eş değer olmadığına yönelik bu tutum, memur sıfatına olumsuz bir anlam atfetmemektedir. Ancak öte yandan memur sosyolog olarak adlandırılan anlayış tarzı yoğun bir biçimde eleştirilmektedir. Ertan Eğribel, Baykan Sezer’in akademik hayatının son yıllarına ilişkin bir tespitinde de bölüm içerisindeki kimi akademisyenlere yönelik (burada isim verilmemektedir) benzer bir eleştiriyi dile getirmektedir: “[Baykan Sezer] Bu anlayışta olanları çalışma anlayışı ve düşünce düzeyinde mahkum etti ve kaderin bir cilvesi ‘takım anlayışı’ ve ‘tembel-memur sosyolog anlayışı’ işbirliği pratikte galip geldi.” (2016e, s. 106). Kısacası memur sosyologluk, Türkiye’de bazı sosyologlara getirilen eleştiriler noktasında *Sosyoloji Yıllıklarında* en çok değinilen eleştirilerin başında gelmektedir.

“Önceki dönem konularına/isimlerine ilgisiz olunmasına yönelik eleştiriler” de Türkiye’de sosyologlara yönelik bir diğer eleştiri olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 172. Önceki Dönem Konularına/İsimlerine İlgisiz Olunmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel	1
Toplam	7

Bilgi üretimi, birikimsel bir süreç olma özelliğini göstermektedir. Bu anlamda, önceki dönemlere ve isimlere ilgisiz olunması, *Sosyoloji Yıllıklarında* eleştiri başlıklarından bir diğerini oluşturmaktadır. Baykan Sezer bu konuya dair şu tespitte bulunmaktadır: “Yurdumuzda her sosyoloğumuz ile birlikte sosyolojinin yeni baştan başlaması olayına tanık olunmaktadır. Her sosyoloğumuz konuları, dolayısıyla sosyolojiyi kendisiyle başlatmaktadır.” (1992, s. 3). Bu durum Türk sosyolojisi için oldukça tehlikeli görünmektedir. Zira böyle bir tutum içerisinde bilimsel ilerleme gerçekleşmemekte, her dönem yeni konu ve isimler gündem olmaktadır. Öte yandan gerek ekoller gerekse isimlere tek başına bir önem atfedilmesi güç görülmektedir. Belki bu durumda sosyolojinin kurucu isimleri ayrı değerlendirilebilir. Nitekim sosyolojinin kurucu isimlerinin (Batı’da ve Türkiye’de) belirli kaynaklardan beslenmiş olsalar da önceki dönemlere dair bir sosyologdan yararlanma gibi bir imkânları bulunmamaktadır. Öte yandan sosyoloji, 100 yılı aşkın bir süredir özerk bir bilim statüsünü sürdürmektedir. Bu anlamda, sosyologların beslenebilecekleri kaynaklar ve isimler bulunmaktadır. Önceki dönem konu ve isimlerle ilgilenilmemesi ise *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde Türkiye’de sosyologların önemli bir problemi olarak dikkat çekmektedir.

“Sosyolojinin teknisyenlik-uzmanlık unsuru olarak görülmesine yönelik eleştiriler” bir diğer eleştiri başlığı olarak dikkat çekmektedir. Aşağıdaki tablodan, söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

Tablo 173. Sosyolojinin Teknisyenlik-Uzmanlık Unsuru Olarak Görülmesine Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değirilme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	5

Bilim, bir uzmanlık alanı olsa da tek bir alan yahut alt alanda uzmanlaşma, belirli problemleri de beraberinde getirebilmektedir. Bu problemlerin başında bütüncül perspektifin kurulamaması, sorunların oldukça mikro düzeyde görülerek bütünün gözden

kaçırılması gibi unsurlar gelebilir. Nitekim Ertan Eğribel'e göre "Sosyoloji üniversitede toplumdan, sorunlardan bağımsız bir uzmanlık alanı, bu anlamda bir meslek değildir." (2016e, s. 99). Yine Eğribel'e göre "Sosyoloji mesleki bir bilgi ve teknik uygulamaya dönüşmüştür." (2016c, s. 218). Bu durum birçok diğer sorunla ilişkili olarak görülmekte, değerlendirilmektedir. Öncelikle bilgisayar programlarının bilinmesine ve öğrenilmesine yönelik bir eğitim-öğretim süreci içerisinde olunulması ve belirli sosyologlarca salt bu doğrultuda çalışmalar yürütülmesi (bir bakıma aracın amaçsallaştırılması) eleştiriye tabi tutulmaktadır. Öte yandan bir tür teknisyenlik-uzmanlık olarak görülüp değerlendirilmesi, sosyolojinin kendi içine kapanmasına neden olma tehlikesini taşımaktadır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, konuya ilişkin şu değinide bulunmaktadır:

Türkiye'de sosyolojinin toplum çözümünü Batı ile ilişkili olarak tanımlaması onu sınırlamaktadır. Sadece yönü açısından değil, açıklama düzeyinde de Batı konu ve sorunlarının aktarılması ve toplumuza uygulanmasıyla yetinen sosyoloji giderek kendi içine kapalı bir uzmanlık alanı haline gelme riskini taşımaktadır (2009b, s. 17).

"Kariyerizmin temel anlayış olarak görülmesine yönelik eleştiriler" konusuna ilişkin olarak ise Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan "(...) Türkiye'de egemen çalışma biçimi olarak aktarmacılık, kaytarmacılık ve kariyerizmin öne çıkması sosyolojinin görevini ve rolünü sınırlamaktadır." ifadelerini kullanmaktadırlar (2006d, s. 19).

Tablo 174. Kariyerizmin Temel Anlayış Olarak Görülmesine Dair Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Yine Eğribel ve Özcan, bu tür bir sosyolojinin devam ettirildiği takdirde Türk sosyolojisinin karşı karşıya kalacağı problemi şu şekilde ifade etmektedirler: "Klasik Batı müziği icracılarının devletimizin himayelerinde konserler verdikleri gibi biz de YÖK'ün himayesinde ders vermekten öteye gidemeyiz." (2006d, s. 20). Yine Ertan Eğribel bir

başka çalışmasında da Türk sosyolojisinin problemlerine değinirken kariyerizmi anmaktadır:

Önemli olan karşılıklı konuşmayı, saygıyı yitirmemek, sorunları kişiselleştirmemek, birbirimize önyargıyla yaklaşmamaktır. Bunun yolu da aramızdaki farklılıkları reddetmeden tartışmaları yaptığımız iş, yöntem tartışmaları çerçevesinde yürütmektir. Kavgalar, kişisel çekişmeler ve kırgınlıklar, bunların müzmin hale gelmesi gerçekte tartışmadan, çalışmadan kaçmanın, kaytarmacılığın, kariyerizmin kılıfıdır. Bu en kolay düşülen ve içinde rahatlık bulduğumuz bir yoldur (2010g, s. 152)

“‘Takımcılık’ anlayışıyla hareket edilmesine yönelik eleştiriler”, kategori hâlinde ele alınan bir diğer eleştiri noktasıdır.

Tablo 175. “Takımcılık” Anlayışıyla Hareket Edilmesine Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniş Sıklığı
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Ortak çalışma anlayışı *Sosyoloji Yıllıklarında* övülürken takımcı anlayış eleştirilmektedir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, bu duruma ilişkin olarak aşağıdaki tespiti dile getirmektedirler:

Bilinen konuların sürekli tekrarlanması, aktarmacılık, çalışmama veya dışarıdan verilen araştırma konularında çalışmaya kimi zaman insanların gönüllü olarak koşılması bireysel çalışma yapmanın güçlükleri karşısında tutulan kaçamak yollar olmaktadır. Ortak çalışmaların gerçekleşmemesi nedeniyle ortak çalışma değil ama ortak çalışma yerine önerilen çeşitli konu ve sorunlardan “nemalanmak” üzere “takım çalışması” veya üniversite dışındaki ilişkilere bağlanan “takım” oluşturma çabası yaygınlık kazanmaktadır (2004b, s. 9).

Sosyoloji Yıllıklarında “Batılı sosyologlara ve Batı’ya aşırı ilgili olunmasına ilişkin eleştiriler”, Batı’nın tarihsel ve toplumsal olarak bilinmemesi ve Batı düşüncesi ile hiç ilgilenilmemesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Nitekim bu durum, kendi içine kapanmayı da beraberinde getirebilir. *Yıllıkların* sosyologlarının böyle bir tutum

içerisinde olmadığı da gözlemlenebilmektedir. Örnek olarak Baykan Sezer’in hem *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde yayımlanan hem de haricen yayımlanan metinlerinde Batılı sosyal bilimcilere oldukça fazla atıf yapıldığı görülmektedir.⁶⁰ Söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 176. Batılı Sosyologlara ve Batı’ya Aşırı İlgili Olunmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	2

“Bilimsel üretim sürecinde sadece projelerle yetinen sosyologlara yönelik eleştiriler” konusunda, sosyolojide gittikçe proje eğiliminin güç kazanması, ele alınan bir diğer problem alanı olarak kendisini göstermektedir.

Tablo 177. Bilimsel Üretim Sürecinde Projelerle Yetinen Sosyologlara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniilme Sıklığı
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Ufuk Özcan, proje takibi gibi konuların akademisyen sosyologların birincil görevlerinden biri hâline gelmesini aşağıdaki şekilde eleştirmektedir:

Demek ki memlekette sosyolog o kadar kendi derdine düşmüş ki, sözünün kıymeti önce kendi özel çıkarlarının kabulüne bağlı. Bariz bir araçsallaşma söz konusu. Sosyoloji, mezun öğrencilerin gözünde bir iş kapısı, hocalar için proje takibi, ikinci öğretim çarkının döndürülmesi vb. bedelinde bir ek kazanç imkânı, üniversite yöneticilerinin gözünde ise yeni “işletme” prosedürlerine tabi tutulması gereken

⁶⁰ Bu duruma çalışmanın Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin ele alındığı bölümde değinildiği için ayrıca değinilmeyecektir.

“branşlar arasında bir branş” anlamına geliyor. Yüz yıl sonra memleketimizde sosyolojinin gelip dayandığı, daha doğrusu tıkanıdığı nokta bu (2010d, ss. 200-201).

Ertan Eğribel’in konuya ilişkin tespiti ise şu şekildedir:

Toplum gerçeği ile ilişki kurmak ve yararlanmak ancak belli bir yöntemle mümkündür. Ancak bu yönde bir çabayı ortaya koymada konunun kendi zorluklarından kaynaklanmayan belli sorunlar vardır. Bunlardan biri getirilen açıklamaların günümüz dengesi içinde hemen uygulama olanağı bulmaması nedeniyle, giderek temel konu ve sorunların tartışılmasından vazgeçilmesidir. (...) Sosyolojimizde bu eğilim hemen sonuç alınacak küçük birimler üzerinde yapılan sosyoloji çalışmalarının (projeler) öne çıkması biçimindedir (2017c, s. 148).

“Sosyologlar arasındaki dayanışmanın az olmasına yönelik eleştiri”, Ertan Eğribel tarafından dile getirilmektedir. Söz konusu konuya ilişkin Eğribel, dayanışma eksikliğinin özellikle çalışmaya dayalı bir dayanışma anlayışının gelişmemesine atıfla - Türk sosyolojisi kapsamındaki diğer tespit ve eleştirileri ile birlikte- aşağıdaki gibi özetlemektedir:

Düşünce üretiminin, coşku ve moralinin olmadığı, bunun gereklerinin yaşatılmadığı ortamda idare-i maslahatçılığın çalışmanın yerine geçmesine şaşmamak gerekiyor. Bu çeşitli sosyoloji bölümlerinde çalışan arkadaşlarımızın zamanını verimsiz çekişmelerle, bürokratik işlerle geçirmesine, gelişim yollarının tıkanmasına yol açıyor. Türk sosyolojisinde karşıtlığa dayalı farklılıklar, çekişmeler, tahammülsüzlük, nezaketsizlik, çalışmaya dayalı dayanışma eksikliği var. Bunu aşmanın yolu Türk toplum ve tarihimize dayanmak, kendi sözümüzü söylemeye çalışmaktır (2010g, s. 153).

Bir bakıma *Sosyoloji Yıllıkları* kitap serisinin yayın serüvenini sosyologlar arasındaki (diğer bilim dallarındaki bilim insanları da dâhil edilerek) dayanışmanın bir ürünü olarak okumak mümkün görünmektedir. Her ne kadar Ertan Eğribel yukarıdaki alıntıda çözümün Türk toplum ve tarihinin gözetilmesi olduğunu ifade etse de bu durum genel bir çözüm görünümündedir. Dayanışmanın az olmasına ilişkin çözüm olarak ise sosyologların belirli konular etrafında özgürce tartışabildiği ve ortak çalışma alışkanlığına dayalı bir platform gösterilebilir. *Sosyoloji Yıllıkları*nda da böyle bir serüven üstlenilmiş ve sosyolojik bilgi üretim süreci içerisinde salt sosyologlarla da sınırlı kalınmayarak diğer disiplinlerden ve alanlardan isimlere de çalışmalarda yer verilmiştir.

Son olarak, “sosyologların toplumla bağlarının kopuk olmasına yönelik eleştiri”, *Sosyoloji Yıllıkları*’nda doğrudan doğruya Ufuk Özcan’ın dile getirdiği bir eleştiri olarak dikkat çekmektedir: “Sosyolog-toplum bağının kopmasının en açık göstergelerinden biri, öznelci, farkçı, parçacı/tikelci yaklaşımlara gösterilen olağanüstü ilgidir.” (2010d, s. 189). Ufuk Özcan burada direkt bir tespitte bulunmaktadır. Ancak öte yandan, sosyologların toplumla bağlarının kopuk olmasına ilişkin bir çözüm önerisini, belki Eğribel’in bir yukarıda alıntılanan ifadelerinin sonunda yakalayabilmek mümkün olabilir. Nitekim sosyologların kendi toplum ve tarihlerine dair bilinçlenmeleri, onların var oldukları toplumla bağlarını kuvvetlendirebilir. Dolayısıyla, hem onların çalışmalarının semereli olmasını, hem sosyolojinin işlevselliğini hem de sosyo-kültürel gelişmeye katkıda bulunmasını sağlayabilir.

4.3.3. Türkiye’de Sosyoloji Çalışmalarına Yönelik Eleştiriler

Sosyoloji Yıllıkları içerisinde Türkiye’de yapılmış sosyoloji çalışmalarına yönelik eleştiriler de getirilmiştir. Aşağıdaki tabloda söz konusu kategoriye ilişkin olarak yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

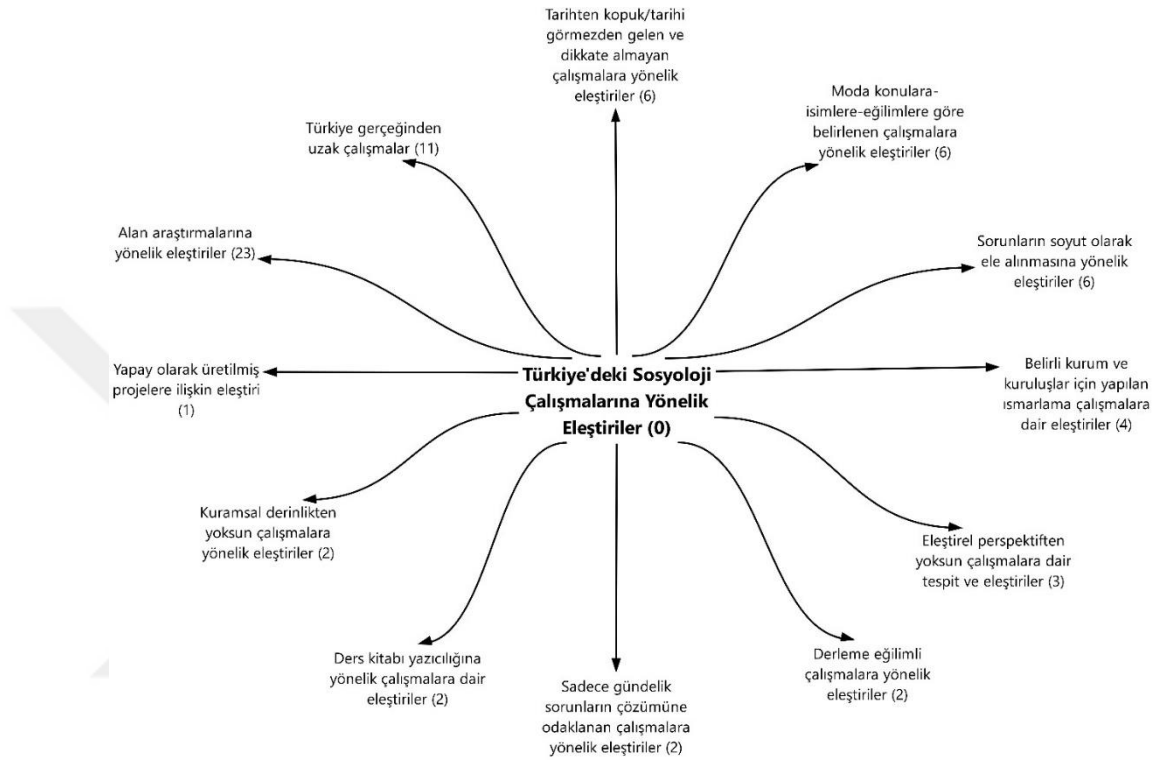
Tablo 178. Türkiye’deki Sosyoloji Çalışmalarına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Ertan Eğribel	25
Baykan Sezer	19
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	12
Ufuk Özcan	6
Ertan Eğribel vd. yazarlar	4
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Toplam	68

Söz konusu eleştiriler, aynı zamanda Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın sosyoloji anlayışları hakkında da fikir verebilecek özelliktedir. Çalışmanın bu alt

bölümünde, *Yıllıklar* içerisinde sadece Türkiye’deki sosyoloji çalışmalarına yönelik olarak getirilen eleştiriler kategorilendirilmiştir. Aşağıdaki şema, Türkiye’deki sosyoloji çalışmalarına getirilen eleştirileri açıklayabilir:

Şekil 23. Türkiye’deki Sosyoloji Çalışmalarına Yönelik Eleştiriler

Şemadan da görüldüğü üzere Türkiye’de yapılan sosyoloji çalışmalarına yönelik *Sosyoloji Yıllıklarında* yöneltilen eleştiriler; “alan araştırmalarına yönelik eleştiriler”, “Türkiye gerçeğinden uzak çalışmalara yönelik eleştiriler”, “tarihten kopuk olması/tarihi görmezden gelen ve dikkate almayan çalışmalar”, “moda konulara-isimlere-eğilimlere göre belirlenen çalışmalara yönelik eleştiriler”, “sorunların soyut olarak ele alınmasına yönelik eleştiriler”, “belirli kurum ve kuruluşlar için yapılan ısmarlama çalışmalara dair eleştiriler”, “eleştirel perspektiften yoksun çalışmalara dair tespit ve eleştiriler”, “derleme eğilimli çalışmalara yönelik eleştiriler”, “sadece gündelik sorunların çözümüne yönelik çalışmalara dair eleştiriler”, “ders kitabı yazıcılığına yönelik çalışmalara dair eleştiriler”, “kuramsal derinlikten yoksun çalışmalara yönelik eleştiriler”, “yapay olarak üretilmiş projelere ilişkin eleştiri” olarak 12 kategoriye ayrılarak kodlanmıştır. Söz konusu kategoriler içerisinde en çok alan araştırmalarına yönelik olarak kodlama gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmalarına yönelik getirilen eleştiriler de kendi içerisinde

ayrıca 12 kategoriye ayrıldığı için, bu alt bölüm içerisinde, söz konusu eleştirilere en son değinilmiştir.

“Türkiye gerçeğinden uzak çalışmalar”, *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde eleştiri konusu olan konuların başında gelmektedir.

Tablo 179. Türkiye Gerçeğinden Uzak Çalışmalara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Ertan Eğribel vd. yazarlar	1
Toplam	11

Söz konusu kategori, esasen Türkiye’nin toplumsal yapısını ve özgünlüğünü dikkate almayan çalışmaları ifade etmektedir. Bu tür çalışmalara yönelik olarak *Yıllıklar* içerisinde olumsuz tonda eleştirel bir tutum hâkimdir. Zira *Yıllıklardaki* bilgi üretim süreci içerisinde aktarmadan uzak, Batılı sosyal teorilerin birebir uygulanmasının dışında bir bilim anlayışı hâkim görülmektedir. Bu anlamda, metinleri kodlanan üç sosyoloğun da Türkiye’nin kendine has bir gerçekliği olduğu fikrini paylaştıkları görülmektedir. Söz konusu gerçekliği dikkate almayan çalışmalar *Yıllıklar* içerisinde eleştirilmiştir. Bu bağlamda Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Türkiye gerçeğinden uzak çalışmalara ilişkin şu tespitte bulunmaktadır: “Teorinin, terminolojinin bütünüyle ithal olduğu, Türkiye’nin özgül toplumsallığı kavrayışından yoksun, sosyolojimizin birikiminden bihaber çalışmalar ortalığı kaplamıştır.” (2016, s. 15). Baykan Sezer ise konuya ilişkin olarak şu tespitte bulunmaktadır: “Sonuçta Türkiye’deki sosyoloji çalışmaları ve araştırmaları Türk gerçeğinin araştırılması, tartışılması olmaktan çok sosyoloji bilgilerinin edinilmesi, öğretilmesiyle sınırlanmıştır.” (Sezer, 2010, s. 221).

“Tarihten kopuk olması/tarihi görmezden gelen ve dikkate almayan çalışmalar” da bir diğer eleştirilen husus olarak göze çarpmaktadır. Hem Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin ele alındığı hem sosyolojinin diğer disiplinlerle temaslarının tartışıldığı hem de *Sosyoloji Yıllıklarındaki* bilim anlayışının incelendiği bölümlerde de görüldüğü/görülebileceği üzere sosyolojik bilgi üretim süreci içerisinde tarih en önemli faktörlerden biri olma özelliğini göstermektedir. Bu anlamda, Baykan Sezer’den başlayarak bir sosyoloji ve tarih birlikteliği kurulmak istenildiği de ifade edilebilir. *Sosyoloji Yıllıklarının* 6. kitabının *Tarih ve Sosyoloji* başlığını taşıması ve söz konusu iki disiplin arasındaki ilişkiye odaklanması da bu duruma bir diğer örnek olarak gösterilebilir.

Aşağıdaki tablodan, *Sosyoloji Yıllıklarında*, Türkiye’deki sosyoloji çalışmalarına yönelik olarak, özellikle de tarihten kopuk olan ve tarihi görmezden gelen çalışmalara yönelik olarak getirilen eleştirilere dair yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

Tablo 180. Türkiye’de Sosyolojinin Tarihten Kopuk Olması/Tarihi Görmezden Gelen ve Dikkate Almayan Çalışmalara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	6

Yıllıklardaki sosyoloji anlayışına göre, tarihe eğilmek bir gereklilik olarak kendisini göstermektedir.⁶¹ Doğrudan ya da dolaylı olarak bunun aksi bir görüşü besleyen çalışmalar ise eleştirilmiştir. Örnek olarak Ertan Eğribel, Türk sosyolojisinde kullanılan

⁶¹ Ek olarak, bu anlayışı (sosyoloji ve tarihi bir arada düşünme gerekliliği anlayışını) hem *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde yazılarıyla ve çeşitli katkılarıyla yer alan Ümit Meriç gibi isimlerde hem de Cahit Tanyol gibi *Yıllıklarda* herhangi bir çalışması yer almasa da İstanbul Sosyoloji içerisindeki diğer isimlerde görmek mümkün olabilmektedir. Ümit Meriç’in (Meriç Yazan, 1992, s. 10) *Cevdet Paşa’nın Toplum ve Devlet Görüşü* adlı eserinin ön sözünde Cahit Tanyol’un “Türkiye’de sosyolojinin felsefi bir geleneği yoktur. Batıda sosyolojiden önce, sosyal olaylarla politika felsefesi meşgul olurdu. Bizde bunun yerini tarih almıştır” ile Fernand Braudel’in “Tarih ile sosyoloji aynı kumaşın tersi ile yüzü” gibi olduğuna ilişkin ifadelerine atıf yapması bu konuya sadece bir örnek olarak hatırlanabilir.

Batılı toplum modellerini eleştirdiği satırlarda, söz konusu modellerin tarihten kopuk olduğuna değinmektedir:

Toplum modelleri insanlığın yaşanmış deneyleri olmaktan çıkıp ulaşılması gereken soyut, değişmez şemalara dönüşünce toplumlar arası ilişkilerden kopuk belli bir toplum modelinin ve siyasetin üstünlüğü savunuculuğuna destek olmaktadır. Bu durumda bizim neyin mirasçısı olduğumuz ve hangi görevi/siyaseti üstleneceğimiz de belirsiz kalmaktadır. Getirilen toplum modelleri/tipleri tarihten kopuk zoraki yakıştırmalar sonucunda cansız kalıplara dönüştürülmektedir (2010d, s. 320).

Türkiye’deki sosyoloji çalışmalarının tarihten yararlanmasının bir benzerini Batılı sosyologların görüşlerinin tartışılmasında dahi tarihin göz ardı edilmesi noktasında görüldüğü de *Yıllıklar* içerisinde ifade edilmektedir. Örnek olarak Baykan Sezer’in ifadeleriyle “Çoğu Batılı sosyologun sosyoloji kuram ve görüşleri Türkiye’de tanıtılırken tarih görüşleri de tanıtılmış ama bu görüşler yazılarda kalmış, tartışmalara ya da önemli bir yankılanmaya yol açmamıştır.” (1999b, s. 53). Öte yandan Baykan Sezer, Türk sosyolojisinin tarihten bütünü kopuk olmadığını ve olamayacağını da ifade etmektedir: “Sosyolojimizin tarihten tümüyle kopuk olduğunu söylemek abartılı olacaktır. Gerçekte bu olası da değildir.” (1999b, s. 53).

“Moda konulara-isimlere-eğilimlere yönelik çalışmalar” da bir diğer eleştiri unsuru olarak dikkat çekmektedir. Bu noktada, moda konulara, isimlere ve eğilimlere göre sosyologların yeni konum almaları ve hangi konu gündemdeyse o konuya dair çalışmalar yapılması eleştirilmektedir.

Tablo 181. Moda Konulara-İsimlere-Eğilimlere Göre Belirlenen Çalışmalara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniş Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	6

Denilebilir ki Baykan Sezer ve öğrencilerinin nezdinde sosyologların kendi gündemleri olmalıdır. Söz konusu gündem de bilimsel alan içerisinde revaçta olan konu, isim ve eğilimlere göre değişiklik göstermemelidir. Ertan Eğribel bu noktada şu ifadeleri kullanmaktadır: “Ülkemizde neredeyse 10’ar yıllık kesintilerle yeni gündeme gelen konular ve referans kaynakları günümüzde gelişmelerin hızlanmasıyla 3-5 yılda değişen moda eğilimlere dönüşmüştür.” (2007b, s. 48). Bu durum da Türk sosyolojisinin bilgi üretim sürecinde kesintilere neden olmaktadır. Gündemin sürekli değişmesi ve dahası çoğu zaman bu gündemin toplumun iç sorunlarından kaynaklı olmaması eleştirilen noktalardan biridir.

Yine “sorunların soyut olarak ele alınması” da *Yıllıklar* kapsamında eleştirilmektedir. Aşağıdaki tabloda söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

Tablo 182. Sorunların Soyut Olarak Ele Alınmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değini lme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Baykan Sezer	2
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	6

Nitekim Baykan Sezer de kendi sosyoloji anlayışını, soyut bir bilimsel anlayışın karşısında konumlandırmaktadır:

(...) değindiğimiz gibi Batı’nın siyasî egemenliği, kültür ve ideolojik egemenliğini de birlikte getirmiştir. Bu durumun doğal sonucu olarak günümüzde sosyolojide Batı çıkarları ve Batı görüş açısı egemen olmuştur. Bizim için Türk toplumunda sosyoloji bütün çatışmaların üstünde soyut bir öğreti değildir. Bu nedenle toplumumuzla ilgili soruları sorarken Doğu-Batı çatışmasını gündeme getirmek ve bu çatışma içindeki yerimizi saptamak zorunluluğu vardır (2001b, s. 417).

“Belirli kurum ve kuruluşlar için yapılan ısmarlama çalışmalara dair eleştiriler” de *Yıllıklarda* dile getirilen eleştirilerden bir diğeridir.

Tablo 183. Belirli Kurum ve Kuruluşlar İçin Yapılan İsmarlama Çalışmalara Dair Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel vd. yazarlar	1
Toplam	4

Söz konusu kategoriye bir örnek olarak Ertan Eğribel şu ifadeleri kullanmaktadır: “Günümüzde kurum kimliği/tarihi çalışmaları genellikle kurumların talepleriyle oluşan genellikle üniversite hocalarına yaptırılan ama işin gereği çeşitli ekiplerle yapılan ısmarlama çalışmalar olmaktadır.” (2016e, s. 89).

Yıllıkların yazarlarına göre bu tür çalışmaların (ısmarlama çalışmaların) bilimin kendisine ya da Türk toplumuna katkı sunup sunmayacağı hususu tartışmalıdır. Tıpkı moda konulara, isimlere ve eğilimlere yönelik eleştirilerinde olduğu gibi bu alanda da sosyologların kendi çalışma konularını kendilerinin belirlemesi önemli görülmektedir. Zira akademi içerisinde sadece bilim insanları çeşitli kurum ve kuruluşlar için ısmarlama çalışmalar yapmakla kalmamakta; kimi zaman öğrenciler de bu duruma ortak olabilmekte ve istemedikleri alanlarda “ısmarlama” konular üzerinden çalışmaya zorlanabilmektedirler. Bu durum da bilimsel bilginin gelişimi noktasında en önemli engellerden biri olarak görülebilir. Nitekim bilim insanının kendi merak konusu olmayan bir alanda nitelikli çalışmalar üretebilmesi imkân dâhilinde olmayabilir.

“Eleştirel perspektiften yoksun çalışmalar” da *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın eleştirdiği bir diğer husus olarak kendisini göstermektedir.

Tablo 184. Eleştirel Perspektiften Yoksun Çalışmalara Dair Tespit ve Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	1
Toplam	3

Bilim anlayışlarının ele alındığı bölümde de görüldüğü üzere, üç sosyolog da eleştirel bakış açısına oldukça önem atfetmektedir. Ayrıca bu bölümdeki açıklamalarda da görüldüğü üzere söz konusu eleştirel bakış açısı sadece Batı sosyologlarını ve Batı sosyolojisini değil, aynı zamanda Türk sosyologlarını ve Türk sosyolojisini de içine almaktadır. Bu anlamda Ertan Eğribel, eleştirel bakış açısındaki eksikliği şu şekilde ifade etmektedir: “Bu arada belirli bir temele bağlı olmaksızın her sözün rahatlıkla söylenmesi için karşıt eleştirinin kalkması, toplantılarda bile kimsenin bir diğerine karışmadığı, eleştiri getirmediği görece bir özgürlük ortamının oluşması herkesin yayın iştahını artıracaktır.” (2007b, s. 54). Baykan Sezer de Batı sosyolojisinin herhangi bir eleştirel süzgeçten geçirilmeden doğrudan doğruya alınmasını eleştirmektedir: “Bir yerde sosyolojinin Batı’dan hiçbir eleştiriye tabi tutulmadan yurdumuza aktarılışının doğrulanması olan bu çabanın yanında sosyoloji çalışmaları olarak ancak çeşitli el ve ders kitaplarına ya da Batı sosyolojisi kavram ve kalıplarının Türk toplumuna yakıştırılması zorlamalarına tanık olmaktadır.” (2006b, s. 8). Baykan Sezer, bir başka eserinde, eleştirel perspektiften yoksunluğun sadece yapılan çalışmalarla kalmadığı, bu durumun aynı zamanda eğitim öğretim sürecine de yansıdığını şu şekilde ifade etmektedir: “Türk sosyolojisinin bir sorunu da devlet ile olan bu ilişkisi. Devlet memuru bir sosyologluk. Devlet görevlileri sosyolog sayılmakta. Araştırmacı bir sosyoloji değil, öğretici bir sosyoloji. Sorgulamacı değil. Sorgulanan devlet olacağı için bu tür bir sosyoloji kuşku ile karşılanmakta.” (2013b, s. 21).

Yıllıklarda bilimsel bilgi üretmeyen, literatüre yeni bir katkı sağlamayan çalışmalara getirilen eleştiriler de “derleme eğilimli çalışmalara yönelik eleştiriler” başlığı altında kategorilendirilmiştir. Söz konusu kategoriye, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın ortak çalışmalarında 2 kez rastlanmıştır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, *Sosyoloji Yıllıklarını* bu

tür yayınların karşısında konumlandırmaktadırlar. Eğribel ve Özcan'ın ifadeleriyle “Sosyoloji Yıllığı hazırlanış biçimiyle, yayın anlayışıyla ne belli bir editörün yayınladığı derleme kitaplara benziyor, ne de toplama oluşturulan kimliksiz, sorunsuz yaygın dergilere benziyor. Ekleri bile yama değil, daha önceki konulara bağlanıyor veya yeni yapılacak çalışmaların habercisi oluyor.” (2010, s. 56). Ancak öte yandan yine iki sosyoloğa göre Türkiye’de bu tür yayınların gittikçe arttığı gözlemlenmektedir. Eğribel ve Özcan, Türk toplum düşüncesine dair Hilmi Ziya Ülken, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi “önemli adımlar” atmış bilim, düşün insanlarını andıktan sonra son dönemdeki çalışmalara ilişkin şu vurguyu yapmaktadırlar: “Son dönemde yayımlanan kronolojiye bağlı döküm çalışmaları ‘ansiklopedik’ bir birikimi/toplamı temsil etmekten öteye geçememektedir. Bu çalışmalarda bütünsel bir çerçeve ve yöntem birliği/kaygısı söz konusu olmaksızın ‘yığmsal’ bir biçimde Türk sosyolojisinin ve toplum düşüncesinin bütün birikimi ve konuları kapsanmak istenmiştir.” (2016, s. 5).

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın bakış açısına göre, sosyoloji yalnızca günümüz sorunlarıyla ilgilenmekten uzak bir görünüm arz etmektedir. Onlara göre günümüz sorunu olarak adlandırılan sorunların temeli de tarihte bulunabilir. Bu kapsamda “sadece gündelik sorunların çözümüne yönelik çalışmalar” da *Sosyoloji Yıllıklarında* eleştirilmektedir. Söz konusu kategoriye Ertan Eğribel'in çalışmalarında 2 kez rastlanmıştır.

Sosyoloji Yıllıklarında sosyologların sadece gündelik sorunlara odaklanmaması gerektiği ifade edilmektedir. Nitekim Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan gibi sosyologlara göre temel meseleler olarak değerlendirilen meseleler (Batıcılaşma, toplumsal değişim, sosyolojinin kendisi gibi) salt gündelik sorunlara bağlı kalarak açıklanabilecek problemler olmaktan uzak görünümündedir. Ertan Eğribel bu noktada şu hususa dikkat çekmektedir: “(...) sosyoloji temel sorunların tartışmasını bırakarak uzmanlıklara dayalı, sınırlı[ar]ı belirli alanlarla ilgilenmektedir. Batı'nın temel sorunları aştığı inancıyla veya yeni bir aşama amaçlanmaması nedeniyle sosyolojinin konuları gündelik tasalarla sınırlanmıştır.” (2007b, s. 49).

“Ders kitabı yazıcılığına yönelik çalışmalar” da *Yıllıklar* kapsamında eleştirilmektedir.

Tablo 185. Ders Kitabı Yazıcılığına Yönelik Çalışmalara Dair Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Üniversitelerde ders kitabı olarak okutulabilecek eserlerin bilimsel üretim içerisine dâhil edilmesi önemlidir. Ancak öte yandan salt bu amaçla üretilmiş çalışmalar ve dahası bu amaçta esas olanın ticari kaygılar olması, esas eleştiri unsuru olarak dikkat çekmektedir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, bu durumu şu şekilde ifade etmektedirler:

Günümüzde Türkiye’de yayınlanan toplum bilim kitapların[ın] büyük çoğunluğu ders kitaplarıdır. Fakülte kitaplarının devre dışı kalması ile piyasa dışı yayın yapan hocaların zorluklarla karşılaşması yanında, öğrenci de ucuz kitap edinme olanağından yoksun kalmıştır. Öğrencilerin zorunlu olarak hocanın verdiği derslerin kitabını almaları veya kitaplarının yazarına ticari bir olanak sağlaması, hocaların özel yayınevleriyle bu türden ilişkisi Baykan Sezer’e yabancı bir durumdu (2004c, s. 90).

“Kuramsal derinlikten yoksun çalışmalar”, *Sosyoloji Yıllıklarında* değinilen bir diğer eleştiri konusudur.

Tablo 186. Kuramsal Derinlikten Yoksun Çalışmalara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	2

Eğribel’e göre “(...) bugün sosyolojinin gündelik, pratik açıklamalara yönelme kaygısıyla bağlandığı kuramsal çerçevenin bir derinliği yoktur.” (2007b, s. 53). Öte yandan Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre, araştırma kapsamında ele alınan konular belirli bir kuram çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu noktada da bütüncül kuramlar

önemslenmektedir. Nitekim Karl Marx ve Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin kıyaslandığı bölümde de görüldüğü üzere, Doğu-Batı Çatışması Teorisi de hem bütün bir dünya tarihini hem de güncel sorunları açıklayabileceği düşünülen bütüncül bir kuram olma özelliğini göstermektedir.

“Yapay olarak üretilmiş projeler”, *Sosyoloji Yıllıkları* kapsamında az kodlanmış olsa da eleştirilen hususlardan bir diğeridir. Bilimsel amaçlar haricinde üretilen projeler, yapay olarak üretilmiş proje kapsamında değerlendirilmekte ve eleştirilmektedir. Eğribel ve Kaçmazoğlu, özel olarak 1960 sonrasında bu eğilimin arttığına (sonrasında Mübeccel B. Kıray’ı örnek vererek) şu şekilde değinmektedir:

1960 sonrasında sadece DPT araştırmalarına değil, belli yabancı vakıf veya ulusüstü kuruluşlar aracılığıyla ısmarlanan projelere de çeşitli toplum bilimleri çalışanlarının katılması ve dolaylı para aktarılması sağlanmıştır. Bu durum, dışarıdan gelen projelerin alınmasında muhatap olan, temsilci olan belli kişilerin de öne çıkmasını sağlamıştır (2009, s. 111).

Genel olarak alan araştırmalarına yönelik eleştirilerin yazar dağılımlarını aşağıdaki kategoriden görebilmek mümkündür:

Tablo 187. Alan Araştırmalarına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

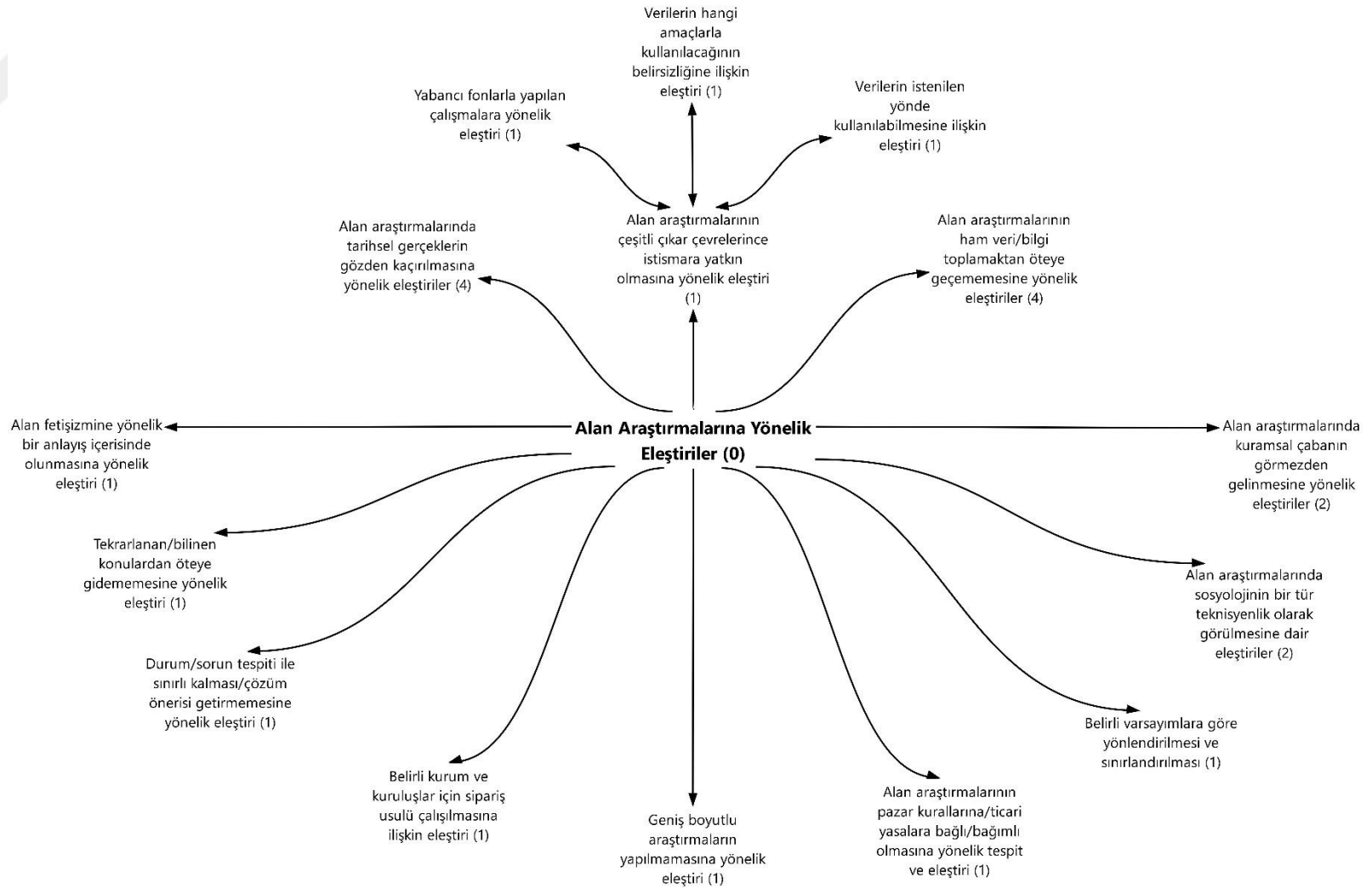
Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	9
Baykan Sezer	9
Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	23

Aşağıdaki şemadan da görüldüğü üzere alan araştırmalarına yönelik eleştirilerde en çok değinilen husus, alan araştırmalarının “çeşitli çıkar çevrelerinin istismarına yatkın olması” yönündedir. Burada, alan araştırmalarında toplanan verilerin farklı amaçlar doğrultusunda da kullanılabileceğine yönelik bir tehlikeye dikkat çekilmektedir. Sezer,

Eğribel ve Özcan, özellikle uluslararası kurum ve kuruluşların bu tür çalışmalardaki verileri “kullanabilecekleri”, bir başka ifadeyle istismar edebileceklerine yönelik bir tehlikeden söz etmekte; toplanan ve analiz edilen verilerin salt bilimsel amaçlar uğruna kullanılmayabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmaktadırlar. Bir yerde konu sadece tespit olarak sunulmuştur. 3 yerde ise bu tür araştırmalardaki “verilerin istenilen yönde kullanılabilmesine yönelik eleştiri”; “verilerin hangi amaçla kullanılacağıının belirsizliğine ilişkin eleştiri” ve “yabancı fonlarla yapılan çalışmalara yönelik eleştiri” olarak sunulmaktadır.

Şekil 24. Alan Araştırmalarına Yönelik Eleştiriler

Verilerin istenilen yönde kullanılabilmesine yönelik olarak Baykan Sezer, şu tespitte bulunmaktadır:

Ancak sosyolojide genel görünüm üzerinde çalışılacağı gerekli bilgi yanında istediği bilgiyi de kendisinin yaratma çabasında olduğudur. Özellikle alan çalışmalarında ya da istatistik verilerin kullanılışında toplum olaylarından önce eldeki bilgilere istenilen yönün verilmesi kolay yolunun seçildiği görülecektir. Toplum üzerine etkili olmak yerine ilgili bilgiler üzerinde etkili olarak gelişmelerin yönlendirilebileceğini sanmak, önce sosyolojinin temel tutumuna ters düşmektedir (2006a, s. 77).

Verilerin hangi amaçlarla kullanılabileceğine ilişkin belirsizlik ise Ertan Eğribel'in dikkat çektiği bir konudur. Eğribel, Mübeccel B. Kıray'dan bahsettiği bir çalışmasında şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bu çizginin en önemli özelliği çeşitli konularda Türkiye hakkında belli bilgilerin derlenmesi ve aktarılması işine koşulmuş olmalarıdır. Ancak bu bilgilerin kimler için toplandığı ve nasıl kullanılacağı konusunda belirsizlik vardır. Toplumsal yapıdan nüfus özelliklerine kadar elde edilen bu bilgiler aracılığı ile kendimizi tanımlamak veya toplum potansiyelimizi sorunlarımızı aşacak biçimde değerlendirmek yerine Batı'ya kendimizi tanıtmak ve uyumlu ilişkiler geliştirmek önemli olmaktadır (2009d, ss. 193-194).

“Yabancı fonlarla yapılan çalışmalara” yönelik olarak ise Eğribel ve Kaçmazoğlu, “(...) belli yabancı vakıflar veya ulusüstü kuruluşlar aracılığıyla (...)” (2009, s. 111) yapılan çalışmalara son derece mesafeli bir tutum sergilemektedir.

Alan araştırmalarına yönelik olarak bir diğer eleştiri ise “ham veri/bilgi toplamaktan öteye gidemeyen çalışmalar” olmalarıdır. Aşağıdaki tablodan söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görebilmek mümkündür:

Tablo 188. Ham Veri/Bilgi Toplamaktan Öteye Gidemeyen Çalışmalara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Baykan Sezer	1
Toplam	4

Ertan Eğribel’in değindiği üzere “İkinci dönemi alan araştırmaları, bilgi toplama olarak tanımladığımızda, sonuçta toplanan bu bilgilerin bir dökümünü yapmaktan başka bir iş kalmamaktadır. Üstelik bu bilgiler kendi değerlendirdiğimiz ve uygulamada etkili olduğumuz bilgiler de değildir.” (2016c, s. 234). Bir başka ifadeyle burada eleştirilen husus, doğrudan doğruya bir araştırma pratiği olarak alan araştırmaları değil, alan araştırmalarının (yanlış/eksik/hatalı) uygulama biçimleri üzerinedir.

Alan araştırmalarına yönelik bir diğer eleştirilen konu ise “tarihsel gerçeklerin gözden kaçırılması” üzerinedir.

Tablo 189. Alan Araştırmalarında Tarihsel Gerçeklerin Gözden Kaçırılmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	4

Burada tarihsel gerçek ifadesi bir parça muğlaklık taşıyabileceği için, kastedilenin tarihi dışlayan, görmezden gelen ve Türk toplum tarihi ile örtüşmeyen noktalara yönelik olduğu ifade edilebilir. Ertan Eğribel’in ifadeleriyle, “Alan çalışmaları verili siyasetten/iktidardan kopamamanın ve yeni arayışlardan/kuramdan ve tarihten kaçmanın bir yolu olmuştur.” (2016e, s. 91).

“Alan araştırmalarında sosyolojinin bir tür teknisyenlik olarak görölmesi” de *Sosyoloji Yıllıklarında* eleştirilen konulardan bir diğeri. Söz konusu kategoriye ilişkin 2 kodlama da Ertan Eğribel’in çalışmaları kapsamında gerçekteşirilmiş. Burada belirtilmesi gereken, sosyolojinin salt bir uzmanlık alanı olarak görölmesine yönelik bir eleştirdir. Belirli araçların kullanımı üzerinden icra edilen bir sosyoloji pratiğinin, Türkiye’yi anlamak ve açıklamak noktasında işlerlik göstermeyeceğ i ifade edilmektedir. Bu anlamda, dar alanda uzmanlaşmalar, salt tek bir konu üzerinde yoğunlaşıp diğ er konu ve alanlara karşı körlük kadar aynı zamanda belirli bilgisayar programlarının bilinmesinin/öğrenilmesi ve öğretilmesinin sosyoloji için başat konuma gelme ihtimali de eleştirilmektedir. Ertan Eğribel, sosyoloji ve arkeoloji alanında yapılan alan araştırmalarına ilişkin olarak kimi sosyologlara ve arkeologlara yönelik şu tespitte bulunmaktadır: “(...) Türkiye Devletin kendilerine vermiş oldukları maaşlara, unvanlara rağ men sosyolog ve arkeologlarımız sonuçlarını denetleyemedikleri, değ erlendirmesi ‘dışa bağ li’ bir çalışmanın ‘teknisyen’leri olmaktan ileri gitmemektedirler.” (2017c, s. 149).

“Geniş boyutlu araştırmaların yapılmamasına yönelik eleştiri”, bir diğ er ifadeyle yapılan çalışmaların küçük birimler üzerinde gerçekteşmesi de *Sosyoloji Yıllıklarında* eleştirilen hususlardan bir diğ eridir. Ancak burada, fazla sayıda bir örnekleme üzerinden yapılacak çalışmaların belirli bir maddi imkân gerektirdiğ i ve ekip çalışmasının zorunlu bir husus olarak kendisini gösterdiğ i eklenebilir. Zira geniş boyutlu bir alan araştırmasını tek bir sosyoloğ un icra etmesi pek mümkün görünmemektedir. Örnekleme sayısı çoğ aldıkça veri toplama ve analizi için gereklilikler de artacaktır. Bu gereklilikler içerisinde de maddi imkânlar ve nitelikli bir araştırma ekibinin varlığ ı ilk başta akla gelebilecek hususlardır. Bu anlamda, geniş boyutlu çalışmalar yapılmamasını salt sosyologlara yönelik bir eleştiri olarak değ erlendirmemek anlamlı olabilir. Ufuk Özcan, Mübeccel Kıray ve Behice Boran örneğ i üzerinden bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Her iki sosyologumuz da [Behice Boran ve Mübeccel B. Kıray] pozitivist-ampirist nitelikte bir makro teoriye bağ li kalmakla birlikte küçük araştırma birimlerinden hareketle Türk toplum yapısı hakkında birtakım sonuçlar çıkarmaya çalışmışlardır.” (2013b, s. 97).

“Kuramsal çabanın görmezden gelinmesi”, alan araştırmalarında karşılaşılan bir diğer sorun olarak kendisini göstermektedir. Söz konusu kategoriye ilişkin 2 kodlama da Ertan Eğribel’in çalışmaları kapsamında gerçekleştirilmiştir. Eğribel, söz konusu soruna şu şekilde değinmektedir: “Alan araştırmaları tekniği kuramın yerine getirilmiştir. Tersinden de söyleyebiliriz. Alan çalışmaları verili siyasetten/iktidardan kopamamanın ve yeni arayışlardan/kuramdan ve tarihten kaçmanın bir yolu olmuştur. Kuramsal düzeyde tartışma, geliştirme çabası önemsenmemiştir.” (2016e, s. 91). Burada sosyoloji pratiğinin (ister uygulamaya yönelik olsun isterse de kuramsal olsun), teori ve pratiğin birbirini dışlama/görmezden gelme zorunluluğu olmadığı ifade edilebilir. Doğu-Batı çatışması tarihinin ele alındığı bölümde de görüldüğü üzere, Baykan Sezer ve öğrencileri, özellikle tarihsel verilerden yola çıkarak bir teori inşasında bulunmuşlardır. Bu anlamda sosyolojik bilgi üretim süreci içerisinde veriyi dışladıkları, görmezden geldiklerini ifade etmek mümkün görünmemektedir. Ancak öte yandan, salt veriye yönelik uygulanan alan araştırmalarını da eleştirmektedirler. Bu durum da “ham veri toplamadan öteye gidemeyen” çalışmalara yönelik eleştirileri ile ilintili görünmektedir. Nitekim teori ve pratik birbirlerini besleyen süreçlerdir. İkisi de bilimin nitelikli icrası için oldukça önemli görülmektedir. Ancak burada pratiğin anket çalışmaları ile (soruların doğru sorulması birçok problemin tespitine yönelik olarak anlamlı veriler sunabilir ve bu alanda yapılan nitelikli çalışmalar da bu anlamda göz önünde bulundurulmalıdır) eş değer tutulmadığı da eklenebilir. Kısacası kuramsal olarak addedilen birçok çalışma, veri kaynaklı olarak gerçekleştirilmektedir. Öte yandan birçok alan araştırması da gerek örtük bir biçimde gerekse de açık bir biçimde kuramsal perspektiften yararlanmaktadır. *Sosyoloji Yıllıkları* bağlamında burada eleştirilen husus ise kuramsal çalışmayı bütünüyle görmezden gelen araştırmalardır.

“Pazar kurallarına/ticari tasalara bağlı/bağımlı olması” da alan araştırmalarına yönelik olarak *Sosyoloji Yıllıkları*’nda getirilen eleştirilerden bir diğeridir. Özellikle geniş kapsamlı yapılan alan araştırmaları, belirli bir maddi imkândan yararlanmayı bir zorunluluk olarak beraberinde getirmektedir. Bu anlamda bilimsel bilginin üretiminin iktisadi alanla doğrudan bağlantılı olması, *Sosyoloji Yıllıkları* perspektifinde, eleştirilebilecek bir diğer husus olarak kendisini göstermektedir. Nitekim Baykan Sezer de konuya ilişkin olarak aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır:

Uygulamalı araştırmalar belli bir pazarın ihtiyaçlarına bağlıdır. Bu araştırmalar belirgin bir biçimde pazar kurallarının egemenliği altındadır. Sipariş kaynağı araştırmacılarca birbirlerinden saklandığı gibi araştırma karşılığı alınan ücretler de gizli tutulmaktadır. Bu koşullar altında üniversitede kendi adına çalışanlar bir süre sonra artık başkası adına çalışmaya başlayacaklardır (2006c, s. 62).

“Belirli kurum ve kuruluşlar için sipariş usulü çalışılması” da *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde eleştirilmektedir. Baykan Sezer’in anlayışı, bir bilim insanının çalışma konusunu/konularını kendisinin belirlemesi üzerinedir. Bu anlamda, diğer bölümlerde de görüldüğü ve görüleceği üzere “ısmarlama çalışmalara” yönelik olarak *Sosyoloji Yıllıkları*nda eleştiriler getirilmektedir. Bu eleştiriler, bilgi üretiminin bilim insanının kendi merakları doğrultusunda (ve Baykan Sezer’e göre içinde bulunduğu toplumun ve bağlı olduğu uygarlığın çıkarları gözetilerek) belirlenmesi/seçilmesi fikrini de beraberinde getirmektedir. Bir başka ifadeyle, bilim insanı, hiçbir kurum ve kuruluşun siparişi usulü bir çalışma gerçekleştirmemeli, kendi merak ve -Türkiye özelinde- Türk toplumunun çıkarları doğrultusunda konulara yaklaşma zorunluluğunu taşımalıdır. Baykan Sezer’in yukarıdaki alıntıda kullandığı “sipariş kaynağı” ifadesi de benzer bir minvalde okunabilir.

Alan araştırmalarının “belirli varsayımlara ve kuramsal temellere göre yönlendirilmesi ve sınırlandırılması” da bir diğer eleştiri konusu olarak gündeme gelmektedir. Alan araştırmalarının özellikle bir bölümünde görülen (nicel yöntemin esas alındığı) bilimsel yansızlık fikrine *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde katılmadığı burada hatırlanabilir. Bu anlamda, *Sosyoloji Yıllıkları* perspektifinde alan araştırmaları da belli varsayımlara ve kuramsal temellere göre yönlendirilen çalışmalar olma özelliğini göstermektedir. Baykan Sezer, konuya ilişkin olarak şu tespitte bulunmaktadır:

Yine Türkiye’de sosyolojinin giriştiği araştırmaların bilinmesi de ilgi çekici olacaktır. Bu araştırmaların başında alan araştırmaları bulunmaktadır. Çoğu köylerimizle ilgili, köye yönelik araştırmalardır. Türk toplumunun bir betimlenmesi verilmek istenmiştir. Bu araştırmalarda sosyolojimizin ilgi duyduğu konuları ve edinmek istediği bilgileri saptayabilmemiz olanağı bulunmaktadır. Ancak sosyolojimizin bu yönü üzerine eğilmek bir başka çalışmanın konusudur. Ayrıca söz konusu çalışmalar ne denli yansız ve malzemenin yalnızca özelliklerine bağlı görünürse görünsün bazı kuramsal temellere ve varsayımlara dayanmaktadır. Araştırmalar bu kuramsal temel ve varsayımlara göre yönlendirilmektedir (2006a, ss. 202-203).

“Alan fetişizmine yönelik bir anlayış içerisinde olunması” belki *Sosyoloji Yıllıklarında* ağırlıklı olarak ismi geçmese de önem bakımından diğer kategorilerden geri kalmayacak bir önemi haiz görünmektedir. Fetişleştirmek; putlaştırmak, kutsallaştırmak demektir. Sadece tek bir bilimsel pratiği kutsallaştırmak diğer bilimsel icraları gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak dışlamayı beraberinde getirebilir. Bu durum da hâlihazırda yeterince bölünen sosyolojiyi, bir kez daha bölmek anlamına gelebilir. Hâlihazırda yeterince bölünen sosyoloji derken, sosyologların kimisinde gözlemlenebilecek olan sadece kendi çalıştıkları alanların önemli olması (bir siyaset sosyolojisi uzmanına göre sosyolojinin en “kıymetli” alt dalı siyaset sosyolojisi; bir ekonomi sosyolojisi uzmanına göre yine en kıymetlisi ekonomi sosyolojisi olarak görülebilir -bu durum elbette ihtisaslaşma tehlikesinin getirebileceği bir başka tehlike olarak da değerlendirilebilir-), belirli isimler doğrultusunda diğerlerini dışlayıcı bir tutum içerisinde olunmasının (“Ben Bourdieucüyüm” demekle, Bourdieu’nün kuramsal, kavramsal, yöntemsel teçhizatından yararlanmayan herkesi dışlama tehlikesini beraberinde getirebilir; “Ben Foucaultcuyum, Ben Weberciyim” gibi ifadelerle bu örnek bu tezin sınırlarını aşabilecek oranda çoğaltılabilir) yanı sıra bir de teorici/alancı gibi sathi bir düalizm daha sosyolojiyi etkisi altına alabilir. Nitekim alan fetişizmi de kuram fetişizmi de bu duruma sebebiyet verebilir. *Yıllıklarda* ise iki türden fetişizme de uzak bir konumun hâkim olduğu söylenebilir. Söz konusu iki unsurun bilimsel bilgi üretimine katkı sunabileceği, önemli olanın çalışmanın alana yönelik olup olmaması (ya da kuramsal olup olmaması) değil, niteliği olduğu *Sosyoloji Yıllıklarında* dile getirilen bu eleştiriye bir katkı olarak eklenebilir. Baykan Sezer’in İsmail Sandıkçıoğlu’nun jürisine ilişkin aktardığı anekdot (Baykan Sezer de o jüride bir üye olarak bulunmaktadır), bu tür bir anlayışı gösterebilir: “Öbür jüri üyeleri çalışmalarımızı hadi horlayan demeyelim ama şiddetle eleştiren, sosyolojinin alan araştırmalarına, somut olaylara yöneltilmesi gereğini savunan arkadaşlardı.” (2001c, s. 14). Kısacası *Sosyoloji Yıllıklarında*, bizatihi Türkiye’deki sosyolojik bilgi üretim sürecinde karşılaşılan “alan fetişizmi” ve “teori fetişizmi” anlayışları ile bu tür anlayışa sahip olan çalışmalar eleştirilmektedir.

Sosyoloji Yıllıklarında alan araştırmalarının “tekrarlanan/bilinen konulardan öteye gidememesi”ne de değinilmektedir. Ertan Eğribel’in ifadeleriyle “Sosyolojide bugün uygulamalı çalışmalarda bilmediğimiz bir konu ve sorun hakkında yeni bilgi edinmek

için değil daha başlangıçta bildiğimiz konularda bilgi edinmenin ötesine geçmemektedir.” (2016e, s. 100). Bu durumda alan araştırmalarına yönelik olarak yeni bir bilgi üretilmemesine dair bir eleştiri görülmektedir.

“Durum/sorun tespiti ile sınırlı kalması/çözüm önerisi getirmemesi” de *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde belirli alan araştırmalarına yönelik olarak getirilen bir diğer eleştiri noktasıdır. Burada alan araştırmalarının sorunların tespitine yönelik olması, sorunların çözümüne yönelik olarak bir öneri sunmaması eleştirilmektedir. Sorun tespiti ile sınırlı kalan çalışmalar, bu anlamda, *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde eksik kalan çalışmalar olarak varlık göstermektedir. Baykan Sezer, alan araştırmalarının sadece sorun/durum tespiti ile sınırlı kalmaması gerektiğine ilişkin şu ifadeleri aktarmaktadır:

(...) dikkat edilmesi gereken bir konu, alan araştırmasının salt bir ‘durum tespiti’nden ibaret olmadığına bilinmesidir. Alan araştırmalarını ve sonuçlarını bu şekilde değerlendirmemek gerekir. Aksi halde bu araştırmaların muhtemel arkaplanı göz ardı edilecek ve araştırmadan doğabilecek kamu zararları noktasında sorumluluk alınmış olunacaktır. Araştırmanın sonuçlarının ne şekilde kullanılacağından habersiz olmanın sorumluluktan kaçma noktasında hiçbir mazereti yoktur. Özellikle Türkiye koşullarında alan araştırmalarının geniş bir açıklamayı ve belli bir değişimi de içermesi gerekir (2006c, s. 66).

Özetle ifade etmek gerekirse, *Sosyoloji Yıllıkları*nda doğrudan doğruya alan araştırmalarına karşı bir duruş söz konusu değildir. Daha ziyade bu tür araştırmaların yapılış pratiklerine yönelik olarak eleştiriler getirilmektedir. *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarının söz konusu eleştirilerinin dikkate alınması, daha nitelikli araştırmaların da yolunu açabilir.

4.3.4. Türkiye’deki Akademiye İlişkin Formel Sorunlara Yönelik Eleştiriler

Türk sosyolojisinde bilimsel bilginin üretimi sürecinde karşılaşılan kimi problemler ne salt sosyologlardan ne de onların çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Bunların ötesinde, formel sorun olarak adlandırabileceğimiz, yükseköğretim sürecine ve bu sürecin işleyişine dair problemlere de *Sosyoloji Yıllıkları*nda değinilmektedir. Bu kapsamda, aşağıdaki şema üzerinden değinilen sorunların belli başlıklarını görmek mümkün olabilmektedir.

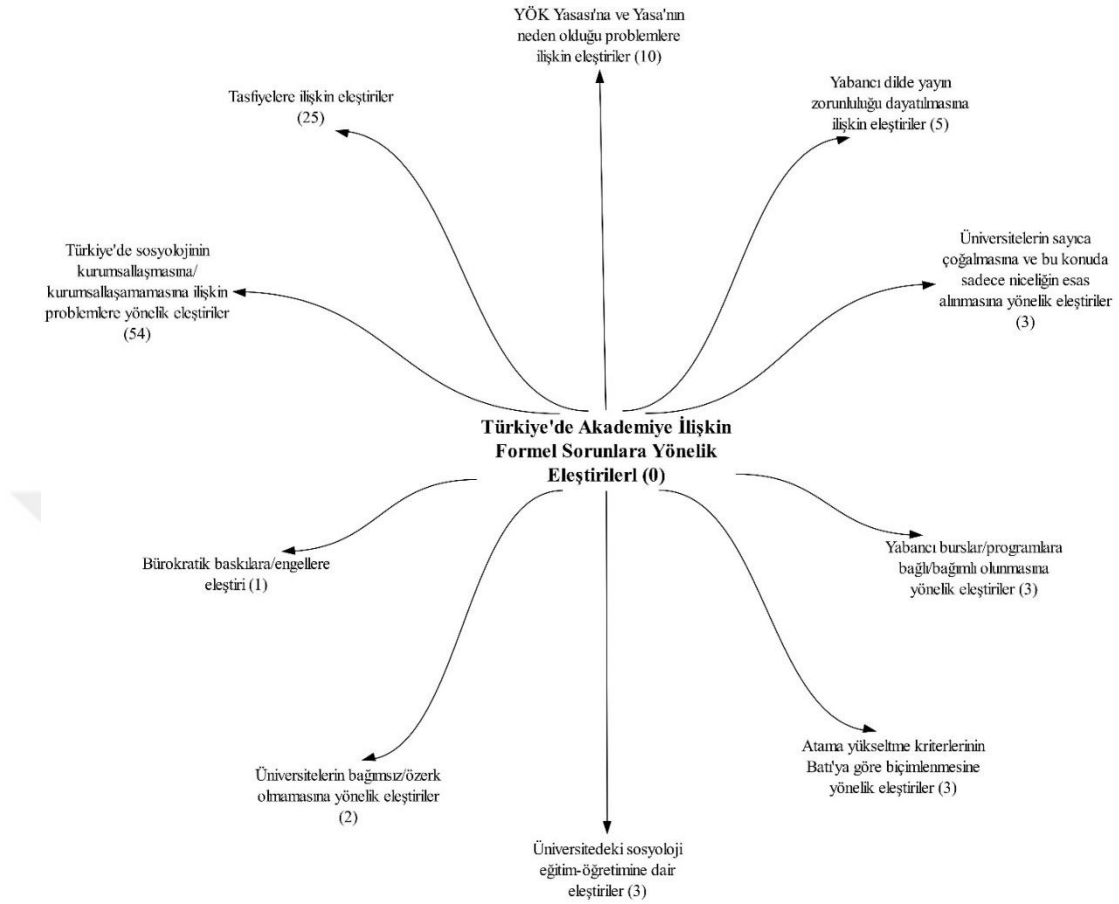
Tablo 190. Türkiye’deki Akademiye İlişkin Formel Sorunlara Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniilme Sıklığı
Ertan Eğribel	60
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	18
Baykan Sezer	15
Ufuk Özcan	15
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	109

Aşağıdaki şemadan da görüldüğü üzere, akademiye ilişkin formel sorunlara yönelik eleştiriler; “Türkiye’de sosyolojinin kurumsallaşmasına/kurumsallaşamamasına ilişkin problemlere yönelik eleştiriler”, “tasfiyelere ilişkin eleştiriler”, “YÖK Yasası’na ve Yasa’nın neden olduğu problemlere ilişkin eleştiriler”, “yabancı dilde yayın zorunluluğu dayatılmasına ilişkin eleştiriler”, “üniversitedeki sosyoloji eğitim-öğretimine ilişkin eleştiriler”, “üniversitelerin sayıca çoğalmasına ve bu konuda sadece niceliğin esas alınmasına yönelik eleştiriler”, “yabancı burslar/programlara bağlı/bağımlı olunmasına yönelik eleştiriler”, “atama yükseltme kriterlerinin Batı’ya göre biçimlenmesine yönelik eleştiriler”, “üniversitelerin bağımsız/özerk olmamasına yönelik eleştiriler”, “bürokratik baskılar/engellere eleştiri” ana kategorilerinde kodlanmıştır.

Sosyoloji Yıllıklarının ve bu çalışmanın konusu gereği, özel olarak sosyoloji bölümlerinde karşılaşılan problemlere ilişkin kodlama gerçekleştirilmiştir. Öte yandan *Yıllıklar* kapsamında diğer bilim dallarına ilişkin de akademiye dair resmî sorunlara değinilmiştir. Ancak söz konusu ifadeler, çalışmanın kapsamı içerisinde olmadığı için kodlamaya dâhil edilmemiştir.

Şekil 25. Türkiye’de Akademiye İlişkin Formel Sorunlara Yönelik Eleştiriler

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın en çok dikkat çektiği hususlardan biri, kurumsallaşma problemlerine ilişkindir.

Tablo 191. Türkiye’de Sosyolojinin Kurumsallaşmasına/Kurumsallaşamamasına İlişkin Problemlere Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	31
Ufuk Özcan	9
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	8
Baykan Sezer	5
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	54

Sosyolojinin özerk bir bilim olarak yükseköğretim düzeyinde kurumsallaşmaya başlamasından günümüze kadar çeşitli problemlere bu başlık altında değinilmektedir. “Kurumsallaşma problemleri” (6 kez alt kategoriler haricinde salt kurumsallaşma problemlerinden bir tespit olarak bahsedilmektedir) kategorisi, iki alt kategoriye ayrılmaktadır: “kurumsallaşmanın kesintiye uğraması” (1 kez Ertan Eğribel’in çalışması bağlamında kodlanmıştır) ve “kurumsallaşmanın üniversite ile eş değer tutulması/üniversite dışı kurumsallaşmanın gözden kaçırılması”.

Tablo 192. Kurumsallaşmanın Üniversite ile Eş Değer Tutulması/Üniversite Dışı Kurumsallaşmanın Gözden Kaçırılması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	24
Ufuk Özcan	9
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	8
Baykan Sezer	5
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	47

“Kurumsallaşmanın üniversite ile eş değer tutulması/üniversite dışı kurumsallaşmanın gözden kaçırılması” kategorisinde ise “yayıncılık”, “dergiler”, “dernekler”, “kişisel çabalar”, “fikir akımları” ve “siyasi örgütlenmeler” kategorileri yer almaktadır. Bu kategori kapsamında, sosyolojinin özerk bir bilim hüviyetine kavuşmasıyla yükseköğretim düzeyinde kurumsallaşmasının eş değer tutulmasına yönelik eleştiri getirilmektedir.

Ertan Eğribel, 2014 yılında “Türk sosyolojisinin 100. yılı” kapsamında yayımlanan eserlere ilişkin, kurumsallaşmanın salt üniversite ile eş değer tutulması hususuna dair genel bir eleştiri olarak, aşağıdaki tespitte bulunmaktadır:

[Bu tür yayınlar] Türkiye’de sanki 100 yıl ile sınırlı bir serüveni varmış gibi bir algı yarattı. Bunun yanında sosyolojinin kurumsallaşmasını resmi düzeyde üniversitede kurumsallaşmasıyla özdeşleştirerek Türkiye’de sosyoloji tarihinin başlangıç ve kaynaklarını da kısırlaştırıp darlaştırdı. Gerçekte Türkiye’de sosyolojinin

Osmanlı'nın erken Batıcılığı ile başlayan (üniversite kurumsallaşması dışında) bir geçmişi vardır (2016a, s. 38).

Alıntıdan da görüldüğü üzere, kurumsallaşmanın yükseköğretim süreci ile eş değer tutulmasının eleştirilmesi, esasen diğer alanlardaki bilimsel çabanın görmezden gelinmesini beraberinde getirebilmektedir. Nitekim genel itibarıyla sosyolojinin Türkiye’de kurumsallaşmasını üniversitede yürütülen eğitim-öğretim süreçleriyle bağlantılı ve eş değer bir biçimde okuma alışkanlığı bulunmaktadır. Ancak *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde bu durum, sosyolojinin kurumsallaşmasındaki diğer etkenleri gözden kaçırmaya neden olmaktadır. Diğer etkenlerden kastedilen ise “yayıncılık”, “dergiler”, “dernekler”, “kişisel çabalar”, “fikir akımları” ve “siyasi örgütlenmeler”dir.

Kurumsallaşmanın üniversite ile eş değer tutulması/üniversite dışı kurumsallaşmanın gözden kaçırılmasının sadece bir tespit olarak dile getirilmesine dair yazar dağılımlarını ise aşağıdaki tabloda görmek mümkündür:

Tablo 193. Kurumsallaşmanın Üniversite ile Eş Değer Tutulması/Üniversite Dışı Kurumsallaşmanın Gözden Kaçırılmasının Sadece Bir Tespit Olarak Dile Getirilmesi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	5
Baykan Sezer	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	7

Sosyoloji Yıllıkları da özerk bir yayıncılık serüvenine sahiptir. Bu kapsamda *Yıllıklarda* üniversite dışı yayıncılık alanında yapılan gelişmeler anılmakta, söz konusu çalışmaların da bilimsel üretime katkı sunduğuna değinilmektedir.

Tablo 194. Yayıncılığın Türkiye’de Sosyolojinin Kurumsallaşmasında Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değirilme Sıklığı
Ertan Eğribel	6
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	5
Ufuk Özcan	3
Baykan Sezer	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	17

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, özellikle Türk sosyolojisinin başlangıç yıllarına yönelik olarak şu tespitte bulunmaktadır: “Sosyoloji daha 1900’lerin başlarında telif ve çeviri yayınlar, çeşitli öğretim kurumlarında verilen derslerle kamuoyunda tanınmaya başlamış, bunun ötesinde üniversite düzeyinde de kurumlaşma imkânı bulmuştur.” (2009d, s. 25). Görüldüğü üzere Eğribel ve Özcan’a göre telif ve çeviri yayınlar da sosyolojinin kurumsallaşmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Genel olarak yayıncılık, özel olarak da “akademik yayıncılık” alanı bilimsel bilginin üretim sürecinin izlenebileceği, çeşitli tartışmaların takip edilebileceği, yeni sorunlar ve gündem maddelerinin belirlenebileceği, bilimsel literatürün takip edilebileceği alanlardan biridir. Bu kapsamda, sosyoloji alanında eserlerin yayımlanması, dolaşıma sokulması, sosyoloji öğrencilerine ve akademisyenlerine ulaştırılması, devlet kütüphanelerinde yer bulması da bilimsel üretime katkı sağlamaktadır. *Sosyoloji Yıllıklarında* da bu durum ön plana çıkarılmış ve yayıncılık alanının Türk sosyolojisinin kurumsallaşma sürecindeki rolünün göz ardı edilmesi eleştirilmiştir.

Bu konuda bir diğer örneği yine Ertan Eğribel’den vermek mümkündür:

Türk sosyolojisinde sözünü ettiğimiz bu iki dönemde topluma yön verme çabasında sosyoloji ile siyaset ilişkisi, toplum güçleriyle ilişki kurma çabası, üniversite dışında yayınevlerinden yurtdışı çeşitli bağlantılara, derneklerden özel kuruluşlara kadar çeşitli kurumların etkisi, toplumbilimleri yanında sanat-edebiyat etkinliklerini de kapsayacak biçimde toplum düşüncesinin zenginliği söz konusudur. Böylece sosyoloji tarihini üniversite veya sosyologların eserleriyle ve birbirini izleyen ama

birbirini bütünlemeyen çeşitli dönemlerle sınırlayan anlayışın dışına çıkarak daha geniş bir çerçevede tartışmak mümkün olacaktır (2016c, s. 227).

“Dergiler”in Türk sosyolojisinin kurumsallaşma süreci içerisindeki yeri ve önemi de *Sosyoloji Yıllıklarında* değinilen bir diğer husustur.

Tablo 195. Dergilerin Türkiye’de Sosyolojinin Kurumsallaşmasında Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	5
Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	8

Türk sosyolojisinde kurumsallaşmanın salt üniversite ile eş değer tutulması, üniversite dışı yayımlanan dergilerdeki bilimsel üretimi ve sosyolojinin kurumsallaşma sürecinde bu üretimin rolünü görmezden gelmeyi beraberinde getirebilir. Dergicilik, özellikle de bilimsel dergicilik ve düşünce dergiciliği, bilimsel bilgi üretiminin izlenebileceği, kurumsallaşma sürecine katkı sunan, bilim ve düşün insanlarının ortak bir platformda birbirlerinin çalışmalarını izleyebileceği ve tartışma yürütebileceği alanlardan biridir.

Türk sosyolojisinin ilk kurumsallaşma süreçlerine ilişkin olarak aşağıdaki alıntı, dergilerin diğer alanlarla birlikte kurumsallaşma sürecindeki rolünü göstermesi itibarıyla önemli görülmektedir:

Türkiye’de sosyoloji iktidara muhalif bürokrat aydınlar tarafından siyasi girişimlerle birlikte gündeme getirilirken, bütüncü sosyoloji görüşleri ve toplum anlayışı aracılığıyla (geleneksel toplum düşüncesi dışında, yeni dünya görüşü olarak) yeni bir siyaset ve toplum önerisine dayanak sağlama amacındadır. Bu çaba başlangıçta geleneksel kurumların dışında biraraya gelen aydınların oluşturdukları birlikler, dernekler, cemiyetler, dergiler biçimindedir. Bu yöndeki girişimleri ilk kurumsallaşma biçimleri olarak görmek gerekir (2016b, s. 26).

Yine Ertan Eğribel bir başka çalışmasında da dergiciliğin önemini derneklerle birlikte ele alarak şu şekilde ifade etmektedir: “Türkiye’de sosyolojinin dergi ve dernekler biçiminde

çeşitli kurumsallaşma biçimleri, siyaset ve uygulama ile ilişkisi Batı’da görülenin çok ötesinde etkilidir.” (2016b, s. 15). Bu kapsamda kurumsallaşma sürecinde rolü olan bir diğer unsur da “dernekler” olarak kendisini göstermektedir.

Tablo 196. Derneklerin Türkiye’de Sosyolojinin Kurumsallaşmasında Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değini lme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	1
Toplam	7

Yine Eğribel, bu noktada kurumsallaşma sürecinde rolü olan diğer unsurlarla birlikte dernekleri de aşağıdaki ifadelerle anmaktadır:

Toplum bilimlerin[in] tek tek kendi başlarına etkili olmaları yerine birlikte zenginleşmeleri söz konusudur. Bu zenginlik sadece üniversite ile sınırlı değildir. Üniversite dışında aydınlar, çeşitli toplum güçleri de tartışmalara katılmışlardır. Dergiler, toplantılar, dernekler, konferanslar, siyasi partiler, çeşitli toplum kesitleri ve örgütlenmeleri ile tartışmalar genişlik kazanmıştır (2016c, s. 228).

Sosyoloji Yıllıkları nezdinde çeşitli “kişisel çabalar” da kurumsallaşma sürecinde önemli bir role sahip görünümündedir.

Tablo 197. Kişisel Çabaların Türkiye’de Sosyolojinin Kurumsallaşmasında Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değini lme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	1
Toplam	6

Tek tek bilim ve düşün insanların kişisel çabalarının da sosyolojinin kurumsallaşma sürecine katkı sunduğu belirtilmektedir. Ancak bu durumun görmezden gelinmesi,

sosyoloji bilimini öncesi ve sonrası olmadan bir üniversite ile eş değer tutma durumunu beraberinde getirebilir. Ufuk Özcan, kişisel çabalarla meslekten sosyolog olmayan düşün insanların çabalarının kurumsallaşma sürecine katkısını şu şekilde özetlemektedir: “Hiçbiri meslekten sosyolog olmasa bile, en azından referans kaynakları ve kullandıkları yeni kavramlar itibariyle, sosyolojinin Türkiye’ye giriş veya hazırlık evresinde belirli bir rol oynamışlardır.” (2016, s. 61). Yine Özcan, bir başka çalışmasında Beşir Fuad’ın kişisel çabalarına ilişkin olarak da benzer bir tespitte bulunmaktadır: “Beşir Fuad’ın pozitivist felsefeyle ilgili olarak ileri sürdüğü düşünceler yeterince sistemli ve kapsamlı değildir, ancak onun Türkiye’de sosyolojinin öncülerinden biri olduğunu düşünmemiz için geçerli nedenlerimiz vardır.” (2016, s. 60). Kişisel çabaları anan bir diğer isim ise Ertan Eğribel’dir. Özellikle İstanbul sosyolojiye ilişkin tespitlerinde Eğribel’in kişisel çabanın sosyolojiye katkısının nasıl olabileceğine ilişkin fikirlerine ulaşabilmek mümkündür:

Türk sosyoloji tarihinde yeni bir dönemin ve farklılaşmanın İstanbul sosyoloji veya üniversitede belli bir geleneğin kendi içinde gelişmesi sonucu ortaya çıktığını söylemeyi yeğlerdik. Ancak bu kişisel bir girişim ve çaba sonucu ortaya çıkmıştır. Bu yeni anlayışa mutlaka bir başlangıç aranacaksa bu üniversite dışında (bir romancı-düşünür olan) Kemal Tahir ile birliktedir (2016b, s. 33).

“Fikir akımları” da sosyolojinin gelişimine üniversite dışı katkı sunan olgulardan bir diğeridir. Ufuk Özcan’ın, bu noktada sosyolojinin kurumsallaşma sürecini alışlageldik bir biçimde 1914’e değil 1908 tarihine dayandırması bu duruma örnek olarak gösterilebilir: “Doğrusu, Türkiye’de sosyolojinin kurumsallaşmaya başlamasını 1908 yılına geri götürebiliriz. Hatta Comtecu-pozitivist ekole bağlı Ahmet Rıza’nın ve Le Playci ekole bağlı Prens Sabahattin’in ilk metinlerini göz önünde bulunduracak olursak, süreci II. Abdülhamid devrinden de başlatmamız mümkün.” (2016, s. 73).

Son olarak “siyasi örgütlenmeler”in de sosyolojiye katkı sunduğuna değinilmektedir: Ertan Eğribel’in yukarıda da alıntılanan ifadelerinde üniversite dışı kurumsallaşma sürecinde siyasi partileri de anması bu sebeple önemlidir. Nitekim “Dernekler” kategorisi içerisinde Ertan Eğribel’den alıntılanan ifadelerde de siyasi örgütlenmelerin sosyolojinin üniversite dışı kurumsallaşmasına katkı sunduğu belirtilmektedir.

“Kurumsallaşma problemleri” içerisinde yer alan bir diğer alt kategori ise “kurumsallaşmanın kesintiye uğraması”dır. Kurumsallaşmanın kesintiye uğramasına, Ertan Eğribel, Türkiye’de sosyolojinin diğer problemlerine değinerek şu şekilde yer vermektedir:

Aktarmacılık, kurumsallaşmanın kesintiye uğraması, tasfiye ve dışlamalar, gelenek oluşturmamak, temel konu ve sorunların belirlenmemesi, disiplinler arası bir rol üstlenmesine rağmen diğer toplum bilimleri alanları ile ilişkisi ve ortaklığı konusunun açıklığa kavuşmaması, konu birliği ama literatür farklılığı gibi olumsuzluklar, üniversite düzeyinde kurumsallaşması sosyoloji tarihi yazımını etkilemektedir. Sosyolojinin meslek ve eğitim alanında taşıdığı özellikler, üniversite dışında gelişmesi, kurumsallaşmaların farklı biçimleri tek yönlü bir değişme, gelişme yerine, çok yönlü bir bakış açısı ve çabayı (yöntemi) gerektirmektedir (2016b, s. 14).

Akademiye ilişkin formel sorunlar kapsamında kurumsallaşma problemlerinden sonra en fazla değinilen ve eleştirilen konu ise “tasfiyeler”dir.

Tablo 198. Tasfiyelere İlişkin Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	11
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	6
Baykan Sezer	5
Ufuk Özcan	3
Toplam	25

Genel olarak yükseköğretim kurumları içerisinde yer alan hemen her alanda, özel olarak da sosyolojide sıklıkla karşılaşılan tasfiyeler, *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde eleştirilmektedir. Tasfiyelerin olağanlaştırıldığına ilişkin bir tespiti Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın “Üniversitede her değişiklik gündeme geldiğinde girilen ilk işlerden birisinin tasfiyelerle birlikte atama ve yükseltmeler olması boşuna değildir.” (2004c, s. 88) ifadelerinden okumak mümkün olabilmektedir. Tasfiyelerin Türk sosyolojisinin gelişimini en çok etkileyen (ve belki de engelleyen) etkenlerden biri olduğu bu kapsamda ifade edilebilir. Ziya Gökalp’in sürgünü de bir tasfiye kapsamında değerlendirildiğinde, Türk sosyologlarının başlangıçtan bugüne karşılaştığı temel problemlerden biri olarak

tasfiyeler görülmektedir. Sonrasında DTCF tasfiyesi ile Berkes, Boran gibi sosyologlar da üniversiteden uzaklaştırılmışlardır. Niyazi Berkes, hayatını yurt dışında geçirmek ve Türkiye’yi ilgilendiren çalışmalarını da yurt dışında yazmak zorunda kalacaktır. Hilmi Ziya Ülken de babası gibi tasfiyeye uğrayan isimlerden bir diğeridir. Ertan Eğribel, Hilmi Ziya Ülken’den bahsederken “Kimi sosyologlar görüşleri ile yargılanırken ve üniversiteden uzaklaştırılırken yargılananlar lehine görüş bildirse bile dönemden olumsuz etkilenmiştir.” (2016g, s. 188) ifadelerini kullanmaktadır. Bu kapsamda tasfiyelerin bir bakıma üniversiteye ve bilimin özerkliğine müdahaleler şeklinde okunabileceği belirtilebilir. Nitekim Eğribel ve Özcan da üniversiteye yapılan dış müdahaleleri anarken şu tespitte bulunmaktadır: “Türkiye’de üniversiteye yapılan müdahaleler, tasfiyeler, toplum düşüncesinin siyasete ‘aşırı’ bağımlılığı, yayıncılık alanında değişimler vb. dış müdahalenin değişik görüntüleridir.” (2009b, s. 5). Kısacası tasfiyeler bilimsel bilginin gelişimi önünde birer engel olarak görülmektedir.

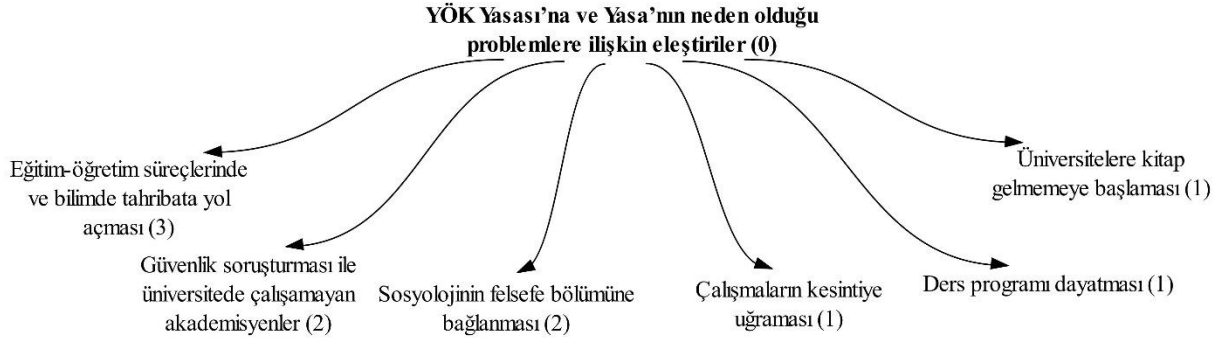
“YÖK Yasası’na ve Yasa’nın neden olduğu problemlere ilişkin eleştiriler” kategorisi kendi içerisinde 6 alt kategoriye ayrılmaktadır. Öncelikle genel olarak kategoriye dair yazar dağılımı, aşağıdaki gibidir:

Tablo 199. YÖK Yasası’na ve Yasa’nın Neden Olduğu Problemlere İlişkin Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değininilme Sıklığı
Ertan Eğribel	6
Baykan Sezer	3
Ufuk Özcan	1
Toplam	10

Şema 26’dan ise YÖK Yasası ve Yasa’nın neden olduğu sorunlara dair *Sosyoloji Yıllıklarında* geçen eleştirileri görmek mümkündür

Şekil 26. YÖK Yasası'na ve Yasa'nın Neden Olduğu Problemlere İlişkin Eleştiriler

“YÖK Yasası'na ve Yasa'nın neden olduğu problemlere ilişkin eleştiriler” kategorisinin altındaki eleştiriler, “eğitim-öğretim süreçlerinde ve bilimde tahribata yol açması”, “güvenlik soruşturması ile üniversitede çalışamayan akademisyenler”, “sosyolojinin felsefe bölümüne bağlanması”, “çalışmaların kesintiye uğraması”, “ders programı dayatması”, “üniversitelere kitap gelmemeye başlaması” başlıkları etrafında kodlanmıştır. *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde söz konusu yasadan temel bir problem olarak bahsedilmektedir.

Ufuk Özcan, söz konusu Yasa ile birlikte bilim alanındaki problemleri aşağıdaki şekliyle özetlemektedir:

1980 sonrası dönemde Türk üniversitesi büyük bir dönüşüm geçirmiştir. 1981 YÖK yasası ve uygulamaları üniversite ve bilim kavramının yeniden biçimlendirilmesinde, 1402'liklerin tasfiyesinden sonra gerçekleştirilen yeni kadrolaşmalarda, müfredat ve yönetmeliklerde, üniversite-devlet ilişkilerinin niteliğinde, bilim kadrosunun saygınlığının azalmasında, bilimsel yetişmenin en önemli halkası olan asistanlığın gözden düşmesinde vb. talihsiz bir dönüm noktası oluşturur (2012, s. 204).

Alıntıdan da görüldüğü üzere, söz konusu yasanın yürürlüğe girdiği dönem ve takip eden gelişmeler, bilimsel alan içerisinde birçok probleme kaynaklık etmiştir. Bu kapsamda, *Yıllıklarda* YÖK Yasası'na ilişkin olumlu bir ifadeye rastlanmazken sıklıkla yasanın sebep olduğu sorunlara ilişkin açıklamalara rastlamak mümkündür.

Ufuk Özcan’a göre “çalışmaların kesintiye uğraması,” YÖK Yasası sonrasında gelişmelerde gözlemlenen bir olgudur. Özcan, “İ.Ü. Sosyoloji Bölümü’nde Yapılmış Kemal Tahir Konulu Tezler” adlı çalışmasında çoğunluğu lisans tezi olan çalışmaları tanıtmakta ancak YÖK sonrası dönemle birlikte bu çalışmaların kesintiye uğradığını vurgulamaktadır: “12 Eylül ve YÖK sonrası dönemde üniversitede lisans tezi yapma zorunluluğu kaldırılmıştır. Ne yazık ki 1982 yılından sonra bu çalışmalar kesintiye uğramaktadır.” (2003, s. 259). Bir başka ifadeyle lisans öğrencilerinin belirli bir konuda çalışma alışkanlığını geliştirebilmeleri için bitirme tezleri önemli görülmektedir. Ancak zorunluluğun ortadan kalkması hâlinde, bu tür çalışmalarda da kesintiler olduğu gözlemlenmektedir.

“Güvenlik soruşturmalarının engeller oluşturması” hususu da yine *Yıllıklar* kapsamında değinilen konular arasındadır. Söz konusu probleme özellikle Ertan Eğribel’in 2 çalışmasında odaklandığı görülmektedir. İlk olarak Eğribel, *Sosyoloji Yıllıklarının* 9. kitabında, güvenlik soruşturmaları sebebiyle üniversitede çalışma imkânı bulamayan hocalardan bahsedilmemesini vurgular:

1980 sonrası uygulamalardan söz edilirken güvenlik soruşturmaları ile üniversitede çalışma olanağı bulamayanlar hiç anımsanmaz. Yine YÖK’ün tasfiyesinde isimleri öne çıkarılan hocaların daha sonra üniversiteye girdikleri veya önlerine üniversite dışında birden yeni olanakların açıldığı görmezden gelinir veya onların özel yeteneklerine bağlanır (2002c, s. 45).

Yine Eğribel’in, Baykan Sezer’in İstanbul sosyolojideki dönemine ilişkin olarak aktardığı anısı da güvenlik soruşturmalarının kadro seçimindeki etkisini gözler önüne serebilecek gibidir: “YÖK sonrası dönemi idi. Yeni konulan dersler vardı. Buna rağmen bu kadro dışarıdan çok az bir yardım alarak, kendi kadrolarını yetiştirerek bölümün bağımsızlığını korudu. Yeni kadroların seçimine birlikte karar verdiler, ancak sırasını kendileri belirleyemediler. Güvenlik soruşturmaları, koşullar engel oluşturdu.” (2010a, s. 17).

“Üniversitelere kitap gelmemeye başlaması” hususuna Baykan Sezer değinmektedir. Konuya ilişkin olarak Sezer, kendi akademik kariyeri ile de bağlantılı bir biçimde şu sözleri aktarmaktadır: “YÖK’ün uygulamaları ile birlikte Üniversite kitaplıklarına kitap gelmemeye başlaması üzerine Jacques Mosacı, Sümer Güven, Bedir Akakça kişisel

kitaplarını bana sınır koymadan açtılar, kitaplarına el koymama ses çıkarmadılar. Böylece aradığım kitaplara ulaşmamı sağladılar.” (1998c, s. 66).

Sosyoloji Yıllıkları nezdinde YÖK’ün “eğitim-öğretim süreçlerinde ve bilimde tahribata yol açması”, yine 1980’lerdeki gelişmelerle bağlantılı olarak dile getirilmiştir.

Tablo 200. 1980’li Yıllarda YÖK’ün Eğitim-Öğretim Süreçlerinde ve Bilimde Tahribata Yol Açması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değirilme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Baykan Sezer	1
Toplam	3

Ertan Eğribel, İstanbul sosyoloji özelinde 70’lerden 80’lere geçişteki süreci bir tahribat olarak değerlendirmektedir:

1970’li yıllarda sosyoloji bölüm dersleri Baykan Sezer ile canlılık kazanmış ve sürdürülüyordu, ancak önce 1980 müdahalesi ve ardından 1982 YÖK geldi. Darbe ile siyaset yeniden biçimlendirilirken düşüncenin, üniversitenin de yeniden biçimlendirileceği çok açıktı. 1980 darbesinin ve YÖK’ün tahribatından en çok Baykan Sezer ve Sosyoloji Bölümü etkilendi. (...) Bugün Türkiye’nin sorunlarından ve bu sorunların çözümünde sosyolojiden çok şey bekleniyor. Sosyolojiden beklenen rolün doğal akışının dışında kesintiye uğramasında 1980 müdahalesi ve YÖK düzeninin önemli bir payı bulunmaktadır (2002c, s. 44).

Yine Eğribel’in bir başka çalışmasında 1980 sonrası üniversitedeki değişim dönüşüm sürecine ilişkin sarf ettiği “YÖK sonrası yeni üniversite yapılanması, tasfiyeler veya etkisizlik (...)” (2016f, s. 248) sözleri de benzer bir minvalde değerlendirilebilir. Baykan Sezer de YÖK’ün müdahalesi ile birlikte eğitim öğretim süreçlerindeki kesinti ve tahribata dikkat çeken sosyologlardandır. Sezer, akademik sürecini anlatırken YÖK ile ilişkili olarak yine tahribat ifadesini kullanmaktadır:

Cahit Tanyol bana güvendi, Sosyoloji Bölümünde yanında çalışmama izin verdi. Kendisine her zaman teşekkür borçlu oldum. Edebiyat Fakültesinde bulunduğum yıllarda tüm hocalarımdan ve fakülte yöneticilerinden destek gördüm. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Bu arada YÖK’ün uygulanmaya konduğu yıllarda

Fakültemizi YÖK'ün tahribatının elden geldiğinde dışında tutmak için büyük çaba gösteren dönemin dekanı Prof. Dr. Sencer Tonguç'u ve yardımcısı Prof. Dr. Erdoğan Merçil'i burada anmam gerekmektedir (1998c, s. 65).

“Sosyolojinin felsefe bölümüne bağlanması” YÖK ile birlikte karşılaşılan problemlerden bir diğeridir.

Tablo 201. Sosyolojinin Felsefe Bölümüne Bağlanması Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniş Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	2

Baykan Sezer bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Ancak 1982 YÖK yasası ilk çıktığı zaman Sosyoloji Bölümleri Psikoloji ve Sosyal Antropoloji ile birlikte Felsefe'ye bağlanmıştı.” (1998b, s. 7). Ertan Eğribel'in konuya ilişkin aşağıdaki ifadeleri de Sezer'le benzer minvaldedir:

YÖK yasası ilk çıktığında Sosyoloji Bölümleri Psikoloji ve Sosyal Antropoloji ile birlikte Felsefe'ye bağlanmıştı. Bu uygulamadan hemen vazgeçilerek sosyoloji bölümleri tekrar bağımsızlığını kazandığında ise bu sefer YÖK'ün belli bir ders programını dayatması sonucu bölüm kendi kadroları ile dersleri sürdürme olanağı bulamadı (2002c, ss. 44-45).

Görüldüğü üzere sosyoloji bölümünün felsefeye bağlanması kısa süreli bir sorun olarak var olmakla birlikte hemen sonrasında yine YÖK'ün uygulamalarına ilişkin yeni bir sorun ortaya çıkmıştır: “Ders programı dayatması” (söz konusu kategori yalnızca Eğribel'in yukarıdaki ifadelerinden kodlanmıştır).

“Yabancı dilde yayın zorunluluğu olması” akademiye ilişkin formel sorunlardan bir diğeri olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 202. Yabancı Dilde Yayın Zorunluluğu Dayatılmasına İlişkin Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	5

Çalışmaları incelenen sosyologların başlı başına yabancı dilde yayına karşı olduklarına dair bir ifadeye rastlanmamaktadır. Nitekim söz konusu sosyologların da benzer yayınları bulunmaktadır. Ancak bu durumun bir zorunluluk hâline getirilmesi hususuna eleştiri getirmektedirler. Örnek olarak Ertan Eğribel, bu duruma ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır: “Akademik hayatta başarı ölçütünün yabancı yayına bağlı olması veya atamalarda yabancı dilde yayın zorunluluğu getirilmesi yeni yönelişin sınırını da verecektir.” (2007b, s. 54). Görüldüğü üzere burada temel problem farklı bir dilde yayın değil, bunun bir zorunluluk hâline getirilmesidir.

“Üniversitedeki sosyoloji eğitim öğretimine ilişkin sorunlar” da *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde eleştirilen diğer bir konudur.

Tablo 203. Üniversitedeki Sosyoloji Eğitim-Öğretimine İlişkin Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	2
Ertan Eğribel	1
Toplam	3

Bu noktada, sosyoloji eğitiminin araştırmacı değil, öğretici olması ve eğitimin salt teori öğrenme ile sınırlı kalması gibi hususlar eleştirilmektedir. Baykan Sezer’in Türkiye’deki sosyolojiye dair kullandığı “(...) araştırmacı değil, öğretici bir sosyoloji. Sorgulayıcı değil.” (2013b, s. 21) ifadelerini de bu kapsamda anmak mümkün olabilmektedir.

“Üniversitelerin sayıca çoğalması ve bu konuda sadece niceliğin esas alınması” da *Yıllıklar* kapsamında eleştirilmektedir.

Tablo 204. Üniversitelerin Sayıca Çoğalmasına ve Bu Konuda Sadece Niceliğin Esas Alınmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniş Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Burada söz konusu nicelik artışının başlı başına nitelik artışına neden olmayacağı dile getirilmektedir. Ertan Eğribel, konuya ilişkin olarak şu tespitte bulunmaktadır:

Türkiye’nin neredeyse her şehrinde yeni üniversiteler açılıyor; genç, eğitimli, duyarlı, dinamik, değişikliklere açık bir nüfus var. (...) Ancak günümüzde üniversitelerin ve öğrencilerin bulundukları şehre damga vurmaları, bütünsel düzeyde ilişkileri biçimlendirmeleri, yönlendirmeleri söz konusu değil. Üniversite ve toplum örgütlenmesini birbirinden bağımsız, anlık, alış-verişe dayalı tek yönlü bir işleyişe indirgenmiş durumda (2016f, s. 244).

Alıntıdan da görüldüğü üzere üniversite sayılarındaki artışı başlı başına olumlu bir değerlendirme olarak görmek mümkün olmamaktadır. Nitekim niceliğin içi doldurulmadığında, bir başka ifadeyle yeni açılan üniversitelerde kalifiye akademisyenler ve idari personel yer almadığı müddetçe, eğitim-öğretimin kalitesinde yükseliş olacağını beklemek pek mümkün görünmemektedir.

Sosyoloji Yıllıklarında akademiye ilişkin formel sorunlar kapsamında “yabancı burslar/programlara bağılı/bağımlı olunması” da eleştirilmektedir.

Tablo 205. Yabancı Burslar/Programlara Bağlı/Bağımlı Olunmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Yabancı burs ve programların yabancı müdahalesi ile ilintili olarak değerlendirildiği görülmektedir. Örnek olarak Ertan Eğribel’in aşağıdaki ifadeleri gösterilebilir: “Günümüzde Türkiye’de atama kriterlerinin Batı’da yayın yapma şartına uygun olarak yeniden biçimlenmesi, SOKRATES ve ERASMUS gibi uluslararası bilimsel programlara bağlanması, Batılı müdahale ve girişimlere bağlı olarak yasal ve kurumsal değişikliklere gidilmesi değişimin ve etkileşimin hangi yönde olduğunu göstermektedir.” (2007a, s. 348).

Yabancı dilde yayın zorunluluğu ve yabancı burs ve programlara bağımlı olunması ile ilişkili bir diğer kategori ise “atama yükseltme kriterlerinin Batı’ya göre biçimlenmesi”dir. Söz konusu kategoriye Ertan Eğribel’in 3 kez değindiği tespit edilmiştir. Bu noktada akademik kriterlerin Batılı standartlara bağlı olarak düzenlenmesi ve uygulanması eleştirilmektedir:

Artık akademik görevlerin kalıcı olarak tanımlanan belli ölçütleri vardır. Alanında eserler vermek, konferans, sempozyum,, panel gibi bilimsel toplantılara katılmak, uluslararası düzeyde (aslında Batı tarafından) kabul gören araştırmalar yapmak ve yayınlamak, yetismekte olan üniversite kadrolarına katkıda bulunmak gibi belli zorunluluklar getirilmiştir (2007a, ss. 473-474).

“Üniversitelerin ve bilimin bağımsız/özerk olmaması” da bir başka problem olarak kendisini göstermektedir. Söz konusu kategoriye ilişkin 2 kodlama da Ertan Eğribel’in çalışmaları kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bilimsel anlayışın Batılı değerlere bağlı olarak şekillenmesi, siyasi partilerin tahakkümü gibi unsurlar, üniversitelerin ve bilimin özerk olması önünde birer engel olarak kendilerini göstermektedir. Eğribel’in “Yabancı burslar/programlara bağlı/bağımlı olunması” kategorisinde alıntılanan ifadeleri de benzer

bir anlamda okunabilir. Eğribel, “Üniversitenin, yayın ve iletişim araçlarının bağımsızlaşması ve özgürleştirilmesi de sosyolojinin ilgi alanı içindedir.” (2007b, s. 53) sözleri ile kendi bilimsel anlayışında konunun önemine ayrıca değinmektedir.

Son olarak “bürokratik baskılar/engeller” de eleştiri kapsamında anılmıştır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Baykan Sezer’in ardından İstanbul sosyolojideki durumu ifade ederken bu sorundan söz etmektedirler: “Mantık düzdür. Gençlerin çalışmalarını engellemek için bürokrasinin çarklarını öğütücü biçimde kullan, sindir, dağıt, birbirine kırdır, kara listeye aldığın hocaların derslerini elinden al, atamalarını engelle, bölüm kimliğinin kendi doğal gelişiminin yönünü saptır, öğrencilerin yapısını boz, onları hocalarıyla karşı karşıya getir.” (2011b, s. 297). Satırlardaki ifadelerin yazım tarzından kendilerinin de bu durumdan muzdarip oldukları anlamını çıkarmak mümkün olabilmektedir.

4.3.5. Sosyolojinin İcrasına Yönelik Eleştiriler

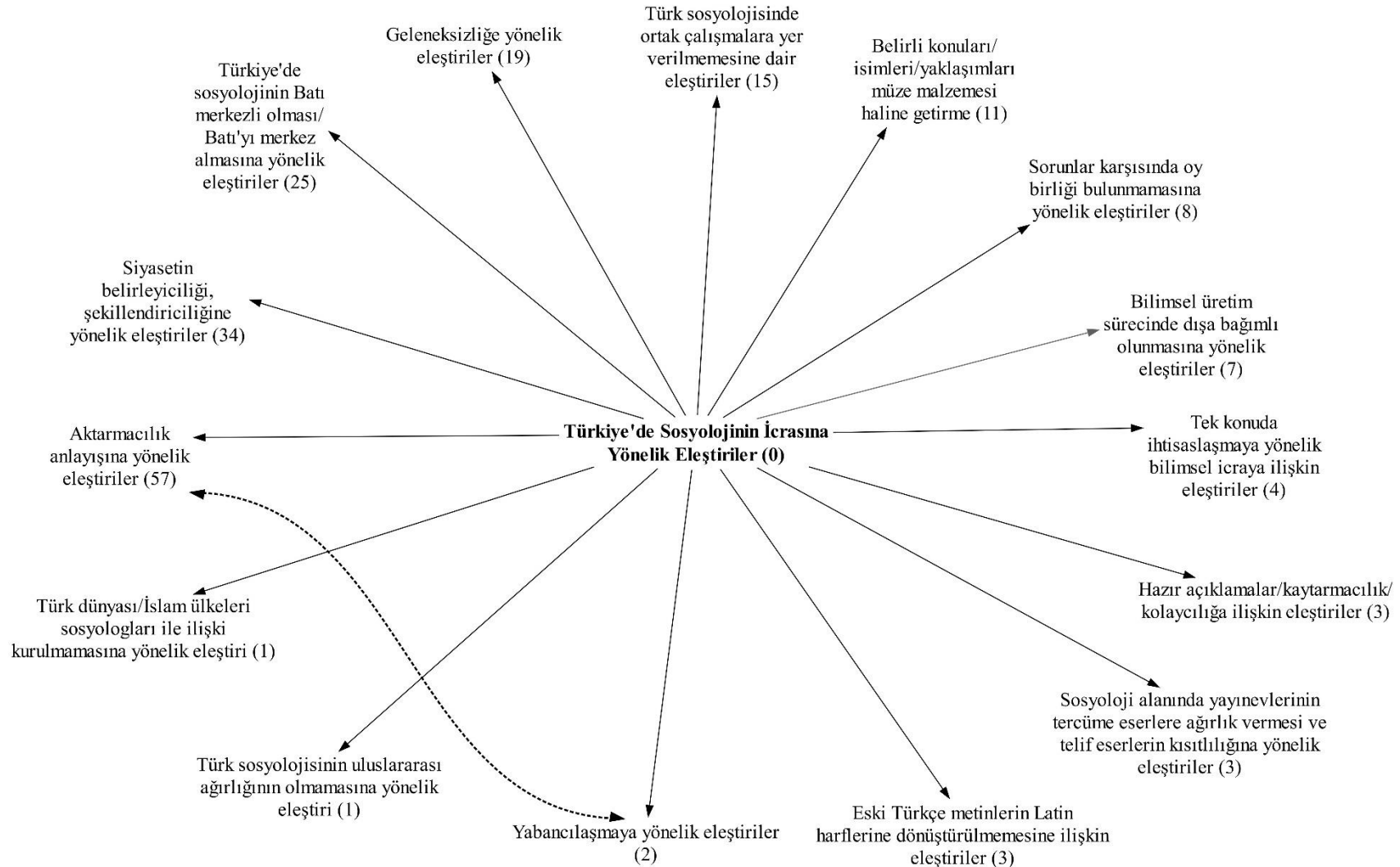
Türkiye’de sosyolojinin icrasına yönelik eleştiriler ne tek tek sosyologlara yöneltilen ne de tek tek çalışmalara yöneltilen eleştirileri kapsamaktadır. Bu sebepten ötürü ayrı bir kategori olarak değerlendirilmiş ve analize tabi tutulmuştur. Bu alanda ele alınan eleştiriler, diğer kategorileri de ilgilendirmekte ancak başlı başına ayrı bir kategoriyi oluşturmaktadır. Sosyolojinin icrasına yönelik eleştiriler, aşağıdaki şemada da görüldüğü üzere, “aktarmacılık anlayışına yönelik eleştiriler”, “siyasetin belirleyiciliği, şekillendiriciliğine yönelik eleştiriler”, “Türkiye’de sosyolojinin Batı merkezli olması/Batı’yı merkez almasına yönelik eleştiriler”, “geleneksizliğe yönelik eleştiriler”, “Türk sosyolojisinde ortak çalışmalara yer verilmemesine dair eleştiriler”, “belirli konuların/isimlerin/yaklaşımların müze malzemesi hâline getirilmesine yönelik eleştiriler”, “sorunlar karşısında oy birliği bulunmamasına yönelik eleştiriler”, “bilimsel üretim sürecinde dışa bağımlı olunmasına yönelik eleştiriler”, “tek konuda ihtisaslaşmaya yönelik bilimsel icraya ilişkin eleştiriler”, “sosyoloji alanında yayınevlerinin tercüme eserlere ağırlık vermesi ve telif eserlerin kısıtlılığına yönelik eleştiriler”, “eski Türkçe metinlerin Latin harflerine dönüştürülmemesine ilişkin eleştiriler”, “hazır açıklamalar/kaytarmacılık/kolaycılığa ilişkin eleştiriler”, “yabancılaşmaya yönelik eleştiriler”, “Türk sosyolojisinin uluslararası ağırlığının olmamasına yönelik eleştiri” ve

“Türk dünyası/İslam ülkeleri sosyologları ile ilişki kurulmamasına yönelik eleştiri” başlıkları etrafında kodlamaya tabi tutulmuştur. Sosyolojinin icrasına yönelik eleştirilere dair yazar dağılımını ise aşağıdaki tabloda görmek mümkündür:

Tablo 206. Türkiye’de Sosyolojinin İcrasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	69
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	51
Baykan Sezer	48
Ufuk Özcan	13
Ertan Eğribel vd. yazarlar	4
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	4
<i>Sosyoloji Yıllığı</i> ortak çalışmaları	2
Baykan Sezer ve Ertan Eğribel	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Toplam	193

Şekil 27. Türkiye’de Sosyolojinin İcrasına Yönelik Eleştiriler

Şemadan da görüldüğü üzere Türkiye’de sosyolojinin icrasında karşılaşılan temel problemlerin başında “aktarmacılık” gelmektedir. Aktarmacılık anlayışı *Sosyoloji Yıllıklarında* yoğun bir biçimde eleştirilmektedir.

Tablo 207. Aktarmacılık Anlayışına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Baykan Sezer	19
Ertan Eğribel	15
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	13
Ufuk Özcan	4
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	1
Ertan Eğribel vd. yazarlar	1
Toplam	57

Ertan Eğribel’e göre “Türk sosyolojisinin temel özelliklerinden biri aktarmacılıktır.” (2016c, s. 241). *Sosyoloji Yıllıkları* yazarları içerisinde bu düşüncesinde Eğribel yalnız görülmemektedir. Nitekim Sezer ve Özcan’ın da bu görüşü paylaştıkları, ortaklaşa kaleme alınan “Türk Sosyolojisinin Dünyü, Bugünü, Yarını” adlı çalışmada da görülmektedir:

Türk sosyolojisinin uzun bir süre temel özelliği, bizim sık sık vurguladığımız ama genelde paylaşılan bir görüş, Batı aktarmacılığıdır. Sabahattin Bey’in Türkiye’de Le Play sosyolojisinin, Ziya Gökalp’in⁶² Durkheim sosyolojisinin temsilciliğini yaptığını ya da sosyolojimizin başlangıçta Fransız, daha sonra ise Amerikan

⁶² Ziya Gökalp’in aktarmacı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktasında bir not düşmek gerekebilir. Zira Gökalp’in Durkheim’in sosyolojisini birebir bir biçimde Türkiye’ye aktarmayı tercih edip etmediği tartışma konusudur. Bunun yerine Gökalp’in Türkiye’nin içinde bulunduğu şartlara özgü olarak sentezci bir öneride bulunduğu ifade edilebilir. İstanbul sosyolojinin birinci kurucusu hakkında bu yargıda bulunulurken ikinci kurucusu hakkında müspet bir yargı dikkat çekmektedir. Baykan Sezer, Hilmi Ziya Ülken’e ilişkin olarak şu notu düşmektedir: “Hilmi Ziya Ülken ile ilgili aktarmacılıktan söz edilmektedir. Aktarmacılığa en fazla karşı çıkan birisi olarak aktarmacılık karşıtlığının Türk insanını belli bilgilerden yoksun bırakmak anlamını taşımasını gerektğini burada hemen belirtelim.” (2016b, s. 151).

sosyolojisinin etkisi altında kaldığını, bu etkinin dönemin egemen çizgisini oluşturduğunu söyleyenler başka bir sözcük kullanmış olsalar bile gerçekte farklı bir değerlendirmede bulunmamaktadırlar (Sezer ve diğerleri, 2016a, s. 9).

Türk sosyolojisi hakkındaki bu yargı tüm sosyologları kapsamamakta, bir tür sosyoloji icrasına yönelik eleştiri olarak değerlendirilmektedir. Nitekim aktarmacılığa yönelik olarak söz konusu eleştiri, sosyolojinin Türkiye’de kurumsallaşmaya başladığı ilk yıllara kadar götürülmektedir. Baykan Sezer’in ifadeleriyle “Sosyolojimiz, altını çizerek söylüyoruz, öğreti olarak özellikle başlangıç döneminde aktarmalarla sınırlı kalmıştır.” (1999b, s. 52). Yine Sezer bir başka çalışmasında sosyolojinin Türkiye’deki serüveninin başlangıç yıllarına ilişkin benzer bir tespitte ve eleştiride bulunmaktadır: “Sorun, Batı biliminin Türkiye’ye aktarılmasıdır. Elbette nasıl aktarılacağı da bir sorundur. Batı’dan aktarılan bilgilerin Türk toplumuna yaygınlaştırılması tarzı bile tek yanlı bir bağımlılık ilişkisini göstermektedir.” (2007, s. 194). Bu anlamda aktarmacılıkta esas eleştirilen, Batı’dan aktarma anlayışıdır. Zira hem Doğu-Batı çatışması tarihinin ele alındığı bölümde hem de Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin incelendiği bölümde görüldüğü üzere, Doğu ve Batı’nın çıkarları arasında kesin bir ayrım görülmektedir. Bu ayrıma bağlı olarak da Sezer ve öğrencilerine göre bilim anlayışlarında da ayrılık görülecektir. Aktarmacı anlayışın tehlikelerine farklı eserlerinde de yer veren Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları* adlı çalışmasında şu ifadelere yer vermektedir: “Bir yerde sosyolojinin Batı’dan hiçbir eleştiriye tabi tutulmadan yurdumuza aktarılışının doğrulanması olan bu çabanın yanında sosyoloji çalışmaları olarak ancak çeşitli el ve ders kitaplarına ya da Batı sosyolojisi kavram ve kalıplarının Türk toplumuna yakıştırılması zorlamalarına tanık olmaktadır.” (2006b, s. 8). Alıntıdan da görüldüğü üzere asıl olarak Batı sosyolojisine dair kavram ve kalıpların herhangi bir eleştiri süzgecinden geçirilmeden Türk sosyolojisine uyarlanması eleştirilmektedir. Son olarak Ertan Eğribel’in aktarmacılık ile -özellikle de sosyolojinin Türkiye’de ilk kurumsallaşma sürecinde gösterilen aktarmacılık ile- siyasi seçimler arasında da bağ kurduğu eklenebilir: “Toplum düzeyinde Batılı yönde yeni bir dünya görüşü ve kimlik oluşturma çabası olmaması nedeniyle devletin başlangıçta Batı sosyolojisine bakışı olumlu değildir. Sonrasında uyarılama veya aktarmacılık/tercümeçiliğin öne çıkması Batı’nın tanınması ve devletin yeni siyasi seçimini destek olmasına yöneliktir.” (2016a, s. 39).

Aktarmacılıktan sonra sosyolojinin icrasına yönelik olarak en fazla getirilen eleştiri “siyasetin belirleyiciliği, şekillendiriciliği”ne yöneliktir.

Tablo 208. Siyasetin Belirleyiciliği, Şekillendiriciliğine Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	14
Baykan Sezer	7
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	7
Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel vd. yazarlar	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	34

Sosyoloji Yıllıkları perspektifinden Türk sosyolojisi özelinde, siyaset ve sosyoloji arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan tarafından konu bir tespit olarak dile getirilmekte ve belirli yerlerde eleştirilmektedir.

Öncelikle, *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde, Türk sosyolojisinin başlangıç yıllarında siyasetin bir temel etken olarak varlığı dikkat çekmektedir. Nitekim Ertan Eğribel’e göre “Türk sosyolojisi başlangıçtan itibaren devletin siyasi seçimi ile ilişkili bir görev üstlenmiştir.” (2016g, s. 190). Bu noktada, özellikle kavramlar bölümünde görülen Batıcılılaşma, Batılılaşma gibi süreçlerin “devletin siyasi tercihi sonucu ortaya çıkması” hususu hatırlanabilir. Nitekim *Yıllıklar* perspektifinde Türk sosyolojisi, devletin Batılılaşma siyaseti doğrultusunda şekillenmiştir. Yine Eğribel aynı çalışmasında bu konuya ilişkin olarak şu tespitte bulunmaktadır: “Türkiye’de sosyolojinin toplumu tanımlama çabası kendisinin ortaya koyduğu yeni bir siyasetin gereği biçiminde değildir. Kendi dışında ortaya çıkan siyasi seçime göre toplum sorunlarının saptanması ve çözümü yönünde önerilerde bulunmak biçimindedir.” (2016g, s. 183).

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Türk sosyolojisinin siyasete aşırı bağlılığından niçin söz ettiklerini ise aşağıdaki gibi belirtmektedirler:

Bu nedenle dünya görüşünün oluşturulması, aktarılması ve yaygınlaştırılmasında devlet ve belli kadrolar özel bir görev yüklenmektedir. Yapılan seçimin tartışılmaması, yeni arayışların sona ermesiyle çözümün savunulması belli kadroların yüceltilmesine dönüşürken dünya görüşü de yurttaşlık bilgisine dönüşmektedir. Bunun dışındaki arayışlar ve yeni kadrolara olan gereksinim ancak Batı ile ilişkilerimizde ortaya çıkan değişikliklerle mümkün olmuştur. Türk toplum düşüncesinin siyasete aşırı bağlılığından veya bunalımından bu nedenle söz edilmektedir. Siyasi kadrolar ve dünya görüşü içindeki ayrımlar ve çatışmalar doğrudan devlet sorununa dönüşmektedir (2013b, s. 69).

Kısacası genelde Türk düşününün özelde ise Türk sosyolojisinin siyasete bağlılığı *Sosyoloji Yıllıklarında* sıklıkla dile getirilmektedir. Dar anlamda siyaset, gündelik siyaset gibi ifadeler de Türk sosyolojisinin icrasında siyasetin şekillendiriciliği noktasında sıklıkla kullanılan ifadeler olarak kendilerini göstermektedir. Örnek olarak Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Türk düşünüyü ve biliminin siyasete bağlılığı noktasında, Kurtuluş Kayalı'ya atıfla aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadırlar:

Ancak Türk toplum düşüncesinin ve bilim anlayışının sadece dışa bağımlılığından değil, Kurtuluş Kayalı'nın deyimiyle aşırı derecede eyleme veya dar anlamda siyasete bağlılığından da söz etmek gerekiyor. Bunun sonucunda her dönemde yeni siyasi seçime ve bunun getirdiği konulara angaje olmuş belirli kuşaklardan, bu kuşaklara mensup önde gelen aydınlardan söz edilirken, diğer yandan eski siyasete ve kuşağa yönelik yoksayıcı bir tutum da gözlenmektedir (2007, s. 3).

Sosyolojinin icrası esnasında siyasetle kurulan bu tür bir ilişki, sorunlu bir ilişki olarak kendisini göstermektedir. Nitekim *Sosyoloji Yıllıklarında* tıpkı “tasfiyeler” gibi bu durum da bir tür bilimin özerkliğini tehlikeye düşürebilecek dış müdahaleler olarak görülmektedir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın ifadeleriyle, “Türkiye’de üniversiteye yapılan müdahaleler, tasfiyeler, toplum düşüncesinin siyasete ‘aşırı’ bağımlılığı, yayıncılık alanında değişimler vb. dış müdahalenin değişik görüntüleridir.” (2009b, s. 5).

Türkiye’de sosyoloji icrasının temelinde “Batı merkezli olması/Batı’yı merkez alması” da *Sosyoloji Yıllıklarındaki* bir diğer eleştiri konusudur.

Tablo 209. Türkiye’de Sosyolojinin Batı Merkezli Olması/Batı’yı Merkez Almasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	9
Ertan Eğribel	7
Baykan Sezer	6
Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel vd. yazarlar	1
Toplam	25

Baykan Sezer, Türk sosyolojisinin Batı ile kurduğu sorunlu ilişkinin başlangıç noktasını, sosyolojinin Türkiye’de başlangıç yıllarına kadar geriye götürmektedir: “Türk sosyolojisi başlangıçta Batı düşüncesi ve o düşünce biçimini Türkiye’ye kazandırmak amacıyla olmuştur.” (2013a, s. 151).

Türkiye’de sosyoloji icrasının Batı merkezli olarak yürütülüşüne eleştiri noktasında ise Batı kimi zaman homojen bir uygarlık olarak addedilmekte ve sadece Batı ifadesi kullanılmakta, kimi zaman ise Avrupa ve Amerika’nın Türk sosyolojisinde merkeze alınmasına dair farklı zamanlara vurgu yapılmaktadır:

Türkiye Batı bilim anlayışı ve toplum bilimleri alanında başlangıçta Avrupa-merkezci bir bakış açısına sahiptir, ancak II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa-merkezci bakış açısına resmi görüşe eleştiri altında belli bir karşı çıkış başlamış, Sovyetler Birliği’nin tasfiyesi sonrasında Amerikan toplum bilimleri anlayışı yeniden egemen hale gelmiştir (Eğribel ve Özcan, 2009b, s. 5).

Sosyoloji Yıllıklarının 18. kitabı olan *Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Gelişimi*’nin ilk cildinin Kıta Avrupa etkisine ikinci cildinin ise Anglo-Amerikan etkisine ayrılması da bu minvalde değerlendirilebilir.

“Geleneksizliğe yönelik eleştiriler”, Türkiye’de sosyolojinin belirli geleneğe dayanmaması ve gelenek oluşturmaması da sosyoloji icrasında karşılaşılan problemlerden bir diğeri olarak *Sosyoloji Yıllıklarında* sıklıkla işlenmektedir.

Tablo 210. Geleneksizliğe Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	9
Baykan Sezer	5
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Ufuk Özcan	2
Toplam	19

Ertan Eğribel tarafından bu durum, Türkiye’de toplum bilimlerinin en büyük zaafı olarak ifade edilmektedir: “Türkiye’de toplumbilimlerinin diğer alanlarında çalışanların en büyük zaafı belli bir geleneğinin olmaması, öncelikli toplum sorunlarının tespit edilmemesidir.” (2007c, s. 30). Yine Eğribel’in bir başka çalışmasında da geleneksizlik temel bir problem olarak ifade edilmektedir: “Türk sosyolojisinin bazı hocaların ismiyle anılan, ekoller olmasına sözgelişi Baykan Sezer sosyolojisi dememize rağmen belirleyici özelliği kurumsal düzeyde ‘gelenek yokluğu’dur. Belki bunu Batı sosyolojisiyle ilişkili ‘aktarmacılık-geleneği’ne bağlılık olarak tanımlamak daha doğrudur.” (2016e, s. 91).

Sosyolojik bilgi üretim sürecinin birikimsel bir süreç olması gerekmesine rağmen, sosyologların önceki dönemlerdeki konuları ve isimleri yok saymasına yönelik tutumunu da Türkiye’de sosyoloji icrasında belirli bir geleneğe yaslanmama durumu olarak okumak mümkün olabilmektedir. Bu durum da sosyologların bilimsel ve düşünsel bir birikim oluşturamamasına neden olma tehlikesini bünyesinde barındırmaktadır. Baykan Sezer’in ifadeleriyle, “Yurdumuzda her sosyoloğumuz ile birlikte sosyolojinin yeni baştan başlaması olayına tanık olunmaktadır. Her sosyoloğumuz konuları, dolayısıyla sosyolojiyi kendisiyle başlatmaktadır.” (1992, s. 3). Ertan Eğribel de bu sorunu benzer bir biçimde dile getirmektedir: “Her önüne gelenin yapılmış çalışmaları bilmezden gelerek, başkalarının emeğini gözardı ederek konuları veya sosyolojiyi kendisi ile başlatma alışkanlığının önüne geçildikçe Türk sosyolojisi kendi kimliğini bulacaktır.” (1999a, s. 197). Yine Eğribel’e göre Türkiye’de gelenek oluşturulamaması ve belirli bir geleneğe yaslanılamaması durumunda istisna teşkil edebilecek isimlerin başında hocası Baykan Sezer gelmektedir. Eğribel’e göre “Türkiye’de toplum bilimlerinin gelişiminde görülen esas eğilim geleneksizlik, görüşlerde istikrarsızlık olmasına rağmen Baykan

Sezer görüşlerini değiştirmemiş ender yazarlardan biridir.” (2004b, s. 117). Son olarak Ertan Eğribel’e göre, eleştiri konusu edinilen geleneksizlik durumu aynı zamanda Türkiye’de sosyolojinin salt Türk sosyolojisine dair bir gelenek oluşturmamasında değil, aynı zamanda Batı sosyolojisi kuram ve ekollerine dair bir gelenek oluşturulmamasında da kendisini göstermektedir: “Türk sosyolojisinin kendisine bağlı bir gelenek oluşturmaması yanında Batı’da ortaya çıkan sosyoloji açıklamalarının da tartışmasız bağlı bir gelenek oluşturduğundan söz edilemez.” (2016d, s. 201).

Sosyoloji Yıllıkları nazarında “Türk sosyolojisinde ortak çalışmalara yer verilmemesine dair eleştiriler” de Türkiye’de sosyolojinin icrasında karşılaşılan temel problemlerden biri olarak kendisini göstermektedir.

Tablo 211. Türk Sosyolojisinde Ortak Çalışmalara Yer Verilmemesine Dair Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	5
Baykan Sezer	4
Ertan Eğribel	4
Baykan Sezer ve Ertan Eğribel	1
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	1
Toplam	15

Ertan Eğribel, bu soruna dair şu tespitte bulunmaktadır: “Türkiye’de ortak çalışma koşullarının bulunmaması geniş bir zaman dilimi içinde düşünüldüğünde kişisel çalışma biçimini öne çıkarmaktadır. Ortak çalışma, ortak bir bakış açısının kurumsallaşmaması bu yönde bir başarıdan (ekol, okul anlamında) söz etmemizi mümkün kılmamaktadır.” (2016e, s. 101). Görüldüğü üzere ortak çalışmalara yer verilmemesi salt sosyologlara atfedilebilecek bir problem alanı olmaktan uzak bir biçimde, genel bir problem olarak kendini göstermektedir. Nitekim Eğribel’in ortak çalışma koşullarının bulunmamasına dair tespiti bu anlamda okunabilir. Baykan Sezer’de de ortak çalışma koşullarının bulunmayışına dair eleştiri okumak mümkün olabilmektedir:

Ortak çalışma koşullarının bulunmayışı günümüzdeki görüntüye yol açmaktadır. Öncelikle birlikte, ortaklaşa bir şey yapılabileceği, başarılı olunabileceğini inancını taşımamaktayız. Yine başka türlü söylersek toplumumuzun, toplumumuzdaki kesit ve güçlerin yeni bir şey yapabileceklerine inanılmamaktadır. Bu durumda kişisel başarı gözetilmekte, belli bir başarı gerçekleşebilirse bunun meyvelerini de tek başına sahiplenme güdüsü öne çıkmaktadır (1997b, s. 46).

Ortak çalışmalara yer verilmemesi sorununu genel bir sorun olarak değerlendiren *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologları, İstanbul sosyolojiyi de bu eğilimin dışında görmemektedirler. Özellikle İstanbul sosyolojinin son dönemine dair Ertan Eğribel’in ifadeleri, bu konuya örnek olarak gösterilebilir: “Günümüzde İstanbul sosyoloji bölümüne bağlı bir ekolden, gelenek ve süreklilikten, ortak çalışmadan söz etmek mümkün değildir.” (2016e, s. 93).

“Belirli konuların/isimlerin/yaklaşımların müze malzemesi hâline getirilmesine yönelik eleştiriler” de *Yıllıklar* kapsamında ele alınan bir diğer konudur.

Tablo 212. Belirli Konuların/İsimlerin/Yaklaşımların Müze Malzemesi Hâline Getirilmesine Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Baykan Sezer	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Ufuk Özcan	1
Toplam	11

Müze malzemesi hâline getirmekten ne anlaşıldığı Ertan Eğribel’in ifadelerinden anlaşılabilir: “Gizleme, resmi kurum tarihi ve uygulama değişikliği biçimindedir, böylece geçmişten kopma, geçmişin hikayeleştirilmesi, nostaljisi veya müzeleştirilmesi mümkün olabiliyor.” (2016e, s. 89). Yine Eğribel, müze malzemesi haline getirme probleminin sosyoloji tarihi araştırmalarında da karşılaşılan bir problem olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “Çeşitli konularda çalışmalar yapılmaktadır. Buna karşılık sosyolojinin kendi tarihi ile ilgisi geçmiş, tamamlanmış, bitmiş, donmuş, müzelik bir malzeme olarak değerlendirilmektedir.” (2016c, s. 217). Sadece belirli çalışma konularının müze

malzemesi olarak değerlendirilmesi değil, aynı zamanda belirli isimlere yönelik olarak da benzer bir durumun varlığı *Sosyoloji Yıllıklarında* işlenmektedir. Baykan Sezer’in kimi Hilmi Ziya Ülken araştırmalarına yönelik tespitinde de benzer bir durumu gözlemlemek mümkün olabilmektedir: “Hilmi Ziya Ülken önce bir müze malzemesine dönüştürülmekte, daha sonra da kendisine müze malzemesi olarak ilgi gösterilmektedir.” (2016b, ss. 145-146).

Türkiye’de sosyolojinin icrasına yönelik olarak değinilen diğer bir konu ise “sorunlar karşısında oy birliği bulunmaması”dır.

Tablo 213. Sorunlar Karşısında Oy Birliği Bulunmamasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değirilme Sıklığı
Ertan Eğribel	4
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	2
Toplam	8

Belirli sorunlar karşısında oy birliği bulunmaması, nitelikli bilimsel bilgi üretiminin önünde de bir problem teşkil edebilecek mahiyettedir. Baykan Sezer’in ifadeleri bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir:

Türk sosyoloğu olarak henüz temel bir dünya görüşü, soruların saptanması ve dizilişi, ortaya konuluşu konusunda ortak bir temelin olmayışı karşımıza önemli bir engel olarak çıkmakta ve yine aynı nedenle sorunların belirlenmesi, sorunların ortaya konuşunda ortak bir temelin olmayışı önemli güçlüklerle yol açmaktadır (1997b, ss. 46-47).

Bu anlamda *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde Türk sosyolojisinde yaklaşım farklılıkları olsa da sosyolojinin, toplumun, toplumsal alanın çeşitli alt alanlarının sorunlarında oy birliği bulunması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu noktada çalışmaları inceleme kapsamına dâhil edilen sosyologlar nezdinde Batıcılaşmanın asli bir problem/sorun olarak değerlendirilmesi hatırlanabilir.

“Bilimsel üretim sürecinde dışa bağımlı olunması”, *Sosyoloji Yıllıkları* perspektifinde tartışılan ve eleştirilen hususlardan bir diğeridir.

Tablo 214. Bilimsel Üretim Sürecinde Dışa Bağımlı Olunmasına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel	2
Baykan Sezer	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	7

Ertan Eğribel’in ifadeleriyle “Türkiye’de sosyolojinin önündeki sorunlardan biri dışa bağıllılığıdır.” (2007b, s. 47). Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan ise sosyoloji özelinden değil ancak daha genel olarak Türk toplum düşüncesinden hareketle şu tespitte bulunmaktadırlar: “Günümüzde Türk toplum düşüncesinin dışa bağımlılığı sıklıkla sözü edilen belli bir değişimi ve yönü belirtiyor.” (2007, s. 3). Bu anlamda yayıncılık alanındaki faaliyetlerin de Türk düşüncesindeki merkezî konumunu gözlemlemek mümkün olabilmektedir.

Sosyoloji Yıllıkları nezdinde “tek konuda ihtisaslaşmaya yönelik bilimsel icraya ilişkin eleştiriler” de getirilmektedir.

Tablo 215. Tek Konuda İhtisaslaşmaya Yönelik Bilimsel İcraya İlişkin Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değiniilme Sıklığı
Ertan Eğribel	3
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	4

Bu sorunun sosyolojinin son dönem gelişmelerine bağlı olmadığı, 19. yy.ın bilim anlayışının getirdiği bir sorun olduğu belirtilmektedir: XIX. yüzyılda aydın olma vasfı iktidarla ilişkili yeni konularda, uygulamalarla ve kurumlarla ilişkili hale getirilmiştir. Bunun yanında bilim ve bilim faaliyeti giderek sınırlı bir teknisyenliğe dönüşmüştür.” (Eğribel, 2007a, s. 443). Çalışmanın diğer bölümlerinde de görüldüğü üzere, *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologları farklı bilim ve düşün alanları ile temaslara ve iş birliğine önem vermektedirler. Bu kapsamda sosyolojinin tek bir alanı ya da alt alanı ile sınırlı bilim anlayışı eleştirilmektedir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Türk sosyolojisinin başlangıçtan itibaren devam ettirdiği ikili bir tavra sahip olduğunu aşağıdaki ifadelerle dile getirmektedirler:

Topluma ve tarihe odaklanan bu sosyolojik bakış açısı bilim anlayışı veya uygarlık projesi gereği olarak diğer disiplinlerle ilişki ve işbirliğine, bütünlüğe ayrı bir önem vermiştir. Bu bir anlamda Batı sosyolojisi tarafından önerilen dar siyasi kalıpları ve modelleri uyarlayarak toplum sorunlarını aşma çabası yanında sosyoloji adına dar uzmanlaşmalara karşı çıkan bir tavrı da içermektedir (2007, s. 12).

“Sosyoloji alanında yayınevlerinin tercüme eserlere ağırlık vermesi ve telif eserlerin kısıtlılığına yönelik eleştiriler” de *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde kendine yer bulan eleştirilerden bir diğeridir.

Tablo 216. Sosyoloji Alanında Yayınevlerinin Tercüme Eserlere Ağırlık Vermesi ve Telif Eserlerin Kısıtlılığına Yönelik Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değinilme Sıklığı
Ertan Eğribel	2
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	3

Türk sosyolojisinde tercüme eserlere ağırlık verilmesi, bu kapsamda telif eserler bağlamında bir kısıtlılık görülmesini Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan olumsuz manada eleştirmektedirler. Eğribel ve Özcan, konuya ilişkin şu tespitte bulunmaktadır: “Üniversite yayınları ve matbaaları giderek tasfiye edilirken, kitap yayıncılığı ve hakemli dergilerin neredeyse Türkiye’de konuları belirlemesi yanında, yayınevlerinin telif

kitaplar yerine tercüme yayınlara ağırlık vermesi Türk düşünce hayatının dışa bağlanmasında önemli bir rol oynuyordu.” (2004c, s. 92).

“Eski Türkçe metinlerin Latin harflerine dönüştürülmemesi” de *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde eleştirilmektedir. Söz konusu kategori, Ertan Eğribel’in çalışmaları kapsamında 3 kez kodlanmıştır. Harf Devrimi’nden önce yayımlanan ve sosyolojinin konuları içerisinde bulunan yayınların eski Türkçeden günümüz Türkçesine aktarılmasına Ertan Eğribel şu şekilde değinmektedir: “Eski Türkçe yayımlanmış ilk sosyoloji dergisi, yazılar, kitaplar günümüz Türkçesine çevrilmediği için herkesin ulaşımına açık değildir.” (2016b, s. 14). Yine Eğribel “İçtimaiyat Derslerinin Yeniden Yayını Üzerine” adlı çalışmasında da anılan soruna değinmektedir: “Ancak bu kaynakların eski yazı olması ve bu ilk kaynak metinlere ulaşılmasında güçlükler bulunması ya kaynakların hakkında bilgisiz kalmamıza ya da başkalarının yaptığı değerlendirmelerle yetinmemize neden olacaktır.” (1999a, s. 194).

Sosyoloji Yıllıkları perspektifinde “hazır açıklamalar/kaytarmacılık/kolaycılık” da yer yer aktarmacı anlayış ile ilişkilendirilen bir diğer problemdir.

Tablo 217. Hazır Açıklamalar/Kaytarmacılık/Kolaycılığa İlişkin Eleştiriler Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer	1
Toplam	3

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’a göre “(...) Türkiye’de egemen çalışma biçimi olarak aktarmacılık, kaytarmacılık ve kariyerizmin öne çıkması sosyolojinin görevini ve rolünü sınırlamaktadır.” (2006d, s. 19). Benzer bir görüşü hocaları Baykan Sezer de paylaşmaktadır. Baykan Sezer, dünyadaki gelişmelerle birlikte yine hazır açıklamalara eleştirel bir biçimde değinmektedir:

Bugün dünya önemli gelişmelerin içinde ve eşliğindedir. Bu gelişmeleri anlayıp açıklama gereği bulunmaktadır. Türkiye, çoğu kez bu gelişmelerin dışında ve etkisiz gösterilmiştir. Bu durum ya da söz konusu değerlendirmenin bizce benimsenmiş olması kendi deneyimlerimize dayalı ve kendi çıkarlarımıza uygun açıklamalar geliştirmek olanağından yoksun olduğumuz kanısının yaygınlaşmasına izin vermektedir. Bu koşullarda, bir yanda gelişmeleri anlama zorunluluğu ve öte yanda gelişmelerin dışında bulunuşumuz sosyolojide hazır açıklamaların Türkiye'ye aktarılmasına yol açmakta ve bu işlemi 'haklı' çıkarmaktadır (2006c, s. 84).

“Yabancılaşmaya yönelik eleştiriler” *Sosyoloji Yıllıklarında* Türkiye’de sosyoloji alanında karşılaşılan sorunlara yönelik getirilen eleştirilerden bir diğeridir. Söz konusu kategoriye Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın ortak çalışmalarında 2 kez değinildiği tespit edilmiştir. Türkiye’de sosyolojinin Türk toplumu özelinde açıklamalar getirmemesi, Eğribel ve Özcan’a göre bir tür yabancılaşmaya neden olmaktadır: “Aktarmacılık giderek kendi sorunlarımız üzerinde durmama, topluma ve sorunlarına yabancılaşmanın da bir yolu oluyor.” (2013d, s. 10).

“Uluslararası ağırlığının olmaması” da Türkiye’de sosyoloji alanında karşılaşılan problemlerden bir diğeridir. Ertan Eğribel’in ifadeleriyle “(...) Türk sosyolojisinin ulusları arası [uluslararası] bilimsel örgütlenmeler içinde de ağırlığı yoktur.” (2016d, s. 203).

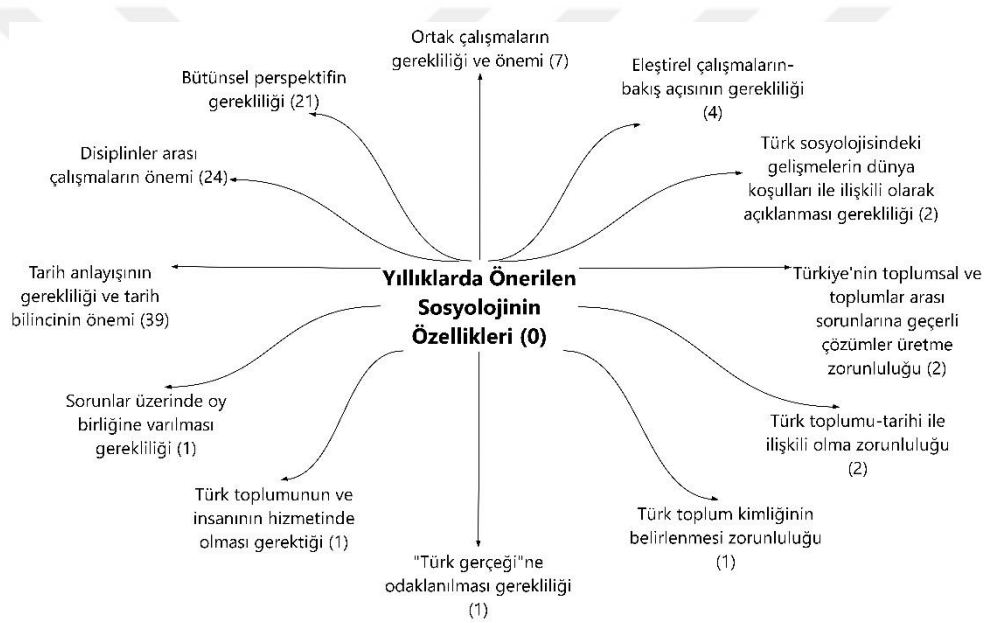
“Türk dünyası/İslam ülkeleri sosyologları ile ilişki kurulmaması” sayıca az olmakla birlikte yine *Sosyoloji Yıllıklarında* değinilen bir başka konudur. Ertan Eğribel konuya ilişkin şu tespitte bulunmaktadır: “Sözcüleri Türk dünyası sosyologları ile ilişkimiz yüzeyseldir. Geçmişte ortak bir serüven yaşadığımız İslam ülkeleri sosyologlarıyla da ilişki kurulmamaktadır.” (2016d, s. 212). Nitekim bu sorun da *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde aşılmaya çalışılmıştır. Türk Dünyası Yıllığı kapsamında yayımlanan kitap bölümlerinde, başta Azerbaycan olmak üzere Türk dünyasında farklı ülkelerden sosyologların çalışmalarına yer verilmiştir.

4.4. YILLIKLARDA ÖNERİLEN SOSYOLOJİNİN ÖZELLİKLERİ

Sosyoloji Yıllıklarında salt belirli eleştirilerle sınırlı kalınmamış, aynı zamanda öneriler de getirilmiştir. Bu kapsamda, “tarih anlayışının gerekliliği ve tarih bilincinin önemi”,

“disiplinler arası çalışmaların önemi”, “bütünsel perspektifin gerekliliği”, “ortak çalışmaların gerekliliği ve önemi”, “eleştirel çalışmaların-bakış açısının gerekliliği”, “Türk sosyolojisindeki gelişmelerin dünya koşulları ile ilişkili olarak açıklanması gerekliliği”, “Türkiye’nin toplumsal ve toplumlar arası sorunlarına geçerli çözümler üretme zorunluluğu”, “Türk toplumu-tarihi ile ilişkili olma zorunluluğu”, “Türk gerçeği’ne odaklanılması gerekliliği”, “Türk toplumunun ve insanının hizmetinde olması gerektiği” ve “sorunlar üzerinde oy birliğine varılması gerekliliği” alt kategorileri dâhilinde *Yıllıklarda* önerilen sosyoloji anlayışı kodlamaya tabi tutulmuştur.

Şekil 28. Yıllıklarda Önerilen Sosyolojinin Özellikleri

Türk sosyolojisinde nasıl bir sosyoloji anlayışına sahip olunması gerektiğine dair ilk dikkat çeken unsur “tarih anlayışının gerekliliği ve tarih bilincinin önemi”dir. Aşağıdaki tabloda söz konusu kategoriye ilişkin yazar dağılımlarını görmek mümkündür:

Tablo 218. Tarih Anlayışının Gerekliliği ve Tarih Bilincinin Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değirilme Sıklığı
Baykan Sezer	10
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	10
Ertan Eğribel	9
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışması	2
Ufuk Özcan	2
Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan vd. yazarlar	2
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	39

Yıllıklar perspektifinde tarih bilincine ve tarih anlayışına son derece önem verildiği ifade edilebilir. Buna örnek olarak, ortak çalışma kapsamında kaleme alınan “Tarih ve Sosyoloji” adlı çalışmada geçen “Tarih bilincinin insanlık tarihindeki yeri din duygusu kadar önemli olmuştur.” (Sezer ve diğerleri, 1999, s. 16) ifadeleri gösterilebilir. Konuya ilişkin Ertan Eğribel de “Günümüz toplum sorunlarının açıklanması ve toplum olanaklarımızın değerlendirilmesi için tarihi serüvenimizin bilinmesi”nin (2007c, s. 29) şart olduğunu dile getirmektedir. Baykan Sezer ise toplumu anlama noktasında toplum ve tarihin ne denli iç içe bir görünüm arz ettiğini şu şekilde vurgulamaktadır: “Tarihten söz edebilmemiz, anladığımız anlamda tarihten söz edebilmemiz için toplum koşul. Ancak tersi de söz konusu. Ancak tarih içinde ve tarihle birlikte toplum var olmakta. Ancak tarihi boyut içinde toplum adını kazanmakta.” (2013b, s. 26). Kısacası çalışmaları inceleme kapsamına alınan sosyologlara göre tarih anlayışına sahip olunması, tarih bilinci, genel olarak sosyoloji, özel olarak da Türk sosyolojisi için bir gereklilik olarak kendisini göstermektedir: “Türk sosyolojisi kendi sorunlarını çözerken Türk toplum ve tarihinin birikim ve deneyimlerine de sahip çıkacaktır.” (Eğribel, 2007b, s. 52).

“Disiplinler arası çalışmaların önemi ve gerekliliği” de yine *Yıllıklar* nezdinde dile getirilen hususların başında gelmektedir.

Tablo 219. Disiplinler Arası Çalışmaların Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değirilme Sıklığı
Ertan Eğribel	10
Baykan Sezer	5
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	4
<i>Sosyoloji Yıllıkları</i> ortak çalışmaları	2
Baykan Sezer ve Ertan Eğribel	1
Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Ertan Eğribel vd. yazar	1
Toplam	24

Yıllıklar kapsamında yayımlanan ilk kitaplardan son kitaplara dek farklı bilim dallarından bilim insanlarının bir araya gelmesi, ortak çalışmalar üretmesi önemsenmiştir. Baykan Sezer’in *Türk Müziği* adlı çalışma hakkındaki ifadeleri bu öneme bir örnek teşkil edebilecek mahiyettedir: “Ortak çalışmaların çerçevesini geniş tutmaya çalıştık. Disiplinler arası bir ortak çalışmayla işe koyulduk ve çalışmaları özellikle yerli düşünceye yakın olduğunu varsaydığımız müziğimize emek verenlerle sürdürdük.” (1997b, s. 45). *Yıllıklarda* aynı zamanda, farklı ilgi alanlarına sahip bilim insanlarının da disiplinler sınırları zorlayan/zorlayabilecek çalışmaları yine aynı şekilde önemsenmiştir. Ertan Eğribel’in vurgusu ile “Çoğu sosyologumuzun ilgi alanının genişliği ve çok yönlülüğü, çeşitli konularla uğraşması, disiplinler arası bir çalışma yapması neredeyse bir gerekliliktir.” (2016b, s. 26). Yine Eğribel, Batıcılışma süreci ile birlikte bu tür çalışmaların önemli addedildiğini şu şekilde ifade etmektedir: “Türkiye’de Batıcılışmadan bu yana Batı ile ilişkilerimizin açıklanması ve biçimlenmesinde siyasetin, bilimin, tarihin, iktisadın, sosyolojinin, mühendisliğin, hatta tıbbın, gündelik yaşam ve eğlencenin özel bir yeri vardır. Bu nedenle disiplinler arası ilişki ve çalışmalar önemli görülmüştür.” (2013, s. 81).

Sosyoloji Yıllıklarında “bütünsel perspektifin gerekliliği” genel mahiyette sosyoloji, özelde ise Türk sosyolojisi için olmazsa olmaz olarak nitelendirilebilecek bir unsur olarak görülmektedir.

Tablo 220. Bütünsel Perspektifin Gerekliliği Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	11
Ertan Eğribel	6
Baykan Sezer	2
Ufuk Özcan	2
Toplam	21

Sosyoloji Yıllıklarının yayın serüveninde de bu konuya ehemmiyet verildiği dile getirilmektedir. Eğribel ve Özcan'ın "(...) biz çalışmalarımızda bütünsel dünya görüşünün ve Doğu halklarının önemini ve etkinliğini vurguladık." (2007, s. 9) ifadeleri bu konuya örnek teşkil edebilir. Yine Eğribel'in başka bir çalışmasında *Sosyoloji Yıllıklarından* bahsederken kullandığı ifadeler, bütünsel perspektifin ne denli önemli görüldüğünün kanıtı niteliğinde okunabilir:

Mevcut gelişmeleri Doğu-Batı çatışmasına (genel kurama) bağlayarak, günceli izlediğini söyleyenlerden daha çok güncel kaygılar gütmektedir. Bu, aynı zamanda bize çeşitli gündelik olay ve sorunları bütüne bağlama olanağını verecektir. Mevcut tarihi birikime sahip çıkmak, güncele bağlı olarak yeniden oluşturmak ve kurumsallaştırmak bütünsel bakış açısının gereğidir (2007b, s. 51).

Baykan Sezer de bütünsel görüşün önemini şu sözlerle ifade etmektedir: "Toplum olaylarının birbirine olan bağımlılıkları ve karşılıklı ilişkileri nedeniyle bütünü tümüyle kapsayan genel bir görüş gerekli olmaktadır. Yalnızca böylece Türkiye'nin kendi sorunlarından söz edebilir ve bu sorunlar önünde genel bir tutuma sahip olabiliriz." (2006b, s. 113).

Yıllıklarda öne sürülen sosyoloji anlayışı içerisinde "ortak çalışmaların gerekliliği" de kendini gösteren bir diğer alandır. Aşağıdaki tablo üzerinden ortak çalışmaların gerekliliğine değinen yazarların dağılımını görebilmek mümkündür:

Tablo 221. Ortak Çalışmaların Gerekliliği ve Önemi Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	3
Ertan Eğribel	2
Baykan Sezer	2
Toplam	7

Baykan Sezer’e göre “(...) bireysel çözümün olanaksız olduğu toplumumuzda bireysel araştırma yapmanın güçlüğü vardır.” (1992, s. 3). Bu durum da sosyologlar için ortak çalışmayı ister istemez bir zorunluluk hâline getirecektir. Eğribel ve Özcan da Baykan Sezer’in ortak çalışmaya dayalı bir bilim anlayışı içerisinde olduğunu vurgulamaktadırlar:

Toplantı, kitap, dergi, ortak çalışma gibi etkinliklerin bir diğer yönü de herkesin kendi gücü ve yeteneği ölçüsünde belli bir disiplin içinde birlikte olmasına ve çalışmasına izin vermesidir. Baykan Sezer belli güçlükler karşısında bu tür dayanışmaya izin verecek bir çalışma ve yayın sistemi üzerinde durdu. Bu aynı zamanda gerçek dostluğa, birliktelik ve dayanışmaya izin veren bir yöntemdi (2004c, s. 92).

Ortak çalışmalar gibi *Yıllıklarda* önem verilen diğer bir çalışma biçimi de “eleştirel çalışmaların-bakış açısının gerekliliği” noktasında kendisini göstermektedir.

Tablo 222. Eleştirel Çalışmaların-Bakış Açısının Gerekliliği Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	2
Ertan Eğribel	1
Ufuk Özcan	1
Toplam	4

Eğribel ve Özcan, özellikle Batı sosyolojisine ilişkin olarak eleştirel bir perspektifin elzem olduğunu şu şekilde ifade etmektedirler: “Öncelikle, Batı toplumlarının özgül koşulları göz önünde bulundurularak geliştirilmiş bulunan Batılı teorilere eleştirel

bakmak zorundayız. Çünkü bu teorilerin Batı dışı toplumları açıklamakta yeterliliklerinden kuşku duymakta haklı gerekçelerimiz var.” (2013d, s. 11).

Sosyoloji Yıllıklarında her ne kadar Türk sosyolojisi esas konu olsa ve özgün bir sosyolojik bilgi üretimi göz önünde bulundurulsa da bu durum Batı sosyolojisinin ve dünyadaki gelişmelerin bilinmemesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Nitekim Sezer’e göre “Türk sosyolojisindeki gelişmeleri dünya koşulları ile ilişkili olarak açıklama gerekliliği” bulunmaktadır: “Ama Türk sosyolojisindeki gelişmelerin dünya koşulları içine yerleştirilerek de açıklanması gerekmektedir. Buna rağmen bunların ayrı ayrı ele alınması yoluna gidilmiştir. Özellikle Batı tarihi ve gelişmeleri bilinmezden gelinmiştir. Bu, Batı severlerimiz arasında bile yaygın bir tutumdur.” (2012a, s. 10).

Tablo 223. Türk Sosyolojisindeki Gelişmelerin Dünya Koşulları ile İlişkili Olarak Açıklanması Gerekliliği Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	2

“Türk toplumu-tarihi ile ilişkili olma zorunluluğu” da *Yıllıklarda* Türk sosyolojisi için bir gereklilik olarak sunulan başlıklar arasında yer almaktadır.

Tablo 224. Türkiye’de Sosyolojinin Türk Toplumu-Tarihi ile İlişkili Olma Zorunluluğu Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Ertan Eğribel	1
Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan	1
Toplam	2

Eğribel ve Özcan’a göre “Türk sosyolojisinden söz edebilmenin koşulu Türk toplum ve tarihi ile bütünleşmekten geçmektedir.” (2017e, s. 17). Bir diğer zorunluluk da “Türkiye’nin sorunlarına geçerli çözümler üretme zorunluluğu”dur.

Tablo 225. Türkiye’de Sosyolojinin Türkiye’nin Toplumsal ve Toplumlar Arası Sorunlarına Geçerli Çözümler Üretme Zorunluluğu Kategorisi Yazar Dağılımı

Yazar	Kavrama Değnilme Sıklığı
Baykan Sezer	1
Ertan Eğribel	1
Toplam	2

Baykan Sezer’e göre “(...) Türk sosyolojisi toplumumuz sorunlarına geçerli çözümler getirebildiği ölçüde de yayılma ve gelişme imkanını bulacaktır.” (2006b, s. 17). Ancak Türk sosyolojisinin önündeki problemlerden biri de sorunlar üzerinde oy birliği bulunmamasıdır. (Nitekim bu bölüm içerisinde, *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarının bu konuya eleştiri getirdikleri görülebilir.) Bu minvalde Eğribel ve Özcan, Türk sosyolojisinden söz edebilmenin şartı olarak “sorunlar üzerinde oy birliğine varılması gerekliliği”ni dile getirmektedirler: “Türk sosyolojisinden söz edebilmemizin birinci koşulu, sosyolojinin çözümüne koşulduğu sorunlar üzerinde bir oybirliğinin bulunmasıdır. Temel konu ve sorunlar konusunda bir açıklık bulunduğu an her araştırmacı kendi görüş ve eğilimine göre çalışma yapma özgürlüğüne de kavuşmuş olacaktır.” (2004b, s. 11).

Son olarak Türk sosyolojisi, *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde, “Türk toplumunun ve insanının hizmetinde” olmalı (“Sosyolojiyi Türk toplumunda bekleyen tek bir görev vardır. O da Türk toplumunun, Türk insanının hizmetinde olmaktır.” (Sezer, 2004a, s. 28)), “Türk gerçeğine odaklanmalı” (“Unutulmaması gerekli bir başka konu da soyut kavramlardan çıkarak Türk gerçeğini değerlendirmek yerine Türk gerçeğinden çıkarak yeni kavramlar geliştirmenin tek geçerli yol olduğudur.” (Sezer, 2006b, s. 68)) ve “Türk toplum kimliğinin belirlenmesi zorunluluğu”nu (“(...) Türk toplum kimliğinin belirlenmesi sosyolojimizi bekleyen görevlerin başında bulunmaktadır.” (Sezer, 2013b, s. 15)) dikkate almalıdır.

SONUÇ

Türk sosyolojisinde bilgi üretim sürecini konu edinen, *Sosyoloji Yıllıkları* esas alınarak bu süreci anlamayı amaçlayan bu çalışmada, öncelikle *Yıllıklardaki* bilgi üretim sürecine en çok katkı sunan üç sosyoloğun (Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan) *Sosyoloji Yıllıkları*ndaki görüşleriyle sınırlamaya gidilmiştir. Üç sosyolog da akademik hayatları boyunca İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde görev yaptıkları için ilk olarak İstanbul Sosyoloji'nin tarihi ele alınmış ve literatürde genel olarak İstanbul Ekolü olarak adlandırılan ekolün bilim anlayışının temel özelliklerine değinilmiştir. Bu kapsamda, İstanbul Ekolü içerisinde anılan isimlerin birbirlerinden farklı bilim anlayışlarına ve ilgi alanlarına sahip olmakla birlikte genel olarak muhafazakâr olarak addedilemeyecek, ancak bir tür gelenekçiliği içerisinde barındıran bir yapıya sahip oldukları, ele alınan konu ve sorunların tarihsel arka planına hayati önem addettikleri, eleştirel bir düşünceye ve bilim anlayışına sahip oldukları ve sosyoloji haricindeki diğer disiplinlerle hem formel olarak hem de tek tek sosyologların ilgi alanları nezdinde dirsek temasına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada, İstanbul Sosyoloji Ekolü ele alındıktan sonra *Yıllıklardaki* bilgi üretim süreci içerisinde en çok atıfta bulunulan ve önem addedilen iki isme (Kemal Tahir ve Baykan Sezer'e) odaklanılmıştır. İki ismin ortak çizgisinin ilk olarak tarihin gerekliliği kapsamında ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Kemal Tahir için de Baykan Sezer için de tarih, bugünü anlama noktasında olmazsa olmaz gibi görünmektedir. Güncel konu ve sorunların tespit edilmesinde, anlaşılması ve açıklamasında tarihe gidilmesi gerektiği, tarihten yararlanılması gerektiği fikri, iki isimde de ortak olan konu olarak dikkat çekmiştir. (Nitekim *Sosyoloji Yıllıkları*ndaki bilgi üretim sürecinin de benzer bir çizgiyi izlediği tespit edilmiştir.)

Öte yandan, yerlilik fikrinin bir tür ontolojik bağla bağlı olduğu özgünlük vurgusunun, yine iki isimde de başat olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kemal Tahir de Baykan Sezer de genel mahiyetiyle Doğu toplumlarının Batı toplumlarından farklılıkları üzerinde

hemfikirdirler. İki ismin de Osmanlı Devleti üzerine tasavvurlarında da görüldüğü üzere (aralarında kimi farklılıklar olmakla birlikte) Osmanlı Devleti'nin ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kendine özgü yapısı ve sorunları üzerine tespitlerde bulundukları dikkat çekmiştir.

Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin bir diğer ortak noktası ise birinin romanlarında diğerinin bilimsel çalışmalarında Türk insanının, Türk toplumunun çıkarını gözetmeleridir. Bu anlamda hem iki ismin görüşlerinde hem de *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde bilim ve düşün alanının çıkarlardan bağımsız addedilmediği görülmüştür.

Ayrıca Kemal Tahir ve Baykan Sezer; Batı'nın, Batı düşüncesi ve bilim anlayışının karşısında olacak şekilde kendilerini konumlandırmışlardır. Ancak ele aldığımız *Yıllıklar* ve buradaki görüşler üzerinde yaptığımız analiz sonucu söz konusu karşıtlığın bir tür içe kapanmayı beraberinde getirmediği de tespit edilmiştir. *Yıllıklardaki* temel teorik yaklaşım olan Doğu-Batı Çatışması Teorisi, esas olarak çatışmacı yaklaşım içerisinde değerlendirilebileceği için, *Yıllıklardaki* bilgi üretim sürecinin daha iyi anlaşılması amacıyla Karl Marx'ın çatışmacı yaklaşımı ile Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin çatışmacı yaklaşımı da ayrı bir başlıkta kıyaslamaya tabi tutulmuştur. Söz konusu kıyasın neticesinde özellikle çatışma fikrinde vurgu yapılan unsurun Marx'ta sınıf olgusu olurken Tahir-Sezer çizgisinde uygarlıklar olması dikkat çekmiştir.

*Sosyoloji Yıllıkları*ndaki bilgi üretim sürecinin, özel olarak da bu süreçte başvuru kavramlara hangi anlamların atfedildiğinin anlaşılması için başvuru Doğu-Batı çatışmasının tarihinin ele alındığı üçüncü bölümde, *Yıllıklarda* bütün bir dünya tarihini açıklayabilme iddiası taşıyan bir teorik yaklaşımın varlığı tespit edilmiştir. Bu anlamda *Yıllıklardaki* kuramsal dayanağın zaman zaman doğrudan, zaman zaman dolaylı olarak bütüncül olma iddiasını bünyesinde taşıdığı ifade edilebilir. Yunanlıktan Amerika Birleşik Devletleri'ne, Asurlulardan Osmanlı Devleti'ne kadar Batı ve Doğu uygarlıklarının tarih içerisinde birbirleriyle ilişkilerinin, *Yıllıklardaki* bilgi üretim sürecine temel teşkil edebilecek bir özellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim Doğu uygarlıklarının kendi içerisinde toplumsal ve toplumlar arası sorunlarında çözüm sahibi olmaları yahut Batı uygarlıklarının Doğu uygarlıkları ile (onların artı ürünlerine el

koyma ile başlayan) ilişkileri, *Yıllıklardaki* özellikle Doğu ve Batı kavramlarının nasıl anlamlandırıldığının da temelini teşkil etmektedir. Bu bağlamda, *Sosyoloji Yıllıkları* içerisinde Doğu'nun çoğunlukla olumlu sıfatlarla tanımlanırken, Batı'nın ona tezat bir biçimde tanımlandığı tespit edilmiştir.

Ayrıca Doğu-Batı çatışması içerisinde egemen uygarlıkların farklı dönemlerde farklılık göstermeleri (yani bir dönem Doğu uygarlık dairesi içerisinde yer alan bir devletin sonrasında Batı uygarlık dairesinde olabilmesi) de bu minvalde dikkate değer görülen bir diğer husustur. Bir diğer deyişle, *Yıllıklarda*, günümüz itibarıyla (19. yy.dan sonraki zaman aralığını kapsayacak bir biçimde) esas olarak Batı dünya egemenliğinden bahsedilirken bu egemenliğin kalıcı olmadığı da üçüncü bölümden çıkarılabilecek bir sonuç olarak kendisini göstermektedir. Nitekim çatışmanın tarihinde, tarihin farklı zamanlarında Doğu ve Batı'nın ayrı ayrı dünya egemenliğini elinde bulundurdıkları zaman aralıkları olduğu anlaşılmıştır. Bu minvalde, tek bir uygarlığın yahut o uygarlık içerisindeki tek bir devletin sürekli bir biçimde egemenliğini devam ettirdiği görüşüne/bilgisine rastlanmamıştır. Bir bakıma *Yıllıklarda* dünya tarihinin Doğu ve Batı arasında diyalektik ilişki ve etkileşimin tarihi olarak görüldüğü ifade edilebilir.

Nitel içerik analizi ile *Sosyoloji Yıllıkları*ndaki kategorilerin ve alt kategorilerin ele alındığı son bölümde, ilk olarak *Yıllıklarda* en çok değinilen kavramlara Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın nasıl bir anlam atfettikleri tartışılmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere varılan sonuç, *Yıllıklarda* Doğu'nun olumlu, Batı'nın ise olumsuz sıfat ve adlandırmalarla anılmasıdır. Öte yandan Batıcılaşma sürecinin Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkışı ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki serüveninin benzer bir süreçten geçen diğer devletlerden ayrıldığı vurgusu dikkat çekmiştir. Bu minvalde *Yıllıklar* perspektifinde Batıcılaşma, devletin seçimi sonucu ortaya çıkmış olması, başka ülkelerin baskı ve zorlamalarından bağımsız bir biçimde oluşması itibarıyla Osmanlı Devleti ve devamında Türkiye Cumhuriyeti'nde diğer devletlerden ayrı bir serüven izlemiştir. Küreselleşmeye ilişkin olarak ise, çalışmaları inceleme kapsamına alınan sosyologların olumsuz bir kanaatte oldukları, küreselleşmenin Batı dünya egemenliği ile eş değer görüldüğü ve bir anlamda Batıcılaşmanın devamı olarak anlamlandırıldığı tespit edilmiştir.

Sosyoloji Yıllıkları sosyologlarının nesnelciliğe karşı bir konum aldıkları, mutlaklığa ilişkin açıklamalara karşı oldukları, bilimde mutlak açıklamalara inanmadıkları, çalışmada tespit edilen bir diğer husustur. Bu durum sosyolojiyi aşırı öznelciliğe itebilme tehlikesini beraberinde getirebilir. Ancak Baykan Sezer'in bu tehlike karşısında aldığı önlemin (bilim insanının çalışmanın başında kendi tutumunu net bir biçimde ifade etmesi) Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan tarafından da devam ettirildiği gözlemlenebilir. Zira üç isim de çalışmalarının ilk bölümlerinde, ele aldıkları konuya dair nasıl bir fikre sahip olduklarını net bir biçimde ifade etmektedirler.

Sosyolojinin ampirik olarak icra edilemeyeceği de bu minvalde sosyologlar tarafından yer yer ifade edilmektedir. Ancak bu noktada, *Yıllıklara* katkı olarak bir şerh düşmek gerekebilir. Bir çalışma ampirik olarak elde edilen veriler üzerine inşa edilmiş olabilir ve *Sosyoloji Yıllıkları*nda bu tür çalışmalara yönelik dile getirilen eleştirilerden uzak olabilir. Aynı şekilde problemin doğru tespiti, isabetli konu seçimi ve nitelikli yorum imkânı için de ampirik veriler, araştırmalar için oldukça önemli bir başlangıç noktası oluşturulabilir. Nitekim *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarının da ister istemez bu tür verilerden yararlandıkları söylenebilir. Örnek olarak, ilk uygarlıkların Doğu'da ortaya çıkması, ilk şehir örgütlenmelerinin Doğu'da görülmesi gibi konular, günümüze ulaşan kalıntılardan yola çıkılarak dile getirilebilmektedir. Benzer bir biçimde *Yıllıklarda* ayrıca önem verilen, 4. kitabın kendisine bir saygı göstergesi olarak yayımlandığı Mehmet Genç'in Osmanlı hakkındaki çalışmalarının da tarihsel ampirik veriden azade çalışmalar olduğunu söylemek mümkün olmayabilir.⁶³

Esas eleştirilmesi gerekenin ampirik verinin ancak ve ancak kapalı uçlu sorularla hazırlanmış anketlerle (çoğu zaman uygulaması, kimi zamansa analizi başkalarına yaptırılan anketlerle) eş değer görülmesi olabilir. Nitekim *Yıllıklarda* da doğrudan doğruya anket tekniği eleştirilmemekte, daha ziyade anketin uygulama biçimi eleştirilmektedir.⁶⁴ Bu tür çalışmaların da (uluslararası literatürde her geçen gün daha az görünen) hazır paket programlar tarafından değil, araştırmacının bizzat dâhil olduğu,

⁶³ Mehmet Genç'in sosyolog olmadığı ancak Türk sosyolojisine katkı sunan isimlerden biri olduğu bilinmekte ve *Yıllıklarda* da dile getirilmektedir.

⁶⁴ Örneklem kapsamında olmadığı için kategorilere dâhil edilmeyen ancak bu tür araştırmalara yönelik oldukça eleştirel bir çalışma için (bkz. Uysal ve diğerleri, 1998).

belki daha zahmetli, ancak yine de daha incelikli analiz imkânı sağlayan programlama dilleri ile yapılmasının sosyoloji alanına (*Yıllıklardaki* eleştirilere hak vermekle birlikte) katkı sağlayacağı söylenebilir.⁶⁵ Dolayısıyla bu çalışmada sosyolojide deneyin (oldukça yalın bir tabirle, bütün koşullar araştırmacı tarafından sabit tutulabilen türden deneyin; yoksa deneyim sonucu elde edilen bilginin değil) mümkün olmayacağı, sosyologluğun teknisyenlik olarak görülmemesi gerektiği, sosyoloji biliminin yalnızca belirli bir yöntem ve teknikle eş değer görülemeyeceği minvalinde *Yıllıklarda* dile getirilen eleştirilere katılmakla birlikte, ampirik veriden kaynaklı çalışmalar için söz konusu kitap dizisi ile aynı fikir paylaşılmamaktadır.

Sosyoloji Yıllıklarında Türk sosyolojisinde bilgi üretiminin önünü açabilecek kimi olanaklardan da gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak bahsedildiği görülmüştür. Türkiye’de özellikle uzun bir tarihsel serüvene sahip olması, bu minvalde geçmiş çalışmalar ve isimlerin geniş bir birikim oluşturdıkları, sosyologların bu birikimden (elbette eleştirel bir düzeyde) yararlanabilecekleri, bir tür olanak olarak satır aralarından okunabilmektedir. Ayrıca sosyoloji haricindeki bilim dalları ve düşün alanları ile bağlantılı olarak nitelikli çalışmalar üretilebileceği yine benzer bir biçimde değerlendirilebilir.

Türk sosyolojisinin diğer bir olanağı da diğer disiplinlerle/alanlarla temaslarında görülebilmektedir. *Sosyoloji Yıllıkları* nezdinde söz konusu disiplinlerden/alanlardan en çok tarihe değinildiği gözlemlenmiştir. Ancak diğer alanlarla temasların ve ayrımların da üzerinde durulduğu ve bu kapsamda disiplinler arası çalışmalara, ortak çalışmalara önem verdikleri görülmüştür.

⁶⁵ Farklı bir anlama mahal vermemek için bu tür çalışmalara karşı topyekûn reddiyeci bir tutumda olmadığımız, nitekim çalışmamızın analizi kapsamında da benzer bir paket programdan yararlandığımız hatırlatılabilir. *Yıllıklarda* da esas eleştirilen unsur, sosyologluğun bu tür programları bilmekle eş değer görülemeyeceği, öte yandan git gide böyle bir eğilimin artış gösterdiği üzerinedir. Yine benzer bir biçimde programlama dilleri bilmekle sosyologluğun eş değer görülmemesi gerektiği de bu minvalde hatırlatılabilir. Bu tür araçlar, netice itibarıyla tam da adını hak edecek türden birer araçtır. Söz konusu araçların kullanılmış olması ya da olmaması bir çalışmayı başlı başına nitelikli yahut niteliksiz yapmayacağı gibi, söz konusu araçları kullanıma sosyolog olarak nitelendirip kullanılmayı nitelendirmemek bilimsel bir tutum olmayacaktır.

Diğer taraftan, Baykan Sezer'in vefatından sonra yayımlanan *Yıllıklar* içerisinde ilk *Yıllıklardaki* türden ortak çalışmalar, yerini başka bir biçime bırakmıştır. Bu anlamda çalışma biçimi değişmekle birlikte, ortak çalışma anlayışı ve söz konusu çalışma tarzının öneminin *Yıllıklarda* devam ettiği belirtilebilir. Çalışmada da görüldüğü üzere ilk *Yıllıklarda* tek ya da iki yazarın değil, birden fazla yazarın emeğinin geçtiği, ortaklaşa çalışmalar yürütülmüştür. Sezer'in vefatından sonra ise söz konusu ortak çalışma alışkanlığı daha ziyade birkaç sosyoloğun bir arada yürüttüğü çalışmalara evrilmiştir. İki yazarlı çalışmalarda Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın çalışmaları dikkat çekmektedir. Ancak son *Yıllıklara* doğru Ertan Eğribel ve öğrencisi Yüksel Yıldırım'ın isimleri de öne çıkmaktadır. Bu da Baykan Sezer ve öğrencilerinin devam ettirdiği ekol hakkında çalışacak diğer araştırmacıların göz önünde bulundurmaları gereken bir durumdur. Nitekim *Tarih ve Uygarlık*, *Sosyologca* gibi yayınlarda da Yüksel Yıldırım'ın editörlüğü, ortak yazarlığı öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın sınırlılıkları kapsamında üç sosyoloğa odaklanılsa da bundan sonraki çalışmaların Yıldırım da dâhil olmak üzere diğer sosyologları da kapsama dâhil etmesi önerilmektedir. Kısacası, ortak çalışma anlayışının *Yıllıkların* ilk kitabından itibaren farklı biçimlerde devam ettirildiğini söylemek mümkündür.

Sosyolojinin diğer disiplin ve alanlarla ilişkisine değinilmesi, ayrımların ve ilişkilerin altının çizilmesi de çalışma kapsamında önem addeden bir diğer sonuç olarak kendisini göstermektedir. Çalışmanın sınırları dâhilinde yalnızca 10 disiplin/alanla ilişkisi göz önünde bulundurulsa da, sosyolojik bilgi üretim sürecinin hangi alanlarla ilişkili olabileceği, hangi alanlarla ise problemlili bir ayrımının olduğu tartışması önem addetmektedir. Bu anlamda *Yıllıklarda* tarih, siyaset, edebiyat, coğrafya ve müzik ile sosyoloji arasında kuvvetli bir bağ gözlemlenirken; antropoloji, felsefe, etnografya ve psikoloji ile sosyoloji arasında nispeten zayıf bir bağ gözlemlenmiştir. Bir başka ifadeyle *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologları, tarih, siyaset, edebiyat, coğrafya ve müzik gibi alanların sosyoloji için bir bakıma olmazsa olmaz olduğuna değinirlerken antropoloji, felsefe, etnografya ve psikoloji gibi sosyoloji ile aralarında belirli bir mesafe bulunan alanlara da değinmişler, söz konusu alanlarla sosyolojinin ilişkilerini de inceleme kapsamlarına dâhil etmişlerdir. Bu durum, sosyolojinin diğer disiplin ve alanlarla bağlantısını göstermesinin

yanı sıra, aynı zamanda *Yıllıkların* sosyologlarının hangi disiplin ve alanlarla ilişkili bir biçimde bilgi üretim sürecine dâhil olduklarını da ortaya koyabilecek bilgilerden biridir.

Sosyoloji Yıllıkları sosyologlarının Kemal Tahir ismine ayrıca önem atfettikleri de çalışma kapsamında gözlemlenen olgulardandır. Baykan Sezer harici iki sosyoloğun da Baykan Sezer'in yaklaşımını geliştirdikleri, özellikle Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde inşa edilen Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ni günümüz toplumsal ve toplumlar arası sorunlarına uyarladıkları görülmüştür. Bu anlamda bilgi üretim sürecinin durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bilgi üretim süreci içerisinde yeni gelişmeler önünde var olan bilgi sınamaya tabi tutulmaktadır. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın güncel meselelere yaklaşırken takındıkları tutumda da bu durum gözlemlenmiştir.

Sosyoloji Yıllıklarında Türk sosyolojisinin olanaklarının yanı sıra onun önünde oluşturulmuş engeller de tespit edilmiştir. Öncelikle, Türk toplumunu anlamada, Türk toplumuna dair çözümlemelerde bulunmada tarihin ne denli önemli bir faktör olduğu gözlemlenmiştir. Yine Türk tarihinin geniş bir alanı kapsaması da bu noktada Türk sosyolojisine çeşitli imkânlar sunmaktadır. Sosyologların tarihî kaynaklardan beslenebilecekleri veriler bulunmaktadır. *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarının da gösterdiği üzere, günümüzde karşılaşılan toplumsal sorunların hemen tamamının arkasında tarihsel sürecin var olduğu söylenebilir. Bu anlamda, tarihsel perspektifin gerekliliği, Türk sosyolojisi özelinde bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Belirli sosyoloji anlayışlarına getirilen tarih körlüğü eleştirileri bilinmektedir. Bu noktada akla ilk gelen yaklaşımlardan biri de yapısal-işlevselci yaklaşımdır. Bu tür bir yaklaşım yahut tutumla Türk toplumuna yönelik çözümlemelerde bulunulamayacağı, çalışmada da gösterilmiştir. Öte yandan tarihin gerekliliği ve önemi sadece Türk tarihi özelinde değerlendirilmemektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünden de görüldüğü üzere, *Yıllıklarda*, esasen topyekûn bir dünya tarihi içerisinde ilişkilerin ve toplumsal-toplumlar arası sorunların tespitine yönelinmektedir. Bu anlamda *Sosyoloji Yıllıklarındaki* bilgi üretim süreci içerisinde sosyolojinin esas nesnesinin uygarlıklar ve uygarlıklar arası ilişkiler olarak görüldüğü ifade edilebilir. Nitekim bütün problemler, bu ilişkiler nezdinde anlaşılmaya çalışılmıştır.

Sosyolojinin konusunun doğrudan doğruya toplum ya da toplumun alt birimleri değil, daha makro düzlemde uygarlıklar ve uygarlıklar arası ilişkiler olarak görülmesi, mikro ve mezo konuların gözden kaçma tehlikesini beraberinde getirebilir. Yine de *Yıllıklarda* doğrudan doğruya mikro ve mezo konulara karşı bir duruş gözlemlenmemiştir. Burada daha ziyade, sorunların bütüncül perspektiften değerlendirilmesi, toplumun ve toplumsal olanın anlaşılması için uygarlıklar arası ilişkilerin göz önünde bulundurulması gerektiği fikri hâkim gibidir. Nitekim *Yıllıkların* sosyologlarına göre mikro ve mezo konuların temelinde de uygarlıklar arası ilişkiler göze çarpmaktadır.

Yıllıklardaki bilgi üretim sürecinin teori ağırlıklı bir süreç olduğu, alan çalışmalarına (özellikle de Türkiye özelinde) yoğunluklu bir biçimde eleştiri getirilse de bu tutumun dışlayıcılık barındırmadığı da görülmektedir. Bir başka ifadeyle, bir çalışmanın niteliğini belirleyen esas unsurun “alana yönelik” olması söz konusu edilmediği gibi, bir çalışmanın çeşitli problemler barındırması hatta daha ileri giderek, “niteliksiz” olarak addedilmesi de tek başına “alana yönelik” olması ile açıklanamamaktadır. *Yıllıklarda* alan çalışmalarına getirilen eleştiriler, daha ziyade çalışmaların yapılış tarzı üzerinedir. Bu durum bizce de önemli görülmektedir. Zira sosyolojide yapay olarak üretilen bir teori-alan çatışmasının bilime katkı sağlayacağı düşünülememektedir. Esas olanın çalışmanın niteliği olduğu ifade edilebilir. Bu anlamda söz konusu iki unsurun, birbirinden farklı değil, birbirini besleyen unsurlar olması gerekmektedir. Diğer türlü bu tür bir yapay çatışma, bir tarafın diğer tarafı “masa başı sosyologu”, diğer tarafın da karşı tarafı “anketör” olarak suçladığı manasız bir çatışmaya yol açma tehlikesini bünyesinde barındırabilir. Yahut daha ileri giderek, örnek olarak Pierre Bourdieu’nün *Dünyanın Sefaleti*’nde teorik bir bakış açısı olmadığı ya da *Sanatın Kuralları*’nda alan çalışması olmadığı için “niteliksiz” addedilmesi gibi tuhaflıklarla bile karşılaşılabilir (belki de karşılaşılmaktadır). Bu durumun örneklerini Türk sosyolojisinde de gözlemlemek mümkün olabilmektedir.⁶⁶ Ancak öte yandan “alan fetişizmi” gibi “teori fetişizmi”nin de benzer bir tehlikeyi içinde barındırabileceği netlikle ifade edilebilir. Bu tür ayrımların sosyologların yapay olarak ürettikleri ayrımlar olmaktan öteye gidemeyeceği düşünülmektedir. Ancak *Yıllıklardaki* bilgi üretim süreci içerisinde bu tür bir yapay çatışma gözlemlenmemiştir. Zira

⁶⁶ “Alan fetişizmi”ne yönelik bölümde değinildiği üzere, Baykan Sezer’in bir jürideki anısı tam da böylesi bir anlayışın ürünü olarak onun eleştirel bir biçimde değindiği bir konu olmuştur.

bahsedildiği üzere, alan çalışmalarının bizzat alan çalışması olduğu için değil, yapılış tarzı nedeniyle eleştirildiği gözlemlenmiştir. Nitekim *Yıllıkların* sosyologlarının benzer eleştirileri “teori ağırlıklı” çalışmalara da yönelttikleri görülebilmektedir. Bu bağlamda *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarının herhangi bir çalışma tarzını fetişleştirmedikleri, dahası, bu tür bir anlayış içerisinde olan bilim insanlarına eleştiri getirdikleri de hatırlanabilir. Bu minvalde yukarıda ampirik araştırmalar için ifade edilen yorumlar, alan araştırmaları için de geçerli görünmektedir: *Yıllıklarda* alan araştırmalarının “yapılış tarzları” üzerine getirilen eleştirilerin dikkate alınması, bilimsel alana daha nitelikli katkılar sunacak alan araştırmalarının da yolunu açabilir.

Türk sosyolojisinde bilgi üretiminin önündeki engellere dair *Yıllıklarda* en fazla “bütünsel kuram yokluğu”na yönelik olarak eleştiri getirildiği gözlemlenmiştir. Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde inşa, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Hacı Bayram Kaçmazoğlu, Yüksel Yıldırım gibi sosyologların ise icra ettikleri Doğu-Batı Çatışması Teorisi tam da bu tür bir kuram olma iddiasını bünyesinde barındırmaktadır. Bu minvalde, çalışmaları inceleme kapsamına alınan Sezer, Eğribel ve Özcan’ın da Türk sosyolojisinde bütünsel kuram eksikliğine yönelik olarak eleştiri getirmeleri anlaşılabilir bir tutum olarak görünmektedir.

*Sosyoloji Yıllıkları*ndaki bilgi üretim sürecinde yerli bir bilim anlayışına sahip olunduğu için yerlilik karşısında gelen tepkiler ve eleştirilere yönelik olarak da eleştiriler getirildiği gözlemlenmiştir. Bu tür eleştirilerin de *Yıllıkların* Türk sosyolojisi içerisindeki kendi konumunu netleştirme işlevini gösterdiği söylenebilir. Bir başka ifadeyle yerlilik karşısındaki tepkilere yönelik eleştiriler, aynı zamanda yerli anlayışı savunmayı beraberinde getirmektedir.

Yıllıklarda Türk sosyolojisinde bilgi üretim sürecine engel teşkil edebilecek bir diğer konu ise bazı sosyologların bilim anlayışlarına yönelik olarak getirilen eleştirilerde kendini göstermiştir. Burada birkaç istisna dışında doğrudan doğruya tek bir isme ya da belirli isimlere eleştiri getirilmemesi, daha ziyade bir tür zihniyete eleştiri getirilmesi önem arz etmektedir. Sosyologlara getirilen eleştiriler arasında en dikkat çeken unsur ise “memur sosyolog” tanımlamasında kendisini göstermiştir. Özellikle salt akademik

yükseltmeler doğrultusunda çalışmalar yapmak, *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarının akademisyenliği bir “memur zihniyeti”yle icra etmeye yönelik ciddi eleştirileri olarak göze çarpmaktadır. *Yıllıkların* sosyologlarının ise bu tür bir yaklaşımdan uzak oldukları ifade edilebilir.⁶⁷ Memur sosyolog ifadesi bu anlamda *Yıllıklarda* sıklıkla kullanılmakta ve eleştirilmektedir. Bir bakıma bu ifade, bilim insanına karşı bir tutumu beraberinde getirmektedir. Bilimsel çalışmaların sadece ve sadece akademik yükseltmeler için yapılması, akademik yükseltmelerde esas düşünülenin ise maaş artışı olması gibi durumlar, bilim insanının çalışmalarının niteliğinde ister istemez bir kayba yol açacak gibi görünmektedir. Bu sebepten ötürü, *Yıllıklarda* bu tür çalışmalar ve bu tür çalışmaları icra eden sosyologlar olumsuz mahiyette eleştirilmektedir.

Yıllıklarda dile getirilen diğer bir eleştiri noktası ise sosyologların kendilerinden önceki dönem sosyologlarına ve onların çalışma konularına ilgisiz olmalarına yöneliktir. *Yıllıklardaki* bilgi üretim süreci içerisinde bu tür bir bilimsel anlayıştan uzak olduğu gözlemlenmiştir. Zira bu çalışmada da, *Yıllıklardaki* bilgi üretim süreci içerisinde hem Türk sosyolojisine (örnek olarak Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken vb.) hem de Türkiye’de diğer bilim dallarına (örneğin Mehmet Genç, Semavi Eyice vb.) katkı sağlayan isimlere yönelik armağan, anma vb. kapsamında hazırlanan kitaplarla birlikte ilgi olduğu görülmüştür.

Ayrıca *Yıllıklarda* güncel sorunlar etrafında tartışma yürütülürken, bir yandan da Türk sosyolojisinin geçmiş birikimi hakkında muhasebeler yapılması, bu kapsamda dikkate değer addedilebilecek bir diğer husus olarak kendini göstermiştir. Zira çalışmanın 4. bölümünde de değinildiği üzere, salt güncel sorunlara, güncel meselelere yönelik olarak çalışmalar da *Yıllıklar* kapsamında eleştirilmektedir. Bu minvalde, çalışmada metinleri inceleme kapsamına alınan sosyologların özel olarak Türk sosyolojisi, genel olarak ise

⁶⁷ Memur sosyolog tipi akla Ziya Gökalp’in üniversite hocalarına dair sınıflamasını da getirmektedir; Gökalp’in üç tip akademisyenden bahsettiği tespitini akla getirmekte ve sadece maddi gelir elde etmeye yönelik olarak bilimsel üretimin tehlikelerini göstermektedir: “(...) [Ziya Gökalp] Üniversite’nin gidişinden memnundu denemez. Zaman geçtikçe kendi telkinleri dışında ortada eser denecek bir şey olmadığının farkındaydı. Her şeyin tasnifini seven dimağı zaman zaman Üniversite öğretmenlerini de sınıflara ayırırdı. Bir gün onları üçe böldü: Maaş için çalışan profesörler, şöhret kazanmak için çalışanlar, ilim için çalışanlar.” (Erişirgil, 1984, s. 104).

Türkiye’de çeşitli sosyal bilim dallarındaki hem geçmiş dönem hem de güncel gelişmelerle ilgili konuları işledikleri görülmüştür.

Yıllıklara katkı sunan sosyologlar tarafından Türkiye’deki sosyoloji çalışmalarına yönelik olarak dile getirilen eleştirilerden bir diğeri de “Türkiye gerçeğinden uzak olması” olarak dikkat çekmektedir. Burada özellikle Türkiye’nin toplumsal ve toplumlar arası alanda karşı karşıya kaldığı sorunları göz ardı eden türden çalışmaların eleştirildiği görülmektedir. Zira bu çalışmanın ikinci bölümünden de görüldüğü üzere *Yıllıklardaki* bilgi üretim süreci, daha ziyade Türkiye’nin yapısı ve sorunlarının özgünlüğüne vurgu yapan, Türk insanının çıkarına hizmet edebilecek bir bilimsel ve düşünsel anlayışın temelleri üzerinde inşa edilmiştir.

Türkiye’de sosyolojinin icrasına yönelik eleştirilerin en başında ise aktarmacılığa yönelik eleştiriler gelmektedir. *Sosyoloji Yıllıklarında* Batı sosyolojisi genel mahiyetiyle Batı’nın içerisinde bulunduğu toplumsal ve toplumlar arası sorunlarla ilişkili olarak görülmüş, bu minvalde Batı sosyolojisinin son kertede Batı çıkarlarını savunduğu vurgulanmıştır. Böylelikle *Yıllıklardaki* bilgi üretimi ile Batı sosyolojisi arasında belirgin bir karşıtlık görülmektedir. Aktarmacılık, *Sosyoloji Yıllıkları* sosyologlarının genel mahiyetiyle Batılı kavram, yaklaşım ve modellerin Türk sosyolojisine uyarlanmasına ilişkin yönelttikleri bir eleştiri konusudur.

Türkiye’de gerek sosyolojinin gerekse diğer bilim dalları üzerindeki siyasetin belirleyici ve şekillendirici etkisi de *Yıllıklar* nezdinde eleştiri getirilen konular arasındadır. Çalışmada, *Yıllıkların* sosyologlarının siyaseti hem sosyolojinin bir tür uygulama alanı olarak gördükleri hem de özellikle gündelik siyasete karşı mesafeli bir tutum sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu minvalde özellikle siyasete göre konum alan, yorumlarını ve çalışma konularını siyasete bağlı olarak değiştiren ve şekillendiren sosyologların icra ettikleri türden bir sosyoloji anlayışının *Yıllıklardaki* sosyoloji anlayışına tezat teşkil ettiği söylenebilir. Aynı zamanda siyasi alanın bilimsel alana müdahil olması da bu kapsamda eleştirilecek bir husus olarak not edilebilir.

Yıllıklar nezdinde Türkiye’de sosyolojinin icrasında karşılaşılan bir diğer problem alanı da Türkiye’de sosyolojinin Batı merkezli olarak icra edilmesidir. Yukarıda da ifade edildiği üzere *Yıllıklarda* Türkiye’yi merkeze alan bir bilimsel anlayış hâkimdir. Ayrıca, bu çalışmanın 4. bölümünün ilk kısmında (Doğu ve Batı kavramlarının anlamlandırılması konusunda) görüldüğü üzere *Yıllıkların* sosyologları Doğu ile Batı arasında keskin farklılıklar olduğunu düşünmektedirler. Bu sebepten ötürü *Yıllıklarda*, Batı’yı merkez alarak yürütülecek bir bilimsel icranın problemlili olabileceği ifade edilmektedir.

Burada, özellikle çalışmanın dördüncü bölümünde değinilen, Türkiye’deki akademik yükseltmelerde yurt dışı kıstasların belirleyici olmasına yönelik *Yıllıklarda* getirilen eleştiriler de hatırlanabilir. Çalışmada da görüldüğü üzere, *Yıllıklardaki* bilgi üretim süreci esas olarak Türkiye’yi, Türkiye’nin toplumsal yapısını, Türkiye’nin toplumsal ve toplumlar arası alanda karşılaştığı sorunlara çözüm arama çabasını merkeze koymaktadır. Bu sebeple yurt dışı merkezli atama yükseltme kriterleri de *Yıllıklarda* eleştirilen bir diğer husus olarak kendisini göstermiştir. Bu eleştiri, özellikle yabancı dilde yayın zorunluluğu konusunda somutlaşmaktadır. Öte yandan çalışmaları inceleme kapsamına dâhil edilen sosyologların yabancı dilde yayına doğrudan doğruya karşı olduklarını ifade etmek güç görünmektedir. Nitekim Baykan Sezer’in de, Ertan Eğribel’in de, Ufuk Özcan’ın da yabancı dilde yayınları bulunmaktadır. Söz konusu sosyologların karşı çıktıkları husus, daha ziyade, bu durumun bir zorunluluk olarak algılanmasıdır.

Sosyoloji Yıllıklarında yabancı dilde yayın zorunluluğuna dair getirilen eleştirilerden yola çıkarak literatüre bir katkı olarak ifade edilebilir ki yabancı dilde yayının formel bir zorunluluk olması gerekip gerekmediği hususu tartışmalı olsa da, Türk sosyologlarının bilimsel üretiminin Türkiye haricindeki ülkelerin literatürüne katkı sağlaması, bu yolla Türkiye’nin uluslararası alanda var olması, dünyanın pek çok yerinden erişime imkan sağlanması için yabancı dilde yayın, enformel bir zorunluluk da içermektedir. Bu anlamda İngilizce, Fransızca, Almanca yahut Farsça yayına doğrudan doğruya karşı olmak, pek mümkün görünmemektedir. (Nitekim *Yıllıklarda* da böyle bir karşı olma hâli görünmemektedir.) Özellikle de günümüzde İngilizcenin ortak bir bilim dili hâline gelmesi (geçmişte Fransızcanın rolünü şimdilerde İngilizcenin yerine getirmesi) hangi bilim alanında olursa olsun dünyanın birçok yerinden bilim insanı için İngilizce yazmayı

bir tür zorunluluk hâline getirmektedir. Bu türden yayınların hem Türk sosyolojisinin bizatihi kendisine hem de Türk sosyolojisinin dünyaya açılmasında katkı sunabileceği de bu minvalde ifade edilebilir. Öte yandan çok değil, bugünden 100 sene kadar önce bilimsel ve düşünsel alanda revaçta olan dil Fransızca'yken bugün İngilizcedir. Örnek olarak Said Halim Paşa, Ahmet Rıza Bey gibi isimler, eserlerini Fransızca kaleme alırlarken bugün onları günümüz Türkçesinden okuyabilmekteyiz. Ancak bundan 100 sene sonra hangi dilin söz konusu alanlarda egemen olacağını bugünden tahayyül etmek güç görünmektedir. Üstelik her geçen gün daha fazla yenilik sunan yapay zekâ teknolojisi ile birlikte bilim insanlarının dünyanın neresinde, hangi dilde yazılmış olursa olsun bütün literatüre anlık olarak ulaşp kendi dillerinde okuyabileceği ihtimali de bugün bile çok uzak görünmemektedir.

Bilimsel bilginin üretimi ister istemez belirli mecralara ihtiyaç duymaktadır. Yayıncılık alanı bu noktada önemlidir. Bilim insanlarının bilimsel çalışmalarını diğerleriyle paylaşacağı, literatüre sunacağı, tartışmaya açacağı bu alandaki kısıtlılıklar ister istemez bilgi üretiminin önünde de bir engel teşkil etmektedir. *Sosyoloji Yıllıkları* bu durumu kendi imkânları ile çözmüş görünmektedir. Özellikle ilk kitapların herhangi bir yayınevinden çıkmaması, sadece metinleri inceleme kapsamına alınan sosyologların kendi imkânları ile yayımlayıp Türkiye'deki çeşitli üniversitelere göndermeleri dikkate değer bir durumdur.

Sosyoloji Yıllıklarının yayın serüveni ve anlayışına tezat bir biçimde, günümüzde özellikle “ücreti mukabilinde” eserler yayımlayan yayınevlerinin çoğalması ve bu noktada kriterlerin muğlaklığı, bir problem olarak ifade edilebilir. Yayınevlerinin kataloglarına bakıldığında, birbirinden farklı alanlarda farklı eserlerin basılmasını başka şekilde açıklamak zor olsa gerektir. Özellikle üniversitede görev yapanların bileceği üzere, çeşitli yayınevlerinden sıklıkla “tezinizi yayımlamak istiyoruz” minvalinde e-mailler gelmektedir. Yüksek lisans ve doktora tezlerine yönelik iletilen bu tür e-maillerin doğrudan, ayırım gözetilmeksizin her akademisyene gönderilmesi, eser seçimindeki titiz olmayan tavırlarını kanıtlayıcı mahiyette olsa gerektir. Benzer bir durumu dergiler için de gözlemek mümkündür. Burada kastedilen dergilerin ve orada yayımlanan çalışmaların niteliksiz olduğunu ifade etmek değildir; böyle bir genellemeye varmak

doğru görülmemektedir. Ancak belirli bir anlayış ve düşünce doğrultusunda yayın hayatını sürdüren bilimsel ve düşünsel dergilerin azaldığı belirtilebilir. *Sosyoloji Yıllıkları*, belirli bir anlayış içerisinde bir araya gelen bilim insanlarının sürekli çalışmaları neticesinde yayımlanması itibarıyla da bu tür bir yayıncılık anlayışından uzaktır. *Yıllıkların* benzeri yayınların artmasının bu anlamda bilim ve düşün alanındaki gelişmelere katkı sunacağı düşünülmektedir. *Yıllıklar* benzeri derken, aynı bilim anlayışındaki yayınlardan söz edilmemektedir. Farklı anlayışlardan olsa da belirli bir çizgiyi devam ettiren yayıncılık anlayışı, bilim ve düşün alanındaki tartışmaları şekillendirebilir. Gelen her eseri, “ücreti” yazarınca ödendiği müddetçe yayımlayan yayınevlerinin bu tür bir gelişmeyi sağlayamayacağı da bu minvalde ifade edilebilir.

Yıllıklar belirli bir yayınevinin bünyesinde (Doğu Kitabevi) yayımlanırken de yazar-sosyologların ilk kitaplarındakine benzer bir anlayışı sürdürdükleri, bu bağlamda yukarıdaki paragrafta eleştirilen türden bir yayıncılık anlayışının karşısında konumlandıkları görülmektedir. Zira örnek olarak aynı yayınevi, aynı zamanda Baykan Sezer’in, H. Bayram Kaçmazoğlu’nun, Yüksel Yıldırım’ın da (Sezer ve Yıldırım’ın hem *Sosyoloji Yıllıkları* kapsamında hem de *Yıllıkların* kapsamı haricinde) eserlerini yayımlamaktadır. Yayınevinin internet sitesinde yer alan “‘Biz kimiz’ diyenler için”, “anlatılan senin hikayendir”, “uygarlığın merkezinde kitap dünyası ile tanışmak için... Doğu’nun tarihsel, düşünsel ve kültürel birikiminin adresi... Türkiye’den Çin’e kadar Doğu’ya ait her şey!” ifadeleri de *Yıllıkların* temel anlayışı ile örtüşüyor görünmektedir. Bu anlamda *Yıllıklarda*, katkı sunan isimlerin kendi imkanları ile yayımladıkları ilk dönemden, bir yayınevinin yayımladığı son döneme kadar kendi bilimsel ve düşünsel anlayışları ile uyumlu bir yayın sürecinin takip edildiği söylenebilir. Ancak bilimsel alana ilk kez giren dergiler ve kitap serileri için bu tür bir imkânın gün geçtikçe kısıtlandığı da ek olarak bu noktada hatırlanabilir. Zira her bilim insanı, yayınları kendi yayımlayacak imkâna sahip olmayabilir. Yahut sürekli olarak belirli dergi ve yayınevlerine ücret ödeyemeyebilir. Yayıncılık alanında belirli kıstaslar her ne kadar gerekli olursa olsun, aynı zamanda tek kıstası “bilimsel alana katkı sunmak” yahut “sahip olunan düşünsel çizginin paralelinde eserleri okuyucu ile buluşturmak” olan yayınevleri ve dergilerin yaygınlaşması, netice olarak bilim ve düşün alanına katkı sağlayacaktır.

İnceleme kapsamına alınan çalışmalarda salt eleştirilerle yetinilmediği, aynı zamanda kimi çözüm önerileri de sunulduğu bu çalışmada ulaşılan bir diğer sonuçtur. *Yıllıklarda* bu durum özellikle Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın nasıl bir sosyoloji anlayışına sahip olduklarına dair satırlarda kendisini göstermektedir. Adı geçen sosyologların nasıl bir sosyoloji anlayışına sahip oldukları ve sosyoloji alanındaki sorunlara çözüm önerisi olarak değerlendirilebilecek hususlar arasında ilk dikkat çeken unsur, “tarih anlayışının gerekliliği ve tarih bilincinin önemi”dir. Zira çalışmanın 2. bölümünde de görüldüğü üzere hem İstanbul Sosyoloji’de hem de Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde tarih esas vurgu alanı olarak kendisini göstermektedir. Bu anlamda *Yıllıklardaki* sosyolojik bilgi üretim süreci içerisinde tarih ile sosyolojinin birbirlerine kuvvetli bağlarla bağlandığı söylenebilir. Bu sebepten ötürü önerilen ve üstünde durulan sosyoloji anlayışı da tarihsel verilerden yararlanan, ele aldığı sorunu tarihsel perspektiften inceleyen bir sosyoloji anlayışı olarak dikkat çekmektedir.

Yıllıklardaki sosyolojik bilgi üretim süreci içerisinde önem addeden başka bir konu da disiplinler arası temasın önemidir. Bu bağlamda, *Yıllıkların* ilk kitabından itibaren sosyoloji dışındaki disiplinlerden gelen bilim insanlarına da kitaplarda yer verdikleri, hatta ortak çalışma kapsamında sosyologların ve farklı disiplinlerden/alanlardan bilim insanlarının bir arada eserler ürettikleri hatırlanabilir. Bu bağlamda ortak çalışma anlayışı, *Yıllıklardaki* (özel olarak da ilk kitaplardaki) temel çalışma anlayışı olarak dikkat çekmiştir.

Yine *Yıllıklarda* bütünsel perspektifin gerekliliği de önem verilen hususlardan bir diğeridir. Bu bağlamda, hem Türkiye’deki sosyolojik bilgi üretiminde kuramsal olarak bütünsel perspektifin yokluğu eleştirilmekte hem de ancak ve ancak bu tür bir yaklaşımla birlikte Türk sosyolojisinin nitelikli icrasının mümkün olabileceği ifade edilmektedir.

Türk sosyolojisinde nitelikli bilgi üretimi için *Sosyoloji Yıllıklarında* önerilen bir diğer husus ise eleştirel bakış açısı/perspektifidir. Tıpkı genel mahiyetiyle İstanbul Sosyoloji’nin tartışıldığı bölümde olduğu gibi *Yıllıklarda* da eleştirel bakış açısı/perspektifinin gerekliliği konusu tespit edilen konular arasındadır. Burada ilk olarak

Batı sosyolojisine karşı eleştirel bir duruş söz konusu olsa da eleştiriler bölümünden de görüldüğü üzere Türk sosyolojisi de *Yıllıklarda* eleştirel perspektifin dışarısında değildir.

Yukarıdaki sonuçlar doğrultusunda *Sosyoloji Yıllıkları*ndaki bilgi üretim sürecinin birikimsel olduğu, *Yıllıklara* katkı sağlayan isimlerin kendilerinden önce alana katkı sunan isimlere önem verdikleri, onların çalışma konularını dikkatle ele aldıkları, sosyoloji ile tarih disiplinleri arasında kuvvetli bir bağın olduğu türden bir süreç olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim güncel problemlerin altında yatan tarihsel arka planın gözetilmesi için dahi tarihten yararlanılması gerektiği görülmektedir. Ayrıca ortak çalışma geleneğinin oluşturulması, sosyologlar arasında iş birliğinin sağlanması, sosyologların diğer disiplinlerdeki bilim insanları ile bir arada çalışmalar üretmesinin de Türk sosyolojisine katkı sağlayacağı bu doğrultuda düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Abbott, J. (2020). *Büyük İskender*. (S. Müller, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Kanon Kitap.
- Adadağ, Ö. (2007). Fransız Devriminin evrenselliği üzerine. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 3(11), 55-70.
- Ahmet Rızâ Bey. (2004). *Batının politik ahlâksızlığı: Batı'nın Doğu politikasının ahlâki iflası*. (E. Göze, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Akpolat, Y. (2017). Doğu-Batı çatışması ekseninde modernleşme kuramları ve gelişme yazını. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 557-567). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Altan, E. (2017). Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 329-337). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Archer, C. I., Ferris, J. R., Herwig, H. H. ve Travers, T. H. E. (2006). *Dünya savaş tarihi*. (C. Demirkan, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Tümm zamanlar Yayıncılık.
- Aytaç, K. (2010). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun pedagoji tezi: "İçtimai mektep". N. Güngör Ergen, E. Burcu ve B. Şahin (Ed.), *Sosyoloji yazıları 1: Prof. Dr. M. Cihat ÖZÖNDER'in anısına* içinde (ss. 71-82). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Azman, A. (2022). Hocam Baykan Sezer ve düşünsel gelişimim. *Sosyologca*, (24), 113-119.
- Başar, F. (2017). Osmanlı Devleti'ni beylikten imparatorluğa yükselten dinamikler. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 369-379). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Baykal, B. S. (2020). Ön söz. *Büyük İskender tarihi* içinde (1. bs., ss. 9-14). Ankara: Panama Yayıncılık.
- Belge, M. (2021). *Step ve bozkır: Rusça ve Türkçe edebiyatta Doğu-Batı sorunu ve kültür* (2. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkes, N. (1985). Türkiye'de toplumbilimin başlangıcı. *Felsefe ve toplumbilim yazıları* içinde (ss. 135-144). İstanbul: Adam Yayınları.

- Bernal, J. D. (1974). *Marx ve bilim*. (O. Arman, Çev.) (2. bs.). Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Beşirli, H. (2008). Nurettin Şazi Kösemihal. M. Ç. Özdemir (Der.), *Türkiye’de sosyoloji (İsimler-eserler)* içinde (C. 1, ss. 753-782). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar* (3. bs.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilhan, S. (1981). Büyük Fransız İhtilali ve Türk devrim hareketleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 14(1), 213-230. doi:10.1501/Egifak_00000000743.
- Birinci, A. (2008a). Mustafa Suphi. M. Ç. Özdemir (Der.), *Türkiye’de sosyoloji (İsimler-eserler)* içinde (1. bs., C. 1, ss. 321-329). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Birinci, A. (2008b). Necmettin Sadık Sadak. M. Ç. Özdemir (Der.), *Türkiye’de sosyoloji (İsimler-eserler)* içinde (1. bs., C. 1, ss. 493-504). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bora, T. (2021). *Hasan Âli Yücel*. (1. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bostan, M. H. (2008). Said Halim Paşa. M. Ç. Özdemir (Der.), *Türkiye’de sosyoloji (İsimler-eserler)* içinde (1. bs., C. 1, ss. 69-92). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bouglé, C. (2014). Sosyoloji Nedir?, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3(28). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/560/5535> adresinden erişildi.
- Bozdağ, İ. (1995). *Kemal Tahir’in sohbetleri*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Burcu Sağlam, E. (2018). Sosyolojide temel teoriler ve düşünürler. E. Burcu Sağlam, A. Öğün Boyacıoğlu ve A. Gelgeç Bakacak (Ed.), *Sosyoloji* içinde (ss. 41-96). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cahit Tanyol. (2010). Ç. Kovanlıkaya ve E. Çav. (Yay. Haz.), *Türk sosyolojisinde üç bilim insanı: Cahit Tanyol, Mübeccel B. Kıray, Şerif Mardin* içinde (ss. 17-18). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Canetti, E. (1998). *Kitle ve iktidar*. (G. Aygen, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Collins, R. (2015). *Sosyolojide dört ana gelenek*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Coser, L. A. (2015). *Sosyolojik düşüncenin ustaları: Tarihsel ve toplumsal bağlamlarında fikirler*. (H. Hülür, S. Toker ve İ. Mazman, Çev.) (2. bs.). Ankara: De Ki Basım Yayım.

- Coşkun, İ. (1997). Osmanlı tarihçiliğinin kaynakları. *Osmanlı tarihçiliği içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 3 (ss. 53-60). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Cuff, E. C., Sharrock, W. W. ve Francis, D. W. (2013). *Sosyolojide perspektifler*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Say Yayınları.
- Çelebi, N. (2009). Sosyolojinin Türkiye'deki kurumsallaşması. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye'de toplum bilimlerinin gelişimi I: Kıta Avrupası etkisi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (C. 1, ss. 131-138). İstanbul: Kitabevi.
- Çelebi, N. (2012). Sosyolojimizin tarihini yazarken. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(10), 71-79.
- Çelebi, N. (2016). Sosyoloji tarihimize kısa bir bakış. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (52), 13-28. doi:10.18368/IU/sk.62303.
- Çoban, H. (2019). Büyük İskender ve tarihçi Kallisthenes. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum: Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(24), 487-501.
- Delanty, G. ve Işın, E. F. (Ed.). (2017). *Tarihsel sosyoloji: Temeller ve tartışmalar*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Isık Yayınları.
- Demirkent, I. (1996). Haçlılar. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 6 Haziran 2022 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/haclilar> adresinden erişildi.
- Demirkent, I. (2005). *Bizans tarihi yazıları: Makaleler-bildiriler-incelemeler* (1. bs.). İstanbul: Dünya Kitapları.
- Doğan, İ. (2008). Ahmet Cevdet Paşa. M. Ç. Özdemir (Der.), *Türkiye'de sosyoloji (İsimler-eserler) içinde* (1. bs., C. 1, ss. 1-24). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Drisko, J. W. ve Maschi, T. (2016). *Content analysis*. New York: Oxford University Press.
- Droysen, J. G. (2020). *Büyük İskender tarihi*. (B. S. Baykal, Çev.) (1. bs.). Ankara: Panama Yayıncılık.
- Eğribel, E. (1993). Müzik ve toplum kimliği. *Türk müziği içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 2 (ss. 57-67). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Eğribel, E. (1994). Amerikan kimliği. R. Ertürk ve H. Tüfekçioğlu (Yay. Haz.), *500. yılında Amerika içinde* (1. bs., ss. 147-154). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Eğribel, E. (1997). Sosyoloji Araştırma Merkezi 1996-1997 dönemi faaliyetleri. *Osmanlı tarihçiliği içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 3 (1. bs., ss. 93-95). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

- Eğribel, E. (1999a). İctimaiyat Dersleri'nin yeniden yayını üzerine. *Tarih ve sosyoloji* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 6 (1. bs., ss. 193-197). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Eğribel, E. (1999b). XIX. yüzyılda sosyoloji ve tarih üzerinde diğer bilimlerin etkisi. *Tarih ve sosyoloji* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 6 (1. bs., ss. 83-89). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Eğribel, E. (1999c). Türk tarih tezi. *Tarih ve sosyoloji* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 6 (1. bs., ss. 121-129). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Eğribel, E. (2001). XIX. yüzyıl Osmanlı hukukunda yenileşme. E. Eğribel (Yay. Haz.), *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 8 (1. bs., ss. 188-217). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Eğribel, E. (2002a). Türkiye'de üniversitenin serüveni ve sosyoloji ilişkilerine giriş. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 212-226). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2002b). Sosyolojide öncü ülke Türkiye ya da Baykan Sezer düşüncesi üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 29-40). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2002c). Baykan Sezer'in ardından ilk sözler. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 41-50). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2002d). Mehmet Kanar üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 58-80). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2003a). Kemal Tahir'de roman ve toplum gerçeği açısından yöntem. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 76-86). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2003b). Kemal Tahir ve sosyalizm. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 65-). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

- Eğribel, E. (2004a). Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi üzerine: 1960'ların geç tartışmacısı Baykan Sezer. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 104-116). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2004b). 1960'ların ve günümüz sosyoloji/sosyalizm tartışmaları açısından Baykan Sezer'in tarihte Yunanlık tezinin önemi. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 117-130). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2004c). Baykan Sezer: Yeni dünya düzeni üzerinde dolaşan Osmanlı hayaleti. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 131-147). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2006a). XIX. yüzyıl Batı yayılcılığı ve coğrafya. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 109-123). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2006b). Doğu-Batı çatışmasının temel ekseni: Türkiye'nin seçimi yeni düzenini belirler. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 971-979). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2006c). Büyük Orta Doğu: Kaos coğrafyası veya denge(sizlik) merkezi. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 958-970). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2006d). Doğu-Batı ilişkilerinde merkezler: Karalar-denizler ayrımı. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 326-335). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2007a). Günümüz bilim tartışmaları ve XIX. yüzyıl bilimi. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Bilim sosyolojisi: Bilim tarihi ve yöntem içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 16 (1. bs., ss. 281-491). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2007b). Türk sosyolojisini ve toplumu birlikte özgürleştirmenin gereği üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Bilim sosyolojisi: Bilim tarihi ve yöntem içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 16 (1. bs., ss. 47-55). İstanbul: Kitabevi.

- Eğribel, E. (2007c). Türk sosyolojisinin çalışma yöntemi ve sorunları üzerine: Salih Özbaran ve Zeki Arıkan örneğinden alınacak dersler. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Bilim sosyolojisi: Bilim tarihi ve yöntem içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 16 (1. bs., ss. 29-33). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2009a). Kemal Tahir: Romancı, sosyalist, yerli. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye’de toplum bilimlerinin gelişimi I: Kıta Avrupası etkisi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (1. bs., C. 1, ss. 4-34). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2009b). Yeni Türkiye devleti ve müzik devrimi: Toplum kimliğinin zorlanması. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye’de toplum bilimlerinin gelişimi I: Kıta Avrupası etkisi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (1. bs., C. 1, ss. 385-398). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2009c). Bu ülkenin kanatları: Türk halkının annesi olarak Ümit Meriç. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye’de toplum bilimlerinin gelişimi I: Kıta Avrupası etkisi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (1. bs., C. 1, ss. 35-42). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2009d). Sosyolojide yöntem tartışmaları ve aktarmacılık üzerine: Antropolojinin ve kültürel çalışmaların öne çıkması veya toplum bilimlerinin oryantalistleşmesi. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye’de toplum bilimlerinin gelişimi II: Anglo-Amerikan etkisi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (1. bs., C. 2, ss. 183-200). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2010a). Baykan Sezer’in ilk kuşak çalışma arkadaşları üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri I: Temel tartışmalar içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (1. bs., C. 1, ss. 13-18). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2010b). Katip Çelebi’ye göre duraklama ve bozulma: XVII. yüzyılda Osmanlı toplum düzeni. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri II: Genel eğilimler ve kurumsallaşma içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (1. bs., C. 2, ss. 16-27). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2010c). Türk sosyolojisinin olanakları üzerine yeniden düşünmek: Türk sosyoloji geleneği ve mirasımız üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri II: Genel eğilimler ve kurumsallaşma içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (1. bs., C. 2, ss. 3-15). İstanbul: Kitabevi.

- Eğribel, E. (2010d). Türkiye'nin toplumsal yapısı çalışmalarına giriş-I. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri I: Temel tartışmalar* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (1. bs., C. 1, ss. 292-358). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2010e). Sosyoloji ve garbiyatçılık: Ahmet Rıza Bey ve Batı medeniyeti. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri II: Genel eğilimler ve kurumsallaşma* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (1. bs., C. 2, ss. 28-38). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2010f). Toplumsal ilerlemenin ve tarihin sonu: Kutsala dönüş. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri I: Temel tartışmalar* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (1. bs., C. 1, ss. 125-135). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2010g). Türk sosyolojisinin önündeki engeller ve çalışma biçimimiz üzerine: Kuramda ve pratikte özgür birliktelik. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri I: Temel tartışmalar* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (1. bs., C. 1, ss. 147-153). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2011a). Yol ayrımı: Toplumsal değişme mi, toplumsal çözülme mi? E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Değişim sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye'de toplumsal değişme* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 21 (1. bs., ss. 119-128). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2011b). ABD merkezli küresel imparatorluk örgütlenmesi ve devlete karşı demokratik toplum dayatması: Yönetici devlet-yönetilen toplum ikiliğinden küre-yerel doğrudan yerinden yönetim modeline. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Değişim sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye'de toplumsal değişme* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 21 (1. bs., ss. 15-24). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. (2012a). Baykan Sezer'i 10. ölüm yıldönümünde özlemle anıyor ve arıyoruz. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye'de modernleşme: Batılılaşma yerine küreselleşmenin ikamesi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 22 (1. bs., ss. 71-75). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. (2012b). Doğu-Batı çatışmasında İran ve Türk kimliğinin ortak ve farklı rolleri. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (1-2), 17-26.
- Eğribel, E. (2012c). Doğu-Batı farklılığı ve eşitsiz dengesinin biçim değiştirmesi: Batılılaşma yerine küreselleşmenin ikamesi. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.),

Türkiye’de modernleşme: Batılılaşma yerine küreselleşmenin ikamesi içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 22 (1. bs., ss. 51-60). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2013). Geleneksel düzenin tasfiyesi ve modern Batı düzeninin kurulması ve işleyişinde hukukun devrimci ve muhafazakar ikili rolü: Türkiye’de modern-muhafazakarlıktan küreselci-muhafazakarlaşmaya toplumsal değişme ve hukukun öne çıkması. E. Eğribel, U. Özcan ve H. B. Kaçmazoğlu (Ed.), *Türkiye’de karşıt muhafazakarlık biçimleri: Modern muhafazakarlıktan küreselci değersizleşmeye* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 23 (1. bs., ss. 81-90). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2015). Türkiye eksenli küreselleşme ve sosyoloji: Anadolu Türklüğünün tarihi zenginlik ve birikiminin günümüz açısından imkan ve değeri. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (8), 41-48.

Eğribel, E. (2016a). Türk sosyolojisinin birden fazla başlangıcı ve kurumsallaşması olarak yeni bir öneri: Encümen-i Daniş-Tercüme Odası, Cevdet Paşa ve A. Comte’un mektubu. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye’de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 37-54). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2016b). Türkiye’de sosyoloji tarihi yazımı/yazıcılığı ve sorunları üzerine. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye’de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 13-35). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2016c). Türk sosyoloji tarihi yazımı ve birikimi için yeni bir öneri: Türk sosyolojisinin ana konu ve sorunları ve iki dönemi (1908-1923, 1960-1980). E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye’de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 217-242). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2016d). Türk ve dünya sosyoloji tarihini birlikte yazmanın gereği üzerine: Türk sosyolojisinin kimliği. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye’de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 201-216). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2016e). Türkiye’de sosyolojinin İstanbul sosyolojinin kurumsal kimliği ve tarihiyle özdeşleştirilmesinin getirdiği sorunlar. E. Eğribel, U. Özcan, H. B.

Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye’de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 87-106). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2016f). 1980 sonrası dünyada ve Türkiye’de sosyolojinin üç hali: Anti-kuram, anti-toplum/toplumsuz-toplumsallaşma ve teslimiyetçi-kendiliğindenlik. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye’de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 243-258). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2016g). Türk sosyolojisinde Mümtaz Turhan’ın yeri ve rolü: Resmi dünya görüşünün yeniden yorumlanması ve Amerikancı modern-muhafazakarlığa dönüşmesi. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye’de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 183-200). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2017a). Anadolu: Savaş yolları kavşağı. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 165-189). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2017b). Anadolu Türklüğünün yükselişi: Rönesansın açmazı ve Atlantik merkezli ilişkiler. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 285-299). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2017c). Sosyolojide yöntem sorunları: Türk sosyolojisinin arkeoloji ve sanat tarihi ile ilişkisinin gerekliliği üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 145-164). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Eğribel, E. (2018a). Küresel barbarlık çağına giriş koşullarında Kemal Tahir-Baykan Sezer teorik mirasının önemi: Devlet Ana’nın 51. yılında Doğu-Batı çatışması görüşünün yerliliği ve çağdaşlığı. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (11), 33-40.

Eğribel, E. (2018b). XX. yüzyılın sonu ve XXI. yüzyıla giriş veya II. binyılın sonu ve III. binyıla girişte yöntem: Toplumsal ve tarihi değişimin yönü veya Doğu-Batı çatışmasında denge/sizlik ve Yakın-Doğu cephe mirası. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (11), 25-31.

- Eğribel, E. (2019a). Batı yayılcılığı ve modern şehir/endüstri örgütlenmesi ve sorunları: Kamu sağlığı ve tıp alanında ortaya çıkan yeni gelişmelerin temelleri. E. Eğribel ve Y. Yıldırım (Ed.), *Sağlık sosyolojisine giriş* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 27 (1. bs., ss. 27-38). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. (2019b). Batı yayılcılığı, modern bilim ve tıp/sağlık ideolojisi: iyimserlikten felakete. E. Eğribel ve Y. Yıldırım (Ed.), *Sağlık sosyolojisine giriş* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 27 (1. bs., ss. 191-208). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. (2019c). Modern/pozitivist bilim yönteminin kurumsallaşmasında sosyoloji ve tıp bilimlerinin yeri ve önemi. E. Eğribel ve Y. Yıldırım (Ed.), *Sağlık sosyolojisine giriş* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 27 (1. bs., ss. 15-26). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. (2021). Gelecek geldi: Distopik yeni dünya. *Sosyologca*, (21), 19-30.
- Eğribel, E. ve Genç, E. S. (2001). XIX. yüzyıl Osmanlı siyasi yaşamı. E. Eğribel (Yay. Haz.) *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 8 (1. bs., ss. 144-173). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Eğribel, E. ve Kaçmazoğlu, H. B. (2009). 1960 sonrası toplum bilimleri araştırmaları ve kadroları üzerinde DPT'nin etkisi: Toplum bilimleri ve uygulama ilişkisi açısından DPT örneği. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye'de toplum bilimlerinin gelişimi II: Anglo-Amerikan etkisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (1. bs., C. 2, ss. 102-114). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Keskin, H. (2009). Bir okul olarak Batıcılığa dönemi Türk tiyatrosu. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye'de toplum bilimlerinin gelişimi I: Kıt Avrupa'sı etkisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (1. bs., C. 1, ss. 372-384). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (Yay. Haz.). (2003a). *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2003b). "Kemal Tahir'in ölümünün 30. yıldönümü anısına" kitabı üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 5-8). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2003c). Kemal Tahir ve Türk romanı. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 53-64). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (Yay. Haz.). (2004a). *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2004b). Baykan Sezer çalışma günleri ve armağan kitabı üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 7-14). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2004c). Kronolojik Baykan Sezer bibliyografyası. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 87-103). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2006a). Sosyoloji Yıllığı yeni dizileri üzerine: Baykan Sezer ve sosyoloji. *Sosyolojinin ana başlıkları* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 13 (ss. 7-15). Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2006b). Baykan Sezer sosyolojisi açısından Anadolu'nun Türkleşmesi ve Osmanlı'nın Batıcılılaşması olayı: Türk toplum tarihinin birbiriyle çelişkili/uyumsuz iki ekseni. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 21-28). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2006c). 1960'ların ATÜT ve azgelişmişlik tartışmaları üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 795-802). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2006d). Sosyoloji ve coğrafya kitabı üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 11-20). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2007). Bilim sosyolojisi kitabı için: Bilime ve bilim anlayışındaki değişime kendi adımıza müdahale etmenin gereği üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Bilim sosyolojisi: Bilim tarihi ve yöntem* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 16 (1. bs., ss. 3-13). İstanbul: Kitabevi.

- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2008). Baykan Sezer. M. Ç. Özdemir (Der.) *Türkiye’de sosyoloji (İsimler-eserler)* içinde (C. 2, ss. 491-522). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2009a). Siyaset biliminin gelişimi ve diğer toplum bilimleriyle ilişkisi. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye’de toplum bilimlerinin gelişimi II: Anglo-Amerikan etkisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (1. bs., C. 2, ss. 3-23). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2009b). 18. kitap için: Türkiye’de toplum bilimlerinin gelişimi üzerine bir bilançonun gerekliliği. *Türkiye’de toplum bilimlerinin gelişimi I: Kıta Avrupası etkisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (1. bs., C. 1, ss. 3-18). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2009c). Türk solu tartışmaları: Türkiye’de Marxizmin 1980’lerde üniversiteden geri çekilişi ve yeniden biçimlenmesi. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye’de toplum bilimlerinin gelişimi II: Anglo-Amerikan etkisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (1. bs., C. 2, ss. 166-174). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2009d). Türkiye’de antropoloji: Sosyoloji ve antropolojinin karşılıklı ve ortaklığı. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye’de toplum bilimlerinin gelişimi II: Anglo-Amerikan etkisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (1. bs., C. 2, ss. 24-40). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2010). Türk düşüncesi 200 yıldır Batı’ya göre şekillenmiştir. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri I: Temel tartışmalar* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (1. bs., C. 1, ss. 52-64). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2011a). Doğu Batı çatışmasına dair söyleşi (Söyleşi: Mehmet Doğan). E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Değişim sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye’de toplumsal değişim* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 21 (1. bs., ss. 43-56). İstanbul: Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2011b). Baykan Sezer’in değişim sosyolojisi ders notlarının yayını ve İstanbul sosyoloji üzerine birkaç söz. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Değişim sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye’de toplumsal değişim* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 21 (1. bs., ss. 295-302). İstanbul: Kitabevi.

- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2012a). Modernizmin buharlaştırdığı her şey katılaşıırken tarih, toplum ve uygarlığın silikleşmesi. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (1-2), 27-36.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2012b). Türkiye’de Batıcılışmanın serüveni: Modernleşme-küreselleşme gerilimi içinde “İki Tanzimat” değerlendirmesi. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye’de modernleşme: Batılılaşma yerine küreselleşmenin ikamesi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 22 (1. bs., ss. 43-50). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2013a). Batı yayılmacılığı ve tarih çarpıtcılığı: Türk kimliği tartışmalarında çarpık tarih anlayışının etkisi. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (3), 17-23.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2013b). Batıcı ve küreselci muhafazakar-köktencilik arasında sıkışmanın serüveni: Modern-muhafazakar devlet-toplum geleneği yaratma çabasından anti-devletçi etnik-dini küre-muhafazakarlaşma ve değersizleşmeye. E. Eğribel, U. Özcan ve H. B. Kaçmazoğlu (Ed.), *Türkiye’de karşıt muhafazakarlık biçimleri: Modern muhafazakarlıktan küreselci değersizleşmeye* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 23 (1. bs., ss. 63-72). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2013c). Küre-muhafazakar otoriterlik ve köksüzlük: Gündelik işler-güçler, denetim, şiddet ve iğretlik. E. Eğribel, U. Özcan ve H. B. Kaçmazoğlu (Ed.), *Türkiye’de karşıt muhafazakarlık biçimleri: Modern muhafazakarlıktan küreselci değersizleşmeye* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 23 (1. bs., ss. 73-80). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2013d). Baykan Sezer seminer notları için sunuş: Baykan Sezer ve sosyoloji. E. Eğribel, U. Özcan ve H. B. Kaçmazoğlu (Ed.), *Türkiye’de karşıt muhafazakarlık biçimleri: Modern muhafazakarlıktan küreselci değersizleşmeye* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 23 (1. bs., ss. 9-12). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2014a). Tarihsel sosyolojinin sınırlılıkları: Batı’da Marksist tarih eleştirisi üzerine. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (6), 9-17.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2014b). Türk sosyolojisi ve tarih ilişkisi üzerine: Baykan Sezer’de Batıcılışma eleştirisi ve Doğu-Batı çatışması görüşü. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (6), 31-37.

- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2015). Düzenin yabancılaşması ve küresel barbarlık çağına giriş: Devletsiz/toplumsuz toplumsallaşma, teslimiyetçi kendiliğindenlik ve kaos eleştirisi. *Sosyologca*, (10), 7-14.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2016). Türkiye’de sosyoloji ve Türk toplum düşüncesi birikiminin bütünlüğünü sağlamanın gereği. *Sosyologca*, (11-12), 9-15.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (Ed.). (2017a). *Tarihte Doğu-Batı çatışması*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs.). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2017b). Türk sosyoloji tarihi ve Sosyoloji Yıllığı’nın 25. yılı (1992-2017). *Toplum farklılaşmaları ve din olayı*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 25 içinde (ss. 7-17). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2017c). “Toplum farklılaşmaları ve din olayı” veya günümüzde Batı saldırganlığı ve İslamiyet. *Toplum farklılaşmaları ve din olayı* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 25 (ss. 19-31). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2017d). Roma dünya egemenliği: Doğu ile ilişkiler ve iki merkezlilik. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 245-258). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2017e). Baykan Sezer ve tarihte Doğu-Batı çatışması: “Türk sosyolojisinin dünyaya söyleyecek farklı sözü var”. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 17-27). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E., Sezer, B., Berktaş, İ., Paçacı, G., Okan, O. ve Ertürk, R. (1993). *Türk müziği* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 2 (1. bs., ss. 5-41). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Eğribel, E. ve Yıldırım, Y. (2019). Sağlık sosyolojisine giriş: Sağlık, iktidar, bilim ilişkisi. E. Eğribel ve Y. Yıldırım (Ed.), *Sağlık sosyolojisine giriş* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 27 (1. bs., ss. 5-14). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Yıldırım, Y. (2021a). Sosyologca dergisi ve kitap dizisi bibliyografyası 2010-2020. *Sosyologca*, (21), 69-110.
- Eğribel, E. ve Yıldırım, Y. (2021b). Sosyologca’nın 10. yıldönümü için kısa bir giriş. *Sosyologca*, (21), 53-67.
- Eğribel, E. ve Yıldırım, Y. (2021c). Distopik dünya düzenine karşı yeni kızıllema artık bütün dünyadır. *Sosyologca*, (21), 129-157.

- Eğribel, E. ve Yıldırım, Y. (2021d). Verili düzenin karamsarlığı, korkusu ile düzen karşıtlarının uyumsuz iyimserliği ve ufku arasında çatışma: İstikrarlı hayal hakikattir. *Sosyologca*, (21), 7-17.
- Emecen, F. M. (2017). Batı'nın Doğu'su-Doğu'nun Batı'sı: İstanbul. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 301-306). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Ercan, R. (2011). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e fikir dergiciliği ve sosyolojiye etkileri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ercan, R. (2013). *Türkiye'de sosyolojinin gelişimi ve eğilimleri: İstanbul Üniversitesi Sosyoloji dergisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ercan, R. (2015). İctimaiyat mecmuası. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38(2), 53-70.
- Erdem, T. (2018). *Sosyoloji notları* (3. bs.). Antalya: Otorite Kitap.
- Erişçi, L. (1941). Türkiyede sosyolojinin tarihçesi ve bibliyografyası. *Sosyoloji Dergisi*, 2(1), 159-169.
- Erişirgil, M. E. (1984). *Bir fikir adamının romanı: Ziya Gökalp*. (2. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erkul, A. (2008). Ahmet Rıza Bey. M. Ç. Özdemir (Der.), *Türkiye'de sosyoloji (İsimler-eserler)* içinde (1. bs., C. 1, ss. 25-68). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ertürk, R. (1999). Cumhuriyet'in 75. yılında bir tarih tezi. *Tarih ve sosyoloji* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 6 (1. bs., ss. 131-138). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Eyice, S. (2017). İstanbul'un Latinler tarafından işgali. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 345-357). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Fedai, Ö. (2004). Romanda tarihe Kemal Tahir'den bakmak. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 499-509). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Fındıkoğlu, Z. F. (2018). *Karl Marx ve sistemi*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Freeman, C. (2018). *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz uygarlıkları*. (S. K. Angı, Çev.) (5. bs.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

- Gaxotte, P. (1969). *Fransız İhtilâli tarihi*. (S. Tiryakioğlu, Çev.) (2. bs.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gelekçi, C. (2008). Cahit Tanyol. M. Ç. Özdemir (Der.) *Türkiye’de sosyoloji (İsimler-eserler)* içinde (1. bs., C. 1, ss. 985-1027). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Goodwin, G. A. ve Scimecca, J. A. (2018). *Klâsik sosyolojik teori: Sosyolojinin vaadinin yeniden keşfi*. (E. Aykut, B. Binay, U. Binici, M. Çetin Dağdelen, B. Durmuş, H. Güven, ... Ü. Tatlıcan, Çev.) (2. bs.). İstanbul: Say Yayınları.
- Göçek, F. M. (1999). *Burjuvazinin yükselişi, imparatorluğun çöküşü: Osmanlı Batılılaşması ve toplumsal değişme*. (İ. Yıldız, Çev.) (1. bs.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gökalp, Z. (2007). Türk töresi. Y. Çotuksöken (Ed.), *Kitaplar içinde*, (1. bs., ss. 89-164). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökçe, O. (2019). *Klasik ve nitel içerik analizi: Felsefe, yöntem, uygulama*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Göktürk, I. (2011). Yeni toplumsal hareketlerin bir örneği olarak Türkiye’de kadın hareketi. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Değişim sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye’de toplumsal değişme* içinde, *Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 21* (1. bs., ss. 209-224). İstanbul: Kitabevi.
- Göney, S. (2004). Baykan’ın ardından. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer’e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi* içinde, *Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11* (ss. 229-232). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Güllülü, S. (1982). *Ortaokul Türkçe kitapları içeriğinde ulusal karakter modernlik-geleneksellik* (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi.). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Güllülü, S. (1998). Sosyologca 2 için önsöz. *Batı yayılcılığı* içinde, *Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 5* (s. 63). Erzurum: Atatürk Üniversitesi K. K. Eğitim Fakültesi Basımevi.
- Güllülü, S. (2010). Cahit Tanyol: Tarihe sosyoloji ile bakmak. Ç. Kovanlıkaya ve E. Çav (Yay. Haz.), *Türk sosyolojisinde üç bilim insanı: Cahit Tanyol, Mübeccel B. Kıray, Şerif Mardin* içinde (ss. 19-25). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Gültekin, B. (2004). Bir lider olarak İskender ve günümüz yönetim anlayışı. *Journal of Management and Economics Research*, 2(2), 45-79.

- Güngör Ergen, N. (1999). Siyasetnamelerimizde çizilen “Devlet adamı” portresinin temel özellikleri. *Bilig*, (8), 27-45.
- Güngör Ergen, N. (2011). Türk düşünce geleneğinde Ziya Gökalp-Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu devamlılığı. K. Tuna ve İ. Coşkun (Ed.), *Ziya Gökalp* içinde (ss. 233-251). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Güngör Ergen, N. (2018). Türkiye’de sosyoloji. E. Burcu Sağlam, A. Ögün Boyacıoğlu ve A. Gelgeç Bakacak (Ed.), *Sosyoloji* içinde (ss. 619-694). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1970). *Düşünce tarihi* (1. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Harman, C. (2011). *Halkların dünya tarihi: Taş Devri’nden yeni binyıla*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Hobson, J. M. (2018). *Batı medeniyetinin Doğulu kökenleri*. (E. Ermert, Çev.) (5. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. W. (1995a). *Aydınlanmanın diyalektiği: Felsefi fragmanlar*. (O. Özügül, Çev.) (1. bs., C. 1). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. W. (1995b). *Aydınlanmanın diyalektiği: Felsefi fragmanlar*. (O. Özügül, Çev.) (1. bs., C. 2). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- İktisat Fakültesi İktisadiyat Enstitüsü hakkında kuruluşunun XX.ci yılı münasebetiyle rapor (1934-1956)*. (1955). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisadiyat Enstitüsü.
- İlyasoğlu, A. (1984). Türkiye’de sosyolojinin gelişmesi ve sosyoloji araştırmaları. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Tarihçesi. (t.y.). 9 Mayıs 2021 tarihinde <https://sosyoloji-edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/hakkinda/bolum-tarihi> adresinden erişildi.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2001). İttihat Terakki ve iktidar sorunu. E. Eğribel (Yay. Haz.), *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 8 (1. bs., ss. 227-242). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2002). *Türk sosyoloji tarihi üzerine araştırmalar: Öncüleri ve temelleri çerçevesinde yaklaşımlar* (2. bs.). İstanbul: Birey Yayıncılık.

- Kaçmazoğlu, H. B. (2003). Kemal Tahir ve Osmanlı. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 96-102). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2010). Kemal Tahir ve Batıcılaşma eleştirisi. E. Eğribel ve M. F. Andı (Ed.), *Kemal Tahir 100 yaşında* içinde, (1. bs., ss. 287-297). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2014). Sunuş. *Türk sosyolojisinde kuramsal tartışmalar ve dergicilik* içinde. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2016). Türk sosyoloji tarihinde Ankara Ekolü tanımlamasından nasıl bir sosyoloji yapma tarzı anlaşılmalıdır? E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılcılık (Ed.), *Türkiye'de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 153-163). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kara, T. (2008). İçtimaiyat'tan Sosyoloji'ye: İÜEF Sosyoloji Bölümü'nün tarihine ve sosyoloji derslerine dair. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (11), 713-730.
- Karakaş, M. (2017). Doğu-Batı ilişkileri açısından tarihsel dönemlendirmelerin anlamı. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 487-500). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kasapoğlu, A. (2016). Problems with sociology education in Turkey on its 100th anniversary. *SAGE Open*, (1-13). doi:<https://doi.org/10.1177/2158244016628589>.
- Kaya, M. (2000). İskender. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iskender> adresinden erişildi.
- Kayalı, K. (1988). Kalkınmada bir strateji arayışı: Yön hareketi. *Tarih ve Toplum*, 9(51), 61-63.
- Kayalı, K. (1999). Türk sosyologlarının tarihe yönelmeleri konusunda bazı düşünceler. *Tarih ve sosyoloji* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 6 (1. bs., ss. 57-74). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Kayalı, K. (2002a). Baykan Sezer'in metinlerini doğru okumaya yönelmek Türkiye'de sosyal bilimlerin gelişimini daha gerçekçi bir biçimde kavramayı sağlar. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 9-23). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.

- Kayalı, K. (2002b). Baykan Sezer’le diyalogumuz sürecektir. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 24-28). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Kayalı, K. (2004). “Fazla bilinmeyen” bir düşünür sosyologu anlatmayı denemek. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer’e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 15-17). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Kayalı, K. (2009). Baykan Sezer. Ö. Laçiner (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasî düşünce: Dönemler ve zihniyetler* içinde (C. 9, ss. 114-123). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kayalı, K. (2017). Aslında hepimiz İstanbul sosyoloji öğrencileriyiz. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 627-631). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kayalı, K. (2020, 30 Mart). Türkiye’de entelektüel, akademide aranmamalı. *Perspektif*. <https://www.perspektif.online/turkiyede-entelektuel-akademide-aranmamali/> adresinden erişildi.
- Kaynak, H. (2018). *Yapısal sorunlar ve “İkinci sosyoloji”: Disipliner temsillerin bir içerik analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Kazancıgil, A. ve Vergili, A. (2010). Emile Durkheim’in Türkçe’ye çevirileri ve hakkındaki Türkçe yayınlar. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(21), 115-135.
- Kıbrıs üzerine (1998). Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 4. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Kılıçgedik, N. (2003). Kemal Tahir ve Kurt Kanunu üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir’in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 250-256). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2004). *Özgünlüğün sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2008). *Baykan Sezer’in sosyoloji anlayışı* (2. baskı.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2015). *Yerli sosyoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2016). Sosyolojide yerlilik, millilik, özgünlük ve evrensellik üzerine. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye’de sosyoloji:*

- Üniversitede 101. yıl içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 259-284). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kızılçelik, S. (2017a). *Sosyoloji tarihi 4: Hegel, Proudhon, Marx, Durkheim, Weber ve Veblen'in sosyal teorileri* (1. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2017b). XIX. yüzyılda Batı yayımlımacılığı, devrimler ve Batı içi çekişmeler. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 465-485). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kızılçelik, S. (2019). *Batı barbarlığı 1: Rousseau, Marx ve Nietzsche üzerine* (3. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kongar, E. (1985). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği* (4. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Konuk, O. (2010). Laleli'den dünyaya doğru: İstanbul sosyoloji. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri I: Temel tartışmalar* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (1. bs., C. 1, ss. 19-23). İstanbul: Kitabevi.
- Korsch, K. (2000). *Karl Marx: Marksist kuram ve sınıf hareketi*. (M. Okyayuz, Çev.) (1. bs.). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Koyuncu, A. (2014). Türkiye'de sosyoloji ekolleri. *Sosyoloji Divanı*, (4), 65-96.
- Küçükşipahioğlu, B. (2017). Sicilya ve Napoli Kralı Charles D'anjou'nun 1261'den sonra Bizans'ı zapt etme girişimi. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 339-344). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Lanuza, G. M. (2016). The dialectical foundations of Marx's sociology of conflict: Methodological implications for the study of conflicts. *Philippine Sociological Review*, 64, 103-133.
- Lefebvre, G. (2015). *Fransız Devrimi*. (H. Bucak, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Hil Yayın.
- Macherey, P. (2016). Diyalektik materyalizm. G. Bensoussan ve G. Labica (Ed.), *Marksizm sözlüğü* içinde (ss. 249-253). İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. (1979). *Ekonomi politüğün eleştirisine katkı*. (S. Belli, Çev.) (4. bs.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2021). İkinci baskıya sonsöz. M. Selik ve N. Satlıgan (Çev.), *Kapital* içinde (14. bs., C. 1, ss. 22-29). İstanbul: Yordam Yayınları.

- Masciocchi, C., Munsey, L., Page, M., Palosuo, L., Pitts, G., Setford, S., ... Wiggins, V. (Ed.). (2014). *Dünya tarihi: Kronolojik zaman çizelgesi*. (H. Abacı, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: Theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Austria. <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/39517> adresinden erişildi.
- Meriç, C. (1967). İdeoloji. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(21-22), 119-142.
- Meriç, C. (2015). *Bu ülke* (45. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, Ü. (2004). Avr-Asya'nın sosyologu selam sana! E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 225-228). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Meriç Yazan, Ü. (1992). *Cevdet Paşa'nın toplum ve devlet görüşü* (3. bs.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mermutlu, B. (2008). *Türk sosyal düşünce bibliyografyası (1729-1928)*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 17. İstanbul: Kitabevi.
- Morris, I. ve Scheidel, W. (2016). What is ancient history? *Daedalus*, 145(2), 113-121.
- Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. (Ö. Akkaya, Çev.) (C. 2). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Orçan, M. (2003). Kemal Tahir'in Türk düşünce hayatında bir "mihenk" olarak yerli doktrin arayışı. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 309-318). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Orçan, M. (2004). Baykan Sezer'le Türk sosyolojisinin kimlik arayışı. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 214-221). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Orçan, M. (2014). 21. yüzyılda Türkiye'de sosyolojinin geleceği. *Sosyoloji Divanı*, (4), 53-64.
- Ortaylı, İ. (1985). Batılılaşma sorunu. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. (C. 1.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2013). *Avrupa ve biz* (9. bs.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Öğütte, V. S. ve Çeğin, G. (2007). *Sosyo-tarihsel teorinin 'sınıf'la imtihanı: İlişkisel sosyolojik perspektiften yeni bir sınıf kavrayışı denemesi* (1. bs.). İzmir: Duvar Yayınları.
- Öner, N. (2006). Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken. A. Vergili (Ed.), *Hilmi Ziya Ülken kitabı* içinde (s. XXVII-XXXVIII). İstanbul: Kitabevi.
- Özcan, U. (2001a). Endüstri Devriminin Doğu toplumları üzerindeki etkileri. E. Eğribel (Yay. Haz.), *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 8 (1. bs., ss. 174-187). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Özcan, U. (2001b). XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda askeri alanda yenileşme. E. Eğribel (Yay. Haz.), *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 8 (1. bs., ss. 218-226). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Özcan, U. (2002). XX. yüzyıl gelişmeleri içinde Türkiye'nin rolü. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *XX. yüzyıl: Türkiye Sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (ss. 199-211). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Özcan, U. (2003). İ. Ü. Sosyoloji Bölümü'nde yapılmış Kemal Tahir konulu tezler. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 258-266). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Özcan, U. (2004). Baykan Sezer'in Doğu-Batı çatışması kuramı üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 148-159). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Özcan, U. (2006). Mehmet Ali Şevki'de coğrafi determinizm: Alan/memleket ilgisi ve Türk toplum tarihine yaklaşımlar. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 688-698). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Özcan, U. (2009). Türkiye'de sosyal bilimlerde yeni ana akımlar. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye'de toplum bilimlerinin gelişimi I: Kıta Avrupası etkisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 18 (C. 1, ss. 161.-170). İstanbul: Kitabevi.
- Özcan, U. (2010a). *Yüzyıl dönümünde Batıcı bir aydın: Ahmet Ağaoğlu ve rol değişikliği*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 19. İstanbul: Kitabevi.

- Özcan, U. (2010b). Ahmet Ağaoğlu'nun kişisel serüveni açısından XX. yüzyılda Türkiye ve Azerbaycan'daki modernleşme deneyimleri. *Yüzyıl dönümünde Batıcı bir aydın: Ahmet Ağaoğlu ve rol değişikliği* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 19 (ss. 277-287). İstanbul: Kitabevi.
- Özcan, U. (2010c). 1905-1917 döneminde Rusya'da Türk basını. *Yüzyıl dönümünde Batıcı bir aydın: Ahmet Ağaoğlu ve rol değişikliği* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 19 (ss. 243-259). İstanbul: Kitabevi.
- Özcan, U. (2010d). Türkiye'de sosyoloji: Başlıca akımlar, dönemler ve figürler. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri II: Genel eğilimler ve kurumsallaşma* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (C. 2, ss. 95-126). İstanbul: Kitabevi.
- Özcan, U. (2011). 1980 sonrası dönemde Türkiye'de merkezi yönetimin dönüşümü ve yerel yönetimlerin güçlenmesi. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Değişim sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye'de toplumsal değişim* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 21 (1. bs., ss. 129-138). İstanbul: Kitabevi.
- Özcan, U. (2012). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Türkiye'nin modernleşmesindeki rolü ve zayıf edilen yüz yıllık büyük birikim. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye'de modernleşme: Batılılaşma yerine küreselleşmenin ikamesi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 22 (1. bs., ss. 199-206). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Özcan, U. (2013a). Çağdaş Türk edebiyatı ekseninde Kemal Tahir'e yaklaşmak, Kemal Tahir'le çağdaş Türk edebiyatını anlamlandırmak. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (3), 33-40.
- Özcan, U. (2013b). Gelenek-modernlik ayrımında Türkiye'nin değişen/çözülen toplumsal yapısına toplu bir bakış. E. Eğribel, U. Özcan ve H. B. Kaçmazoğlu (Ed.), *Türkiye'de karşıt muhafazakarlık biçimleri: Modern muhafazakarlıktan küreselci değersizleşmeye* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 23 (1. bs., ss. 91-120). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Özcan, U. (2016). XIX. yüzyılda Türkiye'de ön-sosyoloji ve başlıca temalar. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılcı (Ed.), *Türkiye'de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 55-74). İstanbul: Doğu Kitabevi.

- Özcan, U. (2017). Doğu-Batı ilişkilerinde Yunan çözümü: Site-devlet ve kolonileşme. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde , Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 191-200). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Özcan, U. (2022). Baykan Sezer sosyolojisinin başlıca ilgileri, kaynakları ve kapsamı. *Sosyologca*, (24), 19-32.
- Özlem, D. (2002). *Kavramlar ve tarihleri* (1. bs., C. 1). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Parin, S. ve Demirci, E. (2014). Türkiye’de yükseköğretimde sosyoloji öğretimi: Bir dönemselleştirme denemesi (1914-2014). *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(29), 365-386. doi:10.16917/sd.88508.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji kuramları*. (H. Hülür, Çev.) (1. bs.). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Sağ, V. (1999). Nurettin Şazi Kösemihal. E. Kongar (Ed.), *Türk toplumbilimcileri* içinde, (4. bs., C. 1, ss. 281-336). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sarıkoca, E. (2003). Kemal Tahir ve toplum farklılaşmaları. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir’in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 193-223). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Save, L. (1976). Sınıf mücadelesi ve Hegel diyalektiğinin Marksist görüşle ayakları üstüne oturtulması. *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, (12), 56-58.
- Sezer, B. (1985). *Sosyolojinin ana başlıkları* (1. bs.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları & Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Sezer, B. (1989). Sunuş. K. Tuna, İ. Coşkun ve H. Tüfekçioğlu (Ed.), *Türkiye’de sosyolojinin 75. yılı* içinde (ss. 5-10). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Sezer, B. (1992). *Yunan tarihçiliği* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 1 (1. bs., ss. 3-6). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Sezer, B. (1993a). *Sosyolojide yöntem tartışmaları* (1. bs.). İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- Sezer, B. (1993b). Müzik ve Batıcılışma. *Türk müziği* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 2 (1. bs., ss. 45-55). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Sezer, B. (1994). İlk değerlendirmeler. R. Ertürk ve H. Tüfekçioğlu (Ed.), *500. yılında Amerika* içinde (1. bs., ss. 7-9). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Sezer, B. (1997a). *Osmanlı tarihçiliği* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 3 (1. bs., ss. 7-9). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

- Sezer, B. (1997b). *Osmanlı tarihçiliği* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 3 (1. bs., ss. 45-48). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Sezer, B. (1998a). *Kıbrıs üzerine* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 4 (1. bs., ss. 7-12). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Sezer, B. (1998b). *Batı yayılmacılığı* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 5 (1. bs., ss. 7-9). Erzurum: Atatürk Üniversitesi K. K. Eğitim Fakültesi Basımevi.
- Sezer, B. (1998c). Sosyologca 2 için önsöz. *Batı yayılmacılığı* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 5 (1. bs., ss. 64-66). Erzurum: Atatürk Üniversitesi K. K. Eğitim Fakültesi Basımevi.
- Sezer, B. (1999a). Çağdaşlaşma üzerine. *Tarih ve sosyoloji* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 6 (1. bs., ss. 103-112). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Sezer, B. (1999b). Tarih ve sosyoloji. *Tarih ve sosyoloji* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 6 (1. bs., ss. 49-55). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Sezer, B. (2000a). Türkiye sosyolojisi: Seminer notları 1: 1972-1982. E. Eğribel (Yay. Haz.), *Osmanlılık: Türkiye sosyolojisi 1* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 7 (1. bs., ss. 73-248). İstanbul: Berdan Matbaası.
- Sezer, B. (2000b). Osmanlı'da toprağı şenlendirme sorunu. E. Eğribel (Yay. Haz.), *Osmanlılık: Türkiye sosyolojisi 1* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 7 (1. bs., ss. 59-71). İstanbul: Berdan Matbaası.
- Sezer, B. (2001a). Tarihte su toplumları. E. Eğribel (Yay. Haz.), *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 8 (1. bs., ss. 501-510). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Sezer, B. (2001b). Türkiye sosyolojisi: Seminer notları 2: 1972-1982. E. Eğribel (Yay. Haz.), *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 8 (1. bs., ss. 333-498). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Sezer, B. (2001c). İsmail Sandıkçioğlu. E. Eğribel (Yay. Haz.), *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 8 (1. bs., ss. 13-15). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Sezer, B. (2002). Türkiye sosyolojisi: Seminer notları 3. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. Yüzyıl: Türkiye Sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 227-407). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.

- Sezer, B. (2003a). Kemal Tahir üzerine-İki televizyon konuşması. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 27-30). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2003b). Kemal Tahir üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10 (1. bs., ss. 21-26). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2004a). Baykan Sezer'in biyografisi ile ilgili sorulara verdiği cevaplar. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 23-30). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2004b). Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e mektubu. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11 (1. bs., ss. 31-35). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2006a). *Sosyolojinin ana başlıkları*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 13. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2006b). *Türk sosyolojisinin ana sorunları*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 14. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2006c). Sosyoloji ve coğrafya-ders notları. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 53-99). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2006d). Amerika'nın bulunuşu ve Endüstri Devrimi. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 103-108). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2006e). Osmanlı İmparatorluğu üzerine birkaç söz. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 460-465). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2006f). Türk sosyolojisinin tarihle ilişkileri. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 309-314). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2006g). Türk sosyolojisinin önündeki sorunlar. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 15 (1. bs., ss. 621-624). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

- Sezer, B. (2007). Bilim sosyolojisi ders notları. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Bilim sosyolojisi: Bilim tarihi ve yöntem içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 16 (1. bs., ss. 127-200). İstanbul: Kitabevi.
- Sezer, B. (2008). Dil devrimi üzerine: Eski kimliğimizden koparıldık. B. Mermutlu, *Türk sosyal düşünce bibliyografyası (1729-1928) içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 17 (s. VII-X). İstanbul: Kitabevi.
- Sezer, B. (2010). Türk sosyologları ve eserleri-I. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türk sosyologları ve eserleri I: Temel tartışmalar içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20 (1. bs., C. 1, ss. 217-291). İstanbul: Kitabevi.
- Sezer, B. (2011). Değişim sosyolojisi ders notları. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Değişim sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye’de toplumsal değişme içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 21 (1. bs., ss. 303-398). İstanbul: Kitabevi.
- Sezer, B. (2012a). Batıcılaşma-Seminer notları. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye’de modernleşme: Batılılaşma yerine küreselleşmenin ikamesi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 22 (1. bs., ss. 9-41). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2012b). Batıcılaşma ve Türkiye’de siyaset üzerine notlar. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Türkiye’de modernleşme: Batılılaşma yerine küreselleşmenin ikamesi içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 22 (1. bs., ss. 191-198). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2013a). Toplumumuz ve sosyolojimiz. E. Eğribel, U. Özcan ve H. B. Kaçmazoğlu (Ed.), *Türkiye’de karşıt muhafazakarlık biçimleri: Modern muhafazakarlıktan küreselci değersizleşmeye içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 23 (1. bs., ss. 151-154). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2013b). Toplum ve tarih: Türk tarihi ve sosyoloji. E. Eğribel, U. Özcan ve H. B. Kaçmazoğlu (Ed.), *Türkiye’de karşıt muhafazakarlık biçimleri: Modern muhafazakarlıktan küreselci değersizleşmeye içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 23 (1. bs., ss. 13-62). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2016a). Türk sosyolojisinin önündeki sorunlar. *Sosyologca*, (11-12), 17-21.
- Sezer, B. (2016b). Hilmi Ziya Ülken. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılcılık (Ed.), *Türkiye’de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl içinde*, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 145-152). İstanbul: Doğu Kitabevi.

- Sezer, B. (2016c). Kemal Tahir üzerine: Kemal Tahir ve Marxisme. K. Tahir, *Notlar: Sanat-edebiyat 1* içinde (ss. 21-29). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Sezer, B. (2017a). *Toplum farklılaşmaları ve din olayı*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 25. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2017b). Tarihte Doğu-Batı çatışması ders notları. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 61-132). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2017c). Türk toplum tarihi üzerine tartışmalar. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 271-284). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2017d). Çağdaşlaşma: Batı dünya egemenliğinin günümüzdeki tasası. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 421-459). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2018a). *Doğu-Batı ilişkileri açısından Batı tarımı*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 26 (2. bs.). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2018b). Ek: Doğu-Batı çatışmasında Yunanlılığın yeri. *Doğu-Batı ilişkileri açısından Batı tarımı* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 26 (2. bs., ss. 111-148). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2018c). *Batı dünya egemenliği ve Endüstri Devrimi: Endüstri sosyolojisi ders notları*. (2. bs.). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. ve Eğribel, E. (2002). Osmanlı İstanbul: Bizans'ın yokluğu. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 475-486). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Sezer, B., Eğribel, E., Ertürk, R., Tüfekçioğlu, H. ve Özcan, U. (1999). Tarih ve sosyoloji. *Tarih ve sosyoloji* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 6 (1. bs., ss. 11-46). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Sezer, B., Eğribel, E. ve Özcan, U. (2002a). Sosyolojimiz ve Türk tarihi. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (ss. 411-424). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Sezer, B., Eğribel, E. ve Özcan, U. (2002b). Devlet üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 448-459). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.

- Sezer, B., Eğribel, E. ve Özcan, U. (2002c). XX. yüzyıl. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 81-196). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Sezer, B., Eğribel, E. ve Özcan, U. (2002d). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e düşünce mirası. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 425-435). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Sezer, B., Eğribel, E. ve Özcan, U. (2016a). Türk sosyolojisinin dünü, bugünü, yarını. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye'de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 5-12). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B., Eğribel, E. ve Özcan, U. (2016b). Sosyolojimiz ve Türk tarihi. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye'de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24 (1. bs., ss. 285-293). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B., Eğribel, E. ve Özcan, U. (2017). Endüstrileşme ve yükselen burjuva sınıfı. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 431-438). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B., Genç, E. S., Eğribel, E., Özcan, U. ve Baydar, Z. (2000). Osmanlılık. *Osmanlılık: Türkiye sosyolojisi 1* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 7 (1. bs., ss. 16-58). İstanbul: Berdan Matbaası.
- Sezer, B., Genç, E. S., Eğribel, E., Özcan, U. ve Baydar, Z. (2001). XIX. yüzyıl. E. Eğribel (Yay. Haz.), *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 8 (1. bs., ss. 19-130). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Sezer, B., Meriç Yazan, Ü., Eğribel, E., Ertürk, R., Coşkun, İ., Şatıroğlu, A., ... Bulut, Y. (1998). Batı yayımlımacılığı. *Batı yayımlımacılığı* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 5 (ss. 15-59). Erzurum: Atatürk Üniversitesi K. K. Eğitim Fakültesi Basımevi.
- Sezer, B. ve Özcan, U. (2002). Geleneksel Doğu'da şehirlerin doğuşu ve gelişmesi. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 9 (1. bs., ss. 463-474). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Singer, P. (2013). *Marx*. (H. Gür, Çev.) (1. bs.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

- Şahin, B. ve Şimşek, A. (2010). Disiplinlerarası çalışmaların sosyal bilimler alanındaki yeri ve önemi. N. Güngör Ergan, E. Burcu ve B. Şahin (Ed.), *Sosyoloji yazıları 1: Prof. Dr. M. Cihat ÖZÖNDER'in anısına* içinde (ss. 473-480). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Şan, M. K. (2001). XIX. yüzyıl geçiş dönemi aydını üzerine. E. Eğribel (Yay. Haz.), *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde, *Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 8* (1. bs., ss. 243-254). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Şan, M. K. (2003). Kemal Tahir ve tarihsel gerçekliğin inşası. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde, *Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 10* (1. bs., ss. 174-192). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Şan, M. K. (2004). Baykan Sezer ve toplum çıkarlarımız açısından sosyolojiye yeniden bakmak. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi* içinde, *Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 11* (1. bs., ss. 182-198). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Şentürk, R. (2008). Cemil Meriç. M. Ç. Özdemir (Der.), *Türkiye'de sosyoloji (İsimler-eserler)* içinde (1. bs., C. 1, ss. 1029-1048). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Tahir, K. (1992). *Notlar/Batılaşma*. (1. bs.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, K. (2016). *Notlar: Sanat-edebiyat 1*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2020a). *Notlar 7/Roman notları 1*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2020b). *Notlar 9/Roman notları 3*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2020c). *Notlar 10/Osmanlılık/Bizans*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tarih ve Sosyoloji*. (1999). *Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 6*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tatlıcan, Ü. (2011). *Sosyoloji ve sosyal teori yazıları* (1. bs.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Tekin, O. (2017). Eskiçağ Doğu-Batı mücadelesinde Pers-Yunan savaşları. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, *Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12* (2. bs., ss. 215-222). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Therborn, G. (2021). *Sosyolojinin ve tarihsel materyalizmin oluşumu: Bilim, sınıf ve toplum*. (B. Balkız ve Ü. Tatlıcan, Çev.) (1. bs.). İzmir: Isık Yayınları.
- Toynbee, A. J. (2014). Medeniyetlerin çarpışması. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (6), 61-67.

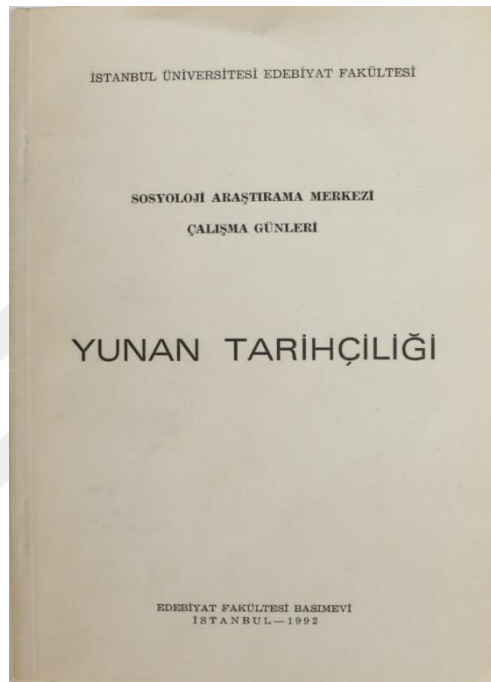
- Tuna, K. (2020). 100 yıllık sosyoloji geleneği. E. Çav ve E. Süreyya Genç (Ed.), *Türkiye’de sosyolojinin yüz yıllık birikimi* içinde (1. bs., ss. 39-43). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Turğut, F. (2022). *Türkiye’de sosyolojinin inşası* (1. bs.). İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Turner, J. H. (1974). *The structure of sociological theory*. (3. bs.). Homewood, Ill: Dorsey Press.
- Turner, J. H. (1975). Marx and Simmel revisited: Reassessing the foundations of conflict theory. *Social Forces*, 53(4), 618-627. doi:10.2307/2576477.
- Turner, J. H. (2014). *Theoretical sociology: A concise introduction to twelve sociological theories*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Turner, J. H., Beeghley, L. ve Powers, C. H. (2010). *Sosyolojik teorinin oluşumu*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- TÜBİS - Ticaret Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemi. (t.y.). 25 Aralık 2021 tarihinde http://tubis.ticaret.edu.tr/_Adek/CV/CV.aspx?x=aktuna%40ticaret.edu.tr adresinden erişildi.
- Türkdoğan, O. ve Gökçe, O. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemi* (3. bs.). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Uysal, B., Ülgen, B., Uzel, B., Beller, C., Yetkin, D., Yılmaz, N., ... Altuntaş, Z. (1998). Alan araştırmaları üstüne genel değerlendirme. *Batı yayımlılığı* içinde, *Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 5* (ss. 67-81). Erzurum: Atatürk Üniversitesi K. K. Eğitim Fakültesi Basımevi.
- Ülken, H. Z. (1947). İnsan ilimleri mümkün müdür? *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(4-5), 1-51.
- Ülken, H. Z. (2017). *Anadolu kültürü üzerine makaleler* (2. bs.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Vergili, A. (2008). Hilmi Ziya Ülken. M. Ç. Özdemir (Der.), *Türkiye’de sosyoloji (İsimler-eserler)* içinde (1. bs., C. 1, ss. 597-628). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Weber, M. (2022). *Antik uygarlıkların tarım sosyolojisi*. (G. Karaca ve Ö. Balkılıç, Çev.) (1. bs.). Ankara: Fol Kitap.
- Yalvaç, M. (1985a). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde sosyoloji eğitiminin târihçesi (1912-1982) -I-. *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, 14(1), 57-72.

- Yalvaç, M. (1985b). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde sosyoloji eğitiminin târihçesi (1912-1982) -II-. *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, 14(2), 59-72.
- Yazoğlu, C. ve Sezer, B. (2016). Önsöz. K. Tahir, *Notlar/Sanat-edebiyat 2* içinde. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Yıldırım, E. (2017). Herodot Tarihi'nde Doğu'yu okumak. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 12 (2. bs., ss. 223-229). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Yıldırım, Y. (2003). Kemal Tahir düşüncesinden bir kesit: Osmanlı'da toprakta temel mülkiyet ilişkileri. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına* içinde (1. bs., ss. 242-249). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Yıldırım, Y. (2017). Baykan Sezer düşüncesinde Marksizm. F. Nas (Ed.), *Yüzyılın sorunları ve sosyoloji II* içinde (1. bs., ss. 157-193). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Yıldırım, Y. (2019). *Kemal Tahir ve Osmanlılık*. (1. bs.). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Yıldırım, Y. (2020). *Bilim sosyolojisinin ilk kaynakları: Türkiye'de sosyal bilim anlayışının gelişimi*. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 28 (1. bs.). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Yıldırım, Y. (2021a). Türk toplum tarihinde Osmanlılık ve Doğu-Batı çatışması. E. Eğribel ve Y. Yıldırım (Ed.), *Tarih ve Uygarlık: Özgürleşmenin Sorunları ve İmkânları* içinde, Tarih ve Uygarlık Kitap Dizisi (1. bs., ss. 29-37). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Yıldırım, Y. (2021b). Sosyologca dergisinde Ertan Eğribel, Ufuk Özcan yazıları bibliyografyası 2010-2020. *Sosyologca*, (21), 111-125.
- Yılmaz, Ç. (2013). İşçi sınıfı bilinci üzerine güncel yaklaşımlar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3(38), 347-374.
- Yonarsoy, K., Sezer, B., Tuna, K., Coşkun, İ., Tüfekçioğlu, H., Altuntaş, S., ... Torun, S. (1992). Yunan tarihçiliği. *Yunan tarihçiliği* içinde, Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 1 (1. bs., ss. 7-50). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Yunan tarihçiliği*. (1992). Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 1 (1. bs.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

EK 1. SOSYOLOJİ YILLIKLARI BİBLİYOGRAFYASI

Sosyoloji Yıllığı 1

Yunan Tarihçiliği. 1992. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Baykan Sezer – Önsöz⁶⁸ (s. 3-6)

Yunan Tarihçiliği⁶⁹ (s. 7-50)

⁶⁸ Kitap içerisinde başlık verilmemiştir.

⁶⁹ Kitap içerisinde ayrıca başlık verilmemiştir. Yazar ismi geçmemekle birlikte, kitabın başında çalışmanın 17 Ekim 1991 – 13 Kasım 1991 tarihleri arasında gerçekleştiğiyle birlikte emeği geçenler şu şekilde yer almaktadır: “Konu ve Tez Sahibi: Kenan Yonarsoy”, “Çalışmayı Yönlendiren: Baykan Sezer”, “Çalışma Günleri’ni Yöneten: Korkut Tuna”, “Redaksiyon Sorumluları: İsmail Coşkun, Hayati Tüfekçioğlu”, “Çalışmaya katılanlar (Alfabetik): Samiye Altuntaş, Erdal Akın, Mehmet Cengiz, Ahmet Çelik, Lokman Doğmuş, Arzu Ekşioğlu, Abdullah Ertürk, Recep Ertürk, Mehmet Karakaş, Rasim Kaya, Sevim Mustafaoğlu, Ufuk Özcan, T. Ünal Öztürk, Aydın Sağlam, Hasan Soylu, M. Kemal Şan, Güler Şeroğlu, Seyhan Torun”.

Kenan Yonarsoy – Sonsöz (s. 51-54)

Sosyoloji Yıllığı 2

Türk Müziği. 1993. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Baykan Sezer – Önsöz⁷⁰ (s. 3-4)

Türk Müziği⁷¹ (s. 5-41)

Ekler

⁷⁰ Kitap içerisinde başlık verilmemiştir.

⁷¹ Kitap içerisinde ayrıca başlık verilmemiştir. Yazar ismi geçmemekle birlikte, kitabın başında çalışmanın 13 Nisan 1993 tarihinde gerçekleştiğiyle birlikte emeği geçenler şu şekilde yer almaktadır: “*Konu ve Tez Sahibi*: Ertan Eğribel”, “*Çalışmayı Yönlendiren*: Baykan Sezer”, “*Toplantıyı Yöneten*: İncilay Berktaş”, “*Uyarılar*: Gönül Paçacı”, “*Redaksiyon Sorumluları*: Oya Okan, Recep Ertürk”, “*Çalışmaya Katılanlar (Alfabetik)*: Erdal Akın, Hediye Atmaca, İsmail Coşkun, Lokman Doğmuş, Arzu Ekşioğlu, Abdullah Ertürk, Berat Fındıklı, Nevrihal Gürsoy, Neslihan İpek, Kahraman Karahasan, Mehmet Karakaş, Bahadır Kurbanoglu,, Sevim Mustafaoglu, Özkan Özburun, Beklan Özdemir, Fatih Özdoğan, Songül Renklikurt, Nurettin Şener, Özlem Şenol, Güler Şeroğlu, Hayati Tüfekçioğlu, Sema Ünlü, Ayhan Vergili, Garip Yaviç, Ali Yavuziğit.”

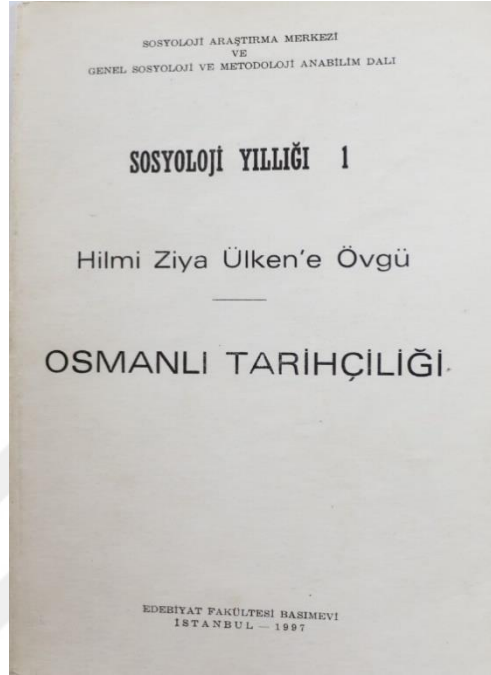
Baykan Sezer – Müzik ve Batıcılışma (s. 45-55)

Ertan Eğribel – Müzik ve Toplum Kimliği (s. 57-67)

Sosyoloji Yıllığı 3

Osmanlı Tarihçiliği. 1997. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Hilmi Ziya Ülken'e Övgü

Hilmi Ziya Ülken – Otoportre (s. 5)

Baykan Sezer – Önsöz⁷² (s. 7-9)

Kurtuluş Kayalı – Siyasal ve Entellektüel İktidar Odaklarından Uzak Bir Düşünce Adamı Olarak Hilmi Ziya Ülken'in Portresi (s. 11-22)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Hilmi Ziya Ülken'in Çok Yönlülüğü Üzerine (s. 23-35)

⁷² Kitap içerisinde başlık verilmemiştir.

Yücel Bulut – Hilmi Ziya Ülken’in “Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi” Üzerine (s. 37-41)

*Osmanlı Tarihçiliği*⁷³

Baykan Sezer – Önsöz⁷⁴ (s. 45-48)

Zerrin Çakmak ve Oya Okan – Resmi Tarihçilik Konusu (s. 49-52)

İsmail Coşkun – Osmanlı Tarihçiliğinin Kaynakları (s. 53-60)

Recep Ertürk – Osmanlı Tarihçilerinin Dili (s. 61-68)

Ertan Eğribel – Osmanlı Vakanüvis Tarihçiliği (s. 69-76)

Hayati Tüfekçioğlu – Son Dönem Osmanlı Tarihçiliği (s. 77-84)

Ümit Meriç Yazan – Cevdet Paşa ve Osmanlı Tarihçiliği (s. 85-89)

Ek

Ertan Eğribel – Sosyoloji Araştırma Merkezi 1996-1997 Dönemi Faaliyetleri (s. 93-95)

⁷³ Bölüm içerisinde “Toplantıları Yöneten: Ümit Meriç Yazan”, “Çalışmayı Yöneten ve Yönlendiren: Baykan Sezer”, “Redaksiyon: Recep Ertürk, Hayati Tüfekçioğlu” bilgileri yer almaktadır.

⁷⁴ Kitap içerisinde başlık verilmemiştir.

Sosyoloji Yıllığı 4

Kıbrıs Üzerine. 1998. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Mehmet Genç'e Saygı

Baykan Sezer ve Mehmet Genç'in fotoğrafı (s. 5)

Baykan Sezer – Konuşma⁷⁵ (s. 7-12)

Mehmet Genç – Konuşma⁷⁶ (s. 13-17)

⁷⁵ Çalışma içerisinde başlık verilmemiştir.

⁷⁶ Çalışma içerisinde başlık verilmemiştir. Mehmet Genç'in ve Baykan Sezer'in konuşmaları, Mehmet Genç'e şeref doktorası verilmesi için gerçekleştirilen etkinlikte yapılmıştır: "Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Baykan Sezer'in teklifi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fakülte Kurulu'nun desteği, İstanbul Üniversitesi Senatosu'nun kararı ve İÜ Rektörü Prof. Dr. Bülent Berkarda'nın katılımı ile 8 Şubat 1996 tarihinde İÜ Edebiyat Fakültesi Kurul Odası'nda ülkemizin önde gelen İktisat Tarihçilerinden Mehmet Genç'e Şeref Doktorası verilmiştir. Buradaki metinler düzenlenen törende yapılan konuşmalardır." (*Kıbrıs Üzerine (Sosyoloji Yıllığı Kitap 4)*, 1998, s. 4)

Kıbrıs Üzerine

Kıbrıs Üzerine⁷⁷ (s. 21-49)

Ekler

Recep Ertürk – Kurtuluş Kayalı’nın Dört Kitabı Üzerine (s. 53-59)

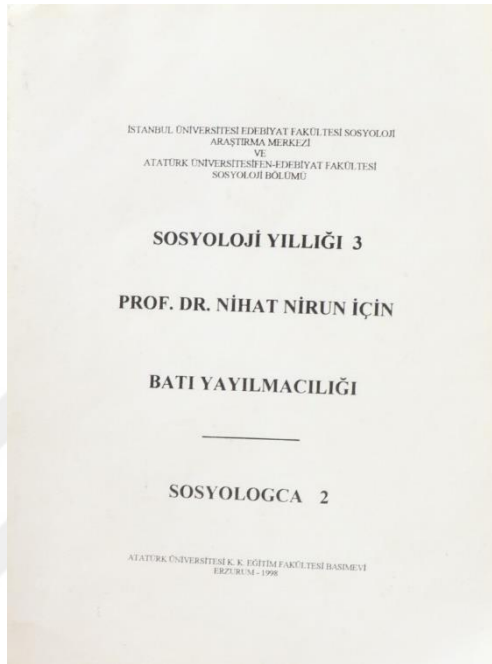
Recep Ertürk – Türk Kimliği (s. 61-67)

⁷⁷ Kitap içerisinde ayrıca bir alt başlık verilmemiştir. Yazar ismi belirtilmemekle birlikte “Çalışmayı Yöneten ve Yönlendiren: Baykan Sezer”, “Oturum Başkanı: Ümit Meriç Yazan”, “Çalışmaya Katılanlar: Ertan Eğribel, Hayati Tüfekçioğlu, Recep Ertürk, Ufuk Özcan”, “Redaksiyon: Ertan Eğribel, Recep Ertürk” bilgileri yer almaktadır (*Kıbrıs Üzerine (Sosyoloji Yıllığı Kitap 4)*, 1998, s. 20).

Sosyoloji Yıllığı 5

Batı Yayılmacılığı. 1998. Erzurum: Atatürk Üniversitesi K. K. Eğitim Fakültesi Basımevi.

Prof. Dr. Nihat Nirun İçin

Baykan Sezer – Önsöz⁷⁸ (s. 7-9)

Sosyoloji Araştırma Merkezi – Nihat Nirun’un Hayatı ve Eserleri (s. 11-12)

Prof. Dr. Nihat Nirun’un Tespit Edebildiğimiz Yayınları⁷⁹ (s. 13-14)

Batı Yayılmacılığı

⁷⁸ Kitap içerisinde başlık verilmemiştir.

⁷⁹ Bu bölüm yine Sosyoloji Araştırma Merkezince hazırlanmış olsa gerektir. Başlığa verilen dipnotta, bibliyografyanın hazırlanması esnasında Mahir Ünal’ın yüksek lisans tezinden yararlanıldığı, Nihat Nirun’un günlük gazete yazılarının bibliyografya haricinde tutulduğu belirtilmektedir.

Batı Yayılmacılığı⁸⁰ (s. 17-59)

*Sosyologca Sayı: 2*⁸¹

Sabahattin Güllülü – Sosyologca 2 İçin Önsöz⁸² (s. 63)

Baykan Sezer – Sosyologca 2 İçin Önsöz (s.64-66)

Alan Araştırmaları Üstüne Genel Değerlendirme

Begüm Uysal, Berfu Ülgen, Berna Uzel, Ceyla Beller, Didem Yetkin, Nazım Yılmaz, Soner Medeni, Zeynep Altuntaş – Alan Araştırmaları Üstüne Genel Değerlendirme⁸³ (s. 69-81)

Yves Lacoste – Coğrafyacılar İktidar Tarafından El Konulan Araştırmalar İçin Az Çok Proleterleştirildiler mi? (Çev.: Ebru Eğilmez) (s. 83-87)

Latif Demirci – Karikatür (s. 89)

Aziz Nesin – Üniversite Heyetinin Bir Köyde Sosyolojik İncelemesi (s. 91-100)

Üniversitelerde Yerinde Yapılan Araştırmalarla İlgili İki Örnek

⁸⁰ Bölüm içerisinde ayrıca başlık verilmemiştir. Yazar ismi geçmemekle birlikte, bölümün başında emeği geçenler şu şekilde yer almaktadır: “Çalışmayı Yöneten ve Yönlendiren: Baykan Sezer”, “Oturma Başkanı: Ümit Meriç Yazan”, “Redaksiyon: Ertan Eğribel, Recep Ertürk”. Aynı zamanda şu not da bölüm başında yer almaktadır: “Mısır İsmail Coşkun, Haçlı Seferleri Recep Ertürk, Marko Paşa Ayşen Şatıroğlu, Amerika Oya Okan, Afrika Yücel Bulut konularını daha geniş bir biçimde hazırlamaktadırlar. Bu çalışmaların yakında yayınlanacağını umuyoruz.”(Sezer ve diğerleri, 1998, s. 16)

⁸¹ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı ve Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Yayını olarak hazırlanmıştır.

⁸² Sabahattin Güllülü (1998), dergiye hazırladığı ön sözünde Sosyologca’nın ilk sayısının 1992’de Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü tarafından yayımlandığından, ikinci sayısının ise İstanbul Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesinin ortak çalışması olarak vücut bulduğundan bahsetmektedir.

⁸³ Alt bölüm olarak ayrıca başlık verilmemiştir.

I. Örnek⁸⁴ (s. 101-103)

II. Örnek⁸⁵ (s. 103-105)

Ek

İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Topluluğu – 5. Ulusal Sosyoloji Öğrencileri Kongresi Üzerine
(s.109-110)

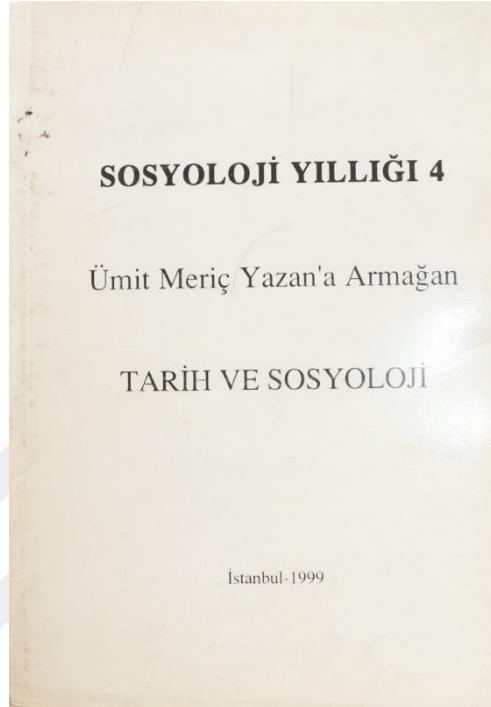

⁸⁴ Dönemin İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Nurhan Atasoy'un imzasına hazırlanan, fakülte içerisindeki alanların verimli kullanılması için hazırlanan ve üniversite personelinin doldurulması istenen form.

⁸⁵ Dönemin T. C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri (Bölüm içerisinde Tekifevleri şeklinde geçmektedir.) Genel Müdürü Hüseyin Turgut'un imzasına hazırlanan, Sosyoloji Bölüm Başkanlığına gönderilen, kurum içerisinde çocuk suçluluğuna ilişkin çalışmalar yapmak isteyen çalışmacılarda aranan kriterleri de içeren belge.

Sosyoloji Yıllığı 6

Tarih ve Sosyoloji. 1999. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Ümit Meriç Yazan'a Armağan

Sosyoloji Yıllığı – Prof. Dr. Ümit Meriç Yazan (s. 5-6)

Baykan Sezer – Önsöz⁸⁶ (s. 7-8)

Tarih ve Sosyoloji

Tarih ve Sosyoloji⁸⁷ (s. 11-46)

⁸⁶ Kitap içerisinde başlık verilmemiştir.

⁸⁷ Bölüm içerisinde ayrıca başlık verilmemiştir. Yazar ismi geçmemekle birlikte, bölümün başında emeği geçenler şu şekilde yer almaktadır: “Çalışmayı Yöneten ve Yönlendiren: Baykan Sezer”, “Oturum Başkanı:

UNSCO⁸⁸ Türkiye Milli Komisyonu Toplum Bilimleri Komitesi'nin Sosyoloji ve Tarih Sempozyumu'nda (27-28 Nisan 1998, Bolu) Sunulan Bildirilerdendir

Baykan Sezer – Tarih ve Sosyoloji (s. 49-55)

Kurtuluş Kayalı – Türk Sosyologlarının Tarihe Yönelmeleri Konusunda Bazı Düşünceler (s. 57-74)

Recep Ertürk – Siyasi Tarihçilik Eleştirileri (s. 75-81)

Ertan Eğribel – XIX. Yüzyılda Sosyoloji ve Tarih Üzerinde Diğer Bilimlerin Etkisi (s. 83-89)

Ufuk Özcan – Weber Sosyolojisi ve Tarih (s. 91-99)

Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Toplumsal Dönüşümler Sempozyumu, 28-29 Ekim 1998, Erzurum

Baykan Sezer – Çağdaşlaşma Üzerine (s. 103-112)

Kurtuluş Kayalı – Siyasal ve Toplumsal Dayanakları Belirgin Muğlak Bir Kültürel Dönüşüm Düşüncesinin Sınırlılıkları (s. 113-119)

Ertan Eğribel – Türk Tarih Tezi (s. 121-129)

Recep Ertürk – Cumhuriyet'in 75. Yılında Bir Tarih Tezi (s. 131-138)

Bu Bölümdeki Yazılar Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı'nın Yıllık Çalışmaları Çerçevesinde Kurtuluş Kayalı'nın Verdiği Konferanslar Dizisinden Oluşmaktadır

Ertan Eğribel", "Redaksiyon: Ertan Eğribel, Recep Ertürk (İlk taslak çalışmalarına Hayati Tüfekçioğlu ve Ufuk Özcan katılmıştır.)"

⁸⁸ Muhtemel bir dizgi hatasından kaynaklı olarak UNESCO ifadesi yerine UNSCO şeklinde geçmiştir.

Kurtuluş Kayalı – 1960’lı Yıllardan Sonra Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelip Tıkandığı Nokta (s. 141-158)

G.S.M.A.D⁸⁹ - Not (s. 159-166)

Kurtuluş Kayalı – Türk Sinemasında Tarihe Yönelmenin Sınırlılıkları Konusunda Bir Yorum Denemesi (s. 167-181)

G.S.M.A.D – Not (s. 183-192)

Ertan Eğribel – İktisadiyat Dersleri’nin Yeniden Yayını Üzerine (s. 193-197)

⁸⁹ Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı.

Sosyoloji Yıllığı 7

Ertan Eğribel (Yay. Haz.). (2000). Osmanlılık: Türkiye Sosyolojisi 1. İstanbul: Berdan Matbaası.

Eyüp Kemerlioğlu'nun Anısına Armağan

Mustafa Gündüz – Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu (s. 7-10)

Sabahattin Güllülü – Gerçek Bir Sosyolog: Eyüp Kemerlioğlu (s. 11-12)

Osmanlılık

Baykan Sezer ve Ertan Eğribel – Önsöz⁹⁰ (s. 15)

⁹⁰ Bölüm içerisinde başlık verilmemiştir.

Baykan Sezer, Elif Süreyya Genç, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Zerrin Baydar – Osmanlılık⁹¹
(s. 16-58)

Ek

Baykan Sezer – Osmanlı’da Toprağı Şenlendirme Sorunu (s. 59-71)

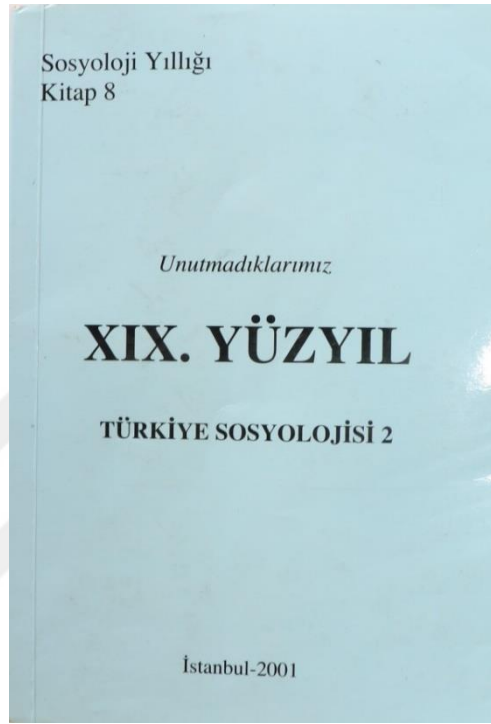
Baykan Sezer – Türkiye Sosyolojisi Seminer Notları 1: 1972-1982 (s. 73-248)

⁹¹ Bölüm içerisinde ayrıca başlık verilmemiştir.

Sosyoloji Yıllığı 8

Ertan Eğribel (Yay. Haz.). (2001). XIX. Yüzyıl: Türkiye Sosyolojisi 2. İstanbul: Kardeşler Matbaası.

Unutmadıklarımız

Ertan Eğribel – Ön Söz⁹² (s. 7)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Hasan Tanrıkut (s. 9-12)

Baykan Sezer – İsmail Sandıkçioğlu (s. 13-15)

İsmail Sandıkçioğlu – Çanakkaleli Testi (s. 16)

⁹² Bölüm içerisinde ayrıca başlık verilmemiştir.

İsmail Sandıkçioğlu – Öz Geçmiş⁹³ (s. 17-18)

XIX. Yüzyıl

Ertan Eğribel – Ön Söz⁹⁴ (s. 21)

Baykan Sezer, Elif S. Genç, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Zerrin Baydar – XIX. Yüzyıl⁹⁵ (s. 23-130)

XIX. Yüzyıl – Ek

Kurtuluş Kayalı – XIX. Yüzyıl Batı Egemenliğini Pekiştirme ve Meşrulaştırma Süreci Olarak Okuma Eğiliminin Kendiliğinden Şekillenmesi (s. 133-143)

Ertan Eğribel ve Elif Süreyya Genç – XIX. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Yaşamı (s. 144-173)

Ufuk Özcan – Endüstri Devriminin Doğu Toplamları Üzerindeki Etkileri (s. 174-187)

Ertan Eğribel – XIX. Yüzyıl Osmanlı Hukukunda Yenileşme (s. 188-217)

Ufuk Özcan – XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Askeri Alanda Yenileşme (s. 218-226)

H. Bayram Kaçmazoğlu – İttihat Terakki ve İktidar Sorunu (s. 227-242)

Mustafa Kemal Şan – XIX. Yüzyıl Geçiş Dönemi Aydını Üzerine (s. 243-254)

⁹³ Bölüm içerisinde ayrıca başlık verilmemiştir. Dipnotta, İsmail Sandıkçioğlu’nun doçentlik başvurusu için kendisinin hazırlamış olduğu öz geçmişi olduğu bildirilmektedir.

⁹⁴ Bölüm içerisinde ayrıca başlık verilmemiştir.

⁹⁵ Alt bölüm olarak ayrıca başlık verilmemiştir.

Mustafa Kemal Şan – XIX. Yüzyılın Sonunda Bir Edebiyat Okulunun Sosyolojisi: Servet-i Fünûn Edebiyatı (s. 255-271)

Bedri Mermutlu – Aydınlanmanın Efendi’cesi (s. 272-282)

Bedri Mermutlu – Medeniyeti İbrahim Şinasi Efendi’ye Sormak (s. 283-308)

Elif S. Genç – XIX. Yüzyılda İngiltere’nin Osmanlı Siyaseti ve Stratford Canning (s. 309-332)

Baykan Sezer – *Türkiye Sosyolojisi Seminer Notları 2: 1972-1982* (s. 333-498)

Ek-1

Baykan Sezer – Tarihte Su Toplulukları (s. 501-510)

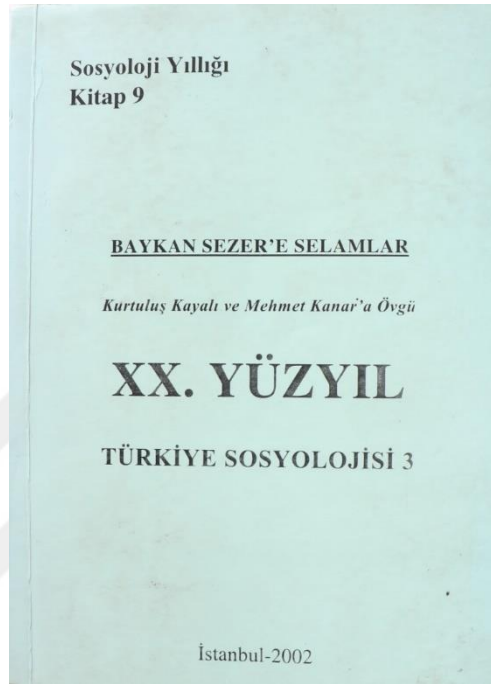
Ek-2

Mustafa Kemal – Prens Sabahattin ile İlgili Telgraf (s. 513)

Dış Basından: La thèse d’Elizabeth Tessier ravive la fracture au sein de la sociologie (s. 514-516)

Sosyoloji Yıllığı 9

**Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Yay. Haz.). (2002). XX. Yüzyıl: Türkiye Sosyolojisi
3. İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.**

Baykan Sezer'e Selamlar

Sosyoloji Yıllığı – Ön Söz⁹⁶ (s. 7-8)

Kurtuluş Kayalı – Baykan Sezer'in Metinlerini Doğru Okumaya Yönelmek Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişimini Daha Gerçekçi Bir Biçimde Kavramaya Sağlar (s. 9-23)

Kurtuluş Kayalı – Baykan Sezer'le Diyalogumuz Sürecek (s. 24-28)

⁹⁶ Ayrıca başlık verilmemiştir.

Ertan Eğribel – Sosyolojide Öncü Ülke Türkiye ya da Baykan Sezer Düşüncesi Üzerine (s. 29-40)

Ertan Eğribel – Baykan Sezer’in Ardından İlk Sözler (s. 41-50)

Kurtuluş Kayalı ve Mehmet Kanar’a Övgü

H. Bayram Kaçmazoğlu – Kurtuluş Kayalı (s. 53-57)

Ertan Eğribel – Mehmet Kanar Üzerine (s. 58-66)

Ek

Sosyoloji Yıllığı – Mehmet Kanar Bibliyografyası (s.67-80)

XX. Yüzyıl

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – XX. Yüzyıl⁹⁷ (s.83-196)

XX. Yüzyıl – Ek

Ufuk Özcan – XX. Yüzyıl Gelişmeleri İçinde Türkiye’nin Rolü (s. 199-211)

Ertan Eğribel – Türkiye’de Üniversitenin Serüveni ve Sosyoloji İlişkilerine Giriş (s. 212-226)

Baykan Sezer – Türkiye Sosyolojisi Seminer Notları 3 (s. 227-407)

Türk Toplum Düşüncesi Üzerine – Birlikte Yazılar

⁹⁷ Alt bölüm olarak ayrıca başlık verilmemiştir.

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Sosyolojimiz ve Türk Tarihi (s. 411-424)

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Düşünce Mirası (s. 425-435)

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Türk Sosyolojisinin Dünü, Bugünü, Yarını⁹⁸ (s. 436-447)

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Devlet Üzerine (s. 448-459)

Şehir Yazıları

Baykan Sezer ve Ufuk Özcan – Geleneksel Doğu’da Şehirlerin Doğuşu ve Gelişmesi (s. 463-474)

Baykan Sezer ve Ertan Eğribel – Osmanlı İstanbul: Bizans’ın Yokluğu (s. 475-486)

Ekler

H. Cahit Tilki – Kıbrıs Türk Toplumunun Sosyo-Ekonomik Gelişmesinde Kooperatifçiliğin Etkisi (s. 488-495)

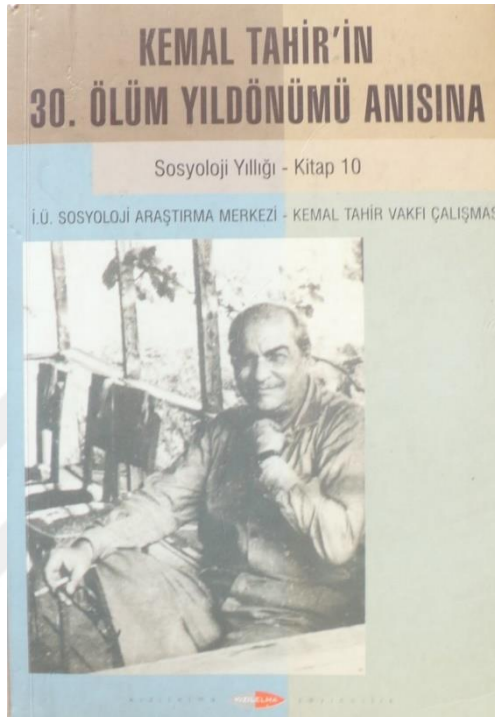
Üniversite Tarihinden – Belge: İstanbul Üniversitesi Tarafından Atatürk’e Profesörlük Payesinin Verilmesi (s. 496-500)

Yayın Tarihinden – Belge: Baykan Sezer – İhtarname (s. 501-502)

⁹⁸ Söz konusu başlık içindekiler bölümünde “Türk Sosyolojisinin Dünü-Bugünü-Yarını” şeklinde geçmektedir.

Sosyoloji Yıllığı 10

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Yay. Haz.). (2003). Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan⁹⁹ – “Kemal Tahir’in Ölümünün 30. Yıldönümü Anısına”¹⁰⁰ Kitabı
Üzerine (s. 5-8)

Kurtuluş Kayalı¹⁰¹ – Kemal Tahir’i Anma Denemesi (s. 9-12)

Kemal Tahir-Baykan Sezer Dostluğuna İthaf

Kemal Tahir – Bozgun (s. 15-20)

⁹⁹ Yazarların ismine içindekiler bölümünde yer verilmemekte, kitap içerisinde ise yer verilmektedir.

¹⁰⁰ Görüldüğü üzere kitabın başlığı küçük bir değişikliğe uğramış görünmektedir.

¹⁰¹ Yazar ismine içindekiler bölümünde yer verilmemekte, kitap içerisinde ise yer verilmektedir

Baykan Sezer – Kemal Tahir Üzerine (s. 21-26)

Baykan Sezer – Kemal Tahir Üzerine-İki Televizyon Konuşması (s. 27-30)

Kemal Tahir'in Sanatı ve Düşüncesi

Kurtuluş Kayalı – Kemal Tahir'in Entelektüel Kimliği (s. 32-40)

Kurtuluş Kayalı – Kemal Tahir'de Köy ve Köylülük (s. 41-52)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Kemal Tahir ve Türk Romanı (s. 53-64)

Ertan Eğribel – Kemal Tahir ve Sosyalizm (s. 65-75)

Ertan Eğribel – Kemal Tahir'de Roman ve Toplum Gerçeği Açısından Yöntem (s. 76-86)

Ufuk Özcan – Kemal Tahir'in Soruları ve Sorgulama Biçimi Üzerine (s. 87-95)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Kemal Tahir ve Osmanlı (s. 96-102)

Sezgin Kızılcık – Kemal Tahir'in Türk Sosyolojisindeki Yeri ve Önemi (s. 103-125)

Cengiz Yazzoğlu – Kemal Tahir'i Anmak (s. 126-127)

Naci Çelik Berksoy – Kemal Tahir Romanında “Aydın” Üzerine Çeşitlemeler (s. 128-146)

Kâzım Yetiş – *Devlet Ana* Romanında Alp-Gazi Tipi (s. 147-173)

Mustafa Kemal Şan – Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası (s. 174-192)

Erem Sarıkoca – Kemal Tahir ve Toplum Farklılaşmaları (s. 193-223)

Mehmet Karakaş – *Bozkırdaki Çekirdek*: Köy Enstitüleri Tartışmalarına Farklı Bir Bakış (s. 224-241)

Yüksel Yıldırım – Kemal Tahir Düşüncesinden Bir Kesit: Osmanlı’da Toprakta Temel Mülkiyet İlişkileri (s. 242-249)

Necla Kılıçgedik – Kemal Tahir ve *Kurt Kanunu* Üzerine (s. 250-256)

Kemal Tahir Biyografisine Katkı

Ufuk Özcan – İ. Ü. Sosyoloji Bölümü’nde¹⁰² Yapılmış Kemal Tahir Konulu Tezler (s. 258-266)

Naci Çelik Berksoy – Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması¹⁰³ (s. 267-298)

Özlem Fedai – Türk Romanında ve Düşüncesinde Bir Erdem Timsali Olarak Kemal Tahir (s. 299-308)

Mustafa Orçan – Kemal Tahir’in Türk Düşünce Hayatında Bir “Mihenk” Olarak Yerli Doktrin Arayışı (s. 309-318)

Ferit Güneri – Gelecekte Olacakları Sezme ya da Türk Romanında Eşkıyalık Teması (s. 319-327)

Yüksel Yıldırım – Melda Koyuncu ile Kemal Tahir Hakkında Röportaj (s. 328-334)

Mehmet Orman – Kemal Tahir İçin Biyografya Denemesi¹⁰⁴ (s. 335-336)

¹⁰² İçindekiler sayfasında “Bölümünde” şeklinde geçmektedir.

¹⁰³ İçindekiler sayfasında çalışmanın başlığı “Kemal Tahir İçin Bir Biyografi Çalışması” şeklinde geçmektedir.

¹⁰⁴ İçindekiler sayfasında çalışmanın başlığı “Kronolojik Kemal Tahir Biyografisi” olarak geçmektedir.

İskender Özsoy – Kemal Tahir ve Müsteara Mahkûm¹⁰⁵ Edilen Emeği (s. 337-339)

Mustafa Çobanoğlu – Kemal Tahir’in Düşüncesi, Son Akşamı ve Vasiyetnamesi (s. 340-369)

Mehmet İncili – Nuri Tahir ile Röportaj (s. 370-371)

Ekler

Kurtuluş Kayalı – “Kemal Tahir’i Anmak Kolay Değil” (s. 373-374)

Hakkı Büyükbaş – Japon Modernleşmesinin Uluslararası İlişkiler Boyutu (s. 375-389)

Mevlüt Özben – 1960’ların Sol Söylemi İçinde Yön Hareketi ve Cahit Tanyol (s. 390-400)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Ulûm-i İktisâdiye ve İctimâiyye Mecmûası Üzerine (s. 401-404)

Ahmed Şuayb, Mehmed Cavid ve Rıza Tevfik – Ulûm-i İktisâdiye ve İctimâiyye Mecmûası
Sunuş ve Program¹⁰⁶ (Günümüz Türkçesine Çeviren: Mehmet Kanar) (s. 404-410)

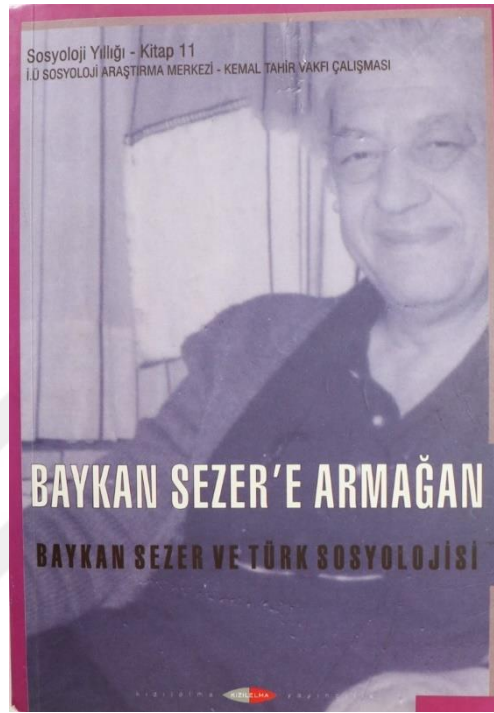
Gökhan Köktürk – Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Tarihi ve Bölümünde Yapılan
Lisans Üstü Tez Çalışmaları (s. 411-426)

¹⁰⁵ İçindekiler sayfasında “Mahkum” olarak geçmektedir.

¹⁰⁶ İçindekiler sayfasında “Ulum-i İctimaiye ve İktisadiye Mecmuası, Sunuş ve Program” şeklinde geçmektedir.

Sosyoloji Yıllığı 11

**Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Yay. Haz.). (2004). Baykan Sezer’e Armağan:
Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.**

Baykan Sezer'e Armağan Kitabı İçin Önsözler

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Baykan Sezer Çalışma Günleri ve Armağan Kitabı Üzerine (s. 7-14)

Kurtuluş Kayalı – “Fazla Bilinmeyen” Bir Düşünür Sosyologu Anlatmayı Denemek (s. 15-17)

Ümit Meriç – Baykan Sezer “Farkı”nın Farkında Olmak (s. 18-19)

Baykan Sezer – Otobiyografi

Baykan Sezer’in Biyografisi ile İlgili Sorulara Verdiği Cevaplar (s. 23-30)

Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e Mektubu (s. 31-35)

Türk Sosyolojisinin Kaynakları: Baykan Sezer Dostluğuna İthaf

Kemal Tahir – Tarihsel Gerçekliklerimizi Kavramak İçin Yapılacak Çalışmalara Giriş (s. 39-45)

Kemal Tahir – Osmanlı İmparatorluğu'nun Çökmesi (1919) (s. 46-48)

Hilmi Ziya Ülken – Roman (s. 49-76)

Baykan Sezer Düşüncesi Üzerine

Kurtuluş Kayalı – Bir Entellektüel Olarak Baykan Sezer (s. 79-86)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Kronolojik Baykan Sezer Bibliyografyası (s. 87-103)

Ertan Eğribel – Kemal Tahir-Baykan Sezer İlişkisi Üzerine: 1960'ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer (s. 104-116)

Ertan Eğribel – 1960'ların ve Günümüz Sosyoloji/Sosyalizm Tartışmaları Açısından Baykan Sezer'in Tarihte Yunanlılık Tezinin Önemi (s. 117-130)

Ertan Eğribel – Baykan Sezer: Yeni Dünya Düzeni Üzerinde Dolaşan Osmanlı Hayaleti (s. 131-147)

Ufuk Özcan – Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Kuramı Üzerine (s. 148-159)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (s. 160-166)

Sezgin Kızılcıkel – Türk Sosyolojisi İçin Büyük Kayıp: Baykan Sezer (s. 167-181)

Mustafa Kemal Şan – Baykan Sezer ve Toplum Çıkarlarımız Açısından Sosyolojiye Yeniden Bakmak (s. 182-198)

Gökhan V. Köktürk – Baykan Sezer’de Türk Sosyolojisinin Yöntem Sorunu (s. 199-205)

Ergün Yıldırım – Baykan Sezer’den Batı Sosyoloji Kuramlarına Eleştirel Çağrı (s. 206-213)

Mustafa Orçan – Baykan Sezer’le Türk Sosyolojisinin Kimlik Arayışı (s. 214-221)

Baykan Sezer Biyografisine Katkılar

Ümit Meriç – Avr-Asya’nın Sosyologu Selam Sana! (s. 225-228)

Süha Göney – Baykan’ın Ardından (s. 229-232)

Sabahattin Güllülü – Baykan Sezer İçin (s. 233-234)

Ali İhsan Gencer – Baykan Sezer’i Anarken (s. 235-236)

Arslan Kaynardağ – Baykan Sezer’le İlgili Anılar ve Düşünceler (s. 237-241)

Bedri Mermutlu – Baykan Sezer’den Baki Kalan Hoş Seda (s. 242-244)

Fahri Çakı – Türk Sosyolojisinin Baykan Sezer’le Diyalogunun İlkeleri Üzerine¹⁰⁷ (s. 245-252)

Yıldız Akpolat – Sosyolojinin Sosyolojisi İmkânında Türk Sosyolojisi: Baykan Sezer (s. 253-267)

¹⁰⁷ Çalışmanın başlığı içindekiler bölümünde “Türk Sosyolojisinin Baykan Sezer’le Diyalogunun İlkeleri” şeklinde geçmektedir.

Yüksel Yıldırım – Baykan Sezer Düşüncesinde Batılı Şemalar ve Toplum Tanımları (s.268-273)

Gülnehal Küken – Baykan Sezer Hocamızın İzinde Doğu-Batı Toplum Anlayışı (s. 274-279)

Mevlüt Özben – Batı’nın Doğu İmajı ve Baykan Sezer (s. 280-284)

Türk Sosyolojisi ve Günümüz Tartışmaları

Mehmet Genç – İktisat Tarihi Bakımından Osmanlı Arşivinde Kısa Bir Gezinti (s. 287-294)

Semavi Eyice – Hellenizm, Bizans, Yunanlılık ve Türkiye (s. 295-327)

Feridun M. Emecen – “The Nature of The Early Ottoman State” Adlı Yeni Bir Kitap Vesilesiyle:
Osmanlılarda Gaza Anlayışını Yeniden Düşünmek¹⁰⁸ (s. 328-335)

Ayşe Azman – Toplumbilimlerinde Yeni Eğilimler ve Türkiye’de Toplumsal Tarih Yazıcılığına
Yöneliş (s. 336-345)

Uluğ Nutku – Küreselleştirme Stratejileri ve Dünya Demokrasisi (s. 346-353)

Hakkı Büyükbaş – II. Dünya Savaşına Doğru Japon Dış Politikasında Bölgesel Kimlik Arayışı (s.
354-367)

Alaaddin Oğuz – Orta Doğu Sosyolojisi Okumaları Üzerine Notlar (s. 368-378)

İ. Yaşar Hacısalihoğlu – Soğuk Savaş Sonrasının Jeopolitiği ve Türkiye (s. 379-384)

Mehmet Karakaş – Küreselleşme ve Kimliklerin Yeniden Tahayyülü (s. 385-406)

¹⁰⁸ Çalışmanın başlığı içindekiler bölümünde “Osmanlılarda Gaza Anlayışını Yeniden Düşünmek” şeklinde geçmektedir.

O. Faruk Akyol – Dünyanın İngilizleşmesi (s. 407-415)

Mehmet Kanar – Yozlaşan ve Unutulan Türkçemiz (s. 416-419)

Erhan Atiker – Sivil Toplum ve Otoriter Devlet (s. 420-435)

Cezmi Eraslan – Bugünden Düne Muhalefet-Halk İlişkisi Üzerine Bazı Düşünceler (s. 436-443)

Sevim Hacıoğlu – Bulgaristan Türkleri Üzerine (s. 444-462)

Ayhan Bıçak – Kültür Bilimlerinde Yöntem Sorunu (s. 463-473)

Muzaffer Bakırcı – Türkiye’nin Kırsallık Sorunu (s. 474-481)

Kemal Tahir / Sanat-Edebiyat Üzerine

Osman Konuk – Türk Sosyolojisi ve Türk Romanı: Paralel Bir Okumaya Giriş (s. 485-492)

Köksal Alver – Kemal Tahir ve Roman Sosyolojisi (s. 493-498)

Özlem Fedai – Romanda Tarihe Kemal Tahir’den Bakmak¹⁰⁹ (s. 499-509)

M. Fatih Andı – Türk Romanında Köy ve Kemal Tahir (s. 510-520)

İnci Enginün – Teslim (s. 521-529)

¹⁰⁹ Çalışmanın başlığı içindekiler bölümünde “Tarihi Roman ve Kemal Tahir” şeklinde geçmektedir.

Ahmet Kamil Gören – Yeni Belgeler Işığında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, Kadın Ressamlar, Özel Resim Atölyesi ve Resim Kurslarının Türk Resim Sanatının Gelişim Sürecindeki Yeri¹¹⁰ (s. 530-545)

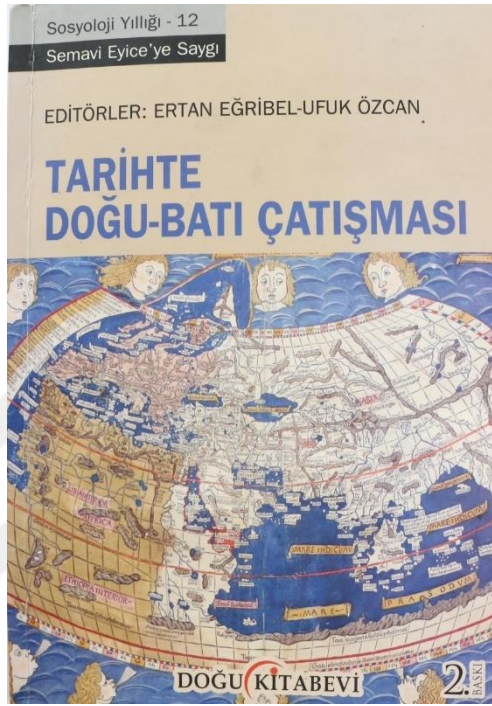

¹¹⁰ Çalışmanın başlığı içindekiler bölümünde “Yeni Belgeler Işığında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi” şeklinde geçmektedir.

Sosyoloji Yıllığı 12

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Ed.). (2005). Tarihte Doğu-Batı Çatışması.¹¹¹

İstanbul: Doğu Kitabevi.

Önsözler

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Baykan Sezer Çalışma Günleri Tarihte Doğu-Batı Çatışması Kitabı Üzerine (s. 9-15)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Baykan Sezer ve Tarihte Doğu-Batı Çatışması: “Türk Sosyolojisinin Dünyaya Söyleyecek Farklı Sözü Var” (s. 17-27)

Kurtuluş Kayalı – Bu Doğu Başka Doğu (s. 29-36)

¹¹¹ Söz konusu kitabın 2017 yılında ikinci baskısı gerçekleştirilmiştir. Bibliyografya hazırlanırken ikinci baskı dikkate alınmıştır.

Semavi Eyice'ye Saygı

Prof. Dr. Semavi Eyice'nin Özgeçmişi (s. 39-40)

Gökhan Tok – Sanat Tarihinden Tarihe, Bizans'tan Osmanlı'ya, Bilimden Kültüre Semavi Eyice (s. 41-47)

Semavi Eyice – Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bilimleri Üzerine İki Yazı (s. 49-57)

Baykan Sezer – Tarihte Doğu- Batı Çatışması: Ders Notları: 1996-1997 (Redaksiyon ve Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan) (s. 59-132)

I – Eski Çağda Doğu-Batı Çatışması

Baykan Sezer – Tarihte Toplumlar (s. 135-143)

Ertan Eğribel – Sosyolojide Yöntem Sorunları: Türk Sosyolojisinin Arkeoloji ve Sanat Tarihi ile İlişkisinin Gerekliliği Üzerine (s. 145-164)

Ertan Eğribel – Anadolu: Savaş Yolları Kavşağı (s. 165-189)

Ufuk Özcan – Doğu-Batı İlişkilerinde Yunan Çözümü: Site-Devlet ve Kolonileşme (s. 191-200)

Zerrin Baydar – Antikçağ Batı Düşüncesinde Doğu Bilgisi: Kaynaklar ve Temeller (s. 201-214)

Oğuz Tekin – Eskiçağ Doğu-Batı Mücadelesinde Pers-Yunan Savaşları (s. 215-222)

Ergün Yıldırım – Herodot Tarihi'nde Doğu'yu Okumak (s. 223-229)

İnci Delemen – Doğu'dan Batı'nın Sofrasına (s. 231-235)

Nihat Aycan – Eski Çağ Toplumlarda Suç (s. 237-243)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Roma Dünya Egemenliği: Doğu ile İlişkiler ve İki Merkezlilik (s. 245-258)

Mustafa Kemal Şan – Tek Tanrılı Evrensel Dinlerin Doğuşu ve Doğu-Batı Çatışması (s. 259-268)

II – Anadolu Türklüğü ve Doğu-Batı Çatışması

Baykan Sezer – Türk Toplum Tarihi Üzerine Tartışmalar (s. 271-284)

Ertan Eğribel – Anadolu Türklüğünün Yükselişi: Rönesansın Açmazı ve Atlantik Merkezli İlişkiler (s. 285-299)

Feridun M. Emecen – Batı’nın Doğu’su-Doğu’nun Batı’sı: İstanbul (s. 301-306)

Gülnehal Küken – Ortaçağ¹¹² Dünyasında Doğu’dan Batı’ya Kültür Etkileşimi (s. 307-327)

Ebru Altan – Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu (s. 329-337)

Birsel Küçüksipahioğlu – Sicilya ve Napoli Kralı Charles D’Anjou’nun 1261’den Sonra Bizans’ı Zapt Etme Girişimi (s. 339-344)

Semavi Eyice – İstanbul’un Latinler Tarafından İşgali (s. 345-357)

Ayşen Şatiroğlu – Marco Polo Seyahatnamesinde Rahip John Efsanesi ya da Asya’da Hristiyan Ülke Arayışı (s. 359-367)

Fahameddin Başar – Osmanlı Devleti’ni Beylikten İmparatorluğa Yükselten Dinamikler (s. 369-379)

¹¹² İçindekiler bölümünde “Orta Çağ” şeklinde geçmektedir.

Ali İhsan Gencer – Doğu-Batı Çatışması Ekseninde Anadolu Türk Denizciliğinin Başlaması (s. 381-387)

İdris Bostan – Osmanlı Deniz Tarihinin Yazılı Kaynakları (s. 389-398)

Nihat Aycan – Osmanlı Hukukunda Suç ve Ceza (s. 399-404)

Ufuk Özcan – XVI. Yüzyıl Osmanlı-Batı İlişkileri Açısından Busbecq’in “Türk Mektupları” (s. 405-417)

III – Batı Yayılmacılığı ve Modernleşme

Baykan Sezer – Çağdaşlaşma: Batı Dünya Egemenliğinin Günümüzdeki Tasası (s. 421-429)

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Endüstrileşme ve Yükselen Burjuva Sınıfı¹¹³ (s. 431-438)

Ertan Eğribel – Yeni Dünya Düzeninde Avrupa Kimliği: Avrupa-Merkezciliğin Reddi ve Rönesansın Yeniden Yorumlanması (s. 439-463)

Sezgin Kızılcıkel – XIX. Yüzyılda Batı Yayılmacılığı, Devrimler ve Batı İçi Çekişmeler (s. 465-485)

Mehmet Karakaş – Doğu-Batı İlişkileri Açısından Tarihsel Dönemlendirmelerin Anlamı (s. 487-500)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Osmanlı’nın Batıcılılaşması ve Üçlü-Yeni Siyaset Arayışları (s. 501-508)

¹¹³ Bölümün başlığı içindekiler bölümünde “Endüstrileşme ve Yükselen Burjuvazi” şeklinde geçmektedir.

Yücel Bulut – Ajan-Olarak-Şarkiyatçı: Lawrence ve Eserine Dair Bazı Değerlendirmeler (s. 509-525)

Ahmet Kamil Gören – Türk Resminde Savaş Teması ve Betimleme Anlayışındaki Dönüşümlerine İlişkin Bir Deneme¹¹⁴ (s. 527-536)

Cezmi Eraslan – Zor Zamanda Doğu-Batı Değerlendirmesi (s. 537-545)

İnci Enginün – Halide Edib Adıvar’da Doğu, Batı ve Evrensel (s. 547-556)

Yıldız Akpolat – Doğu-Batı Çatışması Ekseninde Modernleşme Kuramları ve Gelişme Yazını (s. 557-567)

Ayşe Azman ve Nalan Yetim – Modernleşme / Kalkınma ve Doğu Asya (s. 569-582)

Alaattin Oğuz – Bir Kitap, İki Yazar, Üç Kavram: Ulusçuluk, Sosyal Teori ve Modernite¹¹⁵ (s. 583-595)

Mustafa Orçan – Tekil Medeniyet Söyleminden AB’ne Değişimler Karşısında Türkiye (s. 597-608)

İ. Yaşar Hacısalihoğlu – Avrasya Jeopolitiği, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye (s. 609-616)

Ertan Eğribel – Kıbrıs Sorunu: Kıbrıs Türk Devleti’nin Orta Asya ve Doğu Halkları Açısından Önemi (s. 617-624)

Ek 1: Üniversite ve Sosyoloji Bölümleri Tarihi

¹¹⁴ Çalışmanın başlığı içindekiler bölümünde “Türk Resminde Savaş Teması ve Betimleme Anlayışındaki Dönüşümler” şeklinde geçmektedir.

¹¹⁵ Çalışmanın başlığı içindekiler bölümünde “Ulusçuluk, Sosyal Teori ve Modernite” şeklinde geçmektedir.

Kurtuluş Kayalı – Aslında Hepimiz İstanbul Sosyoloji Öğrencileriyiz! (s. 627-631)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Tarihi Üzerine¹¹⁶ (s. 633-641)

Fatih Arslan – Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nün Kısa Tarihi¹¹⁷ (s. 643-652)

Ek 2: Türkiye’de Kitabın Tarihi

Arslan Kaynardağ – Çeşitli Yönleriyle İstanbul Sahhaflar Çarşısı (s. 655-660)

Bedri Mermutlu – Osmanlı Bursa’sında Kitaplar ve Hayat (s. 661-680)

Ek 3: Osmanlı ve İran Türklüğü

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Sunuş¹¹⁸ (s. 682)

Mübariz Süleymanlı – Mehmet Emin Resulzade’de İran Türkleri (s. 683-688)

¹¹⁶ Çalışmanın başlığı içindekiler bölümünde “Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Tarihi” şeklinde geçmektedir.

¹¹⁷ Çalışmanın başlığı içindekiler bölümünde “Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Tarihi” şeklinde geçmektedir.

¹¹⁸ İran Türklerinin ve Süleymanlı’nın çalışmasının önemine dair kısa bir sunuş metni olup başlıklandırılmamıştır. Kısa bir metin olduğu için ve ayrı bir bölüm olarak değerlendirilemeyeceği için içindekiler sayfasında yer verilmemiştir.

Sosyoloji Yıllığı 13

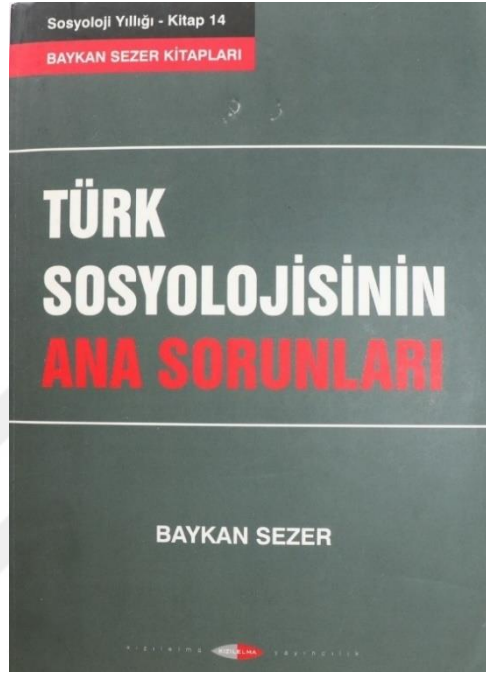
Baykan Sezer. (2006). Sosyolojinin Ana Başlıkları. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Sosyoloji Yıllığı Yeni Dizileri Üzerine: Baykan Sezer ve Sosyoloji
(s. 7-15)

Sosyoloji Yıllığı 14

**Baykan Sezer. (2006). Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları. İstanbul: Kızılirma
Yayınclık.**

Sosyoloji Yıllığı 15

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Yay. Haz.) (2006). Sosyoloji ve Coğrafya. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

Önsözler

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Sosyoloji ve Coğrafya Kitabı Üzerine (s. 11-20)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Baykan Sezer Sosyolojisi Açısından Anadolu'nun Türkleşmesi ve Osmanlı'nın Batıcılılaşması Olayı: Türk Toplum Tarihinin Birbiriyle Çelişkili/Uyumsuz İki Ekseni (s. 21-28)

Kurtuluş Kayalı – Futbol Adamı Bilim Adamından Daha Çok Bu Coğrafyanın Adamı! (s. 29-30)

Kurtuluş Kayalı – Düşüncede Coğrafyanın İzi Yitip Giderken... (s. 31-36)

Süha Göney ve Sabahattin Güllülü'ye Saygı

Süheyla Balcı Akova – Prof. Dr. Süha Göney’in Biyografisi ve Kısa Kaynakçası (s. 39-45)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Hocam Sabahattin Güllülü İçin (s. 46-48)

Baykan Sezer – Sosyoloji ve Coğrafya: Ders Notları (Redaksiyon ve Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan) (s. 51-99)

I.Bölüm: XIX. Yüzyıl Batı Yayılmacılığı ve Osmanlı: Dünya Tarihi Coğrafyasının Yeniden Örgütlenmesi

Baykan Sezer – Amerika’nın Bulunuşu ve Endüstri Devrimi (s. 103-108)

Ertan Eğribel – XIX. Yüzyıl Batı Yayılmacılığı ve Coğrafya (s. 109-123)

Ayşen Şatıroğlu – Batı’da Nüfus Kuramları, Fazla Nüfus ve İşsizlik (s. 124-133)

Ayhan Bıçak – Zamanın Laikleştirilmesi (s. 134-137)

Sezgin Kızılçelik – Sosyolojide Coğrafyacı Görüşler: İbni Haldun, Montesquieu ve Fernand Braudel Ekseninde Bir Değerlendirme (s. 138-155)

Zeki Arıkan – Herodot’tan Annales Okuluna Tarih (s. 156-168)

Ertan Eğribel – Geleneksel Doğu Uygarlıklarında Batı Yayılmacılığı: İngiltere’nin Öncülüğü ve Hindistan Örneği (s. 169-181)

Sinan Malkoç – Batı Dünya Algısında Ütopyaların Mekânsal Zeminleri (s. 182-190)

Kamil Günel – Alman Coğrafya Ekolü (s. 191-196)

Ufuk Özcan – XIX. Yüzyıl Rusyası’nda Başlıca Siyasal Akımlar ve Coğrafi Kapsamları (s. 197-206)

Ertan Eğribel – XIX. Yüzyıl Batı Yayılmacılığı ve Jeopolitik Eksenler: Batı İçi Ayrımlar ve Hayat Sahası Çekişmesi (s. 207-220)

Ertan Eğribel – ABD Yayılmacılığının XIX. Yüzyılda Ortaya Çıkan Jeopolitik Görüşlerle Bağlantısı: Osmanlı Karşıtlığı (s. 221-229)

Baykan Sezer – Ziya Gökalp ve Alman Sosyolojisi (s. 230-235)

Ertan Eğribel – Türk Sosyolojisi ve Coğrafya: Prens Sabahattin ve Anglo-Saksonların Üstünlüğü Savunuculuğu (s. 236-249)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Batı Yayılmacılığı ve Osmanlı: Üç Tarz-ı Siyaset ve Coğrafya (s. 250-257)

Mehmet Karakaş – XIX. Yüzyıl Türkoloji Çalışmalarında Batılı Merkezler: Türkolojinin Coğrafyası (s. 258-271)

Cezmi Eraslan – İslam Birliği ve Coğrafya (s. 272-281)

Ali İhsan Gencer – Dünya Basınında II. Wilhelm’in Kudüs ve Şam Ziyareti ve Gösterilen Tepkiler (s. 282-296)

Ümit Meriç – Bir Asır Boyunca İstanbul’un Nüfusunda Meydana Gelen Değişmelerin Tahlili¹¹⁹ (s. 297-306)

II.Bölüm: Türkiye’de Sosyoloji ve Coğrafya Tartışmalarının Kaynakları: Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası

Baykan Sezer – Türk Sosyolojisinin Tarihle İlişkileri (s. 309-314)

¹¹⁹ İçindekiler bölümünde çalışmanın başlığı “Bir Asır Boyunca İstanbul’un Nüfusunda Meydana Gelen Değişmeler” şeklinde geçmektedir.

Baykan Sezer – Doğu Anadolu... (s. 315-319)

Oğuz Tekin – Ksenophon’un Anabasis’i: Onbinler ve Onbinlerin Dönüşü (s. 320-325)

Ertan Eğribel – Doğu-Batı İlişkilerinde Merkezler: Karalar-Denizler Ayrımı (s. 326-335)

Ufuk Özcan – Coğrafya/Mekân Üzerindeki Beşeri Etkinlik Açısından Batı Ortaçağı ve Feodalizm-Bizans İkiliği (s. 336-358)

Ramazan Şeşen – Ortaçağ İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler, Türk Ülkeleri ve Türklerin Bu Coğrafyadaki Rolü (s. 359-367)

Abdülkerim Özeydin – Zekeriyâ El-Kazvinî’nin *Âsârü’l-Bilâd ve Ahbâru’l-İbâd* Adlı Eserinde Anadolu’nun Tarihi ve Coğrafyasıyla İlgili Konular (s. 368-374)

Sezgin Kızılcık – 14.¹²⁰ Yüzyılın Yetkin Sosyologu İbni Haldun ve Türklere Dair Tespitleri (s. 375-399)

Emine Uyumaz – İbn Battûta’ya Göre Anadolu Coğrafyası ve Yol Güzergâhları (s. 400-408)

Gülnehal Küken – XIII. Yüzyılda Konya’nın Kültürel Çevresi (s. 409-420)

Ahmet Kamil Gören – Bir Topoğrafyanın İmgeye Tahvili: Hartmann Schedel’in *Liber Cronicarum*’unda İki Ayasofya Betimi ve Bundan Schönsperger’in Yaptığı Korsan Baskılar (s. 421-435)

Muharrem Kesik – Türkiye Selçuklu Devleti-Bizans İmparatorluğu İlişkileri (s. 436-451)

Erem Sarıkoça – Bizans-Osmanlı İlişkisi ve Karşıtlığı (s. 452-459)

¹²⁰ İçindekiler sayfasında “XIV.” şeklinde geçmektedir.

Baykan Sezer – Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Birkaç Söz (s. 460-465)

Işın Demirkent – Anadolu’nun Türkleşmesinde Haçlı Seferlerinin Rolü (s. 466-482)

Salih Özbaran – Sınırlar ve Kimlik: Osmanlı İmparatorluğu’nun “Rûmî”liği ve Uzaktakiler (s. 483-489)

Feridun M. Emecen – Osmanlı Sınırları Nerede Başlar Nerede Biter¹²¹ (s. 490-502)

İdris Bostan – Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Kavramı (s. 503-507)

Fahameddin Başar – Osmanlı Eyalet Teşkilâtı (s. 508-514)

Ramazan Özey – Tarihte Türk Devletleri Coğrafyası (s. 515-523)

Mahmut Ak – XVI. Yüzyıl Osmanlı Coğrafyacılığı (s. 524-535)

Mustafa Kaçar – Osmanlı Coğrafya ve Astronomi Tarihinde Cihannüma (s. 536-546)

Bedri Mermutlu – Siyasi Coğrafya ve Müteferrika Matbaası (s. 547-562)

Uşun Tükel – Beyân-ı Menâzil’in Resim Dili: Çözümleme ve Yorum (s. 563-571)

Hüner Tuncer – Osmanlı Sefaretnameleri (s. 572-582)

Adnan Mahiroğulları – Batılı Seyyahların Gözüyle Anadolu Şehirleri: Sivas Örneği (s. 583-589)

Zerrin Baydar – Batı Düşüncesinde Doğu Bilgisinin Kaynakları: Yakın Doğu Coğrafyasının Keşfinde XVI. ve XVII. Yüzyıl Seyahatnamelerinin Yeri (s. 590-601)

¹²¹ İçindekiler sayfasında, başlığın sonunda soru işareti yer almaktadır.

Mehmet Bayartan – Türkiye’de Tarihi Coğrafya Araştırmaları Açısından Osmanlı Yıllıklarının (Sâlnâme) Değerlendirilmesi (s. 602-610)

Ramazan Özey – XIX. Yüzyıl Osmanlı Coğrafyacılığı Eğitim-Öğretimindeki Dönüşüm (s. 611-618)

III.Bölüm: Osmanlı İmparatorluk Mirasının Tasfiyesi ve Yeni Türkiye Coğrafyası: Dünya Görüşünün Sınırlanması

Baykan Sezer – Türk Sosyolojisinin Önündeki Sorunlar (s. 621-624)

Baykan Sezer – Ziya Gökalp ve Türk Tarihi (s. 625-631)

Yıldız Akpolat – Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye, Türk Yurdu (1911-1928) ve İçtimaiyat Dergilerinde Coğrafya Konulu Yazılar (s. 632-638)

Levent Bilgi – Osmanlı’dan Yeni Türkiye’ye Türk Romanında Göç (s. 639-659)

Ali Arslan – Milli Mücadele Stratejisinde Yollar (s. 660-672)

Fatih Mehmet Sancaktar – Yeni Türkiye’nin Sınırlarını Belirleyen Antlaşmalar (s. 673-687)

Ufuk Özcan – Mehmet Ali Şevki’de Coğrafi Determinizm: Alan/Memleket İlgisi ve Türk Toplum Tarihine Yaklaşımlar (s. 688-698)

Ramazan Özey – Türkiye’de Coğrafya Biliminin Gelişmesi (s. 699-707)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Yeni Türkiye Coğrafyası: I. Coğrafya Kongresi’nin I. Türk Tarih Kongresi ile İlişkisi ve Kopukluğu (s. 708-723)

Ethem Murat Anaç – Yeni Türkiye ve Ankara’nın Başkent Olarak Yapılanması (s. 724-731)

Köksal Alver – Anadoluculuk Üzerine Bir Değerlendirme (s. 732-734)

Ergün Yıldırım – Türk Tarih Tezi ve Göçler (s. 735-740)

Ertan Eğribel – Türk Tarih Tezine Paralel Yeni Yorumlar (s. 741-747)

Mustafa Kemal Şan – Yabancı ve Yeni Coğrafyalara Özlem: Akzambaklar Ülkesi ve Suyu Arayan Adam Üzerine (s. 748-767)

Kurtuluş Kayalı – Memleketi Tanımak (s. 768-777)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Türkiye’de Amerikan Sosyolojisinin Etkisi: Ankara Ekolü ve Köy-Şehir Çalışmaları (s. 778-789)

Köksal Alver – Amerikan Sosyolojisinin Türkiye’ye Girişi ve Üniversitelerde Kurumsallaşması (s. 790-794)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – 1960’ların ATÜT ve Azgelişmişlik Tartışmaları Üzerine (s. 795-802)

Ayşe Azman – Mübeccel Kıray’da Toplumsal Değişme Anlayışı ve Kentin Mekânsal Yerleşim Düzeni (s. 803-815)

Sümer Gürel – Türkiye’de Planlama Eğitimi ve Uygulamaları Üzerine (s. 816-824)

Gülpınar Akbulut – II. Dünya Savaşı Sonrasında Uygulamalı Coğrafya ve Amerikan Etkisi (s. 825-837)

Mustafa Gündüz – Küreselleşme Söyleminin Demografik Dönüşüm Tartışmalarındaki Konumu (s. 838-849)

Sabahattin Güllülü – Sosyoloji Çalışmalarında Tarihsel Boyutun Gerekliliği (s. 850-853)

Ertan Eğribel – İngiliz Orta Doğusundan ABD’nin Büyük Orta Doğusuna (s. 854-866)

Ertan Eğribel – Yeni Dünya Düzeni ve Doğu Sorunu: Neyin Sonu, Neyin Başlangıcı?¹²² (s. 867-875)

Ömer Aytaç – Mekân(ın) Sosyolojisi: Toplumsalın Yeniden Kuruluşu (s. 876-896)

Ömer Aytaç – Moderniteden Postmoderniteye Değişen Mekân Anlayışları (s. 897-913)

Ali Esgin – Sosyal Bilimlerin Krizinden Coğrafyanın Krizine (s. 914-930)

Gülpınar Akbulut – Doğu-Batı Ayrımında Coğrafyada Mekân Kavramı ve Mekânın Denetimi (s. 931-944)

Mehmet Karakaş – Küreselleşme, Postmodernizm ve Kent (s. 945-957)

Ertan Eğribel – Büyük Orta Doğu: Kaos Coğrafyası veya Denge(sizlik) Merkezi (s. 958-970)

Ertan Eğribel – Doğu-Batı Çatışmasının Temel Ekseni: Türkiye’nin Seçimi Yeni Dünya Düzenini Belirler (s. 971-979)

Ek-1: Yayıncılık Tarihinden

Yıldız Akpolat – Milliyetçi-Muhafazakar veya Türk-İslam Sentezinin Bir Yayın Organı Olarak Türk Edebiyatı Dergisi (70’lerden 90’lara) (s. 980-1016)

Ek-2: Sosyoloji Tarihinden Belge

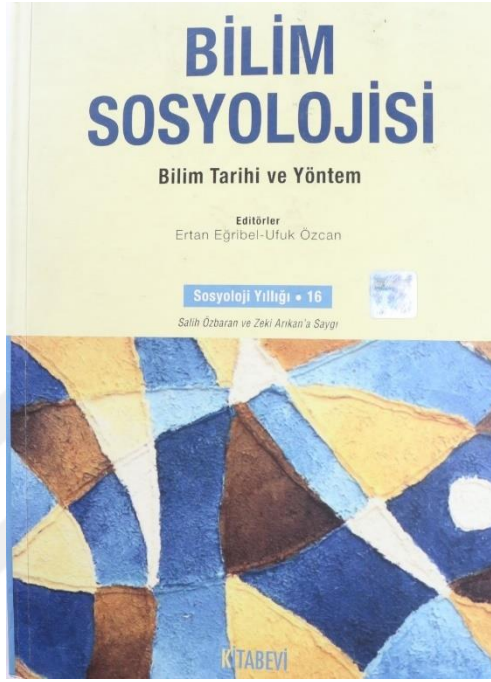
¹²² Çalışmanın başlığı içindekiler bölümünde “Yeni Dünya Düzeni ve Doğu Sorunu: Neyin Sonu? Neyin Başlangıcı?” olarak geçmektedir.

Sosyoloji Derneği Nasıl çalışır? (s. 1017)

Sosyoloji Yıllığı 16

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Ed.) (2007). Bilim Sosyolojisi: Bilim Tarihi ve Yöntem. İstanbul: Kitabevi.

Önsözler

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Bilim Sosyolojisi Kitabı İçin: Bilime ve Bilim Anlayışındaki Değişime Kendi Adımıza Müdahale Etmenin Gereği Üzerine (s. 3-13)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Baykan Sezer ve Marlies Sezer İçin (s. 14-19)

Kurtuluş Kayalı – Türk Düşünce Dünyasının Nabzını Tutmak: Dergi, Entellektüel ve Yayın Ekseni (s. 20-25)

Salih Özbaran ve Zeki Arıkan'a Saygı

Ertan Eğribel – Türk Sosyolojisinin Çalışma Yöntemi ve Sorunları Üzerine: Salih Özbaran ve Zeki Arıkan Örneğinden Alınacak Dersler (s. 29-33)

Salih Özbaran – Tarihçilikte Yarım Yüzyıl (s. 34-38)

Zeki Arıkan – Ben Zeki Arıkan (s. 39-44)

Baykan Sezer Çalışma Günler – Malatya Toplantısı: Türk Toplum Düşüncesinin Sınırları ve Özgürleşmesi

Ertan Eğribel – Türk Sosyolojisini ve Toplumunu Birlikte Özgürleştirmenin Gereği Üzerine (s. 47-55)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri ve İktidar Sorunu (s. 56-64)

Kurtuluş Kayalı – Türk¹²³ Düşünce Dünyasının Nabzını Tutmak: 1980’li Yılların Başlarının Bir Yayın Pratiğine Dair Bir Yorum Denemesi (s. 65-71)

Sezgin Kızılcıkel – Batı Sosyolojisinin İnşasındaki Gerçek Niyetleri İfşâ Etmek: Marx, Comte, Weber ve Durkheim Ekseninde Bir Değerlendirme (s. 72-114)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Baykan Sezer Sosyolojisinin Olanakları: Güncelin Tarih İçinde Sürekliliği, Tarihin İçindeki Güncellik (s. 115-124)

Bilim Sosyolojisi Tartışmalarına Giriş

Baykan Sezer – Bilim Sosyolojisi Ders Notları (Redaksiyon ve Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan) (s. 127-200)

¹²³ Bir dizgi hatası olarak metin başlığı içerisinde “Tür” şeklinde geçmektedir.

Hilmi Ziya Ülken – Telifçiliğin Tenakuzları (s. 201-275)

Bilim Tarihi ve Bilim Yöntemi

Ertan Eğribel – Günümüz Bilim Tartışmaları ve XIX. Yüzyıl Bilimi (s. 279-491)

Gülnehal Küken – Batı Eğitim Tarihi (Antik Çağdan Yakın Çağa Kadar) (s. 493-632)

Sezgin Kızılcıkelik – XIX. Yüzyılda Batı’da Yapılan Bilim Sınıflamaları: Auguste Comte Çizgisinin Eleştirel Tahlili (s. 633-668)

Ali Esgin¹²⁴ – Batı Sosyolojisinde Metodolojik Problemler: Pozitivizm-Hermeneutik İkiliği (s. 669-690)

Türkiye’de Batı Bilim Anlayışının Kurumsallaşması

Mustafa Kaçar – Cumhuriyet’in Devraldığı Yüksek Öğretim Mirası (s. 693-720)

Sevtap Kadioğlu – Osmanlı’da Modernleşme Döneminde Fen Bilimlerinin Gelişimi (s. 721-746)

Ali Arslan – Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Darülfünun Edebiyat Fakültesi (s. 747-796)

Osman Konuk – Osmanlı Modernleşmesi ve Eğitim (s. 797-816)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Türk Sosyologlarının Bilim Kavrayışları ve Bilim Anlayışlarının Değişmesi Üzerine (s. 817-835)

Tuğba Erzincan – Cumhuriyet’in Kuruluşundan 1950’lere Sergiler ve Müzeler (s. 836-846)

¹²⁴ Muhtemel bir dizgi hatası olarak kitap içerisinde Ali Ergin şeklinde geçmektedir.

Feridun M. Emecen – Osmanlılarda Türklük Kavramı Üzerine Notlar: “Aşağılama Edebiyatı”
Miti (s. 847-853)

Ekler: Günümüz Sosyolojisi

Kurtuluş Kayalı – Türk Modernleşmesinde Edebiyat (s. 857-873)

Michel Wieviorka – Sosyal Bilimlerde Dönüşüm (Çev.: Nergis Berkant) (s. 874-886)

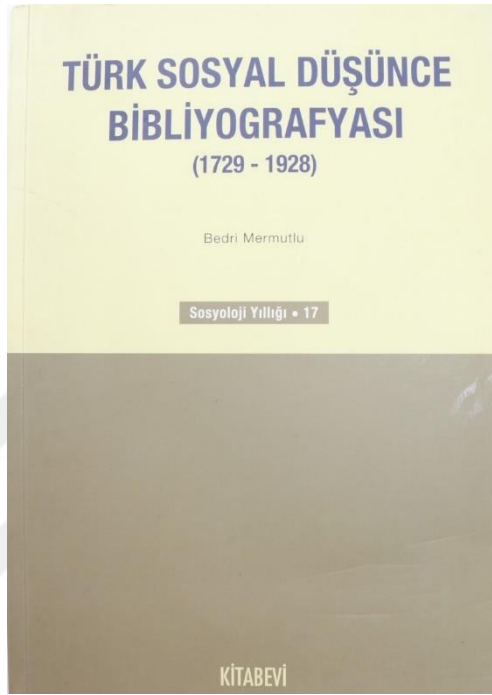
Sosyoloji Derneği Nasıl Çalışır? (s. 887-895)

Mahmut H. Akın, M. Ali Aydemir ve Uğur Çağlak – Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne
Giriş¹²⁵ (s. 896-905)

¹²⁵ Çalışmanın başlığı, içindekiler bölümünde “Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne Dair” olarak geçmektedir.

Sosyoloji Yılığı 17

**Bedri Mermutlu (2008). Türk Sosyal Düşünce Bibliyografyası (1729-1928).
İstanbul: Kitabevi.**

Baykan Sezer – Dil Devrimi Üzerine: Eski Kimliğimizden Koparıldık (s. VII-X)

Sosyoloji Yıllığı 18

Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Gelişimi -I-: Kıta Avrupa Etkisi (E. Eğribel ve U. Özcan, Ed.)

Önsözler

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – 18. Kitap İçin: Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Gelişimi Üzerine Bir Bilançonun Gerekliliği (s. 3-18)

Kurtuluş Kayalı – Türk Düşüncesini Kavramak, İstanbul Üniversitesi’ni Anlamaktan Geçer (s. 19-23)

Ertan Eğribel – Kemal Tahir: Romancı, Sosyalist, Yerli (s. 24-34)

Ertan Eğribel – Bu Ülkenin Kanatları: Türk Halkının Annesi Olarak Ümit Meriç (s. 35-42)

Ufuk Özcan – Bir Kitap Dostu: Arslan Kaynardağ’ın Ardından (s. 43-46)

Nilgün Çelebi'ye Armağan

Sezgin Kızılçelik – “Toplumsuz Sosyoloji”nin Sosyoloğu: Nilgün Çelebi (s. 49-110)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Sosyolojimizin Hedeflerine Yeni Ufuklar Açan Bir Sosyolog: Nilgün Çelebi (s. 111-115)

Yıldız Akpolat – Nilgün Hocam’a Mektup (s. 116-117)

Yıldız Akpolat – Nilgün Çelebi’nin Özgeçmişi ve Bibliyografyası (s. 118-119)

Nilgün Çelebi – Sosyolojinin Türkiye’deki Kurumsallaşması (s. 131-138)

Nilgün Çelebi – Socius Oikos Polis (s. 139-144)

*Baykan Sezer Çalışma Günleri 6: Afyon Toplantısı: Türkiye’de Toplum Bilimlerinin
Biçimlenmesi ve Örgütlenme Sorunları*

Ertan Eğribel – Günümüz Bilim Tartışmaları ve Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Yeniden Örgütlenmesi Üzerine (s. 147-160)

Ufuk Özcan – Türkiye’de Sosyal Bilimlerde Yeni Ana Akımlar (s. 161-170)

Sezgin Kızılçelik – Batı Sosyolojisine Aşırı Bağımlı Bir Sosyoloji Örneği: Ziya Gökalp, Prens Sabahattin, Sabri F. Ülgener, Mübeccel B. Kıray, Şerif Mardin, Emre Kongar ve Nilüfer Göle’nin Sosyoloji Anlayışları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme (s. 171-236)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Biçimlenmesinde Derneklerin Rolü: Türk Sosyal Bilimler Derneği ve Sosyoloji Derneği (s. 237-248)

Mehmet Karakaş – Türkiye’de Üniversitelerin Avrupa Birliği Programlarına Uyumlandırılması ve Atama-Yükseltme Kriterleri (s. 249-266)

Kurtuluş Kayalı – Türk Sosyal Düşünce Hayatında Kapsamlı Bir Doğu Vurgusu: Kemal Tahir ve Baykan Sezer Örneği (s. 267-271)

I.-Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Kuruluş Koşulları ve Biçimlenmesi: Kıta Avrupa Etkisi

Bedri Mermutlu – Türkiye’de İlk Dönem Sosyoloji Eserlerine Toplu Bir Bakış (s. 275-286)

Alaattin Oğuz – Türkçülüğün Kültürel Kökleri Olarak Türkoloji Çalışmaları (s. 287-292)

Orhan Yazıcı – Türkiye’de Tarih Biliminin Kurumsallaşması (s. 293-307)

Ufuk Özcan – Osmanlı’nın Son Yüzyılında İki İktisat Anlayışı: Liberal ve Ulusçu Akımlar (s. 308-325)

Mehmet Karakaş – Bekirağa Bölüğü’nden Malta’ya: Malta Sürgünleri ve Ardında Bıraktıkları (s. 326-336)

H. Bayram Kaçmazoğlu – İktidar Mücadelesi ve Yüzellilikler (s. 337-350)

Nuray Karaca – Mehmet İzzet ve Alman İdealizmi (s. 351-371)

Ertan Eğribel ve Handan Keskin – Bir Okul Olarak Batıcılışma Dönemi Türk Tiyatrosu (s. 372-384)

Ertan Eğribel – Yeni Türkiye Devleti ve Müzik Devrimi: Toplum Kimliğinin Zorlanması (s. 385-398)

Gülnehal Küken – Türk Eğitim Felsefesinde Anglo-Sakson Etkileri (s. 399-405)

Gülpınar Akbulut – Türkiye’de Coğrafya Biliminin Gelişimi ve Kurumsallaşması (s. 406-429)

Ahmet Kamil Gören – Boğaziçi’ne Sığınan Alman ve Değişik Tarihlerde Ülkemize Gelen Avusturyalı Bilimadamları ve Sanatçıların Türk Bilim, Kültür ve Sanat Ortamına Katkıları (s. 430-427)

Sevtap Kadioğlu ve Gaye Şahinbaş Erginöz – Gerhard Kessler’in Türk Sosyolojisine Katkıları (s. 438-456)

Nilgün Çelebi – Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ndeki Mülteci Profesörler (s. 457-468)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Sosyoloji Kürsüsü’nün Kuruluş Misyonu ve Ankara Ekolünün Tasfiyesi (s. 469-487)

Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Gelişimi -II-: Anglo-Amerikan Etkisi (E. Eğribel ve U. Özcan, Ed.)

*II.-İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Yeniden Biçimlenmesi:
Anglo Amerikan Etkisi*

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Siyaset Biliminin Gelişimi ve Diğer Toplum Bilimleriyle İlişkisi (s. 3-23)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Türkiye’de Antropoloji: Sosyoloji ve Antropolojinin Karşıtlık ve Ortaklığı (s. 24-40)

Gülpınar Akbulut – Türkiye’de Bölgesel ve Uygulamalı Coğrafya Çalışmaları ve Coğrafyacılar (s. 42-52)

İkram Çınar – Eğitim Sistemimizde Amerikan Etkisi (s. 53-68)

Birgül Koçak – Gazetecilik Enstitüsünden İletişim Fakültesine: Türkiye’de İletişim Eğitiminin Gelişimi ve Sorunları (s. 69-88)

Ünsal Yetim – Türkiye’de Psikolojinin Görünümü: Kolonyalist Başlangıçtan Özgünlüğe Ulaşım Yolları (s. 89-101)

Ertan Eğribel ve H. Bayram Kaçmazoğlu – 1960 Sonrası Toplum Bilimleri Araştırmaları ve Kadroları Üzerinde DPT’nin Etkisi: Toplum Bilimleri ve Uygulama İlişkisi Açısından DPT Örneği (s. 102-114)

Ayşe Azman – Kalkınma/Modernleşme Ekseninde Türkiye’de Kent Çalışmaları: 1960’lı Yıllar (s. 115-125)

Gülpınar Akbulut – Türkiye’de Nüfus Çalışmaları ve Kurumsallaşması (s. 126-138)

Rıfat Saltoğlu – Siyasal Bir Etkinlik Olarak Türkiye’de Felsefe (s. 139-151)

Nalan Yetim – Cemiyet Karşısında Cemaat ve Cemaatleşme (s. 152-165)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Türk Solu Tartışmaları: Türkiye’de Marxizmin 1980’lerde Üniversiteden Geri Çekilişi ve Yeniden Biçimlenmesi (s. 166-174)

III.-Türk Sosyolojisinin Önündeki İmkan ve Sorunlar: 1980 Sonrasında Toplum Bilimlerinin Krizi ve Kimlik Tartışmaları

Kurtuluş Kayalı – Sosyoloji Yapmak, Türkiye’de Sosyoloji Yapmak ya da Türk Sosyolojisinin Yapı Taşlarını Oluşturmak (s. 177-182)

Ertan Eğribel – Sosyolojide Yöntem Tartışmaları ve Aktarmacılık Üzerine: Antropolojinin ve Kültürel Çalışmaların Öne Çıkması veya Toplum Bilimlerinin Oryantalistleşmesi (s. 183-200)

Yıldız Akpolat – Trajik Bir Epistemik Cemaat Dergisi: Defter (1987-2002) (s. 201-248)

Gökçe Kaçmaz – Kaos ve Batı Dünya Egemenliği Üzerine (s. 249-290)

Laurence Raw – Türkiye’de Kültürel Çalışmalar Pratiği (Çev.: Petek Balcı) (s. 291-305)

Ayşe Azman – Yeniden Yapılanma ya da Yapısökümün Uzantısı Olarak Batı-Dışı Modernlik (s. 306-318)

Gökhan V. Köktürk – Türk Sosyolojisi Açısından Modern Toplum Olmadan Sosyoloji Yapmak Mümkün mü? (s. 319-327)

Mustafa Orçan – Medeniyetlerin ve Toplumların Gelişimini Engelleyen Tezler (s. 328-337)

Suna Doğaner – Din ve Turizm: Türkiye’de İnanç Turizmi (s. 338-350)

Fehamettin Başar – Osmanlı Devleti’nin¹²⁶ Kuruluşunun 700. Yıldönümü Etkinlikleri Hakkında (s. 351-360)

¹²⁶ İçindekilerde “Devleti’nin”, kitap içerisinde ise “Devletinin” şeklinde geçmektedir.

Feridun M. Emecen – Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Tarih Çalışmaları: Yönelimler ve Yaklaşımlar (s. 361-374)

Ufuk Özcan – Küresel-Yerel Tartışmaları Karşısında Ziya Gökalp’in Evrensel-Ulusal Sentezini Yeniden Değerlendirmenin Gerekliliği (s. 375-381)

Kurtuluş Kayalı – Baykan Sezer: Nitelik ve Tarz Olarak Farklı Bir Entellektüelin Kısa Bir Düşünsel Portresi (1939-2002) (s. 382-388)

Ertan Eğribel – Anadolu’nun Vermiş Olduğu İmkânların Kullanımı: Osmanlı Mirasının Günümüzde Önemi (s. 389-397)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Batı’da Sosyolojinin Sonu ve Türk Sosyolojisinin Ufukları (s. 398-408)

Ek: Türk Dünyası Yıllığı-I

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – “Türk Dünyası Yıllığı” ve “İstanbul Yıllığı” Üzerine (s. 411-413)

Mübariz Süleymanlı – Medeniyette Çağdaşlaşma Problemine Tarihi Bir Bakış (s. 414-421)

Minahanım Esedli – Yusuf Ziya Talibzade’nin Millet ve Medeniyet Fenomenleri Hakkındaki Görüşleri (s. 422-430)

Fergane Hüseynova – Azerbaycan-Türkiye Kültürel İlişkilerinde Politik Faktörlerin Rolü (s. 431-440)

İmameddin Zekiyev – Azerbaycan Kitabı Avesta (s. 441-447)

Ek: İstanbul Yıllığı-I

Kurtuluş Kayalı – Türk Toplum Düşüncesi ve İstanbul Yayıncılığı (s. 451-470)

Ahmet Tak – Türk Şehircilik Tarihinin Entelektüel Bir Durağı Olarak Modern Ankara'nın İnşası
(s. 471-484)

Ek: Sosyoloji Bölümleri

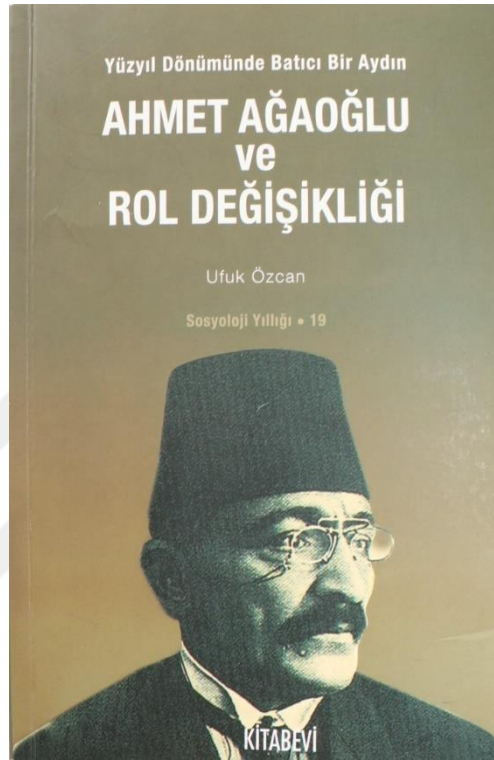
Mustafa Orçan – Anadolu'da Bir Bölümün Hikâyesi: Kırıkkale Sosyoloji Bölümü (s. 487-496)

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Öğrencileri Topluluğu – Sosyoloji Öğrencileri Topluluğu ve 14.
Sosyoloji Öğrencileri Kongresine Dair (s. 497-499)

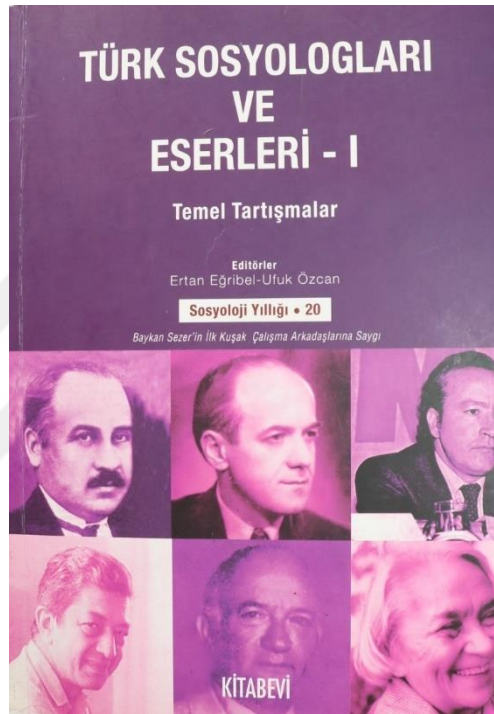
Sosyoloji Yıllığı 19

Ufuk Özcan (2010). Yüzyıl Dönümünde Batıcı Bir Aydın: Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği. İstanbul: Kitabevi. ISBN: 978-605-4208-53-1.

Sosyoloji Yıllığı 20

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Ed.) (2010). Türk Sosyologları ve Eserleri I: Temel Tartışmalar. İstanbul: Kitabevi. ISBN: 978-605-4208-63-0.¹²⁷

Önsözler

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Türkiye’de Sosyoloji ve Türk Toplum Düşüncesi Birikiminin Bütünlüğünü Sağlamanın Gereği (s. 3-12)

Ertan Eğribel – Baykan Sezer’in İlk Kuşak Çalışma Arkadaşları Üzerine (s. 13-18)

Osman Konuk – Laleli’den Dünyaya Doğru: İstanbul Sosyoloji (s. 19-23)

¹²⁷ İki cilt hâlinde yayımlanan kitabın takımının ISBN’si şu şekildedir: 978-605-4208-62-3.

Kurtuluş Kayalı – Türkiye’nin Son Seksen Yıllık Tarihini Biyografi ve Otobiyografi ile Okumaya Çalışmak (s. 24-30)

Güneş Ayas – Doğucu-Sosyalist Bir Sosyolog: Hasan Basri Gürses’in Ardından (s. 31-42)

Nilgün Çelebi – Şiddetsiz Bir Dünyaya Doğru (s. 43-51)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – “Türk Düşüncesi 200 Yıldır Batı’ya Göre Şekillenmiştir” (Hazırlayan: Müberra Güney ve Fazıl Baş) (s. 52-64)

Baykan Sezer’in İlk Kuşak Çalışma Arkadaşlarına Saygı

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – İstanbul Sosyoloji’de Yeni Bir Dönemin Sancıları: Cahit Tanyol ve Baykan Sezer Üzerine Birkaç Söz (s. 67-71)

Ergün Yıldırım – Ümit Meriç ve Türk Sosyolojisindeki Yeri (s. 72-80)

Elif Süreyya Genç – Ümit Meriç Biyografisi ve Kaynakçası (s. 81-88)

Seda Bilan Seheroğlu – Korkut Tuna Biyografisi ve Kaynakçası (s. 89-98)

Ufuk Özcan – Mahmut Arslan’ın Akademik Özgeçmişi, Bibliyografyası ve Hakkında Birkaç Söz (s. 99-106)

Işıl Gökçürk – Erhan Atiker Biyografisi ve Kaynakçası (s. 107-113)

Vehbi Bayhan – İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Ekolünün 1984’ten Beri Anadolu’daki Sesi: Prof. Dr. A. Fügen Berkay (s. 114-119)

Vehbi Bayhan – Mehmet Yalvaç’ın Biyografisi ve Bibliyografisi (s. 120-122)

Baykan Sezer Çalışma Günleri – 7: Sosyolojide Yeni Eğilimler ve Türkiye

Ertan Eğribel – Toplumsal İlerlemenin ve Tarihin Sonu: Kutsala Dönüş (s. 125-135)

Ufuk Özcan – 1980 Sonrasında Türk Sosyolojisinde Değişen Tema ve Yaklaşımlar Üzerine Bazı Gözlemler (s. 136-143)

Baykan Sezer Çalışma Günleri – 8: Sosyoloji Yıllığı Erzurum Toplantısı – 2009: Türkiye’de Sosyolojinin Biçimlenme Özellikleri

Ertan Eğribel – Türk Sosyolojisinin Önündeki Engeller ve Çalışma Biçimimiz Üzerine: Kuramda ve Pratikte Özgür Birliktelik (s. 147-153)

Ufuk Özcan – Türk Sosyolojisinin Özgünlüğüne Dair Düşünceler (s. 154-163)

Erem Sarkoca – Kemal Tahir ve İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Üzerine (s. 164-170)

Mevlüt Özben – Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’ne Dair (s. 171-176)

Kurtuluş Kayalı – Dışarıdan Biraz da Keyfi ve Öznel Bakışla Bir Flu Anadolu Üniversitesi Fotoğrafı ya da Görüntüdeki Dinamizmin Arkasındaki Kısmi Sathilik (s. 177-182)

Yıldız Akpolat – Anlatılan Senin Hikâyendir: Küresel Kapitalizmin Yeni Sosyal Düşüncesi ve Toplum Modeli: Açık Toplum ve Açık Toplum Vakfı (s. 183-203)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Türkiye’de Sosyoloji Eğitim ve Öğretiminin Genişlemesi Üzerine (s. 204-214)

Türk Sosyologları ve Eserleri Üzerine

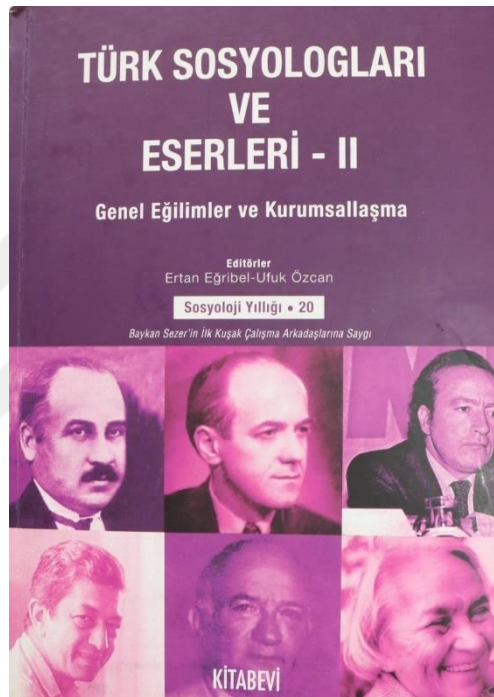
Baykan Sezer – Türk Sosyologları ve Eserleri – I (s. 217-291)

Ertan Eğribel – Türkiye’nin Toplumsal Yapısı Çalışmalarına Giriş – I (s. 292-358)

Gökhan V. Köktürk – Türk Sosyolojisinin Metodolojik Tarihi: 1980 Sonrası Dönemin Değerlendirmesi (s. 359-412)

Vehbi Bayhan – Türkiye’de Sosyologların Kimliği ve Tanımlanma Sorunsalı (s. 413-427)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Ed.) (2010). Türk Sosyologları ve Eserleri II: Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma. İstanbul: Kitabevi. ISBN: 978-605-4208-64-7.

Türk Sosyologları ve Eserleri – II: Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma

Ertan Eğribel – Türk Sosyolojisinin Olanakları Üzerine Yeniden Düşünmek: Türk Sosyoloji Geleneği ve Mirasımız Üzerine (s. 3-15)

Ertan Eğribel – Katip Çelebi’ye Göre Duraklama ve Bozulma: XVII. Yüzyılda Osmanlı Toplum Düzeni (s. 16-27)

Ertan Eğribel – Sosyoloji ve Garbiyatçılık: Ahmet Rıza Bey ve Batı Medeniyeti (s. 28-38)

Kurtuluş Kayalı – Türk Basın Tarihinden: Flu Bir Fotoğrafa¹²⁸ Yakalanabilecek Bir Entelektüel Birikim (s. 39-43)

Kurtuluş Kayalı – 1960’lı Yıllardan 2000’li Yıllara Flu Bir Türk Siyaset Bilimcisi Portresi (s. 44-49)

Türkiye’de Sosyoloji: Kurumsallaşma ve Yöntem

Nilgün Çelebi – Türkiye’de Sosyoloji (s. 52-94)

Ufuk Özcan – Türkiye’de Sosyoloji: Başlıca Akımlar, Dönemler ve Figürler (s. 95-216)

H. Bayram Kaçmazoğlu – İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyologları: Sosyal Siyasetçi, Milliyetçi ve Bütüncü Sosyoloji Ekolü (s. 217-241)

Ayşe Azman ve Nalan Yetim – 1933 Üniversitesi Reformundan Sonra Ankara’da Sosyoloji Bölümlerinin Kurumlaşması (s. 242-257)

Nuray Karaca – Ankara Ekolü: Ekolün Yaptığı Toplumsal Yapı Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme (s. 258-281)

Mehmet Yalvaç – İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Sosyoloji Eğitiminin Tarihçesi (1912-1982) (s. 282-306)

Ek – 1: İstanbul Yıllığı 2

Ertan Eğribel – İstanbul’un Kimliği: İmparatorluk Merkezi (s. 309-315)

Murat Belge – İstanbul/Osmanlı Mutfak Kültürü (s. 316-323)

¹²⁸ İçindekiler sayfasında “Fotoğrafta” olarak geçmektedir.

Mehmet Karakaş – Bulunduğu Merkezler Bağlamında Ziya Gökalp (s. 324-346)

Cezmi Eraslan – İşgal İstanbul’unda Gündelik Hayat (s. 347-362)

Gökçe Kaan Demirkıran – Abasıyanık’tan Bir İlan: “Kayıp Aranıyor” (s. 363-368)

Ek – 2: Türk Dünyası Yıllığı 2

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Türk Dünyası Yıllığı İçin Birkaç Söz (s. 371-374)

Mahmut Arslan – Eski Türk Devlet Anlayışı ve “Çift Hükümdarlık” Meselesi (s. 375-392)

Mübariz Süleymanlı – Dil ve Kültür Birliğinin Milli Bilincin Gelişmesindeki Rolüne Dair
(Mehmet Emin Resulzade’nin Doğumunun 125. Yıldönümü Münasebetiyle) (s. 393-405)

Minahanım Esedli – XX. Yüzyılın Başlarında Azerbaycan Aydınlarının Kadın Problemine
Kültürel Yaklaşımları (Yusuf Ziya Talibzade’nin Dini Görüşleri Örneğinde) (s. 406-416)

Fatimat Memmedova – Mirza Bala Mehmetzade’nin Eserlerinde Sovyetlerin Dil Siyasetine
İlişkin Tahliller (s. 417-426)

Ehliman Rehimov – Şirvan Aşık Muhitinde Kültür Gelenekleri (s. 427-437)

Vagif Sultanlı – Mehmet Emin Resulzade’nin Kültüroloji Görüşleri (s. 438-444)

Almaz Hesenkızı – Azerbaycan Muhaceret Folklor Araştırmacılığı ve Milli Değerlerin Tebliği
Meselesi (s. 445-455)

Cemile Abbasova – Azerbaycan Polisiye Romanlarında Sosyal Hayatın Bedii İfadesi: Cengiz
Abdullayev’in Yaratıcılığı Esasında (s. 456-460)

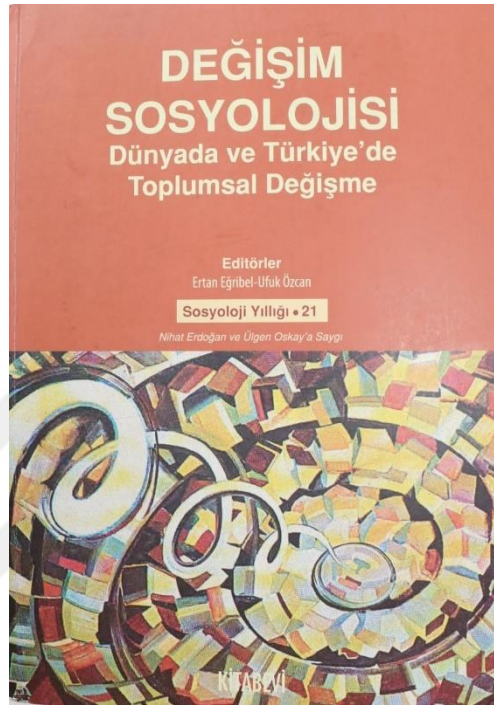
Abdullah Yeğın – Obama Döneminde ABD’nin Ortadoğı’daki Konumu ve Bölgede Yükseliş Geçen Güçler (s. 461-469)

Ufuk Özcan – Ahmet Ağaoğlu’ndan Sıradışı ve Anakronik Bir Ütopya: Serbest İnsanlar Ülkesinde (s. 470-475)

Sosyoloji Yılığı 21

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Ed.) (2011). Değişim Sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye’de Toplumsal Değişme. İstanbul: Kitabevi. ISBN: 978-605-5397-22-7.

Önsözler: Günümüz Sosyoloji Tartışmaları

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Sosyoloji ve Toplumsal Değişme: Türkiye Çözülürken? Yeni Bir Dönemin Başlangıcında Nereye? (s. 3-13)

Ertan Eğribel – ABD Merkezli Küresel İmparatorluk Örgütlenmesi ve Devlete Karşı Demokratik Toplum Dayatması: Yönetici Devlet-Yönetilen Toplum İkiliğinden Küre-Yerel Doğrudan Yerinden Yönetim Modeline (s. 15-24)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Ziya Gökalp’in “Kürtlerin Menfaati” Yazısı İçin Sunuş: Kürt Sorunu ve Türk Sosyolojisi (s. 25-30)

Ziya Gökalp – Kürtlerin Menfaati (s. 31-34)

Baykan Sezer – Etnik Gruplara Duyulan İlgi (s. 35-41)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Doğu-Batı Çatışmasına Dair Söyleşi (Söyleşi: Mehmet Doğan)
(s. 43-56)

Nihat Erdoğan ve Ülgen Oskay’a Saygı

Nihat Erdoğan – Toplum ve Toplumsal Yapı Kavramları Üzerine (s. 59-72)

Ülgen Oskay – Sosyoloji ve Tarih (s. 73-80)

Özkan Yıldız – Prof. Dr. Nihat Erdoğan’ın Sosyoloji Anlayışı¹²⁹ (s. 81-94)

Önal Sayın – Sevgili Meslektaşım Ülgen Oskay (s. 95-98)

Sevinç Güçlü – Sosyolojiye Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Ülgen Oskay’ın¹³⁰ Türkiye’de
Sosyolojik Düşünceye Katkıları (Ek: Prof. Dr. Ülgen Oskay’ın Özgeçmişi) (s. 99-115)

Baykan Sezer Çalışma Günleri – IX: Türkiye’de Toplumsal Değişme

Ertan Eğribel – Toplumsal Değişme mi, Toplumsal Çözülme mi?¹³¹ (s. 119-128)

Ufuk Özcan – 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Merkezi Yönetimin Dönüşümü ve Yerel
Yönetimlerin Güçlenmesi (s. 129-138)

H. Bayram Kaçmazoğlu – İkinci Kuşak Türk Sosyologlarında Toplumsal Değişme Anlayışı:
1923-1945 Dönemi (s. 139-147)

¹²⁹ İçindekiler sayfasında başlık “Nihat Erdoğan’ın Sosyoloji Anlayışı” şeklinde geçmektedir.

¹³⁰ İçindekiler sayfasında “Ülgen Oskay’ın” şeklinde geçmektedir.

¹³¹ İçindekiler sayfasında başlık “Yol Ayrımı: Toplumsal Değişme mi, Çözülme mi?” şeklinde geçmektedir.

Sezgin Kızılçelik – Türkiye’deki Sosyal Değişme Olgusuna Batı Sosyolojisinin Değişme Teorileri Dışında Bakmak ya da Kemal Tahir ve Baykan Sezer’den Hareketle Yeni Bir Sosyal Değişme Teorisi İnşa Etmek (s. 149-208)

Işıl Gökçürk – Yeni Toplumsal Hareketlerin Bir Örneği Olarak Türkiye’de Kadın Hareketi (s. 209-224)

Ayşe Azman – Batı-Dışı Modernlik Uygulamaları ve Türkiye (s. 225-235)

Nalan Yetim – Türkiye’de Kimlik Tartışmaları (s. 237-250)

Mehmet Karakaş – Türkiye’de Toplumsal Değişmenin Belirleyici Öğeleri: Etnik ve Dinsel Kimlikler (s. 251-270)

Ergün Yıldırım – Toplumsal Değişme ve Üniversite (s. 271-275)

Koray Değirmenci – Kentsel Mekanda ‘Yerin’ ya da ‘Otantik’ Olanın Yeniden İnşası (s. 277-291)

Baykan Sezer – Değişim Sosyolojisi Ders Notları

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Baykan Sezer’in Değişim Sosyolojisi Ders Notlarının Yayını ve İstanbul Sosyoloji Üzerine Birkaç Söz (s. 295-302)

Baykan Sezer – Değişim Sosyolojisi Ders Notları (Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan) (s. 303-398)

Ertan Eğribel – Sosyolojide Yöntem ve Uygulama: Uygarlık Sorunu ve Çocuk¹³² (Ek-1: Dünya Uygarlığının Açmazı ve Çocuk: İhmal, İstismar ve Taciz; Ek-2: Nihat Behram, Ayaklanma Çağrısı (Şiir Bitti)) (s. 399-463)

Toplumsal Değişmenin Çeşitli Görünümleri

Celaleddin Çelik – Toplumsal Değişme ve Sosyal Zaman İlişkisi (s. 467-477)

Celalettin Yanık – Türkiye’deki Sosyoloji Bölümlerinde Yapılan Köy Sosyolojisi Tezleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme (s. 479-488)

Gökçe Kaan Demirkıran – Cavit Orhan Tütengil’de Toplumsal Değişmeyi Zorunlu Kılan Toplumsal Yapı Vurgusu ve Türkiye’nin “Azgelişmişlik” Sorunu (s. 489-494)

Cenk Demirkıran – Belgesel Sinemanın Nisyanla Malul Olmayan Hafızası: İstanbul Üniversitesi Film Merkezi ve Tozlu Raflarda Kalmış Öncü Filmlerin Öyküsü (s. 495-502)

Toplumsal Yapı ve Değişme Anlayışının Buharlaşması ve Kimlik Tartışmalarının Yükselişi

Cevat Özyurt – Küreselleşme ve Kimlik Etkileşimi: Modern, Postmodern ve Küresel Kimlik Sorunu (s. 505-538)

Ali Öztürk – Postmodernite ve Geleneğin Meta-Metalaşması (s. 539-550)

Türk Dünyası Yıllığı 3

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Türk Dünyası Yıllığı 3 İçin Sunuş¹³³ (s. 553-554)

¹³² İçindekiler sayfasında “Sosyolojide Yöntem ve Uygulama” ibaresi yer almamaktadır.

¹³³ İçindekiler sayfasında başlık “Türk Dünyası Yıllığı İçin Sunuş” şeklinde geçmektedir.

Eyüp Sarıtaş – 1935 Yılından İtibaren Türkiye’de Çin Araştırmalarına Genel Bir Bakış (s. 555-565)

Minahanım Esedli – Zeki Velidi Togan’ın Hatıralarına Göre Yusuf Ziya Talibzade’nin Türkçülük ve İslamcılık Mücadeleleri Üzerine (s. 567-577)

Vasif Novruzov – Kemal Talibzade’nin Azerbaycan Fikir Tarihine İlişkin Çalışmalarını Yeniden Yorumlamak (s. 579-586)

Adalet Nemeti – Güzel Sanatlar Vasıtasıyla Gerçekliğin Sanatsal-Estetik Değerlendirilmesi (s. 587-592)

Mübariz Süleymanlı – Çağdaş Dünyada Teknolojik Gelişme ve Ahlaki Dejenerasyon Sorunu (s. 593-598)

Metleb Mahmudov – Modern Teknolojik Ortamda Aile: Sosyolojik Bir Değerlendirme (s. 599-605)

Almaz Hasankızı – Azerbaycan Muhacirlerinin Araştırmalarında Balkan ve Batı Trakya Türk Folkloru (s. 607-612)

Ülker Nebiyeva – Eski Türklerde Bayram ve Toy Merasimleri (s. 613-618)

İstanbul Yıllığı 3

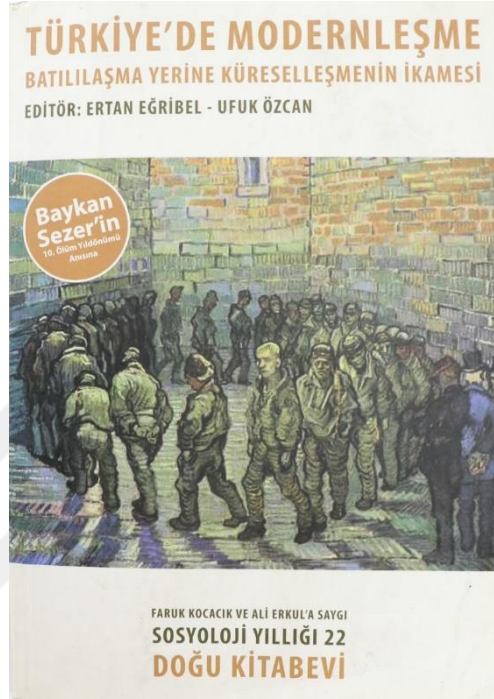
Oya Şenyurt – Osmanlı’da Siyaset ve Mimarlığın Arayüzü: Alman Çeşmesi (s. 621-634)

Ertan Eğribel – Şehir, Kitap ve Çocuk (s. 635-637)

Ali Öztürk – Küreselleşme ve Batman Kenti: Küreselleşme Tartışmaları Bağlamında Rafine Bir Modelleme Olarak Batman Kenti (s. 639-649)

Sosyoloji Yıllığı 22

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Ed.). (2012). Türkiye’de Modernleşme: Batılılaşma Yerine Küreselleşmenin İkamesi. İstanbul: Doğu Kitabevi. ISBN: 978-605-5296-19-3.

Modernleşme ve Küreselleşmenin Uyumsuzluk ve Süreklilikleri

Baykan Sezer – Batılılaşma – Seminer Notları (Yayına Hazırlayan-Katkı: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan) (s. 9-41)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Türkiye’de Batılılaşmanın Serüveni: Modernleşme-Küreselleşme Gerilimi İçinde “İki Tanzimat” Değerlendirmesi (s. 43-50)

Ertan Eğribel – Doğu-Batı Farklılığı ve Eşitsiz Dengesinin Biçim Değiştirmesi: Batılılaşma Yerine Küreselleşmenin İkamesi (s. 51-60)

Ertan Eğribel – Küre-Muhafazakârlaşma ve Anti-Komünizmin Aldığı Biçim: Modernleşme Serüveninin Suçlanması ve Osmanlı-Türk Kimliğinin Mahkum Edilmesi (s. 61-67)

Baykan Sezer Çalışma Günleri – X: İstanbul Toplantısı: Baykan Sezer’in 10. Ölüm Yıldönümü Anısına

Ertan Eğribel – Baykan Sezer’i 10. Ölüm Yıldönümünde Özlemle Anıyor ve Arıyoruz (s. 71-75)

Türkiye’nin Anıtları

Gökçe Kaan Demirkıran – Metin Erksan’ın Ardından: Sinema Dünyasına Dair Düşünceler (s. 79-83)

Yüksel Yıldırım – Son Büyük Halk Ozanı: Neşet Ertaş (s. 85-92)

Faruk Kocacık ve Ali Erkul’a Saygı

Sezgin Kızılcıkel – Cumhuriyet Sosyoloji’nin Emektar Siması: Faruk Kocacık (s. 95-121)

Sezgin Kızılcıkel – Türk Sosyolojisinin Anadolu’da Kendi Sesiyle Düşünen Sosyologu: Ali Erkul (s. 123-152)

Prof. Dr. Faruk Kocacık ve Prof. Dr. Ali Erkul’un Özgeçmişleri (s. 153-154)

Faruk Kocacık – Köy Araştırmaları (s. 155-164)

Ali Erkul – Türk Sosyolojisi Tartışmaları (s. 165-187)

Batılılaşmanın Mutlaklaştırılmasından Küreselleşmenin Mutlaklaştırılmasına: Kuram ve Uygulama – Süreklilik ve Farklılaşma

Baykan Sezer – Batıcılışma ve Türkiye’de Siyaset Üzerine Notlar (s. 191-198)

Ufuk Özcan – İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nin Türkiye’nin Modernleşmesindeki Rolü ve Zayıf Edilen Yüz Yıllık Büyük Birikim (s. 199-206)

Güneş Ayas – Toplumlar Arası İlişkilerde Rol Farklılığı Çerçevesinde Rus ve Türk Modernleşmesine Mukayeseli Bir Bakış (s. 207-224)

Feyzi Çelik – Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Batı Yayılmacılığına Karşı Milliyetçilik Unsurları (s. 225-238)

Ertan Eğribel – Türk Müziğinde Devrim ve Bozulma: Geleneksel Osmanlı-Türk Müziği ve Kimliğinin Dışlanması Üzerine (s. 239-249)

Ayhan Vergili – Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerinde Modernleşme (s. 251-277)

Kübra Yücel – Modernleşmeden Küreselleşmeye Batı-Merkezli Göç Kuramlarının Egemenliği ve Sınırlılığı (s. 279-312)

Ayhan Vergili – Türkiye Cumhuriyeti’nin Nüfus Politikası (1923-1960) (s. 313-326)

Levent Ünsaldı – Kalkınmanın Kelimeleri: Bir İdeolojinin Semantiği (s. 327-357)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Niyazi Berkes’in Çağdaşlaşma-Modernleşme ve Kemalizm Anlayışı Üzerine (s. 359-365)

Nilgün Çelebi – Doğan Ergun: Hesabını Verebilen Hocam (s. 367-375)

Nalan Yetim – Türk Düşün Yaşamında Yenilikçilik ve Yenileşme Kodları (s. 377-389)

Özden Senem Binici – İzmit’te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri (s. 391-399)

Mehmet Aygün – Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Açından Türkiye’de Köyün Dönüşümüne Dair Bazı Gözlemler: Türkiye’de Köyün ve Köylülüğün Politik Olarak Gözden Çıkarılmasının Görüntüleri (s. 401-413)

Ali Öztürk – Medeniyet ve Sistematiik Düşünce (s. 415-424)

Gökçe Kaçmaz – Gündelik Yaşam İdeolojisi ve Modernleşme Sürecinde Türk Kimliğinin Bunalımı (s. 425-434)

Celalettin Yanık – Küreselleşme Bağlamında Ulusal Kimlik ve Ulus-Devlet (s. 435-446)

Cenk Demirkıran – Kültür ve Bilinç Endüstrisi Döngüsünde Televizyonun Paralel Evreni (s. 447-452)

Oltan Evcimen – Finans Bankasından Bilgi Bankasına Doğru: Dünya Bankası (s. 453-465)

İlyas Sucu – Küre/sel/leş/me: Vahşi Kapitalizmin Restorasyonu (s. 467-474)

Türkiyat – Türk Dünyası Yıllığı 4

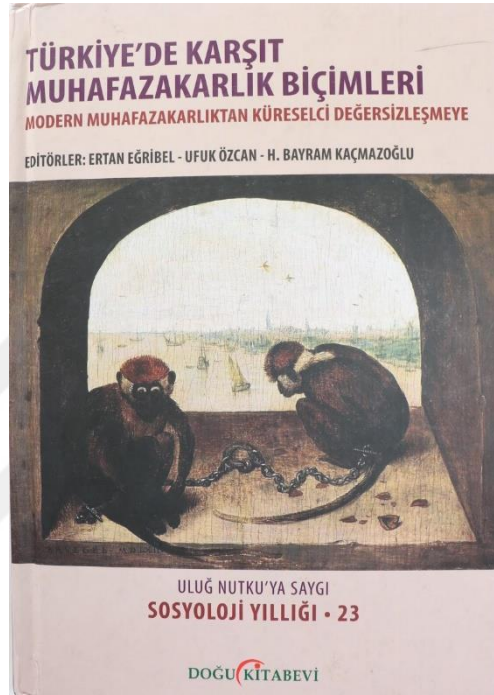
İmamettin Zekiyeu – XIX. Yüzyıl Azerbaycan Kütüphaneleri Tarihinden (s. 477-481)

Vagif Sultanlı – Ahmet Caferoğlu’nun Edebi-Kültüroloji Mirası (s. 483-491)

Almaz Hasankızı Hüseynova – Ahmet Caferoğlu’nun Kaşgarlı Mahmut’un Lügatindeki Folklor Örneklerine İlişkin Araştırmaları (s. 493-499)

Sosyoloji Yıllığı 23

Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve H. Bayram Kaçmazoğlu (Ed.) (2013). Türkiye’de Karşıt Muhafazakarlık Biçimleri: Modern Muhafazakarlıktan Küreselci Değersizleşmeye. İstanbul: Doğu Kitabevi. ISBN: 978-605-5296-50-6.

Modern Muhafazakarlık ile Küreselci-İslamcı Muhafazakarlık Arasında Sıkışma: Gelenekten Değersizleşmeye

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Baykan Sezer Seminer Notları İçin Sunuş: Baykan Sezer ve Sosyoloji (s. 9-12)

Baykan Sezer – Toplum ve Tarih: Türk Tarihi ve Sosyoloji (s. 13-62)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Batıcı ve Küreselci Muhafazakar-Köktencilik Arasında Sıkışmanın Serüveni: Modern-Muhafazakar Devlet-Toplum Geleneği Yaratma Çabasından Anti-Devletçi Etnik-Dini Küre-Muhafazakarlaşma ve Değersizleşmeye (s. 63-72)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Küre-Muhafazakar Otoriterlik ve Köksüzlük: Gündelik İşler-Güçler, Denetim, Şiddet ve İğretlik (s. 73-80)

Ertan Eğribel – Geleneksel Düzenin Tasfiyesi ve Modern Batı Düzeninin Kurulması ve İşleyişinde Hukukun Devrimci ve Muhafazakar İkili Rolü: Türkiye’de Modern-Muhafazakarlıktan Küreselci-Muhafazakarlaşmaya Toplumsal Değişme ve Hukukun Öne Çıkması (s. 81-90)

Ufuk Özcan – Gelenek-Modernlik Ayrımında Türkiye’nin Değişen/Çözülen Toplumsal Yapısına Toplu Bir Bakış (s. 91-120)

Uluğ Nutku’ya Saygı

Recep Ercan – Türkçe Felsefenin Gezgin Filozofu Uluğ Nutku (s. 123-140)

Uluğ Nutku – Bilincin Üç “Şimdi”si (s. 141-144)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Hocam Uluğ Nutku (s. 145-146)

Baykan Sezer Çalışma Günleri – XI: Malatya Toplantısı: Küre-Yerelleşme, Kimlik ve Muhafazakarlaşma Paneli

Sosyoloji ve Toplum: Türkiye’de Karşıt Muhafazakarlaşma Biçimleri: Batıcı Yeni Gelenekten Küreselci Değersizleşmeye

Baykan Sezer – Toplumumuz ve Sosyolojimiz (s. 151-154)

M. Tayyib Gökbilgin – Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilâtına Etkileri (s. 155-168)

Hülya Biçer – Osmanlı Kütüphanecilik İlkeleri ve Mirası (s. 169-186)

Oya Şenyurt – XIX. Yüzyılın Ortalarında Kütahya’da Kışla ve Ek Yapılarına Ait Bazı Tasarımlar (s. 187-200)

Ali Şenyurt – Osmanlı’da Girişimcilik (s. 201-214)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Osmanlı’da Sosyalist Düşünce (s. 215-236)

Aytül Tamer Torun – Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türkçe Sol Basın (s. 237-256)

Devrim Vardar – İşgal İstanbul’unda¹³⁴ Rus Göçmenler (s. 257-272)

Kübra Yücel Yönlü – Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne Geçişte Doğu Sorunu ve Göçler (s. 273-304)

Mustafa Solmaz – Kadro Dergisi Yazarlarının Devletçilik, Marxizm ve İnkılapçı Ruh Hali Görüşleri Üzerine Bir Tetkik (s. 305-320)

Çağrı Aslan – İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Sanat Hakkındaki Görüşleri (s. 321-344)

Murat Arpacı – Büyük Savaş Yıllarında Yurt ve Dünya Dergisi’nde (1941-1944) Kültür Tartışmaları¹³⁵ (s. 345-359)

Yıldız Akpolat – Türk Devrimine Muhafazakâr Kanattan İki Bakış¹³⁶: Peyami Safa ve Mümtaz Turhan (s. 361-370)

Mehmet Aygün – Türkiye’de Yeni-Muhafazakarlığın Kaynakları: Adnan Menderes, Turgut Özal ve R. Tayyip Erdoğan’ın İktidarlarının Siyasal ve Toplumsal Önkoşulları (s. 371-383)

¹³⁴ İçindekiler sayfasında “İstanbul’unda” şeklinde geçmektedir.

¹³⁵ İçindekiler sayfasında başlık “1940’lar Türkiye’sinde Solun Kültür ve Kültür Politikaları Sorunlarına Bakışı: Yurt ve Dünya Dergisi” şeklinde yer almaktadır.

¹³⁶ Bu ifade, içindekiler sayfasında “İki Farklı Bakış” şeklinde yer almaktadır.

İlyas Sucu – Küreselci Kapitalizmin Yeni Örgütlenişi: Neo-Liberalizm (s. 385-396)

Selcan Peksan – Küreselleşmenin Ekonomik ve Sosyal Tahribatı (s. 397-420)

Yunus Öztürk – Türkiye’de Özelleştirme Girişimleri ve KİT’lerin Çözülme Süreci: PETKİM-TÜPRAŞ Örneği (s. 421-438)

Hüsniye Canbay Tatar – Geleneksel-Popüler Kültür Karşılaşması: Şimdi Türkü¹³⁷ Söyleninin Tam Zamanıdır (s. 439-452)

Gökçe Kaçmaz – İsa’nın Yeryüzüne Dönüşü ya da Yıl 2020: Bilgi ve İletişim Sektörü ve Batı-dışı Toplamların Yeniden Biçimlendirilmesi (s. 453-461)

Taner Tatar – Kullan At Toplumunda Müzik (s. 463-474)

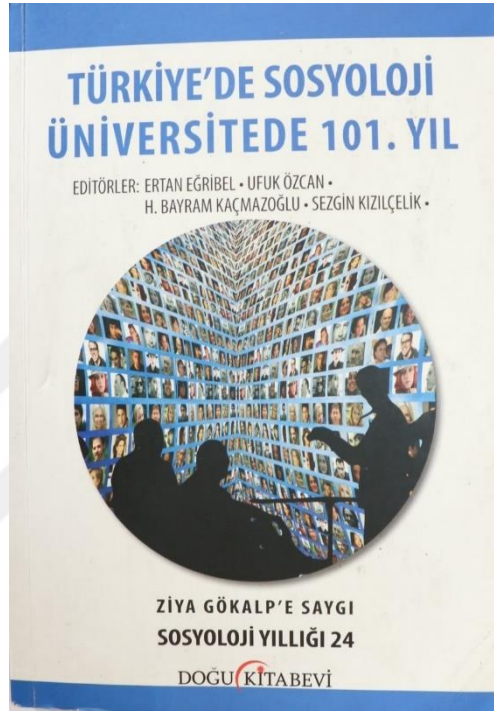
Işıl Gökçtürk – Türkiye’de Kültürel Çalışmaların Kurumsallaşma Serüveni (s. 475-500)

Can Semercioğlu – Küresel Kent Olma Sürecinde İstanbul’da Mekânsal Ayrışma ve Soylulaştırma: AVM ve Rezidanslar Düzeyinde Merkezden Çevreye Doğru Çekilme (s. 501-510)

¹³⁷ Muhtemel bir dizgi hatasından ötürü içindekiler sayfasında “Türlü” şeklinde geçmektedir.

Sosyoloji Yıllığı 24

Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, H. Bayram Kaçmazoğlu ve Sezgin Kızılcılık (Ed.)
(2016). Türkiye’de Sosyoloji: Üniversitede 101. Yıl. İstanbul: Doğu Kitabevi.
ISBN:978-605-9093-63-7.

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Türk Sosyolojisinin Dünyü, Bugünü, Yarını (s. 5-12)

Ertan Eğribel – Türkiye’de Sosyoloji Tarihi Yazımı/Yazıcılığı ve Sorunları Üzerine (s. 13-35)

Ertan Eğribel – Türk Sosyolojisinin Birden Fazla Başlangıcı ve Kurumsallaşması Olarak Yeni Bir Öneri: Encümen-i Danış-Tercüme Odası, Cevdet Paşa ve A. Comte’un Mektubu (s. 37-54)

Ufuk Özcan – XIX. Yüzyılda Türkiye’de Ön-Sosyoloji ve Başlıca Temalar (s. 55-74)

Mehmet Aygün – Türk Düşüncesinde “Yeni” Fikrinin Doğuşu: “Yenilikçilik”in Tarihsel Gelişimi, II. Meşrutiyet ve Ziya Gökalp’in Yeni Türkiye’si (s. 75-85)

Ertan Eğribel – Türkiye’de Sosyolojinin İstanbul Sosyolojinin Kurumsal Kimliği ve Tarihiyle Özdeşleştirilmesinin Getirdiği Sorunlar (s. 87-106)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Türk Sosyoloji Tarihinde Sosyalizm Teması (s. 107-132)

Nilgün Çelebi – Türkiye’de Sosyoloji Dernekleri (s. 133-143)

Baykan Sezer – Hilmi Ziya Ülken (s. 145-152)

H. Bayram Kaçmazoğlu – Türk Sosyoloji Tarihinde Ankara Ekolü Tanımlamasından Nasıl Bir Sosyoloji Yapma Tarzı Anlaşılmalıdır? (s. 153-163)

Erkan Dikici – Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun Sosyalizm Karşısı Görüşleri (s. 165-182)

Ertan Eğribel – Türk Sosyolojisinde Mümtaz Turhan’ın Yeri ve Rolü: Resmi Dünya Görüşünün Yeniden Yorumlanması ve Amerikancı Modern-Muhafazakarlığa Dönüşmesi (s. 183-200)

Ertan Eğribel – Türk ve Dünya Sosyoloji Tarihini Birlikte Yazmanın Gereği Üzerine: Türk Sosyolojisinin Kimliği (s. 201-216)

Ertan Eğribel – Türk Sosyoloji Tarihi Yazımı ve Birikimi İçin Yeni Bir Öneri: Türk Sosyolojisinin Ana Konu ve Sorunları ve İki Dönemi (1908-1923, 1960-1980) (s. 217-242)

Ertan Eğribel – 1980 Sonrası Dünyada ve Türkiye’de Sosyolojinin Üç Hali: Anti-Kuram, Anti-Toplum/Toplumsuz-Toplumsallaşma ve Teslimiyetçi-Kendiliğindenlik (s. 243-258)

Sezgin Kızılcıkel – Sosyolojide Yerlilik, Millilik, Özgünlük ve Evrensellik Üzerine (s. 259-284)

Baykan Sezer, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Sosyolojimiz ve Türk Tarihi (s. 285-293)

Sosyoloji Yıllığı 25

Baykan Sezer (2017). Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı (Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan). İstanbul: Doğu Kitabevi. ISBN:978-605-9588-35-5.

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – Türk Sosyoloji Tarihi ve Sosyoloji Yıllığı’nın 25. Yılı (1992-2017) (s. 7-17)

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan – “Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı” veya Günümüzde Batı Saldırganlığı ve İslamiyet (s. 19-31)

Sosyoloji Yıllığı 26

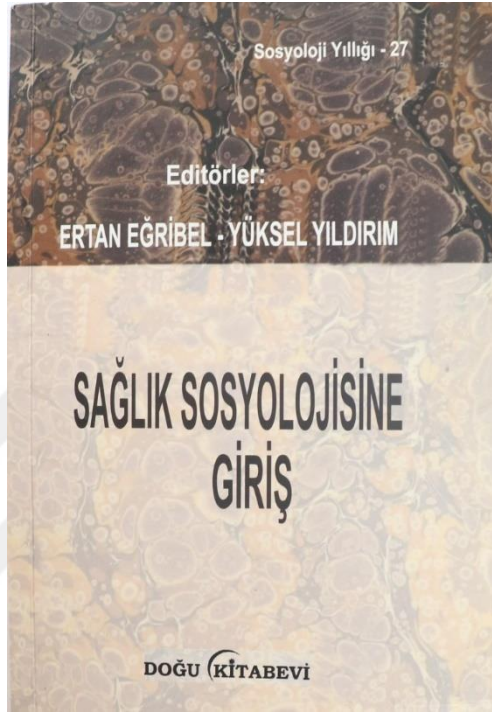
Baykan Sezer (2018). Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı. İstanbul: Doğu Kitabevi. ISBN: 978-605-5669-29-4.

Baykan Sezer – Ek: Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri (s. 111-148)

Sosyoloji Yıllığı 27

Ertan Eğribel ve Yüksel Yıldırım (Ed.) (2019). Sağlık Sosyolojisine Giriş. İstanbul: Doğu Kitabevi. ISBN: 978-605-2096-86-4.

Ertan Eğribel ve Yüksel Yıldırım – Sağlık Sosyolojisine Giriş: Sağlık, İktidar, Bilim İlişkisi (s. 5-14)

Ertan Eğribel – Modern/Pozitivist Bilim Yönteminin Kurumsallaşmasında Sosyoloji ve Tıp Bilimlerinin Yeri ve Önemi (s. 15-26)

Ertan Eğribel – Batı Yayılmacılığı ve Modern Şehir/Endüstri Örgütlenmesi ve Sorunları: Kamu Sağlığı ve Tıp Alanında Ortaya Çıkan Yeni Gelişmelerin Temelleri (s. 27-38)

Yeliz Okay – Bir Disiplin Olarak Sağlık Sosyolojisi: Terminolojik ve Kavramsal Bir Bakış (s. 39-48)

Kader Mert – Geçmişten Günümüze Sağlık Kavramı ve Sağlığın Sosyal Belirleyicileri (s. 49-62)

Yüksel Yıldırım – Sağlık Sisteminde Batı Hegemonyası (s. 63-73)

Selin Atalay – Postmodern Sağlık Anlayışı Çerçevesinde Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbın Yükselişi (s. 75-89)

Yüksel Yıldırım – Modern Tıbbın Çelişkileri Karşısında Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Arayışları (s. 91-101)

Mutlu Özgen – Anadolu Halk Kültüründe Dinsel Halk Hekimliği Uygulamaları (s. 103-116)

Enver Sinan Malkoç – Hastalık ve Sağlığın Toplumsal Farklılıklara Göre Değişkenlik Göstermesi (s. 117-130)

İlteriş Yıldırım – Yaşlılık Sosyolojisi Bağlamında Toplumsal Sağlık Standartlarının ve Sağlık Kültürünün Önemi (s. 131-146)

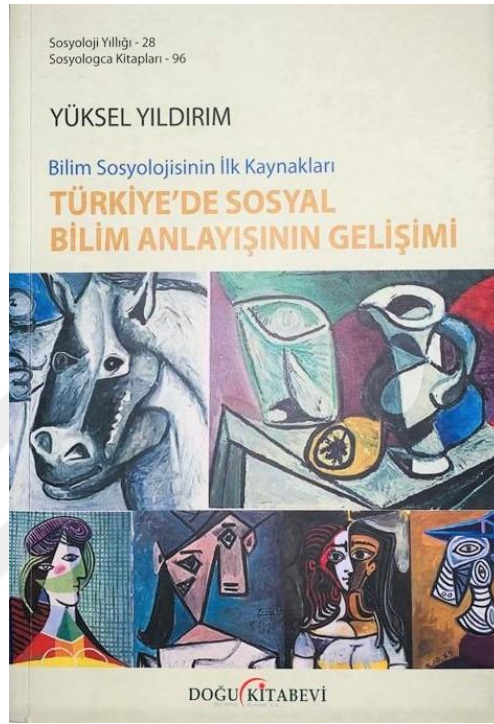
Ayhan Vergili – Milli Türk Tıp Kongrelerinin Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikalarındaki Tesiri (s. 147-176)

Fethi Nas – Göç Kaynaklı Sağlık Sorunlarına Yönelik Betimsel Bir Değerlendirme (s. 177-190)

Ertan Eğribel – Batı Yayılmacılığı, Modern Bilim ve Tıp/Sağlık İdeolojisi: İyimserlikten Felakete (s. 191-208)

Sosyoloji Yıllığı 28

Yüksel Yıldırım (2020) – Bilim Sosyolojisinin İlk Kaynakları: Türkiye’de Sosyal Bilim Anlayışının Gelişimi. İstanbul: Doğu Kitabevi. ISBN: 978-625-7089-29-6.

EK 2. ORJİNALLİK RAPORU

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 04/08/2023
Tez Başlığı : Türk Sosyolojisinde Sosyolojik Bilgi Üretim Sürecinin Sosyoloji Yıllıkları Üzerinden İncelenmesi Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 539 sayfalık kısmına ilişkin, 03/08/2023 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 12'dir. Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
04/08/2023
Adı Soyadı: Berkay ÇETİN Öğrenci No: N16247727 Anabilim Dalı: Sosyoloji Programı: Sosyoloji Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIOLOGY DEPARTMENT**

Date: 04/08/2023

Thesis Title : A Study of Sociological Knowledge Production Process in Turkish Sociology Through Sosyoloji Yıllıkları

According to the originality report obtained by myself by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 03/08/2023 for the total of 539 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 12 %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

04/08/2023

Name Surname: Berkay ÇETİN

Student No: N16247727

Department: Sociology

Program: Sociology

Status: ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.I

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN

EK 3. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA Tarih: 29/01/2021 Tez Başlığı: Türk Sosyolojisinde Sosyolojik Bilgi Üretim Sürecinin Sosyoloji Yıllıkları Üzerinden İncelenmesi Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. 29/01/2021 Adı Soyadı: Berkay ÇETİN Öğrenci No: N1624727 Anabilim Dalı: Sosyoloji Programı: Sosyoloji Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u> Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIOLOGY DEPARTMENT**

Date: 29/01/2021

Thesis Title: A Study of Sociological Knowledge Production Process in Turkish Sociology Through Sosyoloji Yıllıkları

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

29/01/2021

Name Surname: Berkay ÇETİN

Student No: N1624727

Department: Sociology

Program: Sociology

Status: ☐ MA ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN